

DOLENJSKI ODRED

30/2

JOŽE PESKAR

DOLENJSKI ODRED

KNJIŽNICA
NOV IN POS

JOŽE PESKAR

DOLENJSKI ODRED

Ljubljana 1976

Knjiga »DOLENJSKI ODRED« je namenjena vsem nekdanjim borcev tega odreda, svojcem padlih borcev in mladini Dolenjske. Borbena pot Dolenjskega odreda je zelo pestra in zanimiva. To je prva knjiga o tem odredu, ki dogodke in delovanje odreda obravnava na podlagi izvirnih dokumentov iz arhiva Narodnoosvobodilne vojske Slovenije in sovražnikovih arhivov. O Dolenjskem odredu je bilo do sedaj zelo malo napisanega in človek dobi nekakšen vtis, da je bila to manj pomembna enota. Po drugi strani pa lahko trdimo, da je bil Dolenjski odred med vojno znan po vsej Dolenjski, Zasavju, Suhi krajini in celo na štajerskem. Poznali so ga vsi borci, ki so se borili na Dolenjskem in tudi vseh tistih približno 12.000 Štajercev in drugih ljudi, ki jih je v letu 1944 odred spremljal od Save do Dolenjskega vojnega področja ali štaba VII. korpusa. Nekateri starejši borci ga zamenjujejo za prvi Dolenjski odred iz leta 1942 ali za Zahodnodolenjski odred ali pa za Vzhodnodolenjski odred.

Dolenjski odred, ki ga obravnava ta knjiga, je bil formiran 1. decembra 1943 v Kriški vasi pri Višnji gori iz tretjega bataljona XII. brigade. Kakor še nekateri drugi odredi, je bil torej po nemški ofenzivi v jeseni 1943 formiran iz nujne potrebe, da bo kot teritorialna partizanska enota nadziral določeno operativno področje. Brigade so takrat postale že prave operativno-taktične enote, ki niso imele določenih operativnih področij in zato tudi niso mogle posvečati potrebne pozornosti nadzoru ozemlja. Prav te naloge naj bi takrat prevzeli odredi, vendar je Dolenjski odred zaradi vojaškega položaja in potreb večkrat deloval tudi kot taktična enota, tako kot vse druge brigade.

Knjiga opisuje le najvažnejše dogodke in naloge odreda kot celote, zato dejanja posameznikov opisuje le v redkih primerih. Precej natančno opisuje njegove naloge in akcije, da je prikazana njegova vloga v okviru enot VII. korpusa in

Narodnoosvobodilne vojske Slovenije na sploh. Druge enote so v knjigi opisane le toliko kolikor je bilo potrebno, da se je v posameznih akcijah lažje prikazala vloga odreda in kako je odred sodeloval z ostalimi enotami.

Odred je prekriziral vso Dolenjsko, Suho krajino in Zassavje, zato so bile njegovim borcem poznane vse poti in steze na tem področju. Velikokrat so posamezniki in tudi posamezne enote odreda bile za vodiča drugim enotam. Tudi žrtve, ki jih je svobodi daroval odred, so posejane na celom območju, ki ga je prekriziral.

Dokumentacije o odredu je do konca junija 1944 kar precej in vse dogodke tistega časa je bilo še kar lahko opisati, mnogo težje pa je bilo od tedaj naprej. Zbrani in usklajeni so vsi najmanjši podatki iz poročil štaba XV. in XVIII. divizije, VII. korpusa in glavnega štaba, pa tudi štaba IV. operativne cone in brigad. Kljub vsem podatkom iz teh poročil pa se ne bi moglo delovanje odreda tako natančno opisati, če ne bi imeli dnevnika minerskega voda, ki ga je zelo lepo pisal Jože Štrukelj in dnevnika Draga Brulca. Ta dva dnevnika sta bila neprecenljive vrednosti za ugotavljanje pravih datumov raznih akcij, položajev posameznih enot odreda kakor tudi podrobnosti iz posameznih akcij. Zato velja tema dvema tovarišema posebna zahvala, ker sta dnevnika dala v uporabo.

Veliko so mi pomagali tudi naslednji tovariši in tovarišice:

Franc Arko, Franc Avbelj-Lojko, ki ima svoje spomine napisane, Anton Boječ, Jože Borišek, Štefan Cerar, dr. Boris Cergolj-Zmago, Ivan Deržič, Drago Dolinšek, Jože Gostinčar, Marija Gračner-Podbevšek-Sonja, Ančka Hafner-Kramžar, Franc Ilaš, Jože Jakše, Peter Jeglič-Pero, Janez Kocjančič-Stojan, Anton Kralj-Petek, Tone Lesjak, Miroslav Lipuš-Mišo, Jože Logar-Slovan, Franc Markelj-Koder, Franc Peterka, Franc Podbevšek, Rudolf Potočar, Franc Ramovž, Dušan Rebolj-Bor in Avgust Žitnik.

Poudariti moram, da sem obiskal in izpraševal veliko več borcev odreda, pa mi zaradi časovne odmaknjenosti dogodkov niso več mogli dati koristnih podatkov. Nekateri pa tudi niso čutili potrebe, da bi dajali kakršnekoli podatke in pomagali k boljšemu opisu dogodkov in delovanja odreda.

Ker sem bil tudi sam v Dolenjskem odredu od njegovega formiranja do razformiranja, sem svoj spomin ob zbiranju in proučevanju gradiva zelo osvežil, kar mi je tudi olajšalo delo.

Zahvaljujem se tudi tovarišicam in tovarišem, uslužbenkam in uslužbencem Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Centralnega komiteja ZK Slovenije v Ljubljani, Muzeja NOB v Ljubljani in Republiškega sekretariata za notranje zadeve v Ljubljani, ki so mi nudili pomoč pri zbiranju zgodovinskega gradiva.

Prav tako se zahvaljujem tovarišema Ladu Ambrožiču-Novljanu in Jožetu Novaku, ki sta me kot recenzenta že med pisanjem opozarjala na pomanjkljivosti in napake, kar mi je mnogo koristilo, njune pripombe sem rad upošteval.

Jože Peskar

UVOD

Nemški ukrepi v Sloveniji po italijanski kapitulaciji

V Italiji je bilo že poleti 1943 slutiti skorajšnji vojaški in politični zlom. To je slutil tudi Hitler, zato so Nemci izdelali načrt za zasedbo Italije in tistih ozemelj, ki so bila pod italijansko okupacijo. Kot prvi ukrep v izvajanju tega načrta so Nemci s svojo okrepljeno 71. pehotno divizijo v dneh od 26. do 29. avgusta 1943 zasedli železnici Ljubljana—Trst in Podbrdo—Gorica, da bi zagotovili povezavo z italijansko fronto. Hitler je že 10. septembra določil upravno razdelitev Italije in ozemelj, ki jih je do tedaj okupirala italijanska vojska. Ustanovil je tudi operacijsko cono »Jadransko Primorje« v katero je vključil tudi »Ljubljansko pokrajino*, torej slovensko ozemlje, ki ga je do 8. septembra okupirala italijanska vojska.

Za vrhovnega komisarja v operacijski coni »Jadransko Primorje« je imenoval koroškega gaulajterja dr. Friedricha Rainerja, ki je oblast v Ljubljanski pokrajini formalno prevzel 15. septembra 1943. Na predlog ljubljanskega škofa dr. Rožmana je za predsednika Ljubljanske pokrajinske uprave imenoval dotedanjega ljubljanskega župana generala Leva Rupnika in mu 21. septembra v Celovcu izročil listino o imenovanju.

Dr. Rainerje Rupniku določil tudi »nemškega svetovalca«, ki je bil odgovoren, da je delo upravnih organov potekalo v skladu z njegovimi navodili. Na to mesto je imenoval višjega vodjo SS in policije »SS-gruppenführerja« in generala Erwina

* Del Slovenije, ki ga je aprila 1941 okupirala italijanska vojska, so Italijani po svoji upravni razdelitvi imenovali »Provincia di Lubiana« (Ljubljanska pokrajina). Tako so jo po italijanski okupaciji imenovali tudi Nemci po svoji upravni razdelitvi.

Rösenerja, poleg njega pa še dr. Hermana Dovjaka, za čisto upravnega svetovalca. Policijska uprava v Ljubljanski pokrajini je bila zaupana prav tako Rösenerju, ki si je v Ljubljani ustanovil »štab za boj proti bandam«. Ta štab je vodil vse vojaške operacije proti NOV in PO Slovenije v Ljubljanski pokrajini.¹

Razvoj narodnoosvobodilnega boja na Dolenjskem jeseni 1943

Ko je 8. septembra 1943 Italija kapitulirala, je bila njena vojska v Ljubljanski pokrajini po večini razorožena od Narodnoosvobodilne vojske Slovenije, ki se je tako za tiste čase dokaj dobro in sodobno oborožila.

V Narodnoosvobodilno vojsko je vstopilo veliko število prostovoljcev, še več pa jih je bilo mobiliziranih. Zato so se že obstoječe enote okrepile, formirale pa so se tudi nove. Samo v Ljubljanski pokrajini so se formirale Levstikova, Ljubljanska, IX., XII., železničarska in XV. brigada ter Kočevski in Dolomitski odred in še vrsta manjših enot. Ustanovila se je tudi XVIII. divizija in VII. korpus Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije.

Večina večjih enot je imela poleg pehotnih enot tudi razne tehnične in pomožne službe — motorizacijo, topništvo, službo zveze itd. Tako je nastala močna udarna sila, ki je bila sposobna tudi za večje vojaške operacije.

Istočasno z rastjo Narodnoosvobodilne vojske pa se je krepila in utrjevala tudi Osvobodilna fronta slovenskega naroda, ki je takoj po kapitulaciji Italije prevzela vso oblast v Ljubljanski pokrajini razen v Ljubljani in še nekaterih krajih ob železnici Ljubljana—Postojna, ki so jih Nemci zasedli še pred kapitulacijo Italije.²

Prve dni oktobra 1943 so se v Kočevju prvič zbrali svobodno izvoljeni odposlanci slovenskega naroda, zastopniki narodnoosvobodilnega boja iz vseh krajev Slovenije. Ta zbor je predstavljal odločilno politično dejanje, ki je dokončno odločilo o slovenski državnosti ter politični in državni zvezi z ostalimi jugoslovanskimi narodi. Izvršil je v temelju tudi vse, kar je bilo potrebno za doseg narodnoosvobodilnih in revolucionarnih ciljev slovenskega naroda.

Narodnoosvobodilna vojska je do konca septembra 1943 Ljubljansko pokrajino razen Ljubljane in že omenjenih krajev

ob železnici Ljubljana—Postojna popolnoma očistila bele in plave garde.*

Plavogardistična postojanka v Grčaricah je bila uničena že 10. septembra 1943. Vrsto belogardističnih postojank na Notranjskem so uničile enote XIV. divizije, medtem ko so območje Dolenjske očistile enote XV. divizije.

Naj večjo zmago so dosegle nad belo gardo na Turjaku, kjer je bila v gradu zbrana skoraj vsa belogardistična elita. Grad je napadla Prešernova brigada in ga po šestih dneh srditih bojov 19. septembra 1943 tudi zavzela. Ujetih je bilo 695 belogardistov, med katerimi je bilo kar 26 duhovnikov in bogoslovcev.

Z uničenjem belogardistične in plavogardistične postojanke je nastalo v Ljubljanski pokrajini največje osvobojeno ozemlje v Sloveniji, kakršnega ni bilo do tedaj in niti pozneje vse do konca vojne. Zajemalo je celo Dolenjsko, Belo krajino, Notranjsko in Suho krajino. Meja osvobojenega ozemlja je potekala na severu po bivši nemško-italijanski razmejitveni črti,** vzhodno in južno po meji takratne Nezavisne države Hrvatske — sedanja nacionalna meja med Socialistično republiko Slovenijo in Socialistično republiko Hrvatsko, na zahodu pa po bivši jugoslovansko-italijanski meji.

Na celotnem osvobojenem ozemlju so imeli oblast v rokah narodnoosvobodilni odbori, ki so kmalu prerasli v organe ljudske oblasti. Ljudstvo je te organe upoštevalo in jih priznavalo za edine svoje oblastvene organe. Na vsem osvobojenem ozemlju je bilo poleg ljubljanskega še devet okrožnih odborov Osvobodilne fronte.

Sredi septembra 1943 so bile ustanovljene komande vojnih področij, komande mest in partizanske straže. To je bila

* Plava garda se je imenovala kvislinška grupacija, ki naj bi predstavljala jugoslovansko vojsko v domovini pod vodstvom Draže Mihailoviča. To so bili četniški odredi (Dolenjski, Ljubljanski, Centralni itd.). Glavni pooblaščenec Draže Mihailoviča v Sloveniji je bil major Novak, ki ni nikoli uspel, da bi svoje enote organiziral tako, da bi po uničenju Centralnega četniškega odreda 10. septembra v Grčaricah predstavljale pomembnejšo vlogo v Sloveniji.

** Bivšo nemško-italijansko razmejitveno črto, ki sta jo po kapitulaciji bivše Jugoslavije določili Nemčija in Italija ob razdeljevanju slovenskega ozemlja, imenujem kar »nemška meja«, in sicer zaradi kratkosti in tudi zato, ker so jo tako imenovali partizani, aktivisti OF in tudi vsi prebivalci ob njej.

zaledna vojska, ki je imela nalogo urejati zadeve, ki niso bile toliko operativnega značaja pa tudi ne čisto civilno upravnega. S tem so bile teh nalog razbremenjene operativne enote in tudi narodnoosvobodilni odbori. Na območju devetih političnih okrožij je bilo ustanovljenih šest vojnih področij, ki pa so se istočasno z združitvijo nekaterih političnih okrožij že v začetku oktobra 1943 združile v tri, in sicer Dolenjsko, Belokranjsko in Notranjsko vojno področje.

Glavni štab Narodnoosvobodilne vojske Slovenije je že takoj po kapitulaciji Italije ocenil položaj v Ljubljanski pokrajini in predvideval možnost vdora večjih sovražnikovih sil na osvobojeno ozemlje. Zaradi tega je že takrat odredil operativna področja vsem večjim enotam na osvobojenem ozemlju in jim zapovedal, da morajo uničevati prometne zveze tako na osvobojenem ozemlju kakor tudi izven njegovih meja.

Uničevanje prometnih zvez je bil preventiven ukrep za oviranje sovražnikovih sil v primeru vdora na osvobojeno ozemlje, zato so se te naloge lotile z vso resnostjo vse enote, vsaka na svojem operativnem področju. Na osvobojenem ozemlju so to nalogo izvedle v glavnem že v septembru mesecu. Porušile so in onespobile za promet vse pomembnejše ceste in železnice, razstrelile mostove, med katerimi je bilo tudi nekaj večjih kot npr. v Žalni, v Kandiji pri Novem mestu, pri Otovcu v Beli krajini itd., predore pa zatrpale z železniškimi kompozicijami. Konec septembra pa so te akcije že prenesle izven meja osvobojenega ozemlja.

Pogosti manjši sovražnikovi vdori in pogosto bombardiranje nekaterih krajev na osvobojenem ozemlju, kasneje pa še zbiranje večjih sovražnikovih sil ob robu osvobojenega ozemlja, je glavnemu štabu NOV in PO Slovenije narekovalo, da je treba preiti v ofenzivno obrambo osvobojenega ozemlja.

Dotedanji med seboj nepovezani napadi XIV., XV. in XVIII. divizije na sovražnikovo živo silo in na prometne zveze zunaj meja osvobojenega ozemlja niso bili dovolj učinkoviti, zato je bilo nujno ustanoviti štab, ki bo vodil vse tri divizije in druge enote v Ljubljanski pokrajini. To nalogo je do začetka oktobra opravljal neposredno glavni štab NOV in PO Slovenije, kar pa ni ustrezalo, ker je moral voditi vse enote NOV in PO v vsej Sloveniji. Zaradi tega je po ukazu Vrhovnega štaba glavni štab ustanovil 3. oktobra 1943 VII. korpus

NOV in PO Jugoslavije, v katerega je vključil vse enote že omenjenih treh divizij. Imenoval je tudi začasni štab korpusa, imenovanje pa je 7. oktobra z brzojavko potrdil tudi Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije.³

Ustanovitev Slovenskega domobranstva

Belogardisti, ki so po italijanski kapitulaciji pobegnili pred NOV z osvobojenega ozemlja so se zbrali v Ljubljani, Logatcu in Kostanjevici, kjer so jih sprejeli Nemci pod svoje okrilje. Od kakih 6000, kolikor jih je bilo pred italijansko kapitulacijo, se jih je zbralo za tri močne bataljone, skupaj kakih 2000 mož.

Vodstvo klerikalne stranke je 22. septembra ustanovilo v Ljubljani »protikomunistični odbor«, ki naj bi vodil vojaški in politični boj proti NOV in PO Slovenije v Ljubljanski pokrajini. Ta odbor je 23. septembra 1943 na svoji drugi seji sklenil reorganizirati belogardistične oddelke in organizirati obveščevalno službo za nemškega okupatorja. S te seje so odšli trije člani tega odbora k predsedniku pokrajinske uprave Levu Rupniku in mu razložili stališča in sklepe odbora. Želeli so, da se čimprej izvede reorganizacija vojaških enot in postavi vrhovno poveljstvo in poveljnika.

Rupnik je glede na to, da je bil najstarejši po rangi in poleg tega še predsednik pokrajinske uprave, imenoval sam sebe za vrhovnega poveljnika, za glavnega inšpektorja pa polkovnika Antona Kokalja. Dne 24. septembra so vsi dnevniki objavili razglas, da je ustanovljena Slovenska domobranska legija. V razglasu je bil tudi poziv, naj se v to legijo prostovoljno prijavi vsak za orožje sposoben Slovenec od 18. do 35. leta starosti. Na čelu Slovenske domobranske legije je bilo v začetku »poveljstvo slovenskega domobranstva in orožništva«. Rösenerju pa ni bilo po volji, da se je Rupnik postavil za vrhovnega poveljnika, zato je 12. oktobra 1943 poveljstvo preimenoval v »organizacijski štab Slovenskega domobranstva«, za poveljnika tega štaba pa imenoval podpolkovnika Franca Krenerja. Rösener je zahteval, da je Slovensko domobranstvo v operativnem pogledu podrejeno izključno samo njegovemu »štabu za boj proti bandam«. Organizacijski štab

slovenskega domobranstva naj bo le organizacijski štab, ki mora skrbeti za dotok novih borcev, razporejanje borcev po enotah in za njihovo oskrbovanje.

Nemci so domobrance v začetku uporabljali večinoma za straže in za druga manj pomembna opravila. Če so šli v vojaško akcijo, so bili le v okrepitev nemškimi enotam pod poveljstvom nemških oficirjev in štabov. Tako so jih s pridom uporabili tudi med nemško ofenzivo na osvobojeno ozemlje jeseni 1943.⁴

VIRI

(1) Tone Ferenc: KAPITULACIJA ITALIJE IN NOB V SLOVENIJI JESENI 1943, 352—362 (vnaprej samo Tone Ferenc: KAPITULACIJA ITALIJE IN NOB).

(2) Okrožnica glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 11. septembra 1943 vsem štabom divizij s podrobnimi navodili o organizaciji in oborožitvi enot. ZBORNİK DOKUMENTOV IN PODATKOV O NARODNOOSVOBODILNI VOJNI JUGOSLOVANSKIH NARODOV VI. del, knjiga 7., dokument št. 23 (vnaprej samo ZBORNİK VI 7/23...); Razglas glavnega štaba NOV in PO Slovenije in izvršnega odbora Osvobodilne fronte (vnaprej krajšano OF) z dne 11. septembra 1943 za splošno mobilizacijo vseh za orožje sposobnih Slovencev v starosti od 17. do 45. leta, ZBORNİK VI 7/22; Naredbe glavnega štaba NOV in PO Slovenije o ustanovitvi novih enot, ZBORNİK VI 7/42, 51 in 87; Proglas izvršnega odbora OF z dne 12. septembra 1943 o prevzemu oblasti na slovenskem osvobojenem ozemlju, ZBORNİK VI 7/28.

(3) Tone Ferenc: KAPITULACIJA ITALIJE IN NOB, 180—196, 202—216, 244—248, 251—269 in 315—359 ter Lado Ambrožič-Novljan: GUBČEVA BRIGADA. Knjižnica NOV in POS, 1962 (vnaprej samo LA: GUBČEVA BRIGADA), 331.

W Tone Ferenc: KAPITULACIJA ITALIJE IN NOB, 368—369

PRED USTANOVITVIJO ODREDA

O dejavnosti šlandrove brigade na Dolenjskem jeseni 1943

Šlandrova brigada je konec avgusta 1943, z nekaterimi enotami pa šele prve dni septembra uspela izpolniti povelje glavnega štaba NOV in PO Slovenije, da se mora čimprej prebiti s Štajerske na Dolenjsko v sestav novo ustanovljene XV. divizije. Ta naloga ji je bila namenjena že pred njeno ustanovitvijo.*

Brigada se je v celoti pravočasno vključila v sestav XV. divizije, nato pa je ob italijanski kapitulaciji sodelovala pri razoroževanju enot italijanske divizije »Isonzo« v Novem mestu. Od 11. do 17. septembra je na položajih v dolini Krke pod Gorjanci branila osvobojeno ozemlje v smeri Kostanjevice. Od tam so Nemci in belogardisti večkrat vdirali proti Št. Jerneju (sedaj Šentjernej), pa jih je brigada vselej odbila. Hude boje je imela tudi 12. septembra ob napadu na belogardistično postojanko v Mršeči vasi, tik ob nemški meji. Zaradi močnega nemškega posredovanja in zaradi čistine, ki je okoli vasi, napad ni uspel, belogardisti pa so se v naslednjih dneh sami umaknili v Kostanjevico.

Zaradi hudih naporov in bojev, ki jih je brigada imela v šestih dneh, ko je bila na teh položajih, je štab divizije 16. septembra ukazal štaboma Gubčeve in šlandrove brigade, da si brigadi zamenjata položaje.

* Dogodki na svetovnih bojiščih, predvsem pa zavezniško izkrcanje na Siciliji 10. julija 1943 so napovedovali skorajšnjo spremembo vojaškega položaja tudi v Sloveniji. Vodstvo narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji se je tega dobro zavedalo. Njegova najpomembnejša naloga v novih razmerah je bila, da pripravi NOV in PO Slovenije na zlom Italije. Takoj po izkrcanju zavezniških sil na Sicilijo je sklenilo, da bo zbralo v Ljubljanski po-

Do tedaj je imela šlandrova brigada tri bataljone, 17. septembra pa so iz skupine borcev Koroškega bataljona, ki jih je tega dne pripeljal v Mokro polje Dušan Rebolj-Bor, ter novomobiliziranih borcev formirali še četrti bataljon. Nato se je brigada premaknila na položaje ob nemški meji na odseku Sv. Križ (sedaj Gabrovka) — Bučka, ki jih je prej branila Gubčeva brigada; ta pa je zasedla dotedanje položaje Šlandrove brigade.

Položaji, ki so bili odrejeni Šlandrovi brigadi, so bili preobsežni za njene štiri bataljone, zato je bil brigadi po odredbi štaba XV. divizije priključen 3. bataljon Gubčeve brigade, ki je postal njen peti bataljon. Štab brigade in tretji bataljon sta se nastanila v Mokronogu, ostali bataljoni pa so odšli na položaje ob nemški meji.

Brigada je imela tudi na novih položajih več hudih bojov z Nemci in belogardisti. Kakor bi zasledovali prav Šlandrovo brigado, so Nemci svojo aktivnost prenesli na sektor, kjer je imela brigada nove položaje, medtem ko na njenih prejšnjih položajih niso bili več tako aktivni. Najhujši boji so bili 19. septembra med Št. Janžem (sedaj Šentjanž) in Krmeljem, kjer so Nemci vdrli čez mejo s 300 možmi in

krajini vse slovenske brigade. Zaradi tega je glavni štab 13. julija v skladu z naredbo vrhovnega komandanta NOV in PO Jugoslavije ustanovil prvi dve slovenski diviziji. To sta bili XIV. in XV. divizija. V XIV. je vključil I. Tomšičevo, II. Šercerjevo, III. Gradnikovo in VII. Prešernovo brigado. V XV. divizijo pa iV. Gubčevo, V. Cankarjevo in VI. Šlandrovo brigado. Ob ustanovitvi divizij so bile v Ljubljanski pokrajini le Tomšičeva, Šercerjeva, Gubčeva in Cankarjeva brigada, medtem ko bi iz Slovenskega primorja morala priti Gradnikova, z Gorenjske Prešernova, s Štajerske pa Šlandrova brigada. Slednji dve je bilo treba še formirati.

Tako bi nastala dovolj močna sila, ki bi bila sposobna razorožiti italijansko vojsko in onemogočiti beli in plavi gardi, da bi se polastili italijanskega orožja in oblasti. V ostalih predelih Slovenije pa bodo ostali manjši partizanski odredi in četice, ki bodo tudi sposobne v sovražnikovem zaledju izvajati diverzantske sabotažne akcije in nadaljevati mobilizacijo ter nuditi političnim delavcem potrebno zaščito na terenu.

Glavni štab je 14. julija 1943 v duhu tega načrta pisal štabu IV. operativne cone, naj čimprej formira Štajersko brigado in jo pošlje na Dolensko v sestav novoustanovljene XV. divizije. Formira naj tudi Štajerski odred, da bo s četami deloval na Štajerskem.

Štajersko brigado je glavni štab šele pozneje uradno imenoval po zglednem političnem partijskem delavcu, organizatorju partije

tremi tanki. Tretji in peti bataljon sta napad zavrnila in Nemcem uničila dva avtomobila in tank.

Med tem pa so bila v glavnem štabu NOV in PO Slovenije posvetovanja o nadaljnji taktiki in razvoju NOV v Sloveniji. Zaključek teh posvetovanj je bil, da je treba preiti v ofenzivno obrambo osvobojenega ozemlja in da je spričo ugodnih razmer na Štajerskem in na Gorenjskem treba tudi tam razviti večje enote NOV.

Najprej je bilo sklenjeno, da se mora na Štajerskem takoj formirati štajerski odred, na to pa je bil ta sklep spremenjen tako, da se obnovi IV. operativna cona, ki je bila s formiranjem Šlandrove brigade ukinjena. Na Štajersko naj se vrne najprej štab in večja skupina borcev Šlandrove brigade, ki bo predstavljala jedro za preosnovo šlandrove brigade, ostali del Šlandrove brigade pa se bo na štajersko vrnil pozneje. Dne 19. septembra sta v štab brigade v Mokronog prišla komandant glavnega štaba generalmajor Franc Rozman-Stane in namestnik komandanta XV. divizije Alojz Kolman-Marok, ki sta štabu brigade razložila odločitev glavnega štaba in dala navodila za pripravo odhoda štaba brigade in skupine borcev na Štajersko.

pred vojno in organizatorju oboroženega odpora proti nemškemu okupatorju na Štajerskem Slavku Šlandru, ki so ga Nemci 24. avgusta 1941 v Mariboru ustrelili.

Štajerska brigada je bila ustanovljena 6. avgusta 1943 na Šipku nad Spitaličem, potem ko je bila na delu Štajerske izvedena delna mobilizacija za orožje sposobnih moških.

Sovražnik je brigadi preprečil takojšen preboj čez Savo in nemško mejo na Dolenjsko, ker je že 12. avgusta zbral v Domžalah, Črnučah, Šentvidu nad Ljubljano in drugih krajih na Gorenjskem okrepljeno 71. pehotno divizijo, ki je bila pripravljena za zasedbo Ljubljane in nekaterih drugih krajev v Ljubljanski pokrajini ter železnic Ljubljana—Postojna—Trst in Podbrdo—Gorica. Bila je torej pripravljena na italijansko kapitulacijo in razoroževanje italijanske vojske.

Medtem ko je bila v pripravljenosti, pa so nekaj njenih sil izrabili za hajko proti Šlandrov! brigadi, ki so jo začeli 16. avgusta.

To hajko je brigada razmeroma dobro prenesla. Največ izgub je imel Savinjski bataljon, sicer pa je brigada izgubila predvsem neoborožene novince.

Čez Savo in nemško mejo se je prebijala v treh skupinah. Prva se je prebila v noči na 20. avgust, druga v noči na 26. avgust, tretja pa šele v noči na 4. in 5. september 1943. Šlandrova brigada je bila popolnoma zbrana na Dolenjskem prav na dan italijanske kapitulacije 8. septembra 1943, in sicer v šatenberku.'

Formiranje XII. brigade

Že 21. septembra je glavni štab NOV in PO Slovenije izdal odredbo o formiranju XII. brigade iz dela Šlandrove brigade, ki je začasno še ostala v sestavi XV. divizije. Imenovan je bil tudi štab nove brigade. Za komandanta je bil imenovan Radomir Božovič-Raco, za politkomisarja Alojz Žokalj-Džidži, za namestnika komandanta Ilija Badovinac, za namestnika politkomisarja pa Ljudmila Saje-Maruša.

Istega dne sta komandant glavnega štaba in namestnik komandanta XV. divizije ponovno prišla v štab Šlandrove brigade. Na sestanku v štabu je bilo sklenjeno, da štab Šlandrove brigade s skupino borcev, ki je odrejena za vrnitev na štajersko, odide že naslednji dan. Dogovarjali so se tudi o formiranju XII. brigade, za kar je komandant glavnega štaba tudi dal potrebna navodila štabu novoustanovljene XII. brigade.

Do naslednjega dne se je opravila primopredaja med štaboma Šlandrove in nove, XII. brigade. Skupina, ki je bila določena, da odide s štabom šlandrove brigade na Štajersko, je štela kakih 130 borcev, s štabom brigade skupaj pa kakih 150 borcev in funkcionarjev. Skupina se je 22. septembra popoldne odpeljala s tovornjaki do Stične, od koder bi morala takoj nadaljevati pohod čez nemško mejo, vendar je zaradi nemških akcij na tem sektorju šla čez mejo šele 27. septembra in v redu prešla mejo in Savo.*²

Četrti bataljon XII. brigade med Savo in nemško mejo

Kot je bilo že rečeno, se je četrti bataljon Šlandrove brigade formiral 17. septembra na Mokrem polju. Že istega večera je odšel na položaje, ki mu jih je štab brigade določil ob nemški meji nad Sv. Križem (sedaj Gabrovka). Bataljonu

* Kasnejši vojaški položaj v Ljubljanski pokrajini je zahteval, da tisti del Šlandrove brigade, ki je bil preosnovan v XII. brigado ni odšel na Štajersko, pač pa je do konca vojne ostal v sestavi XV. divizije na Dolenjskem. Dvanajsto brigado so zaradi prvotnega namena glavnega štaba, da jo pošlje na Štajersko, precej časa imenovali »XII. štajerska brigada.«

sta poveljevala komandant Jože Logar-Slovan in politkomisar Dušan Rebolj-Bor, namestnika komandanta in namestnika politkomisarja pa ni bilo. V bataljonu je bilo vsaj polovico Štajercev. Tudi skoraj na vseh poveljujočih mestih so bili tisti borci, ki so prišli s šlandrovo brigado na Dolenjsko. Bili so hrabri borci, ker so bili skoraj sami prostovoljci, saj so bili med njimi tudi borci od leta 1941 in 1942. Imeli so precej borbenih izkušenj, saj so sodelovali v številnih bojih že na štajerskem in tudi na Koroškem.

Ko se je v Mokronogu 24. septembra 1943 formirala XII. brigada, je ta bataljon tudi v novoformirani brigadi ostal četrti bataljon. Iz njega se je pozneje formiral Dolenjski odred, zato bo o tem bataljonu kot predhodniku Dolenjskega odreda poslej največ govora.

2e 15. septembra je glavni štab NOV in PO Slovenije štabu Šlandrove brigade ukazal, da mora poslati na območje med Savo in nemško mejo en bataljon, da bo omogočil organiziranje dobre obveščevalne službe zaradi kontrole nemških premikov v savski dolini in na Štajerskem. Vzpostaviti mora tudi redno zvezo z enotami, ki bodo delovale na Štajerskem. Tako so omogočili pošiljanje orožja, streliva in ostalega vojaškega materiala štajerskim enotam, da se bodo lahko čim hitreje razvijale. Toda štab Šlandrove brigade bataljona ni poslal na ta sektor, verjetno zaradi premika brigade na nove položaje, bojev pri Krmelju in zaradi poznejših drugačnih odločitev glavnega štaba. Vsekakor pa je glavni štab že zaradi nujne potrebe že pri formiranju XII. brigade naročil štabu brigade, da mora takoj poslati en bataljon na območje med Savo in nemško mejo.

Štab brigade je določil četrti bataljon in mu naloge takole preciziral: Organizirati mora zvezo z enotami IV. operativne cone in zagotoviti, da bo ta zveza delovala brezhibno. Organizirati mora dalje dobro obveščevalno službo in o vseh sovražnikovih premikih v savski dolini in na štajerskem takoj obveščati štab brigade. Nadalje mora uničevati železnico na odseku med Litijo in Zalogom in napadati vojaške Transporte, napadati manjše nemške obmejne postojanke, postavljati zasede in napadati nemške kolone in patrulje na terenu, mobilizirati za vojsko sposobne moške, na nemški meji pobirati mine in napraviti čimveč prehodov čez mejo, prirejati poli-

tične mitinge za prebivalstvo in sploh kar se da več politično delovati med prebivalstvom.*

V dneh od 21. do 29. septembra je bil na sektorju nemške meje Leskovec—Pusti Javor zelo nemiren položaj. Nemci so v teh dneh izvedli več vdorov čez mejo s tremi četami 19. SS policijskega polka, tremi četami 12., 17. in 18. policijskega stražnega bataljona, ki so jih pripeljali z Vranskega, iz Domžal in iz Kamnika, ter dvema četama belogardistov iz Kostanjevice. Te enote so bile okrepljene s tremi protitankovskimi topovi in s štirimi tanki.

Najmočnejši napad so izvedle 22. septembra, ko so prodrle čez Trebeljevo in Leskovec prav v Višnjo goro. To akcijo je podpiralo tudi letalstvo z letališča Cerklje pri Brežicah, ki je bombardiralo Višnjo goro in Metnaj. Z njimi so se vsakokrat spopadle enote Cankarjeve brigade, ki so bile na tem sektorju na položajih ob nemški meji. Prvi nemški vdori čez mejo so uspeli, kasnejše pa so enote Cankarjeve brigade uspešno odbijale in sovražniku ni več uspelo prodrati v globino osvobojenega ozemlja.

Te sovražnikove akcije so bile tudi eden od vzrokov, da skupina šlandrove brigade s svojim štabom ni odšla čez nemško mejo in Savo takoj po prihodu v Stično.

Tudi četrti bataljon XII. brigade je mejo prekoračil šele v noči na 26. september in sicer pri Obolnem ter odšel na Tuji grm, kjer je bil čez dan v strogi pripravljenosti in prikrit. Že v noči na 27. september je napadel sovražnikove straže v Šmartnem pri Litiji. V boju je padlo 9 nemških vojakov in belogardistov, kakih 20 pa je bilo ranjenih, o žrtvah bataljona pa ni podatkov.

Po tem napadu se je bataljon v noči na 29. september vrnil nazaj čez mejo v sestav brigade, ker pa je to storil brez vednosti in pristanka štaba XV. divizije, se je moral že naslednjo noč vrniti na sektor Litija. Že v jutranjih urah 30. septembra je bataljon napadlo kakih 100 Nemcev, vendar je bil

* Pismeni dokument o nalogah bataljona ni ohranjen, delno so omenjene le v poročilu štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943 o aktivnosti enot od 7. oktobra do 24. novembra 1943, ki ga je poslal štabu VII. korpusa. V glavnem pa so napisane na podlagi pripovedovanja tedanjega komandanta bataljona Jožeta Logarja-Slovana in politkomisarja Dušana Rebolja-Bora.

ta napad energično odbit in bataljon je ostal na litijskem sektorju vse do ofenzive XV. divizije proti Savi.

Bataljon je bil zelo aktiven in je izvedel več akcij, med katerimi sta najpomembnejši požig železniške postaje v Jevnici 3. oktobra zvečer in napad na nemški vojaški transport na progi med Kresnicami in Jevnico 7. oktobra zvečer. V vlaku je bil bataljon nemške vojske, 42 konj in 14 tovornjakov.

Najprej so minerei minirali progo, bataljon pa je čakal na položajih ob progi. Ko je vlak zapeljal na mine sta zletela v zrak dva vagona vojaštva, med katerimi je bil tudi njihov štab. Na to je bataljon vžgal po vagonih z vsem orožjem iz neposredne bližine. Tudi z lahkimi minometi so borci tolkli neposredno v vagone. Nemci v zmešnjavi niso nudili skoraj nobenega odpora. Med samim napadom pa so minerei minirali še obe lokomotivi. Napad je bil končan opolnoči, ko je iz Litije in iz Jevnice prispela Nemcem pomoč. Ta pomoč pa je bila že prepozna. Do tedaj je bilo mrtvih in ranjenih že kakih 400 Nemcev, pobiti so bili vsi konji in uničeni vsi tovornjaki, obe lokomotivi in več ali manj vsi vagoni. Bataljon se je v redu in pravočasno umaknil, le sedem borcev se je med umikom v gozdu izgubilo, pa so se že naslednjega dne priključili bataljonu, ranjena pa sta bila dva borca.*³

Ofenziva XV. divizije proti Savi

Novoimenovani štab korpusa je po navodilih glavnega štaba takoj po ustanovitvi VII. korpusa zasnoval načrt za ofenzivne akcije večjega obsega in je že 9. oktobra izdal odredbe štabom vseh treh divizij za prehod v ofenzivo proti nemškemu okupatorju in drugim sovražnim oddelkom.

Namen teh operacij je bil: uničenje prometnih zvez izven osvobojenega ozemlja, predvsem pa železnice Brežice—Zidani most—Ljubljana—Postojna—Trst.

* Poročilo o številu mrtvih in ranjenih Nemcev je najbrž precej pretirano. Res pa je, da ob napadu Nemci niso nudili nobenega odpora, kar dokazuje, da so morali biti v zelo kritičnem položaju.

Bataljon je uspešno opravljal tudi druge naloge in prebivalci tega sektorja so ga zelo lepo sprejemali, kjerkoli se je pojavil ter mu nudili vsestransko pomoč. Bataljonu se je pridružilo tudi nekaj prostovoljcev, nekaj fantov pa je bilo tudi mobiliziranih.³

Poglavitno nalogo je dobila XV. divizija, ker ji je bilo ukazano, da mora na črti Litija—Brežice uničiti vrsto sovražnikovih obmejnih in orožniških postojank, ki so bile razporejene ob nemški meji, med katerimi je bilo tudi nekaj večjih, kot npr. v Bučki in v Kosatnjevici. Njena naloga je bila prodreti v dolino Save in porušiti železniške in cestne mostove čez Savo v Radečah, pri Sevnici in pri Brežicah ter poskušati uničiti železniški voz in Zidanem mostu. Dalje je morala uničiti tudi vrsto drugih pomembnih objektov, kot npr. mostove in brod na Krki pri Brežicah, v Cerkljah, Malem Mrševem, Dobravici in pri Čistem bregu. Diviziji so bile odredene tri smeri napadov. Levo krilo mora očistiti ozemlje proti Litiji, glavne sile usmeriti proti Zidanem mostu in Sevnici, desno krilo pa po dolini Krke proti Kostanjevici in Brežicam ter proti Bučki. Divizija naj se z desnim krilom naslanja na Gorjance in drži tesno zvezo s hrvaškimi enotami v okolici Samobora, predvsem pa s XV. brigado, ki se je tedaj nahajala na hrvaški strani. Tudi ta brigada naj bi skupaj s hrvaškimi enotami izvedla energične napade na sovražnika z namenom uničenja sovražnikovih postojank v Ozlju.

Osemnajsti diviziji je štab korpusa dal nalogo, da usmeri svoje ofenzivne akcije na sever na vzhodni strani Ljubljane in uniči vse obmejne sovražnikove postojanke med Litijo in Ljubljano, medtem ko je XIV. diviziji ukazal, da svoje ofenzivne akcije usmeri na jugozahod za uničenje železnice Postojna—št. Peter (sedaj Pivka)—Ilirska Bistrica, na zahod za uničenje železnice Ljubljana—Postojna—Trst in na sever proti Borovnici in Preserju ter ogroža Ljubljano z zahodne strani. Poruši naj železniška mostova pri Verdju in pri Preserju ter pripravi rušenje borovniškega viadukta.

Na sektorju ofenzive XV. divizije so imeli Nemci 30. septembra in 1. oktobra le orožniške in obmejne postojanke, v Kostanjevici pa poleg 75 obmejnih stražarjev še kakih 800 domobrancev (belogardistov). 2e v začetku oktobra pa so začeli na ta sektor pošiljati nove enote. Poslali so pet policijskih čet, rezervno motorizirano orožniško četo in tri čete vermanšafta. Aktivirali pa so tudi nove vojne obveznike na Štajerskem in formirali nov »vermanšaft«¹ bataljon. V začetku ofenzive XV. divizije pa so pohiteli z dovažanjem še drugih enot.

Zaradi sodelovanja v ofenzivi je četrti bataljon XII. brigade v noči na 10. oktober prekoračil nemško mejo nad Met-

najem in že dopoldne prispel na Mirno, kjer se je priključil brigadi. Določen je bil za brigadno rezervo s tem, da med ofenzivo čisti teren za drugimi enotami brigade, ki bodo v prvi bojni črti, in lovi tavajoče sovražnikove vojake in Kočvarje ter ostale sovražnikove elemente.

V ofenzivo je prva krenila XV. divizija. Začela jo je 11. oktobra, trajala pa je do 15. oktobra. Na levem krilu je napadala Cankarjeva brigada, na glavni smeri proti Zidanemu mostu in Sevnici XII. brigada, na desnem krilu pa sta napadali Gubčeva in železničarska brigada.

Dvanajsta brigada je do 13. oktobra dosegla lepe uspehe, saj je poleg nekaterih manjših postojank zavzela št. Janž in dosegla položaje na črti Leskovec—Brunk—Hrušica, dobre tri kilometre severno od Št. Janža, z desnim krilom pa je z zavzetjem Boštanja dosegla Savo.

Štab brigade je 13. oktobra v skladu z divizijskim poveljem poslal drugi in peti bataljon v Belo krajino zaradi obrambe osvobojenega ozemlja na jugu. Moč brigade je zato v ofenzivi znatno oslabela in štab brigade je moral uporabiti svojo rezervo. Zaradi tega je četrti bataljon 13. oktobra zasedel položaje na črti Leskovec—Brunk—Hrušica. Na teh položajih je imel bataljon naslednja dva dni hude boje z »vermanšaft«^{*} bataljonom »Jug«, ki je pritiskal iz Radeč proti št. Janžu. Ko je bila sovražnikova premoč le prevelika, se je moral postopoma umikati prot jugu, med tem pa je imel 17. in 18. oktobra še več hudih spopadov z vermani vse do nemške meje, nato pa še v Cirkniku.

V teh bojih je imel bataljon nekaj ranjenih borcev, ki je vse nosil s seboj. Pretrgana je bila tudi zveza s štabom brigade; ponovno je bila vzpostavljena šele 18. oktobra.

Ta ofenziva je vznemirila nemška vodstva vse do vrha, zato so hitro ukrepali. Bila je ogrožena tako imenovana južna meja Spodnje Štajerske,* zato so storili vse, da bi zavarovali obmejno področje. V protinapad so poslali polk gorskih lovcev »Admont«^{*} in še osem drugih bataljonov, od katerih so dva izkrcali iz vlakov v Sevnici na prevozu v Krško. Dne 15. oktobra se je pripeljal v Trbovlje sam višji vodja SS in policije

* Slovensko Štajersko in Dolenjsko območje med Savo in takratno nemško-italijansko razmejitveno črto so Nemci imenovali »Spodnja Štajerska«.

general Rösener in je osebno vodil akcije, da bi nemške enote čimprej zasedle stare položaje na nemški meji.

Šolski bataljon SS (esesovske) tankovske grenadirske divizije »Wiking« je najprej odrinil enote XII. brigade iz Boštanja, nato pa napadal v dolino Mirne, 16. oktobra so izkrcali iz vlaka v Sevnici še bataljon 1. SS tankovskega grenadirskega polka, ki je bil na prevozu proti Krškem. Z njim so okrepili napade v dolino Mirne, da so se morale umakniti tudi ostale enote XII. brigade. Prvi in tretji bataljon sta

18. oktobra zasedla položaje Gabrijele—Tržišče—Medvedjek, četrti bataljon pa položaje na hribu s koto 352, kilometer vzhodno od Št. Ruperta (sedaj Šentrupert), četrti bataljon je imel na novih položajih tudi 19. oktobra nekaj spopadov z »vermani«, ki so pritiskali iz Cirnika.⁴

Ko je štab XV. divizije 15. oktobra ocenil položaj in uspeh ofenzive je ugotovil, da je divizija dosegla lepe uspehe, saj je zaplenila veliko orožja in streliva ter ostalega vojaškega materiala in celo en tank in nekaj avtomobilov, precej sovražnikove motorizacije pa je uničila. Požgala je vse zavzete postojanke in druge objekte, ki bi lahko služili za nastanitev sovražnikove vojske. Porušila je veliko mostov, prekopala ceste in na njih napravila ovire. Uničila je veliko žične ovire na nemški meji in ob meji pobrala nešteto min ter tako omogočila na številnih krajih lahek prehod čez mejo. Zaplenila je tudi veliko živine in ostale hrane ter drugih potrebščin od nemških naseljencev, ki so vsi zbežali pred napadajočo divizijo. Na tem območju je bilo namreč naseljenih veliko kočevskih Nemcev, ki so bili naseljeni na domovih Slovencev, ki so jih Nemci izselili v Srbijo in v Nemčijo.* Ugotovil pa je tudi, da je sovražniku uspelo enotam XV. divizije iztrgati iz rok pobudo s tem, da jih je zapletel v manjše boje na terenu, da so tako izgubljale čas za napade na večje postojanke. Zaradi tega se je odločil, da bo spremenil taktiko in je 16. oktobra ukazal naj se vse enote umaknejo na stare

* Kočevarji so bili potomci tistih Nemcev, ki so se v 14. stoletju naselili na Kočevskem. Leta 1941 so zaprosili za naselitev v Nemčiji. Pozimi leta 1941/42 so jih naselili v ob savskem in obsoveljskem pasu, od koder so izseli Li v Srbijo in v Nemčijo 35.000 Slovencev. Vsi ti Kočevarji pa so bili proti NOV in PO Slovenije sovražno razpoloženi in so vsi pobegnili pred napadajočo XV. divizijo v dolino Save pod zaščito nemških postojank.

položaje južno od nemške meje. S teh položajev naj pošiljajo bataljone čez mejo, da bodo delovali na partizanski način in s tem preprečili sovražniku postavljati nove postojanke ob meji. Toda kljub takemu povelju se enote niso takoj umaknile na položaje južno od nemške meje, pač pa so se bojevale s sovražnikom vse do 19. oktobra zvečer. Šele tedaj so nemške enote dosegle mejo, kjer so se po delni pregrupaciji utrdile, da bi v času nemške ofenzive na Dolenjskem zapirale mejo.

Ofenzivne akcije ostalih dveh divizij so se omejile le na nekaj pomembnejših akcij. Enote XVIII. divizije so že v noči na 8. oktober uničile železniško postajo Preserje in porušile železniški most pri Preserju. Vzhodno od Ljubljane pa so 10. oktobra uničile sovražnikovo postojanko pri Teličarju, v noči na 12. oktober pa še pri Pečarju.

Najpomembnejša akcija enot XIV. divizije pa je bila vsekakor rušenje Štampetovega mostu pri Verdu. Porušile so ga v noči na 14. oktober. Izvedle so tudi vrsto akcij na železnico, hud pritisk pa so izvedle tudi na Rakek, kjer so sovražniku napravile veliko škodo, ter v Borovnico, kjer so bile zlasti domobranske enote tako utrujene, da se jih je lotila demoralizacija. Uspeh teh dveh divizij bi lahko bil večji, vendar so morale izločati znaten del svojih sil za obrambo osvobojenega ozemlja na jugu, kjer se je sovražnik z zaključkom ofenzive v Istri že približal z močnimi silami skozi Gorski kotar in začel ogrožati osvobojeno ozemlje z južne strani.*

»Vermanšaft« bataljon »Jug« je bil tedaj zelo močan, saj je štel kar 1225 mož v 12 četah. V protinapadu je dosegel in držal položaje južno od nemške meje na črti Št. Rupert—

* Na ofenzivo VII. korpusa je zelo ugodno vplivala povečana aktivnost Triglavske divizije (XXXI. divizija) na Gorenjskem in Šlandrove brigade na Štajerskem in bi tako usklajene akcije lahko privedle do lepih uspehov NOV in PO Slovenije, ker je imel sovražnik tedaj v Sloveniji zelo šibke sile in je bil zaradi tega v težavnem položaju. Po drugi strani pa je na ofenzivo zelo neugodno vplivalo tudi dejstvo, da je sovražnik z zaključkom ofenzivnih operacij proti Narodnoosvobodilni vojski v Istri in v Gorskem kotarju že sprostil del svojih sil in začel z juga ogrožati osvobojeno ozemlje. Tedaj je bilo glavnemu štabu že popolnoma znano, da Nemci pripravljajo večjo ofenzivo na osvobojeno ozemlje. Precejšen del sil VII. korpusa je moral uporabiti za obrambo osvobojenega ozemlja na jugu, kar je slabilo udarno moč ofenzive VII. korpusa na severu. Če bi se ofenziva VII. korpusa začela vsaj teden dni prej, bi dosegla veliko večje uspehe.

Krmelj in je bil dodeljen 19. SS policijskemu polku kot peti bataljon. Ta polk je prav tako do 19. oktobra dosegel nemško mejo od Št. Ruperta do Sostrega pri Ljubljani, pomagal pa mu je tudi 112. rezervni topniški polk. Tako so Nemci zavarovali mejo in napravili zaporo na severu osvobojenega ozemlja, ki je bila sestavni del načrta za ofenzivo na osvobojeno ozemlje. 19. SS policijski polk je bil zelo aktiven in je vsakodnevno vdiral čez mejo, odbijala pa ga je Cankarjeva brigada, ki je stala nasproti temu polku. Tudi »vermanšaft« bataljon je vsakodnevno z močnimi bojnimi skupinami napadal na položaje XII. brigade, pa ga je tudi ta uspešno odbijala.⁴

Štab divizije je 20. oktobra izdal povelje za novo razporeditev enot, da bi bolje organiziral obrambno črto ob nemški meji. Cankarjevi brigadi je določil položaje od temeniške doline do Sv. Križa (sedaj Gabrovka), štabu XII. brigade je ukazal da se morata 2. in 5. bataljon, ki sta pred tednom odšla v Belo krajino, vrniti v sestav brigade, določil pa ji je položaje od Sv. Križa do Krmelja. Štabu Gubčeve brigade je ukazal, naj svoje bataljone premakne v levo tako, da bo četrti bataljon na levem krilu zasedel položaje pri Malkovcu.

Tedaj štabu divizije še ni bilo znano, da ima sovražnik na črti Sevnica—Brežice—Samobor—Jastrebarsko—Karlovac zbrane tako močne sile in da so že pripravljene za začetek ofenzive na osvobojeno ozemlje.

Na tej črti je bila razporejena cela 162. pehotna »Turkestanska« divizija, ki so jo sestavljali štirje močni polki. Med Sevnico in Brežicami je bil 314. grenadirski polk, med Brežicami in Samoborom polk planinskih lovcev »Admont«, pri Kostanjevici je bil zbran 1. SS tankovski granadirski polk, dalje proti Karlovcu pa je bil na črti Samobor—Jastrebarsko—Mahično razporejen okrepljen 303. grenadirski polk, medtem, ko je bil v Kostanjevici tudi tretji bataljon Slovenskega domobranstva pod poveljstvom kapetana Vuka Rupnika.⁵

Nemška ofenziva

Zaradi vse močnejšega pritiska NOV in PO Slovenije v Ljubljanski pokrajini so morali Nemci v Slovenskem primorju in v Istri pohiteti z ofenzivnimi operacijami, da bi čimprej začeli s četrtim delom operacij, ki so jih pripravili v opera-

tivni coni »Jadransko primorje«.* Ta del operacij je zajemal celo Ljubljansko pokrajino, torej največje osvobojeno ozemlje v Sloveniji.

Namen ofenzive je bil, da se popolnoma uniči slovensko narodnoosvobodilno gibanje, kajti Hitler je ukazal vse upornike brezobzirno postreliti, da bo komunistično uporništvo v tem delu Slovenije enkrat za vselej zatrto. Slovensko prebivalstvo za nemško državo po ofenzivi ne bi smelo biti več nevarno, nemška oblast pa bi se tako utrdila v smislu Hitlerjevega ukaza.

Za izvajanje teh ofenzivnih operacij je bil določen II. SS tankovski korpus pod poveljstvom »SS obergruppenführerja« Paula Hausserja, čigar štab se je 12. oktobra 1943 premaknil z Občin pri Trstu na Mirje v Ljubljani. Imel je na razpolago štabe treh divizij, 12 okrepljenih polkov ter nekaj samostojnih bataljonov, med katerimi so bili tudi trije domobranski bataljoni in »vermanšaft« bataljon »Jug« itd. Vsega skupaj je bilo kakih 48.000 mož z nad 110 tankov, več kot 10 samohodnih topov in kakih 140 motoriziranih protitankovskih topov. Vso to veliko vojsko je podpiralo tudi letalstvo z letališča v Cerkljah pri Brežicah in še nekaterih drugih letališč.

Nasproti tej sili je stal VII. korpus NOV in PO Jugoslavije s tremi divizijami, ki so imele 11 brigad, dva topniška divizion, tankovsko četo in komandami vojnih področij in mest, kar je bilo vsega skupaj kakih 12.000 do 15.000 mož.

* Takoj po italijanski kapitulaciji so nastala v Ljubljanki pokrajini, Slovenskem primorju in v Istri obsežna osvobojena ozemlja, kjer se je narodnoosvobodilno gibanje tako razraslo, da je predstavljalo za Nemčijo velike težave. Ta območja so predstavljala veliko oviro za povezavo balkanskega bojišča z bojiščem v Italiji. Zaradi tega je Hitler odredil, da se morajo ta ozemlja z močnimi silami očistiti tako, da bo v Sloveniji enkrat za vselej narodnoosvobodilno gibanje zatrto. Načrt za te operacije je po Hitlerjevem nalogu izdelal štab armadne skupine B, ki je bil v severni Italiji. Potem, ko je načrt s popravki potrdil tudi Hitler, je štab armadne skupine B v sodelovanju s štabom za jugovzhod zbral predvidene enote in začel z ofenzivnimi operacijami. Operacije so se najprej začele v Slovenskem primorju, in sicer 24. septembra 1943, nato v Istri, potem pa v Gorskem kotanju, kot četrti del teh operacij pa v Ljubljanski pokrajini. Prvi trije deli teh operacij so trajali do 7. oktobra, nato pa so deli teh sil že začeli pritiskati proti južnemu delu osvobojenega ozemlja, proti Beli krajini.

Tako je bilo razmerje žive sile približno 3,5 proti 1 v korist sovražnika, med tem, ko je bilo za sovražnika razmerje v topništvu in v oklepni enotah še mnogo ugodnejše.

Da bi sovražnik čim uspešnejše in v predvidenem roku dosegel cilj ofenzive, se je štab II. tankovskega korpusa odločil, da bo celo pokrajino razdelil na štiri področja, od katerih ima vsako večje gorske masive in gozdnata območja, kamor bi potisnili enote NOV, jih obkoljevali in uničevali. Taka obkoljevanja bi izvajale vse tri sovražnikove divizije (162. pehotna, 44. grenadirska in 71. pehotna) samostojno in istočasno, da bi tako zmanjšale manevrski prostor enotam NOV.

Prvo tako območje je bilo območje Gorjancev, drugo Kočevski Rog, tretje območje Velike in Travne gore ter Snežnik, četrto pa Krim, Mokre in Rakitniška planota.

Sedmi korpus NOV in PO Jugoslavije je sovražnikov ofenzivo že pričakoval, saj je glavni štab NOV in PO Slovenije vse enote že prej opozarjal na možnost vdora večjih sovražnikovih sil na osvobojeno ozemlje in jim dajal navodila, kako naj se pripravijo na sovražnikovo ofenzivo, da bi mu čimbolj kljubovale, mu prizadejale čimveč izgub, same pa obvarovale živo silo, tehniko in osvobojeno ozemlje. Zato so že prej poskrile večino težkega orožja in motorizacije, da bi je prišlo čim manj sovražniku v roke, same pa bi tako bile bolj gibčne pri manevriranju.

Sovražnikov načrt je predvideval, da bo ofenziva trajala 16 dni, vendar so jo morali zaradi močnega odpora enot VII. korpusa podaljšati še za nadaljnjih teden dni. Nemci so z ofenzivo pričeli 21. oktobra, končali pa 12. novembra 1943. Začeli so jo na jugu in na vzhodu osvobojenega ozemlja, končali pa na zahodu.

Štab II. SS tankovskega korpusa je imel 20. oktobra vse razpoložljive enote že zbrane na izhodiščnih položajih ob vzhodnih in južnih mejah osvobojenega ozemlja, ki so čakale na začetek ofenzive. Sklenil je, da bo v dneh od 21. do 25. oktobra z enotami 162. pehotne »Turkestanske« divizije očistil desni breg spodnjega toka reke Krke, Gorjance, žumberak in severovzhodni del Bele krajine, medtem ko bo z enotami 44. grenadirske divizije, ki so bile razporejene na črti Delnice—Vrbovsko—Ogulin—Karlovac očistil preostali

del Bele krajine in del Kočevskega. To je bil prvi del ofenzivnih operacij na osvobojenem ozemlju Bele krajine in Dolenjske, ki so ga Nemci imenovali »Wolkenbruch I«. Ob Kolpi so se enote VII. korpusa že nekaj dni spopadale s sovražnikovimi enotami. Najhujši spopadi so bili pri Brodu na Kolpi, kjer je sovražnik gradil mostišče.⁶

V noči na 21. oktober so bile enote Cankarjeve in Gubčeve brigade na premikih, da bi zasedle položaje v skladu s poveljem štaba divizije, ki so ga prejele minulega dne. Niso še vsi bataljoni Gubčeve brigade zasedli odrejene položaje, ko jih je iznenadil močan nemški napad iz Kostanjevice v smeri Novega mesta. Izhodišče glavnega sovražnikovega napada je bila Kostanjevica, od koder je že ob petih zjutraj začel prodirati proti Novem mestu 1. SS tankovski grenadirski polk, za njim pa še 314. grenadirski polk. Na položajih pri Kostanjevici je bil tedaj prvi bataljon Gubčeve brigade, ki se je kljub trdovratnemu odporu moral umakniti v Gorjance. Bil je prešibak, da bi mogel zaustaviti tako sovražnikovo silo. Njegov odpor so Nemci hitro strli in naglo prodirali naprej proti Novem mestu, kamor so s tanki vdrli že v dopoldanskih urah. Tudi drugi in tretji bataljon sta se morala umakniti v Gorjance, severno od Krke je ostal le četrti bataljon, ki je bil tako odrezan od glavnine in štaba brigade.

Nemci so v Novem mestu pustili manjšo posadko, glavnina pa je takoj nadaljevala prodor proti Beli krajini. Glavnina polka je tega dne prodrla do Semiča, med tem, ko je njegova predhodnica v poznih popoldanskih urah dosegla že Črnomelj.

Tako je 1. SS tankovski grenadirski polk že v prvem dnevu ofenzive napravil zaporo na zahodni strani Gorjancev in severnega dela Bele krajine. To je bil bliskovit in močan prodor, ki ga enote XV. divizije niso mogle zaustaviti.

Istočasno so z juga začele prodirati proti Beli krajini enote 44. grenadirske divizije. Glavna udarna sila je bil 901. tankovski grenadirski polk, ki je 21. oktobra s svojo glavnino prešel reko Kolpo pri Gribljah in se naslednjega dne v Črnomlju združil z enotami 1. SS tankovskega grenadirskega polka. Tako je bil dokončno sklenjen obroč okrog Gorjancev, dela Bele krajine in žumberka.

Štab XV. divizije, ki je bil tedaj v Trebnjem, je za nemški vdor na osvobojeno ozemlje zvedel dopoldne 21. oktobra, ko so bili nemški tanki že v Novem mestu. Bil je presenečen in položaj je napačno ocenjeval, ker je menil, da gre za manjše nemške sile. Svojim enotam je dal tudi temu primerne naloge. Štabu Gubčeve brigade je poslal povelje, da mora z enim bataljonom takoj napasti sovražnika v Novem mestu in ga pregnati, kar je bilo seveda neizvedljivo. Ostro je tudi grajal štab brigade, ker so njegove enote dovolile, da so Nemci tako drzno z manjšimi enotami vdrli v Novo mesto. Imel pa je tudi pomanjkljive in napačne podatke, da so Nemci v Novo mesto vdrli samo iz Bučke, čez Škocjan in Kronovo. Seveda tega povelja in graje štab Gubčeve brigade ni dobil, ker je bila zveza med štabom divizije in Gubčevo brigado pretrgana vse do 28. oktobra.

V obroču na Gorjancih v žumberku so se znašli Gubčeva brigada brez enega bataljona, XV. brigada, XIII. hrvatska proletarska brigada in Žumberško-pokolpski odred. Vse te enote so imele nekatere manj, nekatere bolj hude boje na Gorjancih in v Žumberku, vendar sovražniku ni uspelo razbiti ali uničiti nobene. Petnajsta brigada in žumberško-pokolpski odred sta celo rešila okrog 200 ranjencev v Kordun, da jih sovražnik ni zatekel v obroču.

Severno od reke Krke sta ostali Cankarjeva in XII. brigada brez dveh bataljonov, četrti bataljon Gubčeve brigade in 2. topniški divizion XV. divizije. S temi enotami je imel štab divizije stalno zvezo. Skladno z njegovo napačno oceno položaja je 21. oktobra ukazal štabu XII. brigade, da mora poslati dva bataljona na cesto Škocjan—Kronovo—Novo mesto, da jo bosta s pomočjo civilnega prebivalstva s prekopavanjem in miniranjem onesposobila za motorni promet, z ostalimi silami pa naj še naprej brani položaje ob nemški meji od Sv. Križa do Krmelja.

Štab brigade je v akcijo na cesto poslal prvi in četrti bataljon, za obrambo položajev ob meji pa mu je ostal le tretji bataljon, ki je držal položaje pri Mokronogu. Drugi in peti bataljon se tedaj še nista vrnila iz Bele krajine, ker jima je vrnitev preprečila nemška ofenziva. Zato so položaji od Mokronoga do Tihaboja ostali prazni in so bili nadzirani le s patruljami.

To je ugotovilo tudi poveljstvo »vermanšaft« bataljona »Jug«, zato so bojne skupine tega bataljona vsak dan vdirale v vasi okrog Št. Ruperta (danes Šentrupert), v Št. Rupert, 23. in 24. oktobra pa celo v Mokronog. Vsi ti vdori so bili uspešni, le 24. oktobra se je morala bojna skupina, ki je vdrla v Mokronog precej v neredu in naglo ter z žrtvami umakniti proti Cirkniku, ker jo je uspešno napadel tretji bataljon XII. brigade.

Prvi in četrti bataljon sta zasedla položaje na Vrhu pri šmarjeških Toplicah, od koder so njune čete tri dni neprestano odhajale na cesto med Škocjanom in Mačkovcem pri Novem mestu in jo s pomočjo civilnega prebivalstva uničevale.

Štab XV. divizije je 25. oktobra izdal povelje za novo razporeditev enot. Spoznal je, da sovražnik ob nemški meji drži le čvrsto zaporo, čeprav z ofenzivno taktiko, toda močnejših in večjih vdorov v globino osvobojenega ozemlja ni pričakoval. Bolj se je posvetil sovražniku v Novem mestu, toda niti tega dne še ni spoznal sovražnikovega namena, ker je še vedno menil, da je v Novem mestu manjša nemška posadka, čeprav je bil prav tedaj tam zbran cel 1. SS tankovski grenadirski polk in že pripravljen za nadaljevanje ofenzive. V štabu divizije je še vedno živela zamisel, da je treba sovražnika izgnati iz Novega mesta.

Cankarjevi brigadi je določil položaje od Čateža prek Št. Ruperta do Tržišča s tem, da neprestano pošilja čez mejo po en bataljon z nalogo napadati sovražnika v zaledju, štabu XII. brigade je ukazal, da mora imeti en bataljon na položajih ob nemški meji od Bučke do reke Krke, z ostalima bataljonoma pa naj zasede položaje od Št. Petra (sedaj Otočec) prek Trške gore do Kamen vrha. Desno krilo brigade naj se poveže z 2. topniškim divizionom, ki je bil na položajih Daljni vrh—Hudo. S teh položajev naj oba bataljona še nadalje s pomočjo civilnega prebivalstva uničujeta cesto Škocjan—Kronovo—Novo mesto, med tem pa naj štab brigade pripravi vse potrebno za napad na sovražnika v Novem mestu. Naloge za sodelovanje v napadu na Novo mesto sta dobila tudi četrti bataljon Gubčeve brigade in 2. topniški divizion.

Bataljona XII. brigade sta že v noči na 26. oktober napadla Mačkovec in Trško goro, ki ju je sovražnik zasedel že 22. oktobra, medtem ko sta bataljon Gubčeve brigade in

2. topniški divizion napadla Ločno in Bršljin pri Novem mestu.

Trško goro je napadel četrti bataljon iz smeri Hmeljnika. Vsi napadi pa so se spremenili le v obstreljevanje sovražnikovih položajev s težkim orožjem, sovražnik pa je prav tako odgovarjal. Do neposrednega napada z jurišem ni prišlo nikjer. Po nočnih napadih so se vse enote umaknile na izhodiščne položaje, ob cesti Kronovo—Št. Peter so ostale le zasede prvega in tretjega bataljona XII. brigade, pred Bršljinom ob cesti Novo mesto—Mirna peč pa je ostala ena četa bataljona Gubčeve brigade. Četrti bataljon XII. brigade se je umaknil na Novo goro in patroljiral proti Trški gori, Kamencam in Mimi peči.

Zgodaj zjutraj 26. oktobra so Nemci nadaljevali ofenzivo. Začela se je druga etapa ofenzive imenovana »Wolkenbruch II«, ki je poleg Kočevskega Roga zajela tudi območje Zameško—Novo mesto—Žužemberk—Trebnje—Čatež—Litija—Št. Janž—Boštanj—Zameško. Na tem območju je operacije vodil štab 162. pehotne »Turkestanske« divizije, ki je imel na voljo štiri močne polke. 19. SS policijski polk, okrepljen z »vermanšaft« bataljonom »Jug«, in 112. rezervni topniški polk sta, kakor je bilo že rečeno, na severu zapirala nemško mejo, 1. SS tankovski grenadirski polk je že 25. oktobra poslal del svojih sil iz Novega mesta čez Stražo in Sotesko do Dvora, od koder je manjša skupina prodrla do Smuke, naslednjega dne pa je nadaljeval razporejanje enot prek Žužemberka do Trebnjega in tako napravil zaporo na zahodnem delu ofenzivnega področja. Z večjim delom, ki je bil okrepljen tudi s 40 tanki in oklopnimi avtomobili, pa je 26. oktobra prodrl v notranjost ofenzivnega področja po cesti Novo mesto—Mirna peč—Trebnje—Čatež, medtem ko je 314. grenadirski polk frontalno prodiral s črte Boštanj—Zameško proti zahodu in potiskal enote XV. divizije proti zaporu 1. SS tankovskega grenadirskega polka.

Prvi spopadi so se vneli 26. oktobra zjutraj pred Bršljinom ob cesti Novo mesto—Mirna peč, ko je sovražnik najprej trčil na četo bataljona Gubčeve brigade, ki je bila tam ob cesti na položajih. Četa ni mogla vzdržati sovražnikovega pritiska, zato se je po kratkem odporu umaknila. V Kačjih ridah je sovražnikovo kolono obstreljeval 2. topniški divizion, in je uničil avtomobil. Cesta je bila na več krajih prekopana

in dobro minirana. Takoj v začetku so mine sovražniku uničile dva avtomobila, nato pa je kolona nadaljevala pohod previdneje. S streli iz tankovskih topov so aktivirali skoraj vse mine, prekope pa premostili in nadaljevali pohod proti Trebnjemu. Bataljon Gubčeve brigade in 2. topniški divizion sta se umaknila na območje Brezove rebri in Osredka. Ko se je sovražnikova kolona približevala Trebnjemu, se je iz Trebnjega štab XV. divizije umaknil k Cankarjevi brigadi na Čatež.

Dvanajsta brigada 26. oktobra ni imela hujših bojov, šele v popoldanskih urah je prišlo do nekaj patrolnih spopadov ob cesti Zbure—Kronovo s patroljami 314. grenadirskega polka, ki je s svojih izhodiščnih položajev tega dne brez bojov dosegel črto Krmelj—Kronovo. Ta polk je naslednjega dne nadaljeval frontalni prodor proti zahodu. Med prodorom je trčil ob enote XII. brigade, ki so ga cel dan odbijale. Vneli so se hudi boji pri četrtem bataljonu na Novi gori, prvi in tretji bataljon pa sta se s sovražnikom bojevala pri Češnjicah, kjer sta mu uničila en tank, nato pa sta imela boje še pri Brezju in Čilpahu ter na Rihpovcu.

Zvečer se je brigada zbrala na območju Karteljevega in se ponoči premaknila pri Mimi peči čez železnico in cesto Novo mesto—Trebnje na Ostri vrh pri Globodolu. Prvi in tretji bataljon sta zasedla položaje na vzhodni strani Ostrega vrha nad vasjo, četrti bataljon pa je brigadi zavaroval hrbet v smeri Vrbovec in Rdeči kal ter Podlipa. Ko je brigada prispela na te položaje, je prišla v stik s četrtim bataljonom Gubčeve brigade in 2. topniškim divizionom, ki sta zasedla položaje na južni strani Ostrega vrha.

Nemški 314. grenadirski polk je 28. oktobra nadaljeval prodor in prekoračil cesto Novo mesto—Trebnje in popoldne pri Globodolu ponovno trčil na XII. brigado. Sovražnik je Globodol najprej obstreljeval s topovi, da je zaradi tega pogorelo precej hiš, nato pa je napadel s pehoto. Boj se je najprej vnel pri bataljonu Gubčeve brigade in 2. topniškem divizionu, kmalu nato pa še pri bataljoni XII. brigade. Sovražnik do noči ni uspel prebiti položajev, zato je zvečer prenehal z napadi in se nekoliko umaknil nazaj. Ponoči sta se XII. brigada in 2. topniški divizion umaknila z dotedanjih položajev in se premaknila na Veliki vrh in na položaje pri Brezovi rebri, bataljon Gubčeve brigade pa proti Dobrniču.

Brigada in divizion sta se tudi 29. oktobra popoldne spopadla z deli 314. grenadirskega polka, ki so čistili območje Brezove rebri in vse njihove napade odbila. Sovražnik je na Brezovi rebri požgal dve hiši, nato pa je obšel partizanske položaje in prodiral skozi Ajdovec in Lipovec proti Dvoru, kamor je prispel do večera.

Brigada in topniški divizion sta se v noči na 30. oktober premaknila čez cesto in železnico Novo mesto—Trebnje nazaj na območje Trebelnega, medtem ko je bataljon Gubčeve brigade, ki se je moral od Dobrnica vrniti na območje Ajdovca, začasno še ostal tam. Zveze med štaboma XV. divizije in XII. brigade ni bilo od 27. oktobra, ker se je štab divizije umikal s Cankarjevo brigado proti Temenici, Stični in Muljavi. Vzpostavljena je bila šele 2. novembra, ko je štab divizije prišel v Karteljevo.

Nemški 314. grenadirski polk je 29. oktobra zvečer dosegel črto Čatež—Trebnje—Dobrnica—Žužemberk—Dvor in tako končal operacijo v drugi fazi ofenzive. Kljub temu pa so se nekateri njegovi oddelki še 30. oktobra premikali po dolini Laknice proti Mokronogu. Z njimi so se patrulje brigade nekajkrat spopadle, večjih bojov pa brigada v tej ofenzivi ni več imela.

Nemci so proti zahodu nadaljevali ofenzivo še v dveh etapah. Toda, ker je XII. brigada ostala zunaj ofenzivnih področij, se je zanjo 29. oktobra ofenziva končala. Hude boje pa so še imele enote Cankarjeve brigade v okolici Temenice, Stične in Muljave, nato pa še skupaj z Ljubljansko brigado na Ilovi gori.

Tako so vse tri sovražnikove divizije svoje manevre izvajale v glavnem po načrtu, le z zamudo. Pregazile so celotno osvobojeno ozemlje in redka je bila vas, ki te sovražnikove ofenzive ni občutila. Vse večje sovražnikove kolone so se delile v manjše, ki so obšle vse vasi. Enote VII. korpusa so se krčevito upirale sovražniku in se uspešno prebijale iz njegovih obročev. Nadaljevale pa so tudi z uničevanjem prometnih zvez in s tem močno ovirale napredovanje in gibanje sovražnikovih sil.

Enote XVIII. divizije so se borile na terenu južno od Ljubljane in jugozahodno vse do Travne gore in Glažute. Enote XIV. divizije pa so se bojevale na celém sektorju od

Borovnice do Klane na zahodu in od Gerova do Vinice v Beli krajini na jugu, nato pa še v okolici Kočevja in v Loški dolini.

Sovražnik se je za vsak poraz, ki ga je utrpel, surovo znašal nad civilnim prebivalstvom. Požigal je cele vasi, ropal in pustošil ter ubijal vse, kar mu je prišlo živega pod roke, starce, ženske in otroke. Napravil je ogromno škodo civilnemu prebivalstvu in Narodnoosvobodilni vojski, ni se mu pa posrečilo uničiti nobene brigade. V ofenzivi je imel tudi sam velike izgube v moštvu, orožju in ostalem vojaškem materialu. V večjih krajih je puščal za seboj svoje postojanke, ki pa so se kmalu morale umakniti v Novo mesto, Kočevje, Ribnico, Grosuplje in v Grahovo pri Cerknici, kajti enote VII. korpusa so v kratkem času prešle v protinapad in pregnale sovražnika iz vseh manjših postojank.

Motorizacije in težkega orožja je sovražnik le malo odkril, zato so enote VII. korpusa topništvo uporabile že v prvi protiofenzivi, ki je takoj sledila nemški ofenzivi.

Med sovražnikovo ofenzivo je bila pri enotah VII. korpusa naj večja napaka ta, da niso znale organizirati dobre zveze med seboj in z višjimi štabi, zaradi česar tudi ni bilo usklajenih akcij proti sovražniku. Po tedanjih podatkih štabov so nekatere enote VII. korpusa izgubile tudi nad dvajset odstotkov svojih borcev. Toda to niso bile izgube toliko zaradi bojov kolikor zaradi pogrešanih in dezerterstva. Dezertirali so predvsem nekdanji belogardisti, ki so se sami z orožjem javljali sovražniku in se vključevali v domobranske enote. Zbežali so tudi razni omahljivci, ki so se poskrili na svojih domovih. Kljub temu pa je v enotah ostalo vsaj polovica novincev. Večina tistih, ki so se poskrili doma, so se po ofenzivi ponovno priključili svojim brigadam, veliko pa so jih brigade ponovno mobilizirale. Tako se je številčno stanje enot VII. korpusa na Dolenjskem že nekaj dni po ofenzivi precej popravilo.

Aktivisti Osvobodilne fronte so se med nemško ofenzivo umaknili z brigadami; le malo od njih jih je ostalo na svojih terenih in nadaljevalo svoje politično delo. Zaradi barbarstva, ki ga je sovražnik počel nad civilnim prebivalstvom, je bilo prebivalstvo preplašeno in je izgubilo precej zaupanja v enote Narodnoosvobodilne vojske. Tudi domobranci, ki so v ofenzivi sodelovali z Nemci, so dobro izrabili možnost, ki se jim

je ponudila za svoje propagatorsko dejavnost. Mobilizirali so tudi veliko moških in tako uresničevali Rupnikov poziv Slovincem za »prostovoljni« vstop v domobranske vrste. Tudi obveščevalno službo so si organizirali povsod, kjer so imeli možnost. Zaradi takega trenutnega položaja na terenu je bilo nujno čimprej pričeti s političnim in organizacijskim delom na terenu. Boris Kidrič je v imenu Izvršnega odbora Osvobodilne fronte že 7. novembra napisal okrožnico vsem okrožnim odborom Osvobodilne fronte in jim razložil, kakšne so bile v tistem položaju njihove naloge. Naročil je, da se morajo vsi aktivisti takoj vrniti na svoje terene in nadaljevati politično delo z vso vztrajnostjo, da se posledice sovražnikove ofenzive čimprej odpravijo. Takoj morajo ponovno razviti oblast Osvobodilne fronte, ljudstvu pa prikazati neuspeh sovražnikove ofenzive ter poudarjati, da sovražniku ni uspelo uničiti Narodnoosvobodilne vojske.

Vsi odbori Osvobodilne fronte od okrožnih do terenskih in tudi vsi aktivisti so se takoj z vso vnemo zopet lotili političnega in organizacijskega dela. Pri svojem delu so z besedami in dejanji udarili po domobrancih in njihovem voditelju Rupniku ter ljudem razlagah, kako izdajalsko je njihovo delo.

Dvanajsta brigada brez dveh bataljonov se je med ofenzivo dobro borila proti sovražniku, da jo ta ni mogel z bojem nikjer pregnati z njenih položajev. Vsi njeni premiki so bili le taktični manevri, da je sovražnik ni mogel nikjer stisniti v ozek obroč, kjer bi ji pretila večja nevarnost.

Drugi in peti bataljon sta ofenzivo preživela skupaj, toda brez zveze z štabom brigade. Ofenziva ju je zatekla še v Beli krajini in sta imela hude boje z enotami 901. tankovskega grenadirskega polka v okolici Ozlja, nato pa še pri Vinici ob Kolpi. Po teh bojih sta se premaknila čez Tančo goro, Planino in po vzhodnih obronkih Kočevskega Roga do Podturna. Tam je peti bataljon zasedel položaje na desnem bregu Krke od Soteske do Gornje Straže, drugi pa položaje Poljane—Rigelj. Na teh položajih sta imela 28. oktobra hude boje in sta se precej razdrobila, čeprav sta do tedaj ves čas ofenzive nastopala skupaj. Umaknila sta se po delih in se do 3. novembra ponovno zbrala v Gabrju pod Gorjanci, kjer sta pri Gubčevi brigadi dobila zvezo s štabom XII. brigade.

Dvanajsta brigada je pred ofenzivo štela okrog 1200 mož v petih bataljonih, med ofenzivo pa se je to število zmanjšalo na kakih 800 mož. V bojih je padlo le kakih osem borcev, ranjenih pa je bilo okrog dvajset borcev. Tako velik osip je pripisati dezerterstvu in samovoljnemu odhajanju Štajercev nazaj na Štajersko, kjer so se ponovno vključevali v enote IV. operativne cone, predvsem pa v Šlandrovo brigado. Pravi dezertjerji so bili večinoma samo bivši belogardisti. Dezertirali so tudi omahljivci, ki pa so se po večini skrili doma. Najbolj se je zmanjšal tretji bataljon, zato je štab brigade ostanek tega bataljona razdelil v ostale bataljone, dotedanji četrti bataljon pa se je preimenoval v tretjega.⁷

Iz bivšega tretjega bataljona sta v novega prišla poročnik Anton Stojan in Ančka Hafner. Anton Stojan je bil v razformiranem bataljonu namestnik komandanta bataljona, Ančka Hafner pa namestnica politkomisarja bataljona. V novem tretjem bataljonu sta bila imenovana na ista položaja. Tako je imel novi tretji bataljon popoln štab. Novi tretji bataljon je bil po številu najmočnejši v brigadi. V kratkem času je ponovno mobiliziral nekaj fantov, ki so bili skriti doma od nemške ofenzive in je že 21. novembra štel kakih 200 mož.⁸

Sodelovanje v napadu na Novo mesto

Ko so nemške enote končale prvo in drugo fazo ofenzive v Ljubljanski pokrajini in so se iz vzhodnega dela Dolenjske in iz Bele krajine pomaknile proti zahodu, je bila prva naloga štabov VII. korpusa in XV. divizije, da zbereta in uredita enote, ker jih je nemška ofenziva precej prizadela. Treba je bilo vzpostaviti zvezo med štabi in enotami, da bi zagotovila enotno poveljevanje, kar je bil glavni pogoj za nadaljnje uspešne akcije. Vsi štabi so v prvih dneh novembra ocenjevali vedenje posameznih enot in posameznikov med ofenzivo, preurejali enote in postavljali po potrebi nove poveljujoče kadre. Enote so v kratkem času ponovno mobilizirale precej ubežnikov, ki so se skrivali doma. V enotah se je razvila živahna politična in vojaška dejavnost, da se je morala borcev kmalu spet dvignila na zadovoljivo višino, ker je med ofenzivo v nekaterih enotah precej padla. To delo je zahtevalo precej truda, pa so ga štabi in nižji funkcionarji dobro opravili.

Do 10. novembra, ko sovražnik še ni končal ofenzive na območju Krima, Mokrca in Rakitniške planote, so bile enote XV. divizije ponovno sposobne za večje akcije.

Matični enoti sta se priključila tudi 2. in 5. bataljon XII. brigade, da je bila na območju Trebelnega zbrana cela brigada. Na tem območju sta bila tudi še 4. bataljon Gubčeve brigade in 2. topniški divizion.

Gubčeva brigada brez 4. bataljona in XV. brigada sta bili na območju Gorjancev, medtem ko se je Cankarjeva brigada zadnja zbrala na območju Čateža.

Sovražnik je pustil svoje posadke v Novem mestu, Metliki, Črnomlju, Semiču, Kočevju, Vel. Laščah, Žužemberku, Škocjanu, Mokronogu, Trebnjem, št. Vidu pri Stični, Stični in v Grosupljem.

Razen v Novem mestu, Kočevju in Vel. Laščah so bile posadke iz sestave nemških operativnih enot, ki so izvajale ofenzivo in so se z odhodom matičnih enot že do 12. novembra umaknile. V Metliki in Črnomlju so bile manjše posadke domobrancev iz 3. bataljona in nekaj Nemcev, ki so se zaradi pritiska XV. brigade umaknile same že 9. novembra v Kočevje. Tako je cela Bela krajina zopet postala svobodna.

O moči sovražnikove posadke v Novem mestu je imela partizanska obveščevalna služba zelo različne in skope podatke. Na podlagi razpoložljivih podatkov je mogoče sklepati, da je bilo v mestu kakih 500 sovražnikovih vojakov. Tu je bila poleg delov 19. SS policijskega polka tudi glavnina 3. bataljona Slovenskega domobranstva, ki se je premaknila iz Kostanjevice. Ta bataljon se je še vedno organiziral. Bil je tudi še slabo oborožen in njegova bojna sposobnost ni bila velika. Pričakovali pa so partizanski napad, zato so se pospešeno utrjevali na vseh dominantnih točkah okoli mesta, da bi lažje kljubovali napadalcem. Posadka je imela zvezo s Kostanjevico po cesti čez Št. Jernej, toda Gubčeva brigada je to cesto vsakodnevno uničevala in jo onespособila za promet. Drugo možnost povezave so imeli po cesti čez Kronovo in Škocjan. To cesto pa so uničevali bataljoni XII. brigade in tako se je oskrbovanje posadke ustavilo tudi po tej cesti. Vse ostale smeri so bile daljše in možnost transporta po njih še težja in nevarnejša. Zaradi tega je bila sovražnikova posadka v mestu v zelo težavnem položaju.

štaba VII. korpusa in XV. divizije sta se zavedala sovražnikove stiske in sta na pobudo glavnega štaba pripravljala napad na Novo mesto. Glavni štab je 10. novembra v svoji odredbi zahteval od štaba VII. korpusa, da enote XV. divizije čimprej napadejo in uničijo kako sovražnikovo postojanko v dolini Krke. Poudaril je, da je treba hitro doseči zmago, kar bi politično pozitivno delovalo v enotah in med prebivalstvom.

Spričo slabe bojne sposobnosti sovražnika v Novem mestu je bil tedaj res pravi trenutek za napad. Kljub temu pa ne bi bilo treba podcenjevati sovražnika. Prav v tem pa sta oba štaba grešila, saj sta menila, da bo sovražnik hitro strtl in sta zmago enot XV. divizije videla že na dlani, štab korpusa je določil, naj se napad izvede v noči na 11. november. Toda zaradi slabe povezave med enotami in zaradi težavnega prevoza topništva na ustrezne položaje so se priprave zavleklye in napad se tedaj še ni mogel izvesti, zato so ga preložili do noči na 14. november. Vsa poveljstva so se med tem prizadevala, da bi izvedla vse priprave čimprej in dosegla so, da se je prvi napad začel že 12. novembra zvečer.

Zamisel štaba XV. divizije za napad je bila takale: Za neposredni napad na levi strani Krke in za zavarovanje proti Trebnjemu je bila odrejena Cankarjeva brigada. Za neposredni napad na desni strani Krke in za zavarovanje proti Kostanjevici je bila odrejena Gubčeva brigada. Za divizijsko rezervo in za zavarovanje proti Škocjanu in Krškem je bila odrejena XII. brigada, ki je morala prevzeti tudi skrb za vse ranjence na levi strani Krke. Petnajsta brigada je dobila nalogo, da napad zavaruje proti Kočevju in proti Karlovcu, četrti bataljon Gubčeve brigade in 2. topniški divizion pa sta bila odrejena za zavarovanje proti Soteski s tem, da del svojih moči razporedita na položaje nad Stražo, del moči pa imata v rezervi v Prečni.

Štab divizijske artilerije naj postavi haubice 1. divizion na položaje med Gotno in Žabjo vasjo, ognjene položaje pa naj določi namestnik komandanta divizije Alojz Kolman-Marok v sporazumu s štabom Gubčeve brigade.

V povelju za napad je štab divizije naročil štaboma Gubčeve in Cankarjeve brigade, da morajo enote, ki bodo odrejene za neposredni napad, energično brez zaustavljanja prodrati v mesto in se ne smejo zadrževati pred položaji, ki jih

sovražnik trdovratno brani. Pred takimi položaji naj ostanejo manjše enote, ki bodo sovražnika držale na položajih, ostale enote pa naj jih obidejo in prodirajo dalje v notranjost mesta. Predvsem je treba stremeti za tem, da se enote čimprej prebijejo do mostu in se v središču mesta združijo.

Iz povelja se vidi, da je štab divizije zavaroval vse smeri od koder bi sovražnik napadeni postojanki lahko poslal pomoč, ni pa dovolj proučil sovražnikove obrambe in ugotovil, kje so njegovi ključni položaji. Zato je bil tudi načrt napada pomanjkljiv. Ni bila dovolj izkoriščena moč topniškega ognja, ker niso bili določeni glavni cilji. To pa sta bila Kapiteljski hrib in Marof, kjer je bilo težišče sovražnikove obrambe.

Štab Gubčeve brigade je za neposredni napad odredil en bataljon, ostale bataljone pa za zavarovanje. Štab Cankarjeve brigade je za neposredni napad odredil dva bataljona, ostale sile pa za zavarovanje na položajih pri Ponikvah. Štab XII. brigade je odredil za zavarovanje smeri Novo mesto—Kronovo—Škocjan dva bataljona, za okrepitev bataljonov Cankarjeve brigade v neposrednem napadu je odredil eno četo 3. bataljona, medtem ko je ostalo moštvo zadržal v rezervi v Kamencah. Petnajsta brigada je zasedla najugodnejše položaje ob cestah Metlika—Novo mesto in Črnomelj—Kočevje in tako zavarovala smeri proti Hrvatski in proti Kočevju.

Napad se je začel 12. novembra zvečer in boji so trajali celo noč na obeh straneh Krke. Napad dveh bataljonov Cankarjeve brigade, ki sta napadala sovražnikove položaje na Kapiteljskem hribu, ni uspel. Četa tretjega bataljona XII. brigade pa je sovražnika pregnala iz Bršljina, prodrla na železniško postajo in napadla domobrance, ki so bili v vagonih na postaji. Ko so se domobranci iz postaje že začeli v neredu umikati, ji je iz mesta prišla na pomoč močna skupina pehote s štirimi tanki. Četa se je morala zaradi premočnega pritiska sovražnikove okrepitve umakniti nazaj v Bršljin, kjer je požgala nekaj utrdb in barake, v katerih je bilo nekaj streliva. Tudi bataljon Gubčeve brigade ni zavzel Grma, čeprav je uničil nekaj bunkerjev.

Napad torej te noči ni bil uspešen. Cankarjeva brigada je imela v napadu enega mrtvega in šest ranjenih borcev, Gubčeva je imela enega mrtvega in sedem ranjenih borcev, medtem ko četa tretjega bataljona XII. brigade ni imela žrtev.

Zjutraj so se vse napadajoče enote umaknile na izhodiščne položaje in se pripravljale za nov napad.

Sovražnik se je na vseh položajih trdovratno branil. Imel je utrdbe poljskega tipa, ki jih je neprestano izpopolnjeval, če je to le položaj dopuščal. Bili so že tako utrjeni, da jih pehota brez načrtne in izdatne topniške pomoči ni mogla zavzeti. Izbire sicer ni imel, moral je zdržati napade vse dotlej, dokler Nemci ne bi zbrali zadostnih moči, da bi od zunaj prebili blokado mesta. To so vsakodnevno poskušali iz smeri Krškega čez Kronovo, vendar sta vse njegove poskuse zavračala bataljona XII. brigade, ki sta mu uničila več avtomobilov.

Štab divizije je že 13. novembra zjutraj izdal povelje za nov napad, ki naj bi ga enote izvedle že naslednjo noč. V pomoč je pritegnil še dva poljska topa kal. 75 mm, ostali razpored in naloge enot pa so ostale iste. S prevozom topništva pa so bile velike težave in napad so odložili še za eno noč. Tako je divizijski štab končno določil, da se napad prične 14. novembra ob 15. uri s topniško pripravo, ob 18. uri pa se začne splošni napad pehote.

Napad se je res začel ob določeni uri s topniško pripravo, ki je trajala do 18. ure. Topništvo je imelo lepe uspehe, saj so imele haubice 15 dobrih zadetkov na sovražnikove položaje na Grmu, 10 zadetkov v Bršljinu in 5 zadetkov v Žabji vasi. Tudi poljska topa sta bila uspešna. Po prvih zgrešenih strelah so vse granate padale točno na sovražnikove položaje na Kapiteljskem hribu in rušile utrdbe. Ena granata je udarila točno v bunker in ga zrušila.

Pehoti se tudi to noč napad ni posrečil kljub temu, da je zavzela Bršljin in železniško postajo, toda Kapiteljskega hriba ni mogla zavzeti. Tudi Gubčeva brigada na desni strani Krke ni mogla zavzeti položajev na Grmu in prodreti do mostu. Najhujši boji te noči so bili na Kapiteljskem hribu in na Žibertovem hribu.

Sovražnikova posadka v mestu je bila v zelo težavnem položaju, saj so jo že prejšnjega dne oskrbovali z letali z letališča Cerklje pri Brežicah. Toda sovražnik se je že 14. novembra lotil odločnih ukrepov, da bi prebil blokado od zunaj in rešil svojo posadko v mestu. Iz Grosupljega se je v Trebnje pripeljalo 30 kamionov vojaštva, istočasno pa se je druga motorizirana kolona poskušala prebiti po dolini Mirne. Toda

zaradi uničene ceste je prišla samo do Mirne in se nato vrnila nazaj. Ker se obe koloni nista mogli združiti je bila kolona, ki je prišla iz Grosupljega, preslaba, da bi mogla sama prebiti položaje Cankarjeve brigade pri Ponikvah, zato se je prav tako vrnila v Grosuplje. Že med nočnim napadom na mesto je motorizirana kolona kakih 30 tovornjakov vojaštva prišla tudi do Kronovega, vendar jo je 2. bataljon XII. brigade odbil nazaj. Tudi posadka iz Novega mesta je poskušala od znotraj prebiti blokado, zato je že 14. novembra prišla do Mačkovca skupina 30 vojakov s tankom, kjer jo je zavrnil

1. bataljon XII. brigade. Tako sovražnik 14. novembra ni mogel prebiti blokade, naslednjega dne pa je nastopil z močnejšimi silami.

Štab divizije je zjutraj ocenil položaj in prišel do ključka, da je sovražnik odločen prebiti blokado od zima j in okrepiti obrambo v mestu. Velike preglavice mu je delal Kapiteljski hrib, ki ga enote v vseh napadih niso mogle zavzeti. Spoznal je, da ima sovražnik tam težišče svoje obrambe, in dokler ne bo strt odpor na teh položajih, ne bo mogoče zavzeti mesta. Zavedal se je, da mora pohiteti, da prehití sovražnika, zato je sklenil napad nadaljevati kar podnevi.

Zjutraj so vse enote dobile novo povelje, iz katerega se vidi nov načrt štaba divizije. Težišče napada se prenaša na Kapiteljski hrib in okrepi se obramba najbolj verjetnih smeri sovražnikovega prodora blokade. Štab topništva je dobil nalogo, da z vsemi orožji obstreljuje Kapiteljski hrib;

Gubčeva brigada naj še naprej čisti predmestje z juga proti Grmu;

Dvanajsta brigada naj z delom svojih sil okrepi položaje Cankarjeve brigade pri Ponikvah in zasede Trebelno, z delom svojih sil pa prepreči vsak sovražnikov poskus prodora po cesti Škocjan—Kronovo—Novo mesto;

Petnajsta brigada je odrejena za divizijsko rezervo, ki mora biti v pripravljenosti, da se lahko vsak trenutek premakne.

Cankarjeva brigada je še naprej ves dan napadala Kapiteljski hrib, znatno pa ji je pomagalo tudi topništvo in vsi minometi, ki so bili v enotah na levi strani Krke.

Toda sovražnik je odbijal vse napade in se kljub topniškemu ognju obdržal na položajih.

Prvi in drugi bataljon XII. brigade sta že dopoldne imela hude boje s sovražnikovo motorizirano kolono, ki je pritiskala od Bele cerkve in prodrla do Kronovega. V Kronovem se je vojaštvo izkrcalo iz kamionov in napadlo položaje 2. bataljona v Herinji vasi in v Češnjicah. Ta napad je bil podprt s tankovskimi topovi. Bataljon se je moral zaradi premočnega pritiska umakniti na višje položaje, toda s pomočjo prvega bataljona je bil sovražnik v protinapadu ponovno odbit. Boj je trajal ves dan, ko je sovražnik končno ob 18. uri odrinil oba bataljona, zasedel Herinjo vas in Češnjice ter Mačkovec in prišel v Novo mesto.

Štab XII. brigade je 3. in 4. bataljon poslal v okrepitev zavarovanja smeri proti Trebnjemu s tem, da je okrepil položaje Cankarjeve brigade pri Ponikvah. Tretji bataljon je zasedel položaje na Rihpovcu z nalogo, da napada sovražnikove kolone z boka ob cesti Mirna—Trebnje in Trebnje—Mirna peč pri Ponikvah. Imel je nalogo uničevati obe cesti in obveščati štab brigade in štab divizije o vseh sovražnikovih premikih ter na tem sektorju mobilizirati za vojsko sposobne moške, predvsem pa ubežnike, ki so se skrivali na svojih domovih, z izvidniškimi patruljami pa nadzorovati dolino Mirne vse do Tržišča in Mokronoga.

Tudi v Trebnje je že zjutraj prišla sovražnikova motorizirana kolona iz Litije čez Čatež. V koloni je bilo kakih 30 kamionov z okrog 600 vojakov. Za zaščito pa so imeli tudi nekaj oklopnikov. Še predno sta 3. in 4. bataljon XII. brigade zasedla odrejene položaje, je sovražnik že napadel pri Ponikvah položaje Cankarjeve brigade. Toda borci brigade so napad odbili in sovražnik se je z izgubami umaknil v Trebnje. Tako sovražniku ni uspel prodor po cesti Trebnje—Mirna peč—Novo mesto.

Tretji bataljon XII. brigade je ostal na Rihpovcu, od koder so vsakodnevno odhajale njegove čete proti Mimi in na cesto Trebnje—Mirna peč, kjer so s pomočjo civilnega prebivalstva uničevale obe cesti, predvsem pa med Primštalom in Gomilo in med Rodinami in Gomilo ter cesto med Ponikvami in Sv. Ano. Hkrati so po okoliških vaseh odhajale tudi patrulje, ki so iskale ter ponovno mobilizirale precej ubežnikov, izvidniške patrulje pa so nadzorovale dolino Mirne.

Ko je sovražnikova motorizirana kolona 15. novembra prebila blokado XII. brigade ob cesti Bela cerkev—Kronovo—

Novo mesto, je novomeška posadka dobila močno okrepitev, zato so obrambo izpopolnili in jo organizirali kar v treh zaporednih črtah. Enote Cankarjeve brigade, ki so napadale tudi še ponoči na 16. november, so na Kapiteljskem hribu zavzele le prvo črto, kjer so bili strelci, naslednji dve, kjer so bili mitraljezi in težki mitraljezi, pa ne.

S tem, da je bila, čeprav samo na enem kraju, prebita blokada mesta in je sovražnik v mestu dobil okrepitev, je upanje za osvoboditev mesta ostalo res majhno. To sta spoznala tudi štaba VII. korpusa in XV. divizije, zato sta napad 16. novembra ustavila in razporedila enote v širšo blokada mesta. Nadaljeval se je boj za komunikacijo Novo mesto—Kronovo—Bela cerkev, ki jo je sovražnik obdržal v svojih rokah, čeprav z velikimi žrtvami, vse do konca vojne.

Štab XV. divizije je 16. novembra izdal povelje za novo razporeditev enot in jim dal naslednje naloge:

Gubčeva brigada ostane še naprej na svojih položajih in še naprej neprestano napada sovražnikove položaje na desni strani Krke ter uniči izpostavljene bunkerje. Preprečiti mora vsak promet po cesti Novo mesto—št. Jernej—Kostanjevica, zato mora še naprej to cesto uničevati;

Cankarjeva brigada naj razporedi svoje bataljone na položaje Gor. Kamence—Daljni vrh—Vel. Kal—k. 366 z nalogo, da prepreči sovražnikov promet po cesti Novo mesto—Mirna peč—Trebnje in s pomočjo civilnega prebivalstva še naprej uničuje to cesto. Tesno mora sodelovati z XII. brigado, posebno na sektorju Mokronog—Trebelno in Ponikve—Rihpovec. Ugotoviti mora položaj v Trebnjem in če se sovražnik tam utrjuje, ga je treba takoj napasti. Še naprej mora blokirati Novo mesto, zato mora imeti pri Bršljinu nekaj svojih sil, da bodo preprečile sovražniku izhod iz mesta.

Dvanajsta brigada mora z dvema bataljonoma še naprej napadati sovražnikove kolone na cesti Novo mesto—Kronovo—Bela cerkev in stalno rušiti cesto in mostove ter tako preprečiti Nemcem promet na tej cesti. Najtesneje mora sodelovati s Cankarjevo brigado, predvsem na sektorju Mirna—Trebelno, Mokronog—Trebelno—Rihpovec. štab XII. brigade mora pregledati divizijsko bolnišnico in o stanju poročati štabu divizije. Bolnišnici mora preskrbeti dovolj hrane, za nego ranjencev pa odgovarja tovariš dr. Ravnikar z zadostnim številom bolničark.

Petnajsta brigada naj ima en bataljon na Vahti, naloge temu bataljonu pa bo dal namestnik komandanta divizije Alojz Kolman-Marok. Dva bataljona bosta dobila posebne naloge od štaba VII. korpusa;*

Topništvo naj umakne svoja orožja na varna mesta, vendar v bližini, da se jih lahko vsak trenutek pripelje na položaje za delovanje. Prvi divizion naj se drži Gubčeve brigade, naloge pa mu bo dajal namestnik komandanta divizije, drugi divizion in štab topništva pa naj se držita pri Cankarjevi brigadi;

Gubčeva brigada naj vzpostavi redno in zanesljivo zvezo s kurirji kolesarji;

Načelnik divizijskega obveščevalnega centra mora dobro organizirati obveščevalno službo, da bo že v teku dneva ugotovila moč in namere sovražnika v Novem mestu ter število njegovih izgub. Izdelati mora skico sovražnikovih položajev na desni in na levi strani Krke. Zbrati mora podatke o sovražniku v Trebnjem, Mokronogu, Žužemberku in v Grosupljem.

Tako je XV. divizija stopila v prvo fazo blokade Novega mesta, ki je s poznejšimi spremembami trajala do januarja 1945.⁹

Vzroke neuspeha enot XV. divizije v napadu na Novo mesto delno vidimo že iz opisa dogodkov in načrtovanja napada. Treba je posebno poudariti, da je bil poglavitni vzrok neuspeha v tem, da napad ni bil dovolj organiziran in pripravljen. Štab XV. divizije se po končani nemški ofenzivi v tem delu Dolenjske ni dovolj hitro znašel in ni bil v toku dogodkov, šele na pobudo štaba korpusa je začel v naglici pripravljati napad na Novo mesto. S tem, da ni storil potrebne ukrepe, da bi topništvo svoje topove pravočasno pripeljalo v bližino mesta, od koder bi jih lahko hitro postavilo na ognjene položaje, se je v pripravah za napad izgubilo veliko časa in zamudilo ugoden trenutek, ko je bil sovražnik v mestu še slabo organiziran in utrjen. Podcenjeval je sovražnika in

* Drugi in tretji bataljon XV. brigade sta dobila nalogo, da gresta čez Kolpo do Slunja po sol in tobak, ki ju je v vseh enotah VII. korpusa primanjkovalo. Čez Kolpo sta odšla 17. novembra zvečer z 80 do 100 mulami, ki so jima jih dodelili prav za to nalogo. S tovorom soli in tobaka se je drugi bataljon vrnil čez Kolpo v noči na 27. november, tretji bataljon pa je še ostal onkraj Kolpe zaradi novega povelja glavnega štaba. (Glej Mile Pavlin: PETNAJSTA BRIGADA, 74—76.)

ni dovolj proučil njegovega obrambnega sistema. Že sama lega mesta, ki leži v notranjosti ostrega zavoja reke Krke, ki je odlična naravna ovira za dostop v mesto s .treh strani, jasno kaže, da so bili sovražnikovi ključni položaji na Kapiteljskem hribu, vzpetini na severni strani mesta. Sovražnikovi obrambni položaji na desni strani Krke so bili drugotnega pomena. Tudi če bi te položaje izgubil, so mu bile potrebne le majhne sile, da prepreči napadalcem prehod čez dva mostova ali nasilni prehod Krke. Spričo primitivnih sredstev za nasilni prehod, enotam XV. divizije tak manever vsekakor ne bi uspel.

Štab divizije bi moral že v prvem napadu usmeriti glavni udarec na Kapiteljski hrib. Že prvi napad bi moral biti tako silovit, da bi strl sovražnikov odpor na teh položajih. Ogenj vseh petih topov, ki so sodelovali v napadu in vseh minometov bi moral osredotočiti na Kapiteljski hrib, ki bi porušil večino bunkerjev in sovražnika razkrojil, s tem pa olajšal pehota zavzetje teh sovražnikovih položajev. Z zavzetjem Kapiteljskega hriba bi bila odprta pot v mesto in napad bi se nadaljeval v pouličnih bojih.

Štab divizije pa ni ravnal tako, zato sta brigadi v začetku napadali z vseh strani in brez natančnega načrta, poleg tega pa tudi brez načrtna podpore topništva. Seveda taki napadi niso mogli biti uspešni. Šele napad 15. novembra, torej zadnji, je bil izveden po podrobnem načrtu, toda tedaj je bilo že prepozno. Sovražnik v mestu se je med tem vse bolj organiziral in se utrjeval, da je vse napade zadržal, dokler ni dobil pomoči od zunaj.

Dvanajsta brigada je svojo nalogo ob napadu na Novo mesto zelo dobro opravila. Kljub temu, da je bila odrejena za divizijsko rezervo, so bili njeni bataljoni neprestano v akcijah. Sovražnik je blokado Novega mesta prebil prav na njenih položajih, vendar se to ne more pripisati neuspehu. Predvsem hrabro so se borili borci prvega in drugega bataljona, ki sta branila cesto Novo mesto—Kronovo—Bela cerkev. Do 15. novembra so odbijali vse sovražnikove napade, tega dne pa je bil sovražnik premočan in podprt s tanki in takega pritiska nista mogla vzdržati. Čeprav sta ga s protinapadi večkrat odbila, sta se končno ob 18. uri morala umakniti. Tudi ostala dva bataljona sta svoje naloge v redu opravila. Predvsem se je izkazala četa tretjega bataljona v noči na 13. november ob napadu na Bršljin in železniško postajo

v Novem mestu. Petnajstega novembra pa sta morala okrepiti obrambo ceste Mokronog—Mirna—Trebnje—Mirna peč—Novo mesto.

S tem, da je sovražnik dolenjsko metropolo obdržal v svojih irokah, se je položaj za enote VII. korpusa zelo poslabšal. Sovražnik se je s Krškim in Brežicami, svojim zaledjem, povezal po cestah v dolini Krke čez št. Jernej in Kostanjevico ter čez Kronovo in Škocjan. Iz Novega mesta pa je imel odlično izhodišče za napade na osvobojeno ozemlje v več smereh, od katerih je bila pozneje najvažnejša smer Novo mesto—Trebnje—Grosuplje. Z zasedbo Kočevja in Vel. Lašč ter z intenzivnim nadzorom komunikacije Grosuplje—Kočevje pa si je v kočevski in ribniški dolini ustvaril podobne možnosti.

Odločitev glavnega štaba NOV in PO Slovenije, da se preneha z napadi na mesto in preide v blokado, je bila pravilna, saj tedaj sovražnik še ni bil tako slab, da ne bi mogel v kratkem času zbrati dovolj sil in ponovno zavzeti mesta. To bi prav gotovo tudi storil, saj je bila poglobljena naloga nemških enot v Novem mestu in v kočevski in ribniški dolini, da vežejo enote VII. korpusa nase in jih odtegujejo od glavne komunikacije Brežice—Zidani most—Ljubljana.

VIRI

(1) Tone Ferenc: KAPIT. ITALIJE in NOB, 116—119 in dr. Miroslav Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, Knjižnica NOV in POS, 1971, 51—117 (vnaprej skrajšano M. Stiplovšek: Šlandrova brigada);

(2) T. Ferenc: KAPIT. ITALIJE in NOB, 270—273 in Poročilo štaba XV. divizije z dne 29. septembra 1943 glavnemu štabu o bojih od 27. do 29. septembra 1943, ZBORNIK VI 7/164;

(3) Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 8. oktobra 1943 o bojih od 3.—7. oktobra 1943; Poročilo obveščevalnega oddelka glavnega štaba z dne 12. oktobra 1943 o napadu na nemški vojaški transport na progi med Jevnico in Kresnicami 7. oktobra 1943 in zapisnik seje štaba nemških voditeljev pri deželnem vladnem predsedniku v Gradcu z dne 5. oktobra 1943 o položaju na Spodnjem Štajerskem, ZBORNIK VI 7/224, 249 in 308;

(4) T. Ferenc: KAPIT. ITALIJE in NOB, 414—437, 447 in 503;

(5) Prav tam str. 466;

(6) Prav tam str. 456—465; Lado Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 389—393;

(7) T. Ferenc; Kapit. Italije in NOB, 466—509 in 551—553, L. Ambrožič, GUBČEVA BRIGADA, 396—419.

(8) Poročilo namestnika politkomisarja glavnega štaba z dne 21. novembra 1943 Centralnemu komiteju KPS o položaju XV. divizije pri Novem mestu, ZBORNIK VI 8/116; Kramžar-Hafner Ančka, ustni vir in avtorjevi spomini;

(9) Poročila štaba VII. korpusa z dne 9. in 11. novembra 1943 glavnemu štabu o pripravah za napad na Novo mesto; Odredba glavnega štaba z dne 10. novembra 1943 štabu VII. korpusa za akcije v dolini Krke; Povelje štaba XV. divizije z dne 12. novembra 1943 za napad na Novo mesto; Poročilo štaba XII. brigade z dne 13. novembra 1943 štabu XV. divizije o bojih pri Novem mestu; Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 14. novembra 1943 o bojih v času od 1. do 13. novembra 1943; Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943 glavnemu štabu o napadu na Novo mesto; Odredba štaba XV. divizije štaboma Cankarjeve in XII. brigade za nadaljevanje napada na Novo mesto z dne 15. novembra 1943; Poročilo štaba XII. brigade z dne 15. novembra 1943 o napadu na Novo mesto; Poročilo štaba XV. divizije z dne 16. novembra 1943 o bojih za Novo mesto; Odredba o nalogah in spremembah razporeda podrejenih enot in poročilo štaba XII. brigade z dne 16. novembra 1943 o bojih za Novo mesto, ZBORNIK VI 8/84, 87, 89, 91, 93, 96, 100, 101, 102, 103, 104 in 106; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 434-454.

USTANOVITEV ODREDA

Priprave za formiranje

Medtem ko so enote XV. divizije blokirale Novo mesto in se vsakodnevno spopadle s sovražnikom, ki si je prizadeval, da bi osvojil ceste proti Krškemu in Brežicam in si zagotovil redno oskrbovanje, je glavni štab NOV in PO Slovenije dobil od obveščevalne službe podatke, ki so dali slutiti, da Nemci pripravljajo novo ofenzivo proti NOV in PO Slovenije.* Pričakoval je hujšo ofenzivo, kot je bila v dneh od 21. oktobra do 12. novembra 1943, zato je štabu VII. korpusa dal navodila, kako naj nanjo pripravi svoje enote. Pri načrtovanju priprav na nemško ofenzivo ga je vodila misel, da je treba ohraniti živo silo, pa čeprav bi se morala glavnina sil VII. korpusa začasno umakniti s slovenskega ozemlja na Hrvaško. Zaradi tega je navezal stike z glavnim štabom NOV in PO Hrvaške in se z njim dogovoril o sodelovanju hrvaških enot pri premiku enot VII. korpusa v Kordun in Liko. Namestniku komandanta glavnega štaba generalu Jaki Avšiču je naročil naj gre v glavni štab NOV in PO Hrvaške in se natančno dogovori o prehodih čez Kolpo in cesto ter železnico Karlovac—Delnice, o prehrani in namestitvi več kot 400 težkih ranjencev in enot.

V duhu načrta glavnega štaba in po navodilih štaba VII. korpusa je štab XV. divizije 21. novembra izdal štabom brigad in topništva povelje o novi razporeditvi enot in jim dal nove naloge.

Poglavitno nalogo je dobila XV. brigada, ki naj bi zavarovala prehod vseh enot čez Kolpo in čez komunikacije Karlovac—Delnice v Kordun. Tesno se mora povezati s hrva-

* Po poročilih obveščevalne službe so Nemci zbirali svoje sile v krajih Videm (Udine), Gorica, Trst, Reka, Delnice, Ogulin, Zumberak, v okolici Krapine in v Celju.

škimi enotami in z njimi sodelovati. Držati mora zvezo z Gubčevo brigado in prek nje vsak dan pošiljati natančna poročila o vojaškem položaju v smeri predvidenega pohoBa.

Gubčeva brigada bo ostala delno na svojih dotedanjih položajih, zasesti pa mora tudi Jugorje in Vahto in držati zvezo s XV. brigado in s hrvaškimi enotami;

Cankarjeva brigada se naj premakne na sektor Čatež—Trebanjski vrh, svojo obveščevalno službo pa usmeri proti Ljubljani;

Dvanajsta brigada še nadalje ostane na svojih dotedanjih položajih, z dvema bataljonoma med Trško goro in Kronovim, z dvema pa na Rihpovcu in na Trebelnem. Štab brigade mora ponovno pregledati bolnišnico in poskrbeti, da bo za dalj časa oskrbljena z zadostno količino hrane in ostalimi potrebščinami ter da bo zadostno zavarovana. Svojo obveščevalno službo naj usmeri čez nemško mejo v savsko dolino in na štajersko.

Vsem brigadam je dal nalogo, da morajo s pomočjo civilnega prebivalstva temeljito porušiti vse ceste vsaka na svojem območju, da po njih ne bo mogoč nikakršen promet.

Naročil jim je tudi, da morajo v enotah uvesti strogo disciplino in pripraviti borce za daljše pohode. Enote morajo biti v pripravljenosti, da bodo v primeru potrebe lahko vsak čas odšle na pohod in izpolnile vsako povelje glavnega štaba.

Štab divizijske artilerije je dobil nalogo, da premišljeno in konspirativno prikrije topove in strelivo. Prvi divizion naj se kot pehotni bataljon priključi Gubčevi brigadi, drugi pa XII. brigadi, medtem ko bo štab artilerije začasno ostal na delu v štabu divizije.

Štab divizije je vsem svojim podrejenim štabom strogo naročil, da je to povelje strogo tajno in da zanj ne sme vedeti nihče izven štabov.

V primeru premika naj enote, ki so na levi strani Krke prekoračijo Krko na prehodih, ki si jih bodo enote same izbrale, in se nato naslonijo na Gorjance, od koder bodo nadaljevale pohod po nadaljnjih navodilih.

Namestnik politkomisarja glavnega štaba, ki je tega dne prišel v štab XV. divizije, se s takšnim razporedom ni strinjal,

zato je štab divizije po njegovem predlogu izdal še istega dne dodatno povelje, s katerim je prvo delno spremenil.

Z novim poveljem je Cankarjeva brigada dobila nalogo, da se premakne na položaje ob cesti Trebnje—Dobrníč—Žužemberk—Dvor—Soteska—Straža ter jo onesposobi za vsak promet, obenem pa omogoči enotam prehod čez Krko.

Dvanajsta brigada naj se premakne iz dotedanjih položajev na sektor Ajdovec—Lipovec—Brezova reber z nalogo, da uničuje cesto Trebnje—Mirna peč—Novo mesto in cesto Novo mesto—Straža. Pred odhodom na nove položaje naj en bataljon razdeli na dva dela, od katerih naj en del ostane na sektorju Trebelno, drugi pa naj se premakne na sektor Čatež. Štab divizije je štabu brigade predlagal, naj bo to 3. bataljon.

Naloge ostalih enot in pa splošne naloge, ki jih je štab divizije dal enotam v prvem povelju, pa so v glavnem ostale nespremenjene.

Vse enote XV. divizije so se v noči na 22. november premaknile in zasedle odrejene položaje ter takoj začele uničevati ceste, le tretji bataljon XII. brigade, ki je bil odrejen, da ostane na sektorju Trebelno—Čatež, je ostal na Rihpovcu. Od štaba brigade je dobil nalogo, da prevzame skrb za divizijsko bolnišnico, ki jo mora oskrbovati s hrano in z drugimi potrebščinami, nadzorovati mora sektor od Čateža do Trebelnega, predvsem pa nemško mejo. Postavljati mora zasede sovražnikovim kolonom in patruljam ter jih napadati, hkrati pa kar se da več politično delovati med prebivalstvom in širiti radijska poročila.¹

Da ne bi z umikom enot VII. korpusa ostala Dolenjska in Bela krajina brez partizanskih enot, je glavni štab sklenil, da bo hitro ustanovil dva odreda: Dolenjskega, ki bo na partizanski način deloval v sovražnikovem zaledju na območju zahodno od Gorjancev do Ljubljane in držal zvezo z enotami IV. operativne cone in z njimi sodeloval, in Belokranjskega, ki bo deloval v Beli krajini. V odredbi o ustanovitvi teh dveh odredov, ki jo je glavni štab izdal 23. novembra 1943, je bilo določeno, da se Dolenjski odred formira iz tretjega bataljona XII. brigade, tedanji štab bataljona pa postane štab Dolenjskega odreda. V odredbi je bilo tudi določilo, da mora imeti odred 200 mož, razdeljenih v dva bataljona, in da mora biti oborožen z zadostnim številom avtomatskega orožja (puško-

mitraljezov, brzostrelk in lahkih minometov). Naloge pa je odredoma glavni štab takole preciziral:

»stalno kontroliranje dodeljenega sektorja, akcije proti sovražniku in posadkam, postojankam, patrolam in napadi ter preprečevanje sovražnikovega gibanja in premikanja po cestah z aktivnimi nenadnimi napadalnimi akcijami, rušenje, zasekavanje ter miniranje komunikacij in komunikacijskih objektov.

Poleg podvzemanja zgoraj omenjenih vojaških akcij, morajo imeti odredi brezpogojno dobro obveščevalno službo na svojem sektorju. Imeti je treba v vidu, da je glavni pogoj za uspešno izvršitev vojaških akcij predvsem dobro organizirana obveščevalna služba. Sploh delovanje teh odredov mora biti tako, da se sovražnik nikdar in nikjer ne bo počutil varnega.

Štabi odredov morajo svoje moštvo vedno držati zbrano in pod svojo kontrolo in vplivom, pošiljajoč posamezne oddelke v razne smeri na akcije. Akcije je treba izvajati nenadno, hitro in drzno ter po končani akciji hitro in neopaženo izginiti. Pri napadu na sovražnikove postojanke je treba te napade izvajati na boke in za hrbtom, nikakor pa ne vršiti frontalne napade.«²

Odred je bil podrejen neposredno glavnemu štabu, natančne meje operativnega področja pa mu je določil štab korpusa šele 20. maja 1944. Meje so potekale takole: železniška proga Zdenska vas—Grosuplje—Ljubljana, ob Ljubljanci do njenega izliva v Savo, desni breg Save do izliva Krke v Savo, levi breg Krke do njenega izvira in od Krke po cesti do Zdenske vasi.³

Ko je štab 3. bataljona XII. brigade 21. novembra v duhu divizijskega povelja dobil od štaba brigade nove naloge je prevzel skrb za bolnišnico in ostal na Rihpovcu do 26. novembra 1943. V tem času je pošiljal patrolje ob nemški meji in na sektor Čatež. Po okoliških vaseh pa je pošiljal tudi mobilizacijske patrolje, ki so mobilizirale za vojsko sposobne moške. Glavna skrb štaba bataljona je vsekakor veljala bolnišnici vse do 25. novembra, ko je ranjence prevzel 1. bataljon in jih transportiral čez Krko v centralne bolnišnice. Komandant bataljona je bil vse te dni odsoten, zato je njegovo dolžnost opravljal namestnik komandanta poročnik Anton Sto-

jan.* Po oddaji ranjencev se je bataljon 26. novembra premaknil z Rihpovca na Čatež in v Gorenjo vas pri Čatežu.

Zasedo, ki je bila postavljena ob cesti na koti 374, se je zavaroval proti Vel. Loki, druga zaseda je bila na Zaplazu, tretja pri Gor. Ravnah blizu kote 422, četrta, ki je zapirala smer od Trebanjskega vrha pa pod Goljakom. Proti Trebnjemu, Mirni, Vel. Loki, Primskovemu in Moravčam pa so bile poslane izvidniške in bojne patrulje. Po vaseh okoli Čateža pa so šle posebne patrulje, da so iskale ubežnike, ki so se skrivali doma še od nemške ofenzive. Te patrulje so mobilizirale tudi moške, ki so bili sposobni za vojsko, a še niso bili v NOV. Tako je bataljon čakal na vrnitev komandanta bataljona, ki je bil v glavnem štabu. Že zjutraj 27. novembra pa je kurir iz glavnega štaba prinesel odredbo o ustanovitvi odreda.

Nato so v štabu bataljona na sestanku razpravljali, kako bi čimprej in najbolje izvršili povelje glavnega štaba. Napravili so si tudi okvirni načrt organizacije odreda. Najtežje je bilo razporediti poveljujoči kader, ker je bilo treba popolniti precej na novo odprtih poveljniških mest. Ta mesta je bilo treba popolniti z najboljšimi borci in mitraljezci. Pri tem pa so morali upoštevati, da so bili v vseh enotah sorazmerno enako razdeljeni člani partije in skojevci. Imeli pa so pomislek, če bo z njihovim načrtom soglašal komandant. Zato so se odločili, da s formiranjem odreda počakajo do njegove vrnitve v bataljon.

V štabu bataljona so dva dni zaman čakali na vrnitev komandanta, zato so se odločili, da odred formirajo tudi brez njega, in to po zamišljenem načrtu, ki so ga med tem že nekoliko spremenili in dopolnili.

* Komandant bataljona je bil klican v glavni štab zaradi tega, ker je bil razporejen v letalske enote Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, ki so se tedaj ustanovljale. V bivši kraljevski jugoslovanski vojski je bil namreč pilot. Ker iz Bele krajine ni takoj odpotoval, so v glavnem štabu sprejeli drugačno odločitev. Komandant glavnega štaba generalmajor Franc Rozman-Stane ga je poklical k sebi in mu povedal, da je imenovan za komandanta Dolenjskega odreda, ki se bo ustanovil iz njegovega bataljona. Razložil mu je razloge, zaradi katerih je bilo potrebno ustanoviti odred in to, da je odredba za ustanovitev že izdana. Potem mu je dal še ustna navodila za delo odreda ter mu dejal »naj se takoj vrne v svojo enoto in prevzame novo dolžnost. Tako je njegova premestitev odpadla.⁴

Po naročilu glavnega štaba⁵ se je 30. novembra zvečer bataljon premaknil v Kriško vas in se na vse strani, predvsem pa proti Grosupljemu, Račni in Polici zavaroval z zasedami in patruljami. Zavarovanju bataljona in izvidniški službi je štab bataljona posvetil veliko pozornosti, ker se je bataljon tako približal sovražniku, da ni bilo pred njim nobene enote MOV več. Hotel je dobiti natančne podatke o sovražniku, da ne bi bataljon doživel kakega presenečenja prav takrat, ko bi bil v reorganizaciji.⁸

Med tem pa se je izkazalo, da Nemci niso pripravljali nove ofenzive, temveč so se njihove sile zbirale le zaradi premikov proti vzhodu. Premika enot VII. korpusa na Hrvaško torej ni bilo treba izvesti ne tedaj, niti pozneje vse do konca vojne. Zaradi tega je štab korpusa poslal proti Ljubljani Dolenjski odred, Cankarjevo in Levstikovo brigado, da bi preprečili sovražnikovo dejavnost iz Ljubljane proti Dolenjski, medtem ko je Novo mesto blokiral z Gubčevo in XII. brigado.

Potreba po obstoju odredov pa je bila še naprej, zato je glavni štab ostal pri sklepu o formiranju odredov. Brigade so bile operativne enote, ki so se zbirale po načrtih višjih štabov za usklajene akcije, širni predeli pa so ostajali prazni brez enot NOV. To je omogočalo sovražniku njegovo propagatorsko dejavnost, mobilizacijo in organiziranje obveščevalne mreže. Prav zaradi tega se je čutila velika potreba po odredih, ki bi imeli odrejena operativna področja in jih nadzorovali tako kot vsi drugi odredi v Sloveniji.

Formiranje

Ko se je štab bataljona dodobra seznanil z vojaškim položajem na sektorju Grosuplje, je 1. decembra 1943 formiral Dolenjski odred.

Na sredi Kriške vasi pri Višnji gori se je na cesti postavil v vrste cel bataljon, razen tovarišev, ki so bili zaradi zavarovanja v patruljah, zasedah in stražah. Politkomisar bataljona je pred vrstami povedal, da se mora po odredbi glavnega štaba NOV in PO Slovenije iz tega bataljona formirati Dolenjski odred. Razložil je, zakaj se je glavni štab odločil ustanoviti nekatere odrede, potem pa še pojasnil, kakšne naloge bo imel Dolenjski odred. Pozval je vse borce, naj bodo

disciplinirani, naj svoj borbeni duh razvijejo na najvišjo stopnjo ter svoje naloge opravljajo hitro, natančno in odločno, da bi tako upravičili zaupanje, ki ga je ta bataljon užival pri glavnem štabu.

Med borci je završalo, opaziti je bilo odobravanje, ki se je stopnjevalo vse do masovnega vzklikanja narodnoosvobodilni vojski, tovarišu Titu, Stalinu in tovarišu Francu Rozmanu-Stanetu. člani štaba so potem začeli po izdelanem načrtu razvrščati borce v nove enote, borci pa so nestrpno čakali, v katero enoto bo kdo dodeljen in kakšne dolžnosti bodo morali posamezniki prevzeti. V dobri uri so bile vse nove enote formirane in komandirji čet so začeli svoje borce popisovati, da bi si napravili evidenco svojih enot.⁷

Formirana sta bila dva bataljona, ki sta imela vsak po dve četi. štaba bataljonov in odredovo sodišče so bili imenovani le začasno, ker je štab odreda moral svoje predloge za imenovanje poslati v potrditev glavnemu štabu.

Z odredbo o ustanovitvi odreda je bil že imenovan naslednji odredov štab:

**Kriška vas, kjer je bil 1. decembra 1943 formiran Dolenjski odred.
V hiši na desni je bil nastanjen štab odreda**

komandant odreda — kapetan Jože Logar-Slovan,
namestnik komandanta odreda — poročnik Anton Stojan,
politkomisar odreda — Dušan Rebolj-Bor,
namestnik politkomisarja odreda — Ančka Hafner.

Po predlogu štaba odreda pa so bili ob formiranju odreda začasno imenovani naslednji člani štabov bataljonov in odredovega sodišča:

I. bataljon:

komandant bataljona — Ivan Pirš-Rastko,
namestnik komandanta bataljona — Vojko Seljak-Danilo,
politkomisar bataljona — Miroslav Lipuš-Mišo,
namestnik polikom. bataljona — Maks Novak-Gorki;

II. bataljon:

komandant bataljona — Vladimir Rotar-Maj,
namestnik komandanta bataljona — Anton Kralj-Petek,
politkomisar bataljona — Alojz Bberle-Muri,
namestnik politkom. bataljona — Ivan Jerman-Mavric;
odredovo sodišče:

predsednik sodišča — politkom. odreda Dušan Rebolj-

Bor,

tožilec — nam. politkom. II. bat. Ivan Jerman-Mavric,

1. član sodišča — nam. koman. odreda Anton Stojan,

2. član sodišča — partizan Peter Jeglič-Pero.

Vse predloge štaba odreda je glavni štab potrdil, razen Ivana Pirša-Rastka za komandanta prvega bataljona, ker ga je glavni štab imenoval za komandanta Dolenjskega vojnega področja.*⁸

* Pisani dokument, s katerim je glavni štab NOV in PO Slovenije potrdil predloge za imenovanje štabov bataljonov in odrednega sodišča, se ni našel. Ohranjeno je le poročilo štaba odreda, ki ga je poslal glavnemu štabu dne 2. decembra 1943 o ustanovitvi odreda, ki je bilo obenem tudi predlog za imenovanje. Lahko pa se zanesljivo sklepa, da je glavni štab predloge potrdil, ker so vsi začasno imenovani člani štabov in odrednega sodišča ostali na mestih, kakor so bili imenovani ob formiranju odreda. Le komandanta prvega bataljona Ivana Pirša-Rastka je glavni štab imenoval za komandanta Dolenjskega vojnega področja. Ivan Pirš se je 21. decembra 1943 poslovil od odreda in odšel na novo službeno mesto. Za komandanta prvega bataljona je bil tedaj postavljen dotedanji namestnik komandanta bataljona Vojko Seljak-Danilo, za namestnika komandanta bataljona pa dotedanji operativni oficir 1. bataljona Janez Prelogar-Cveto.

Ko sta bila formirana bataljona, čete in vodi, sta nova štaba bataljonov razdelila vode še na desetine in imenovala desetarje. Tega dela je bilo dosti za ves dan, pa vendar še niso bila popolnjena vsa nižja poveljniška mesta. To so opravili še naslednjega dne.

Glede na naloge, ki so bile odredu določene, se je istočasno s formiranjem ostalih enot odreda formiral tudi obveščevalni center in odredna saniteta. Za šefa obveščevalnega centra je bil imenovan Stane Keršič, ki je bil tedaj na terenu v okolici Litije zaradi organiziranja obveščevalne službe in zaradi organiziranja stalne zveze z enotami IV. operativne cone. Zaradi tega je začasno prevzel to dolžnost Milan Rijavec. Za odrednega sanitetnega referenta je bil imenovan dr. Jože Janežič, za odrednega intendanta pa Ciril Cerar.

Drugega decembra se je iz Bele krajine vrnil komandant odreda. Na javki v Št. Vidu pri Stični (sedaj Šentvid pri Stični) ga je čakal komandant 1. bataljona in ga popeljal v Kriško vas. Tam je našel odred že formiran, štab odreda je takoj zbral poročila iz bataljonov in čet in poslal glavnemu štabu poročilo o formiranju odreda. Iz tega poročila pa se ne da ugotoviti točno stanje odreda na dan formiranja, pač pa ga dopolnjuje poročilo, ki ga je odredni štab poslal glavnemu štabu 8. decembra 1943. Iz obeh poročil se lahko ugotovi stanje odreda za prve dni njegovega obstoja: To stanje je bilo takole:

Odred je štel 217 ljudi, od tega 202 moška in 15 žensk. Vsak bataljon je imel po 100 mož, 17 pa jih je bilo v štabu odreda skupaj s kurirji, odredno saniteto in obveščevalnim centrom.

Oborožitev je bila takale:

- 9 puškomitraljezov (večinoma italijanske lahke brede),
- 4 lahki minometi (italijanski),
- 24 pušk mauzer,
- 93 italijanskih pušk (raznih tipov),
- 15 pištol in samokresov (raznih znamk in tipov),
- 1 brzostrelka,
- ca. 50 min za lahke minomete,
- ca. 5000 nabojev za puškomitraljeze,
- ca. 2000 nabojev za puške mauzer,

**Pogled na Kriško vas s trig, točke 587. V ozadju levo je hrib
Škrjanka prizorišče mnogih bojev**

ca. 5000 nabojev za italijanske puške,
ca. 200 nabojev za brzostrelko, pištole in samokrese in
ca. 170 ofenzivnih in defenzivnih ročnih bomb (raznega izvora).

Odred je imel tudi 9 mul za prenos streliva in ostalega materiala, dva jahalna konja in dve kolesi.⁹

Iz tega se vidi, da je bil odred ob formiranju zelo slabo oborožen. Oborožitev še zdaleč ni ustrezala določilu glavnega štaba o oborožitvi odreda. Vsak tretji borec je bil brez orožja, kar je močno zmanjševalo udarno moč odreda. To se ni toliko poznalo, če je odred opravljal samo redno vsakodnevno službo, ker so isi borci sposojali orožje drug od drugega, da so se menjali v službi. Pomanjkanje orožja pa je bilo močno občutno takrat, kadar je bil cel odred na položajih in se boril s sovražnikom. Borci brez orožja so lahko nudili odpor sovražniku šele takrat, ko se je približal na doomet ročnih bomb. Vsi borci, ki so bili brez orožja, so namreč dobili le ročne bombe, da niso bili popolnoma golih rok.

Tudi avtomatskega orožja je primanjkovalo. Brzostrelko je imel le komandant prvega bataljona Ivan Pirš, pa še to je odnesel s seboj, ko je 21. decembra odšel iz odreda na novo službeno mesto.

Tudi strelivo je bilo zelo pičlo, saj je rila vsak lahki minomet prišlo le 12 min, na vsako italijansko puško po 53 nabojev, na vsako puško mavzer 82 nabojev; nekoliko na boljšem so bili le mitraljezci, ker so imeli na voljo za svoje puško-mitraljeze vsak po 555 nabojev.

Problem pomanjkanja orožja je segal že vse od ustanovitve bataljona. Ta bataljon je bil kot 4. bataljon Šlandrove brigade ustanovljen zadnji od vseh bataljonov te brigade. Takoj po ustanovitvi je moral iti na položaje ob meji pri Sv. Križu in ni bilo časa, da bi dobil zadostno število orožja, kot so ga imeli ostali bataljoni brigade. S tako oborožitvijo, kakršno je imel tedaj, je moral oditi tudi čez nemško mejo na sektor Litija in zopet ni bilo priložnosti, da bi si izpopolnil oborožitev. Prav tako ni bilo priložnosti med ofenzivo XV. divizije proti Savi. Nato pa ga je kakor druge enote zajela nemška ofenziva, v kateri je nekaj orožja izgubil zaradi dezertstva in odhoda Štajercev na štajersko. Tako se mu je še

zmanjšala že tako pičila oborožitev. Po nemški ofenzivi je bataljon mobiliziral precej novih borcev, za katere pa ni imel orožja. Zato je bila naloga štaba odreda, da čimprej preskrbi zadostno število orožja in streliva, da bi odred lahko opravljal dobljene naloge.

Operativno področje

Meje operativnega področja odreda so opisane že prej, zato pogledajmo le značilnosti tega področja.

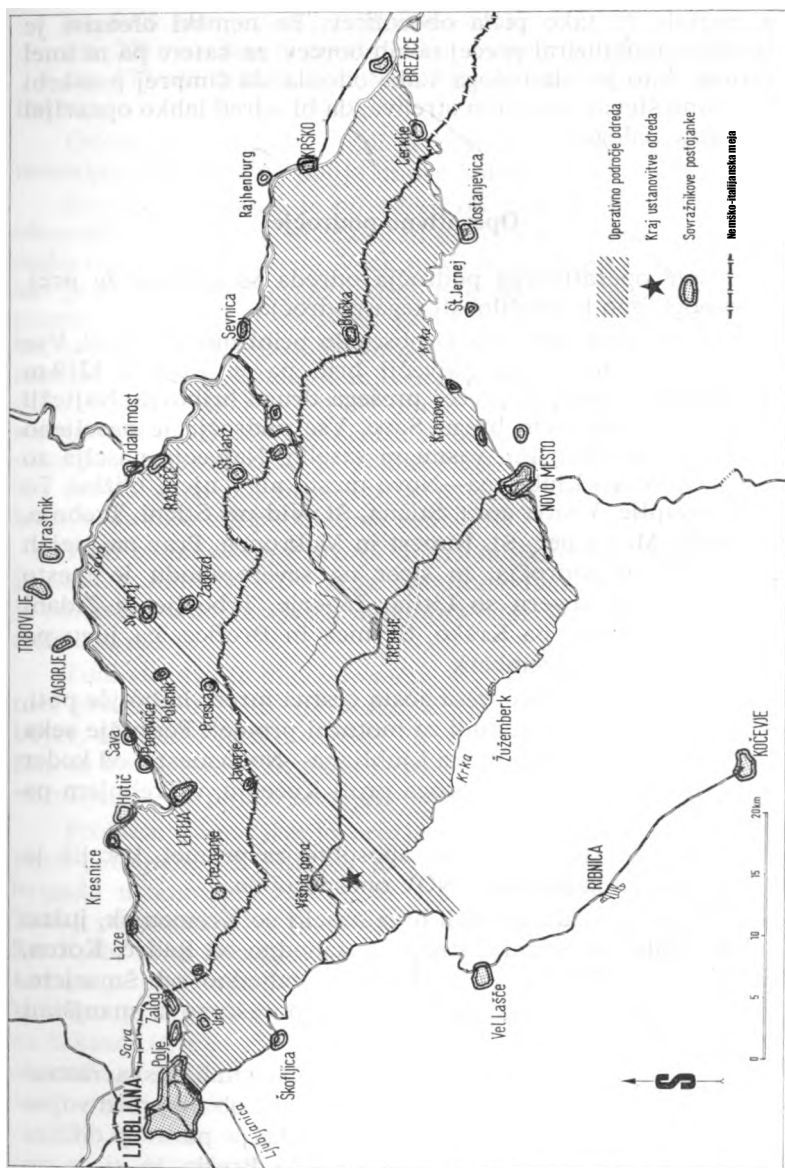
Operativno področje je obsegalo približno 1500 km². Vse področje je hribovito, naj večji hrib pa je Kum s 1219 m nadmorske višine, ki precej presega drugo hribovje. Najtežji tereni so na desnem bregu Save. Vse področje je naseljeno z večjimi in manjšimi vasi in zaselki. Največja naselja so ob glavni cesti Ljubljana—Novo mesto ali v njeni bližini. To so Grosuplje, Višnja gora, Stična, Št. Vid pri Stični, Trebnje, Dobrnič, Mirna peč, št. Rupert in Mokronog. Prav na mejah operativnega področja, in sicer na severozahodu je mesto Ljubljana, na severu so Litija, Zagorje, Trbovlje in Zidani most, na vzhodu pa Krško, Sevnica in Brežice, na jugu pa Novo mesto in Žužemberk.

Celo področje prepreza gosta cestna mreža in boljše poti, ki so za silo primerne tudi za motorni promet. Področje seka tudi glavna železniška proga Ljubljana—Novo mesto, od koder se v Grosupljem odcepi proga proti Kočevju, v Trebnjem pa proga proti Sevnici.

Te proge tedaj niso bile sposobne za promet, ker jih je po italijanski kapitulaciji NOV onespobila.

Največji gozdni predeli brez naselij so Kremanjek, južno od Št. Vida pri Stični, Jatna, jugozahodno od Radeč, Koren, zahodno od Trebelnega in Radulja, zahodno od Šmarjete. Sicer pa je večinoma vse področje poraščeno z manjšimi gozdovi.

Področje je sekala tudi bivša nemško-italijanska razmejitvena črta, ki so jo partizani in prebivalci ob njej med vojno imenovali kar »nemška meja«. Potekala je po vsej dolžini operativnega področja od Ljubljane do Brežic, in sicer po

Operativno območje odreda

desni strani Save, ponekod 10, ponekod 5, ponekod pa tudi 15 km južno od Save. Predstavljala je precej težko umetno oviro za prehod iz južnega dela v severni del operativnega področja. Sama meja je bila zgrajena iz trivrstne bodeče žice in na gosto minirana. Mine so bile zelo nevarne, zato je moral odred posebej skrbeti za varne prehode in pobirati mine ter uničevati žično oviro. Na dominantnih točkah so imeli Nemci tudi utrdbe poljskega tipa, na važnejših krajih pa celo betonske. Vso mejo so Nemci ves čas vojne nadzirali s patruljami in zasedami, večkrat pa so imeli zasedene tudi utrdbe.

Vse operativno področje odreda je bilo v letu 1944 pravo bojno polje. Že v času italijanske okupacije so imeli na tem področju Italijani svoje močne sile. Silovito je plamtel narodnoosvobodilni boj, prebivalstvo pa je bilo večina na strani NOB, le manjši del prebivalstva je sodeloval s sovražnikom, predvsem tisti ljudje, ki so imeli svoje pri domobrancih.

Ob formiranju odreda sovražnik ni imel na celem področju južno od nemške meje nobene svoje postojanke, razen v Novem mestu. Severno od nemške meje pa so Nemci imeli svoje postojanke na gosto posejane. Večje postojanke ob severni meji operativnega področja so bile v Litiji, Zagorju, Trbovljah, Zidanem mostu, Sevnici, Krškem in Brežicah ter ob cestah v dolini Krke, ki so povezovale Novo mesto s Krškim in Brežicami. Ob nemški meji so bile manjše obmejne postojanke v naslednjih krajih: V dolini Besnice pri Pečarju, na Prežganju, na Javorju, na Preski, na Polšniku, v Šentjurju pod Kumom, v Zagozdu, v št. Janžu, v Dolah pri Tržišču in v Bučki.

Konec leta 1944 in v začetku leta 1945, ko je sovražnik postopoma osvajal cesto Ljubljana—Trebnje—Novo mesto, pa je ustanovil še nekaj postojank ob tej cesti, od katerih so bile najmočnejše v Višnji gori, Stični, št. Vidu pri Stični, Trebnjem, Mirni peči in v Žužemberku.

Na vsem področju so se na strani narodnoosvobodilne vojske bojevale proti sovražniku predvsem enote VII. korpusa NOV in PO Jugoslavije, nekajkrat pa tudi enote IV. operativne cone, na sovražni strani, proti NOV pa Nemci in pod njihovim vodstvom domobranci.

VIRI

(1) Navodila glavnega štaba z dne 26. novembra 1943 namestniku komandanta glavnega štaba o dogovoru z glavnim štabom NOV in PO Hrvaške za sodelovanje v primeru sovražne ofenzive, ZBORNİK VI 8/133; Poročilo namestnika polikomisarja glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 21. novembra 1943 Centralnemu komiteju KP Slovenije o položaju XV. divizije pri Novem mestu, ZBORNİK VI 8/115; Odredba štaba XV. divizije in dopolnilna odredba istega štaba z dne 21. novembra 1943 o razmestitvi enot in njihovih nalogah v primeru sovražne ofenzive, ZBORNİK VI 8/119 in 120;

(2) Odredba glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 23. novembra 1943 štabu VII. korpusa za ustanovitev Belokranjskega in Dolenjskega odreda, ZBORNİK VI 8/126;

(3) Dopis štaba VII. korpusa štabu Dolenjskega odreda z dne 20. maja 1944 o določitvi meja operativnega področja, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, fascikel 154/II-4b (vnaprej IZDG fase...) in Poročilo štaba VII. korpusa z dne 20. maja 1944 glavnemu štabu NOV in PO Slovenije o razmejitvi območja med odredi, ZBORNİK VI 13/115;

(4) Jože Logar-Slovan, ustni vir;

(5) Odredba glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 30. novembra 1943 štabu Dolenjskega odreda za boj proti domobrancem in za mobilizacijo, ZBORNİK VI 8/151;

(6) Opis dela in premikov bataljona v času od 21. do 30. novembra 1943 ter o pripravah za formiranje odreda je narejen po ustnih izjavah Ančke Kramžar-Hafner in Dušana Rebolja-Bora ter po avtorjevih spominih;

(7) Avtorjevi spomini;

(8) Poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 2. decembra 1943 glavnemu štabu o ustanovitvi odreda, ZBORNİK VI 9/9;

(9) Poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 8. decembra 1943 glavnemu štabu o stanju moštva in oborožitve odreda, IZDG fase. 198/III; Jože Logar-Slovan, ustni vir in spomini avtorja.

ODREDOVE PRVE AKCIJE

Zveza z enotami IV. operativne cone

Na Štajerskem so jeseni 1943 fantje in moške vse bolj množično odhajali v partizane. Med njimi je bilo veliko tudi takih, ki so bili prej mobilizirani v nemško vojsko, pa so tedaj prihajali domov na dopust in to izkoristili za odhod v partizane, čeprav so enote IV. operativne cone v tistem času izvedle več zelo uspešnih akcij in zaplenile sovražniku veliko orožja in ostalega vojaškega materiala, niso mogle oborožiti vseh novih borcev. Zaradi tega so jih začele pošiljati na Dolenjsko, kjer so bili vključeni v enote VII. korpusa.

Tedaj je bila Šlandrova brigada večinoma na moravškem in kamniškem sektorju ter v Savinjski dolini, v Zasavju pa ni bilo večjih enot. Na sektorju med Savo in nemško mejo je bila le ena četa, ki je spadala v IV. operativno cono, delovala pa je na območju Janč, Prežganja in Besnice. Vodila sta jo komandir Anton Godec-Tomaž in njegov brat Ciril kot politkomisar. To četo so imenovali »terenska četa« in je takrat sprejemala novince* od raznih enot IV. operativne cone, največ pa od Šlandrove brigade ter jih vodila na Dolenjsko. Konec decembra 1943 pa je bila ustanovljena še ena četa, ki je delovala na levem bregu Save. To četo sta vodila komandir Ivan Belec-Beli in politkomisar Simon Slapar-Boris. Četi sta imeli stalno medsebojno zvezo prek TV ka-

* Zaradi kratkosti imenujem nove mobilizirance in nove prostovoljce, ki so prihajali v NOV, kar z »novinci«. Tako jih imenujem vse do kraja knjige.

Ivan Cerar-Miklavž

naia,* ki je potekal na črti Janče—Jevnica—Ribče. Pri Jevnici je bil na Savi brod, s katerim so se prevažali kurirji in novinci. Toda ta brod so Nemci zažgali. Za prevoz na tem brodu je takrat in še potem skrbel Ivan Cerar-Miklavž. Brod so sicer kmalu obnovili, vendar na tem kraju ni bilo več varno prevažati novincev. Transporti novincev** so bili vedno številnejši in pogostejši, tako da je bilo treba zagotoviti stalen in varen prevoz čez Savo in prehod čez nemško mejo. Zaradi tega so nedaleč stran od TV kanala v smeri proti Kresnicam našli primeren kraj, kjer so lahko Savo bredli. Zato pa je imela terenska četa vedno posebno skrb, da so se ljudje čimprej posušili in šele potem nadaljevali pot na Dolenjsko.

* TV je kratica za »terenski vod«. To so bile kurirske enote, ki so imele svoje relejne postaje razporejene vzdolž vseh njihovih poti. Te postaje so se imenovali »TV postaje«, ki so bile označene s številkami, npr. TV-11, TV-15 itd. Svojo mrežo kurirskih poti so imele organizirano po vsej Sloveniji. Kurirji so prenašali vse vrste pošte in celo manjše pakete in propagandno gradivo ter vodih iz kraja v kraj razne funkcionarje in posamezne partizane, včasih pa celo manjše enote.

»Kanal« so imenovali kurirji in ostali partizani ter aktivisti pot, po kateri je bila organizirana stalna zveza ali prehod po kurirski poti čez Savo, mejo, skozi blokado sovražnikovih postojank itd.

** Skupino novincev, ki so potovali s Štajerske na Dolenjsko, so partizani imenovali »transport«. Ti transporti so bili lahko večji (200 do 500 ljudi) ali pa manjši (20 do 100 ljudi).

Prav zaradi takega položaja na Štajerskem se je štab Dolenjskega odreda že takoj v začetku dobro zavedal, kako važna je zveza z enotami IV. operativne cone. Takoj po formiranju odreda je poslal odredne obveščevalce in kurirje čez nemško mejo, da se povežejo s terensko četo na sektorju Janče. Dogovorjen je bil termin, ko bi morale odredove patrulje odhajati k terenski četi na zvezo zaradi novincev in pa zato, da bi dobivale podatke o sovražniku na sektorju okoli Litije. V te patrulje so hodili največkrat odredovi obveščevalci, ki so prihajali nazaj z vedno večjim številom novincev. Te novince je odred pošiljal naprej v brigade VII. korpusa, če je terenska četa sprejela novince na Savi takrat, ko tam ni bilo odredove patrulje, jih je četa sama privedla čez nemško mejo v Št. Vid pri Stični (sedaj Šentvid pri Stični), na Polico, ali pa celo v Kriško vas, kjer se je odred velikokrat zadrževal.

Na nemški meji sta bila med Leskovcem in Metnajem dva prehoda. Prvi je bil pri Obolnem, drugi pa na Debečem. Na prehodih je bila žična ovira odstranjena in mine porbane, da sta bila prehoda varna. Te vrzeli na meji so Nemci le redkokdaj popravili in mejo ponovno zaminirali. Popravili so jih le tedaj, kadar so pričakovali večje akcije enot NOV in zato prekoračenje meje teh enot, pa tudi takrat, kadar so oni izvajali akcije proti NOV, da bi ji preprečili prehod čez mejo. Zasede, ki so jih postavljali ob meji, so bile največkrat brez uspeha, saj so prebivalci vasi Obolno, Osredka in Kačne vedno sodelovali s partizani in jih obveščali o vsaki nemški zasedi.

Dne 17. februarja 1944 je bil ponovno formiran Kamniško-zasavski odred, ker je bil prejšnji ob formiranju šlandrove brigade ukinjen in vključen v to brigado. Terenska četa v okolici Janč, ki je do tedaj narasla že za bataljon, je postala prvi bataljon tega odreda, četa na levi strani Save pa drugi bataljon. Tako je Dolenjski odred poslej vzdrževal stalno zvezo z enotami in štabom IV. operativne cone na levi strani Save prek prvega bataljona Kamniško-zasavskega odreda.¹

V okolici Grosupljega in Šmarja

Štab odreda je na podlagi podatkov o sovražniku in v skladu z navodili glavnega štaba o nalogah odreda izdelal

načrt svojih akcij. Pri tem ga je vodila misel, da je treba sovražnikove tipalke, ki segajo le preveč daleč od njegovih postojank, posekati in uvesti nadzor nad kraji, ki so jih do tedaj nadzirali domobranci s svojimi patruljami. Treba je bilo energično udariti po teh patruljah, jih nekaj uničiti ali poloviti, da se bi domobranci zaprli v svoje postojanke in opustili nadzor tega terena.

Zaradi tega se je že drugega decembra drugi bataljon pod vodstvom komandanta bataljona Vladimira Rotarja-Maja spustil naravnost v Grosuplje. Tam je takoj naletel na domobransko patruljo. Sledil je kratek spopad, toda domobranci so se že po prvih strelah umaknili proti Šmarju. Padlo je pet domobrancev, zaplenjeni pa sta bili dve puški in nekaj streliva. Padel pa je tudi en borec bataljona, ki je bil tudi prva odredova žrtev. Njegovega imena sedaj ni mogoče ugotoviti. Padel je od prvih streliv v tem spopadu.

Ko se je bataljon vračal, je v Grosupljem požgal zapuščene barake, ki so ostale še od italijanske vojske in bi lahko služile za namestitve sovražne vojske.

Tudi prvi bataljon je bil tega dne že v akciji. Mobiliziral je nekaj civilistov in orodje ter napravil na primernih krajih ceste, ki vodi iz Kriške vasi čez Novo vas v Krško vas nekaj globokih prekopov, tako da cesta ni bila uporabna za motorni promet.²

Miroslav Lipuš-Mišo, prvi politični komisar 1. bataljona

Zaradi uspešnih akcij so se borci obeh bataljonov zvečer vedrih obrazov vračali v Kriško vas. Tudi za naslednje dni so bile akcije v načrtu, vendar se niso izvedle, ker je štab odreda že zvečer dobil povelje glavnega štaba, da mora odred sodelovati po načrtu štaba XIV. divizije v napadu na sovražnikovo postojanko v Velikih Laščah. Za to akcijo je bil odred v operativnem pogledu podrejen štabu XIV. divizije.

Enote XIV. divizije so po nemški ofenzivi prešle na Notranjskem v protiofenzivo. Začele so napadati sovražnikove kolone in patrulje, v noči na 24. november pa je Tomšičeva brigada uničila domobransko postojanko v Grahovem pri Cerknici. Zaradi tako močnega pritiska divizije, je sovražnik sam izpraznil Cerknico in Dolenjo vas pri Cerknici. Tako na Notranjskem, razen ob železnici Ljubljana—Postojna ni bilo več sovražnikovih postojank.

Na pobudo štaba VII. korpusa je nato štab XIV. divizije pripravil napad na sovražnikovo postojanko v Velikih Laščah, kjer je bilo kakih 200 domobrancev iz drugega domobranskega bataljona in kakih 20 Nemcev iz 2. čete 3. bataljona 19. SS policijskega polka. Imeli so težki minomet, 5 mitraljezov bređa, 10 puškomitraljezov, več lahkih minometov ter brzostrelke in puške. Položaje okrog vasi so imeli utrjene z utrdbami poljskega tipa, najbolj pa je bil utrjen hrib pri Sv. Roku.

V tej akciji je sodelovala tudi XV. divizija in Dolenjski odred. To je bila po nemški ofenzivi prva usklajena akcija dveh divizij, zato jo lahko štejemo za korpusno akcijo.

Za neposreden napad na postojanko je bila odrejena Šercerjeva brigada, okrepljena z enim bataljonom Tomšičeve brigade in z dvema protitankovskima topovoma ter s haubico.

Trinajsta brigada, okrepljena s 4. bataljonom Tomšičeve brigade, Dolenjski odred in Cankarjeva brigada so dobili nalogo, da sovražniku preprečijo prodor iz Ljubljane. To je bila najverjetnejša smer, kjer bi sovražnik poskušal poslati napadeni postojanki pomoč. Sovražnik je imel v Ljubljani najmočnejše sile, zato je štab XIV. divizije tej smeri posvečal največ pozornosti.

Trinajsta brigada je zasedla položaje ob cesti Pijava gorica—Turjak med Gradiščem in Turjakom, Dolenjski odred pa položaje ob cesti in železnici Grosuplje—Račna pri Sp. Slivnici in pri Boštanju.

Cankarjeva brigada je nadzirala in uničevala glavno cesto Škofljica—Grosuplje—Višnja gora in nadzirala ves teren severno od ceste do nemške meje.

Levstikova brigada XVIII. divizije je dobila nalogo, da na položajih med Ložinami in Rakitnico prepreči sovražnikov prodor iz Kočevja proti Velikim Laščam, da poruši most v Dolenji vasi in da zažge železniški postaji v Ribnici in žlebičku.

Istočasno, ko se je XIV. divizija, okrepljena z Levstikovo brigado in Dolenjskim odredom, pripravljala za napad na Velike Lašče, so ostale enote XV. divizije pripravile močan pritisk na sovražnikovo postojanko v Novem mestu, da bi mu preprečile prodor proti Kočevju. To nalogo sta dobili Gubčeva in XII. brigada, medtem ko je XV. brigada dobila nalogo, da na položajih Semič—Jugorje—Vahta—Suhor akcijo zavaruje pred sovražnikovim vdorom iz Hrvaške.

Odred se je 3. decembra popoldne premaknil iz Kriške vasi v Predole in v skladu s prejetimi nalogami zasedel s prvim bataljonom, ki je rušil železnico od Grosupljega do Predol, položaje pod vasjo Sp. Slivnica, z drugim bataljonom, ki je nadziral cesti Grosuplje—Mlačevo—Krška vas in Mlačevo—Račna—Zdenska vas, pa položaje pri gradu Boštanj.

Oba bataljona sta pošiljala do Grosupljega tudi močne bojne patrulje, ki so se večkrat spopadle s sovražnikovimi, ko so iskale vrzeli v odredovih položajih, kjer bi se dalo prodreti na pomoč posadki v Velikih Laščah. Ob vsakem spopadu pa so se sovražnikove patrulje umaknile nazaj proti Šmarju. V teh spopadih so odredove patrulje ubile tri domobrance, zažgale so jim en osebni avto in zaplenile dve puški in nekaj streliva. Padla pa sta tudi dva odredovca.*

* Pri akcijah, ki so jih izvajale brigade na operativnem področju ali ob robu operativnega področja odreda, je največkrat sodeloval tudi odred. Največkrat je bil po načrtu višjega štaba predviden za širšo blokado sovražnikovih postojank, da je branil smer, kjer je bila nevarnost, da bi sovražnik prodril iz sosednih postojank na pomoč napadeni postojanki. Pri teh nalogah pa je odred imel večkrat hude boje s sovražnikom, da je preprečil prodor posredujočih sovražnikovih enot in s tem zavaroval hrbet napadajočim brigadam. Za take akcije je bil s poveljem glavnega štaba NOV in PO Slovenije ali štaba VII. korpusa podrejen štabu tiste divizije, ki je akcijo izvajala.

Sovražnik v tej smeri ni poslal pomoči v Velike Lašče, tako da odred ni imel z njim večjih bojev. Poslal je pomoč po cesti Škofljica—Pijava gorica—Turjak. Bilo je devet tovornjakov vojaštva, pred njimi pa je vozil oklopnik. Na položajih ob cesti je bila XIII. brigada, ki je sovražnikovo kolono takoj napadla. Protitankovski top je že s prvim strelom zadel oklopnik, v katerem je bilo ubitih kakih 20 sovražnikovih vojakov, oklopnik pa je ostal uničen na cesti. Nato je sovražnik še večkrat napadel na položaje XIII. brigade, ta pa jih je vselej energično odbila in mu prizadejala hude izgube. Ker s prodorom ni uspel, se je sovražnik s svojimi žrtvami umaknil nazaj v Škofljico.

Tudi iz Kočevja so Nemci in domobranci poslali pomoč posadki v Velikih Laščah. Bilo je šest tovornjakov vojaštva. Napadla jih je Levstikova brigada in jih zavrnila nazaj v Kočevje.

Tako je domobranska posadka v Velikih Laščah ostala osamljena in obsojena na propad.

Šerčerjeva brigada in bataljon Tomšičeve sta postojanko napadla 3. decembra ob 23. uri. Domobranci so bili že obveščeni, da se pripravlja napad, zato so bili že vsi pripravljeni na položajih. Napad je bil tako silovit, da je bila vsa domobranska posadka z Nemci vred do jutra popolnoma uničena. Le redkim je uspelo uteči, od katerih pa je večina padla še v zasedah v širši blokadi, šerčerjeva brigada in bataljon Tomšičeve sta zaplenila vse njihovo orožje, strelivo in ostali vojaški material. Rešila pa sta tudi osem ljudi, ki jih je imel sovražnik zaprte v sodnji.³

Z uničenjem sovražnikove postojanke v Velikih Laščah pa je na tem sektorju ostala osamljena kočevska sovražnikova postojanka brez neposredne zveze z ostalimi postojan-

Ob napadu XIV. divizije na sovražnikovo postojanko v Vel. Laščah je bil odred podrejen štabu XIV. divizije. V dnevnem poročilu štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu z dne 8. decembra je razvidno, da je v času napada na Vel. Lašče odred po nalogu glavnega štaba spadal pod operativno vodstvo štaba Tomšičeve brigade. To pa je malo verjetno, ker niti glavni štab, niti štab VII. korpusa nista nikoli podrejala odred štabom brigad, pač pa le štabom divizij. Tudi za to akcijo ni štab odreda dobil povelje od štaba Tomšičeve brigade, pač pa le preko njega od štaba XIV. divizije.

kami. Takrat je v Kočevju bila ena četa tretjega bataljona Slovenskega domobranstva in 2. četa 19. SS policijskega polka pod vodstvom kapetana zaščitne policije Gutha.⁴ Ker so pričakovali partizanski napad, so se pospešeno in neutrudno utrjevali in neprestano ždeli v svojih utrdbah.

Odred je po uničenju sovražnikove postojanke v Velikih Laščah ostal v Predolah do 9. decembra. Od tu je izvajal akcije v skladu z navodili glavnega štaba in načrtom štaba odreda. Ker so domobranci in Nemci poskušali z železniškimi delavci popravljati železnico od Šmarja proti Grosupljemu, je prvi bataljon odšel 4. decembra proti Šmarju, da bi preprečil popraviljanje proge. Res je zalotil pri Šmarju več delavcev, ki so popravljali progo. Varovali so jih Nemci in domobranci. Bataljon se jim je neopazno približal na primerno razdaljo in jih napadel. Po nekaj rafalih iz puškomitraljezov so borci takoj jurišali ter sovražnike pognali v beg proti Škofljici. Sovražniki niso nudili resnega odpora, pač pa so pustili delavce in orodje in se hitro umaknili. Ob napadu sta padla Nemec in domobranec, dvanajst delavcev pa je v jarkih ob progi kar počakalo. Zaplenjeni sta bili dve puški, nekaj streliva in nekaj ročnih bomb.

Ko je bil spopad končan, je bataljon požgal poslopje železniške postaje v Šmarju in' skladišče z orodjem. Od Šmarja proti Grosupljemu pa je uničil še kakih 300 m železniške proge in tako je bilo delo železniških delavcev zaman.

Naslednji dan je šel v akcijo drugi bataljon. Na sovražnika ni naletel niti v Grosupljem niti v Šmarju. Zato je šel še naprej in zasedel položaje na Malem vrhu ter čakal sovražnika prav nad vijugasto cesto, ki se vzpenja v hrib od Škofljice proti Šmarju, čakati ni bilo treba dolgo, ker se je kmalu pokazala domobranska skupina kakih 50 mož. Ko so prišli na primerno razdaljo, je bataljon užgal po njih z vsem orožjem. Domobranci so bili presenečeni in so se hitro umaknili nazaj. V dolini so se spet uredili in izvedli drugi napad. Napad je bil slaboten in bataljon ga je zlahka odbil, še dvakrat so domobranci poskušali prodreti na vrh, vendar so bili vselej odbiti. Padla sta dva domobranca, zaplenjeni pa sta bili dve puški in nekaj ročnih bomb.

Cankarjeva brigada je 5. decembra proti večeru s položajem Huda polica—Šmarje in Brezje—Smrjene—Bičje napravila delno pregrupacijo svojih bataljonov ter zasedla s

prvim bataljonom vas Huda polica, z eno četo Gor. Blato; drugi bataljon pa je zasedel položaje Mali vrh—Šmarje in zamenjal na položajih odredov drugi bataljon, tretji pa se je premaknil na položaje Lipoglav—Repče, četrti bataljon pa je ostal na svojih starih položajih okrog Bičja. Brigada je dobila nalogo, da zavaruje smer od Škofljice in Lisičja, da zavaruje nemško mejo in prekopava ceste Lipoglav—Šmarje, Grosuplje—Polica in Grosuplje—Višnja gora.

Ko je drugi bataljon Cankarjeve brigade na položajih na Malem vrhu pri Šmarju zamenjal odredov drugi bataljon, se je ta vrnil nazaj v Predole. Tako je odred imel pred seboj celo Cankarjevo brigado in se je v takem položaju posvetil mobilizaciji, nadzorstvu cest in političnemu delu med prebivalstvom. Vsak dan se je razdrobil v številne patrulje, ki so hodile po vaseh okoli Šmarja, Grosupljega, Višnje gore, Račne in vse do Zdenske vasi in Turjaka. Na vseh cestah, ki vodijo proti Ljubljani so kontrolirale civiliste. Takrat je veliko ljudi potovalo v Ljubljano in iz nje. Med njimi je bilo

Del štaba odreda decembra 1943. Z leve: Dušan Rebolj-Bor, politični komisar, Jože Logar-Slovan, komandant, Stane Keršič, šef obveščevalnega centra; stojita Ciril Cerar, intendant in Jože Jakopin, obveščevalec odreda

največ žensk. V Ljubljano so nosili vse mogoče življenske potrebsčine, nazaj pa sladkor, sol, cigarete, perilo in druge stvari, ki jih na osvobojenem ozemlju takrat ni bilo dobiti. Med njimi pa so bili tudi domobranski obveščevalci, propagatoci in organizatorji. Vse, ki so jih odredove patrolje dobile na poti v Ljubljano ali nazaj, so obveščevalci dobro preiskali, jih zaslišali in jim pošteno izprašali vest. Marsikatero domobransko zvezo so s tem delom pretrgali. Zaplenjene pa so jim bile tudi vse reči, ki so jih nosili s seboj. Med temi rečmi je bilo veliko koristnega za borce.

Tudi patrolje, ki so po vaseh mobilizirale nove borce, so imele precej uspeha. Doma je bilo še precej moških, ki so bili sposobni za vojsko. Pri tem delu so imele včasih tudi težave. V tej okolici je bilo precej prebivalcev, ki so bili pod vplivom domobranske propagande. Večina pa je bilo takih, da so se kar brez odpora odpravili s patroljami in spoštovali odlok Izvršnega odbora OF o splošni mobilizaciji v NOV. Koliko je bilo na tem sektorju v tem času mobiliziranih, ni mogoče ugotoviti, saj za to ni na razpolago podatkov. Vse mobilizirane je odred pošiljal predvsem v brigade

XIV. divizije. Vselej jih je poslal v tisto brigado, do katere je bila najlažja pot in s katero je imel neposredno zvezo. Tudi s štajerskega je v tem času, ko je bil odred še v Predolah, prispela manjša skupina novincev, ki jih je odred takoj poslal naprej.

četrtga decembra so odredovi borci, ki so se razumeli na miniranje, minirali železniški most v Predolah. Most se ni popolnoma zrušil, bil pa je toliko poškodovan, da ni bil več uporaben za promet. Tudi popraviti ga ne bi bilo več mogoče, pač pa bi ga moral sovražnik porušiti do kraja in napraviti novega, da bi lahko železniški promet zopet stekel. Odred je vse dni, ko se je zadrževal v Predolah, tudi neprestano rušil železniško progo Grosuplje—Zdenska vas. Pri tem delu so se enote menjavale. Vsak dan so mobilizirale tudi civiliste, ki so pri delu pomagali. Največkrat so delo tako opravili, da so tračnice znesli v bližnji potok, kjer so se zarile v blato. Progo so uničevali tudi tako, da so prage znesli na kupe, na vrh so nanесли še tračnice in prage zažgali. Tako so pragi zgoreli, tračnice pa so se od vročine skrivile, da niso bile več uporabne.

Osmega decembra je takoj po zajtrku večina moštva odšla na prekopavanje ceste Škofljica—Pijava gorica—Turjak. Že med potjo so za delo mobilizirali precej civilistov v vaseh Sp. Slivnica, Ponova vas, Pece in Drenik, z njimi vred pa tudi potrebno orodje za prekopavanje ceste. Obenem pa je bilo mobiliziranih tudi nekaj novih borcev, ki so tedaj bili še doma. Vsi skupaj so v ovinkih ceste nad Pijavo gorico skopali velik prekop, prek katerega ne bi moglo nobeno motorno vozilo. Naslednji dan pa je s pomočjo civilistov prvi bataljon napravil v bližini še en tak prekop. Prekopa sta bila skopana na takih krajih, kjer ju motorna vozila ne bi mogla zaobiti.⁵

Medtem pa je štab VII. korpusa izdelal načrt za napad na sovražnikovo postojanko v Kočevju in zato angažiral enote XIV. in XV. divizije ter Levstikovo brigado XVIII. divizije, vključen pa je bil tudi Dolenjski odred. Cilj napada je bil, da se ta postojanka popolnoma uniči, ker je skupaj s komunikacijo Škofljica—Velike Lašče—Ribnica—Kočevje predstavljala sovražnikov klin, ki je bil zadržan globoko v osrčje osvobojenega ozemlja ter delil Dolenjsko in Notranjsko. Z uničenjem te postojanke bi se osvobojeno ozemlje strnilo, povečalo bi se zaledje Gorskemu kotaru, zagotovljena pa bi bila tudi večja varnost Kočevskemu Rogu, kjer so bile centralne bolnišnice NOV in PO Slovenije in večina ustanov vodstva NOB v Sloveniji.

V skladu z načrtom štaba korpusa sta Cankarjeva in Levstikova brigada dobili nalogo, da preprečita sovražnikov prodor proti Kočevju iz Ljubljane. Zato je Cankarjeva brigada ostala na svojih starih položajih na črti Zg. Blato—Mali vrh—Lipoglav, Levstikova brigada pa je zasedla položaje na črti Ig—Pijava gorica.

Dolenjski odred je dobil nalogo, da se premakne bliže k nemški meji in poostri nadzorstvo meje. S tem je zavaroval desni bok Cankarjevi brigadi, ker je bila nevarnost, da sovražnik prodre čez mejo in udari brigadi v desni bok in v hrbet. Odredovi obveščevalci so namreč ugotovili, da pri Leskovcu prihajajo čez mejo skoraj vsak dan nemške patrulje. Zaradi tega se je odred **9.** decembra premaknil iz Predol s prvim bataljonom v Kriško vas, kjer je ostal tudi štab odreda, drugi bataljon pa je odšel na Polico.

Prvi bataljon je imel nalogo, da ima stalno zasedo v moči ene čete ob cesti pri Pijavi gorici z nalogo, da prepreči sovražniku premik po cesti Pijava gorica—Turjak. Zaseda je bila postavljena na položajih nad Pijavo gorico prav nad ovinki ceste, kjer so bili izkopani prekopi. S tem je bil tudi okrepljen stik med desnim krilom Levstikove in levim krilom Cankarjeve brigade. Poleg te zasede je moral bataljon pošiljati močne bojne patrulje po terenu okoli Pijave gorice, da bi zasledovale, napadale in uničevale sovražnikove patrulje, ki bi se pojavile na tem terenu.

Drugi bataljon je dobil nalogo, da zavaruje nemško mejo, da zasleduje in napada sovražnikove patrulje na terenu Lipoglav—grad Lisiče in uničuje železnico od Škofljice do Grosupljega. Povezati se mora s tretjim bataljonom Cankarjeve brigade in z njim najtesneje sodelovati. Bataljon je dobil za uničevanje železnice v pomoč tudi nekaj tovarišev iz prvega bataljona, ki so bili večji miniranj.

Enote XIV. divizije so z napadom na sovražnikovo postojanko v Kočevju začele 9. decembra zvečer. Napad je bil zelo uspešen. Od začetka napada do 11. decembra so bile zavzete vse sovražnikove utrdbe in vse mesto razen gradu, kjer se je vgnezdil preostali del sovražnikove posadke. Grad je imel dva metra debele zidove, da so morali topničarji s havbicami sistematično tolči v zidove, da so jih na posameznih krajih prebili. Požar je v gradu izbruhnil na treh krajih, toda sovražnik se je vztrajno in zagrizeno boril. Verjetno bi bila sovražnikova posadka tega dne do večera uničena, če ne bi bilo tako močnega sovražnikovega pritiska od zunaj.

Z Rakeka je prek Cerknice, Nove vasi in Sodražice prodrli 314. polk 162. pehotne divizije »Turkestanske«, iz Ljubljane pa so čez Pijavo gorico, Turjak in Velike Lašče prodrli deli 19. SS policijskega polka z močno motorizacijo ter 27. in 28. četa Slovenskega domobranstva.⁶

Iz Škofljice je sovražnik 11. decembra najprej poskušal prodreti z oklopnim vlakom do Šmarja, da bi tako pod šmarskimi predori prišel Cankarjevi brigadi za hrbet. Tega se je štab Cankarjeve brigade dobro zavedal, zato je brigada energično napadla vlak, pomagala pa si je s protitankovskim topom, ki je imel več polnih zadetkov. Vlak je petkrat poskušal prodreti do predorov, pa se je naposled moral umak-

niti nazaj v Škofljico, na progi pa je ostal en poškodovan oklepni vagon. Nato je sovražnik preusmeril svoje napade proti Turjaku. Po cesti Škofljica—Pijava gorica—Turjak je začela prodirati močna motorizirana kolona, ki je štela 25 tankov in oklepnikov ter štirideset tovornjakov vojaštva. Z oklepnimi vozili je rinil naprej in pod zaščito tankov popravljaval prekopano cesto in odstranjeval mine in druge ovire. Odredov prvi bataljon je kolono napadel že pri Pijavi gorici. Kljub močnemu napadu je sovražnikova kolona počasi napredovala in boj se je prenesel na same položaje odredovega in desnokrilnega bataljona Levstikove brigade. Boj je bil izredno hud, ker sta se oba bataljona trdovratno in vztrajno upirala. Toda sovražnikova kolona je bila le premočna in je oba bataljona postopoma odrinila od ceste in se prebila do Turjaka.

V tem boju je sovražnik utrpel kakih 20 mrtvih, še več pa ranjenih. Koliko žrtev je utrpel bataljon se sedaj ne da ugotoviti, znano pa je, da je bilo takoj po končanem boju pogrešanih 34 borcev. Od teh se je še isti dan v odred vrnil cel vod, ki se je umaknil z bataljonom Levstikove brigade. Ranjen je bil tudi namestnik politkomisarja bataljona Maks Novak-Gorki in še dva druga borca.*⁷

* Podatki o številu ipadlih sovražnikov so vzeti iz petnajst-dnevnega poročila štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu z dne 17. decembra 1943. V tem poročilu je tudi razvidno, da je imel odredov bataljon enega mrtvega borca, trije so bili ranjeni, pogrešanih pa jih je bilo pet, ki so se verjetno umaknili z bataljonom Levstikove brigade. Da bi štab odreda ugotovil, kaj je z njimi, je takoj poslal patruljo v Levstikovo brigado, da jih pripelje nazaj v odred. Kaj je patrulja ugotovila, ni razvidno iz poročil.

Franc Škarja-Marko je bil takrat v prvem bataljonu pomočnik politkomisarja čete in se je tega boja udeležil. Spominja se, da je bilo iz bataljona mrtvih, ranjenih in pogrešanih 34 borcev. Med ranjenimi je bil tudi pomočnik politkomisarja bataljona Maks Novak-Gorki.

Avtor te knjige je bil takrat v drugem bataljonu in se tega boja ni udeležil. Spominja pa se, da se je takrat z bataljonom Levstikove brigade umaknil cel vod odredovega bataljona ali še več, torej kakih 20 do 25 borcev, ki pa so se še istega dne vrnili nazaj v odred.

Vsekakor je takrat moralo pasti najmanj pet borcev prvega bataljona, prav toliko pa jih je bilo prav gotovo ranjenih.

Ko je sovražnikova kolona prodrla do Turjaka, je Cankarjevi in Levstikovi brigadi pretela nevarnost, da jima sovražnik udari v hrbet, štab Cankarjeve brigade je sklenil poslati svoje bataljone v zasledovanje sovražnika proti Velikim Laščam. Predno pa je svoj sklep uresničil, je prejel od štaba XV. divizije povelje, da se mora brigada premakniti na položaje pri Trebnjem.* Sovražnikov namen pa je bil, da se čimprej prebije do Kočevja in reši svojo kočevsko posadko.

Ker je sovražnik za deblokado Kočevja uporabil tako močne sile, je moral štab XIV. divizije zmanjšati napadajoče sile v Kočevju do najmanjšega števila in večino svojih enot poslati v boj proti sovražnikovim silam, ki so prodirale proti Kočevju po ribniški dolini. Pri Dolenji vasi, Rakitnici in na cesti do Ložin se je vnel srdit boj, s katerim je bil sovražnik zadržan toliko, da so se lahko napadajoče enote umaknile iz Kočevja in rešile plen, ki so ga v njem zaplenile.

Enote XIV. divizije so v teku bojev v Kočevju uničile tekstilno tovarno, železniško postajo, 30 vagonov, rudnik rjavega premoga in rudniško električno centralo. Zaplenile so dve havbici 100 mm, en poljski top 75 mm, en protitankovski top, dva težka in 8 lahkih mitraljezov, 40 pušk in mnogo streliva za razno orožje. Po oceni štaba XIV. divizije je imela sovražnikova posadka 208 mrtvih, o tem, koliko žrtev so imele brigade, pa ni podatkov. Znano je, da je padel komandant divizije Mirko Bračič in da je bil ranjen načelnik štaba divizije Mile Kilibarda.⁸

Enajstega decembra pa sovražnik tudi ob meji ni miroval. Budno je nadzoroval mejo in njegove partulje so jo večkrat prekoračile. Vse so se hitro umaknile nazaj, ker je

* Glavni štab NOV in PO Hrvatske je obvestil glavni štab NOV in PO Slovenije, da se je prve dni decembra začela sovražnikova ofenziva v Kordunu. Zato je glavni štab NOV in PO Slovenije izdelal načrt, po katerem naj bi izpeljal svoje enote izpod sovražnikovega udarca, če bi začel ofenzivo tudi v Ljubljanski pokrajini, dal je štabu VII. korpusa tudi potrebna navodila. Skladno s tem načrtom in navodilom je štab XV. divizije 11. decembra podrejenim enotam izdal naredbo za novo razporeditev. Cankarjeva brigada se je premaknila na odsek Trebnje—Rihpovec—Mirna. Toda štab VII. korpusa je sodil, da je štab XV. divizije novo razporeditev divizije odredil preuranjeno. Zato se je Cankarjeva brigada takoj vrnila nazaj na grosupeljski sektor. (Podatek je iz knjige Lada Ambrožiča CANKARJEVA BRIGADA.)

imel ob meji svoje patrulje tudi odredov drugi bataljon in je prišlo večkrat do medsebojnega obstreljevanja. Zvečer je sovražnikov oddelek prekoračil mejo in ob 20.30 napadel bataljon na Polici. Koliko sovražnikovih vojakov je v napadu sodelovalo, ni bilo ugotovljeno, veliko pa jih ni moglo biti, ker jih je bataljon brez žrtev zlahka odbil in pognal nazaj čez mejo. Pri tem je bila celo zaplenjena ena puška s 140 naboji.

Štab odreda je v takem položaju moral posvetiti vso pozornost sovražniku, zato je bilo 12. decembra večina moštva v bojnih patruljah in zasedah. Toda sovražnik se je pokazal samo pri Pijavi gorici, kjer je bilo tega dne več patroljnih spopadov.

Grad Lisiče so domobranci dobro utrdili. V njem je bila 22. četa iz drugega bataljona Slovenskega domobranstva, ki se je prav takrat preimenoval v drugo bojno skupino. Iz gradu so vedno bolj aktivno nadzirali svojo okolico in patrulje odredovega drugega bataljona so se pogosto srečevale z domobranskimi. Domobranci so se vselej umaknili že ob prvih streljih odredovih patrulj.

Domobranci iz Škofljice so hoteli na vsak način popraviti tudi železnico do Grosupljega. Zato so začeli ponovno vsak dan pošiljati delavce v Šmarje. Domobranci so na Malem vrhu pri Šmarju postavili zasedo, da bi varovali delavce pri delu in jim zagotovili varen morebitni umik. Odredove patrulje pa jih kljub temu niso pustile pri miru. Napadle so jih vsak dan in z delom niso prišli nikamor naprej. Petnajstega decembra pa je zasedo na Malem vrhu iznenadila četa drugega bataljona. Domobranci so se rešili s kratkim odporom in z begom. Imeli so nekaj ranjenih, ki so jih vzeli s seboj. Odvrgli so le dve puški. Ko se je četa vračala skozi Grosuplje na Polico je v Grosupljem nekaj časa počivala. Med borci in prebivalci se je razvil živahen prijateljski razgovor. Toda našel se je tudi neki civilist, ki je izzval prepir in pretep. Napadel je enega borca, da se je moral braniti z bajonetom. Provokator je odnehal šele tedaj, ko je bil ranjen.⁹

Ker prvi napad na sovražnikovo postojanko v Kočevju ni bil dokončan, je glavni štab ukazal štabu XIV. divizije, da takoj pripravi nov napad. Zaradi tega se je Cankarjeva brigada vrnila iz Trebnjega na grosupeljski sektor. Zasedla

je položaje Pijava gorica—št. Jurje (sedaj Podtabor)—Račna—Predole. Dobila je nalogo, da zavaruje cesto Škofljica—Pijava gorica—Turjak ter sovražniku prepreči prodor iz Ljubljane proti Vel. Laščam in Kočevju. Torej približno enako nalogo kot pri prvem napadu.

Odred je dobil nalogo, da prepreči sovražniku prodor iz Ljubljane po cesti Škofljica—Šmarje—Grosuplje, da nadzira nemško mejo in teren do gradu Lisičje. Da bi mogel naloge lažje opravljati, se je prvi bataljon skupaj s štabom odreda še istega dne premaknil na Polico, da je bil tam zbran cel odred.¹⁰

Prvi bataljon je imel nalogo, da zavaruje glavno cesto in da prepreči popravljanje železnice. Drugi bataljon pa je imel nalogo, nadzirati nemško mejo in teren do gradu Lisičje. Patrulje ob meji so bile poslone celo do Sv. Križa (sedaj Gabrovka). Tako je odred zavaroval desno krilo obrambe proti Ljubljani.¹¹

Ponovni napad na sovražnikovo postojanko v Kočevju pa ni bil izveden, ker je 314. polk 162. pehotne »Turkestan-ske« divizije ostal v Kočevju vse do 21. decembra in tako ni bilo upanja na uspeh. V Kočevju sta tedaj ostali kot stalna posadka 9. in 10. četa 19. SS policijskega polka, ki sta zamenjali 2. četo, ker je imela ta med napadom velike izgube. Ostali deli iz skupine 19. SS policijskega polka z motorizacijo so se pa 16. decembra odpravili proti Ljubljani. Z Nemci sta bili tudi 27. in 28. domobranska četa, ki sta z oddelkom Nemcev ostali v Vel. Laščah kot posadka obnovljene postojanke. Vse do Vel. Lašč so kolono napadale brigade XIV. divizije, da si je sovražnik prehod skozi ribniško dolino moral izsiljevati, še hujši boji pa so se vneli od Vel. Lašč naprej, kjer sta nemško kolono napadali Levstikova in Cankarjeva brigada. Ostri boji so bili na črti Gradež—Sloka gora—Mali Ločnik—Sv. Ahac—Vel. Ločnik—Gradišče—Brezje—Pijava gorica. Sovražnik je imel velike izgube. Cankarjeva brigada mu je uničila tudi nekaj motornih vozil. Da bi si lažje utrl pot proti Škofljici, je dobil pomoč tudi iz Ljubljane. Ko se je sovražniku z velikimi težavami in žrtvami posrečilo prebiti v Ljubljano, je Cankarjeva brigada morala hitro oditi na položaje v okolici Ajdovca in Lipovca.¹²

Med tem časom je Dolenjski odred nadziral svoj sektor, vendar večjih bojev ni imel. Bilo je več patroljnih spopadov

z domobranskimi patruljami, ki so prihajale v bližino Police. Zaradi tega je drugi bataljon odšel 17. decembra zjutraj v Lipoglav in ostal tam cel dan v zasedi. Imel je nalogo, da pokonča vsako domobransko patruljo, ki bi prišla iz gradu Lisičje na Repče, Zg. Slivnico ali na Lipoglav. Očitno je bilo, da so bili domobranci obveščeni o premiku bataljona, in tega dne niso šli iz postojanke, železnico tudi niso mogli popravljati, ker jih je prvi bataljon vsakokrat napadel in pregnal. Nemci so skrbno nadzirali mejo, saj so njihove patrulje neprestano hodile ob žični oviri in tu pa tam postavljale zasede. Obveščevalci, ki so šli na ogled v okolico Litije, so morali biti pri prehodu meje zelo previdni, še bolj pa ob povratku v noči na 21. december, ko so vodili 41 novincev, ki so jih dobili pri terenski četi onkraj meje.

Kljub budnosti odreda pa se je 20. decembra ob 12. uri pretihotapila sovražnikova skupina kakih 30 mož čez mejo. Zaseda prvega bataljona, ki je bila pri Kužljevcu, jih je opazila in hitro sporočila štabu odreda na Polici. Takoj je odšel prvi bataljon v največji naglici proti meji in udaril po so-

Z leve: Franc Prijatelj-Tarzan, sekretar SKOJ 1. bataljona, Janez Prelogar-Cveto, namestnik komandanta 1. bataljona in obveščevalec odreda Janez

vražniku. Sovražnikova skupina ni dala skoraj nobenega odpora, pač pa se je hitro umaknila nazaj čez mejo. Krvavi sledovi so pričali, da sovražnik ni ostal brez žrtev.

Istega dne zvečer ob 22. uri je prišla v neposredno bližino Police sovražnikova skupina 60 mož. Čeprav se je premikala kar se da prikrito, je bila pravočasno odkrita. Skupina je bila iz sovražnikove postojanke v gradu Lisičje. Na znak za preplah je bil cel odred hitro na položajih in je že prvi sovražnikov napad odbil. Sovražnik je bil presenečen in ni več ponovil napada. Pri zasledovanju sovražnika je bila najdena ena italijanska puška in 14 ročnih bomb. To so po vsej verjetnosti odvrgli domobranci med umikom.

Z odhodom Cankarjeve brigade je Dolenjski odred zopet ostal sam na grosupeljskem sektorju. Sovražnik je s patroliranjem odkril njegove položaje. V odredu se je nabralo precej novincev, ki so bili brez orožja. Zaradi tega se je štab odreda odločil, da se odred premakne na nove položaje. Po kosilu 21. decembra sta prvi bataljon in štab odreda odšla v št. Vid pri Stični, drugi bataljon pa v Metnaj. S tem pa se je močno zmanjšala obramba in nadzor sektorja okoli Šmarja in Grosupljega.

Na novih položajih je prvi bataljon dobil nalogo, da nadzira mejo od Temenice do Sv. Križa in teren proti Krki in Grosupljemu. Drugi bataljon pa je dobil nalogo, da iz Metnaja zavaruje mejo od Temenice do Ljubljane, ter nadzira grad Lisičje, Šmarje in Grosuplje.

Ta sektor je bil zelo obsežen in odred ga je lahko nadziral le s številnimi majhnimi patroljami. Zaradi tega je bilo skoraj celotno moštvo odreda neprestano v patroljah in zasedah.

Štab odreda je imel namen, da bi odred ostal na teh položajih le toliko časa, da bi v okolici Stične, Št. Vida in Radohove vasi mobiliziral čimveč novincev, jih vse skupaj odpravil naprej, priredil nekaj mitingov za civilno prebivalstvo in se čimbolj povezal s krajevnimi organi oblasti.

Zaradi novic, ki so jih prinesle patrolje s terena, pa se je odred na teh položajih zadržal nekaj dni več. Patrolje so namreč zvedele od civilnih prebivalcev, da se nekje okrog Primskovega suče neka nepoznana vojska, ki se imenuje

zeleni kader.* Poleg tega so patrolje ugotovile tudi red patroljne službe nemških obmejnih organov. Zaradi tega je štab odreda sklenil, da bo odred napravil dve akciji, na zeleni kader in na nemške obmejne patrolje.

Prvi bataljon je najprej 23. decembra poslal v zasledovanje zelenega kadra en vod. Križaril je okrog Primskovega ves dan, ne da bi prišel v stik z njimi. Tudi naslednjega dne je vod odšel v zasledovanje, pa tudi brez uspeha. Tega dne je iz prvega bataljona odšla tudi ena četa v zasedo k meji pri Temenici. Spopadla se je s 15 mož močno nemško obmejno patroljo. Ubit je bil nemški vojak in zaplenjena njegova puška z naboji ter njegova oprema, ostali Nemci pa so se hitro umaknili. Tudi četa je utrpela svojo žrtev. Težko je bil ranjen merilec lahkega minometa. Minometu je sicer znal odlično streči, toda v želji, da bi čimhitreje in čimbolj e streljal na Nemce, se je zmotil in mino porinil narobe v cev. Mina je raznesla cev, njega pa težko ranila. Težko ranjenega so tovariši prinesli v Št. Vid, kjer je kljub prizadevanju odrednega zdravnika Janežiča, da bi ga ohranil pri življenju, 31. decembra ranam podlegel.

Prvi bataljon je 25. decembra poslal v zasledovanje zelenega kadra celo četo. Četa je sicer našla taborišče, zelenokadrovci pa so se pravočasno umaknili. V njihovem taborišču je bilo najdenih 14 pušk, 13 šotork, 3 vojaški nahrbtniki, nekaj kruha in suhega mesa ter nekaj obleke.¹³

Medtem pa se je vojaški položaj na Dolenjskem bistveno spremenil. Polk nemške 162. pehotne »Turkestanske« divizije, rešitelj kočevske postojanke, se ni vrnil proti Rakeku, pač pa je 21. decembra začel prodirati naprej proti Novemu mestu. Prodiral je po cesti Kočevje—Stari Log—Dvor, od tam pa je hotel naprej proti Novemu mestu. Zaradi tega sta morali XIV. in XV. divizija usmeriti svoje napade na prodirajočo sovražnikovo kolono, vse druge načrte pa začasno opustiti.

* »Zeleni kader« so se imenovali vojaški obvezniki, ki so se izmikali vsaki mobilizaciji. Skrivali so se doma, zaradi boljše varnosti pa so se celo organizirali v skupine in poiskali v gozdovih varna skrivališča. Zaradi tega so jih partizani imenovali tudi »skrivači«. Kasneje so ti skrivači večinoma odšli pod silo razmer k domobrancem.

XV. divizija je takrat z Gubčevo in z XII. brigado držala blokado Novega mesta, XV. brigada pa je bila v Žumberku, kjer je sodelovala s hrvaškimi enotami. Tako je XV. divizija, ker ni smela opustiti blokade Novega mesta, imela za napadanje sovražnikove kolone na razpolago le Cankarjevo brigado in del XII. brigade. XVIII. divizija brez Levstikove brigade je bila že dalj časa v Gorskem kotaru, pa tudi Levstikova brigada je prav 22. decembra odšla v sestav svoje divizije. Tako je bila za razbijanje sovražnikove kolone prosta le XIV. divizija, ki je bila takrat številčno zelo šibka, in del XV. divizije. Treba je bilo napraviti hitro pregrupacijo enot, da bi čimbolj razbile sovražnika na njegovem pohodu.

XIV. divizija se je cela podala v zasledovanje sovražnikove kolone in jo je neusmiljeno napadala na cesti Kočevje—Dvor, nato pa z desnega brega reke Krke. Cankarjeva brigada je v noči na 21. december s pospešenim pohodom odšla s sektorja pri Grosupljem in zasedla nove položaje v Ajdovcu in Lipovcu. S teh položajev je pripravila sovražniku past, če bi se podal skozi Sotesko v Novo mesto. XII. brigada ga je čakala ob cesti Trebnje—Mirna peč—Novo mesto.

Ko je sovražnikova kolona napolnila dolino Krke pri Jami in Dvoru, je sovražnikov štab verjetno ugotovil, kakšna nevarnost čaka kolono v Soteski. Zato se je obrnil proti Žužemberku, čeprav je bil od XIV. divizije močno oviran, je kar se da hitel z izdelovanjem zasilnih mostov za prehod čez Krko, da bi se čimprej izvlekel iz doline Krke. Cankarjeva brigada je morala hitro menjati svoje položaje. Zasedla je levi breg Krke do Žužemberka in položaje na Liscu ter v okolici Dobrniča. Nato je sovražnika neprestano napadala na cesti do Mirne peči, potem pa skupaj z XII. brigado vse do Novega mesta.

Sovražnikova kolona je zaradi hudih in neprestanih napadov enot XIV. in XV. divizije le počasi napredovala po predvideni poti, tako da je za to pot potrebovala celih pet dni. Sovražnik je med potjo imel velike izgube v živi sili in v orožju, izgubil pa je tudi precej motornih vozil.¹⁴

Takoj, ko se je ta položaj razčistil, je glavni štab ukazal XIV. diviziji, da krene v žumberak in se pripravi za pohod na štajersko. Vse odrede na operativnem območju VII. korpusa in tudi Istrsko-brkinski odred pa je takrat podredil štabu VII. korpusa. Na operativnem območju korpusa je

ostala le XV. divizija poleg treh odredov in dveh bataljonov, ki sta varovala Kočevski Rog. XV. brigada XV. divizije in Belokranjski odred sta delovala prav ob robu Slovenije, ob Kolpi in deloma tudi na Hrvaškem. Zaradi tega je bilo nujno napraviti nov razpored enot, ker bi sicer na ozemlju od Ljubljane pa do bližine Novega mesta ostal samo Dolenjski odred, v celi Notranjski pa samo Notranjski odred. Pri novem razporedu se je moralo upoštevati predvsem to, da se blokada Novega mesta ne sme opustiti, poleg tega pa je treba blokirati Kočevje in nadzirati ribniško dolino ter komunikacijo od Kočevja do Grosupljega in Škofljice. Prezreti pa se ni smelo niti nemške meje niti smeri Sevnica—Trebneje. Posebno skrb je bilo treba posvetiti smeri Ljubljana—Št. Vid—Trebneje, ki je sovražnika posebej zanimala.

Nov razpored enot je bil izveden v dneh od 28. do 30. decembra. Pri blokadi Novega mesta je ostala Gubčeva brigada, ki ga je blokirala z južne strani. XII. brigada je ostala pri blokadi s severne strani, poleg tega pa je zavarovala še ozemlje z vzhodne strani od Bele cerkve do Krmelja. Cankarjeva brigada se je premaknila v Suho krajino ter zaprla vse smeri od Kočevja do Velikih Lašč. Težišče svojih akcij je usmerila proti Kočevju, Ribnici in Strugam. XV. brigada bi morala priti iz Žumberka na grosupeljski sektor, toda precej časa se je zadržala še na starem sektorju in je odrejene položaje zasedla šele okrog 10. januarja 1944.

Ker je bila smer od Ljubljane proti Dolenjski popolnoma odprta in na grosupeljskem sektorju ni bilo nobene enote NOV, je bilo toliko važnejše, da se odred čimprej premakne na ta sektor. Odred se je res premaknil v noči na 26. december in s prvim bataljonom zasedel položaje na Mlačevem in Lobčku (Zagradec), kjer je ostal tudi štab odreda, z drugim bataljonom pa položaje ob cesti Škofljica—Turjak.

Prvi bataljon je dobil nalogo, da s svojih položajev nadzira sektor okoli Grosupljega in vzdolž nemške meje do Sv. Križa, drugi pa, da nadzira cesto Škofljica—Turjak s postavljanjem močnih zased in da prepreči premik sovražnika po -tej cesti. Z bojnimi patruljami morata oba bataljona križariti po okolici Grosupljega, Šmarja in Pijave gorice čim bliže do Škofljice ter napadati vse sovražnikove patrulje, ki bi se pojavile na tem terenu.

Del štaba odreda januarja 1944. Stojijo z leve: poročnik Anton Stojan, namestnik komandanta, Janez Podlesnik, operativni oficir, Vid Cerin-Vidko, sekretar SKOJ, Jože Jakopin-Ježek, obveščevalec, sedi Stane Keršič, šef obveščevalnega centra

Zasedba in naloga bataljonov je bila popolnoma v skladu s poveljem glavnega štaba o novi razporeditvi in nalogah enot, ki ga je štab odreda prejel 26. decembra že na novih položajih.¹⁵

Prvi bataljon je že zjutraj, takoj po prihodu na nove položaje, poslal eno četo v Šmarje, kjer je naletela na 50 mož močno domobransko skupino, četa jo je napadla in jo poglala nazaj v Škofljico. Drugod pa patrolje tega dne še niso naletele na sovražnika.

V noči na 27. december se je vračala izvidniška patrolja iz litijskega sektorja. Tja je bila poslana 23. decembra. Pri povratku je ob prehodu meje naletela na nemško obmejno patroljo. Obveščevalci so jo napadli, Nemci pa so se takoj umaknili in med umikom odvrgli dve puški in nekaj nabojev.

Čez dan je bil sklican v štabu odreda sestanek s štaboma bataljonov. Na sestanku so obravnavali vojaški in politični položaj na Dolenjskem, dotedanje delo pri notranjem organiziranju odreda, politično delo v enotah in na terenu ter bodoče odredove naloge. Najprej je komandant odreda razložil vojaški položaj s posebnim poudarkom na važnosti odredovih nalog. Poudaril je, da je odred na glavni smeri sovražnikovih vdorov iz Ljubljane proti Dolenjski, zato je natančno razložil naloge bataljonov in opozoril člane štabov bataljonov, naj se nalog lotijo z vso resnostjo in odgovornostjo. Drugi del sestanka je bil namenjen pregledu dotedanjega dela pri notranji organizaciji odreda. Člani štaba bataljonov so poročali o stanju enot v bataljonih, o sposobnosti poveljujočega kadra, o disciplini, morali in drugem. Vsi skupaj so na podlagi poročil prišli do zaključka, da je odred že dobro organiziran, da so se enote utrdile, da poveljujoči kader z nekaterimi izjemami ustreza in da so enote sposobne za vsake akcije. Politkomisar odreda je poudaril, da je preteklo skoraj mesec dni, ki so bili v glavnem posvečeni notranjemu organiziranju in utrjevanju odreda in da lahko stopi v novo obdobje, ko bo moral nastopati z vso resnostjo, kot čvrsto organizirana in močna udarna sila, ki bo svoje naloge opravljala z vso resnostjo, natančnostjo in odločnostjo. Sovražnik mora čutiti, da ima pred seboj močno enoto NOV in PO Slovenije, pred katero bo imel strah. Nihče od poveljujočih se ne sme več izgovarjati, da ne pozna

borcev, da enote niso dovolj enotne in čvrste. Nato so razpravljali še o političnem delu v enotah, o strokovnem vojaškem pouku, o disciplini in o odnosih do civilnega prebivalstva ter o političnem in propagandnem delu med prebivalstvom.¹⁶

Na tem sestanku sta se štaba bataljonov dodobra seznanila z nalogami in se resno lotila dela. V življenju odreda je bilo moč opaziti nekak prevrat. Porasla je disciplina, borbena morala; vse naloge so borci opravljali z dobro voljo in požrtvovalnostjo, odlikovali so se v spopadih s sovražnikom, poleg tega pa je oživel tudi kultumo-prosvetno delo v enotah.

Prvi bataljon je vsak dan pošiljal eno četo v Šmarje, kjer se je vsakokrat spopadla z domobranci, vendar zaže-

1 j enega uspeha ni mogla doseči, ker domobranci niso nikoli sprejeli pravega boja, pač pa so se vselej hitro umaknili v Škofljico.

Z novim poletom so se lotili tudi mobilizacije novih borcev. Toda v tem koncu res ni bilo več veliko uspeha.

V treh dneh je bilo mobiliziranih le 6 borcev, več pa jih je prišlo s štajerske. Pri odredu se je zbralo že kar 60 novincev, čeprav jih je pred par dnevi odšlo v XIV. divizijo precejšnje število. Vsi so bili brez orožja. Toda zveza s XIV. divizijo je bila slaba. Odkar se je divizija premaknila na južno stran Novega mesta, je bilo zvezo treba vedno iskati.

Kontrola ljudi, ki so šli v Ljubljano ali iz nje, je bila iz dneva v dan bolj uspešna. Vsak dan je bilo zaplenjeno precej živil in drugih potrebščin za vojsko, pa tudi obveševalne vezi domobrancev so se trgale na sektorju, ki ga je nadziral odred.

Vojaški položaj na sektorju, ki ga je nadziral odred, se je 28. decembra precej spremenil. Nemci in domobranci so z večjimi silami začeli pritiskati iz Ljubljane, pa tudi iz ribniške doline so prodirali proti Ljubljani. Drugi bataljon se je pri Pijavi gorici spopadel s kolono 100 mož Nemcev in domobrancev in jih vrgel nazaj v Škofljico. Prvi bataljon pa se je spopadal s sovražnikovima kolonama, ki sta prodirali od Turjaka proti Vel. Lipljenam in iz Zdenske vasi proti Račni. To sta bili koloni 27. in 28. čete Slovenskega domobranstva, ki sta se selili iz Velikih Lašč v Grosuplje, kjer sta

ostali kot posadka novoustanovljene postojanke. Drugemu bataljonu je zaradi teh kolon pretila nevarnost, da ga sovražnik napade v hrbet, zato se je s svojih položajev ob cesti Škofljica—Turjak umaknil na položaje prvega bataljona. Sicer pa se odred v večje boje ni mogel več spuščati, ker je že močno izčrpal zaloge streliva. Zaradi takega položaja se je odred v noči na 29. december premaknil na nove položaje. Prvi bataljon in štab odreda sta se nastanila v Kriški vasi, drugi pa je odšel na Polico. To je bil sicer delni umik odreda, vendar pa sektor okoli Grosupljega, Šmarja in Pijave gorice ni pustil vnemar. Neprestano ga je nadziral z močnimi bojnimi patruljami, ki so se večkrat spopadale s sovražnikom, predvsem v dolini Račne.

Drugi bataljon je že 29. decembra odbil skupino 60 Nemcev in domobrancev, ki so prikrito prišli v bližino Police z namenom, da napadejo bataljon v vasi. Toda patrulja, ki jo je drugi bataljon poslal skozi vasi Stara vas, Dole, Zg. Slivnica, Lipoglav in Repče, je to skupino pravočasno odkrila in sporočila štabu bataljona. Štab je takoj poslal eno četo, da sovražnika prestreže, četa se je z njim kmalu udarila in ga zavrnila nazaj v grad Lisičje, od koder je prišel. Četa ni imela žrtev, po sledovih pa je ugotovila, da je sovražnik imel vsaj ranjene, če že mrtvih. Istega dne je druga patrulja tega bataljona napadla nemško obmejno patruljo pri Leskovcu, ta pa se je brez odpora umaknila.

Da ne bi domobranske patrulje še naprej križarile po terenu iz gradu Lisičje, je drugi bataljon naslednjega dne poslal eno četo v zasedo. Razporedila se je na položajih pri vasi Doli in zaman čakala cel dan. Domobranci tega dne niso šli iz postojanke. Zelo živahen sovražnikov promet pa je nastal med Škofljico, Šmarjem in Grosupljem. Pri Pijavi gorici pa ni bilo opaziti nobene sovražnikove patrulje.

Štab odreda je vznemirila tudi novica, ki so jo prinesli obveščevalci, da je v Krško vas prišlo kakih 400 Nemcev. Prišli so iz Dobrepolja čez Hrib in Ilovo goro. Zaradi tega je prvi bataljon poslal eno četo v zasedo k Znojilam, da bi preprečila morebitni prodor Nemcev po cesti Krška vas—Muljava—Ivančna gorica. Tudi ta četa je zaman čakala, ker so Nemci kmalu odšli nazaj v Dobrepolje. Kasneje se je ugotovilo, da je bilo obvestilo obveščevalcev precej netočno.

Nemcev je namreč bilo največ 200. Bili so večina Poljaki in Rusi; niso pa bili nasilni in so po vasi prosjačili hrano. Videli so tudi tri partizane, od katerih je bil eden na konju, pa niso streljali za njimi.

Tega dne se je vrnila tudi patrolja z novinci, ki je iz odreda odšla 27. decembra, da bi novince spremljala v XIV. divizijo. Z divizijo niso mogli priti v stik, ker so bili v Suhi krajini hudi boji. S sovražnikom se je v okolici Žvirč in Ambrusa borila Cankarjeva brigada, v okolici Novega mesta v smeri Straže in Uršnih sel pa Gubčeva brigada. 314. polk nemške 162. pehotne »Turkestanske« divizije, ki se je prebil iz Kočevja v Novo mesto, je sprožil veliko ofenzivno akcijo proti Gubčevi brigadi, da bi razbil blokado Novega mesta z južne strani in izropal vasi pod Gorjanci. Iz Kočevja pa je sovražnik istočasno uprizoril močan pritisk na Cankarjevo brigado v Suhi krajini. Cankarjeva brigada se mu je dobro uprla, iz Novega mesta pa je prodrl do Dolenjskih Toplic.

Bil je zadnji dan leta 1943. Intendanti so poskrbeli, da so kuharji za večerjo pripravili, posebno dobro in okusno hrano. Tudi za naslednji dan so imeli dovolj zaloge za boljšo hrano, da bi borci vsaj ob boljši hrani občutili, da nastopa novo leto 1944, od katerega so pričakovali, da bo prineslo tako težko pričakovano svobodo. V enotah odreda se je razvila živahna kulturno prosvetna dejavnost, predvsem pa so bili aktivni pevski zbori. Na Polici je drugi bataljon priredil miting za borce in vaščane. Bil je dobro obiskan in je vsem vzbudil veselo razpoloženje in zadovoljstvo.¹⁷

VIRI

(1) LITIJSKI ZBORNİK NOB Sob. LITIJA 1969, 208—209 (vnaprej LITIJSKI ZBORNİK); Jože Logar-Slovan, ustni vir in avtorjevi spomini;

(2) Petnajstdnevna poročila štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu NOV in PO Slovenije z dne 17. decembra 1943 in 4. januarja 1944 IZDG fase. 198/III ter Jože Logar-Slovan, ustni vir;

(3) Odredba štaba XV. divizije z dne 3. decembra 1943 o zavarovanju napada na Vel. Lašče; Odredba glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 4. decembra 1943 o pohvali XIV. divizije zaradi uničenja sovražnikove postojanke v Vel. Laščah; Poročilo glavnega štaba NOV in PO Slovenije o bojih VII. korpusa od 23. novembra

do 8. decembra 1943; Poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 8. decembra 1943 glavnemu štabu o bojih na odseku Grosuplje—Škofljica in Poročilo štaba XIV. divizije z dne 11. decembra 1943 štabu VII. korpusa o napadu na Vel. Lašče, ZBORNIK VI 9/15, 18, 31, 34 in 45; Jože Logar-Slovan, ustni vir ter avtorjevi spomini;

(4) Dnevno povelje višjega vodje SS in policije v XVIII. vojnem okrožju z dne 15. decembra 1943 o bojih v Kočevju, ZBORNIK VI 9/190;

(5) Odredba glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 30. novembra 1943 štabu Dolenjskega odreda za boj proti domobrancem in mobilizacijo; Poročilo štaba XV. divizije z dne 7. decembra 1943 glavnemu štabu o bojih pri Šmarju in Dol. Lakovnicah; Poročilo štaba XV. divizije z dne 8. decembra 1943 glavnemu štabu o bojih 6. in 7. decembra 1943, ZBORNIK VI 8/151 in ZBORNIK VI 9/26 in 32;

(6) Dnevno povelje višjega vodje SS in policije v XVIII. vojnem okrožju z dne 15. decembra 1943 o bojih v Kočevju, ZBORNIK VI 9/190;

(7) Petnajstdnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu z dne 17. decembra 1943, IZDG facs. 198/III;

(8) Poročilo štaba XV. divizije o vojaškem položaju in bojih; Poročila štaba XIV. divizije o napadu na sovražnikovo postojanko v Kočevju in Odredba glavnega štaba za ponovitev napada na sovražnikovo postojanko v Kočevju, ZBORNIK VI 9/41, 46, 51, 55, 57 in 58;

(9) Petnajstdnevna poročila štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu z dne 17. decembra 1943, IZDG facs. 198/III;

(10) Odredba glavnega štaba z dne 13. decembra 1943 štabu VII. korpusa za ponovitev napada na Kočevje; Pismo štaba VII. korpusa štabu XV. divizije z dne 13. decembra 1943 o napadu na Kočevje in Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 23. decembra 1943 glavnemu štabu o aktivnosti brigade v dneh od 1. do 15. decembra 1943, ZBORNIK VI 9/55, 57 in 114;

(11) Petnajstdnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu z dne 4. januarja 1944, IZDG facs. 198/III;

(12) Poročilo informacijskega odseka glavnega štaba z dne 24. decembra 1943 o akcijah od 12. do 21. decembra 1943, ZBORNIK VI 9/117; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 487;

(13) Petnajstdnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu z dne 4. januarja 1944, IZDG facs. 198/111;

(14) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 22. decembra 1943 glavnemu štabu o položaju; Odredba štaba XV. divizije z dne 22. decembra 1943 o napadu na sovražnika v dolini Krke; Povelje štaba VII. korpusa z dne 24. decembra 1943 štabu XV. divizije za napad na sovražnika v prostoru Dvor—Žužemberk; Poročilo informacijskega odseka glavnega štaba z dne 26. decembra 1943 o bojih na Dolenjskem in v Gorskem kotaru in Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu z dne 26. decembra 1943 o boju Cankarjeve brigade pri Dobrniču, ZBORNIK VI 9/102, 104, 119, 127 in 128;

(15) Odredba glavnega štaba z dne 26. decembra 1943 štabu Dolenjskega odreda o nalogah na odseku Grosuplje—Sv. Križ; Odredba glavnega štaba z dne 26. decembra 1943 štabu VII. korpusa za premestitev in delu enot; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 27. decembra 1943 glavnemu štabu o položaju enot in odredba štaba XV. divizije z dne 27. decembra 1943 za premestitev enot, ZBORNIK VI 9/125, 126, 132 in 133;

(16) Dušan Rebolj-Bor in Jože Logar-Slovan, ustna vira;

(17) Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu z dne 28., 29., 30. in 31. decembra 1943 in Petnajstdnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 4. januarja 1944 glavnemu štabu, IZDG fase. 198/III; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 492-497.

BOJI ZA KOMUNIKACIJO ŠKOFLJICA—GROSUPLJE— VELIKE LAŠČE—KOČEVJE

Sovražnikovi vdori proti Kočevju

Nemški »štab za boj proti bandam« in organizacijski štab Slovenskega domobranstva v Ljubljani sta se po nemški ofenzivi v novembru mesecu zelo prizadevala v pripravi, organiziranju in urjenju domobranskih enot, da bi jih čimprej uporabila v boju proti Narodnoosvobodilni vojski Slovenije. V začetku decembra sta imela že kar pet bataljonov. Prvi je bil v Ljubljani, drugi v Škofljici, tretji v Novem mestu, četrti na Vrhniki in peti v Borovnici. Posadka v Kočevju je spadala v tretji bataljon, vendar s svojim štabom ni imela neposredne zveze. Posadka v Velikih Laščah pa je spadala v drugi bataljon. Iz Grosupljega pa se je sovražnikova posadka umaknila v Škofljico in v Ljubljano že 20. novembra.

Predsednik pokrajinske uprave Lev Rupnik je že 30. novembra 1943 izdal odredbo za samostojen aktivni nastop Slovenskega domobranstva proti enotam NOV in PO Slovenije. V tej odredbi je zapovedal vsem aktiviranim domobranskim enotam, da morajo vsako oboroženo skupino NOV ali posameznike, ki se pojavijo na območjih, ki jih nadzorujejo domobranske enote, brezpogojno napasti in pokončati. Če lahko take skupine ali posameznike obvladajo brez boja, jih je treba prijeti in izročiti najbližji posadki nemške vojske ali policije.

Poveljnik organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva podpolkovnik Krener pa je v dopolnitev Rupnikove odredbe v svoji naredbi dne 3. decembra 1943 naloge domobranskim enotam še natančneje določil. Dal jim je takele naloge: Vse domobranske enote se morajo na svojem področju čimprej dobro spoznati s prebivalstvom in terenom, vestno in

marljivo morajo iskati aktiviste OF in napadati enote NOV in jih uničevati, preprečevati morajo širjenje propagandnega gradiva OF, iskati morajo skrito orožje, strelivo in eksplozivne snovi, preprečevati morajo zbiranje ljudi na sestanke, kar je po njihovem mnenju ogrožalo javni red in mir itd.¹

Dne 14. decembra je poveljnik organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva na podlagi povelja višjega SS in policijskega vodje Rösenerja s svojim poveljem preimenoval domobranske bataljone v bojne skupine. Bojne skupine so obdržale isto zaporedje številčnih oznak, kot so jih imeli prejšnji bataljoni. Z istim poveljem je ustanovil tudi šolsko skupino, ki je imela šest čet in je bila v Ljubljani. Da bi bilo urjenje domobranskih enot učinkovitejše, je višji SS in policijski vodja za vsako šolsko četo določil nemškega inštruktorja.*

Vse šolske čete so enotno oborožili, oblekli in opremili iz nemškega vojaškega skladišča v Št. Vidu pri Ljubljani (sedaj Ljubijana-Sentvid). Po končanem šolanju so izurjene domobrance vključevali v bojne skupine.²

Aktivnejši nastop Slovenskega domobranstva proti NOV in PO Slovenije je bilo precej občutiti. S svojimi patruljami so domobranske enote začele nadzirati teren okrog svojih postojank daleč naokoli, čeprav v Grosupljem do 28. decembra 1943 ni bilo sovražnikove postojanke, so njegove patrulje križarile vsakodnevno v okolici Grosupljega vse do Žalne in Zagradca. Iz Škofljice je prek Šmarja do Grosupljega pošiljal močnejše skupine, od tam pa manjše patrulje v okoliške vasi. Iz Grosupljega so take patrulje večkrat šle tudi proti Polici in celo do Blečjega vrha, kjer so se včasih sešle z nemškimi obmejnimi patruljami.

Domobranska druga bojna skupina je imela svojo postojanko tudi v gradu Lisičje pri Škofljici, od koder so patrulje nadzirale teren proti Plešam, Repčam, Lipoglavu in proti Zgornji Slivnici. Te patrulje so razširjale propagando in vzpostavljale obveščevalno mrežo. Poizvedovale so po partizanskih enotah, kurirskih poteh ter lovile kurirje in obveščevalce NOV in PO Slovenije. Tudi za aktivisti OF so stikale

* Za inštruktorje domobranskim šolskim četam je Rösener določil najprej nadporočnika Heinkla in nadporočnika Schafferja, kasneje pa še poročnika Bükleja, poročnika Stodulko, poročnika Brauerja in nadporočnika Breierja.

in večkrat odpeljale koga, ki je bil samo osumljen, da je aktivist OF. Počutile so se dokaj svobodne in brezskrbne. V patruljah so bili večinoma tisti domobranci, ki so dobro poznali ta teren in prebivalce.³

V zadnjih dneh meseca decembra 1943 se je položaj v ribniški dolini nekoliko umiril. V Kočevju je ostal štab 3. bataljona 19. SS policijskega polka z 9. in 10. četo, eno domobransko četo in moštvo iz pomožnih služb. Imeli so štiri topove in več težkih in lahkih minometov ter štiri tanke. Poleg tega so imeli večje število avtomatskega orožja in puške. Ostale enote 19. SS policijskega polka so odšle v Ljubljano, nekaj pa jih je ostalo v Velikih Laščah skupaj s 27. in 28. četo Slovenskega domobranstva. 314. polk 162. pehotne »Turkestanske« divizije se je iz Kočevja prebil v Novo mesto, kjer je ostal nekaj dni in v tem času izvedel ofenzivno akcijo proti Gubčevi brigadi, ki je blokirala Novo mesto na desni strani Krke. Za novo leto je del tega polka s pratežem odšel v Krško, glavnina pa se je prebila iz Novega mesta do Trebnjega in odšla po glavni cesti v Ljubljano. Na poti od Novega mesta do Trebnjega je njene bočne kolone napadala XII. brigada, glavnina kolone pa se je v glavnem premikala nemoteno v Ljubljano.

Petnajsta divizija je imela tedaj XV. brigado še vedno ob Kolpi, Gubčevo in XII. brigado v blokadi Novega mesta, Cankarjeva brigada pa je bila v Suhi krajini in v ribniški dolini, zato je bil sektor od Trebnjega do Ljubljane ob glavni cesti sovražniku popolnoma prost. Tako je sovražnikova kolona brez težav prišla do Grosupljega in nato dalje v Ljubljano.⁴

Z novim letom 1944 se je vojaški položaj na Dolenjskem začel bistveno spreminjati. Zaradi odhoda XIV. divizije na Štajersko in odsotnosti XVIII. divizije, ki je bila v Gorskem kotam, je bila Ljubljanska pokrajina slabo zasedena, predvsem pa območje Grosupljega, ki je bilo najbolj izpostavljeno napadom in vdorom sovražnika iz njegove naj večje postojanke v Sloveniji — Ljubljane.

Tega se je sovražnik dobro zavedal, zato se je tega območja hotel polastiti in osvojiti komunikacijo Ljubljana—Velike Lašče—Kočevje in zagotoviti močno zvezo med Ljubljano in Kočevjem.

Nemško vojaško vodstvo je sklenilo, da obnovi tudi železnico Ljubljana—Grosuplje—Kočevje. Sovražnik je imel tedaj nadvse ugodne pogoje, tembolj, ker se je z zaključkom leta 1943 zaključilo tudi šolanje petih čet Slovenskega domobranstva, ki so jih takoj oborožili in opremili tako kot nemške vojake. Tako je imel sovražnik na voljo kakih 1000 mož novih sil, ki so jih prav vse uporabili za to, da odrinejo enote VII. korpusa dalje od Ljubljane proti vzhodu.

Organizacijski štab Slovenskega domobranstva je tedaj ustanovil novo, VI. bojno skupino v Kočevju, v katero je vključil 61. in 62. četo in tako okrepil postojanko v Kočevju. Drugo bojno skupino je okrepil s tremi četami, in sicer s 24., 25. in 26., da je ta skupina imela kar osem čet, označenih z zaporednimi številkami od 21 do 28. Razpored druge bojne skupine je bil takle: 21. četa je bila na Igu brez enega voda, ki je bil v Črni vasi, 22. četa je bila v gradu Lisičje pri Škofljici, 23. četa je bila v Škofljici, 24. četa v Velikih Laščah, 25. četa na Turjaku, potem pa na Rašici, 26. četa je bila tudi v Velikih Laščah, nato pa v Zdenski vasi, od koder jo je pregnala XV. brigada XV. divizije, 27. in 28. četa pa sta bili v Grosupljem, kamor sta prišli 28. decembra 1943 iz Velikih Lašč.

V Novem mestu je bila tretja bojna skupina z desetimi četami z zaporednimi številkami od 31 do 40. Ta bojna skupina je imela v Novem mestu ponavadi od pet do sedem čet, eno je imela v Kandiji, eno v Kostanjevici, eno pa v Lešnici, ki je imela svoje oddelke tudi v Beli cerkvi, na Trški gori, v Kronovem in v št. Petru (sedaj Otočec ob Krki), čete so sicer večkrat premeščali in tudi delili, zato je težko ugotoviti natančen razpored.

čete Slovenskega domobranstva so štele po formacijskem številu 161 mož, vendar so jih nekatere imele tudi več. Četna poveljstva odvečnega števila ponavadi niso prikazovala, da so s prekoformacijskim številom lahko dopolnjevala formacijsko število in tako po potrebi zatajila padle domobrance.

Poleg novih čet je organizacijski štab Slovenskega domobranstva tedaj ustanovil tudi nekatere posebne enote, kot npr. inženirske, minometalske, železniško in politično policijo, enote za zvezo, posadke oklopnih vlakov itd.

Poleg domobranskih enot pa so bile v vsaki postojanki tudi nemške enote. Na območju Kočevja, Velikih Lašč in

Grosupljega je bil tretji bataljon 19. SS policijskega polka s sedežem štaba v Kočevju, v Novem mestu pa prvi bataljon istega polka, ki so ga 12. januarja zamenjali z okrepljenim prvim bataljonom 14. SS policijskega polka. Domobranske enote so bile v operativno-taktičnem pogledu podrejene nemškemu poveljstvu, administrativno pa organizacijskemu štabu Slovenskega domobranstva.⁵

Začasen umik odreda

Z novim letom 1944 se za odred ni začelo samo novo leto, pač pa tudi novo obdobje na njegovi borbeni poti. S poveljem glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 26. decembra 1943 je bil odred podrejen štabu VII. korpusa, ta pa ga je takoj podredil do nadaljnjega štabu XV. divizije. V teh poveljih sta kakor glavni štab tako tudi štab VII. korpusa poudarjala, da se odred lahko vključuje v posamezne načrte operacij korpusa ali divizije, vendar pa je računati s tem, da ima odred odredeno operacijsko področje, kjer ima organizirano obveščevalno službo in svoje osnovne naloge, ki so mu postavljene od glavnega štaba. Glavni štab je v svojem povelju poudaril, da se odred lahko podredi štabu divizije za sodelovanje v posameznih akcijah, lahko pa štab divizije v takih primerih začasno ustanovi operativni štab iz predstavnikov štaba odreda in štaba najbližje brigade ali brigade, ki ima v posameznih akcijah na istem sektorju enake naloge kakor odred. Štab VII. korpusa pa je odred podredil štabu XV. divizije le zaradi tega, ker je na operacijskem območju odreda operirala samo XV. divizija.⁶ Ta pa v večini primerov ni upoštevala tega, da ima odred svoje osnovne naloge na celnem operacijskem področju in da je odred te naloge naložil neposredno glavni štab. Prav zaradi tega odred ni operiral na celnem svojem operacijskem področju, pač pa je zaradi povelj štaba VII. korpusa in štaba XV. divizije bil večinoma vezan na majhen del svojega operacijskega področja in tudi na neposredne naloge v okviru skupnih operacij cele divizije ali korpusa. Tako je odred moral delovati kot celovita taktična enota in ne kot odred s svojimi posebnimi — odrednimi — nalogami. Zaradi tega je večkrat prišlo do nesoglasij med štabom odreda in štaboma divizije ali kor-

pusa. Nesoglasja so se sicer vedno pozabila in zaradi njih ni bilo proti štabu odreda nikoli uporabljenih kakih disciplinskih ukrepov. V glavnem pa zaradi aktivnosti in uspehov odreda ni mogel odrediti nihče očitati, da je pasiven, da ne dela ali da dela tako, da bi oviralo izvajanje načrtov štaba divizije ali štaba korpusa. Odred je bil od novega leta 1944 do konca junija skoraj vedno na glavni smeri sovražnikovih akcij iz Ljubljane.

Na sektorju Ljubljana—Grosuplje—Velike Lašče je bilo zatišje le prvega januarja. Zjutraj 2. januarja se je neopazeno približala Polici skupina Nemcev in domobrancev in iznenada napadla odredov drugi bataljon. Bataljon je bil tako presenečen, da ni nudil skoraj nobenega odpora. Sovražniku se je zaradi tega posrečilo bataljon pregnati iz vasi; ta se je premaknil v Kriško vas. Koliko borcev iz bataljona je padlo, ni zanesljivih podatkov, znano je le, da je bilo nekaj ranjenih, med njimi tudi bolničarka Marija Gračner-Sonja. Sovražnik ni imel izgub in se je takoj po končanem napadu umaknil. Da je bil bataljon tako presenečen, je verjetno v veliki meri kriva nebudnost bataljona. Sovražnikova skupina, ki je prišla iz Grosupljega, ni štela več kot 40 mož, napad pa jim je uspel prav zaradi presenečenja.*⁷

* O sovražnikovem napadu na Polico 2. januarja 1944 so različni podatki. Poročilo štaba Dolenjskega odreda in domobranska poročila so si edina le v datumu napada. Oboja navajata, da je bil napad 2. januarja. Odredova poročila navajajo, da je bil drugi bataljon napaden od skupine Nemcev in da je bataljon zaradi pomanjkanja streliva po daljšem boju napravil premik v Kriško vas. Izgub, ki bi jih imel bataljon v tem spopadu, poročila ne omenjajo.

Domobransko poročilo pa piše, da so vaščani s Police sporočili Nemcem v Grosuplje, da se na Polici nahaja močnejša skupina partizanov, ki ima namen ropati živež in živino. Nemci da so takoj poslali 40 mož močno skupino, ki je na Polici napadla partizane in jih pregnala iz vasi. Na bojišču, da je ostalo 12 mrtvih partizanov in veliko opreme.

Število mrtvih je v domobranskem poročilu zelo pretirano, verjetno pa je, da je padel kakšen borec iz bataljona. Tudi ranjenih jih je bilo nekaj, točnega števila pa ni mogoče ugotoviti. Med ranjenimi je bila tudi bolničarka Marija Gračner-Sonja, poročena Podbevšek, z Rečice pri Laškem, ki se tega dogodka dobro spominja. Ranjena je bila v nogo. Trdi pa, da je bil napad 1. januarja in ne 2., kar pa ni verjetno, sicer se poročila dveh nasprotujočih se taborov ne bi ujemala v datumu.

Zaradi vedno pogostejših in močnejših sovražnikovih ofenzivnih akcij, ki so bile verjetno tudi v skladu s pričakovanjem kolone 314. polka 162. pehotne divizije »Turkestan-ske«, ki se je pomikala iz Novega mesta proti Ljubljani, predvsem pa zaradi tega, ker je odred pošlo strelivo, odred ni smel več ostati na dotedanjih položajih, ker ni bil sposoben za akcije. Zaradi tega je štab odreda sklenil, da se odred začasno umakne na nove položaje, dalje od sovražnika. Za umik odreda je bil precej kriv štab odreda, ker ni pravočasno poslal vsaj eno četo z mulami po strelivo, da bi s tem omogočil nadaljnje izvajanje akcij na grosupeljskem sektorju. Štab odreda je namreč moral vedeti, da je območje Ljubljana—Grosuplje—Velike Lašče popolnoma prepuščeno sovražniku. Sovražnik je to priložnost izkoristil in je v Grosupljem brez težav ustanovil svojo postojanko, v kateri je posadka takoj v začetku štela kar 400 sovražnikovih vojakov. Popolnoma pa je lahko zagospodaril na celem področju in posledice tega so bile številne aretacije aktivistov OF in drugih zavednih prebivalcev. Z vsemi razpoložljivimi sredstvi se je lotil tudi obnavljanja železnice in jo hitro obnovil do Grosupljega.

Odred se je v noči na 3. januar premaknil na Sela pri Šumberku. Ko je odred prišel tja, je prvi bataljon takoj odšel na območje Ribnice po orožje in strelivo. Poslani so bili tudi novinci, ki so čakali na zvezo s XIV. divizijo, ker pa se je divizija že odpravila na dolgo pot čez Hrvaško na Štajersko, so bili odposlani v XVIII. divizijo, ki je takrat prišla na vrsto za popolnjevanje. Ko so prvi bataljon in novinci odšli, sta se drugi bataljon in štab odreda premaknila v Dob pri Št. Vidu pri Stični. Iz Doba je bataljon lažje pošiljal patrulje proti meji in proti Višnji gori. V Dobu sta ostala do 8. januarja. Med tem časom pa so patrulje bataljona po okoliških vaseh tudi mobilizirale novince. Kljub prizadevanju patrulj, pa je ostalo doma še precej moških, ki so bili sposobni za vojsko, kajti patruljam so se skrivali in se tako izmikali mobilizaciji.

Zaradi odredovega umika z območja Grosupljega je štab XV. divizije grajal štab odreda, da se je z odredom samovoljno umaknil na nove položaje in tako pustil odprto smer proti Ljubljani. To je bilo res, toda odred brez potrebne zaloge streliva ni bil sposoben za akcije.⁸

Med tem časom pa sta štaba korpusa in XV. divizije snovala načrt za ponovni napad na sovražnikovo postojanko v Kočevju. Štab korpusa je menil, da je bila prav tedaj priložnost za napad, ker se sovražnik še ni dobro utrdil, bil je še razmeroma šibak, ribniška dolina pa je bila tedaj še prazna. V napadu pa bi morali sodelovati tudi XV. brigada in vsaj ena brigada XVIII. divizije. XV. brigada je bila še vedno v Žumberku, brigada iz XVIII. divizije pa bi morala priti iz Gorskega kotara. Dokler nista prišli ti dve brigadi, pa ni bilo mogoče začeti z napadom. Štab XV. divizije je po svojem načrtu XV. brigadi odredil položaje na sektorju Grosuplje, kjer bi zavarovala napad v smeri Ljubljane, brigadi XVIII. divizije pa položaje Novi Lazi—štalcerji—Rogati hrib, da bi zaprla cesto Kočevje—Brod na Kolpi—Delnice. Ker ti dve brigadi zaradi svojih nalog na svojih starih položajih nista mogli takoj priti na nove položaje, so z napadom odlašali toliko časa, da sta 9. januarja v Velike Lašče prišli sveži 24. in 26. četa Slovenskega domobranstva, na Turjak pa 25. četa, ki se je 15. januarja preselila na Rašico. Del velikolaške posadke se je nastanil tudi v Malih Laščah. Zaradi tako spremenjenega položaja je štab korpusa prišel do sklepa, da je treba uničiti najprej manjše postojanke, da bi tako ustvarili pogoje za napad na postojanko v Kočevju.

Čeprav v sami ribniški dolini ni bilo sovražnikove postojanke, pa v dolini vendarle ni bilo miru. Sovražnik je skušal držati zvezo med Velikimi Laščami in Kočevjem. Zato sta imela Cankarjeva brigada in 3. bataljon XV. brigade, ki je bil na tem sektorju začasno pod operativnim vodstvom štaba Cankarjeve brigade, velikokrat boje s sovražnikovimi motoriziranimi patruljami, ki so se premikale po cesti med Kočevjem in Velikimi Laščami. Brigada je držala sovražnika v tej dolini uspešno v šahu vse do 9. januarja, ko je iz Ljubljane začela prodirati proti Kočevju novoustanovljena

VI. bojna skupina Slovenskega domobranstva ob podpori motorizacije nemških enot. Cankarjeva brigada se je s to kolono neusmiljeno spopadla in ji uničila več tovornih avtomobilov in celo poškodovala en tank. Tudi v živi sili je sovražnik utrpel precejšnje žrtve. Ko je 10. januarja prišla v ribniško dolino XV. brigada, je bila Cankarjeva nekoliko razbremenjena, saj je bil že skrajni čas, ker je bilo moštvo te brigade zelo izčrpano od večdnevnik bojov, imela pa je

tudi precej izgub. Levstikova brigada je 8. januarja prišla iz Gorskega kotara v Nove Laze in štalcerje na odrejene položaje in začela uničevati cesti Kočevje—Mozelj in Livold—štalcerji—Brod na Kolpi, kar je bilo v skladu z njenimi nalogami po načrtu za napad na Kočevje. Ko pa je bil napad na Kočevje odložen in pripravljen načrt za napad na Velike Lašče in Rašico, je ta brigada zasedla položaje v Suhi krajini v Polomu in Vrbovcu.⁹

Vrnitev na grosupeljski sektor

Štab odreda je 8. januarja zjutraj dobil povelje štaba XV. divizije, da se morata drugi bataljon in štab odreda takoj premakniti na grosupeljski sektor. Zato sta se še istega dne premaknila v Metnaja, kjer naj bi počakala do vrnitve prvega bataljona, ki naj bi z območja Ribnice prinesel strelivo. Iz Metnaja je bila poslana ena četa v okolico Primskovega, ker so patrulje zvedele, da se tam okrog še vedno potika skupina skrivačev, ki je oborožena s puškami in enim ali dvema puškomitraljezoma, vodi pa jih nekdanji komandant bele garde na Primskovem neki Draksler. Četa je imela nalogo skrivače poloviti ali pa uničiti, vendar je zastonj iskala sledi za njimi, zato se je brez uspeha vrnila nazaj v bataljon.

Iz Metnaja so bile poslane tudi patrulje proti Grosupljemu, ki so ugotovile, da sovražnik iz Grosupljega pošilja na Peščenik pri Višnji gori motorizirane in oklepne patrulje. Tudi po okoliških vaseh patroljirajo ter lovijo aktiviste in simpatizerje OF. Prav v teh dneh so jih precej pobrali in jih poslali v Ljubljano v zapore, nekatere pa kar sami mučili ali pa so jih poslali na Sv. Urh pri Dobrunjah, kjer so jih zverinsko pobijali. Pobijali so jih tudi pri Zalogu pri Škofljici. Ena izmed teh žrtev je bila tudi učiteljica Ana Gale iz Grosupljega, zelo požrtvovalna aktivistka OF in vsa predana osvobodilnemu boju.

Iz Metnaja sta bili poslani dve patrulji tudi na litijski sektor. Prva je šla zbirati podatke o sovražniku in organizirati obveščevalno mrežo, druga pa je šla na zvezo s terensko četo. Ta se je kmalu vrnila brez novincev. Sava je bila gosto zastražena in tako ni bilo zveze z ostalimi enotami IV. ope-

rativne cone. Prav tedaj je bila huda nemška ofenziva proti enotam IV. operativne cone. Na sektorju med Savo in nemško mejo pa ni bilo sovražnikovih koncentracij.

Bataljon je 9. januarja poleg bojnih in izvidniških patrulj poslal tudi eno četo v zasedo k nemški meji. Ker so bile nemške obmejne patrulje verjetno zaradi nemške ofenzive na Štajerskem zelo pogoste in močne, je bilo pričakovati uspeh. Četa res ni dolgo čakala, ker je ob meji kmalu prišla

14 mož močna nemška patrulja. Ko je četa udarila po njej, se ta ni dolgo upirala. Umaknila pa se je z ranjenci in na kraju spopada ni nihče ostal. Četa je ostala brez žrtev in se je vrnila v bataljon.

Prvi bataljon se je tega dne vrnil z območja Ribnice in se je nastanil v Kriški vasi. Zato sta se tja takoj premaknila tudi štab odreda in drugi bataljon in tako je bil v Kriški vasi ponovno zbran cel odred. Zavaroval se je proti Grosupljemu, Račni, Polici in proti Krški vasi. Prvi bataljon je prinesel 15.000 nabojev za puškomitraljeze in puške, 6 pušk,

2 težka mitraljeza »breda«, 100 min za lahke minomete, 150 ročnih bomb in še nekaj drugega streliva in vojaškega materiala. Vse to se je še isti večer v odredu razdelilo. Zjutraj

10. januarja se je odred premaknil na položaje ob cesti Pijava gorica—Turjak.¹⁰

Ko je odredova kolona odšla iz Kriške vasi, je šla čez Peščenik in se spustila v dolino Žalne in nato čez Mlačevo. Sp. Slivnico in Št. Jurje (sedaj Podtabor) na nove položaje. Na čelu kolone je šel drugi bataljon, ki je v Žalni naletel na nemški oklopni avtomobil in tri osebne avtomobile. Bataljon je takoj užgal po avtomobilih, ki so se takoj ustavili. Eden osebni avtomobil je bil poškodovan in je ostal na cesti, da so ga borci tam zažgali, oklopni in druga dva osebna avtomobila pa so se hitro obrnili in ušli nazaj v Grosuplje. Kasneje so od grosupeljskih aktivistov zvedeli, da so nazaj v Grosuplje pripeljali dva mrtva Nemca.

V Grosupljem so sovražnikovi vojaki opazovali odredovo kolono, ko se je pomikala pod Sp. Slivnico in so nanjo streljali s težkimi mitraljezi. Toda razdalja je bila prevelika, da bi ogenj mogel imeti kakšen uspeh. Ko je odred prispel na odrejen sektor, je zasedel položaje na odseku Smrjene—Gradišče—Rogatec, štab odreda pa se je nastanil na Vrbičju. Z novih položajev je odred pošiljal patrulje po vaseh do

neposredne bližine Grosupljega in Šmarja. Te so ugotovile, da je sovražnikov promet med Šmarjem in Grosupljim zelo živahen.

Že zgodaj zjutraj 11. januarja je prvi bataljon po okoliških vaseh mobiliziral nekaj civilistov in orodja ter odšel na cesto k Pijavi gorici. Na križišču pod Pijavo gorico je bataljon postavil močno zasedo, ostalo moštvo pa se je skupaj s civilisti lotilo prekopavanja ceste v ovinkih nad Pijavo gorico, kjer so že decembra meseca napravili dva prekopa. Ob 12.30 je prišla po cesti iz Škofljice čez Glinek proti Pijavi gorici domobranska skupina kakih 80 mož. Njihova predhodnica je zašla prav pod zasedo bataljona. Ko je zaseda užgala po njih, so se vsi umaknili nazaj v Škofljico, na cesti pa so pustili enega mrtvega, ki je padel od prvih rafalov zasede. Zaplenili so njegovo puško in še naprej čakali v zasedi. Vendar domobranci tega dne niso več prišli proti Pijavi gorici.¹¹

Naslednji dan je prvi bataljon nadaljeval s prekopavanjem ceste pri Pijavi gorici in tudi zasedo je postavil prav tam kakor prejšnjega dne. Drugi bataljon je postavil močno zasedo v moči ene čete ob cesti pod Gradiščem. Ob 10. uri je zaseda prvega bataljona pri Pijavi gorici opazila domobransko kolono, ki je šla po cesti iz Škofljice čez Glinek proti Pijavi gorici. Zaseda je o približevanju kolone obvestila komandanta bataljona, ki je takoj s celim bataljonom zasedel položaje in počakal domobransko kolono. Kolona je štela kakih 200 mož in ko je prišla v neposredno bližino položajev bataljona, jo je bataljon silovito napadel, čeprav je sovražnik pričakoval napad, je bil vendarle presenečen, ker tako močnega ognja verjetno ni pričakoval. Domobranci se v prvem trenutku niso znašli in so se umaknili nazaj ter pustili par mrtvih in ranjenih. Borci pa do mrtvih le niso mogli, da bi jim pobrali orožje, ker so domobranci že začeli odgovarjati z orožjem. Čez nekaj časa se je sovražnik razvil za napad in tudi napadel. Bataljon je prvi napad odločno odbil. Sledilo je še nekaj napadov z juriši, toda vse zaman. Bataljon je svoje položaje čvrsto držal in ga sovražnik do 14. ure ni mogel pregnati. Zato je pobral svoje mrtve in ranjene, kolikor jih je še bilo na bojišču, in se vrnil v Škofljico. Koliko žrtev je imel, ni bilo mogoče ugotoviti, borci pa so ocenjevali, da je bilo najmanj 20 mrtvih, še več pa ranjenih. Bataljon

je še dalje ostal na svojih položajih in čakal, če bo sovražnik ponovno prišel.

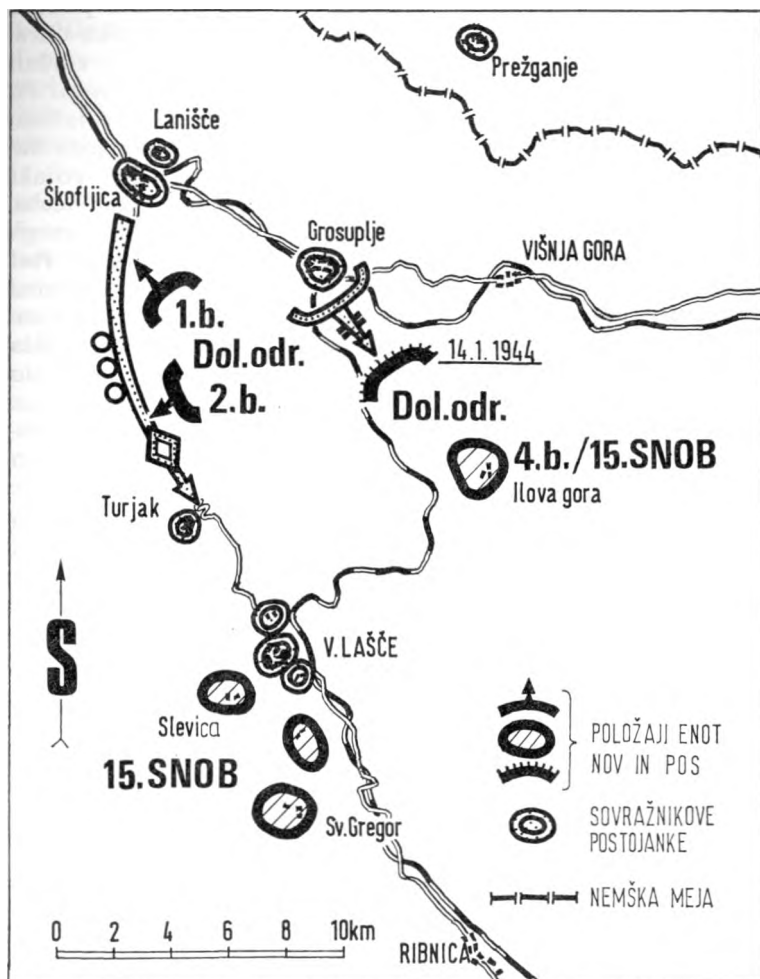
Ob 14.30 je zaropotalo pri zasedi drugega bataljona pod Gradiščem. Od Turjaka proti Škofljici se je pripeljalo 10 tovrnjakov sovražnikovih vojakov. Zaseda jih je napadla in prvi tovrnjak je bil takoj prerešetan. Na njem je bilo ubitih precej vojakov. Sovražnik je bil tako presenečen, da sploh ni dal odpora, pač pa je nepoškodovane tovrnjake hitro obrnil in pod ognjem zasede priklopil poškodovanega ter ga odvedel nazaj proti Turjaku skupaj z mrtvimi in ranjenimi.

Kazalo je, da sovražnik ni imel podatkov o partizanski moči, ki se je tako nepričakovano pojavila na tem sektorju. Zato je bil presenečen in je imel v kratkem času precej izgub. Tako je sovražnik spoznal, da bo moral položaje ob tej cesti z močnejšimi silami očistiti, sicer promet po njej ne bo mogoč. Zato je že ob 15.45 iz Škofljice proti Pijavi gorici nastopil z močnejšimi silami. V koloni je bilo 10 tovrnjakov vojaštva, pred njimi pa so vozili trije tanki. Še posebej pa je šlo pod zaščito tankov kakih 100 mož pehote. Tudi ta kolona je padla v ogenj prvega bataljona, ki je bil še vedno na svojih položajih. Tanki so neovirano privozili v Pijavo gorico, pehota in tovrnjaki pa niso mogli naprej zaradi prehudega ognja bataljona. Ko se je pehota razvila za napad, so se napadi na bataljon vrstili drug za drugim, bataljon pa je vse odbijal in zadajal sovražniku izgube. Boji so bili vse hujši, da je ob 19. uri že nastalo vprašanje, če bo bataljon vzdržal na položajih ali ne. Zato je komandant bataljona poslal kurirja v štab odreda po pomoč. Ni bilo treba dolgo čakati, ker je pomoč že bila na poti. Bataljon je zdržal na položajih toliko časa, da je prišla v pomoč četa drugega bataljona, nato pa so se boji nadaljevali vse do 22. ure. Šele pod zaščito teme je sovražnik prišel v Pijavo gorico in začel prodirati naprej proti Turjaku. Prekope je premostil, da je šel lahko s tanki in tovrnjaki naprej.

Število žrtev v bojih tega dne na eni in drugi strani ni mogoče ugotoviti, ker za to ni na voljo podatkov, lahko le sklepamo, da jih v tako hudih bojih ni bilo malo.

Naslednji dan, 13. januarja, je sovražnik nastopil še z močnejšimi silami. Katere njegove enote so v akcijah sodelovale, ni mogoče točno ugotoviti. Zagotovo lahko rečemo le

to, da so v napadih sodelovale čete II. bojne skupine Slovenskega domobranstva s podporo nemških motoriziranih enot, ki so prav tedaj prevažale v Velike Lašče in na Turjak potrebno opremo, strelivo, hrano in druge potrebščine za svoje posadke.

Položaji odreda od 10. do 15. januarja 1944

Odredov prvi bataljon je bil tega dne že v zgodnjih jutranjih urah zopet na svojih položajih pri Pijavi gorici. Drugi bataljon je poslal eno četo v zasedo pod Gradišče. Že ob 9. uri je sovražnik s 300 do 400 možmi prišel iz Škofljice proti Pijavi gorici. Napadel je prvi bataljon, ki tako sovražnikovo premoč ne bi mogel dolgo zadržati, zato mu je štab odreda poslal v pomoč četo drugega bataljona in tako okrepil položaje pri Pijavi gorici. Borci so na položajih zdržali do 11.45, ko je sovražnik napadel še iz Turjaške smeri. Po cesti s Turjaka je pripeljala kolona 12 tovrnjakov vojaštva, pred njimi pa sta vozila dva oklopnika. Zaseda drugega bataljona jih je napadla, vendar brez pravega uspeha. Vojaki so hitro poskakali s tovrnjakov in z vso silo napadli četo, v istem času pa tudi pri Pijavi gorici na položaje prvega bataljona in četo drugega, ki je bila skupaj s prvim. Pod tem sovražnikovim pritiskom sta se morala oba bataljona umakniti. Prvi bataljon je zasedel položaje na samem Gradišču, drugi pa v Rogatcu. Sovražnikova kolona, ki je prišla iz Pijave gorice, je vdrla v vas Smrjene, toda tam ni bilo nobenega partizana. Zato se je vrnila nazaj v Škofljico. Kolona pa, ki je prišla s Turjaka, se je po umiku čete drugega bataljona vrnila na cesto, se vkrcala na tovrnjake in nadaljevala pot v Škofljico.

Ob 14. uri je iz Škofljice proti Turjaku zopet prišla kolona 12 tovrnjakov in tudi pred to kolono sta vozila dva oklopnika. Pod Gradiščem je padla v zasedo prvega bataljona, ki je tam medtem zasedel položaje. Ob napadu sta bila poškodovana dva tovrnjaka, iz ostalih pa so vojaki poskakali in napadli zasedo. Napad bataljon ni mogel zdržati, zato se je umaknil in zasedel položaje južno od Gradišča. Tam se je razvil hud boj, ki je sovražnika stal veliko žrtev. Od Rogatca je sovražniku nepričakovano udaril v bok drugi bataljon in mu še ta zadal precejšnje izgube. Zaradi nepričakovanega bočnega napada se je moral sovražnik hitro umakniti, da so vojaki svoje mrtve in ranjene vlekli kar po tleh z bojišča. Hitro so se naložili na tovrnjake in še predno so borci odreda dospeli do ceste, je kolona že odpeljala proti Turjaku.

Sovražnik pa je hotel odredu udariti tudi v hrbet. Zato je iz Grosupljega poslal vod 27. in vod 28. čete, ki sta šla v smeri Brezje—Sela—Huda polica—Zg. Blato—Pijava go-

rica, nameravala pa sta iti tudi na Drenik in Smrjene, pa ju je odredova bojna patrolja s puškomitraljezom pri Smrjenah zavrnila.

Ob 16. uri so odredovi obveščevalci opazili domobransko kolono kakih 250 mož na cesti med Št. Jurjem in Vel. Lipljenami. Prišla je iz Grosupljega, pri Viru pa se je obrnila in odšla nazaj v Grosuplje. Kakšen namen je imela ta kolona ni znano, predstavljala pa je nevarnost, ki jo štab odreda ni smel prezreti, če bi ta kolona prišla takrat, ko je pri Gradšču divjal boj in napadla za hrbtom, bi se odred znašel v težavnem položaju.

Pa vendar še ni bilo miru tega dne. Ob 17.30 je pripe-ljala po cesti s Turjaka proti Pijavi gorici nova kolona kakih

15 tovornjakov, iz Škofljice čez Pijavo gorico pa istočasno tudi večja kolona. Sovražnik je hkrati napadel z obeh smeri. Začel je odred obkoljevati in vse bolj je stiskal obroč na črti Medvednica—Rogatec—Udje—Smrjene, toda štab odreda je pravočasno spoznal namen sovražnika in ukazal bataljo-noma jurišati proti cesti. Ta odredov juriš je bil tako močan in nenaden, da se je moral sovražnik hitro umakniti v obe smeri. Juriš je bil izveden že v prvem mraku. Ker se je moral sovražnik tako hitro umakniti, ni utegnil odpeljati enega tovornjaka, ki je ostal na cesti, zato so ga borci zažgali.¹²

Tako so bili boji tega dne končani. Borci so bili lačni in utrujeni, pa tudi streliva so veliko porabili, tako da se je zaloga občutno zmanjšala. Sovražnik je imel v teh bojih precej žrtev, toda o številu njegovih žrtev ni podatkov, niti ni podatkov o žrtvah odreda.

Borci so šele ponoči pošteno jedli, ker čez dan ni bilo mogoče misliti na redno prehrano, že ponoči so odšle izvid-niške patrolje na vse strani na tem sektorju, toda na sovraž-nika niso nikjer našli. Zasede so naslednje jutro odšle na položaje že ob 4. uri, ko je bila še trda tema. Zasedle so iste položaje kakor prejšnje dni, da bi sovražnika lahko že takoj napadle, če bi se pokazal na cesti.

Že zgodaj zjutraj so izvidniške patrolje ugotovile, da se sovražnikove kolone približujejo odredovim položajem s Tur-jaka in s Pijave gorice. To so sporočile štabu odreda in za-sedam. Štab odreda je takoj poslal na položaje celotno mo-štvo in komaj je to zasedlo položaje, je že zaropotalo na

obeh straneh. Tako so se boji 14. januarja začeli že pred svitom. Sovražnikova moč ni bila ugotovljena, kazalo pa je, da je v veliki premoči, kar se je moglo sklepati po močnem ognju in njegovih energičnih napadih. Odred se je nekaj časa branil, a ko je štab odreda spoznal, da se ne bo mogoče upirati, je sklenil, da se odred umakne s teh položajev in začasno zapusti ta sektor. K temu sklepu ga je vodil tudi negotov položaj za hrbtom ob cesti Grosuplje—Vel. Lipljene—Turjak. Izvidniške patrulje se s te strani še niso vrnile, da bi štab odreda imel poročila tudi o stanju za odredovim hrbtom, če bi sovražnik zasedel tudi to cesto, bi se bilo zelo težko prebiti iz obroča, vsekakor pa ne z majhnimi žrtvami. Zaradi tega se je odred umaknil z dotedanjih položajev proti severu do železnice Šmarje—Grosuplje, ter tam hitro poškodoval progo na dolžini kakih 300 m. Po opravljeni akciji je obšel Grosuplje, šel mimo Ponove vasi in Sp. Slivnice na nove položaje na Lobček in Plešivico pri Mlačevem. Položaje je zasedel okrog gradu Boštanj in kote 394. S teh položajev je lahko držal pod svojim neposrednim nadzorstvom vas Mlačevo in cestno križišče na Mlačevem, s tem pa tudi ceste Mlačevo—žalna, glavno cesto Grosuplje—Luče—Krška vas in cesto Mlačevo—Račna—Zdenska vas.

Boji pri gradu Boštanj

Zaradi akcije, ki jo je izvedel odred na progi, je sovražnik njegov premik opazil. Verjetno so ga spremljale tudi izvidniške patrulje ali pa je tudi kako drugače dobival poročila o premiku. Komaj je odred zjutraj zasedel položaje, so se ob 7.15 že pokazali domobranci. Najprej so užgali na politkomisarja odreda in šefa obveščevalnega centra, ki sta se na konjih spustila v Malo žarno. Politkomisar je bil celo lažje ranjen. Domobrancev je bilo največ 50, bili pa so zelo dobro oboroženi s puškomitraljezi. Ko je drugi bataljon udaril po njih, so se hitro obrnili proti gradu Boštanj, sicer bi bila politkomisar in šef obveščevalnega centra lahko še v hujših težavah. Domobranci so brez oklevanja jurišali proti gradu, pa jih je ogenj drugega bataljona hitro pritisnil k tlom. Spoznali so, da do gradu ne bodo mogli zlahka priti. Borci odreda so imeli odlične položaje, pred seboj pa čistino,

široko kakih 150 do 200 metrov, za njo pa vas. Domobranci so se začeli v neredu umikati v vas, kjer so se poskrili za hišami, od časa do časa pa obstreljevali odredove položaje. Kmalu so prišli svoji patrulji v pomoč domobranci iz Grosupljega. Bilo jih je kakih sto. Pred njimi sta vozila dva oklopnjaka. Previdno so se približali pod odredove položaje, nato pa so začeli v neredu in neodločno jurišati. Kazalo je, da so njihove starešine s težavo pripravili domobrance k jurišu. Juriš je bil hitro odbit in domobranci so se vrnili v vas in se poskrili za hišami. Nato so z jurišem poskušali še petkrat, toda vselej so bili odbiti. Imeli so precej mrtvih in ranjenih, ki so jih z obotavljanjem pobirali na čistini pod gradom in jih vlačili v vas. Prvi bataljon, ki je bil na položajih desno od drugega pod koto 394, ni bil tedaj neposredno udeležen v boju, zato je šel v dolino Žalne in čez hribček udaril domobrancem v Mlačevem v levi bok. Zaradi tega nepričakovanega in odločnega bočnega napada so se domobranci hitro začeli v neredu umikati iz vasi proti Grosupljemu, s seboj pa so kar po tleh vlekli mrtve in ranjene.

Ob 11.30 je iz Grosupljega zopet prišlo kar kakih 300 domobrancev, ki so takoj napadli položaje drugega bataljona pri gradu. Tudi tedaj so bili vsi njihovi juriši odbiti. Domobranci so se vedli v juriših zelo neodločno in netaktično, pomikali so se v skupinah, streljali pa so brez cilja in njihov ogenj je bil previsok in zato brez uspeha. Ko je štab drugega bataljona videl, da so domobranci neodločni, je povedel cel bataljon v protijuriš, ki je domobrance prisilil k hitremu umiku v Grosuplje. Toda ob 15. uri so zopet prišli iz Grosupljega. Bilo jih je približno toliko kot prej, le da so imeli za zaščito pred seboj dva oklopnika. čez Žalno so za hrbet odredu poslali tudi dve patrulji, ki naj bi napravile zmedo na odredovih položajih. Prvi bataljon pa jih je pravočasno opazil in jih nagnal nazaj, da odredu nista prišli za hrbet. Oklopnika sta streljala iz vasi Mlačevo, pa tudi brez uspeha.

V boju se je posebno izkazal strelec lahkega minometa iz drugega bataljona Anton Planinšek-Lojze, ki je hitro pošiljal mine prav med domobrance in med hiše v vasi, kjer so iskali kritja. Prvi bataljon je ponovno odšel čez dolino Žalne in na sovražnika za hrbtom izvedel juriš ter ga prisilil k hitremu umiku. Domobranci bi bili še v težjem položaju, če jih ne

bi ščitila oklopnika in težki mitraljezi, ki so bili postavljeni v ozadju na primernih položajih. Boj je bil končan ob 17.20. Domobranci so imeli precej mrtvih in ranjenih; vse jim je uspelo spraviti v Grosuplje. Koliko žrtev je imel odred, ni podatkov.*

Zvečer je prvi bataljon v žalni zažgal šolo, ker so obveščevalci zvedeli, da jo bodo zasedli Nemci in domobranci. Drugi bataljon pa je porušil most na cesti Mlačevo—Račna pod koto 485.

Ker je odred v večdnevni bojih izčrpal vso zalogo streliva, borci pa so bili utrujeni in lačni, se je zjutraj 15. januarja premaknil na nove položaje. Prvi bataljon in štab odreda sta se nastanila v Kriški vasi, drugi pa v Novi vasi. Štab odreda je iz Kriške vasi takoj poslal eno četo na območje Ribnice po strelivo, da bi se odred zopet usposobil za nadaljnje akcije.¹³

Ko je bil na položajih ob cesti Pijava gorica—Turjak, je imel sicer zelo ugodne položaje za napade na sovražnikove kolone na cesti, zato je tudi tako vztrajno kljuboval vsem sovražnikovim poskusom, zagotoviti si varen prevoz. Toda ti položaji so bili v majhnem trikotniku med cestami Pijava gorica—Turjak, Turjak—Grosuplje in Grosuplje—Škofljica. Stranice tega trikotnika so dolge komaj 6 do 10 km, kar predstavlja zelo majhen prostor. Na vseh vogalih tega trikotnika pa so bile sovražnikove postojanke in bi sovražnik lahko izvedel obkolitev tega prostora, to pa bi bilo za odred lahko usodno. Vse pogostejši in vse močnejši napadi sovražnika so kazali, da bo sovražnik to tudi storil. To potrjuje tudi dejstvo, da je 12. januarja 4. bataljon XV. brigade, ki se je takrat že nahajal, na Ilovi gori, imel hude boje s sovražnikovo motorizirano kolono pri Čušperku, ki je prišla z Rašice čez Zdensko vas in hotela vdreti v dolino Račne in Predol. Bataljon je to kolono zavrnil, sicer bi odredu že tega dne pretila nevarnost, da mu sovražnik pride za hrbet. Vsa-

* Štab odreda je naslednjega dne dobil obvestilo od aktivistov iz Grosupljega, da je bilo v bojih pri Boštanju mrtvih 45 domobrancev, prav toliko pa ranjenih. Mrtvi so ležali pred šolo, ranjeni pa v gasilskem domu. Domobranci so v Grosupljem tudi govorili, da je pri gradu Boštanj kakih 1000 partizanov in da so jih domobranci pobili kar kakih 100. Govorili so tudi, da sami ne bi napadli partizane, pa so jih prisilili gestapovci.

kodnevni boji so borce tudi do kraja izčrpali, da so bili res potrebni počitka. Tudi streliva je odred veliko porabil, tako da je bilo varčevanje streliva več kakor nujno.

štab odreda je pričakoval, da bo na položajih pri Boštanju prišlo do spopadov, vendar ni računal, da bo sovražnik tako vztrajno in s tolikšno močjo napadal. Zaradi bojev pri Boštanju je odred še bolj izčrpal svoje zaloge streliva, borci pa niso imeli možnosti, da bi se odpočili. Odred je v Kriški vasi in v Novi vasi ostal 15. in 16. januarja. Proti večeru 16. januarja se je že vrnila četa, ki je šla po strelivo, in odred je dobil zopet nove zaloge.

VIRI

(1) Povelje št. 2 šefa pokrajinske uprave generala Rupnika o aktivnem samostojnem nastopu Slovenskega domobranstva proti NOV in PO Slovenije v Ljubljanski pokrajini z dne 30. novembra 1943, REPUBLISKI SEKRETARIAT ZA NOTRANJE ZADEVE SR SLOVENIJE, domobranski fond, fascikel 9746—10173 (vnaprej samo skrajšano RSNZ SRS domobr. f. fase.); Naredba št. 1787 Organizacijskega štaba slovenskega domobranstva z dne 3. decembra 1943 o razporedu in nalogah enot Slovenskega domobranstva, RSNZ SRS domobr. f. fase. 9746—10173;

(2) Naredba št. 24 poveljnika Org. štaba SD z dne 14. decembra 1974 o preimenovanju domobrskih bataljonov v bojne skupine in o ustanovitvi šolske skupine, RSNZ SRS domobr. f. fase. 7058—7505;

(3) Dnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu NOV in PO Slovenije z dne 8., 29. in 31. decembra 1943 ter 2. januarja 1944; Petnajstdnevna poročila štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu z dne 17. decembra 1943 in 4. januarja 1944 o akcijah in delu v odredu, INŠTITUT ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA V LJUBLJANI, fase. 198/III (vnaprej samo skrajšano IZDG fase.); avtorjevi spomini;

(4) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 1. januarja 1944 glavnemu štabu o umiku 'sovražnikovih' sil iz ribniške doline in Dobropolja; Poročilo štaba XV. divizije z dne 1. januarja 1944 glavnemu štabu o razmestitvi enot in napadu na Lešnico ter Poročilo štaba VII. korpusa z dne 11. januarja 1944 glavnemu štabu o sovražniku na črti Ljubljana—Grosuplje—Kočevje in o bojih XV. divizije, ZBORNIK VI 10/1, 2 in 53;

(5) Naredba Org. štaba SD z dne 8. januarja 1944 št. 99 o formiranju VI. bojne skupine in razporedu čet, IZDG AFK fase. 274/11 in Lado Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 500—507;

(6) Odredba glavnega štaba z dne 26. decembra 1943 štabu VII. korpusa za premestitev enot in njihovo delo in Poročilo štaba

VII. korpusa z dne 27. decembra 1943 glavnemu štabu o položaju enot, ZBORNİK VI 9/126 in 132; Jože Logar, ustni vir in avtorjevi spomini;

(7) Pregled dela Dolenjskega odreda za čas od 26. decembra 1943 do 19. januarja 1944, IZDG fase. 198/III in Dnevno poročilo II. bojne skupine SD za 2. januar 1944, RSNZ domobr. fase. 13112—13689;

(8) Pregled dela Dolenjskega odreda za čas od 26. decembra 1943 do 19. januarja 1944, IZDG fase. 198/III in Poročilo štaba VII. korpusa z dne 10. januarja 1944 glavnemu štabu o razmestitvi in bojih enot, ZBORNİK VI 10/43;

(9) POROČILO ŠTABA VII. korpusa z dne 4. januarja 1944 glavnemu štabu o razmestitvi in nalogah enot; Poročilo štaba XV. divizije z dne 6. januarja 1944 glavnemu štabu o bojih pri Novem mestu in o napadu na sovražnikovo kolono pri Ribnici; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 8. januarja 1944 glavnemu štabu o sovražniku in razporeditvi enot in Poročila štaba XV. divizije z dne 9. in 10. januarja 1944 štabu VII. korpusa in glavnemu štabu o bojih pri Rakitnici in Dolenji vasi ter razmestitvi enot, ZBORNİK VI 10/13, 27, 35, 40, 46 in 47;

(10) Pregled dela Dolenjskega odreda v času od 26. decembra 1943 do 19. januarja 1944 in Dnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 9. januarja 1944 glavnemu štabu, IZDG fase. 198/III;

(11) Dnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 12. januarja 1944 glavnemu štabu, IZDG fase. 198/III;

(12) Dnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 13. januarja 1944 glavnemu štabu in Pregled dela Dolenjskega odreda v času od 26. decembra 1943 do 19. januarja 1944, IZDG fase. 198/III; Poročilo štaba XV. divizije z dne 14. januarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih Cankarjeve in XV. brigade ter Dolenjskega odreda in Poročilo štaba VII. korpusa z dne 15. januarja 1944 glavnemu štabu o razmestitvi in akcijah enot ZBORNİK VI 10/76 in 80 ter Poročila II. bojne skupine SD za 11., 12. in 13. januar 1944, RSNZ dom. f. fase. 13112—13689;

(13) Dnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 15. januarja 1944, IZDG fase. 198/III in Dnevna poročila II. bojne skupine SD za 14. in 15. januar 1944 — RSNZ dom. f. fase. 13113—13689.

OFENZIVA ENOT VII. KORPUSA NOVJ PROTI LJUBLJANI

Boji pri Grosupljem in Pijavi gorici

Potem ko se je štab VII. korpusa zaradi spremenjenega vojaškega položaja z vdorom novih domobranskih čet na črti Grosuplje—Turjak—Velike Lašče—Kočevje odločil, da odloži napad na Kočevje, je sklenil najprej uničiti postojanke v Velikih Laščah, na Rašici in na Turjaku. S tem bi nastali pogoji za napad in dokončno uničenje sovražnikove postojanke v Kočevju. Razmišljal pa je tudi o tem, da bi še pred napadom na Kočevje uničil tudi sovražnikovo postojanko v Grosupljem, če bi nastali objektivni pogoji.

V smislu tega načrta je štab XV. divizije 15. januarja že pregrupiral svoje enote. XV. brigada, ki je 10. januarja prišla na položaje v neposredno bližino Velikih Lašč, v Žlebič in na Ilovo goro, se je premaknila na položaje v Zapotoku in na Visokem, Cankarjeva brigada pa na Veliko Slevico in Ulako. Medtem pa se je sovražnik sam umaknil iz Malih Lašč in s Turjaka. S Turjaka se je preselil na Rašico, iz Malih Lašč pa v Velike Lašče. Zaradi tega je bilo potrebno načrt za napad zopet spremeniti ter ponovno delno pregrupirati enote.

Namesto prvotnega načrta za napad na Male Lašče, Rašico in Turjak je štab divizije napravil načrt za napad na Velike Lašče in Rašico. Formiral je operativni štab za vodenje vseh operacij pri napadu, ta pa je izdelal natančni načrt in 15. januarja izdal povelje enotam za premik na izhodiščne položaje za napad in o nalogah posameznih enot v pripravi za napad. Dokončno povelje pa je izdal 17. januarja z njim pa tudi dopolnitve o nalogah za nekatere enote.

Načrt je bil takle: Cankarjeva brigada z delom svojih enot napade in uniči sovražnikovo postojanko v Velikih Laščah, z drugim delom pa zapre smer proti Ribnici in prepreči

prodor sovražnika iz Kočevja. XV. brigada z delom svojih enot napade in uniči sovražnikovo postojanko na Rašici, z drugim delom pa zapre smer proti Ljubljani in prepreči prodor sovražnika na obeh vzporednih cestah od Pijave gorice do Turjaka in Rašice. Njen četrti bataljon, ki je bil že takrat na Ilovi gori, pa ima nalogo, da prepreči prodor sovražnika iz Grosupljega po dolini Račne proti Zdenski vasi in Rašici.

Dolenjski odred mora z enim bataljonom zasesti položaje Pijava gorica—Zg. Blato z nalogo, da prekoplje na več krajih in minira cesto Pijava gorica—Turjak in prepreči prodor sovražnika iz Škofljice proti Turjaku. S svojim drugim bataljonom mora zasesti položaje št. Jurje (sedaj Podtabor)—Sp. Slivnica z nalogo, da prekoplje na več krajih in zaminira cesto Grosuplje—št. Jurje—Turjak ter prepreči sovražnikov prodor po tej cesti iz Grosupljega proti Turjaku.

Levstikova brigada, ki je takrat bila v Suhi krajini na položajih Polom—Vrbovec, mora z delom svojih enot blokirati sovražnikovo postojanko v Kočevju v smeri proti Ribnici in sovražnika zavrniti že na izhodiščnih položajih pri vsakem poskusu izpada iz Kočevja. Z drugim delom svojih enot pa mora zasesti cesto Kočevje—Stari Log.

Notranjski odred mora porušiti in zaminirati cesti Podstrmec—Cerknica in Sodražica—Cerknica. Na teh cestah mora preprečiti vsak sovražnikov promet.

Pri napadu sodeluje tudi 1. topniški divizion XV. divizije s pomočjo obema brigadama v neposrednem napadu na sovražnikovi postojanki.¹

Cankarjeva brigada je napad na Velike Lašče pripravila s svojim 1., 2. in 3. bataljonom, njen 4. bataljon pa je zasedel položaje ob cesti pri Orneku, da bi preprečil prodor sovražnika iz Kočevja, če bi prebil položaje Levstikove brigade.

XV. brigada je napad na Rašico pripravila z 2. bataljonom in ga okrepila s četo 1. bataljona, 3. bataljon ter dve četi 1. bataljona pa so zasedli položaje pri Turjaku in Osolniku, da preprečijo sovražnikov prodor iz Ljubljane, če bi ta prebil položaje bataljona Dolenjskega odreda pri Pijavi gorici. Topništvo se je razdelilo na dva dela, od katerih je eden pomagal Cankarjevi brigadi, drugi pa XV. brigadi.

Štab Dolenjskega odreda je dobil povelje za premik na nove položaje 16. januarja ob 16. uri. Takoj so bile izvedene priprave za premik in razdeljeno je bilo strelivo, ki ga je

malo prej prinesla četa prvega bataljona iz ribniške doline. Ob 20. uri je odred krenil na nove položaje, ki jih je zasedel 17. januarja ob 1. uri ponoči. Štab odreda je takoj poslal patruljo v štab XV. brigade po razstrelivo, ker ga je bil ta štab po povelju operativnega štaba dolžan odstopiti odredu za miniranje cest. Patrulja pa je prinesla zelo malo razstreliva, da ni bilo mogoče cest minirati tako, kot je bilo potrebno.

Drugi bataljon je z večjim delom svojih mož zasedel položaje pod vasjo Sp. Slivnica, z manjšim delom pa nad Kobiljekom. Postavil pa je tudi zasedo nad vasjo Malo Mlačevo na koti 353, da bi sovražniku udaril v bok, če bi napadel glavnino bataljona na Sp. Slivnici. Z delom svojega moštva je tudi prekopaval cesto Grosuplje—Št. Jurje—Turjak in napravil štiri prekope in več zasek. Cesto je zaminiral na nekaterih najbolj primernih krajih, ker ni bilo več razstreliva. Časa ni bilo veliko, zato je moštvo z delom hitelo.

Prvi bataljon je zasedel položaje Smrjene—Pijava gorica. Pri Pijavi gorici je postavil ob cesti močno zasedo, preostalo moštvo pa se je lotilo prekopavanja ceste Pijava gorica—Turjak. Na primernih krajih so cesto tudi minirali, vendar zaradi pomanjkanja streliva niso mogli minirati povsod, kjer je bilo primemo.

Ančka Hafner, namestnica komisarja odreda
Ivan Jerman-Mavric, namestnik političnega komisarja 2. bataljona

Drugi bataljon je tako stal nasproti ca. 500 vojakov, kolikor je tedaj štela sovražnikova postojanka v Grosupljem. Oboroženi so bili razen s puškami in brzostrelkami še z večjim številom puškomitraljezov, 4 težkimi mitraljezi, 2 težkima in več lahкими minometi, imeli pa so tudi dva oklopna avtomobila. Grosupeljska sovražnikova posadka je imela poleg ostalih nalog tudi nalogo, da zavaruje delavce pri popraviljanju železnice proti Predolam. Zaradi tega je sovražnik kontroliral teren levo in desno ob železnici daleč na obe strani. Prvi bataljon pa je bil na zelo izpostavljenih položajih in je imel poglavitno nalogo preprečiti sovražnikovim kolonom prodor iz Ljubljane proti Turjaku in se njihova moč ni mogla predvidevati.

Sovražnik je že ob 8. uri 17. januarja trčil na drugi bataljon, ko je prišel ob železnici, da bi zavaroval delavce pri popraviljanju proge. To so bili domobranci iz 27. in 28. čete. Vodila sta jih dva oficirja. Oboroženi so bili s tremi težkimi mitraljezi, 10 puškomitraljezi, enim lahkim minometom ter večjim številom brzostrelk in pušk. Domobranska kolona je šla iz Grosupljega ob progi proti Sp. Slivnici. Ko so prišli do kote 379 ali vzporedno z Malim Mlačevim, je po njih užgala zaseda s kote 353 pri Malem Mlačevem. Zaradi tega ognja domobranci niso mogli več naprej. Iz Grosupljega sta najprej začela obstreljevati zasedo dva težka minometa, nato pa so napadli še domobranci. Zaseda se je morala zaradi premoči umakniti na Sp. Slivnico k glavnini bataljona. Težka minometa sta nato prenesla ogenj na položaje bataljona na Sp. Slivnici, sledil pa je napad domobrancev. Napadi domobrancev niso uspeli, ker se je bataljon dobro branil, saj je imel dobre položaje, pred položaji pa je bila čistina, prek katere so domobranci napadali. Ker se domobrancem ni posrečilo pregnati bataljona, je iz Grosupljega kmalu prišla pomoč. Prišlo je kakih 100 domobrancev. Kljub temu je bataljon na svojih položajih zdržal do 13. ure, nato pa se je moral umakniti. Umik je bil izveden postopoma in v popolnem redu. Bataljon se je skupaj s štabom odreda umaknil v Predole. Tam je ostal le do noči, ko se je štab odreda premaknil v Velike Lipljene, bataljon pa je odšel do Grosupljega in ga ob 19. uri demonstrativno napadel. Posebnega uspeha ni dosegel, pač pa le to, da so vsi domobranci v Grosupljem imeli preplah in

zasedli položaje ter bedeli celo noč v svojih utrdbah, od časa do časa pa so streljali v noč.

Ko se je bataljon po demonstrativnem napadu vračal v Velike Lipljene, je mimogrede v Prapročah zažgal grad, v katerega so se nameravali vseliti domobranci, do takrat pa jim je večkrat služil kot utrdba. Grad je zgorel le delno. Naslednjega dne, 18. januarja je ta bataljon ostal v Vel. Lipljenah s tem, da je pošiljal izvidniške patrulje proti Račni in Zdenski vasi, ki so obenem držale zvezo s 4. bataljonom XV. brigade, proti Grosupljemu pa je pošiljal močne bojne patrulje, ki so postavljale zasede na Sp. Slivnici in v Malem Mlačevem. Zvečer je cel drugi bataljon ponovno demonstrativno napadel Grosuplje. Domobranci so bili zopet celo noč na položajih in v presledkih streljali iz utrdb, streljali pa so tudi z minometi.

Prvi bataljon je 17. januarja preživel mirno, ker po cesti Pijava gorica—Turjak ni bilo sovražnikovih kolon. Imel je le nekaj patruljnih spopadov v okolici Pijave gorice in Šmarja. Zato pa je imel hujše boje 18. januarja, že ob 10. uri se je iz Škofljice čez Pijavo gorico proti Turjaku pripeljala velika sovražnikova kolona. To je bila pomoč napadenima postojankama. Naprej so vozili štirje tanki, za njimi dva oklopnika, nato pa kakih 30 tovornjakov vojaštva. Računalo se je, da je bilo nad 500 mož. Prvi bataljon je kljub taki sovražnikovi moči kolono napadel že na Pijavi gorici. Tankom ni mogel do živega, ker ni imel protitankovskega orožja, uničil pa je že ob prvem napadu dva tovornjaka, en avtobus in en osebni avto pa močno poškodoval. Vnel se je hud boj, ki je trajal dve uri, nakar se je bataljon moral pred premočnim sovražnikovim pritiskom umakniti na položaje pod Gradiščem, kjer je ponovno postavil zasedo. Bil pa je že prepozen, ker je sovražnikova kolona že prodirala naprej proti Turjaku. Čeprav je bila cesta prekopana in zaminirana, sovražnika to ni veliko zadržalo. Prekope je premostil, mine pa poiskal in odstranil ali pa jih je sprožil s streli iz tankovskih topov. Kljub temu pa je en oklopnik zapeljal na mino in ostal na cesti uničen. Pred Turjakom je kolona naletela na zasede 1. in

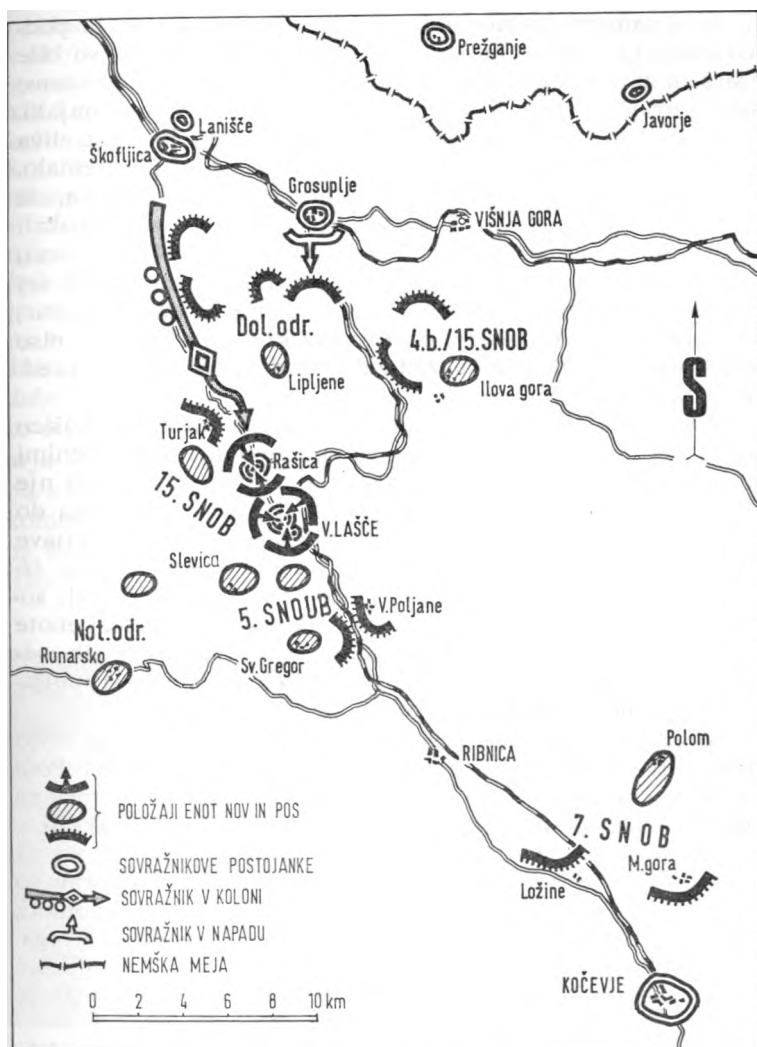
3. bataljona XV. brigade, kjer se je zopet vnel hud boj, toda sovražniku se je posrečilo prebiti tudi položaje XV. brigade in je okoli 14. ure prispel na Rašico, na to pa še v Velike Lašče. Koliko žrtev je imel sovražnik med pohodom, ni bilo ugotovljeno. Partizanski štabi so cenili, da je imel kakih

45 mrtvih, še več pa ranjenih, kar pa je najbrž precej pretirano. Odredov bataljon ni imel žrtev.

Devetnajstega januarja je bil odred na istih položajih kot prejšnjega dne. Vse do 13. ure je na njih vladal mir. Takrat pa je iz Škofljice na Pijavo gorico pripeljala kolona 10 tovarnjakov vojaštva, čez Gornje Blato in Drenik pa je šla njena pobočnica. Motorizirana kolona je na Pijavo gorico pripeljala prej kot je prišla pobočnica do položajev bataljona. Zato je bataljon najprej napadel tovarnjake, ko pa se je približala pobočnica se je spopadel še z njo. Avtokolona se je že ob prvem napadu vrnila nazaj v Škofljico, da je bataljon lahko sprostil del svojih moči in jih usmeril v boj s pobočnico. Zavrnjena je bila tudi ta, ki se je prav tako vrnila v Škofljico. Po tem neuspelem poskusu prodora sovražnik ni več prišel po tej cesti. Začel se je posluževati ceste po želimeljski dolini, kjer pa ga bataljon s svojih položajev ni mogel napasti.

Napad na sovražnikovi postojanki v Velikih Laščah in na Rašici ni uspel. V Velikih Laščah je bil sovražnik že močno utrjen, najbolj pa na hribu pri Sv. Roku. Cankarjeva brigada je uničila veliko utrd. Pri Sv. Roku sta ostali le še dve na samem vrhu, v vasi pa je bil sovražnik pregan na več krajih proti središču vasi, toda do jutra ga ni mogla uničiti. Tudi na Rašici je okrepljen bataljon XV. brigade uspel zavzeti skoraj vse sovražnikove položaje na robu vasi in ga potisniti v središče vasi, kjer je imel tri močne utrdbe. V teh utrdbah pa sovražnika ni mogel uničiti. Enote, ki so bile odrejene za neposredni napad, so v pripravah za napad porabile preveč časa in tako so nekatere z začetkom napada zamudile kar za 3 ure. To je precej vplivalo na izid napada, kajti zjutraj so se bataljoni morali umakniti na izhodiščne položaje, sovražnik pa je že zavzete položaje ponovno zasedel. Ko je 18. januarja sovražnikova kolona iz Ljubljane prebila blokado prvega odredovega bataljona pri Pijavi gorici in položaje XV. brigade pri Turjaku ter prodrla do Rašice in dalje v Velike Lašče je moralo večina teh enot poseči v boj s sovražnikovo kolono zunaj postojank. Zato tudi ni bilo več pogojev za nadaljevanje napada na postojanki.

Na konferenci štabov brigad, divizije in korpusa, ki je bila 19. januarja so prišli do zaključka, da napad ni uspel zaradi premajhne aktivnosti napadajočih enot, zaradi nespo-

Položaji odreda od 17. do 21. januarja 1944

sobnosti nekaterih starešin in zaradi prevelikega strahu pred sovražnikovim posredovanjem od zunaj.

Ti zaključki so pravilni le delno. Poglavitni vzrok pa je bil že v samem načrtovanju napada. Sovražnika se je podcenjevalo in ni bilo upoštevano dejstvo, da enote, ki so bile v širšem zavarovanju niso bile v stanju zadržati sovražnikove motorizirane kolone, ki je bila podprta s tanki in oklopnjaki. Te enote niso imele sredstev za boj proti tankom; razstreliva za uničevanje cest in za dobro miniranje pa je bilo premalo. Predvsem pa je bilo treba upoštevati namen sovražnika, da bo na vsak način vztrajal pri tem, da obdrži v svojih rokah komunikacijo do Kočevja in da je bil v stanju hitro zbrati toliko moči, da bo prebil blokado svojih postojank ob tej komunikaciji. Tudi če so bile enote XV. divizije dovolj močne, da bi uničile sovražnikove postojanke ki so jih napadle, niso bile dovolj močne, da bi zadržale prodirajoče kolone predvsem zaradi sovražnikove tehnične premoči.

Sovražnik je tudi po napadu na Velike Lašče in Rašico še naprej neprestano nadziral to komunikacijo z močnimi silami, napadal enote VII. korpusa, da bi jih odrinil od nje in si ustvaril pogoje za obnovo železnice od Grosupljega do Kočevja. Zaradi tega so se boji vzdolž cele ceste od Pijave gorice do Kočevja vrstili dan za dnem. Kljub velikim izgubam, ki jih je v teh bojih imel v živi sili in tehniki, sovražnik svojega namena ni opustil, zakaj s tem je vezal enote VII. korpusa na manj pomembni komunikaciji in jih odtegoval od glavne železnice Brežice—Zidani most—Ljubljana—Postojna in Postojna—Reka.

Zvečer 19. januarja je šla četa drugega bataljona na cesto Grosuplje—Ponova vas, da bi porušila most čez potok Podlomščica, ki je v bližini kote 327. Pri mostu je naletela na domobrance, ki so se že po prvem napadu čete umaknili v Grosuplje. Četa se je takoj lotila dela na mostu, ker so ga domobranci po prvem rušenju ponovno zgradili. Čeprav so domobranci streljali iz Grosupljega z mitraljezi in minometi, niso pustili dela. Sovražnikov ogenj četi ni mogel do živega, ker je bil most v mrtvem kotu, mine pa so padale precej daleč stran. Vse tramovje so znesli na kup in zažgali, tako da je bil most popolnoma uničen.

Ponoči, ko se je ta četa vrnila, sta se bataljona zamenjala na položajih. Drugi bataljon je zasedel dotedanje položaje

prvega pri Pijavi gorici in Smrjenah, prvi pa je prišel k štabu odreda v Velike Lipljene.

Naslednji dan, 20. januarja je bilo na sektorju odreda dopoldne še kar mimo. Ropotalo pa je na položajih XV. brigade v okolici Turjaka in Osolnika. XV. brigada je imela hude boje s sovražnikovo motorizirano kolono, ki se je prebijala iz Velikih Lašč v Ljubljano in njenimi pobočnicami. Brigada je to kolono napadla pri Turjaku in jo zadržala vse do 14. ure. Takrat je prodrla položaje brigade in se ob 14,30. uri pojavila na cesti pod Gradiščem. Odredov drugi bataljon je imel tam v zasedi eno četo. Na čelu kolone so vozili štirje tanki, za njimi dva oklopnika, nato pa še 35 tovornjakov. Zaseda je kolono napadla in s prvim ognjem zažgala en tovornjak, ki je ostal na cesti. Ostala vozila pa se sploh niso ustavila, pač pa so hitro vozila naprej, čeprav jih je zaseda obstreljevala. Tako zaseda ni mogla več kaj storiti. Kmalu je štab bataljona dobil obvestilo s Pijave gorice, da so bili tovornjaki prazni in so vsi takoj odpeljali v Ljubljano. S temi vozili se je 18. januarja v Velike Lašče in na Rašico pripeljala okrepitev, zdaj pa so se vračala prazna v Ljubljano. Pri Turjaku je pehota koloni izsilila prehod, nato pa se je vrnila v Velike Lašče in na Rašico, medtem ko so vozila odpeljala naprej proti Ljubljani.

Marija Globevnik, odredna bolničarka
Marija Radešček-Micka, odredna higieničarka

Prvi bataljon je ta dan preživel razmeroma mirno. Posiljal je bojne patrulje proti Grosupljemu; te so obstreljevale domobrance v zavarovanju delavcev pri popravilu železnice proti Predolam. Obstreljevale pa so tudi tiste domobrance, ki so gradili most na kraju, kjer ga je ponoči uničila četa drugega bataljona. Domobranci na železnici niso imeli uspeha, ker so delavci ob vsakem strelu pustili delo in bežali, most pa so kljub temu zgradili. Zaradi tega je šla v noči na 21. januar četa prvega bataljona ponovno v akcijo in uničila še ta most. Tedaj pri mostu ni bilo domobrancev in četa je hitro opravila delo.

Odred je na svojih položajih ostal še 21. januarja, vendar tega dne ni bilo posebnih dogodkov razen manjših patrolnih spopadov. Sovražnik je miroval v svojih postojankah, položaj pa se je nekoliko umiril.

V času od 17. do 21. januarja je odred na položajih Pijava gorica—Št. Jurje—Sp. Slivnica v okviru akcij XV. divizije za uničenje sovražnikovih postojank v Velikih Laščah in na Rašici svojo nalogo dobro opravil. Bil je na najbolj izpostavljenih in nevarnih položajih in trdovratno odbijal vse sovražnikove napade, le glavno sovražnikovo kolono, ki je 18. januarja odbila prvi bataljon od ceste, ni mogel zadržati. Da to ni naredil, niso bili krivi borci, pač pa dejstvo, da bataljon ni imel sredstev in orožja, s katerim bi se lahko spustil v boj s tanki in oklopnimi vozili.

Štab korpusa je na koncu teh akcij odredu priznal, da je svojo nalogo dobro opravil, zato mu je 21. januarja za vse dotedanje akcije na območju Grosupljega izdal pismeno pohvalo ter ga dal za vzgled enotam VII. korpusa. O teh uspehih pa je konec januarja poročala celo radijska postaja Nova Jugoslavija.²

Napadi na železnico Grosuplje—Zdenska vas

Po neuspehih napadih na Velike Lašče in Rašico je štab XV. divizije svoje enote razporedil tako, da bi lažje napadale sovražnikove kolone in motorizirane patrulje, ki so se vsak dan premikale po cesti od Škofljice do Kočevja, obenem pa uničevale cesto in kočevsko železnico.

Cankarjeva brigada je zasedla položaje na sektorju Poljane—Ortnek—žlebič in zaprla sotesko med Malim in Ve-

likim Žemovcem ter uničevala cesto in železnico od Ribnice do Velikih Lašč. XV. brigada je zasedla položaje na črti Predole—Rožnik—Vrbičje—Gradišče, da bi nadzorovala cesto med Pijavo gorico in Turjakom ter uničevala železnico od Predol do Zdenske vasi. Levstikova brigada XVIII. divizije je ostala na svojih položajih v Suhi krajini in izvajala akcije na cesti in železnici med Ribnico in Kočevjem.

Gubčeva in XII. brigada sta bili še vedno v blokadi Novega mesta in zavračali sovražnikove izpade iz te postojanke. V glavnem pa se v okolici Novega mesta položaj ni bistveno spremenil.

Odred je dobil nalogo, da uničuje železnico med Škofljico in Grosupljim ter med Grosupljim in Predolami, prav tako tudi cesto. Nadzirati je moral tudi nemško mejo in predel okrog Lipoglava vse do gradu Lisičje.

V noči na 22. januar je cel odred napravil premik na nove položaje. Drugi bataljon je že med pohodom v Predolah uničil kakih 100 metrov železniške proge.

Zjutraj se je prvi bataljon nastanil v Spodnjem Brezovem in se s patruljami in zasedami zavaroval proti Grosupljemu in proti Polici. Njegova naloga je bila, da uničuje cesto in železnico med Škofljico in Grosupljim ter nadzira nemško mejo in predel do gradu Lisičje.

Drugi bataljon se je nastanil v Novi vasi in se s patruljami in zasedami zavaroval proti dolini Račne, izvidniške patrulje pa je pošiljal tudi do Krške vasi. Njegova naloga je bila uničevati železnico od Grosupljega do Predol in na tem odseku preprečiti sovražniku obnavljanje železnice.

Štab odreda se je s svojim prištabnim moštvom nastanil med obema bataljonoma v Kriški vasi.

Patrulja prvega bataljona, ki je šla čez Polico do nemške meje, se je že prvega dne ob 13. uri spopadla pri Leskovcu z nemško obmejno patruljo, ki je prišla čez mejo. Nemci so se že po prvih strelah hitro umaknili nazaj čez mejo.

Domobranci so si na vso moč prizadevali, da bi obnovili železnico od Grosupljega do Zdenske vasi, zaradi tega so vsak dan prihajali iz Grosuplja z delavci, da bi popravljali progo. Tako so bili drugi bataljon in enote XV. brigade v stalnih spopadih z domobranci. Triindvajsetega januarja so bili delavci pod varstvom domobrancev že zgodaj zjutraj na delu. Ena četa drugega bataljona je že precej daleč od proge na-

letela na dve zasedi zaporedoma. Ko jih je napadla, se domobranci niso upirali, pač pa so ise brez boja umaknili proti progi. Tako se je četa lahko neovirano približala progi in iz neposredne bližine udarila po domobrancih in delavcih. Obležalo je šest mrtvih. Od teh sta bila dva domobranca, ostali štirje pa so bili civilisti. Orožje mrtvih domobrancev so umikajoči se domobranci pobrali, uniforme pa so jima slekli borci. Tako so se domobranci z delavci morali umakniti v Grosuplje. Do 13. ure je bil na progi mir. Takrat pa je iz Grosupljega prišlo po progi veliko število ljudi. Verjetno so domobranci dopoldne zbirali ljudi, nato pa so jih poslali na delo. Zavarovanje, ki je šlo z njimi, je po oceni odredovih borcev štel kar kakih 300 domobrancev. Razporedili so se v dve skupini. Prva je šla po dolini levo od proge, druga pa po grebenih nad progo. V dolini jih je napadla četa drugega bataljona, ki je še vedno čakala v dolini, tiste ki so šli po desni strani proge pa so napadle enote XV. brigade. Domobranci tudi tedaj niso dali močnejšega odpora in so se umaknili v Grosuplje z delavci vred. Tako z delom na progi tega dne ni bilo uspeha. Ker do večera iz Grosupljega ni bilo več domobrancev, se je četa drugega bataljona zvečer vrnila v Novo vas. Mimogrede je v Račni zažgala gostilno, ker je štab odreda zvedel, da nameravajo v Račni Nemci in domobranci ustanoviti postojanko. Za namestitev vojaštva pa je bila najprimernejša prav ta gostilna.

Štab odreda je tudi zvedel, da ima sovražnik namen prav tako kakor v Račni ustanoviti svojo postojanko tudi na Polici. Zato je štab prvega bataljona naročil eni svojih patrulj naj ponovno požge na Polici vse objekte, ki bi bili primerni za nastanitev vojaštva. Zato je patrulja požgala prosvetni dom, šolo in župnišče, kar je ostalo od prvega požiga, in še eno večjo hišo. Te hiše bi sovražnik hitro obnovil in jih vsekakor zasedel z vojaštvom, če bi tam ustanovil svojo postojanko.

Naslednji dan, 24. januarja je četa drugega bataljona ponovno odšla v dolino Račne in ostala v dolini kar cel dan. Sovražnik je bil tega dne bolj vztrajen. Upiral se je, da četa ni mogla vselej do proge. Ko ni mogla do proge, je svoj cilj dosegla tako, da so mitraljezci na primernih krajih proč od proge postavili mitraljeze, spustili nekaj rafalov proti delavcem na progi in to je bilo dovolj, da jih domobranci niso mogli več spraviti na delo. Tako je bilo tudi tega dne njihovo

prizadevanje brez uspeha. Z grebenov nad progo jih je napadala tudi XV. brigada, da jim ni preostalo drugega, kot vrniti se v Grosuplje. Zvečer se je četa, ki je bila v dolini, vrnila nazaj v Novo vas, druga pa je odšla v dolino in uničevala železnico. Med Sp. Slivnico in Predolami je uničila kakih 150 m proge. To delo je opravila tako, da so odstranili tračnice in jih znosili v bližnji potok, kjer so se zarile v blato.

Del prvega bataljona je 23. januarja miniral progo med Škofljico in Šmarjem, uničil je kakih 40 m, več pa ni utegnil, ker je prišla domobranska patrulja. Borci bataljona so patruljo napadli, s tem pa so se tudi odkrili in sovražnik iz Škofljice je svoji patrulji hitro poslal pomoč. Tudi 24. januarja je šel del prvega bataljona v akcijo na progo, in sicer med Šmarje in Grosuplje. Z bataljonom je bil tudi komandant odreda. Ko se je bataljon približal progi, je naletel na domobransko skupino, ki je štela kakih 50 mož. Bataljon je udaril po njej in boj je trajal kakih 20 minut. Med tem pa je komandant odreda poslal 10 tovarišev z enim puškomitraljezom domobrancem za hrbet. Desetini se je posrečilo, da je prikrito prišla na primerni položaj in tako presenetila domobrance, da so se razdelili v dve skupini, ena se je umaknila v Gro-

Uničena železniška proga med Grosupljem in Zdensko vasjo

suplje, druga pa v Šmarje. Takoj po začetku spopada se je že oglasila v Grosupljem sirena; to je bil znak za preplah in sovražnik je takoj poslal patrulji pomoč. Po cesti iz Grosupljega je prišla močna skupina domobrancev pod zaščito oklopnika. Istočasno se je tudi iz Šmarja pojavila kolona domobrancev. Bataljon zato ni imel veliko časa, posrečilo se mu je le, da je uničil 50 metrov proge in se na to hitro umaknil.

Odkar je imel odred nalogo uničevati in minirati cesto in železnico, je štab odreda pogrešal dobro organizirano minersko skupino, ki bi samostojno ali pa pod zaščito bataljonov izvajala minerske akcije. Zato je v skladu s poveljem glavnega štaba o ustanovitvi inženirskih enot v brigadah 24. januarja v Novi vasi formiral minerski vod. Vod je ob ustanovitvi štel 15 borcev. Za komandirja voda je bil imenovan Marjan Malenšek-Danilo, vodu pa je bilo dodeljenih iz prvega bataljona 6 borcev, iz drugega pa devet. To so bili vsi tisti, ki so se že do tedaj ukvarjali z miniranjem, poleg njih pa še nekaj drugih drznih borcev.

Vod ni takoj stopil v akcijo, pač pa si je najprej preiskrbel material za miniranje; dobil pa je tudi mulo za prenos

Požgana železniška postaja v Cušperku

razstreliva in ostalega minerskega materiala. Kasneje pa mu je bila dodeljena tudi lahka strojnica. Na svojo prvo samostojno akcijo je odšel 3. februarja iz Št. Vida pri Stični. Do tedaj pa se je urejeval in imel strokovni pouk, da so vsi njegovi borci dobili osnovno znanje o miniranju.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je spoznal sovražnikov namen in smisel vztrajnosti pri obnovi železnice Grosuplje—Kočevje. Zavedal se je tudi posledic, ki bi nastale, če bi sovražnik obvladal področje ob kočevski železnici. Zato je 25. januarja ukazal štabu VII. korpusa, da uporabi večje sile za uničevanje te železnice. Treba jo je popolnoma uničiti in preprečiti sovražniku obnavljanje proge.

V skladu s tem poveljem so nato vse enote dobile ustrezne naloge in se 25. in 26. januarja z vsemi silami vrgle na rušenje železnice. Na cesti ta dva dni ni bilo večjih bojov, ker je sovražnik miroval v svojih postojankah. V dolini Račne pa se je z vsemi silami prizadeval, da bi obnovil železnico, toda enote XV. brigade so mu to z uspehom preprečevale, obenem pa med Predolami in Zdensko vasjo popolnoma uničile progo.

Odred 25. in 26. januarja ni bil v akcijah, tudi bojov s sovražnikom ni imel. Šestindvajsetega januarja pa so odredovi obveščevalci dobili zanesljive podatke o zbiranju večjih sovražnikovih enot v Grosupljem.³

Sovražnikov protinapad

V Grosuplje se je 26. januarja pripeljal 3. bataljon 14. SS policijskega polka, da bi v Grosupljem, na Rašici, v Velikih Laščah in Kočevju zamenjal 3. bataljon 19. SS policijskega polka. Tako sta bila na črti Grosuplje—'Kočevje trenutno zbrana kar dva policijska bataljona. Aktivnost XV. brigade in Dolenjskega odreda na sektorju Škofljica—Grosuplje—Zdenska vas—Turjak je nemški »štab za boj proti bandam« v Ljubljani vzpodbudila, da je izrabil to priložnost za »čiščenje« tega sektorja in si s tem omogočil obnavljanje kočevske proge. V akcije je vključil tudi 27., 28., 22. in 23. četo Slovenskega domobranstva, sodelovale pa so tudi oklepne in motorizirane enote. Vsega skupaj so zbrali do 2000 mož. Dne

26. januarja so večino teh sil zbrali v Grosupljem, nekaj pa tudi v Velikih Laščah, naslednjega dne pa so pričele z operacijami/¹

Takoj, ko je štab odreda zvedel za sovražnikovo zbiranje v Grosupljem, so šle močne bojne patrulje v dolino proti sovražniku. Patrulje 26. januarja še niso prišle v stik s sovražnikom, pač pa naslednje jutro v žalni in pri Veliki Loki pri žalni. Sovražnik je iz Grosupljega krenil v akcijo 27. januarja ob 7. uri zjutraj.

Tega dne je bil odred že ob 4. uri zjutraj na položajih. Prvi bataljon je poslal eno četo v zasedo na Gatino, da bi sovražnika, ki bi šel po dolini iz Grosupljega proti Žalni in Veliki Loki, udarila v bok že v dolini, kjer napada verjetno ne bo še pričakoval. Drugo četo pa je poslal v zasedo h glavni cesti na Peščenik v bližino kote 382. Drugi bataljon je poslal eno četo na položaje pod Novo vas proti Lučam, ena četa tega bataljona pa je sovražnika čakala na samem Peščeniku prav nad železniškim predorom. Tako bi lahko napadla sovražnika, ki bi prišel iz Velike Loke ali pa tistega, ki bi prodril po glavni cesti iz Grosupljega. Pratež se je umaknil na Oslico pri Muljavi, odredova ambulanta pa v Sušico pri Muljavi. Tako razporejen odred je sovražnika počakal na položajih.

Pričakovali so, da se bo s sovražnikom udarila najprej tista četa, ki je bila v zasedi nad Gatino. Zaropotalo pa je najprej pod Novo vasjo, kjer se je četa drugega bataljona srečala s sovražnikom, ki je prišel po cesti Grosuplje—Luče in tam zavil proti Novi vasi, da bi odredu udaril v hrbet. Ker četa ni imela dobrih položajev, se je umaknila malo više na ugodnejše položaje, od koder se ni več premaknila, sovražniku pa je preprečila njegovo nakano. Kmalu na to se je s sovražnikom spopadla tista četa drugega bataljona, ki je bila na položajih na Peščeniku nad železniškim predorom. Spopadla se je s sovražnikovo kolono, ki je prišla iz Velike Loke. Zakaj ni to kolono napadla že tista četa prvega bataljona, ki je bila v zasedi nad Gatino, ni znano. Verjetno je zasedla take položaje, da z njih ni mogla stopiti v akcijo, manever pa bi bil prepočasen in mogoče celo prepozen. S to četo se je pretrgala zveza do noči. Zadnja se je s sovražnikom spopadla četa, ki je bila na položaju ob cesti Grosuplje—Višnja gora na Peščeniku pri koti 382. Sovražnik je namreč po tej cesti

pritisnil šele tedaj, ko je njegova kolona, ki je šla čez žalno in Veliko Loko že prišla na Peščenik. Po cesti je prodiral z dvema tankoma in dvema oklepnikoma ter kakimi 250 možmi pehote. Četa prvega bataljona je s to kolono sprejela boj, vendar se je morala zaradi nastopa tankov in oklopnikov kmalu umakniti. Umaknila se je proti Sp. Brezovemu. Tudi četa drugega bataljona na Peščeniku ni zdržala sovražnikovega pritiska, zato se je umaknila na položaje nad Kriško vasjo, ki so postali ključni odredovi položaji.

Ko je sovražnik prišel do Kriške vasi, se je tam nekoliko preuredil in kmalu napadel četo nad Kriško vasjo. Napadal je tudi pod Novo vasjo, toda obe četi sta držali svoje položaje in sovražnik ni uspel z napadom. V akciji je bil le drugi bataljon, prvi pa je bil za hrbtom sovražnikovih položajev in odrezan od štaba odreda, če bi bil štab prvega bataljona bolj iznajdljiv, bi ta bataljon lahko veliko pomagal drugemu z akcijami sovražniku v hrbet. Bil pa je razdvojen in ni imel zveze s četo, ki je bila prej na položajih pri Gatini. Boj je trajal do 13. ure in drugi bataljon ni odstopil s svojih položajev. Tedaj je sovražnik začasno prenehal z napadi, začel pa je položaje obstreljevati s 4 lažjimi topovi. Med tem časom je štab odreda poslal kurirja, da poišče zvezo s prvim bataljonom in ga pripelje na položaje nad Kriško vas. Kurir je našel štab in eno četo tega bataljona na Sp. Brezovem, z drugo četo pa še ni bilo zveze. Štab prvega bataljona je z eno četo hitro odšel s kurirjem na položaje nad Kriško vas in okrepil odredove položaje, druga četa pa se je vrnila šele zvečer. Ko se je priključila četa prvega bataljona, je štab odreda napravil nov razpored enot. Vse moštvo se je pomaknilo na položaje pri Sv. Duhu (Polževo), levi bok pa je zavarovala četa drugega bataljona pod Novo vasjo na položajih, ki jih je držala že vse od jutra, desni bok pa je zavaroval z bojnimi patroljami, ki so nadzirale vas Zavrtače in nevarne dohode na desnem krilu. Ob 15.30 je sovražnik znova napadel, tedaj na odredove nove položaje. Njegov cilj sta bili Nova vas in Zavrtače, vendar tega ni dosegel. Dohod do Nove vasi je odred branil s svojih položajev, na desnem boku pa so odredove patrolje neprestano napadale sovražnika v bok in tako ni mogel priti do Zavrtač. Končno je sovražnik ob 18. uri odstopil in se umaknil nazaj v Kriško vas, z glav-

nino pa še naprej v Veliko Loko in na Peščenik. V Kriški vasi je pustil le del svojih moči.*

Položaj štabu odreda zvečer ni bil dovolj poznan, da bi se mogel odločiti za nadaljnje akcije. Ni vedel, koliko je v Kriški vasi Nemcev, odredove patrolje pa so na vseh položajih nad Kriško vasjo naletele na zasede, ki so jih pustili Nemci na položajih. Predlagal je štabu divizije, naj bi pri napadu na Kriško vas sodeloval tudi 3. bataljon XV. brigade, s katerim je štab odreda imel stalno zvezo, štab divizije se je strinjal s predlogom, vendar naj bi se napad izvedel šele naslednjo noč, če bo sovražnik še ostal v Kriški vasi.

Naslednji dan so se boji nad Kriško vasjo nadaljevali. Vendar je bil za odred položaj ugodnejši. Imel je skupaj vse svoje sile, sovražnik pa odredovih položajev ni obstreljeval s težkim orožjem, ker ga je zvečer umaknil v Grosuplje. Tudi njegova pehota ni napadala na celi črti, pač pa le na posameznih krajih odredovih položajev s skupinami do 50 mož. Največ takih napadov je bilo na desnem in levem krilu odredovih položajev. Kazalo je, da ima sovražnik namen prebiti se skozi odredove položaje na krilih in mu priti za hrbet. To pa mu ni uspelo, ker je odred dohod do Nove vasi dobro branil s svojih položajev, na desnem krilu pa so mu to preprečevale s svojo aktivnostjo odredove bojne patrolje. Odred se ni premaknil s svojih položajev, pač pa je večkrat prešel v protinapad. Ob enem takem protinapadu so se Nemci morali z dela svojih položajev umakniti celo do Kriške vasi.

Tretji bataljon XV. brigade je na odredove položaje prišel 28. januarja zvečer ob 22. uri, da bi sodeloval v napadu na Kriško vas. Odred in bataljon XV. brigade sta takoj krenila v napad. Toda nemškega odpora ni bilo. Sovražnik se je namreč tik pred začetkom napada sam umaknil iz Kriške vasi. Tako je bila Kriška vas zopet v odredovih rokah, bataljon XV. brigade pa je odšel na Male in Velike Vrhe.

Odred je iz Kriške vasi takoj poslal bojne in izvidniške patrolje proti Grosupljemu in Veliki Loki; te so ugotovile, da so se Nemci umaknili prav v Grosuplje. Zaradi tega je prvi bataljon zasedel položaje na Peščeniku pri koti 437 in

* Po bojih nad Kriško vasjo so vaščani iz Kriške vasi povedali, da so imeli Nemci tega dne 7 mrtvih, koliko so imeli ranjenih, pa niso vedeli. Odred je imel enega borca težko ranjenega, enega pa lažje, padel pa ni nihče.

zaprl dostop iz Velike in Male Loke, drugi bataljon pa ob glavni cesti proti Grosupljemu med kotama 382 in 463. Odredov pratež se je premaknil z Oslice na Male Vrhe, da bi bil bližje odreda.

XV. brigada se je ob železnici Grosuplje—Zdenska vas sovražniku dobro upirala in jo ni mogel premakniti z njenih položajev. Nemška kolona, ki je šla iz Grosupljega čez št. Jurj e in je brigadne položaje napadla iz Lipi j en, ni mogla naprej, prav tako je bila zaustavljena kolona iz Zdenske vasi proti Krški vasi. Zato se je ta kolona preusmerila proti Potovem vrhu, da je pomagala koloni, ki je tiščala iz Lipljen. Šele tako je sovražniku uspelo, da je odrinil brigado s tega sektorja proti Ilovi gori in Hočevju ter dalje proti Korinju. Že med bojem je sovražnik poslal veliko število delavcev in domobrancev na železnico, da bi jo čimprej obnovili. Tako se jim je posrečilo progo popraviti do Predol, kamor je še med boji pripeljal oklopni vlak, ki je pripeljal iz Ljubljane okrepitev. Prednjo lokomotivo so enote XV. brigade poškodovale, da so morah vlak od vleči v Grosuplje z drugo lokomotivo, ki je bila priključena zadaj. Ko so Nemci s tega sektorja pregnali XV. brigado, so udarih proti Krški vasi in jo 29. januarja tudi zasedli. Nastanili so se na Vidmu, Krški vasi in na Gmajni. Cesto iz Krške vasi do Zdenske vasi so držali v svojih rokah z močnimi motoriziranimi patroljami, s tanki in oklopniki. Ko je sovražnik prodiral čez Ilovo goro proti Krški vasi, je 3. bataljon XV. brigade dobil povelje, da mora napasti sovražnika v bok, zato je takoj odšel z Vrhov, kjer je ostal odredov pratež z desetino borcev in puškonitral jezom kot zaščito.

Odsotnost brigade in odreda v dolini Račne in Zdenske vasi je sovražnik kar se da izrabil, da je popravil železnico od Grosupljega do Zdenske vasi in je tako svoj cilj trenutno dosegel. Z vdorom do Krške vasi je sovražnik napravil globinsko zavarovanje železnice, ker je s tem vezal enote XV. divizije dalje od nje in si tako zagotovil nemoteno obnavljanje proge. Zaradi tega je štab divizije takoj ukazal štabu XV. brigade, da napade sovražnika v Krški vasi, na Vidmu in na Gmajni, da ne bo izkoristil časa za utrjevanje. Enote XV. brigade so se začele zbirati okrog sovražnikove postojanke in se pričele pripravljati za napad. Nemci so zbiranje XV. brigade opazili, zato so bili tam zelo negotovi in so se hiteli

utrjevati. Vedeli so, da na območju Ilove gore ni partizanov, računali pa so na umik po cesti Krška vas—Luče—Grosuplje, ki je bila najkrajša pot. Na tej cesti jim je pretela nevarnost samo z desne strani, z Vrhov. Zato so 30. januarja poslali na Vrhe 200 svojih mož, ki naj bi kot bočna kolona glavnino zavarovali z desne strani. Na Vrheh pa so naleteli na odredov pratež in ga napadli.

O premiku te nemške kolone je bil štab odreda obveščen takoj, ko je odšla iz Krške vasi. Predvidel je, da bo šla kolona po cesti čez Luče v Grosuplje. Zato je štab odreda hitro poslal eno četo, ki je zasedla položaje ob cesti pri koti 412, da bi kolono napadla iz zasede. Kolona pa je prej zavila proti Vrhem in tam napadla odredov pratež. Desetina ni mogla kljubovati taki premoči sovražnika, zato so Nemci zaplenili večino prateža in celo ujeli enega intendanta, ki pa jim je kmalu ušel in se vrnil nazaj v odred. O napadu je štab odreda takoj dobil obvestilo, zato je ukazal četo v zasedi vrniti nazaj na položaje pri Sv. Duhu.

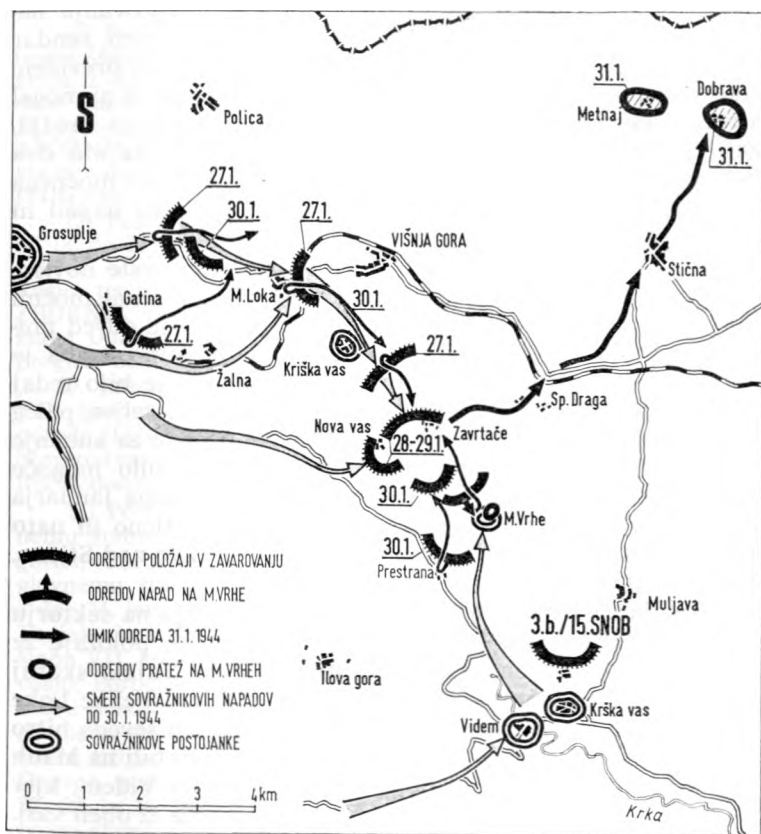
S prihodom Nemcev na Male Vrhe je postal položaj za odred nevarnejši, ker so Nemci neprestano pritiskali iz Grosupljega čez Peščenik, bili pa so tudi na Vrheh, torej za hrbtom odreda. Zaradi tega je štab odreda moral z eno četo zavarovati tudi hrbet. Na teh položajih je odred ostal še 30. januarja in cel dan neprestano odbijal sovražnikove napade iz Grosupljega na Peščeniku. Z Vrhov proti Sv. Duhu in Kriški vasi Nemci niso napadali, sicer bi se verjetno moral odred umakniti že 30. januarja,

Ker se je XV. brigada pripravljala za napad na Nemce v Kriški vasi, na Vidmu in na Gmajni, je štab odreda dobil od štaba divizije povelje za sodelovanje v napadu. Po povelju bi moral odred poslati na položaje k Gradičku en bataljon, da bi zavaroval desni bok 3. bataljonu XV. brigade, ki je bil določen za neposredni napad s severne strani na Krško vas. štab odreda pa zaradi povečane nevarnosti na položajih odreda in zaradi prihoda Nemcev na Vrhe ni mogel s položajev vzeti nobenega borca več.

Tridesetega januarja je XV. brigada napadla Nemce na Vidmu in v Kriški vasi, vendar je malo zamudila, ker je bil takrat sovražnik že na umiku in tako je prišlo do spopada le s sovražnikovo zaščitnico, ki se je umikala iz Krške vasi. Nemci so se umaknili po cesti čez Luče v Grosuplje. Bataljoni

XV. brigade so jih zasledovali, vendar je bil sovražnik hitrejši in se je umaknil brez večjih bojov.

Na Peščeniku, ki ga je sovražnik na vsak način hotel zasedeti, so boji trajali 29. in 30. januarja. Poskušal je na razne načine, močne bojne patrulje so prihajale čez Veliko Loko, močnejše skupine do 150 mož pa so napadale položaje drugega bataljona ob glavni cesti. Oba bataljona sta vse sovražnikove napade odbijala in sovražnik se ni mogel dokopati do Peščenika.

Položaji odreda od 26. do 31. januarja 1944

Odred je ostal brez svoje kuhinje, ker so pratež zaplenili Nemci. Zato je bila prehrana borcev neredna. Bili pa so tudi utrjeni od neprestanih bojov. Zaradi tega se je štab odreda odločil, da bo odred ponoči napadel sovražnika na Malih Vrheh in mu s silo zopet odvzel svoj pratež. Ponoči na 31. januar sta proti Malim Vrhem odšla oba bataljona. Na položaje pri Malih Vrhah sta prišla okoli polnoči. Tu se je napravil razpored in starešine so dobile neposredne naloge. Za neposredni napad je bil določen drugi bataljon in ena četa prvega. Ena četa prvega bataljona pa je odšla v zasedo na hrib pri Malih Vrhah zaradi neposrednega zavarovanja napada. Teren okoli vasi je bil za napad zelo neprimeren, vendar so borci kljub temu takoj jurišali. Sovražnik je bil previden, zato buden in je dal takoj močan odpor, ki ga odred ni mogel streti. Nemci so imeli veliko število avtomatskega orožja, zato je pri jurišu odred imel precej žrtev. Padla sta dva borca, štirje pa so bili težko ranjeni. Zaradi tako močnega nemškega odpora in žrtev je štab odreda opustil napad in se je umaknil v Zavrtache.

Obveščevalne patrolje so že v Zavrtache prinesle novico, da pripravljajo Nemci na odred nov napad z večjimi močmi kot do tedaj. Zato se je štab odreda odločil, da se odred premakne na nove položaje. To je bilo tudi že nujno, treba je bilo odposlati ranjence v bolnišnico, v odredu je bilo tedaj zopet 70 neoboroženih novincev, pošla je zaloga streliva, poleg tega pa si je moral odred preskrbeti drugo posodo za kuhanje in druge kuharske potrebščine, brez česar ni bilo mogoče skrbeti za redno prehrano borcev. Enaintridesetega januarja je odred ob 5. uri zjutraj odšel iz Zavrtach v Stično in nato s prvim bataljonom in štabom odreda na Dobravo nad Stično, z drugim pa v Metnaj.

Kmalu za tem, ko je odred zapustil položaje na sektorju Peščenik—Kriška vas—Sv. Duh je sovražnik te položaje že napadel s topništvom. Topniško streljanje je trajalo skoraj celo dopoldne, na kar je začela čez Peščenik in z Velike Loke prodirati pehota. Sovražnik je udaril v prazno in seveda hitro zasedel prejšnje odredove položaje. Nemoi, ki so bili na Malih Vrhah so se dopoldne vrnili v Krško vas in na Videm, kjer jih je zvečer napadla XV. brigada in jih pregnala iz obeh vasi. Ob tem napadu so Nemci imeli precej mrtvih in ranjenih, na Vidmu pa so pustili tudi odredov pratež, ki so ga zaplenili

na Vrheh. Napadenim Nemcem v Krški vasi in na Vidmu so hitele na pomoč kar tri kolone. Prva iz Zdenske vasi po cesti čez Hočevje, druga iz Račne čez Ilovo goro, tretja pa iz Kriške vasi čez Vrhe. Toda vse kolone so bile prepozne. V Krški vasi in na Vidmu so lahko pobrali le še svoje mrtve in se vrnili nazaj na izhodiščne položaje. Tudi te kolone je XV. brigada napadala, ko so se vračale v svoje postojanke.⁵

VIRI

(1) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 15. januarja 1944 glavnemu štabu o razmestitvi in akcijah enot; Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. januarja 1944 glavnemu štabu o sovražniku in delu Cankarjeve brigade in Poročilo štaba VII. korpusa z dne 17. januarja 1944 glavnemu štabu o razmestitvi in nalogah enot, ZBORNIK VI 10/80, 82 in 96 ter Povelje operativnega štaba XV. divizije z dne 15. januarja 1944 za napad na Velike Lašče in Rašico, IZDG fase. 188 a/IV;

(2) Poročila štaba VII. korpusa in štaba XV. divizije v dneh od 18. do 22. januarja 1944 glavnemu štabu o položaju, razmestitvi enot in o napadu na sovražnikovi postojanki v Velikih Laščah in Rašici ter o bojih ob komunikaciji Pijava gorica—Velike Lašče, ZBORNIK VI 10/102, 107, 112, 117, 118, 121 in 127; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za dni od 16. do 21. januarja 1944 in pregled dela Dolenjskega odreda v času od 26. decembra 1943 do 19. januarja 1944; IZDG fase. 198/111; Dnevno povelje štaba VII. korpusa z dne 21. januarja 1944 o pohvali Dolenjskega odreda, IZDG fase. 188/11 ter Dnevna poročila II. bojne skupine Slovenskega domobranstva za dni od 17. do 21. januarja 1944, RSNZ domobr. f. fase. 133112—13689;

(3) Poročilo štaba XV. divizije z dne 23. januarja 1944 glavnemu štabu o bojih pri Novem mestu. Velikih Laščah in Pijavi gorici; Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 23. januarja 1944 glavnemu štabu o razmestitvi enot; Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. januarja 1944 glavnemu štabu o bojih pri Novem mestu, Turjaku in Zlebiču; Odredba glavnega štaba z dne 25. januarja 1944 štabu VII. korpusa za rušenje železnice med Predolami in Zdensko vasjo; Poročilo štaba XV. divizije z dne 25. januarja 1944 glavnemu štabu o bojih na sektorju Zlebič—Turjak—Grosuplje in Odredba glavnega štaba z dne 11. januarja 1944 za ustanovitev inženirskih čet v brigadah, ZBORNIK VI 10/135, 136, 140, 147, 148 in 150; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu za 22., 23. in 24. januar 1944, IZDG fase. 198/III; Dnevna poročila II. bojne skupine ŠD za dni 21. do 25. januarja 1944, RSNZ, domobr. f. fase. 13112—13689 ter Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor;

(4) Povelje višjega vodje SS in policije v XVIII. vojnem okrožju z dne 24. februarja 1944 za enotno vpisovanje bojnih akcij od 9. septembra 1943 do 17. februarja 1944, ZBORNIK VI 11/137;

(5) Poročila štaba VII. korpusa glavnemu štabu o položajih enot za dni 27., 28. in 29. januar 1944 in Poročila štaba XV. divizije glavnemu štabu o bojih pri Novem mestu, Predolah in Kriški vasi, o sovražnikovem vdoru v Krško vas in Vidmu ter o napadu na sovražnika v Krški vasi in Vidmu z dne 27., 28., 30. in 31. januarja 1944, ZBORNIK VI 10/160, 163, 166, 175, 178, 179, 189, 192 in 193; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu od 26. januarja do 1. februarja 1944, IZDG fase. 198/III in Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor.

DOLGI POHODI IN SAMOSTOJNE ODREDOVE AKCIJE

Nova razporeditev enot XV. divizije

V času, ko sta se XV. brigada in Dolenjski odred bojevala s sovražnikom na območju od Grosupljega do Zdenške vasi in Krške vasi, so divjali boji tudi v ribniški dolini v okolici Velikih Lašč in Rašice. Cankarjeva in Levstikova brigada sta napadali sovražnikove kolone, ki so neprestano poskušale zagospodariti v tej dolini in si dokončno osvojiti cesto med Kočevjem in Velikimi Laščami. S tem bi si sovražnik zagotovil tesno povezavo svoje postojanke v Velikih Laščah s postojanko v Kočevju. Istočasno bi z združenimi močmi ustvaril pogoje za obnovo železnice in bi s tem povezavo teh dveh postojank še bolj utrdil. Najhujši boji so bili 22. in 23. januarja s kolono, ki je prodirala iz Ljubljane v Kočevje in peljala hrano, strelivo in ostali material za posadko v Kočevju. Prav tako hudi boji so bili 27. in 28. januarja, ko se je ta kolona vračala v Ljubljano. Cankarjeva brigada je tej koloni pri žlebiču prizadejala velike izgube.

Ti dve brigadi sta tudi nepretrgoma uničevali železnico, pri čemer ju sovražnik niti ni mogel preveč ovirati. Prav zaradi tega sta opravili veliko delo, katerega posledice je sovražnik močno občutil še dolgo pozneje.

Gubčeva in XII. brigada sta še vedno oklepali Novo mesto. V tem času sta imeli številne manjše in večje spopade s sovražnikom, ki je poskušal z izpadi iz Novega mesta. Toda dolgotrajno bivanje na istem sektorju bi utegnilo negativno vplivati na bojno pripravljenost teh enot. Zaradi tega je štab VII. korpusa sklenil, da se izvede delna pregrupacija enot XV. divizije. Ta sprememba se je izvedla takole: Cankarjeva brigada je zasedla dotedanje položaje Gubčeve brigade južno od Novega mesta, Gubčeva brigada je zasedla dotedanje položaje XII. brigade severno od Novega mesta, XII. brigada

pa se je premaknila na položaje, ki jih je dotedaj zasedala Cankarjeva brigada v ribniški dolini. Zaradi močnega sovražnikovega pritiska na črti Ljubljana—Grosuplje—Kočevje, je bil za enote VII. korpusa položaj zelo težaven. Nujno je bilo okrepiti pritisk na sovražnika na tej črti in mu onemogočiti, da bi si komunikacije Grosuplje—Kočevje popolnoma osvojil. Tega se je glavni štab zavedal in je prosil vrhovni štab, naj dovoli, da se vsaj začasno vrne XVIII. divizija iz Gorskega kotara. Vrhovni štab je kmalu dal dovoljenje in XVIII. divizija se je v dneh od 17. do 20. februarja 1944 premaknila na položaje južno od ceste Kočevje—Velike Lašče.¹

Premik na Trebelno

Štab Dolenjskega odreda je 1. februarja dobil povelje od štaba VII. korpusa, da se mora odred premakniti s tedanjih položajev na sektor Trebelnega. Dobil je nalogo, da nadzoruje sektor severno od Novega mesta, da ne bi ta sektor ostal prazen med časom, ko bosta XII. in Gubčeva brigada na pohodih do novoodrejenih položajev. Poleg nadzorstva terena je imel nalogo tudi uničevati železnici Novo mesto—Trebnje in Trebnje—Sevnica. Hkrati pa je moral pripraviti vse potrebno za uničenje rudnika svinca Sitarjevec pri Litiji.²

Ko je odredni štab dobil povelje, je takoj, še iz Dobrave nad Stično, poslal obveščevalce na litijski sektor, da bi zbrali vse potrebne podatke o rudniku Sitarjevec, ki so bili potrebni za izdelavo načrta za uničenje rudnika. Nato se je odred

2. februarja premaknil v Št. Vid pri Stični, kjer je ostal čez noč, naslednjega dne pa je nadaljeval pohod proti Trebelnemu. Pred odhodom odreda iz št. Vida pri Stični je minerski vod odšel na litijski sektor z nalogo, minirati in uničevati železnice na odseku Litija—Ljubljana. Odred se je zjutraj

4. januarja ustavil na Vel. Loki pri Trebnjem, kjer je čez dan počival. Popoldne je štab odreda ukazal zažgati poslopje železniške postaje Velika Loka, zvečer pa je ves odred odšel naprej. Šel je po cesti čez Račje selo do Mirne, nato pa po stranski poti čez Volčje njive in Slepšek v Mokronog, od tam pa po cesti na Trebelno. Na Trebelno je odred prispel

5. februarja zjutraj.

Na položaje, ki so bili odrejeni odredu, je prav tisto noč že prišla Gubčeva brigada. Oba štaba sta se sporazumela, da ne bi premikali enot Gubčeve brigade, pač pa naj odred zasede s prvim bataljonom položaje Drečji vrh, kjer je ostal tudi štab odreda, z drugim bataljonom pa položaje v čužnji vasi. Bataljona sta se nastanila po hišah in poslala izvidniške patrulje proti Tržišču, Sevnici in šmarjeti. V glavnem pa je ves odred čez dan počival. Naslednjega dne se je moštvo drugega bataljona in 43 borcev iz prvega bataljona pripravilo za nov pohod. Pod vodstvom komandanta odreda je ta skupina zvečer odšla na predvideno akcijo pri Litiji.

Na Drečjem vrhu je ostalo 81 neoboroženih novincev, ki so bili določeni, da ostanejo v odredu kot okrepitev, za zavarovanje teh novincev pa je ostalo tudi 20 borcev, ki so prevzeli tudi skrb za tri težke mitraljeze, ker jih skupina, ki je šla v akcijo s komandantom odreda, ni vzela s seboj. Pri moštvu, ki je ostalo na Drečjem vrhu, so ostali tudi politkomisar odreda in namestnica politkomisarja odreda ter politkomisar prvega bataljona. Namestnik komandanta odreda je šel z 20 borci v štab VII. korpusa po orožje za novince in strelivo, ker ga je odred v minulih bojih veliko porabil. Moštvo, ki je ostalo na Drečjem vrhu, ni imelo nobenih akcij, pač pa so imeli vojaški pouk, da so se učili najosnovnejših vojaških dolžnosti in veščin, ker večina novincev še ni služila v nobeni vojski. Preskrbeli so jim tudi nekaj najpotrebnejše vojaške opreme in sešili titovke. Nadvse pa je bila razgibana kulturna dejavnost, tako da je ta skupina na Trebelnem priredila v dneh do 10. februarja kar dva mitinga. Prvi je bil 7. februarja, drugi pa 9. februarja.³

Uničenje rudnika Sitarjevec pri Litiji

Minerski vod, ki je 3. februarja odšel na litijski sektor, je poleg naloge, da uničuje in minira železnico, dobil tudi nalogo, da pripravi vse potrebno za miniranje rudnika svinca Sitarjevec pri Litiji. Z minerskim vodom je poleg komandirja voda Marjana Malenška odšel tudi komandir čete prvega bataljona Janez Kocjančič-Stojan, ki je imel že izkušnje in tudi velike sposobnosti za sabotažne akcije. Zaradi tega se

je vod lahko delil na dva dela, enega je vodil Janez Kocjančič, drugega pa Marjan Malenšek. Vod je vzel s seboj tudi vse potrebno za miniranje železnice in rudnika Sitarjevec. Napad na rudnik je bila sicer stroga tajnost in sta zanj vedela le Malenšek in Kocjančič. Vod je 4. februarja srečno prišel čez nemško mejo in se nastanil po hišah v bližini Tujega grma. Komandirja sta še istega dne dobila zveze s terenskimi delavci na tem sektorju in tudi potrebne podatke za minerske akcije. Naslednjega dne so si minerei pripravili vse potrebno za miniranje železnice in zvečer odšli v prvo akcijo. Pri Gostincah v bližini Laz so na železnici nastavili pritisne mine, kar so opravili brez spopada z Nemci. Mine pa niso eksplodirale. Zakaj niso eksplodirale, niso mogli ugotoviti. Verjetno so minerei napravili kakšno napako že pri pripravi, lahko pa tudi pri polaganju min. Tako so mine počakale nemško patroljo, ki jih je najbrž odkrila in odstranila.

Če minercem ni uspela njihova prva samostojna akcija, je zato bolje uspela druga, ki so jo izvedli v noči na 7. februar. Pri Gostincah so minirali progo in čakali prvega vlaka. Zjutraj malo pred 7. uro je vlak pripeljal. Bila je lokomotiva z nekaj vagoni. Peljalo se je vojaštvo. Ko je vlak zapeljal na mine, so vse eksplodirale. Vlak je iztiril in se zbil na kup. Po kasnejših poročilih je bilo 25 mrtvih, še več pa ranjenih sovražnikovih vojakov. Minerei so zadovoljni odšli na Malo Stango, kjer so se že sešli s komandantom odreda in z borci, ki so te noči z njim prišli čez nemško mejo/*

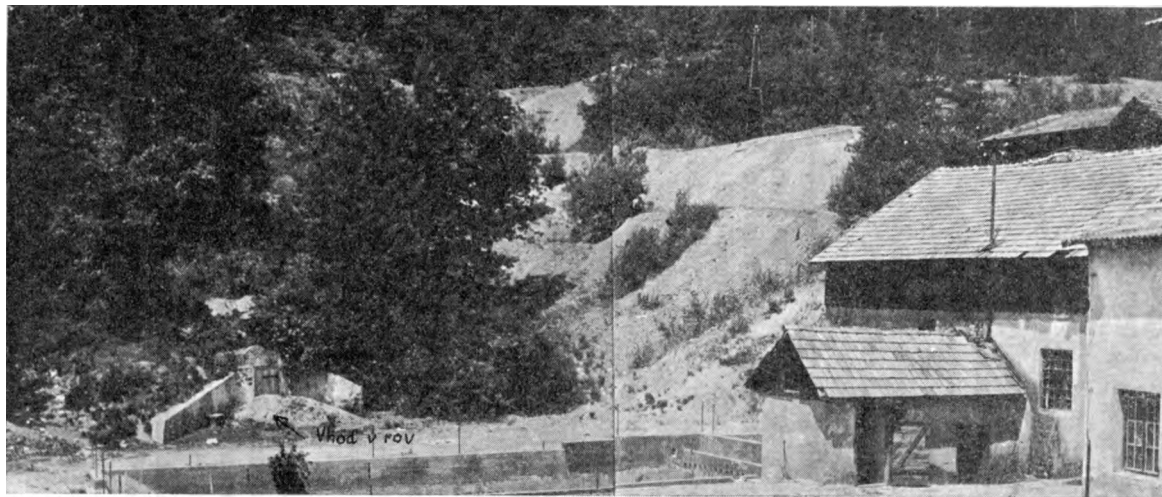
Ko je skupina 5. februarja s komandantom odreda odšla z Drečjega vrha, je šla po isti poti nazaj v Stično, koder je odred prišel na Drečji vrh. Le čez dan 6. februarja so borci malo počivali v Stični, zvečer pa že krenili naprej in o polnoči prekoračili nemško mejo pri Obolnem. Nato je šla kolona čez Reko—Gozd, pri Štrusu čez cesto in dalje čez Račico na Malo Stango. Vsi ti pohodi so bili izredno težavni. Zadnji pohod z Drečjega vrha je trajal celo noč na 6. februar in še v jutranjih urah tega dne; isti dan so borci pozno popoldne zopet nadaljevali pohod čez hribe in nemško mejo na Malo Stango, kamor so prispeli 7. februarja zjutraj okrog 3. ure. Bilo je precej snega, kar je borce še bolj utrujalo.

Čez dan 7. februarja so borci počivali, le komandant odreda je skupaj s komandantoma bataljonov in komandirjema minercev delal načrt za akcijo, ki naj bi jo izvedli zvečer.

Rudnik Sitarjevec je v neposredni bližini Litije. Od središča mesta je oddaljen le kakih 1000 metrov, od Šmartnega pri Litiji pa še toliko ne. V rudniku so pridobivali svinec, ki so ga Nemci s pridom uporabljali v vojaške namene. V rudniku so zaposlovali kakih 100 delavcev. Ponoči pri rudniku ni bilo straže. V neposredni bližini pa je bilo nekaj rudniških stanovanjskih hiš, kjer so stanovali nekateri delavci.

Na sestanku so izdelali takle načrt: Minerski vod se bo razdelil na dva dela. Prvi del bo miniral rudniške naprave v rudniku, drugi del pa bo šel minirati železnico k Podgradu, dobra dva kilometra od Zaloga proti Litiji. Večja skupina borcev iz drugega bataljona bo zasedla položaje na hribu s tt. 441 nad samo Litijo, manjša skupina tega bataljona pa bo postavila zasedo na cesti proti Prežganju. Položaje naj si poišče pod Pokovcem. En vod prvega bataljona bo šel v patroljo v Šmartno pri Litiji; ta mora pregledati vas, nato pa zasedi položaje pri prvih hišah ob cesti proti Litiji. Manjša skupina borcev prvega bataljona bo šla skupaj z obveščevalci v samo Litijo na dom črnoroka Ludvigarja, da ga aretirajo in privedejo s seboj. Z minersko skupino, ki bo minirala rudniške naprave, bo šel vod borcev, da bodo pred uničenjem rudnika iz varnostnih razlogov pomagali izseliti stanovalce, ki stanujejo v rudniških stanovanjih, in postavili zasedo ob cesti, ki pelje pod hribom od rudnika proti Litiji z nalogo, da v primeru potrebe ščiti umik skupine z obveščevalci. Vse skupine, ki bodo šle v zavarovanje, morajo energično napasti sovražnika, če bi prišel iz Litije ali s Prežganja, ter mu preprečiti, da bi prišel do rudnika.

Načrt je bil zelo drzen in tvegan; njegova izvedba je bila odvisna od discipline vseh borcev. Po sestanku so dobili svoje naloge vsaka skupina pa tudi nekateri posamezniki. Če ne bi izvedli vsi svoje naloge po načrtu, bi akcija lahko propadla in terjala nepotrebne žrtve. Komandant odreda kakor tudi komandanta bataljonov in komandirja minercev so videli vse pogoje za uspeh akcije, ker so temeljito pripra-

Rudnik svinca Sitarjevec pri Litiji

vili borce in jim natančno razložili naloge. Predvsem so poudarili, kako važna je disciplina in pogum. Ko se je stemnilo, je moštvo krenilo čez širmanski hrib proti Litiji. Skupina, ki je šla v zasedo na cesto proti Prežganju se je že na širmanskem hribu ločila od glavnine in se spustila v dolino na svoje položaje, ostale skupine pa so se razdelile pri Frlanovcu. Vod z minerei je šel naravnost k rudniku, kjer je hitro razorožil čuvaja; iz hiš v neposredni bližini rudnika pa so stanovalce spravili na varno in postavili straže in zasedo. Minerei so se lotili miniranja vseh naprav v rudniku (gonilne naprave, vodne črpalke, vzpenjačo itd.) in ko je bilo vse delo opravljeno, so zažgali mine. Mine so svoje opravile do potankosti natančno in popolno. Rudnik je zalila voda in razdejanje je bilo tako, da Nemci niso več obnavljali rudnika. Nato so uničili še pisarne.

Obveščevalci so šli s skupino borcev v samo Litijo. Ludvigarja niso zatekli doma, zalotili pa so dva Nemca v civilu, od katerih je imel eden pištolo, vendar jo ni utegnil uporabiti, ker so ga obveščevalci prehitro zgrabili in zvezali. Oba so odvedli s seboj in se nista nič upirala. Imeli so srečo, ker v mestu niso naleteli na nobeno nemško stražo ali patroljo in tako so se vrnil brez spopada z Nemci.

Vod, ki je šel v Šmartno pri Litiji, tudi ni naletel na Nemce, čeprav so pregledali celo vas. Nekaj borcev, med njimi tudi en obveščevalec, so se oglasili pri učitelju Francu Vidicu, ki se je s celo družino takoj odpravil od doma ter se priključil Dolenjskemu odredu. Družina je štela štiri člane, poleg njega in njegove žene sta bila še hčerka in sin.

Tako se je akcija odvijala popolnoma po načrtu in je bila končana v dobri uri. Nemci v Litiji niso prav nič slutili, bili so dokaj brezskrbni in verjetno si niso predstavljali, da bi se partizani upali izvesti tako akcijo v taki bližini njihove postojanke. Preplah so imeli šele tedaj, ko je skupina, ki je bila na položajih na vrhu hriba, izstrelila nekaj min iz lahkega minometa na hiše onkraj Save, kjer so imeli Nemci svoje kasarne.

Po končani akciji so se vse skupine umaknile proti Štangarskim Poljanam, kjer se jim je priključila tudi zaseda, ki je bila ob cesti. Vse moštvo se je zbralo v štangarskih

Poljanah, kamor je prišla tudi tista skupina minercev, ki so šli minirati železnico.

Minerska skupina, ki je bila v akciji na železnici, je pri Podgradu minirala progo in ni imela spopadov s sovražnikom. Ko je zjutraj po 6. uri pripeljala lokomotiva, ki je pred seboj potiskala službeni voz, so mine eksplodirale in voz iztirile. Ranjena sta bila železničar in pripadnik nemških obmejnih enot.

V Štangarskih Poljanah so nato postavili straže in izpraznili trgovino, kjer je bilo zaplenjeno vse uporabno blago in živež. Istočasno so obveščevalci hoteli ujeti Pelegrina, ki je bil na tem območju eden od najbolj nevarnih gestapovskih agentov, toda tudi njega ni bilo doma. Zato so aretirali njegovega očeta in mater, saj tudi onadva nista imela čistih rok v odnosih do tamkajšnjih prebivalcev. V tej hiši so tudi zaplenili živež in živino, nato pa se je kolona napotila proti nemški meji. Mejo je prekoračila še isto noč in 8. februarja prispela v Št. Vid pri Stični.

Tako je odred izvedel še eno uspešno akcijo, ki se je pridružila uspešnima akcijama minercev na železnici. Rudnik je bil tako razdejan, da je to za Nemce dejansko predstavljalo odpreti nov rudnik, ker bi bilo treba na novo postaviti vse naprave in izčrpati ogromne količine vode ter rudnik očistiti. To pa niso storili vse do konca vojne.

Za akcije, ki jih je odred izvedel v dneh od 7. do 9. februarja pri Litiji, je glavni štab 11. februarja v svojem dnevnem povelju odredu izrekel priznanje in pohvalo. Takole se glasi dnevno povelje: »V noči 8./9. 2. 1944 so borci Dolenjskega odreda pod vodstvom komandanta Jožeta Logarja in politkomisarja Dušana Rebolja uničili svinčev rudnik pri Litiji. Minerji so uničili vse stroje, črpalke in vzpenjačo. Rudnik je zalila voda in je neuporaben.

Istočasno so deli Dolenjskega odreda vdrli v samo Litijo in tam ubili izdajalca — gestapovca. Druge enote istega odreda so na progi Zalog—Laze uničile dva vlaka. Pri tem je bilo ubitih 25 Rupnikovih belogardističnih izdajalcev, več Nemcev in belogardistov pa ranjenih. Tako so borci Dolenjskega odreda ustavili močan vojaški transport belogardistov, ki jih je Rupnik poslal na pomoč Nemcem v Rajhenburgu.

Borcem, politkomisarjem, oficirjem in podoficirjem Dolenjskega odreda izreka glavni štab NOV in PO Slovenije za njihovo drznost in spretnost pri izvrševanju povelj — priznanje in pohvalo.«*

Moštvo je čez dan 8. februarja v št. Vidu pri Stični počivalo, 9. februarja pa zopet krenilo na Trebelno, kamor je prispelo 10. februarja zjutraj, v št. Vidu pri Stični je ostal le minerski vod, ki je od komandanta odreda dobil povelje, da se mora takoj vrniti nazaj na sektor med Savo in nemško mejo in nadaljevati z miniranjem železnice.

V štab VII. korpusa so bili že iz št. Vida poslani vsi štirje aretiranci, kjer so se zagovarjali pred sodiščem za svoja sovražna dejanja.

še istega dne, ko je odred prispel na Trebelno, je štab odreda dobil povelje od štaba korpusa, da se mora odred takoj vrniti nazaj na grosupeljski sektor, kjer bo sodeloval v bližnjih divizijskih akcijah. Zato se je cel odred takoj napotil proti Grosupljemu in 13. februarja prispel v št. Vidu pri Stični. Med potjo je tega dne malo počival z enim bataljonom na Veliki Loki, z enim pa v Velikem Gabru. V št. Vidu so se odredu priključili tudi minerei, ker zaradi na novo zapadlega snega niso šli v akcijo. Tudi namestnik komandanta odreda se je vrnil s skupino borcev iz štaba korpusa, kjer so dobili nekaj orožja, streliva pa kar precej. Orožja ni bilo za vse novince, zato jih je 43 štab odreda poslal v XII. brigado, ostali pa so bili razporejeni v odredove čete.⁶

* V dnevnem povelju glavnega štaba je precej netočnosti. Tako npr. povelje navaja, da se je akcija v rudniku izvedla v noči na 9. februar, kar pa ne drži. Iz dnevnika minerskega voda je točno razvidno, da je bila izvedena v noči na 8. februar. Politkomisar odreda tudi ni sodeloval pri akciji. Prav tako ni točno, da so minerei istočasno iztirili vojaški transport. To je bilo eno noč prej. Da je bil transport namenjen v Rajhenburg (sedaj Brestanica), je imel glavni štab verjetno zanesljive podatke. To je verjetno, ker so takrat Nemci zbirali moči, ki so jih uporabili proti enotam XIV. divizije, ki se je prav tedaj prebijala z Bohorja proti Slovenskim Konjicam in Pohorju. Tudi gestapovec ni bil ubit, ker obveščevalci niso nobenega zatekli doma.

VIRI

(1) Poročila štaba VII. korpusa glavnemu štabu o razmerah na področju korpusa in bojih enot z dne 23., 27., 28. in 29. januarja 1944 ter Poročila štaba XV. divizije glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o bojih pri Novem mestu, Velikih Laščah, Turjaku in Grosupljem z dne 23., 24., 25. in 28. januarja 1944, ZBORNIK VI 10/131, 132, 135, 140, 141, 148, 160, 166 in 175;

(2) Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu z dne 1. februarja 1944 o razmestitvi in bojih enot¹, ZBORNIK VI 11/1;

(3) Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu z dne 7. februarja 1944 o razmestitvi in aktivnosti enot in Poročilo štaba XV. divizije z dne 7. februarja glavnemu štabu o bojih pri Novem mestu, Brusnicah in Čušperku, ZBORNIK VI 11/29 in 30 ter Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu z dne 5. in 6. februarja 1944, IZDG fase. 198/III;

(4) Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor;

(5) Dnevno povelje glavnega štaba z dne 11. februarja 1944 o pohvali Dolenjskega odreda za uničenje rudnika Šitarjevec pri Litiji in vlakov pri Lazah; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 11. februarja glavnemu štabu o razmestitvi in aktivnosti enot; Seznam partizanskih akcij na Gorenjskem od 7. do 9. februarja 1944 (nemški dokument) in Odlomek iz dnevnika sabotažnih akcij železniškega urada Kranj od 1. do 29. februarja 1944 (nemški dokument) ZBORNIK VI 11/44, 45, 115 in 149; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Jože Logar, ustni vir in avtorjevi spomini;

(6) Dnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu z dne 14. februarja 1944, IZDG fase. 198/III.

PONOVRNO NA GROSUPELJSKEM SEKTORJU

Sovražnikova reorganizacija

Sovražnik je po močnejših ofenzivnih sunkih v zadnjih dneh meseca januarja, s katerimi je odrinil XV. brigado in Dolenjski odred z grosupeljskega sektorja, svoje sile vzdolž železnice Grosuplje—Velike Lašče precej okrepil in tudi že obnovil železnico do Velikih Lašč. Ustanovil je tudi novo postojanko v Zdenski vasi, ki leži nekako na sredini med Grosupljem in Velikimi Laščami. Organizacijski štab Slovenskega domobranstva je takrat tudi ustanovil novo, VII. bojno skupino v Grosupljem. V to skupino je vključil 21. četo, ki je bila na Igu, le en njen vod je bil v Črni vasi, 22. četo v gradu Lisičje pri Škofljici, 23. četo v Škofljici z enim vodom v Zalogu pri Škofljici in 27. ter 28. četo, ki sta bili v Grosupljem. Tako je bilo 1. februarja že kar sedem bojnih skupin, ki so imele svoja poveljstva: I. bojna skupina v Ljubljani, II. v Velikih Laščah, III. v Novem mestu, IV. na Vrhniki; V. v Borovnici, VI. v Kočevju in VII. v Grosupljem. To se pravi, da so bile na Dolenjskem kar štiri bojne skupine, poleg tega pa je s temi štirimi najtesneje sodelovala tudi prva bojna skupina iz Ljubljane, ki je bila tudi sicer največkrat v akcijah na Dolenjskem. Sovražnik je takrat imel svoje postojanke v krajih Kočevje, Velike Lašče, Rašica, Zdenska vas, Grosuplje, Škofljica in manjšo postojanko tudi v Zalogu pri Škofljici in v gradu Lisičje pri Škofljici.

Črto Grosuplje—Kočevje je poleg domobranskih enot držal tudi 3. bataljon 14. SS policijskega polka, ki je zadnje dni januarja zamenjal 3. bataljon 19. SS policijskega polka. Pod poveljstvo štaba tega bataljona so spadale vse domobranske čete iz II. in VI. bojne skupine. Štab bataljona je bil v Kočevju skupaj s svojima 10. in 12. četo ter 61. in 62. domobransko četo in vodom domobranske politične po-

licije. Skupaj je štela posadka v Kočevju kakih 650 do 700 mož. V Velikih Laščah in na Rašici so bile 11. nemška četa in havbična baterija ter 24. in 25. domobranska četa. V teh dveh postojankah je bilo skupaj kakih 550 do 600 mož posadke. Imeli pa so tudi nekaj oklopnikov in tovornjakov. Prav zaradi motorizacije je bil sovražnik zelo gibljiv in je lahko vselej hitro posredoval tam, kjer je bil zanj najtežji položaj. V Zdenski vasi sta bili 9. nemška in 26. domobranska četa in je posadka štela 152 Nemcev in 161 domobrancev.

V Grosupljem pa sta dve domobranski četi, posadka oklopnega vlaka in ostale pomožne enote šteli kakih 400 domobrancev, poleg njih pa je bilo tudi nekaj nemških vojakov in gestapovcev, tako da je posadka štela kakih 450 mož. Sicer pa se je tam število posadke stalno menjalo, vendar jih ni bilo nikoli, odkar se je posadka utrdila, manj kot 400.¹

Tudi v dolini Račne je bil sovražnik stalno prisoten z večjimi močmi, zato so bili partizanski obveščevalci že kar prepričani, da ima sovražnik v Račni svojo stalno posadko. Cenili so jo na 180 do 200 domobrancev in kakih 15 do 20 Nemcev. Računali so, da je sovražnik v Račni oborožen z dvema težkima minometoma, 5 do 6 lahкими minometi, z dvema težkima in 8 lahкими mitraljezi. Poleg posadke v sami Račni naj bi sovražnik imel pri cerkvi na Kopanju kakih 20 do 30 mož z lahkim minometom in tremi lahкими mitraljezi.

Sovražnik v približno taki moči je bil res vsak dan v Račni in tudi na Kopanju je imel zasedo, vendar prenočil tam ni vsako noč. Vse pa je res kazalo na to, da ima namen tudi v Račni ustanoviti svojo postojanko.

Blokada Grosupljega

Zaradi takega vojaškega položaja v dolini Račne in na progi Grosuplje—Velike Lašče je štab VII. korpusa 13. februarja dobil povelje glavnega štaba za učinkovitejše rušenje železnice Grosuplje—Kočevje. »Iz prejetih poročil o rušenju proge na sektorju Predole—Zdenska vas je razvidno, da se delo na rušenju ni vršilo po izdanih odredbah in da poslana poročila sama o poteku niso bila točna. Dela na rušenju proge je vršiti nepretrgoma vse dotlej, dokler ne bo proga na odseku Predole—Zdenska vas popolnoma porušena.

na.« ... Tako piše glavni štab. Iz tega se vidi, da ni bil zadovoljen z dotedanjim delom pri rušenju proge in zato odreja: »štab VII. korpusa je odgovoren, da se odredbe glavnega štaba z dne 25. januarja l.l. v najkrajšem času in v celoti izvedejo. Po sedanji znani taktiki sovražnikovih napadov in oviranju dela je delo na rušenju proge zavarovati tako, da poteka nemoteno in nepretrgoma. Pri tem opozarjamo, da zavarovanje dela ne zadostuje samo z ukrepi obrambnega značaja, temveč z lastnimi ofenzivnimi akcijami preprečiti sovražniku vsak poskus motenja pri delu.« V nadaljevanju tega povelja daje štabu VII. korpusa tudi navodila, kako naj se proga uničuje, da sovražnik ne bi mogel ponovno uporabiti material.²

V primerjavi s sovražnikovimi silami, ki so bile razporejene vzdolž železnice Grosuplje—Velike Lašče, poleg tega pa v veliki moči še v Ljubljani, Škofljici in njeni okolici ter Kočevju, da bi lahko hitro posredovale tam, kjer bi bilo najbolj potrebno, je imel štab VII. korpusa na voljo zelo šibke sile. Čeprav je bilo na tem sektorju težišče korpusnih akcij, sta poglavitna naloga in breme ležala na delu sil XV. divizije. Osemnajsta divizija je bila brez Levstikove brigade še vedno v Gorskem kotaru, Levstikova brigada pa je bila v Suhi krajini in izvajala akcije na komunikacijah med Kočevjem in Ribnico ter branila sovražniku, da bi izpadal iz Kočevja proti Suhi krajini in Rogu.

Tako štab VII. korpusa ni mogel izvajati korpusnih akcij širšega obsega in je zato akcijo na železnico Grosuplje—Zdenska vas zaupal štabu XV. divizije, podredil pa mu je tudi Dolenjski odred in bataljon Levstikove brigade.

Petnajsta divizija je imela v blokadi Novega mesta Cankarjevo in Gubčevo brigado, na voljo so bili le XV. in XII. brigada, Dolenjski odred in bataljon Levstikove brigade. Zaradi tega je štab divizije pritegnil na sektor Grosuplje—Zdenska vas še 4. bataljon Gubčeve brigade in njeno topniško baterijo z dvema lažjima topoma, iz divizijskega topništva pa je angažiral tudi havbico 100 mm.

Sovražnik je imel svoje sile razporejene tako, da je partizanskim enotam čim bolj preprečeval dostop do železnice. Zato je bilo potrebno najprej pregnati ali uničiti sovražnikove zavarovalne sile, da bi nato brigade lahko delo na železnici opravljale nemoteno in temeljito.

Po podatkih divizijske obveščevalne službe je imel sovražnik v Mali in Veliki Račni najšibkejšo postojanko. Ravno ta pa je bila za enote XV. divizije glavna ovira za dostop k železnici med Grosupljem in Zdensko vasjo, zato se je štab divizije odločil, da se mora najprej uničiti ta postojanka.

Zamisel štaba divizije za napad je bila takale:

Petnajsto brigado je okrepil z bataljonom Gubčeve brigade in njeno topniško baterijo ter havbico 100 mm. Dal ji je nalogo, da z dvema bataljonom napade Malo in Veliko Račno ter Kopanj. Napad naj okrepi z dodeljenim topništvom. Bataljon Gubčeve brigade naj napad zavaruje v smeri proti Grosupljemu s tem, da zasede položaje pri gradu Boštanj in uničuje, minira in prekopava cesto in železnico med Grosupljem in Predolami, medtem ko naj ima en bataljon v rezervi v bližini postojanke.

Dvanajsti brigadi je dal nalogo, da napad zavaruje proti dobropoljski dolini s tem, da z dvema bataljonom močno demonstrativno napade sovražnikovo postojanko v Zdenski vasi, napad pa naj okrepi še s svojim topom s položajev na hribu Planina, če bi se med napadom pokazali pogoji za uničenje postojanke, je treba preiti v pravi napad do uničenja. En bataljon naj ima v rezervi, ki naj uničuje železnico med Zdensko vasjo in čušperkom, istočasno pa naj z eno četo nadzoruje teren proti Rožniku, da ne bi sovražnik prišel v pomoč napadeni postojanki s Turjaka ali Rašice.

Dolenjskemu odredu je dal nalogo, da z enim bataljonom blokira sovražnikovo postojanko v Grosupljem, jo močno napade in s prostovoljci vdre v samo Grosuplje. En bataljon naj zasede položaje pri št. Jurju, da prepreči sovražniku, da bi iz Grosupljega poslal napadeni postojanki v Račni pomoč čez št. Jurje, Lipljene in Rožnik. Štabu odreda je tudi naročil, da mora odrediti del svojih sil za miniranje železnice med Grosupljem in Šmarjem, ki mora biti minirana že v mraku na več krajih.

Štab divizije je odredil, da se mora napad na Račno pričeti 15. februarja ob 20. uri.

Bataljon Levstikove brigade je bil odrejen za divizijsko rezervo in tudi za zavarovanje topništva na premikih.

Skladno s tem načrtom je dobila posebno nalogo tudi Gubčeva brigada, ki je bila v rajonu severno od Novega mesta do Mokronoga. Štab divizije ji je dal nalogo, da isto-

časno z napadom na Račno izvede z ostalimi svojimi bataljoni močan demonstrativni napad na Novo mesto in da napade in uniči sovražnikovo postojanko na Trški gori.³

Odred se je v noči na 14. februar premaknil iz št. Vida pri Stični s prvim bataljonom na Spodnje Brezovo pri Višnji gori, z drugim na Sela severno od Višnje gore, štab odreda s svojimi prištavnimi enotami pa se je nastanil na Veliki Dobravi pri Višnji gori. Tam je štab odreda 15. februarja ob 15. uri dobil povelje štaba XV. divizije za sodelovanje v zavarovanju napada na Račno. Časa za izvedbo priprav za akcijo ni bilo veliko, zato je štab odreda hitro napravil takle razpored bataljonov:

Na položaje k št. Jurju je odredil prvi bataljon, s katerim sta odšla tudi namestnik komandanta odreda Anton Stojan in operativni oficir Franci Podlesnik. Drugi bataljon je odredil za demonstrativni napad na Grosuplje. Ta bataljon z eno četo zasede položaje nad vasjo Blato na koti 354 in s teh položajev izvede napad na Grosuplje z vzhoda. Druga četa tega bataljona zasede položaje nad samim Grosupljim na koti 401 in napade s teh položajev z zahodne strani. Ta četa mora zbrati skupino prostovoljcev, ki bodo neopaženo vdrli v Grosuplje in napravili zmedo med sovražnikom v središču vasi. Minerski vod mora minirati progo med Grosupljim in Šmarjem.

Komandant odreda je dal komandantom bataljonov in vsem komandirjem čet podrobne naloge in odred je na odredene položaje odšel ob 16. uri. Prvi bataljon je svoje položaje zasedel okrog 18. ure, drugi pa okrog 18.30. Ob 20. uri se je začel napad na Grosuplje. Prva je napadla četa z vzhodne strani. Sovražnik je takoj odgovoril z močnim zapornim ognjem, ki se je vse bolj stopnjeval. Kazalo je, da je zbiral svoje moči na vzhodni strani svojih položajev in verjetno ni pričakoval napada z zahodne strani. To je izkoristila druga četa, ki je bila na koti 401, in s 13 prostovoljci vdrla s hriba v Grosuplje. Ti so neopaženo prišli do bivšega sokolskega doma in v prostore, kjer so bili nastanjeni domobranci, zmetali 8 ročnih bomb, nato pa so se hitro umaknili. Domobrancev v domu takrat ni bilo, ker so bili vsi na položajih, vendar so bombe v notranjosti napravile veliko razdejanje.

Ko so se ti borci vrnili na položaje čete, je napadla cela četa. Zaradi tega je bil sovražnik v Grosupljem zbeگان, ker

ni vedel, s katere strani bo glavni napad. Hitro je moral svoje moštvo znova razporediti. Iz postojanke je najprej streljal z lahkim orožjem, nato pa je začel še s težkim minometom. Kmalu je iz Šmarja po glavni cesti prispela kolona 10 tovornjakov vojaštva, pred katerimi sta vozila dva oklopnika. Prišli so v pomoč grosupeljski posadki, četa, ki je bila na koti 401, je kolono napadla, vendar jo ni mogla zadržati, ker je bila prešibka, zato se je umaknila na koto 345, tako je bil tam zbran cel drugi bataljon. Nato je sovražnik poskušal napraviti iz postojanke po cesti proti Višnji gori več močnih izpadov, pa ga je bataljon vselej odbil. Po polnoči pa sovražnik ni delal iz postojanke nobenih izpadov, pač pa je začel položaje bataljona obstreljevati s težkimi minometi in s topovi. S topovi je streljal nekje iz Škofljice ali z Ljubljanskega gradu. Izstrelil je več kot 100 min iz minometa in granat iz topa, vendar bataljon ni imel žrtev, ker je bilo obstreljevanje precej previsoko.

Medtem pa je prvi bataljon ponovno porušil že znani most na cesti Grosuplje—Ponova vas, ki ga je sovražnik po zadnjem rušenju ponovno zgradil, bojov s sovražnikom pa ni imel.

Minerski vod pa te noči ni imel uspeha. Ni se mogel približati železnici. Najprej je naletel na kolono tovornjakov, ki so peljali v Grosuplje okrepitev. Ko je potem še poskušal priti do proge, je vselej naletel na patrolje, ki so neprestano patroljirale po progi. Tako je napravil le to, da je obstreljeval sovražnikove patrolje.

Medtem pa je XV. brigada ugotovila, da v Račni ni sovražnika, zato je štab divizije hitro napravil drugačen razpored enot, da bi huje pritisnile na Zdensko vas, ker je XII. brigada z napadom odlično uspela. Uničila je nekaj utrdb in sovražnika že potisnila na nekaterih krajih proti središču vasi.

Petnajsta brigada je hitro poslala dva bataljona na položaje ob cesti Zdenska vas—Rašica, da bi zaprla pot sovražniku, če bi prišel iz Velikih Lašč in Rašice. Kljub temu, da sta se bataljona med pohodom zelo trudila, da bi čimprej prišla na odrejene položaje, je bil sovražnik vendarle hitrejši in prišel iz Velikih Lašč v Zdensko vas. Zaradi tega so se morale enote XII. brigade, ki so že vdrle v vas, umakniti in

preiti v tesno blokado vasi. Sovražnik je imel med napadom precej žrtev. Ranjence je odpeljala intervencijska kolona v Velike Lašče, nato pa v Ljubljano.

Ponoči je sovražnik poslal pomoč v Zdensko vas tudi iz Grosupljega, in sicer z oklepnim vlakom. Vlak pa je pri Spodnji Slivnici zapeljal na mino in iztiril. Posadko oklopnega vlaka je napadel bataljon Gubčeve brigade in ji preprečil, da bi zapustila vlak.

Petnajsta brigada je hitro poslala en svoj bataljon v pomoč bataljonu Gubčeve brigade. Ko je prispel na položaje pri Spodnji Slivnici še ta bataljon, je posadki oklopnega vlaka že pretila nevarnost, da bo uničena ali pa imela vsaj hude izgube. Zato so iz Grosupljega poslali še en vlak z vojaštvom, ki je pomagalo odriniti bataljon XV. brigade od železnice in tako je bila posadka oklopnega vlaka rešena, da se je nato vrnila v Grosuplje.

Gubčeva brigada je te noči že drugič napadla sovražnikovo postojanko na Trški gori. Za neposredni napad so bile odrejene zelo šibke sile, ker je večina brigade morala napad zavarovati na široki črti od Bršljina do Toplic. Brigada pa je ostala tudi brez topništva, ker ga je morala poslati za okrepitev napada na Račno. Z lahko oborožitvijo pa sovražniku, ki se je utrdil v cerkvi, ni mogla do živega in napad ni uspel.

Odred je z drugim bataljonom ostal po napadu na Grosuplje na položajih pri Blatu do 4. ure zjutraj. Zaradi minometalskega in topniškega ognja in pa zato, ker je zvedel, da v Račni ni bilo sovražnika in zato tudi ni bilo napada, sta se tedaj drugi bataljon in štab odreda umaknila na svoje stare položaje. Na položaju pri Blatu je ostala le močna zaseda. Prvi bataljon pa je na položajih pri št. Jurju ostal še 16. februarja cel dan, vendar bojev s sovražnikom ni imel.

Tako je odred svojo nalogo te noči dobro opravil. Po podatkih iz poročil organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva lahko sklepamo, da so domobranci ob začetku napada mislili, da gre za pravi napad. Poroča tudi, kako so partizani ogrnjeni v bele rjuhe prodrli skozi domobranske položaje in zato opozarja organizacijski štab vse poveljnike domobranskih bojnih skupin na take partizanske ukane. Le minerski vod ni opravil svoje naloge, zato je moral v akcijo naslednjo noč. Vod je 16. februarja odšel z Vel. Dobrave ob 16. uri. Z njim je odšel tudi politkomisar odreda, za zavarovan-

vanje pa je odšlo 10 borcev iz drugega bataljona. To pot je vod uspel. Minerei so progo zaminirali na petih krajih in uničili 10 tračnic.⁴

Štab korpusa je spoznal, da so mu za uničenje kate-rekoli sovražnikove postojanke na črti Ljubljana—Kočevje zaradi naglega sovražnikovega posredovanja potrebne močnejše sile. Še posebno zato, ker je sovražnik v Grosupljem zbral močne sile, ki jih je poslal iz Ljubljane. Te so bile pripravljene, če bi bila napadena kakšna njegova postojanka.

Zaradi takega položaja je štab korpusa sklenil, da bodo vse enote, ki jih ima na voljo na sektorju Grosuplje—Velike Lašče, uničevale železnico, dokler ne bo prišla iz Gorskega kotaira XVIII. divizija. Šele potem bodo začele z ofenzivnimi operacijami za uničevanje sovražnikovih postojank.

Aktivnost partizanskih enot je nemško vojaško vodstvo v Ljubljani privedla do spoznanja, da postojanki v Zdenski vasi preti nevarnost napada in uničenja, zato je 17. februarja poslalo vanjo močno okrepitev. Bili sta to 9. in 11. četa 3. bataljona 19. SS policijskega polka, ena domobranska četa, baterija samohodnih topov iz istega polka ter dva tanka. Položaj sta si ogledala in ocenila tudi komandant 3. bataljona 14. SS policijskega polka stotnik Schmitz in komandant 3. bataljona 19. SS policijskega polka stotnik Beiler. Ko sta se vračala proti Rašici, so njuno spremstvo napadle enote XII. brigade pri Ponikvah in mu prizadele hude izgube. Sovražnikov umik je omogočilo njegovo letalo, ki je bombardiralo položaje XII. brigade.

Po bojih, ki so bili 16. in 17. februarja pri Čušperku, Sp. Slivnici in pri Ponikvah, je bila v noči na 18. februar prva večja akcija, ko so enote XV. in XII. brigade uničile dobršen del železnice med Zdensko vasjo in čušperkom. Takrat je sovražnik še poskušal z oklopnim vlakom posredovati iz Grosupljega, pa so ga enote XV. brigade uspešno zavračale. Po neuspehlih poskusih, da bi brigadi odbil od železnice, je sovražnik opustil tudi take poskuse. Medtem pa sta brigadi nepretrgoma uničevali progo in zavračali vsa sovražnikova posredovanja vse do 23. februarja. Medtem pa se je iz Gorskega kotara vrnila XVIII. divizija in se razporedila južno od ceste Kočevje—Velike Lašče. To je bila velika okrepitev VII. korpusa, saj je ta divizija tedaj štela kar 2371 mož.⁵

Boji okoli Grosupljega (od 17. do 25. februarja)

V noči na 17. februar se je prvi bataljon premaknil s položajev pri št. Jurju na Spodnje Brezovo pri Višnji gori, kamor je prispel ob 5. uri zjutraj. Na položajih pri Blatu, kjer je bil drugi bataljon, je pustil zasedo, ostalo moštvo pa je odšlo na Sp. Brezovo. Bataljon je dobil nalogo, da uničuje železnico med Šmarjem in Grosupljim in nadzoruje okolico Grosupljega in Mlačevega.

Drugi bataljon je dobil nalogo, da s Sel pri Višnji gori, kjer je bil nastanjen, nadzira nemško mejo in območje Police, Lipoglava do Sostrega in proti gradu Lisiče pri Škofljici.

Zaradi partizanske aktivnosti na železnici med Grosupljim in Zdensko vasjo sovražnik železnice ni mogel več obnavljati, trudil pa se je, da bi XII. in XV. brigado odrinil od nje, toda brigadi sta mu uspešno kljubovali. Trn v peti pa mu je bil tudi Dolenjski odred, ki se je ob vsakem času pojavljal s svojimi patruljami severno od ceste Škofljica—Grosuplje—Višnja gora. Ta sektor je imel sovražnik že nekaj časa pod svojim nadzorstvom in se je počutil že kar varnega v vseh vaseh na tem sektorju. Vse pogostejši napadi na njegove patrulje ga je sililo, da nekaj ukrene, da bi odred zopet izpodrinil s tega sektorja. Zaradi tega je v dneh od

18. do 23. februarja uprizoril več napadalnih manevrov, pri katerih je uporabil različno taktiko, vendar pravega uspeha ni mogel doseči.

Odredova zaseda, ki je bila nad vasjo Blato, je domobranci v Grosupljem vedno vznemirjala, ker zaradi nje niso mogli proti Višnji gori. Vselej jih je napadla, če so le prišli iz postojanke v to smer. Da bi zasedo pregnali, je 18. februarja prišlo proti Blatu 80 domobrancev. Zaseda jih je pustila v bližino, nato pa jih je energično napadla in domobranci so se z dvema ranjencema hitro umaknili nazaj. Med umikom je eden od domobrancev odvrigel zaboj s strelivom za lahko brezo, ki so jo potem vzeli odredovi borci.

Istega dne je drugi bataljon poslal eno četo v bojno patruljo proti Dobrunjam. Četa je prišla v neposredno bližino Sv. Lenarta, kjer se je srečala s sovražnikovo kolono. Kolona je štela kakih 100 mož, šli pa so proti Podlipoglavu. Ker so borci kolono pravočasno opazili, so zasedli ugodne

položaje vzhodno od ceste in ko se je kolona približala na primemo razdaljo, so jo napadli. Sovražnik je bil presenečen in sprva ni nudil nobenega odpora. Imel je štiri mrtve, več pa je bilo ranjenih. Nato je četo napadel, toda ta je napad odbila in sovražnik se je v neredu umaknil v Dobrunje.

Tako je odred dosegel tega dne dva uspeha, in to v neposredni bližini sovražnikovih postojank. Na oba odredova uspeha so domobranci naslednji dan odgovorili, ker so se hoteli maščevati.

Že v jutranjih urah 19. februarja so izpadli iz Grosupljega z namenom, da napadejo prvi bataljon na Sp. Brezovem. šli so v dveh kolonah. Prva je šla po glavni cesti proti Višnji gori, druga pa čez Mlačevo in žalno in se je iz Vel. Loke povzpela na Peščenik. Kolona, ki je šla po glavni cesti, se je najprej spopadla z zasedo nad Blatom. Domobranci je bilo preveč, da bi se četa prvega bataljona mogla dalj časa upirati, zato se je po kratkem boju umaknila proti Sp. Brezovemu. Tudi kolona, ki je šla skozi žalno, ni ostala prikrita. Odkrile in napadle so jo odredove obveščevalne patrulje, zaustaviti je pa niso mogle, zato je dosegla Peščenik. Medtem pa se je prvi bataljon v celoti zbral na Sp. Brezovem in zasedel položaje za obrambo. Poslal je tudi močno bojno patruljo na Peščenik, da bi sovražnika prestregla. Zasedo je poslal tudi h grajski razvalini nad Višnjo goro, ki naj bi v primem potrebe bataljonu ščitila umik. Medtem pa so odredove patrulje odkrile še tretjo kolono, ki je šla iz Grosupljega čez Polico in od tam proti Sp. Brezovemu. Tako je bil odkrit domobranski namen. Bataljon je sicer boj sprejel, držati se na teh položajih na Sp. Brezovem pa bi bilo nespametno, ker se je sovražnik približeval kar iz treh strani. Zato se je po krajšem boju umaknil z eno četo v Kriško vas, z drugo pa k zasedi pri grajski razvalini nad Višnjo goro. Ko je sovražnik spoznal, da ne bo dosegel uspeha, se je vrnil v Grosuplje.

Tudi domobranci iz Dobrunj so pripravili napad na drugi bataljon na Selih. Iz Dobrunj so šli po cesti do nemške meje, pri Pečarju so šli čez mejo in nato ob meji do Javorja, kamor so prišli ob 10. uri. Patrulje drugega bataljona so sovražnikovo kolono, ki je štela kakih 150 mož, neprestano spremljale. V Javorju se je sovražnik nekoliko ustavil, nato pa je nadaljeval pot ob meji do Kuclja, kjer je hotel pre-

koračiti nemško mejo. Medtem pa je bil štab bataljona o sovražniku že obveščen, zato je cel bataljon zasedel pri Leskovcu ugodne položaje ob sami meji. Prav ko je sovražnikova kolona prečkala žično oviro na meji, jo je bataljon napadel. Sovražnik je bil presenečen in nastala je panika prav med žično oviro. Posrečilo se mu je, da se je umaknil nazaj čez mejo in začel z lahкими minometi obstreljevati položaje bataljona, v neposredni napad se pa ni spustil. Mine iz minometov niso eksplodirale, ker je bil predebel sneg. Tako bataljon ni imel nobenih žrtev, med žično oviro na meji pa sta ostala dva mrtva domobranca. Drugi so ju hoteli rešiti, vendar jim to zaradi hudega ognja ni uspelo. Mrtvim domobrancem so borci pobrali orožje in ju slekli, ker sta imela popolnoma novi nemški uniformi.

Na sektorju, ki ga je nadziral odred, je bil 20. in 21. februarja popoln mir. Le zaseda prvega bataljona, ki je bila zopet ob cesti na Peščeniku, je napadla domobranksko skupino 50 mož, ki je iz Grosupljega prišla proti Peščeniku. Domobranci so se takoj, ko jih je zaseda napadla, umaknili nazaj v Grosuplje. Minerski vod je 20. februarja zvečer neopazno prišel do železniške postaje Šmarje-Sap. Ker so bili minerei večina v nemških uniformah, so se izdajali za domobrance in Nemce in tako so neovirano prišli na cilj. Nekateri prebivalci po teh vaseh so bili precej naklonjeni domobrancem, zato so jim celo pokazali pot. Na postaji so minirali dve kretnici in dvanajst tračnic. Imeli pa so smolo, ker jim niso vse mine eksplodirale. Morali so se vrniti, da bi ugotovili, zakaj nista eksplodirali dve mini. Takoj so ugotovili, da nista bili vrvici dobro prižgani. To se je verjetno zgodilo zaradi hitrosti, s katero so minerei delali. Vžgali so vrvici in eksplodirali sta tudi mini, ki sta jim prej odpovedali.

Bojna patrolja se je 22. februarja ob 9. uri pri Blatu spopadla z domobranksko patroljo, ki je prišla iz Grosupljega. Domobranci so se takoj umaknili in spopad se je končal za obe strani brez žrtev. Tudi bojna patrolja iz drugega bataljona se je tega dne spopadla s sovražnikovo pri Leskovcu. Tudi ta sovražnikova patrolja se je takoj umaknila nazaj čez nemško mejo. Vse je kazalo, da sovražnik tipa in išče, kje so odredove enote po zadnjih bojih.

Domobranci iz Grosupljega so tega dne odredu pripravili še eno presenečenje. Neopazno je prišlo po gozdu kakih 50

domobrancev, ki so na križišču poti v bližini Police postavili zasedo. V ogenj te zasede je padla patrulja drugega bataljona, ki je šla proti Troščinam. Patrulja je imela srečo in ni imela žrtev. Hitro se je vrnila v štab bataljona in sporočila o domobranski zasedi. Bataljon je z vso naglico odšel na Polico, da bi uničil ali pregnal zasedo. Bil pa je prepozen, ker so se domobranci že umaknili nazaj v Grosuplje.

Aktivnost sovražnikovih patrulj je dala slutiti, da sovražnik zopet pripravlja večje akcije. Tudi obveščevalne patrulje so prinesle nekaj takih vesti, zaradi katerih je bilo potrebno poostriti budnost.

Poročila in predvidevanja štaba odreda so bila točna. Odred je 23. februarja poslal več patrulj kot ponavadi, pa tudi močnejše so bile. Prvi bataljon je tega dne že zgodaj zjutraj poslal eno četo v zasedo k Sv. Magdaleni nad Paradščem pri Šmarju. Iti bi morala čez Polico. Na poti proti Polici pa je že srečala sovražnikovo kolono in se z njo na Vrhu spopadla. Medtem pa je tudi na Peščeniku zaropotalo. Komandirju je bilo takoj jasno, da je sovražnik pripravil napad na bataljon na Sp. Brezovem. Zaradi tega se je po kratkem spopadu s sovražnikom na Vrhu s četo vrnil na Sp. Brezovo v sestav bataljona. Štab odreda je takoj spoznal, da se bo sovražnik spraval nad prvi bataljon in svoj načrt z dne 19. februarja skušal uresničiti tega dne. Vedel pa je tudi to, da je sedaj zaradi prejšnjega neuspeha napad pripravil z večjimi močmi. Hitro je obvestil štab drugega bataljona in mu ukazal, da mora bataljon takoj v pomoč prvemu bataljonu, z borci minerskega voda, voda za zvezo in ostalim prištabskim moštvom pa je zasedel položaje pri starem gradu nad Višnjo goro, da bi ščitili umik prvega bataljona.

Sovražnik je prvi bataljon napadel s treh strani. Napad je načrtoval prav na tak način kakor 19. februarja, le vsaka njegova kolona je bila močnejša kot tedaj, saj so vse štele od 100 do 150 mož. S kolono, ki je šla čez Peščenik, se je na Peščeniku udarila bataljonska zaseda; kolono, ki je šla čez žalno in Vel. Loko pa so obstreljevale bojne patrulje. Tako so bile odkrite vse kolone. Take moči in kar iz treh strani bataljon ne bi vzdržal, zato se tudi ni držal svojih položajev v vasi. Sprejel je maneverski boj in se med bojem z manevriranjem izmaknil, da ga sovražnik ni utegnil obkoliti. Z eno četo se je umaknil v Kriško vas, z drugo pa k

štabu odreda pri starem gradu. Četi, ki je šla v Kriško vas, je priskočila na pomoč tudi ena četa iz XV. brigade, ker je sovražnik poskušal priti do Kriške vasi. Medtem pa je prispel tudi drugi bataljon, nato pa sta oba napadla sovražnika v raznih smereh, tako da se je popolnoma zmedel in ni več obvladal položaja. Prešel je v obrambo, zaradi odločnega napada drugega bataljona pa se je moral s Peščenika umakniti nazaj v Grosuplje. Od odredovih borcev je bil v teh bojih eden ranjen, drugi pa je bil pogrešan. Sovražnik je imel večje izgube. Po poročilih štaba odreda je imel kar 10 mrtvih in več ranjenih. Sovražniku so bile zaplenjene tri puške in 70 nabojev zanje.

Proti večeru se je drugi bataljon vrnil nazaj na Sela, prvi je ostal v Kriški vasi, štab odreda pa se je tudi vrnil na Vel. Dobravo.

V naslednjih dneh je sovražnik na sektorju odreda miroval. Odred je bil na položajih, ki jih je zasedel 23. februarja zvečer. Na celem sektorju je opravljal patroljno službo in tako imel pod nadzorstvom ves sektor med mejo in cesto Škofljica—Grosuplje—Višnja gora, od gradu Lisičje in Dobrunj do Metnaja in Višnje gore.

Tisti čas so pogosto preletavale velike skupine anglo-ameriških letal, ki so letele nad ozemljem nemškega rajha ter bombardirale sovražnikovo zaledje. Vračale so se navadno po isti smeri. Letala so letela tudi 23. in 24. februarja. 24. februarja okrog 12. ure pa je od severa čez mejo v nizkem letu s čudnim tuljenjem priletelo veliko štirimotorno letalo. Takoj je bilo videti, da z letalom nekaj ni v redu. Letelo je prav nad Vel. Dobravo in nad Stično napravilo levi zavoj, spuščalo se je vse nižje, pri Ivančni gorici pa je treščilo na polje. Letalo se ni vnelo. Še predno je preletelo nemško mejo, je posadka letala izskočila drug za drugim in jih je bilo prav lepo videti. Padli so vsi na sektorju med Savo in mejo. Posadka je štela 10 mož. Dva od njih sta padla prav blizu meje in patrolje drugega bataljona so ju kmalu dobile. To sta bila prvi pilot Bill Parich in drugi pilot Bill Retzlöff. Trije so bili najdeni naslednjega dne. Našla jih je četa drugega bataljona, ki je šla prav zaradi letalcev čez nemško mejo na litijski sektor. Z njimi so se borci srečali prav na meji. Eden je že lezel pod žično oviro, druga dva pa sta bila še na drugi strani. To so bili navigator Eddie Nisiobin-

ski (Nasch), po rodu Poljak, radiotelegrafist Hugo L. Grinet in tretji, mitraljezec Georg J. Grad. Patrulje so zvedele, da so enega pri Litiji ujeli Nemci, enega je doletela smrt, ker se mu ni odprlo padalo, o ostalih pa se ni moglo ugotoviti ničesar.

Vsi letalci so bili neizmerno veseli, da so se srečali s Titovimi partizani, ker so o njih slišali že v svojih enotah v Italiji, kjer so imeli svojo bazo.

Letalo, ki je padlo pri Ivančni gorici, je bilo zelo razbito.

V njem je bilo še precej goriva in minerei so ga pretočili v steklenice. S pomočjo letalcev so demontirali tudi letalski mitraljez, ki je bil edini še uporaben. Tudi streliva je bilo v letalu še precej. Za mitraljez so iznajdljivi borci, ki so bili po potrebi včasih tudi dobri mehaniki ali ključavničarji, izdelali podstavek, da je bil uporaben za boj. To je bilo močno orožje z veliko hitrostjo streljanja in veliko prebojno močjo. S streh iz tega mitraljeza se je zlahka uničilo lahki tank ali oklopnik. Predvsem pa je bil nevaren sovražnikovim letalom. Njegovo moč je kmalu občutil tudi sovražnik v Grosupljem.

Ko je odred odšel na nove položaje, je štab odreda poslal letalce s spremstvom v štab VII. korpusa. Ob slovesu so se letalci z radostjo zahvaljevali za skrb, ki so je bili deležni v odredu. Bili so srečni, da se je njihov bojni podvig kljub nesreči srečno končal. Eden od teh letalcev je še po končani vojni pisal zahvalno pismo Milenku Kosu, pomočniku sanitetnega referenta v odredu, toda ta žal pisma ni prejel, ker ni dočakal svobode; prejela pa ga je njegova mati.⁶

Ponovna blokada Grosupljega

Po vrnitvi XVIII. divizije iz Gorskega kotara so nastopili novi pogoji za večje akcije proti sovražniku na relaciji Grosuplje—Kočevje. Zato je štab korpusa izdelal načrt za uničenje sovražnikovih postojank v Velikih Laščah in v Zdenški vasi, čiščenje terena do Škofljice in uničenje vseh prometnih zvez na tem sektorju, predvsem pa železniško progo Škofljica—Grosuplje—Kočevje. Tako bi popolnoma odrezali sovražnikovo postojanko v Kočevju, nato pa bi uničili še njo.

Operacije so bile zamišljene takole: V operacijah bi sodelovala vsa XVIII. divizija, od XV. divizije pa XV. in XII.

brigada ter trije bataljoni Gubčeve brigade, poleg teh pa še Dolenjski in Notranjski odred. Cankarjeva brigada in en bataljon Gubčeve brigade bi sodelovala tako, da bi izvedla močan napad na Novo mesto in s tem preprečila sovražniku v Novem mestu, da bi vdrl na osvobojeno ozemlje ali pa poslal pomoč sovražniku na sektorju Grosuplje—Velike Lašče. Sovražnikovo postojanko v Zdenski vasi bi napadla in uničila XV. brigada, postojanko v Velikih Laščah pa Ljubljanska brigada. Pri operacijah bi sodelovalo tudi 6 lahkih topov in 3 havbice 100 mm, v glavnem za pomoč pri neposrednem napadu na postojanki v Zdenski vasi in v Velikih Laščah.

Levstikova brigada bi napad zavarovala iz smeri Kočevja, tako da bi izvedla močan demonstrativni napad na Kočevje, na položajih Rakitnica—Makoše—Ložine pa bi sovražniku preprečila, da bi iz Kočevja v Velike Lašče poslal pomoč.

Največ pozornosti je štab korpusa posvetil zavarovanju ljubljanske smeri, od koder je bilo pričakovati najmočnejšega sovražnikovega posredovanja. Za zavarovanje te smeri je odredil Gubčevo brigado brez enega bataljona in IX. brigado. Odredil jima je položaje na sektorju Brezje—Pijava gorica—Gumnišče—Tlake—Lanišče. Njuna naloga je bila, da uničita sovražnika v Škofljici, minirata in uničujeta železnico in cesto med Lavrico in Škofljico ter Škofljico in Šmarjem; prav tako pa tudi ostale ceste, ki vodijo iz Ljubljane proti Grosupljemu in Turjaku. Z ofenzivnimi akcijami bi morala preprečiti sovražniku prodor iz Ljubljane proti Grosupljemu in Velikim Laščam. Zaradi enotnega poveljevanja in usklajevanja akcij obeh brigad je štab korpusa imenoval začasni operativni štab s komandantom Petrom Brajevičem in politkomisarjem Karlom Tauferjem na čelu.

Notranjski odred je štab korpusa podredil štabu XVIII. divizije s tem, da z enim bataljonom demonstrativno napade sovražnikovo postojanko na Rakeku in uničuje železnico na odseku Podpeč—Rakek—Postojna, en bataljon pa pošlje k štabu XVIII. divizije za njegovo operativno rezervo.

Dolenjski odred je štab korpusa podredil štabu XV. divizije, njegova naloga pa je bila, da blokira in demonstrativno napade sovražnikovo postojanko v Grosupljem in mu na položajih Sp. Slivnica—Boštanj—Lobčec prepreči prodor iz

Grosupljega proti Zdenski vasi. Uničevati bi moral tudi železnico med Šmarjem in Grosupljim in med Grosupljim in Predolami.

Dvanajsta brigada je bila odrejena za korpusno rezervo.

Za začetek akcij je štab korpusa določil 27. februar ob

19. uri.⁷

Glede na številčno stanje odreda in njegovo oborožitev je bila za odred ta naloga zelo težka, kajti sovražnik v Grosupljem je bil številčno več kot še enkrat močnejši, poleg tega pa je imel neprimerno boljšo oborožitev. Odred se je v noči na 27. februar z dotedanjih položajev premaknil na novo odrejene položaje.

V zgodnjih jutranjih urah je prvi bataljon zasedel položaje na Lobčku in pri Boštanskem gradu, kjer se je nastanil tudi štab odreda, drugi bataljon pa je odšel še naprej in zasedel položaje na Sp. Slivnici. Med štaboma odreda in štabom drugega bataljona so telefonisti napeljali telefonsko zvezo, kar je štabu odreda omogočilo hitro in učinkovito povečevanje. Tako je odred pravočasno zasedel odrejene položaje.

Zvečer 27. februarja so vse enote stopile v akcijo. Petnajsta brigada je napadla sovražnikovo postojanko v Zdenski vasi, Ljubljanska pa Velike Lašče, medtem ko so enote Levstikove brigade demonstrativno napadle Kočevje.

Napad na Škofljico je bil pripravljen z enim bataljonom Gubčeve in z enim bataljonom IX. brigade, še pred začetkom napada pa je bilo ugotovljeno, da je sovražnik svojo posadko v Zalogu pri Škofljici, kjer je bila prej maloštevilna posadka, okrepil in zato ni bilo mogoče izvesti koncentričnega napada na Škofljico. Zaradi tega je bataljon IX. brigade napadel Zalog, bataljon Gubčeve pa Škofljico. Ostale enote Gubčeve brigade so uničevale železnico in cesto med Lavrico in Škofljico, blokirale grad Lisiče in uničevale železnico in cesto pri Šmarju. Enote IX. brigade so prekopavale in minirale cesto Škofljica—Pijava gorica—Turjak, Pijava gorica—Želimlje—Turjak in Ljubljana—Ig—Rogovila. Prekopale in zaminirale so jih na številnih krajih in porušile sedem cestnih mostov. Uničile so tudi veliko telefonske napeljave.

Domobranci iz Grosupljega so že podnevi 27. februarja večkrat prišli v bližino položajev odreda, vendar napadli tega dne niso. Bile so to močnejše patrulje, ki so hotele le odkriti odredove položaje. Streljali so le od daleč. Od časa do časa

so odredove položaje obstreljevali tudi s težkimi in lahкими minometi. To obstreljevanje je bilo precej netočno in odred ni imel nobenih žrtev. Borci so čepeli v svojih zaklonih, streljali pa so le tedaj, če so se domobranci položajem preveč približali. V dolino so odhajale tudi bojne in obveščevalne patrulje, ki so se z domobranskimi večkrat spopadle.

Prvi bataljon je zvečer 27. februarja, ko se je začel napad na Zdensko vas in Velike Lašče, izvedel demonstrativni napad na Grosuplje. Bombaši so prišli čez žico do prve utrjene hiše, tam pa jih je sovražnik z močnim zapornim ognjem zaustavil in morali so se umakniti nazaj. Bataljon je domobranske utrdbe obstreljeval tudi z lahкими minometi, toda pomembnejšega uspeha ni dosegel. Sovražnik je iz svojih utrdb streljal z vsem orožjem še dolgo potem, ko se je bataljon že umaknil.

Drugi bataljon je to noč ostal na svojih položajih in ni bil nikjer v akcijah.

Napada na sovražnikovi postojanki v Zdenski vasi in v Velikih Laščah to noč nista uspela. Tudi bataljon IX. brigade je sovražnik v Zalogu zavrnil, bataljon Gubčeve brigade pa je imel več uspeha, ker je uničil dve utrdbi, toda v Škofljici se ni mogel obdržati, ker ni bil Zalog zavzet. Petnajsta in Ljubljanska brigada sta pripravljali ponovna napada, zato so morale enote v zavarovanju ostati na svojih položajih in še naprej braniti vsaka svojo smer.

Sovražnik je hitro spoznal namen enot VII. korpusa. Šlo mu je zato, da bi čimprej deblokiral Velike Lašče in Zdensko vas. Toda 28. februarja še ni mogel zbrati zadostnih sil, da bi prodrl do Velikih Lašč. Zato je cel dan napadal samo s tistimi silami, ki jih je imel trenutno na voljo. Vsi sovražnikovi napadi pa so bili 28. februarja odbiti in enote VII. korpusa so ostale na svojih položajih.

Zjutraj 28. februarja so prvi bataljon pri Boštanju močno napadli domobranci iz Grosupljega. Najprej so poskusili s pehoto. Toda bataljon je vse napade odbil in sovražnik se je z izgubami vrnil v Grosuplje. Ko niso uspeli s pehoto, so poslali iz Grosupljega v pomoč oklopni vlak. Pripeljal je proti Mlačevem in se pred postajo ustavil na odprti progi. Z vlaka so obstreljevali položaje bataljona z lahkim topom, težkimi minometi in težkimi mitraljezi. Toda sovražnikovo prizadevanje je bilo zaman. Borci so imeli odlične položaje

in zaklone, da jim ni prišel do živega niti ogenj težkega orožja niti pehota z lahkim orožjem. Ko je sovražnik spoznal, da je njegovo prizadevanje brez uspeha, se je umaknil v Grosuplje.

Drugi bataljon je tudi tega dne preživel dokaj mirno. Medtem pa je bil že izdelan podstavek za letalski mitraljez in tako je bil pripravljen za boj proti oklopnikom in oklopnemu vlaku.

Zvečer je prvi bataljon ponovil demonstrativni napad na Grosuplje. Že med približevanjem postojanki je naletel na sovražnikovo patruljo in nanjo odprl mitralješki ogenj, patrulja pa se je hitro umaknila v postojanko. To pot se bataljon ni mogel približati žičnim oviram, ker je sovražnik čakal v vseh utrdbah in z močnim ognjem pravočasno preprečil bataljonu, da bi se približal žici in utrdbam. Zato je utrdbe obstreljeval z mitraljezi in lahkimi minometi z večje razdalje. Kakšne so bile posledice tega napada, ni bilo ugotovljeno.

Petnajsti brigadi je v ponovnem napadu na Zdensko vas v noči na 29. februar pomagal tudi bataljon XII. brigade, ki se mu je prvemu posrečilo vdreti v vas. Z združenimi močmi je bila te noči Zdenska vas zavzeta. Sovražnikova posadka ni bila uničena, pač pa se ji je posrečilo pobegniti deloma v Velike Lašče, deloma pa v Grosuplje. V Zdenski vasi je bil zaplenjen tank, trije tovornjaki, top, težki minomet, težki mitraljez, okrog 30 pušk in veliko ostalega vojaškega materiala in hrane. Padlo je precej domobrancev in Nemcev, ranjene pa so vzeli s seboj v Velike Lašče in v Grosuplje, da so jih kasneje prepeljali v Ljubljano.

Ljubljanska brigada tudi te noči ni uspela z napadom na Velike Lašče, zato sta ji že zjutraj 29. februarja odšla v pomoč dva bataljona XV. brigade in havbica. Ostale enote XV. brigade so odšle na položaje k Turjaku za neposredno rezervo enotam operativnega štaba v zavarovanju ljubljanske smeri in kot morebitna rezerva napadajočim enotam pri Velikih Laščah. Bataljon XII. brigade se je vrnil v svojo matično brigado. Tako je štab korpusa pripravljal ponovni napad na Velike Lašče.

Nemško vojaško vodstvo v Ljubljani se je zavedalo, kakšna nevarnost preti postojanki v Velikih Laščah po uni-

čenju postojanke v Zdenski vasi. Z okrepitevijo, ki jo je štab korpusa poslal pred Velike Lašče, so nastali vsi pogoji, da se uniči tudi postojanka v Velikih Laščah. Zato so pohiteli zbirati potrebne sile in 29. februarja zjutraj v Ljubljani sestavili dve močni koloni iz tankovskih enot in motorizirane pehote. Vsaka kolona je štela kakih 8 do 10 tankov in 40 do 50 tovornjakov pehote, med njimi tudi oklopnike.

Prva kolona je udarila na položaje IX. brigade proti Pijavi gorici in Turjaku, druga pa na položaje Gubčeve brigade proti Šmarju in Grosupljemu. Vneli so se srditi boji v obeh smereh in trajali so cel dan.

Skladno s sovražnikovimi akcijami iz Ljubljane proti Gubčevi in IX. brigadi so tudi domobranci iz Grosupljega zjutraj 29. februarja pričeli s splošnim napadom na odredove položaje. Najprej so napadli prvi bataljon, malo kasneje pa še drugega. Medtem ko je zjutraj divjal boj pri prvem bataljonu, so se minerei pod vodstvom Janeza Kocjančiča-Stojana spustili v dolino na železnico in jo med Grosupljim in Sp. Slivnico minirali na več krajih. To so napravili zaradi tega, da ne bi mogel sovražnik poslati oklopni vlak proti Sp. Slivnici, ker bi se lahko približal do neposredne bližine položajev drugega bataljona. Minerce je sovražnik obstreljeval s težkim mitraljezom iz zvonika v Grosupljem, toda delo so kljub temu brez žrtev dobro opravili. Takoj, ko so minerei odšli s proge, je za njimi prišla kolona domobrancev, ki so šli v napad na drugi bataljon. Minerei so komaj prišli na položaje bataljona, ko je že zaropotalo. Tako je divjal boj na celi črti položajev odreda. Domobranci, ki so napadali drugi bataljon, so podpirali težki minometi in topništvo iz Grosupljega, od časa do časa pa je preneslo svoj ogenj tudi na položaje prvega bataljona. Tiste domobranci, ki so napadali prvi bataljon, je podpiral tudi oklopni vlak, ki je pripeljal na isti kraj kakor prejšnjega dne. Toda s kratkim rafalom letalskega mitraljeza je bil kmalu zažgan en vagon vlaka, da je poškodovan ostal na odprti progi. Šele v večernih urah so ga potegnili nazaj v Grosuplje.

Drugi bataljon je vzdržal nekaj domobranskih napadov, ko pa je bil pritisk le premočan, se je umaknil na koto 485 nad vasjo Sp. Slavnica. Domobranci so prišli v vas, naprej pa niso mogli zaradi odpora bataljona z novih položajev.

V vasi se niso zadrževali, pač pa so takoj odšli nazaj v Grosuplje. Ko so domobranci odšli, se je bataljon ponovno vrnil na stare položaje.

Popoldne je sovražnik prebil položaje Gubčeve brigade pri Šmarju in njegova motorizacija je prodrla v Grosuplje. Tako je grosupeljska posadka dobila močno okrepitev in pričakovati je bilo še močnejših napadov na odred. Toda sovražnik je večino teh sil uporabil za boj proti Gubčevi brigadi, proti odredu pa je poslal le tank za pomoč pehoti, ki je napadala prvi bataljon pri Boštanjskem gradu. Pripeljal je v bližino Mlačevega in streljal s topom na položaje bataljona. Letalski mitraljez je tudi njega oplazil s kratkim rafalom in verjetno se je prav zaradi tega takoj umaknil v Grosuplje, medtem ko so boji s pehoto trajali do noči. Bataljon je vse napade odbil in ostal na svojih položajih.

Minerei so zaradi tankov dobili od štaba odreda povelje, da morajo porušiti lesen most pred vasjo Mlačevo, kar so pod močnim mitralješkim ognjem tudi storili. Akcijo so na srečo izvedli brez žrtve. S tem, da so porušili most, so napravili dobro oviro motorizaciji in tankom, kajti prav tam je teren precej močviren in motorizacija bi težko obšla porušeni most.

Tega dne je imel sovražnik precej žrtev. Odredovo poročilo pravi, da je imel kar 20 mrtvih, o številu ranjenih pa ni podatkov; odred pa je imel enega ranjenega, padel pa ni nihče.

V teh bojih je bil navzoč tudi načelnik štaba XV. divizije Radomir Božovič-Raco. Sam se je prepričal o vztrajnosti odredovih borcev in z delom odreda je bil zelo zadovoljen. Dejal je, da je odred v teh bojih dosegel lepe uspehe.

Medtem ko je 29. februarja odred odbijal sovražnika na svojih položajih, Gubčeva brigada pa se je borila proti njemu v okolici Šmarja, Hude police in Bičja, je sovražnikova kolona, ki se je prebijala proti Turjaku, v srditih bojih in s številnimi žrtvami odrinila IX. brigado s položajev pri Pijavi gorici in Gumnišču ter jo potisnila na položaje pri Dreniku in na Gradišču. Po prvih uspehih se je kolona na cesti nad Pijavo gorico ponovno preuredila in nadaljevala prodor proti Turjaku. Tam je trčila na enote XV. brigade, jih pregnala s položajev in si izsilila pot proti Velikim Laščam. Kljub temu, da je imela sovražnikova kolona hude

izgube, se ji je s svojo glavnino posrečilo prodreti do Velikih Lašč in rešiti velikolaško posadko.

Po prodoru nemške kolone v Velike Lašče je štab korpusa ukazal štabu XVIII. divizije ustaviti priprave za ponovni napad na Velike Lašče in usmeriti vse enote v boj proti sovražnikovim kolonam na cestah. Tako so se v naslednjih dneh razvili ogorčeni boji ob cesti Pijava gorica—Turjak, v okolici Velikih Lašč in Osolnika in ob cesti Grosuplje—Turjak pa tudi na Golem in v Zapotoku. Trajali so vse do 3. marca.

Levstikova brigada je ves čas akcij demonstrativno napadala Kočevje in zavračala vsak poskus sovražnikovega izpada iz Kočevja, sicer pa sovražnik iz Kočevja ni resno posredoval za rešitev velikolaške postojanke.

Tudi Cankarjeva brigada in bataljon Gubčeve brigade sta z ofenzivnimi akcijami na Novo mesto uspešno vezala sovražnika nase in zavračala vse njegove izpade iz mesta.

Bataljon Notranjskega odreda je imel prav tako lepe uspehe, saj je ob napadu na Rakek zažgal šolo, v kateri so bili nastanjeni domobranci, njegove minerske skupine pa so minirale in porušile železnico na več krajih.

Prvega marca je imel odred na svojih položajih mir. To se je borcem tudi prileglo, saj so bili že precej izčrpani in tudi prehrana v teh dneh ni bila redna. Popoldne pa se je prebijala kolona Nemcev in domobrancev iz smeri Turjaka čez Št. Jurje (sedaj Podtabor) proti Grosupljemu. To je bil del posadke iz Zdenske vasi, ki se ji je posrečilo pobegniti pred XV. brigado ob napadu na Zdensko vas. Kje se je ta skupina zadrževala ves čas od pobega iz Zdenske vasi do tedaj, ni znano, verjetno pa je bila zakamuflirana nekje pri Ponikvah, kajti v Velike Lašče je prispelo le 84 mož 26. domobranske čete. Ko je drugi bataljon zvedel za to kolono, je hitro odšel k cesti pri št. Jurju, da bi jo napadel. Prišel pa je malo prepozno in dosegel je le še konec kolone in zaščitnico. Napadel je zadnji kraj kolone in zaščitnico in zažgal en tovrnjak, enega pa poškodoval, zaplenil poljski telefon, boben telefonskega kabla, štiri vojaške plašče, šotorska krila in več drugega vojaškega materiala. Padlo je tudi nekaj Nemcev in domobrancev, bataljon pa se je vrnil na svoje položaje brez žrtev.

Mirno je minila tudi noč na 2. marec, zjutraj pa so začele padati granate in mine na vse položaje odreda. Obstreljevanje s težkim orožjem je trajalo kar dve uri. V tem času pa se je sovražnikova pehota približevala položajem odreda. Po končanem topovskem in minometalskem obstreljevanju je močno napadla pehota. Položajev odreda ni mogla zavzeti, ker se je odred odločno upiral in več napadov energično odbil. Od ognja težkega orožja je bilo kar pet borcev ranjenih. Pehota ni uspela z napadi in tudi žrtev zaradi napada pehote odred ni imel. Kolikšne žrtve je imel sovražnik, ni bilo ugotovljeno.

Ker sovražniku ni uspelo, da bi odred pregnal z njegovih položajev, je z napadi za nekaj časa odnehal. Zato pa sta ob 17.50 prileteli dve nemški letali, ki sta napadli položaje odreda. Stresali sta lahke bombe, pred katerimi ni bilo kritja. Te bombe so ranile dva borca. Komandant odreda je hitro postavil letalski mitraljez na Lobčku in užgal po sovražnih letalih. Tedaj sta se hitro obrnili in odleteli nazaj proti Ljubljani.

Tudi noč na 3. marec je bila mirna. Zjutraj pa je sovražnik začel položaje drugega bataljona zopet obstreljevati s težkim orožjem. Po oceni štaba odreda je sovražnik streljal kar z devetimi težkimi minometi in z dvema topoma. Nato je ogenj težkega orožja prenesel na položaje prvega bataljona, pod položaje drugega bataljona pa je pripeljal oklopni vlak in nadaljeval obstreljevanje s težkim orožjem, medtem pa se je pehota približala položajem bataljona in napadla. Bataljon je odbil več napadov pehote in pri tem ni imel nobenih žrtev. Od ognja težkega orožja sta bila tedaj ranjena merilec lahkega minometa in njegov pomočnik, minomet pa je bil uničen. Bataljon se je na svojih položajih boril in odbijal napade pehote vse do 12. ure, nakar se je moral umakniti v vas. Nato je sovražnik ponovno začel obstreljevati s težkim orožjem, vendar je ogenj prenesel v vas in jo precej poškodoval. V vasi se je bataljon upiral še do 13. ure, potem pa se je zaradi premočnega sovražnikovega pritiska umaknil na koto 485. Te položaje je držal še do 14. ure; ker pa je borcev pohajalo strelivo, se je potem cel bataljon umaknil čez dolino in zasedel položaje na Plešivici.

Ko se je sovražniku posrečilo pregnati drugi bataljon s Sp. Slivnice, je napadel še prvi bataljon pri Boštanskem

gradu. Prvi bataljon je zdržal ogenj težkega orožja brez žrtev, pehoto pa je odbijal do 15. ure, ko je sovražnik dobil okrepitev, tedaj pa se je moral umakniti na koto 421 med Plešivico in Žalno. Sovražnik ni šel v zasledovanje odreda in tudi z Lobčka in Boštanjkega gradu se je takoj umaknil.

S tem so se za odred boji na tem sektorju zaključili, zakaj ob 18. uri je štab odreda dobil od štaba XV. divizije povelje za premik na nove položaje in tudi nove naloge.⁸

Prve večje usklajene korpusne ofenzivne akcije po vrnitvi XVIII. divizije so bile tako končane. Enote VII. korpusa so imele v teh akcijah 21 mrtvih in 70 ranjenih borcev, med katerimi je bilo 10 težje ranjenih. Po nesrečnem naključju pa so izgubile tudi havbico. Kljub temu so v teh akcijah pozele lepe uspehe. Po oceni štaba VII. korpusa je imel sovražnik kar 400 mrtvih in 600 ranjenih* vojakov in oficirjev. Sovražniku so partizani zaplenili 9-tonski tank, tri tovarnjake, top, dva lahka in dva težka minometa, sedem lahkih in pet težkih mitraljezov, okrog 300 pušk, več brzostrelk, dve kompletni radiooddajni postaji, veliko hrane in ostalega vojaškega materiala.

Uničili ali delno poškodovali so tri oklopne vlake, uničili tank, dva oklopnika, 12 tovarnjakov, motorizirani top, voz s strelivom; poškodovali pa so dva tanka, tri tovarnjake, osebni avto in več drugih vozil.

Porušena sta bila dva železniška mostova; osem odsekov cest je bilo onesposobljenih za motorni promet; uničene so bile tudi vse električne in železniške naprave na tem sektorju.⁹

To je bil lep uspeh, čeprav ni šlo vse po načrtu. Največji neuspeh je bil ta, da ni bila uničena sovražnikova postojanka v Velikih Laščah, ki je bila v načrtu eden od glavnih ciljev akcij korpusa. Tudi to, da je večina sovražnikove posadke v Zdenski vasi med napadom ušla iz postojanke, je škodovala za delni neuspeh. Pomanjkljivost v načrtu operacij pa je bila ta, da ni bilo predvideno rušenje šmarskih predorov, za kar je bilo dovolj časa, saj jih je Gubčeva brigada držala v svojih rokah cela dva dni. S tem bi napravili največjo oviro

* Sovražnik je vsekakor imel številne žrtve, kar se lahko sodi spričo tako hudih bojev. Vendar točno število njegovih žrtev ni bilo ugotovljeno; število po oceni štaba VII. korpusa pa je precej pretirano.

na progi Škofljica—Kočevje, ki jo sovražnik ne bi mogel kmalu odstraniti.

Dolenjski odred je v okviru teh akcij svojo nalogo v celoti in najbolje opravil ter odigral pomembno vlogo. Od

27. februarja do 3. marca je odbijal vse sovražnikove napade in mu preprečil, da bi prodril iz Grosupljega po dolini Račne do Zdenske vasi in naprej do Velikih Lašč. Tesno je sodeloval z Gubčevo brigado, s katero sta družno zadržala sovražnikove sile v Grosupljem, da njegovo posredovanje iz Grosupljega ni ogrozilo napadajoče enote pri Zdenski vasi in Velikih Laščah.

Sovražniku je prizadejal številne žrtve, odred pa je imel 9 ranjenih borcev, večinoma vsi od sovražnikovega težkega orožja in od letalskega bombardiranja. Tako je odred ponovno dokazal, da je trdoživa in odporna enota, ki ne zaostaja za drugimi operativnimi enotami.

VIRI

(1) Povelje komandanta 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 14. februarja 1944 o pomoči havbične baterije iz Velikih Lašč postojanki v Zdenski vasi; Poročila komande 9. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 15. februarja 1944 o položaju v postojanki Zdenska vas, ZBORNİK VI 11/121 in 123 in Dnevno poročilo Obvešč. centra Org. štaba SD z dne 4. februarja 1944, RSNZ domobr. f. fase. 13112—13689;

(2) Povelje glavnega štaba NOV in PO Slovenije štabu VII. korpusa za učinkovitejše rušenje železnice Grosuplje—Kočevje, ZBORNİK VI 11/50;

(3) Povelje štaba XV. divizije z dne 15. februarja 1944 podrejenim enotam za napad na Račno, Zdensko vas, Grosuplje, Novo mesto in Trško goro, ZBORNİK VI 11/57;

(4) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 16. februarja glavnemu štabu o napadu XV. divizije in Dolenjskega odreda na Račno, Zdensko vas in Grosuplje, ZBORNİK VI 11/62; Dnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 16. februarja 1944 glavnemu štabu, IZDG f. 198/III; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Poročilo Organ, štaba SD št. 1057 z dne 17. februarja 1944, IZDG AFK f. 275/III; Poročilo komande 9. čete 14. SS policijskega polka z dne 19. februarja 1944 o partizanskem napadu na Zdensko vas, ZBORNİK VI 11/131;

(5) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 16. februarja 1944 glavnemu štabu o napadu XV. divizije in Dolenjskega odreda na Račno, Zdensko vas in Grosuplje; Poročilo štaba XV. divizije z dne 18. februarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih pri Rašici, Zdenski vasi in Sp. Slivnici; Odredba štaba XV. divizije podre-

jenim enotam z dne 17. februarja 1944 za rušenje železnice Zdenska vas—Grosuplje; Poročilo komande 9. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 20. februarja 1944 o okrepitvi postojanke v Zdenski vasi, ZBORNİK VI 11/62, 65, 67 in 132;

(6) Poročilo štaba XV. divizije z dne 19. februarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih pri Novem mestu in Čušperku; Poročilo štaba XV. divizije z dne 21. februarja 1944 štabu VII. korpusa o razmestitvi enot in spopadih Dolenjskega odreda s sovražnikom na področju Dobrunje, Leskovec in Grosuplje, ZBORNİK VI 11/69, 74 in 91; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za dni od 18. do 26. februarja 1944 glavnemu štabu, IZDG f. 198/III; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor in Poročilo Obvešč. centra Org. štaba SD za 23. februar 1944, IZDG AFK f. 283/I;

(7) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. februarja 1944 glavnemu štabu o položaju in pripravah za napad na Velike Lašče in Zdensko vas; Povelje štaba VII. korpusa štabom XV. in XVIII. divizije z dne 25. februarja 1944 za napad na Velike Lašče in Zdensko vas ter Grosuplje in Poročilo štaba VII. korpusa z dne 25. februarja 1944 glavnemu štabu o razmestitvi enot in pripravah za napad na Velike Lašče in Zdensko vas ter Grosuplje, ZBORNİK VI 11/82, 88 in 89;

(8) Poročilo operativnega štaba IV. in IX. brigade z dne 28. februarja 1944 glavnemu štabu o napadu na Škofljico in o bojih na področju Škofljica—Grosuplje—Turjak; Poročilo štaba XV. divizije z dne 29. februarja 1944 štabu VII. korpusa o napadu na Zdensko vas, Sv. Anton in Grosuplje; Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 2. marca 1944 štabu VII. korpusa o napadu na Velike Lašče; Poročilo štaba XII. brigade z dne 2. marca 1944 štabu XV. divizije o aktivnosti brigade; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 3. marca 1944 glavnemu štabu o napadu na Zdensko vas in Velike Lašče; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. marca 1944 glavnemu štabu o bojih podrejenih enot, ZBORNİK VI 11/100 in 105 ter 12/3, 4, 5 in 7; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda z dne 2., 3. in 4. marca 1944 glavnemu štabu, IZDG f. 198/III; Poročilo odrednega partijskega biroja z dne 17. marca 1944, CK ŽKS mapa 7562 št. 62/44; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Poročilo Org. štaba SD št. 1326 z dne 2. marca 1944 in poročilo Obvešč. centra št. 3 Grosuplje z dne 3. marca 1944, IZDG AFK f. 300/III in 281/I;

(9) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 3. marca 1944 glavnemu štabu o napadu na Velike Lašče in Zdensko vas, ZBORNİK VI 12/5.

NA SEKTORJU TREBELNO

Boji pri Trški gori

Po zaključku korpusnih ofenzivnih akcij od 27. februarja do 3. marca na območju Velike Lašče—Grosuplje—Škofljica se je XVIII. divizija z delom svojih enot usmerila v akcije na železnico med Podpečjo in Borovnico, z drugim delom svojih sil pa je držala v šahu sovražnikovi postojanki v Velikih Laščah in v Kočevju ter napadala sovražnikove oskrbovalne kolone med tema dvema postojankama in tam uničevala železnico. Štab XV. divizije je izdelal načrt za divizijske akcije in izbral dva cilja. Glavni cilj divizijske operacije je bila sovražnikova postojanka na Trški gori pri Novem mestu, vzporedni pa sovražnikove oskrbovalne kolone in komunikacije med Škofljico in Grosupljim.

Sovražnikova postojanka na Trški gori je bila ustanovljena 7. februarja z namenom, da zavaruje sektor severno od ceste Novo mesto—Dobrava in prepreči pritisk enot VII. korpusa na Novo mesto in na cesto samo, ker se je sovražnik po tej cesti oskrboval in je bila edina zveza s savsko dolino in z Ljubljano. V postojanki je bilo 70 do 80 domobrancev in nekaj Nemcev. Domobranci so bili iz 37. čete Slovenskega domobranstva, Nemci pa so pripadali prvemu bataljonu 14. SS policijskega polka, ki je imel svoj štab in glavnino svojih sil v Novem mestu.

Posadka na Trški gori je bila oborožena razen s puškami in brzostrelkami še z enim težkim in dvema lahkima minometoma, s petimi puškomitraljezi in z dvema težkima mitraljezoma. Posadka je bila nastanjena v cerkvi, okoli cerkve pa si je zgradila več pokritih utrd (bunkerjev) in jih med seboj povezala s pokritimi rovi. Pred položaji je napeljala tudi bodečo žično oviro. Cerkev stoji na vrhu hriba z nadmorsko višino 429 m, kar je precej nad okolico. Zaradi tega

je postojanka imela nadvse dobre pogoje za obrambo. Enote Gubčeve brigade so jo prvič napadle v noči na 13., drugič pa v noči na 16. februar, vendar obakrat brez uspeha.

Poleg posadke na Trški gori je imel sovražnik po podatkih divizijske obveščevalne službe v Novem mestu takrat kakih 750 domobrancev in kakih 350 Nemcev, poleg tega pa so bile ob cesti Novo mesto—Dobrava razporejene postojanke v vsaki večji vasi. Tako je bilo v Mačkovcu 70 domobrancev in Nemcev, na Lešnici 70, v Št. Petru (sedaj Otočec) 80 do 100, na Griču 30 do 40, v Kronovem 70, v Beli cerkvi 100, v Kostanjevici 200 domobrancev in 40 Nemcev, nekaj pa jih je bilo tudi v Ločni pri Mačkovcu. Vsega skupaj lahko računamo, da je bilo na tem sektorju približno 2000 sovražnikovih vojakov. Vse postojanke so bile med seboj tesno povezane in so hitro pomagale druga drugi, če je bilo potrebno. Nemci so imeli tudi precej motorizacije, zato so bili zelo gibljivi.

Poglavitno nalogo je dobila Gubčeva brigada, ki naj bi z enim bataljonom neposredno napadla Trško goro, z ostalimi pa napad zavarovala iz smeri Novo mesto. Dolenjski odred je bil odrejen za zavarovanje napada na črti Lešnica—Kronovo—Šmarjeta. Cankarjeva brigada je dobila nalogo, da istočasno izvede močan pritisk na sovražnikovo postojanko v Novem mestu z desne strani Krke in na postojanko v Kostanjevici, da bi s tem vezala sovražnika nase in mu onemogočila poslati pomoč napadeni postojanki na Trški gori.

Ostale enote XV. divizije naj bi sodelovale tako, da bi en bataljon XV. brigade napadal postojanko v Grosupljem, druga dva pa uničevala železnico med Grosupljim in Šmarjem. Napad na Grosuplje naj bi bil tako močan, da bi sovražnik mislil, da gre za pravi napad in bi iz Ljubljane poslal v Grosuplje pomoč. Če bi pomoč iz Ljubljane v Grosuplje res šla, bi to sovražnikovo kolono XII. brigada s položajem Šmarje—Lanišče napadla in uničila.¹

štab odreda je že 3. marca dobil povelje od štaba XV. divizije za premik na sektor Trebelno. Na položajih pri Plešivici in Lobčku je odred zamenjala XII. brigada, odred pa se je premaknil s prvim bataljonom v Kriško vas, z drugim pa na Sela, medtem ko je štab odreda odšel na Veliko Dobravo.

Na teh položajih je odred ostal dva dni. Borci so v glavnem počivali in se pripravljali za prihodnje naloge. Na teren so bile poslane le bojne in izvidniške patrulje, od katerih je ena na Polici 5. marca padla v zasedo, ki so jo tam postavili domobranci iz Grosupljega. Padla sta dva tovariša. Ker je bil eden puškomitraljezec, so domobranci zaplenili tudi puškomitraljez.

Po dvodnevnem počitku je odred 5. marca odšel proti Trebelnemu, kjer so mu bili odrejeni novi položaji. Zjutraj je prispel na Veliko Loko, kjer je čez dan ostal drugi bataljon in štab odreda, prvi pa je odšel še naprej in počival na Račjem selu pri Trebnjem. Zvečer je cel odred nadaljeval pohod in je 7. marca zjutraj prispel na Trebelno. Prvi bataljon se je nastanil v čužnji vasi, drugi pa na Drečjem vrhu in se je še istega dne premaknil na Trebelno, kjer je bil nastanjen tudi štab odreda. Ta dan je moštvo počivalo, le patrulje so bile poslane proti Tržišču in proti Šmarjeti. Patrulje so zvedele, da domobranci v šmarjeti držijo večkrat zasedo. Odšla je tudi patrulja za zvezo z Gubčevo brigado, ki je štab brigade našla v Češnjicah.

Osmega marca sta dobila štaba odreda in Gubčeve brigade od štaba XV. divizije povelje za napad na Trško goro. še istega dne sta imela oba štaba skupni sestanek in napravila podroben načrt za napad. Dogovorila sta se, da bo postojanko neposredno napadel drugi bataljon Gubčeve brigade, dva bataljona bosta blokirala sovražnikove postojanke v Novem mestu, Mačkovcu in Lešnici, eden pa bo za zaščito topništva, ki bo sodelovalo v napadu. Dolenjski odred bo blokiral sovražnikove postojanke Št. Peter, Kronovo, Grič in Bela cerkev.

Štab odreda je v svojem povelju, ki ga je izdal 9. marca, bataljonoma takole razdelil naloge: Prvi bataljon zasede položaje pred postojankama Št. Peter in Kronovo in obe postojanki demonstrativno napade ter ju po možnosti uniči. Vsekakor pa mora vsak sovražnikov izpad iz postojanke energično zavrniti že pri sami postojanki.

Drugi bataljon zasede položaje pred postojanko Bela cerkev z isto nalogo kot prvi bataljon. Ob cesti v neposredni bližini šmarjete pa mora postaviti močno zasedo z nalogo, da napade in zavrne sovražnika, če bi prišel iz Škocjana čez Zbure.

štab odreda si je za komandno mesto izbral Gorenji vrh, odredov pratež pa ostane na Štravberku.

Po dogovoru bi morale biti vse enote na svojih položajih že ob 14. uri, napad na Trško goro pa bi se pričel ob 17. uri s topniško pripravo, ki naj bi trajala do mraka, nato pa bi napadla pehota.

Odred je na odrejene položaje krenil že ob 12. uri, vendar se je pohod zaradi globokega snega in težkega terena zavlekel, tako da je prvi bataljon zasedel položaje ob 17. uri, drugi pa ob 16. uri.

Ponoči je na vsem sektorju od Novega mesta čez Trško goro do Bele cerkve ropotalo, nebo pa so osvetljevale rakete. Sovražnik je iz postojank Kronovo in št. Peter napravil izpade proti položajem odredovega prvega bataljona, pa je bil vsakokrat odbit (in zavržen v svoji postojanki). Ko je spoznal, da z napadi nima uspeha, je začel položaje bataljona obstreljevati z minometi.

Iz Bele cerkve ponoči ni delal izpadov; zaseda pri Šmarjeti ga je zaman čakala, bataljon pa je postojanko demonstrativno močno napadel.

Sovražnik na Trški gori se je srdito branil in Gubčeva brigada ni mogla postojanke uničiti. Zaradi tega je zjutraj štab odreda ukazal štaboma bataljonov, naj se bataljona premakneta višje na ugodnejše položaje, kjer bi ostala čez dan in ob ponovnem napadu na Trško goro ponovno stopila v akcije pred postojankami. Prvi bataljon se je zjutraj premaknil na položaje nad Herinjo vasjo in nad Toplicami (sedaj šmarješke Toplice), drugi pa na položaje pri Žalovičah.

Sovražnik v postojanki Št. Peter in Kronovo je že ponoči dobil okrepitev, ki je verjetno prišla iz Krškega; zjutraj ob

6. uri pa je začel prodirati proti položajem prvega bataljona. Prva kolona kakih 100 mož je šla iz Št. Petra proti Herinji vasi, druga prav tako močna pa iz Kronovega proti Toplicam. Bataljon se je spopadel z obema kolonama in vse njihove napade odbijal. Verjetno se sovražniku ne bi posrečilo prebiti položaje bataljona, ker so bili njegovi položaji odlični, borci pa so se hrabro borili, če ne bi ob 7. uri nepričakovano udarila v hrbet drugi četi tega bataljona tretja sovražnikova kolona, ki je prav tako štela kakih 100 mož. Ta kolona je šla z Lešnice, odbila 3. četo prvega bataljona Gubčeve bri-

gade,* nadaljevala pot čez Črešnjice na Paho in se tam razdelila na dvoje. Prva kolona kakih 100 mož je šla na Dolenji vrh in tam napadla drugo četo prvega bataljona v hrbet, druga prav tako močna pa je šla na položaje Sv. Jurij, ki je mimogrede iznenadila štab odreda na Gorenjem vrhu.

Ko je bila druga četa prvega bataljona pri Herinji vasi zahrbtno napadena, se je znašla v križnem ognju in položaj je postal nevzdržen. Že ob prvem zahrbtnem napadu iz neposredne bližine je padel komandant bataljona Vojko Seljak-Danilo, mitraljezec težkega mitraljeza in njegov pomočnik, težki mitraljez pa so domobranci zaplenili. Komandir te čete, ki je bil na levem krilu svoje čete, je z delom svoje čete hitro napravil protinapad in se prebil do Gorenjega vrha. Drugi del te čete se je začel umikati proti položajem prve čete, kamor ga je sovražnik sledil. Zaradi tega se je proti žalovičam moral umakniti cel bataljon brez enega dela druge čete, ki se je prebil na Gorenji vrh.

V koloni, ki je šla proti Sv. Juriju, so prednji domobranci nosili titovke in so odredove borce s tem ukanili, tako da so se jim približali prav do vasi Gorenji vrh. Borci so ukano spoznali šele tedaj, ko so domobranci užgali po njih z avtomatskim orožjem. Pri tem iznenadnem napadu je takoj obležal mrtev minerec Lajovic, nekaj pa je bilo ranjenih.

Komandant odreda in njegov namestnik sta z minerskim vodom in z delom druge čete prvega bataljona, ki se je prebil s položajev pri Herinji vasi, hitro odšla iz vasi na greben nad vasjo, da bi od tam ščitili umik ostalih borcev iz vasi.

* Tretja četa prvega bataljona Gubčeve brigade je bila ob napadu na Trško goro na položajih pri Lešnici, ki jo je delno blokirala, druga četa prvega bataljona Dolenjskega odreda pa je blokirala Št. Peter (sedaj Otočec). Medsebojno zvezo sta držali s patruljami. Ko se je zjutraj na povelje štaba bataljona odredova četa premaknila na nove položaje pri Herinji vasi, je četa Gubčeve brigade še ostala na položajih pri Lešnici. Po vsej verjetnosti ni pravočasno dobila povelja od svojega štaba bataljona za premik na nove položaje, ki so ji bili odrejeni pri Sv. Juriju. Zaradi tega jo je sovražnik zjutraj obkolil in je imela pri preboju iz sovražnikovega obroča hude boje. Prebila se je do starega gradu pod Herinjo vasjo, tam pa je doživela še hujši napad od domobrancev in imela še več izgub. Na to se je po skupinah samostojno prebijala med sovražnikovimi kolonami v sestav brigade. V teh bojih je imela četa kar 18 mrtvih in precej ranjenih, med padlimi pa je bil tudi komandir čete.

Toda na grebenu so bili že domobranci, ki so hoteli preprečiti umik borcev iz vasi. Od mitralješkega ognja te zasede je takoj padel namestnik komandanta odreda poročnik Anton Stojan, komandir druge čete prvega bataljona Alojz Saje in borec te čete Stane Slapar. Ostali so se prebili skozi zasedo, vendar so se morali kljub temu umakniti v dolino proti Golem hribu, ker so greben do Sv. Jurija imeli zaseden domobranci. Proti Golem hribu so se umikali tudi ostali borci, ki so bili na Gorenjem vrhu. Tja je prišel tudi drugi bataljon, ki je hitel na pomoč prvemu, pa je bil prepozen, zakaj tudi prvi bataljon se je tedaj že umikal proti Golemu hribu.

Vsi borci, ki so bili pri štabu odreda na Gorenjem vrhu, so med umikom doživeli še en peklenski ogenj iz avtomatskega orožja, ko so se vzpenjali iz doline na greben pred koto 412. Tisti domobranci, ki so zasedli greben nad vasjo Gorenji vrh, so z vsem orožjem nažigali po umikajočih se borcih, saj so jih imeli v nasprotnem bregu na čistini v zračni razdalji komaj 200 metrov. To je bil za borce zelo težak in

Avgust Žitnik, komandir čete in Vojko Seljak, komandant 1. bataljona

nevaren umik, ker je bil globok sneg, na površini je bila zmrznjena skorja, ki ni vzdržala človekove teže, bila pa je dovolj trda, da je borce nepopisno ovirala pri hoji. Tudi na tem kraju je bilo nekaj borcev ranjenih, padel pa ni nihče.

Z Gorenjega vrha je domobranska kolona potem hitro odšla na položaje pri Sv. Juriju in tako zagospodarila nad položaji, ki jih je do tedaj držal odred. Zabarikadirali so se v cerkev in za obzidje okoli cerkve.

Vsi odredovci, ki so se udeležili teh bojev, si bodo ta dan dobro zapomnili. To je bil boj na življenje in smrt, poleg tega pa so bili še nepopisni napor zaradi debelega snega in izredno težkega terena. Vsi so pokazali izredno požrtvovalnost, vztrajnost in hrabrost, če tega ne bi bilo, bi odred imel še več žrtev.

V teh bojih je padlo sedem odredovih borcev, štirinajst pa je bilo ranjenih, od teh štirje težje; pogrešani pa so bili tudi štirje.

Odred je izgubil težki mitraljez »breda«, eno brzostrelko in devet pušk. Sovražnikove izgube niso bile ugotovljene, lahko pa sodimo, da jih ni imel manj kot odred, ker so se domobranci odredovim borcem zelo drzno približevali, ti pa so iz neposredne bližine energično tolkli po njih.

Odred se je s kote 412 umaknil na Štravberk in nato na položaje čužnja vas—Drečji vrh. Štab odreda je ostal v čužnji vasi.

Tega dne pa se ni bojeval samo odred, pač pa tudi Gubčeva brigada. Sovražnik jo je hotel obkoliti in v obroču uničiti ali pa ji prizadejati čimveč žrtev. Predvsem pa mu je šlo, da bi zajel težko orožje pri Karlovcu, zato so se njegove kolone pomikale in prodirale v obliki klešč. Uspeha pa ni imel, ker so se bataljoni še pravočasno umaknili na nove položaje. Izjema je bila le tretja četa prvega bataljona pri Lešnici in del tretjega bataljona pri Dobravi, ker nista pravočasno zasedla novih položajev.

Iz Novega mesta je skozi Ločno prodirala ena sovražnikova kolona proti Dobravi, druga je prodirala iz Mačkovca skozi 2dinjo vas proti Karlovcu, tretja je šla s Trške gore prav tako proti Karlovcu, tej pa se je pridružil tudi del kolone, ki je šla z Lešnice skozi črešnjice in Paho, tam napadla Dolenjski odred v hrbet, nato pa zasedla Sv. Jurij, od koder

je z enim delom krenila naprej proti Karlovcu. Četrta kolona pa je prodirala iz Bršljina proti Hmeljniku in Karteljevemu.

Baterijo Gubčeve brigade in dodeljeno havbico je štab brigade pravočasno umaknil proti Brezju. V okolici Karlovca in Karteljevega so se med bataljoni Gubčeve brigade in sovražnikovimi kolonami razvili srčiti boji, v katerih je sovražnik doživel nekaj porazov, njegov namen, da bi brigado obkolil, pa se je izjalovil.

Število žrtev na obeh straneh je težko oceniti, zakaj podatki o žrtvah si nasprotujejo. Domobranci sami so priznali 6 mrtvih, nekaj težje in nekaj lažje ranjenih; spričo porazov, ki so jih doživeli, pa lahko sodimo, da jih je bilo več.

Brigada je imela po poročilih štabov Gubčeve brigade in XV. divizije v teh bojih najmanj 28 mrtvih in 6 ranjenih, pogrešanih pa je bilo 12 borcev. Zaplenila je tudi nekaj orožja in vojaške opreme.²

Ko sta štaba XV. divizije in Gubčeve brigade po končani akciji ugotavljala, zakaj napad na Trško goro ni uspel, sta prišla do zaključka, da je bila poglavitna krivda pri topništvu, ker ni imelo točnih zadetkov in ni porušilo domobranskih utrd. Vendar je bil to objektivni razlog, saj je bila brigadi dodeljena le ena havbica in tako je bilo topništvo spričo močnih sovražnikovih utrd preslabotno in ni moglo izpolniti pričakovanj.

Če računamo razporeditev in moč sovražnikovih postojank na tem sektorju, lahko ugotovimo, da sta bila Gubčeva brigada in Dolenjski odred veliko prešibka, da bi uspešno opravila tako zahtevno nalogo.

Gubčeva brigada je imela štiri bataljone, četrti bataljon je bil odrejen za zaščito topništva in ni neposredno sodeloval v napadu niti ne v blokadi sovražnikovih postojank. Bataljoni so bili šibki, šteli so komaj po 150 mož. Cel Dolenjski odred je štel kakih 220 borcev v dveh bataljonih. Torej je pri akciji sodelovalo vsega skupaj največ 650 mož, in to v neposrednem napadu in v blokadi sovražnikovih postojank od Novega mesta do Bele cerkve. Ni prezreti dejstva, da je bilo med domobranci večina domačinov, ki so teren zelo dobro poznali, poleg tega pa je bil sovražnik v tehniki neprimerno močnejši, predvsem pa v nižjih predelih, kjer je lahko posredoval s

tanki in oklopniki. Imel je tudi močno topništvo, s katerim je lahko uspešno pomagal svoji pehoti, in pri njegovem premiku ni imel nikakršnih težav.

Poleg vsega tega pa je sovražnik že ob prvih izpadih iz Novega mesta zaplenil bojno povelje komandanta 1. bataljona Gubčeve brigade, malo pozneje pa še bojno povelje komandanta Dolenjskega odreda in tako je lahko odkril vse položaje enot odreda in brigade. To je sovražnikovemu poveljstvu olajšalo usmerjati svoje enote v napade na vse naj občutljivejše kraje položajev odreda in brigade.*

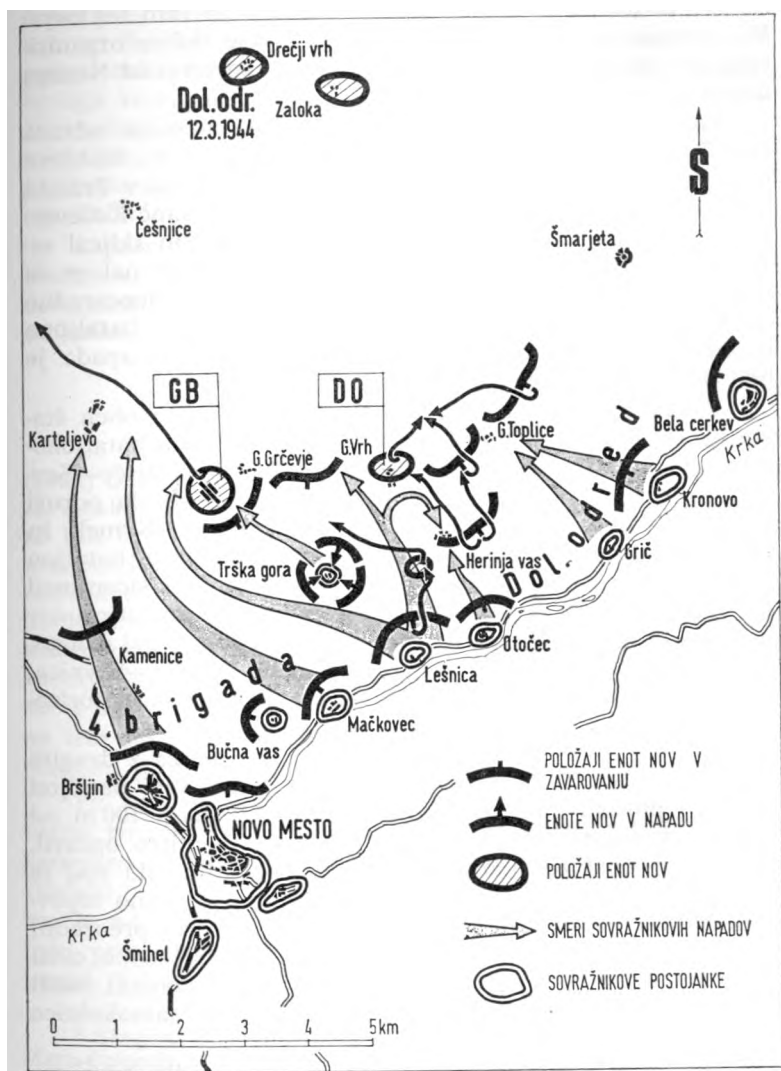
Ker prvi skupni napad na Trško goro ni uspel, je štab divizije ukazal, da se mora napad takoj ponoviti in da je treba sovražnikovo postojanko brezpogojno uničiti. Za ponovni napad so vse enote dobile enake naloge kakor pri prvem napadu. Zaradi tega je odred 12. marca ob 15. uri ponovno zasedel položaje Herinja vas—Toplice—Žaloviče—Gorenji vrh, sovražnikove postojanke pa je ponoči demonstrativno napadal le z bojnimi patruljami.** Tudi na terenu je bilo s sovražnikom več patruljnih spopadov, vendar večjih bojov odred te noči ni imel. Zjutraj se je umaknil s teh položajev in se nastanil v Čužnji vasi in Mirni vasi.

Brigada tudi te noči z napadom ni uspela; bil pa je tudi precej slabši od prvega. Sovražnik je že ponoči posredoval iz Novega mesta in brigada se je morala že v zgodnjih jutranjih urah umakniti.³

Kmalu potem, ko se je 13. marca zjutraj odred nastanil v Čužnji vasi in Mirni vasi, so obveščevalci prinesli vest, da je v Tržišče prišlo kakih 60 domobrancev in Nemcev in da se tam utrjujejo. Z utrditvijo svoje postojanke v Tržišču bi

* Da so domobranci zaplenili bojni povelji komandanta prvega bataljona Gubčeve brigade in komandanta Dolenjskega odreda se vidi iz njihovega poročila o dogodkih pri posadki Novo mesto v času od 10. do 14. marca 1944, ki se hrani v arhivu IZDG AFK, fase. 283/1.

** Desetdnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda za čas od 5. do 14. marca navaja, da je odred zasedel položaje ob ponovnem napadu na Trško goro 13. marca zvečer, kar pa ne more biti točno. Položaje je zasedel 12. marca popoldne in sodeloval z Gubčevo brigado ob ponovnem napadu na Trško goro. To se vidi iz dnevnika minerskega voda Dolenjskega odreda. Tudi poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 17. marca in domobransko poročilo navajata, da je bil ponovni napad na Trško goro izveden v noči na 13. marec 1944.

Položaji odreda od 10. do 12. marca 1944

sovražnik lahko nadzoroval teren okrog Mokronoga vse do Trebelnega, Mirne in št. Ruperta. To bi pomenilo za partizanske enote izgubo zelo važnega ozemlja na tem sektorju. Mokronoški in mirenški teren sta bila zelo dobro organizirana in zelo koristna kot zaledje sektorja severno od Novega mesta.

Zaradi tega je po obvestilu štaba Dolenjskega odreda štab XV. divizije hitro ukrepal. Ukazal je štaboma Gubčeve brigade in odreda, da je treba napasti sovražnika v Tržišču takoj, še predno se utrdi. Komendant divizije Franc Kočevar-Ciril je osebno prišel v štab Gubčeve brigade in sklical sestanek štabov brigade in odreda in jima razložil naloge za napad. Na sestanku so sklenili, da bo postojanko neposredno napadel en bataljon Gubčeve brigade, dva njena bataljona in odred pa bodo napad zavarovali. Za začetek napada je bila določena 20. ura 15. marca.

V skladu z dogovorom na skupnem sestanku obeh štabov je štab odreda takole razdelil naloge svojima bataljonom: Prvi bataljon bo zasedel položaje ob cesti Tržišče—Sevnica v neposredni bližini nemške meje z nalogo, da poruši leseni most čez potok Mirna na cesti Tržišče—Krmelj in prepreči sovražniku prodor iz smeri Sevnica. Drugi bataljon bo zasedel položaje ob cesti Tržišče—Krmelj, in sicer med Poljem in Krmeljem z nalogo, da prepreči sovražniku prodor iz št. Janža (sedaj Šentjanž). Minerskemu vodu je dal nalogo, da s protitankovskimi minami minira cesto Tržišče—Sevnica, da bi sovražniku onemogočil po tej cesti prodor z motorizacijo iz Sevnice.

Odred je odrejene položaje zasedel 15. marca z drugim bataljonom ob 19. uri, s prvim pa ob 20. uri. Prvi bataljon je takoj porušil most čez Mirno, ki je bil kakih 100 m od križišča na cesti Tržišče—Krmelj. To delo je hitro opravil, ker je bil most zgrajen precej primitivno. Minerski vod je položil na cesti proti Sevnici tri pritisne mine in eno topovsko granato težko kakih 45 kg, ki so jo minerei preuredili v protitankovsko mino. Borci prvega bataljona so ob cesti našli 20 samokolnic, s katerimi so sovražnikovi vojaki vozili pesek za gradnjo svojih utrd v Tržišču. Vse samokolnice so razbili in zažgali.

Medtem pa je tudi Gubčeva brigada zasedla odrejene položaje. Za neposredni napad je bil odrejen njen četrti ba-

taljon, zato je stisnil obroč okoli Tržišča. Toda sovražnika v Tržišču ni bilo, ker se je vsak večer umikal v Sevnico, česar prej obveščevalci niso zvedeli. Zato je bataljon uničil vse utrdbe, kolikor jih je sovražnik v teh dneh zgradil, in požgal nekaj hiš, ki so bile primerne za nastanitev sovražnikovega vojaštva. Vsa akcija je potekala mirno, le na položaju odredovega drugega bataljona je ob 23. uri zapel puškomitraljez. Po cesti iz Krmelja je prišla nemška patrulja, ki jo je zaseda ob cesti napadla, patrulja pa se je brez odpora umaknila/*

Čprav enoti s sovražnikom nista imeli bojev, je akcija imela svoj pomen. Za nekaj časa je bila namreč odstranjena nevarnost, da bi sovražnik v Tržišču ustanovil svojo postojanko.

Zasledovanje skrivačev

Na območju ob nemški meji od Trebelnega do Sv. Križa (sedaj Gabrovka) je bilo še precej moških, ki so bili sposobni za vojsko. Skrivali so se in se izmikali mobilizaciji. Nekateri so bili celo oboroženi. Večina od njih je bila do narodno-osvobodilne vojske sovražno razpoložena. Ko so bili le preveč zasledovani, so se organizirano in skrivaj umaknili s tega območja v Novo mesto. Tako se je domobrancem v Novem mestu javilo v dneh od 10. do 24. marca kar kakih 80 skrivačev.⁵ Domobranci so jih vključili v svoje enote. Na terenu so ti skrivači večkrat sodelovali s »piavo gardo«, ki se je na tem sektorju takrat pojavila. Zaradi tega so predstavljali poseben problem, ki je nujno terjal čiščenje terena.*

Po končani akciji v Tržišču je komandant divizije dal ustno povelje štabu odreda, da mora odred takoj oditi v zasledovanje skrivačev in jih poloviti. Zato se je cel odred razdelil v manjše skupine, ki so se razkropile po vsem območju od Tržišča do Tihaboja. Vsaka skupina je dobila nalogo pregledati nekaj vasi in zaselkov in ves teren med vasmi. Vsakega moškega, ki bi bil sposoben za vojsko, so

* Skupina, ki jo je vodil bivši aktivist OF in partizan Janez Mam-Črtomir Mrak, je bila posebna sovražna vojaška tvorba, ki so jo imenovali »plava garda«. Skupina je delovala ob[^] tihi podpori Nemcev, vendar še danes ni popolnoma jasno, kakšen status

naj bi ta skupina pri njih imela. Bila je brez globljih in trdnih ideoloških ciljev. Sovraštvo in boj proti NOV in OF jo je družilo z Nemci in domobranci, kar pa so prikrivali. Zaradi tega je skupina postala maščevalna likvidatorska tolpa imenovana tudi »črna roka«, ki je na zločinski in prav na zverinski način pobijala posamezne ujete partizane in aktiviste OF; sodelavce OF in njene somišljenike pa je pobijala kar na njihovih domovih. Janez Marn je 20. aprila 1944 izdal proglas, ki zgovorno priča o njegovi izdajalski vlogi. Proglas se glasi takole:

»S L O V E N C I ! Kot komandant partizanskega bataljona in Krškega odreda, ter kot član političnega odbora za novomeško okrožje sem imel priliko od blizu opazovati razvoj in delo Osvobodilne fronte. Vsi poskusi, ki so jih jaz in drugi v teku dveh let započeli, da bi Osvobodilno fronto privedli na narodno podlago, so ostali brezuspešni. Program devetih točk, ki je bil osnovan za skupen osvobodilen nastop različnih svetovno znanih skupin je bil od partijcev izdajalsko pogažen. Od 15. X. 1943 dalje nihče več ne more biti funkcionar OF, kdor ni partijec. OF ni torej nič drugega kakor komunistična partija.

Nешteti poboji krščanskih socialistov in sokolov — napartijcev vsem jasno dokazujejo, kakšen je pravi namen KPS.

Zverinsko pobijanje trpečega slovenskega ljudstva, katere priča ste vi sami in brezsmiselno uničevanje našega narodnega premoženja vodi v najhujšo nesrečo, ki je kdaj zadela naš narod.

Zato sem sklenil, da s svojimi častniki, podčastniki in zvestim moštvom izvedem

UDAR V PARTIZANSKIH VRSTAH

da osvobodim in združim vse poštene in narodno čuteče ljudstvo iz krempljev KP, da tako skupno zaščitimo tudi civilno prebivalstvo, narodno premoženje in sebe. Pozivam vse one, ki še niste omadeževani z bratomorilsko krvjo, da se takoj pridružite mojim odredom.

Krivce zločinov, upornike in izdajalce pa bo brezpogojno zadela zaslužena kazen.

Mi bivši partizani in skrivači odklanjamo sodelovanje z okupatorjem, zato ne moremo stopiti v domobranske edinice in ostajamo še nadalje v gozdovih boreč se za svetle ideale, ki morajo navdajati vsakega dobrega Slovenca in Jugoslovana. Ti ideali so:

1. Zaščita slovenskih živelj in narodnega premoženja;

2. Osvoboditev;

3. Zedinjena Slovenija v novi socialno urejeni federativni Jugoslaviji.

Naše orožje, vojaški duh in pogum ter podpora so najboljše poročstvo naše zmage.

Na položaju 20. aprila 1944.

Janez Marn-Črtomir Mrak
Komandant«

Nekaj dejavnosti plave garde se vidi iz poročila komisije VOS za rajon Trebnje—Velika Loka—Mirna in Sv. Križ (sedaj Gabrovka), ki je bilo poslano glavnemu štabu dne 8. marca 1944, kjer med drugim piše:

»Kot stari delavec na terenu in poznavalec razmer na tem sektorju dela bi omenil nekaj glavnih voditeljev te tolpe. To so bili:

Oficir Glušič iz Mokronoga, Saje Jože, Žabjek, bivši jugoslovanski oficir, njegov brat Janko, bivši aktivist OF, Salehar Franc, Blato, štirikratni dezerter in najboljši Črtomirjev sodelavec (Črtomir je bil aktivist OF, ta jim sedaj verjetno pošilja direktive iz Ljubljane), prof. Omahen, Prodof pri Trebnjem, Črtomirjev sodelavec.

Aktivnost:

Dne 4. in 5. t. m. so bili dvakrat v patroli na Čatežu pod Zaplalom. Patrola je štela 15 ljudi in je bila oborožena z enim puškomitraljezom, ostali puške.

Dne 6. t. m. so bili v Rojah in Trebanjskem vrhu. Patrola je bila močna ca. 30 ljudi. Ujeli so tri partizane in jih strahovito mučili. Poleg tega so ujeli tudi dva terenska odbornika.

V noči od 6. na 7. t. m. so napravili niz manjših akcij. Glavni namen, ki so ga tudi dosegli je bilo razbitje telefonske centrale IX. Centralo so razbili obenem pa ujeli tudi tri partizane. Isto noč so ubili na njegovem domu tov. živec Miho iz novomeškega področja, podporočnika, ki se je slučajno mudil doma. Ujeli so tudi kurirja rajonskega odbora OF Trebnje.

7. t. m. zvečer so plavogardisti iz zasede napadli vojnega referenta rajonskega odbora in Grmovška Toneta iz St. Lovrenca, starega partizana in sedanjega aktivista OF. Grmovšek je bil zadet s 7 strel in je umrl. Njega so popolnoma izropali. Vojaški referent pa je ušel. Isto noč so oropali skladišče rajonske gospodarske komisije Trebnje. Vzeli so meso in mast 8 prašičev.

Isti dan so bili na Korenitki.

Plavogardisti so se pojavili na istem terenu kot pred italijansko kapitulacijo. Trenutno se nahajajo v vasi Razbore pri Čatežu. Poleg tega pa so še v nekaj drugih vaseh. Bilo jih je opaziti precej in je po mnenju ljudi okoli 150. Ta številka je verjetna vsled akcij.

Zadržujejo se na sektorju: Čatež—Primskovo—nemška meja—Temenica—proga Ljubljana—Karlovac do Trebnjega—proga Mirna in od tu na Sv. Križ in Čatež. Od tu delajo izpade na vse strani tako, da nisi nikjer siguren. Zdaj so obljubili, da bodo šli na komando mesta Trebnje. Na tem terenu že dolgo časa ni nobene močnejše edinice, tako da imajo oni popolnoma »osvobojeno« in imajo povsod dostop. Včeraj je šel v akcijo VOS bataljona v jačini 30 mož. Danes okoli druge ure se je spopadel z njimi. Spopad je trajal ca. 3/4 ure. O uspehu trenutno še nisem informiran.

Nujno bi bilo, da se na ta teren nemudoma pošlje močna edinica, da zaustavi njihovo delo, ki toliko škoduje našemu pokretu. Važno je, da v kali to zatremo.«

Poročilo se hrani v arhivu IZDG, fase. 710/1.

morale pripeljati v štab odreda na zaslišanje. Preiskovanje terena je trajalo cel dan 16. marca, vendar brez uspeha. Prijeta sta bila le dva moška, ki sta bila brez orožja. Skrivajući so imeli dobro obveščevalno službo in dobra skrivališča, kamor so se poskrili.

Zvečer 16. marca so se skupine drugega bataljona zbrale v Pečicah pri Tihaboju, skupine prvega bataljona pa v št. Rupertu. Na teh položajih je odred počival naslednjega dne dopoldne, popoldne pa je nadaljeval z zasledovanjem skrivačev. Tudi tega dne je bila akcija odreda brez uspeha. Zvečer se je cel odred zbral na Mirni, kjer je prenočil, zjutraj 18. marca pa se je vrnil na sektor Trebelno. Prvi bataljon se je nastanil v Čužnji vasi, drugi na Drečjem vrhu, štab odreda s prištabnimi enotami pa na Trebelnem.⁶

Odredova samostojna dejavnost na sektorju Trebelno

Operacije, ki so jih enote XV. divizije izvajale v dneh od 10. do 15. marca, niso prinesle zaželenih uspehov. Kakor ni bil uspešen napad na Trško goro, tako tudi operacije pri Grosupljem in Šmarju niso potekale po načrtu. Enote XV. divizije so sicer stisnile sovražnika v Grosuplje in močno pritiskale na Škofljico. Popolnoma so tudi uničile železnico Grosuplje—Zdenska vas—Velike Lašče in neprestano napadale sovražnikove oskrbovalne kolone na cesti Pijava gorica—Velike Lašče. Enote XVIII. divizije pa so prav tako neprestano napadale te sovražnikove kolone v ribniški dolini in blokirale sovražnikovi postojanki v Kočevju in v Velikih Laščah. Močan pritisk so izvajale tudi na železnico Ljubljana—Postojna ter na sovražnikovi postojanki Podpeč in Preserje.

Zaradi aktivnosti enot VII. korpusa je sovražnik izpraznil Rašico, posadko pa preselil na Pijavo gorico in tam ustanovil novo postojanko, medtem ko je zaradi boljše povezave postojank Velike Lašče in Kočevje ustanovil 16. marca novo postojanko tudi v Ribnici.⁷

S tem se je na črti Pijava gorica—Velike Lašče—Kočevje vojaški položaj bistveno spremenil in je terjal nove ukrepe štaba VII. korpusa.

štab korpusa tedaj ni imel izdelanega izrazitega načrta za korpusne akcije, pač pa je ukazal štabu XVIII. divizije, da s svojimi enotami samostojno napade sovražnikovo postojanko v Ribnici in jo uniči. Z manjšimi silami pa naj se z napadi usmeri na železnico Ljubljana—Postojna. Prvi napad na Ribnico je bil izveden v noči na 22. marec, drugi pa v noči na 23. marec. Napada nista prinesla uspeha, zato je štab korpusa ukazal štabu XVIII. divizije, da je treba napad bolj pripraviti in ga izvesti z večjimi močmi. V akcijo je vključil tudi enote XV. divizije, da je cela akcija dobila značaj korpusne akcije. Enote XV. divizije je zbral na grosupeljskem sektorju in jim dal nalogo, da napad na Ribnico zavarujejo iz smeri Ljubljana ter istočasno napadejo in uničijo sovražnikovo postojanko na Pijavi gorici. Za neposredni napad na Pijavo gorico je bila odrejena Gubčeva brigada, ki je v ta namen prispela 17. marca brez prvega bataljona na sektor Grosuplje. Pijavo gorico je napadla v noči na 26. marec, medtem ko so enote XVIII. divizije napadle Ribnico šele v noči na 27. marec.

Toda z napadi niso uspele ne enote XV. divizije ne enote XVIII. divizije.

Medtem ko je trajala akcija v ribniški dolini in na sektorju Grosuplje, pa je bil na sektorju Trebelno Dolenjski odred okrepljen s prvim bataljonom Gubčeve brigade, ki so mu ga začasno operativno podredili. Imel je nalogo nadzorovati območje severno od Novega mesta, prav tako nalogo pa je imela Cankarjeva brigada južno od Novega mesta.⁸

Po odredovi vrnitvi iz zasledovanja »plave garde« in skrivačev na sektor Trebelno in ko se je odredu priključil tudi bataljon Gubčeve brigade, sta odredov prvi bataljon in bataljon Gubčeve brigade zasedla položaje Trebelno—Drečji vrh, drugi bataljon pa položaje Velika Strmica—Mirna vas, štab odreda pa je ostal na Trebelnem.

Drugi bataljon je z bojnimi patruljami nadziral sektor proti Šmarjeti, Beli cerkvi in Kronovemu, ostala dva bataljona pa sta imela enake naloge na območju Novo mesto—Mirna peč in Nova gora—Runčec—Sv. Jurij ter Mokronog—Tržišče—Krmelj. Bataljon Gubčeve brigade je imel eno četo tudi v Podturnu v štatemberški dolini, ki je imela stalno zasedo na Novi gori ali pa v Lazah.

Prvi važnejši dogodek je bil že naslednjega dne, 19. marca ob 14. uri. Nad položaji odreda so se pojavila dva ameriška štirimotorna in štiri nemška lovška letala. Med njimi se je vnela bitka, ki je trajala kakih 10 minut. V tej bitki se je eno ameriško letalo vnelo in strmoglavilo na tla v gozdu nad Žalovičami. Med strmoglavljenjem je izskočilo iz letala sedem članov posadke, ki jih je veter raznesel daleč naokrog. Trije so bili verjetno že med bojem v zraku ranjeni, da so strmoglavili skupaj z letalom in tudi v letalu zgoreli. Trije padalci so padli na območju Golega hriba in Vrha nad Toplicami, štirje pa so padli v okolici Kala in Kačjih rid ob cesti Novo mesto—Mirna peč. Skoraj vsi borci so pohiteli v reševanje padalcev, toda večina jih je padla predaleč, da bi mogli priti do njih. Pod Golim hribom nad Toplicami je prišlo do spopada med odredovimi borci in domobranci. Padalca, ki je pristal na Vrhu, so zajeli domobranci, druga dva, ki sta pristala severno od Vrha, pa so dobili odredovi borci. Bataljon Gubčeve brigade je našel enega padalca pri Kalu med Karteljevim in Mirno pečjo. Eden od njih je bil malo opečen po roki, ostala dva pa sta bila zdrava. Tudi od štirih, ki so jih dobili domobranci, so bili trije opečeni in so jih dali v bolnišnico v Novem mestu, kakšna je bila njihova nadaljnja usoda, pa ni znano. Štab odreda je padalce v spremstvu poslal v štab VII. korpusa. Bili so zelo srečni in zadovoljni, da so prišli v roke partizanom, tudi za skrb, ki so je bili deležni, so bili zelo hvaležni.

Letalo je popolnoma zgorelo in se zaradi močnega ognja ni dalo iz njega ničesar rešiti. Kasneje so borci demontirali dva letalska mitraljeza, ki sta bila poškodovana, zato sta bila poslana v delavnice glavnega štaba. Verjetno ju tudi tam niso mogli več popraviti, ker ni bilo kasneje nikoli slišati, da bi bila uporabljena kje v boju.

Pri razbitem letalu je bataljon Gubčeve brigade pustil zasedo, ki je 20. marca pregnala skupino domobrancev, ki so hoteli priti do letala. Tega dne je prišla skupina domobrancev iz Novega mesta tudi v Kartel j evo, ne da bi jo odredove patrolje pravočasno odkrile in napadle. Verjetno so iskali padalce. Ko je v Karteljevo prišla domobranska skupina, je bil v vasi intendant bataljona Gubčeve brigade Jože Kačun-čuček zaradi nabave hrane. Domobranci so ga iznenadili in ga na begu ubili.⁹

Do 23. marca odred ni imel večjih spopadov s sovražnikom. Patrulje, ki so nadzorovale teren, niso nikjer naletele nanj. Šele 23. marca je sovražnik izpadel iz svojih postojank. Z eno kolono kakih 200 mož podprt z dvema tankoma in oklopnjaki je prodiral po cesti od Novega mesta skozi Mirno peč v Trebnje, z drugo pa iz št. Petra čez Herinjo vas do Nove gore, kjer je prišlo do spopada s četo Gubčeve brigade, ki je bila tam v zasedi. Sovražnik je bil premočan in četa se je po 15-minutnem boju morala umakniti proti Brezju. Medtem je prišla tej četi na pomoč še ena četa istega bataljona, pa se je po krajšem spopadu s sovražnikom morala tudi ta umakniti proti Brezju, kjer se je združila s prvo četo. Sovražnikova kolona je prodrla v štatemberško dolino, kjer jo je napadel odredov prvi bataljon, istočasno pa sta tudi četi Gubčeve brigade udarili po sovražniku iz druge smeri, iz Brezja. Napad je bil tako močan, da se sovražnik ni mogel upirati, ampak se je v naglici umaknil čez hrib proti Št. Juriju. Oba bataljona sta nato sledila sovražnika do Št. Jurija in ga napadala, pri čemer je imel nekaj žrtev, večjega uspeha pa nista mogla doseči, ker je prišla iz Mirne peči umikajočim se domobrancem na pomoč druga kolona, podprta z enim tankom. Iz št. Jurija se je sovražnik umaknil proti Mirni peči pod ognjem obeh bataljonov in je imel kakih 5 mrtvih in 10 ranjenih, medtem ko sta oba bataljona ostala brez žrtev.

Kolona, ki je prodirala po glavni cesti Novo mesto—Mirna peč—Trebnje, je v Trebnjem iznenadila bataljon VDV (vojaška državna varnost), ki je bil ravno pri kosilu. Bataljon ni imel zadostnega zavarovanja in obveščevalne službe in je bil tako presenečen, da ni nudil nobenega odpora, pustil pa je tudi veliko orožja in opreme. Sovražnik je zaplenil 8 puškomitraljezov in 3 lahke minomete ter veliko druge opreme in streliva. Ob 16. uri je sovražnik zaplenjeno orožje in strelivo peljal z enim tankom in dvema tovrnjakoma v Novo mesto. Veliko opreme pa je pred poslopjem sodnije v Trebnjem zažgal. Kolono, ki je v Novo mesto odpeljala plen, je VDV bataljon poskušal napasti, vendar se ni mogel nikakor približati cesti, pa tudi dohiteti je ni mogel.

štab odreda je ob 16. uri poslal eno četo v zasedo k Sv. Ani, da bi napadla del sovražnikove kolone, ki je ostala še v Trebnjem, če se bo vračala v Novo mesto. Pripravil pa

je tudi napad na sovražnika, če bi ostal v Trebnjem. Zvečer bi ga napadla bataljon Gubčeve brigade in odredov prvi bataljon. Toda sovražnik se je umaknil iz Trebnjega. Ob 17.30 je kolono napadla zaseda pri Sv. Ani in ubila 9, ranila pa 8 domobrancev.

V noči na 26. marec so vsi trije bataljoni demonstrativno napadali sovražnikove postojanke. Ti napadi so bili v skladu s poveljem štaba XV. divizije in štaba VII. korpusa o napadih na Ribnico in Pijavo gorico. Odred naj bi s tem vezal sovražnika nase, da ne bi poslal pomoči njegovim postojankam v Ribnici in na Pijavi gorici. Tudi Cankarjeva brigada je demonstrativno napadala Novo mesto z južne strani.

Anton Planinšek-Lojze, merilec lahkega minometa v razgovoru s komandantom odreda Jožetom Logarjem-Slovanom

Odredov prvi bataljon je napadal Trško goro. Bombaši so se utrdbam približali na doseg ročnih bomb in jih obsuli z njimi, ne da bi jih domobranci prej opazili. Kakšne žrtve so pri tem imeli domobranci, ni bilo mogoče ugotoviti, verjetno pa so imeli nekaj ranjenih, ker so se slišali klici »na pomoč«. Nato je bataljon utrdbe obstreljeval z mitraljezi do

24. ure, nakar se je brez žrtev umaknil na svoje stare položaje. Domobranci so iz utrdb streljali s puškomitraljezi in tudi z minometom, toda brez uspeha.

Drugi bataljon je napadel sovražnikovo postojanko v Kronovem. Borci niso prišli do sovražnikovih utrdb, pač pa so odprli ogenj iz mitraljezov in pušk s primerne razdalje. Sovražnik je odgovarjal iz vseh utrdb z avtomatskim orožjem in z minometi. Bataljon je postojanko obstreljeval do 2. ure zjutraj, nato pa se je brez žrtev vrnil na svoje stare položaje.

Bataljon Gubčeve brigade je napadel Krmelj. V nekdanji zgradbi bolnišnice je bilo kakih 35 Nemcev. Ko je bataljon začel obstreljevati postojanko, so Nemci nudili močan odpor in so streljali še dolgo potem, ko se je bataljon že umaknil. Ko se je vrnil iz akcije, se je nastanil v Češnjicah, eno četo pa je še naprej imel v Podturnu.

Sovražnik na te napade naslednjega dne ni resneje odgovoril. Le iz Kronovega in Bele cerkve je prišla močnejša skupina domobrancev, za njimi pa so vozili trije tovornjaki, šli so po cesti skozi Brunško vas, Škocjan, Zbure v Šmarjeto, od tam pa so se napotili proti zasedi drugega bataljona, ki je bila na Kogli.* Ko je zaseda užgala po njih, so se brez pravega odpora vrnili nazaj skozi Strelac in Družinsko vas v Belo cerkev.

Popoldne 26. marca so s Trebelnega zopet lahko opazovali letalsko bitko med ameriški in nemškimi letali. Bitka je bila na območju Trebnje—Dobrič—Žužemberk. Po končani bitki je čez Trebelno priletelo nemško lovsko letalo. Komandant odreda je z letalskim mitraljezom spustil na letalo par kratkih rafalov in ga zadel. Letalo se je nenavadno zagugalo, napravilo rahli desni zavoj in odletelo proti Trški

* Kogla je hrib severozahodno od Gorenje vasi pri Šmarjeti. Tega imena na kartah ni, vendar ga vsi domačini uporabljajo.

gori. Letelo je vse nižje in se na Bajnofu pod Trško goro zrušilo na tla. Pilot je še pravočasno izskočil s padalom. Dobili so ga domobranci in ga odpeljali v Novo mesto.¹⁰

Do 29. marca se sovražnik ni več pojavil na sektorju odreda, le iz Bele cerkve je poskušal z manjšo patroljo priti v Šmarjeto, kjer je prej večkrat postavljajl zasede. Toda bojna patrolja drugega bataljona ga je zavrnila. Ko so 28. marca odredovi intendantje z enim vodom drugega bataljona in člani gospodarske komisije v Šmarjeti nabirali hrano, domobranci niso prišli blizu. Zato so zaplenili 4 konje, 3 mule, 5 malih govedi in nabrali kakih 200 kg razne moke.

Tudi v Tržišču se sovražnik ni več utrjeval, je pa vanj večkrat prišla nemška patrolja. Začeli so tudi odvažati vino iz Prijateljve kleti. Da bi jim to preprečili, so odredovi intendantje skupaj s terenci 27. marca s četo prvega bataljona odpeljali iz kleti vse vino.

V Karteljevo je 29. marca prišla iz Novega mesta skupina kakih 30 domobrancev. Iz bataljona Gubčeve brigade je bila zato poslana močnejša bojna patrolja z dvema puškomitraljezoma, da bi jih napadla. Za njo je hitro odšel cel odredov prvi bataljon. Ko je bataljon prispel v Karteljevo, sovražnika ni bilo več tam. Pregnala ga je bojna patrolja še pred prihodom bataljona. Medtem pa se je na cesti Novo mesto—Mirna peč pojavila skupina kakih 80 domobrancev. Bataljon je takoj odšel proti Mirni peči, da bi jo napadel. Bataljonu se je pridružila tudi ena četa Gubčeve brigade. Še predno so borci prišli do Mirne peči, se je sovražnik že umikal proti Novemu mestu. Zato je komandant bataljona poslal močnejšo bojno patroljo za njim, da bi ga dohitela in napadla. Res ga je dohitela pri Malenški vasi in ga z boka napadla. Sovražnik ni nudił odpora, pač pa se je z nekaj ranjenci hitro umaknil skozi Kačje ride v Novo mesto.

Do 3. aprila na sektorju odreda spet ni bilo nobenih bojov, ker se domobranci niso prikazali iz svojih postojank. Tako je odred te dni s svojimi patroljami nadziraj svoj sektor, sicer pa je živel v miru. Tako vzdušje je sovražnik večkrat izrabil v svojo korist. Partizanske enote je iznenadil prav tam, kjer je bilo najmanj pričakovati.

Najboljši primer je bil pokol četrtega bataljona Cankarjeve brigade 16. marca na Javorovici, kjer je v manj kot

eni uri padlo 107 borcev, 8 pa je bilo ranjenih od tistih, ki so se prebili skozi sovražnikov obroč. V zadnjem času je bilo še več podobnih primerov. Domobranci domačini, ki so poznali vse steze in skrivne poti, so domobranske skupine pripeljali na določene kraje globoko v osvobojeno ozemlje že ponoči, ob zori pa so napadli in tako dosegli presenečenje in največkrat tudi uspeh.

Zaradi tega se je po vseh enotah VII. korpusa prav v mesecu marcu pričela stroga kontrola in akcija glede ukrepov za zavarovanje enot in njihovo budnost. Tudi štab odreda se je zavedal, da mora v svojih enotah, predvsem pa pri poveljujočem kadru, vzbuditi budnost do najvišje mere. V dneh, ko ni bilo bojev, je bilo veliko sestankov po enotah odreda, kjer so posebno obravnavali budnost. Štab odreda tudi ni pustil enote na miru. V dneh od 29. marca do 3. aprila je uprizoril v enotah več preplahov, nato pa so na sestankih in vojaških ter političnih urah razpravljali o pomanjkljivostih, ki so se pokazale ob poskusnih preplahih. Prav z namenom, da se obdrži v enotah skrajna budnost, je štab odreda zapovedal štabom bataljonov, naj se bataljoni 1. aprila zamenjajo na svojih položajih. Tako je tega dne odredov prvi bataljon zasedel položaje bataljona Gubčeve brigade v Češnjicah in Podturnu, drugi bataljon je zasedel dotedanje položaje prvega bataljona na Trebelnem in Drečjem vrhu, bataljon Gubčeve brigade pa je zasedel dotedanje položaje drugega bataljona na Veliki Strmci in v Mirni vasi. Vsi bataljoni so prevzeli tudi dolžnosti drug od drugega.¹¹

Uničenje nemške postojanke v Dolah pri Trzišču

Obveščevalci so v dneh, ko je vladalo na sektorju odreda zatišje, zbrali podatke o sovražnikovih postojankah na odseku nemške meje Krmelj—Tržišče—Drušče. Po teh podatkih naj bi Nemci imeli svoje postojanke v Brezju pri Krmelju, v Dolah pri Trzišču in v Druščah; postojanko v Krmelju pa naj bi izpraznili pred nedavnim. Obveščevalci pa niso ugotovili, da imajo Nemci svoji postojanki tudi v Gabrju in Sv. Križu (sedaj Križ). To se pravi, da so imeli na tem sektorju postojanke na gosto Dosejane, saj so bile druga od druge oddaljene le po dobra dva kilometra. Posadke so bile

sicer maloštevilne, saj je bila najbrž najmočnejša v Dolah pri Tržišču.

Na podlagi razpoložljivih podatkov se je štab odreda odločil, da bo odred uničil sovražnikovo postojanko v Dolah pri Tržišču. Postojanka je bila v večji hiši, ki je bila last Cirila Flajsa in kjer je bila pred vojno gostilna. Stala je poldrug kilometer od meje ob cesti proti Sevnici. Hiša je bila utrjena za obrambo le tako, da so bila okna napol zazidana, v veži pa je bilo tudi betonirano strojnično gnezdo. Zunaj ni bilo utrdb in tudi ne žične ovire. V postojanki je bilo kakih 40 do 45 nemških obmejnih stražarjev, ki so bili po večini že starejših letnikov. Oboroženi so bili z lahkim orožjem, imeli pa so nalogo nadzirati mejo in obmejni pas na odseku Vrhek—Gornje Vodale.

štab odreda je vedel, da se postojanka lahko uniči s presenečenjem. Zaradi tega se je odločil, da bo odred postojanko napadel ponoči z bombaškimi skupinami. Zagotoviti je bilo tudi treba, da se bodo po akciji vse odredove enote lahko varno vrnile nazaj čez mejo. Napad je bilo treba zavarovati iz smeri Sevnica in iz smeri Krmelj. Ker štab odreda ni

Gostilna Cirila Flajsa v Dolah pri Tržišču

vedel za postojanko v Sv. Križu, v to smer tudi ni predvidel zavarovanja; zavarovanje proti Gabrju pa je bilo predvideno slučajno, ker je predvidel zavarovanje proti Sevnici.

Za napad sta bila odrejena oba odredova bataljona; bataljon Gubčeve brigade pa je ostal na svojih položajih.

Po kosilu 3. aprila je bil v štabu odreda sestanek s štabi bataljonov, kjer so načrt za napad natančno proučili. Načrt za napad je bil takle: Mejo bi odred prekoračil pri Spodnjih Vodalah, kjer bo prvi bataljon pustil dve zasedi s po enim puškomitraljezom in s po štirimi borci, da zavarujeta povratek ostalih enot. Tretjo zasedo bo pustil ob cesti Tržišče—Dole, da bo zavaroval smer proti Krmelju. Z močno bombaško skupino bo napadel sovražnikovo postojanko iz severozahodne strani, torej od spodaj.

Drugi bataljon bo postavil z dvema puškomitraljezoma in 10 borci zasedo ob meji pri vasi Vrhek, da zavaruje smer proti Krmelju in Brezju. Drugo tako zasedo bo postavil ob cesti Dole—Sevnica pod Velikim vrhom, z bombaško skupino pa bo napadel sovražnikovo postojanko iz jugovzhodne strani, torej od zgoraj.

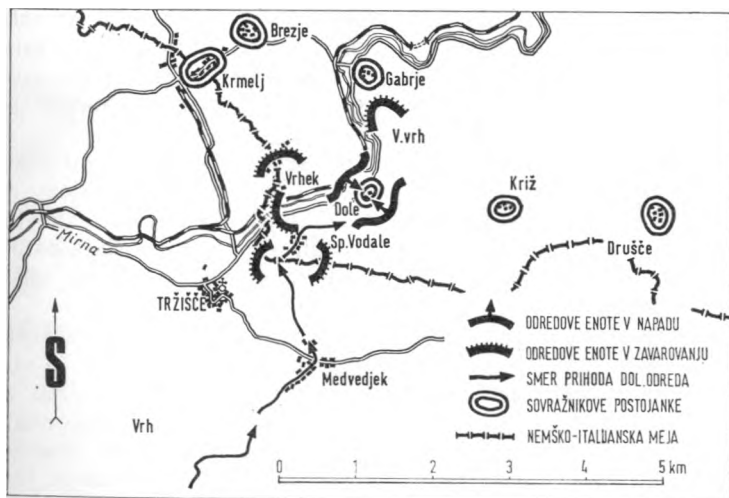
Po sestanku v štabu odreda so bile v bataljonih do večera opravljene vse priprave, ker je bilo odločeno, da se napad izvede še isti večer. Sestavljene so bile bombaške skupine, večinoma iz samih prostovoljcev. Minerei so pripravili po kilogram težke mine iz angleškega eksploziva. Tudi skupine za zavarovanje so bile odrejene pred odhodom na akcijo in vsaka je dobila svojo nalogo.

Po končanih pripravah je odred ob 19. uri krenil proti cilju. Bataljona sta šla vsak zase s svojih položajev, na Medvedjeku pa sta se združila. Mejo sta prekoračila pri Spodnjih Vodalah. Na meji sta ostali predvideni zasedi, ostale skupine, ki so bile odrejene za zavarovanje, pa so odšle vsaka na svoje položaje.

Napad se je začel ob 1. uri ponoči. Bombaši so se priplazili neopazno do same postojanke in stražarja, ki je stal pred hišo, tako iznenadili, da ni utegnil streljati. Ujeli so živega, toda ker je skušal zbežati, so ga morali pokončati. Borci niso smeli oklevati, zato so skozi okna hitro zmetali nekaj bomb v vsako sobo, kjer so spali Nemci. Hiša se je v svoji notranjosti stresla in v sobah je izbruhnil požar. Na vhodna vrata se je prvi pognal Dušan Požun-Medved in

s treskom odprl vrata. V tem trenutku pa je zapela brzostrelka in Požun se je zvil na pragu ter obležal mrtev. Iz betonskega strojničnega gnezda v veži je branil vstop skozi vhodna vrata Nemec z brzostrelko. V hiši je nastala zmešnjava in čulo se je vpitje, skozi odprtine na oknih pa je priletelo nekaj ročnih bomb. Ker so bili borci previdni in so čepeli v kritju, bombe niso ranele nikogar. Treba je bilo minirati betonsko gnezdo v veži in omogočiti vstop v hišo. To nalogo je prevzel komandir minercev Marjan Malenšek-Danilo, a je bil na pragu hiše ranjen.

Ogenj se je vedno bolj širil, Nemci pa so se umaknili na podstrešje, vendar jim tam ni bilo obstanka, ker je bila streha pod močnim strojničnim in lahkomimetnim ognjem. Zato so se hitro umaknili nazaj v pritličje, vendar odpor ni dolgo trajal, ker se je zrušil strop in pokopal Nemce pod seboj. Iz betonskega gnezda v veži pa se je še vedno usipal avtomatski ogenj skozi glavna vrata. Ko se je zrušil strop in stopnice je tudi v veži popolnoma prenehal ves nemški odpor. Toda vstop v hišo je bil zaradi močnega ognja nemogoč, plamen je objel celo hišo.

Napad na postojanko Dole 4. aprila 1944

Borci so ostali v primerni razdalji okoli goreče hiše vse do 3. ure. V hiši ni bilo slišati nobenega človeškega glasu več. Tako so Nemci našli smrt pod ruševinami in v ognju. Ko so se borci prepričali, da v hiši ni nihče več živ, so pobrali orožje mrtvega stražarja in se umaknili v Spodnje Vodale. S seboj so nesli mrtvega Požuna in ranjenega Malenška. Nemci niso posredovali iz nobene smeri, zato so se skupine za zavarovanje brez boja umaknile s svojih položajev in vse enote odreda so se zbrale v Spodnjih Vodalah, nato pa hitro prekoračile nemško mejo. Na Medvedjeku je bil dveurni počitek, nato pa sta oba bataljona krenila vsak na svoje stare položaje.

Sovražna postojanka je bila popolnoma uničena, žal pa je bila zaplenjena le ena puška, vse ostalo orožje pa je ostalo v goreči hiši in je bilo uničeno. Ob napadu so se najbolj izkazali namestnik komandanta prvega bataljona Janez Kocjančič-Stojan, komandirja čet prvega bataljona Avgust Žitnik in Ciril Trček ter mitraljezci in borci Jože Majerle, Jože Počivalšek, Ivan čož, Stane Cerar in Rajmond Letitzky.*

Nemci so šele zjutraj 4. aprila poslali iz Sevnice 2. in

4. četo 611. bataljona deželnih strelcev za okrepitev postojank Gabrje in Sv. Križ ter poostreitev nadzora na meji.¹²

Ko se je 4. aprila odred vrnil na svoje položaje, je bila na tem sektorju že Gubčeva brigada, ki se je po bojih pri

* LETITZKY Rajmond je bil takrat star 55 let. Bil je Avstrijec. V prvi svetovni vojni je bil na ruski in italijanski fronti. Med obema vojnoma je živel na Dunaju in je imel svoje avtoprevoznništvo. Član KP je bil od leta 1919. Leta 1941 je bil vpoklican v nemško vojsko. Bil je na ruski fronti pri Stalingradu.

S tajnim posredovanjem organizacije KP je bil iz nemške vojske odpoklican leta 1943. Potem je zopet živel na Dunaju in izvajal razna sabotažna dejanja predvsem na železnici (miniral je vlak s 26 cisternami bencina). Nato je bil izdan. Umaknil se je pravočasno in se dva meseca skrival pri raznih članih KP v Avstriji in naposled dobil zvezo s slovenskimi partizani. Zveza ga je vodila prdk Domžal in tako je 8. januarja 1944 vstopil v partizane in prišel v Dolenjski odred. Bil je v drugi četi prvega bataljona. Med borci je bil zelo priljubljen, bil pa je tudi izredno hraber in požrtvovalen, kar je pokazal v vseh bojih, zato je kljub svoji starosti borcem bil za vzgled. Poleti 1944 je odšel iz odreda in je bil kasneje v avstrijskem bataljonu pri glavnem štabu NOV in PO Slovenije. Ostal je živ in se vrnil v Avstrijo, kjer je še po vojni imel vplivno vlogo v vodstvu KP Avstrije. Podatki o njem se hranijo v arhivu CK ZKS v Ljubljani, fase. 7561.

Pijavi gorici vrnila na svoj stari sektor z isto nalogo, ki jo je imela pred odhodom k Pijavi gorici. Toda že 5. aprila je sovražnik iz Novega mesta napravil izpad. Napadel je Gubčevo brigado in vneli so se hudi boji, v katerih je sovražnik uporabil tudi letalstvo. Odredov prvi bataljon je šel brigadi v pomoč in se razdelil na dva dela. Prva četa je zasedla položaje nad štatemberško dolino in zavarovala brigadi levi bok, druga četa pa je zasedla položaje pri Rihpovcu in zavarovala brigadi desni bok iz smeri Trebnjega. Drugi bataljon je tega dne delno zasedel prejšnje položaje prvega bataljona Gubčeve brigade pri Mirni vasi in okrepil nadzor terena ob nemški meji, na Žalostni gori pa je postavil močno zasedo, da bi preprečila sovražniku prodor iz Sevnice čez Mokronog proti Trebelnem. Toda tega dne nobena odredova enota ni imela bojev. Boji so bili le na položajih Gubčeve brigade, ki je sovražnika zavrnila in se je moral umakniti v svojo postojanko.¹³

Odred je torej tudi tokrat izpolnil naloge, ki jih je dobil od štaba XV. divizije. Okrepljen z bataljonom Gubčeve brigade je uspešno nadzoroval sektor severno od Novega mesta in napadal ter zavračal sovražnikove skupine, ki so skušale vdirati vanj. Tudi v noči na 26. marec, ko je Gubčeva brigada napadala sovražnika na Pijavi gorici in ko naj bi bil izveden glavni napad na sovražnika v Ribnici, je bil odred zelo aktiven in je demonstrativno napadel kar tri sovražnikove postojanke. Uničil je tudi sovražnikovo postojanko v Dolah pri Tržišču, 5. aprila pa varoval boke in hrbet Gubčevi brigadi, ko je ta odbijala napade sovražnika iz Novega mesta. Njegovo samostojno dejavnost v času od 15. marca do 5. aprila lahko ocenimo kot zelo uspešno.

VIRI

(1) Povelje štaba XV. divizije z dne 7. marca 1944 štabom podrejenih enot za napad na sovražnikovo postojanko Trška gora, ZBORNIK VI 12/12;

(2) Poročilo štaba XV. divizije z dne 12. marca 1944 štabu VII. korpusa o napadu na sovražnikovo postojanko Trška gora; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 13. marca 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot; Poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 15. marca 1944 glavnemu štabu o aktivnosti odreda in Poročilo štaba IV. SNOU brigade »Matija Gubec« z dne 17. mar-

ca 1944 štabu XV. divizije o aktivnosti brigade, ZBORNİK VI 12/25, 27, 36 in 42; Poročilo partijskega biroja Dolenjskega odreda z dne 17. marca 1944, Arhiv CK ŽKS fase. 7562—62/44; Dnevnik minerskega voda, hrani avtor; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 585—592; Jože Logar, ustni vir, avtorjevi spomini in Poročilo o dogodkih pri posadki Novo mesto (obveščevalni center št. 13) v času od 10. do 14. marca 1944, IZDG AFK fase. 283/1;

(3) Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. marca 1944 štabu VII. korpusa o ponovnem napadu na sovražnikovo postojanko na Trški gori; Poročilo štaba IV. SNOU brigade »Matija Gubec« z dne 17. marca 1944 štabu XV. divizije o aktivnosti brigade, ZBORNİK 12/35 in 42; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Lado Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 592—594 in domobransko Poročilo o dogodkih pri posadki Novo mesto (obveščevalni center št. 13) v času od 10. do 14. marca 1944, IZDG AFK fase. 283/1;

(4) Dnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 16. marca 1944, IZDG fase. 198/III; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor in L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 596—597.

(5) Poročilo o dogodkih pri posadki Novo mesto (obveščevalni center št. 13) v času od 10. do 14. in od 18. do 24. marca 1944, IZDG AFK fase. 283/1;

(6) Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za 16. in 17. marec 1944, IZDG, fase. 198/III in Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor;

(7) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 13. marca 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot; Poročilo štaba XV. divizije z dne 13. marca 1944 štabu VII. korpusa o aktivnosti podrejenih enot; Povelje štaba XVIII. divizije z dne 13. marca 1944 štabom Vili, in IX. brigade, da uporabita boljšo taktiko v boju s sovražno kolono na cesti Velike Lašče—Kočevje in Poročila štaba XVIII. divizije z dne 16. in 18. marca 1944 glavnemu štabu o razmestitvi enot in o položaju na sektorju divizije, ZBORNİK VI 12/27, 29, 30, 39 in 44 ter Poročilo pri posadki Ribnica v času od 16. do 29. marca 1944, IZDG AFK fase. 283/1;

(8) Poročilo štaba IX. brigade z dne 18. marca 1944 štabu XVIII. divizije o napadu na sovražnikovo postojanko Ribnica; Povelje štaba XVIII. divizije z dne 24. marca 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnikovo postojanko Ribnica; Povelje štaba XVIII. divizije z dne 23. marca 1944 podrejenim enotam za nadaljevanje akcij na sovražnikove postojanke in za večjo politično aktivnost na terenu; Poročilo štaba VII. korpupa z dne 24. marca 1944 glavnemu štabu o položaju in bojih na sektorju divizij; Povelje štaba XVIII. divizije z dne 24. marca 1944 podrejenim enotam za ponovni napad na sovražnikovo postojanko Ribnica in Poročila štaba XVIII. divizije z dne 23., 24. in 27. marca 1944 štabu VII. korpupa in glavnemu štabu o napadih na sovražnikovo postojanko v Ribnici, ZBORNİK VI 12/45, 48, 59, 60, 61, 62, 63 in 71 ter L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 597—605 in Vladimir Kiauta: NA BOJNI ČRTI OSEMNAJSTE, 390—392;

(9) Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda z dne 18., 19. in 21. marca 1944, IZDG fase. 198/III in Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Avtorjevi spomini; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 605—608; Poročilo o dogodkih pri posadki Novo mesto (obveščevalni center št. 13) za čas od 18. do 24. marca 1944, IZDG AFK fase. 283/1;

(10) Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za 25. in 26. marec 1944, IZDG fase. 198/III; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Avtorjevi spomini in Poročilo o dogodkih pri posadki Novo mesto (obveščevalni center št. 13) za čas od 25. marca do 1. aprila 1944, IZDG AFK fase. 283/1; ter L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 605—608;

(11) Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za čas od 27. marca do 3. aprila 1944, IZDG fase. 198/III; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor in Avtorjevi spomini; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 605—608;

(12) Povelje štaba Dolenjskega odreda štaboma bataljonov za napad na sovražnikovo postojanko v Dolah pri Tržišču z dne 3. aprila 1944 in Poročilo o izvršenem napadu z dne 4. aprila 1944; Poročilo komande 2. čete 611. bataljona deželnih strelcev z dne 6. aprila 1944 štabu bataljona o akciji v predelu Gabrje—Sv. Križ, ZBORNIK VI 12/103 in 148; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za 3. in 4. april 1944 IZDG fase. 198/III; Partijska poročila Dolenjskega odreda za čas od 1. do 15. aprila 1944 z dne 17. aprila 1944, Arhiv CK ZKS fase. 7562 — 366/44; Trček Ciril: DOMOVINI SO DALI VSE, Ljubljanski dnevnik št. 200 z dne 28. avgusta 1953 in Avtorjevi spomini;

(13) Poročilo štaba IV. SNOU brigade »Matija Gubec« z dne 1. aprila 1944 glavnemu štabu o aktivnosti brigade; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 10. aprila 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot, ZBORNIK VI 12/87 in 109; Poročilo štaba Dolenjskega odreda za 5. april 1944, IZDG fase. 198/III. in L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 612—613.

OD TREBELNEGA DO ŠT. VIDA PRI STIČNI

Nadaljevanje zasledovanja plave garde in skrivačev

Ko je sovražnik 5. aprila zvečer prenehal z napadi na Gubčevo brigado in se je umaknil v Novo mesto, se je tudi odredov prvi bataljon umaknil s položajev pri Rihpovcu in nad štatemberkom ter se nastanil pri štabu odreda na Trebelnem. Drugi bataljon pa je še naprej ostal na prejšnjih položajih na Drečjem vrhu. Naslednji dan je minil mimo in nikjer ni bilo večjih bojev. Manjše patroljne spopade so imele le enote Gubčeve brigade pri Karteljevem in pri Češči vasi. Zato se je odredovo moštvo lahko v miru pripravljalo za nove akcije, štab odreda je dobil povelje od štaba korpusa, da se mora odred premakniti proti št. Vidu pri Stični in da nadzoruje nemško mejo do Metnaja ter ves sektor od Trebnjega do Stične. Glavno pozornost naj posveti plavi gardi in skrivačem, ki jih mora neprestano zasledovati, napadati in uničevati, da bi se preprečilo in zatrla njihovo škodljivo delovanje. Istočasno naj po možnosti izvede tudi napad na eno manjšo nemško postojanko na sektorju med Savo in nemško mejo.

štab odreda je sklenil, da odred še med premikom napade sovražnikovo postojanko v Brezju pri Krmelju. Z natančnimi podatki o postojanki ni razpolagal, znano pa mu je bilo, da je v postojanki kakih 30 do 40 mož. Računal je tudi s tem, da je sovražnik zaradi uničenja njegove postojanke v Dolah pri Tržišču poostрил nadzor meje in izvedel tudi druge varnostne ukrepe. Zavedal se je, da bo napad uspel le tedaj, če se bo odredovim enotam posrečilo neopaženo prekorachiti mejo, se približati sovražnikovi postojanki in doseči popolno presenečenje. Napad bi zavarovale tri zasede; prva v smeri Sevnice, ta bi bila postavljena pod Sv.

Marjeto, druga iz smeri Tržišča, tretja pa ob sami meji na cesti proti Št. Janžu.

Priprave so bile izvedene že čez dan 6. aprila, sestavljene so bile tudi bombaške skupine ter skupine za zavarovanje. Ves pratež bi se premaknil s Trebelnega na Mirno in tam počakal borce, ki bi bili v akciji.

Ob 17.30 je odred odšel s Trebelnega v Mokronog. Tam so se pratež in borci, ki niso šli v akcijo, ločili od bataljonov in odšli na Mirno, bataljona pa sta odšla čez Pijavice v Gabrijele, od koder je bila poslana izvidnica in predhodnica do same meje. Ni trajalo dolgo, ko sta se na meji oglasila mitraljez in brzostrelka. Slišati je bilo še nekaj strelav iz pušk in nato je zopet vse utihnilo. Ko so se vrnili izvidniki, so povedali, da so na meji nemške zasede in patrulje in da je meja tako nadzorovana, da je to noč ne bo mogoče neopaženo prekorati. Zaradi tega je štab odreda odstopil od svojega načrta v prepričanju, da akcija ne bi uspela. Zato sta se bataljona obrnila in odšla na nove položaje. Prvi bataljon in štab odreda sta se nastanila na Mirni, drugi pa v št. Rupertu.

Prvi bataljon je dobil nalogo, da s patruljami nadzoruje nemško mejo od Homa do Zgornje Cerovice in območje Mirna—Sv. Križ—Čatež—Trebanjski vrh—Mirna, drugi bataljon pa nemško mejo od Homa do Tržišča in teren med mejo in Mokronogom. Vse patrulje, ki so križarile v notranjosti, so imele nalogo temeljito preiskovati vse vasi in zaselke ter ves prostor med njimi in iskati sledi plave garde ter poizvedovati za njo in skrivači. Patrulje so se vrnile na Mimo in v št. Rupert do 14. ure in nobena ni zasledila ne prvih in ne drugih, ugotovile pa so, da je nemška meja od Homa do Tržišča pod strogim nemškim nadzorom.

Po kosilu se je odred premaknil naprej proti št. Lovrencu (sedaj Šentlovrenc na Dolenjskem). Drugi bataljon je ostal na Veliki Loki, prvi bataljon in štab odreda pa sta odšla v Št. Lovrenc. Na teh položajih je odred ostal en dan in prav tako kot prejšnjega dne razposlal svoje patrulje na teren in ob nemški meji z istimi nalogami, le da so zajele teren in mejo do Metnaja in Višnje gore. Tudi tega dne je bilo njihovo prizadevanje zaman, nikjer niso zasledile ne plave garde in ne skrivačev.

Odred je nadaljeval premik 8. aprila popoldne. Prvi bataljon in štab odreda sta se še pred večerom nastanila v Radohovi vasi, drugi pa v Velikem Gabru. Na teh položajih je odred ostal od 8. do 10. aprila in s svojimi patruljami nadzoroval sektor od Trebnjega do Višnje gore in obmejni pas od Sv. Križa do Metnaja. Imel je tudi dve stalni zasedi, od katerih je bila prva v moči ene čete ob cesti v temeniški dolini, druga pa blizu meje na Farškem Kalu. Zaseda v temeniški dolini je bila 9. aprila izdana Nemcem. Ti so jo hoteli iznenada napasti in uničiti. Čeprav so neopaženo prekorčili mejo, so jih borci v zasedi še pravočasno opazili, udarili po njih, napad odbili in se brez žrtev umaknili. Sovražnik je imel dva mrtva in tri ranjene, ki jih je odvrlekel nazaj čez mejo.

Prizadevanje odreda, da bi izsledil piavo gardo, je bilo torej ponovno zaman. Verjetno so se plavogardisti po spopadu s 1. bataljonom VDV 1. aprila v Metnaju, kjer so doživeli poraz, umaknili čez mejo in bližje k Ljubljani. Skrb, da bi se ta tolpa uničila, pa je bila prisotna še naprej, kakor pri štabu tako tudi pri vseh borcih odreda in so se pozneje večkrat spopadli z njimi in jim večkrat prizadejali izgube, kar pa bo razvidno v nadaljevanju te knjige.¹

Potem ko je odred odšel s sektorja Trebelno, se je tam vojaški položaj spremenil. Osmega aprila so Nemci in domobranci ustanovili v Tržišču svojo postojanko. Že prvega dne se je v Tržišče pripeljala na 18 tovornjakih 35. četa Slovenskega domobranstva in nekaj Nemcev. Bilo je vseh skupaj kakih 200 mož. Gubčeva brigada jih je že v noči na 9. april napadla v Tržišču, vendar napad ni uspel, ker so bili vsi celo noč pripravljeni, dobili pa so takoj tudi pomoč iz Sevnice. Z vso naglico so se utrjevali in se do 13. aprila toliko utrdili, da so že začeli izpadati proti Lakencam in proti Trebelnem, 14. in 15. aprila pa so izvedli splošni kombinirani napad na Trebelno iz južne in severne strani. V napadu je sodelovalo tudi 6 tankov. Sovražnik je po hudih bojih z Gubčevo brigado zavzel Trebelno, vendar se je zaradi močnega protinapada brigade moral umakniti na izhodiščne položaje. Pri tem je imel precej izgub, uničen pa mu je bil celo en tank, dva pa poškodovana.²

Napad na nemško obmejno postojanko v Zagozdu

štabu odreda so obveščevalci prinesli poročila, da imajo Nemci na Tepah pri Polšniku državno kmetijsko posestvo, kjer imajo večje število goveje živine in konj. Posestvo da je slabo zavarovano, včasih pa zavarovanja sploh ni. Najbližja nemška postojanka je na Polšniku, kjer je kakih 80 vojakov.

Na podlagi teh podatkov je štab sklenil, da bo odred s posestva odpeljal živino; hleve, senike in ostale objekte pa požgal. Desetega aprila je bila sestavljena skupina 153 mož iz obeh bataljonov, v glavnem prostovoljcev, ki so že zvečer odšli iz Radohove vasi in se zjutraj ustavili v Moravčah pri Sv. Križu. Tja bi se morala vrniti zadnja obveščevalna patrolja, ki naj bi prinesla natančne podatke o sovražniku na Tepah, Polšniku in na meji, ki so bili potrebni pri izdelavi natančnega načrta za akcijo. Patrolja se je zjutraj res vrnila, poročila pa niso bila prav nič vzpodbudna. Nemci so namreč posestvo zavarovali z močno stražo, v postojanko na Polšniku pa je prišlo celo nekaj okrepitve. Zaradi teh novic je štab odreda akcijo do nadaljnjega odložil in se odločil za napad na nemško postojanko v Zagozdu. Ker štab odreda o tej postojanki ni imel drugih podatkov kot te, da je v njej kakih 80 Nemcev, je že dopoldne poslal proti njej izvidniško patroljo, da bi zbrala podatke o sovražnikovih položajih okrog postojanke, o njegovi oborožitvi in o tem, v katerih hišah so nastanjeni vojaki. Patrolja je takoj odšla in se tudi kmalu vrnila. Čez mejo ni mogla zaradi nemških patrolj, ki so neprestano nadzorovale mejo. Časa ni bilo na pretek, zato se je štab odreda odločil, da se napad izvede brez natančnega načrta. Sestavili so mitralješke in bombaške skupine, ki naj bi iznenada v jurišu vdrle v vas in omogočile vdor v vas ostalim borcem, da bi z bombami uničili sovražno posadko.

Tako je 153 mož krenilo 11. aprila ob 19.30 iz Moravč čez Sv. Križ in Brezovo proti meji. Odredova kolona je po dveh umi hoji prekoračila mejo nad Brezovim in nadaljevala pohod kar po cesti proti Dolam, kajti vodič, ki jo je vodil, ni poznal stranskih poti. Odred se s sovražnikom ni nikjer srečal, niti v Dolah niti na Kalu, zato je nadaljeval pohod do prvih hiš, ki stojijo ob cesti kilometer pred vasjo Zagozd.

Od tam naprej so šli na čelu kolone mitraljezci in bombaši, pred njimi v razdalji kakih 100 do 150 m pa močna predhodnica.

Ker ni nihče vedel, kako je sovražnik utrjen in kje ima mitralješka gnezda, je predhodnica hodila zelo previdno, pa je kljub temu padla v nemško zasedo, ki je bila na hribčku kakih 200 m pred vasjo, severno tik nad cesto. Zaseda je užgala po odredovi predhodnici, vendar nihče od borcev ni bil ranjen. Borci v predhodnici niso niti trenutek oklevali, ampak so se takoj pognali v juriš in takoj pregnali nemško zasedo. Na vrhu hribčka je bilo mitralješko gnezdo poljskega tipa, v njem so borci našli tri ročne bombe in okvir za mitraljez »Šarec«. Ko je bil hribček zavzet, se je cela odredova kolona hitro razvila za napad in zasedla položaje pred vasjo. S teh položajev so borci odprli močan ogenj na postojanko, sovražnik pa je s prav tako močnim ognjem odgovoril. Borci so takoj opazili, kje ima sovražnik mitralješka gnezda,

**Obnovljena vas Zagozd pri Podkumu, kjer je bila 12. aprila 1944
uničena sovražnikova postojanka**

zato so osredotočili ogenj nanje, lahka minometa pa sta jim izdatno pomagala. Po nekaj minutah močnega ognja so se bombaši in mitraljezci pognali v juriš. Nalet je bil tako močan in odločen, da so sovražnikovi vojaki začeli v neredu bežati v vas. Medtem pa so bombaši že prišli do prvih hiš, nato pa se je boj nadaljeval po vasi samo z ročnimi bombami. Med hišami so se Nemci trdovratno upirali in izvedli celo nekaj protijurišev, ki pa so bili vsi odbiti. Ko so Nemci spoznali, da jim v vasi ni več obstanka, so se v neredu umaknili iz vasi proti severu in se spustili po gozdu navzdol na cesto, nato pa po dolini Sopote proti Radečam.

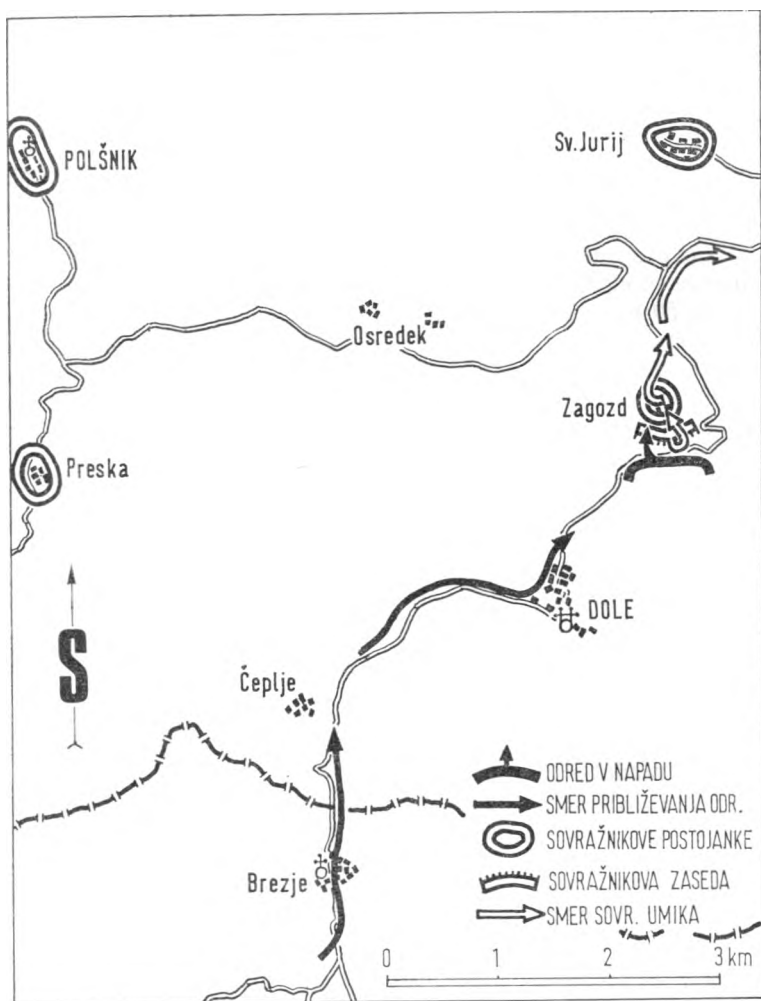
Napad ni trajal več kot uro in postojanka Zagozd je bila zavzeta. Med hišami je obležalo kakih 35 Nemcev mrtvih, ostali pa so ušli iz vasi. Od odredovih borcev sta bila lažje ranjena le sekretar SKOJ-a Vid Čerin-Vidko in komandir 2. čete prvega bataljona Ciril Trček, mrtev pa ni bil nihče.

Odred je v postojanki zaplenil dva mitraljeza Šarca in 2000 nabojev, brzostrelko s 150 naboji, tri puške, tromblonsko puško, 19 plaščev, 17 zimskih vojaških bluz, 20 hlač, 11 parov vojaških škornjev, 6 parov čevljev, 46 vojaških odej, tri nahrbtnike, žaromet z akumulatorjem, poljski telefon, nekaj telefonskega kabla in več ostalega vojaškega materiala.

Napad je uspel po zaslugi odločnosti borcev; ker so tako hitro in odločno jurišali, da se sovražnikovi vojaki niso imeli časa pravilno razporediti na položajih. Doživeli so popolno presenečenje, kar se vidi po tem, da je bila večina mrtvih vojakov le v spodnjem perilu.

Po končanem boju je bilo ugotovljeno, da so imeli Nemci pet nepokritih strojničnih gnezd, od katerih so bili trije obrnjeni prav v smeri odredovega napada. Nastanjeni so bili v sedmih hišah, kajti v vasi ni bilo nobenega domačina, ker so bili vsi izseljeni v Nemčijo. Ko so borci pobrali ves plen, so požgali vse hiše, da v Zagozdu ni bilo več prostora za nastanitev vojaštva.

Po končani akciji se je odred vračal po isti poti, po kateri je šel v akcijo in tudi na istem kraju prekoračil nemško mejo. 12. aprila ob 5. uri zjutraj je bil že v št. Lovrencu. Tam je bil počitek do 12. ure, nato pa sta oba bataljona odšla v Dob pri Št. Vidu, kamor se je iz Radohove vasi prejšnji večer premaknil tudi tisti del odreda, ki ni bil v akciji. Noč na 13. april je cel odred prenočil v Dobu, na-

Napad na nemško postojanko Zagozd 12. aprila 1944

slednji dan zjutraj pa se je prvi bataljon premaknil v Zagorico, drugi pa v Hrastov dol, v Dobu pa je ostal štab odreda s prištavnimi enotami. S teh položajev je odred s patruljami nadzoroval ves sektor od Trebnjega do Višnje gore, predvsem pa obmejni pas in samo mejo.³

Priprave za napad na nemško postojanko Javorje

Dva uspela napada na nemške obmejne postojanke sta borcem dvignila moralo do viška. Zaradi tega je štab odreda takoj izdelal nov načrt, tega za napad na nemško postojanko Javorje. K sklepu za napad ga je še bolj vzpodbudilo to, ker so obveščevalci zbrali o tej postojanki dokaj točne in podrobne podatke. Po zbranih podatkih je bilo v postojanki 40 do 50 nemških vojakov, ki so bili oboroženi s težko strojnico, tremi lahкими strojnicami, lahkim minometom, 5 brzo-strelkami, 2 avtomatskima pištolama, ostali pa so imeli puške. O razporedu strojničnih gnezd res ni bilo podatkov, znano pa je bilo, da imajo Nemci okoli postojanke žične ovire in da so nastanjeni v župnišču.

Ker je praksa pokazala, da je energičen napad bombarskih in mitraljeških skupin najboljši porok za uspešen napad, se je štab odreda tudi sedaj odločil za tak napad. Zavarovanje je predvidel le na meji, da bi zagotovilo varen povratek borcem po konačni akciji. Načrt za napad je slonel na iznenadnem bliskovitem jurišu, ki naj bi hitro strl sovražnikov odpor in uničil sovražnikovo posadko. Izhodiščni položaji naj bi bili na sami meji na Velič vrhu, kjer bi ostal težki minomet, ki bi stopil v akcijo le tedaj, če prvi juriši ne bi bili uspešni. Od Velič vrha do vasi je bilo kakih 800 m zračne razdalje.

Kot po navadi pred takimi akcijami so bili 14. aprila sestanki poveljujočega kadra, najprej v štabu odreda s štaboma bataljonov, nato pa še v štabih bataljonov s komandami čet. Vsi so se seznanili z načrtom in nalogami, nato pa so izvedli priprave v enotah. Zvečer ob 19. uri sta oba bataljona krenila proti meji. Kolona je šla iz Doba mimo Št. Vida in št. Pavla v Bukovico, od tam pa čez Brezovo na Gornji vrh, kjer so se enote razporedile glede na posamezne naloge in pripravile za prehod meje. K meji je bila poslana izvidniška

in bojna patrulja, da bi ugotovila, kakšen je položaj na meji. Kmalu sta se vrnili obe patrulji in sporočili, da je na meji vse mirno, da pa ni nobenega prehoda čez žično oviro, ker je žica povsod tam, kjer so bili prej prehodi, na novo napeljana in tudi mine so na novo položene. Obveščevalci so sami šli na ogled še enkrat in ugotovili isto stanje. Nič drugega ni preostalo, kot da minerei poberejo mine in potrgajo žico ter tako napravijo nov prehod čez mejo. Minerei so to nalogo skušali opraviti, pa zaradi temne noči niso mogli pobrati min. Zaradi tega štab odreda ni hotel tvegati prehoda čez mejo, pač pa je napad odložil za toliko časa, da se napravijo novi prehodi čez mejo.

Oba bataljona sta se zato vrnila na svoje izhodiščne položaje, kamor sta prispela 15. aprila ob 3. uri zjutraj. Na položajih Zagorica—Hrastov dol—Dob pri št. Vidu je odred ostal do 18. aprila zvečer, ko je po naredbi štaba VII. korpusa napravil premik proti Ribnici. V dneh, ko je bil na teh položajih, so enote odreda patruljirale na tem sektorju in mobilizirale celo nekaj novincev, medtem ko plave garde ali skrivačev niso nikjer izsledile. Izkoristili pa so tudi vse možnosti za vojaško in politično vzgojo ter kulturnoprosvetno dejavnost.⁴

VIRI

(1) Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za 6., 7. in 8. april 1944, IZDG fase. 198/III; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor in Poročilo štaba I. brigade VDV z dne 2. aprila 1944 komandi VDV o spopadu prvega bataljona s plavogardisti v Metnaju, ZBORNIK VI 12/90;

(2) Poročilo štaba IV. SNOU brigade »Matija Gubec« z dne 17. aprila 1944 glavnemu štabu o petnajstdnevni aktivnosti brigade, ZBORNIK VI 13/7 in L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 613—618;

(3) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 15. aprila 1944 glavnemu štabu o stanju na sektorju korpusa in aktivnosti podrejenih enot, ZBORNIK VI 12/123; Operacijsko poročilo štaba Dolenjskega odreda o napadu na Zagozd z dne 14. aprila 1944, IZDG fase. 198/III; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za 11., 12. in 13. april 1944, IZDG fase. 198/III; Poročilo partijskega biroja Dolenjskega odreda z dne 17. aprila 1944, Arhiv CK ZKS fase. 7562—266/44; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor in avtorjevi spomini;

(4) Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za 15., 16. in 17. april 1944, IZDG fase. 198/III; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor in avtorjevi spomini.

NOVA OFENZIVA VII. KORPUSA

Napad na Ribnico

Po končani korpusni operaciji, ki je bila zadnje dni marca, je štab VII. korpusa na pobudo in po navodilih glavnega štaba začel pripravljati širokopotezne ofenzivne operacije z vsemi enotami korpusa, ki bi jih okrepili z vsem razpoložljivim topništvom pa tudi s tankovskim oddelkom. To bi bila največja koncentracija enot in ostalih bojnih sredstev na območju VII. korpusa. Operacije bi usmerili na črto sovražnikovih postojank med Kočevjem in Škofljico, kot prvi in poglavitni cilj pa so izbrali sovražnikovo postojanko v Ribnici. Glavni štab bi podprl te operacije tudi s tem, da bi ukazal štaboma IX. korpusa in IV. operativne cone, naj v tem času s svojimi enotami okrepijo pritisk na sovražnika, predvsem na komunikacije in manjše postojanke, vsak na svojem operativnem področju.

Po teh zamislih je štab VII. korpusa že v začetku aprila začel pripravljati načrt za bodoče operacije, po katerem naj bi po uničenju sovražnikove postojanke v Ribnici obe diviziji usmerili svoje napade proti Ljubljani. Tam naj bi uničili še kakšno postojanko — v teku so bile priprave za ponovni napad na Pijavo gorico — nato pa bi se obrnili proti nemški meji. Od Lipoglava čez Temenico do doline Mirne bi očistili ozemlje plave garde in skrivačev ter uničili nekaj nemških obmejnih postojank. Dolenjski odred bi pod neposrednim vodstvom štaba korpusa nadzoroval sektor severno od Novega mesta ter postojanko na Trški gori. Tudi ostali odredi bi bili pod neposrednim vodstvom štaba korpusa in bi izvajali samostojne odredne akcije vsak na svojem operativnem področju.

Medtem ko bi potekale priprave za korpusne operacije, pa naj bi enote vsaka na svojem območju izvajale akcije na prometnih zvezah in uničevale manjše sovražnikove postojanke ter njegove kolone. Zato so bile vse odredove akcije v prvi polovici meseca aprila že v duhu tega korpusnega načrta.

Priprave za novo ofenzivo VII. korpusa so trajale celo prvo polovico aprila. V tem času so bila posvetovanja in sestanki najprej pri glavnem štabu s štabom korpusa, nato pri štabu korpusa s štaboma divizij, na koncu pa še pri štabih divizij s štabi brigad. Funkcionarji so se podrobno seznanili z načrti za bližnje operacije in dobili podrobna navodila za izvedbo posameznih nalog. Aktivirali so vse topove, ki so bili zamaskirani še od jeseni 1943, in tudi dva lahka tanka, ki od ofenzive XV. divizije proti Savi oktobra 1943 nista bila več uporabljena.

Kakor je sovražniku njegova postojanka v Ribnici koristila zaradi tesnejše povezave postojank v Velikih Laščah in v Kočevju pa tudi zaradi samega nadzora ribniške doline, toliko je enotam VII. korpusa škodovala. Ribniška dolina je bila zelo važna zaradi povezave Dolenjske z Notranjsko in prek nje s Slovenskim primorjem, veliko pa tudi zaradi prehrane enot in bolnišnic.

V Ribnici sta bili 25. in 63. četa Slovenskega domobranstva in četa 3. bataljona 14. SS. policijskega polka, ki so skupaj šteje kakih 500 mož. Sovražnikova posadka je bila poleg lahkega pehotnega orožja oborožena še s topom 75 mm, brzostreloma topovoma, tremi težkimi in petimi lahkimi minometi ter z desetimi težkimi strojnicami. Imela pa je tudi dva tanka. Žarometa je imela dva, da so z njima osvetljevali zemljišče pred obrambnimi položaji in so ju po potrebi prestavljali. Okoli vasi so imeli položaje utrjene za pozicijsko obrambo z 72 večjimi in manjšimi strojničnimi gnezdi in ostalimi utrjenimi točkami. Med seboj so bile utrdbe povezane s podzemskimi rovi, glavne utrdbe pa tudi telefonano med seboj in s štabom. Utrdbe so bile zgrajene deloma iz betona, deloma pa iz lesa in zemlje, vse so bile pogreznjene v zemljo. Pred obrambno črto je bila postavljena žična ovira, pred njo pa še protipehotna minska polja.

Že sama tako utrjena postojanka je bila za enote VII. korpusa zelo trd oreh, računati pa je bilo treba, da bo sovražnik posredoval iz sosednih postojank in iz Ljubljane.

V Velikih Laščah je bilo po podatkih partizanske obveščevalne službe 560 domobrancev in 100 Nemcev, ki so bili oboroženi poleg lahkega pehotnega orožja še s šestimi topovi ter s šestimi težkimi in štirimi lahkimi minometi. V Kočevju je bilo 350 domobrancev in 150 Nemcev, ki so imeli poleg lahkega pehotnega orožja še osem topov, od katerih sta bila dva protitankovska, en tank in štiri oklopne avtomobile. Poleg teh dveh najbližjih postojank pa je bilo v Grosupljem kakih 400 domobrancev in Nemcev, v postojankah Pijava gorica, Škofljica, v gradu Lisičje in v Zalogu pri Škofljici kakih 750 do 800 mož, v Ljubljani pa kakih 2500 Nemcev in domobrancev. Najhujši pritisk je bilo seveda pričakovati iz Ljubljane, kjer bi sovražnik lahko posredoval s približno 2500 možmi, če pa bi angažiral še svoje sile iz Notranjske, pa bi lahko zbral kar do 3000 mož.

Za celotne operacije je imel štab korpusa na razpolago sedem brigad, dva in pol odreda v skupnem številu približno 6000 mož ter poleg lahkega pehotnega orožja tudi štiri havbice 100 mm, tri poljske tope 75 mm, pet protitankovskih topov, 27 protitankovskih pušk, tri protiletalske mitraljeze in dva lahka tanka. To je bila do tedaj največja koncentracija enot VII. korpusa in težkega orožja.

Poglavitno nalogo ob napadu na Ribnico je dobila XVIII. divizija, ki jo je štab korpusa okrepil z vsem razpoložljivim topništvom in z dvema lahkima tankoma. Za neposredni napad sta bili odrejeni IX. in Ljubljanska brigada, Levstikova pa za zavarovanje proti Kočevju.

štab XV. divizije je v skladu s korpusnim poveljem Cankarjevo* in XII. brigado razporedil na črti Golo—Turjak—Boštanjski grad, da bi preprečili sovražniku prodor iz Ljubljane. Gubčevo brigado brez enega bataljona je odredil za posebno blokado Velikih Lašč, XV. brigadi, ki je bila pod Gorjanci južno od Novega mesta, pa je ukazal, da izvede močan pritisk na sovražnikovi postojanki v Šentjernej in

* Cankarjevo brigado je na položajih južno od Novega mesta in pod Gorjanci v dneh od 3. do 9. aprila 1944 zamenjala XV. brigada. (glej Mile Pavlin: XV. BRIGADA, 169—176.)

v Novem mestu. Tudi tretji bataljon Gubčeve brigade, ki je ostal na sektorju Trebelno, je dobil nalogo, da demonstrativno napade Novo mesto iz severne strani.

Notranjski odred in bataljon Istrskega odreda sta dobila nalogo, da napad zavarujeta iz smeri Rakek, Borovnica in Rakitna; Dolenjski odred pa je bil izjemoma odrejen za korpusno rezervo pri napadu na Ribnico.

Štab korpusa je odločil, da se mora napad začeti 19. aprila ob 20. uri.¹

Štab Dolenjskega odreda je od štaba korpusa 17. aprila dobil povelje, da je odred ob napadu na Ribnico odrejen za korpusno rezervo in da se mora premakniti na Sinovico, kamor mora prispeti v noči na 20. april. Zato je cel odred

18. aprila popoldne odšel iz dotedanjih položajev Dob—Hrastov dol—Zagorica v smeri Lučarjev Kal—Zagradec—Ambrus in ob 3. uri ponoči prispel v Žvirče. Ker je celo noč deževalo, je v Žvirčah štab odredil počitek do jutra, da bi se po zajtrku odred premaknil naprej v Podtabor v Strugah. V Podtabor je odred prispel že pred 12. uro, nato pa je počival do kosila, ki je bil ob 17. uri, po kosilu pa je takoj nadaljeval premik čez Malo goro. Ko je odredova kolona prišla na vrh hriba pod Sv. Ano, se je pomikala prav mimo položajev topništva, ki je bilo pri Seljanu in obstreljevalo Ribnico. Vsa dolina je bila osvetljena od raket, žarometov in topovskih granat ter drugih izstrelkov in požarov, ki so izbruhnili v Ribnici, pa tudi grmelo in pokalo je zelo.

Odred je nadaljeval pohod v Dolenje Laze, tam je šel čez železnico in cesto, nato pa skozi Jurjevico na hrib pod Sinovico. Prav ko se je začelo daniti, so se odredove enote razporedile in zasedle položaje po pobočju hriba. Na povelje štaba korpusa pa se je cel odred že dopoldne premaknil v Jurjevico.

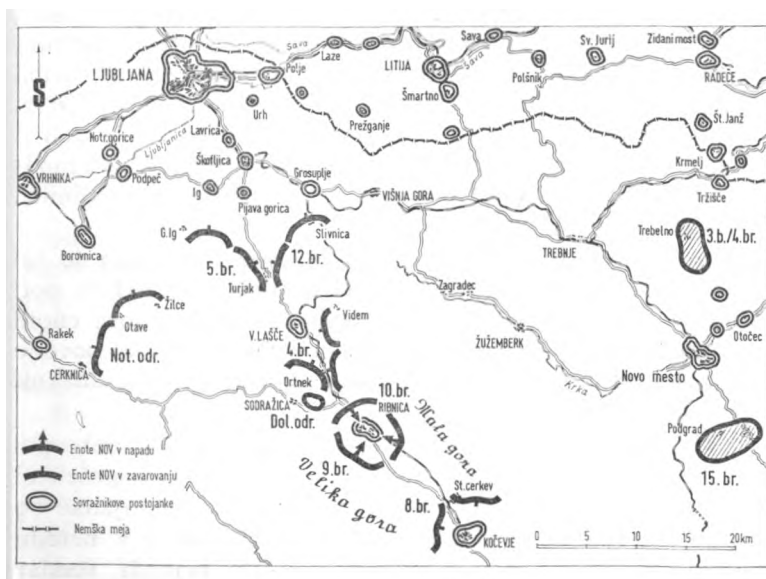
Napad na Ribnico so ob podpori topništva in tanka ponoči izvedle IX. in X. Ljubljanska brigada, toda uspešen ni bil. Zaradi močnega sovražnikovega izpada iz postojanke ob podpori tanka se je Ljubljanska brigada dokaj v neredu umaknila. Zjutraj se je umaknila tudi IX. brigada, vendar sta ostali obe v neposredni bližini Ribnice, kajti štab korpusa je ukazal, da se mora napad naslednjo noč ponoviti.

Odred, ki je bil prvotno odrejen za korpusno rezervo, je dobil od štaba korpusa nalogo, da v naslednjem napadu zamenja Ljubljansko brigado, ta pa bo korpusna rezerva. Deveta brigada je ponovno napadala na istem kraju in z istimi močmi kakor pri prvem napadu.

Odred je bil torej odrejen za napad v smeri glavnega udara ob glavni cesti od Gorenje vasi naravnost na glavne utrdbe z nalogo, da s podporo tanka prodre v notranjost naselja in za hrbtom napade sovražnikove utrjene točke levo in desno in jih drugo za drugo uniči.

Topništvo, ki je prvi napad podpiralo s položajev pri Seljanu, se je že takoj po prvem napadu umaknilo, ker je zmanjkalo topovskega streliva, tako je drugi napad podpiralo samo topništvo s položajev pri Bukovici.

V odredu so se priprave za napad precej zavlekle in tako je iz Jurjeviče krenil šele malo pred mrakom, ko bi moral biti že na izhodiščnih položajih za napad. Topništvo je že do tedaj izvedlo topniško pripravo na sovražnikove položaje

Razporeditev enot VII. korpusa ob napadu na postojanko v Ribnici (20. in 21. aprila 1944)

in tudi tank je prišel v Gorenjo vas, vendar se sam brez spremstva pehote ni mogel spustiti v napad. Med tem manevriranjem pa mu je zmanjkalo goriva in tankisti so morali pri kmetih mobilizirati konje, da so ga odvedli nazaj proti Bregu in dalje proti Sodražici.

Ko so odredove enote šle po glavni cesti proti Gorenji vasi, so tank s konjsko vprego srečale. Borci so bili razočarani ob pogledu na ta prizor, kajti velik up, ki jim je bil tank, je tako šel po vodi. Takrat je na zahodni strani Ribnice že močno ropotalo, ker je IX. brigada pravočasno pričela z napadom.

Izhodiščne položaje za napad je odred zasedel okrog enih ponoči, nakar so minometi XVIII. divizije ponovno začeli obstreljevati sovražnikove položaje. To obstreljevanje je trajalo kakih 15 minut, medtem pa so se odredovi borci plazili v neposredno bližino žične ovire. Sovražnik je zemljišče pred svojimi obrambnimi položaji obstreljeval s težkimi in lahкими minometi ter osvetljeval z raketami in žarometi. Od teh min je odred utrpel več žrtev, med njimi je bil ranjen tudi komandant prvega bataljona Anton Kramžar-Trkaj, ki je tam zgubil nogo.

Komandno mesto štaba odreda je bilo za neko enonadstropno hišo ob glavni cesti, da so bile odredove enote razporejene levo in desno od komandnega mesta. Do tam je bila napeljana tudi telefonska zveza s štabom XVIII. divizije.

Anton Kramžar-Trkaj, komandant 1. bataljona

Na komandnem mestu je bil komandant odreda, nekaj kurirjev, vezistov, bolničarjev in referent za zvezo. Prav v vogal strehe te hiše je priletela težka mina in ga precej poškodovala. Takoj za njo je priletela druga, ta pa je preletela sleme strehe in zdrknila po nasprotni strani ter padla na tla prav med kurirje, kaka dva metra stran od komandanta odreda. Toda mina ni eksplodirala, sicer bi »pobrisala« vse, ki so stali za to hišo s komandantom odreda vred.

Iz sovražnikovih utrdb so pele strojnice in brisale pred seboj vsako ped zemlje. Kljub temu pa so borci na znak z raketo odločno krenili v juriš, toda prav v tem hipu se je pojavil na bloku pred borci sovražnikov tank, ki je rinil proti Gorenji vasi in z vsem orožjem streljal po borcih. Ko so borci zagledali tank in videli, kako jih zasipa z ognjem, so se začeli v neredu umikati in se skrivati za hišami. Starešine niso bile več v stanju obvladati svojih enot in tako se je odredov napad izjalovil. Cel odred se je umaknil nazaj v Jurjevico, kjer je ostal čez dan, da je poslal vse ranjence v bolnišnice in čakal nadaljnjega povelja štaba VII. korpusa.

Tako je bil tudi drugi napad neuspešen, ker tudi IX. brigada ni mogla razbiti sovražnikovih obrambnih položajev, čeprav je na enem kraju del ruskega bataljona prešel žične ovire, toda zaradi premočnega sovražnega zapornega ognja se je moral tudi ta umakniti.

V obeh napadih na Ribnico so IX. in X. brigada, Dolenjski odred in topništvo imeli 27 mrtvih, 90 ranjenih, 18 pogrešanih in 8 pobeglih. Poleg tega je IX. brigada izgubila 9 pušk, lahko in težko strojnico, X. brigada pa štiri lahke in dve težki strojnici ter en lahki minomet; dve težki strojnici pa sta bili uničeni. Koliko žrtev je imel sovražnik ni znano; štab XVIII. divizije navaja v svojem poročilu o napadu na Ribnico, da je bilo vrženih iz stroja kakih 100 sovražnikovih vojakov.*

Enote, ki so bile v zavarovanju, so demonstrativno napadle skoraj vse sosedne sovražnikove postojanke. Tako je

* Organizacijski štab Slovenskega domobranstva navaja v svojem poročilu št. 2711 z dne 1. maja 1944, da so imeli v teh bojih partizani onesposobljenih za boj kakih 500 mož, domobranci pa da so zaplenili toliko orožja, da bi z njim lahko oborožili tri čete. Ti podatki so netočni in propagandnega značaja. V tem poročilu tudi piše, da so domobranci imeli le enega mrtvega in pet lažje ranjenih. (IZDG AFK fase. 283/1.)

Cankarjeva brigada 21. aprila iz demonstrativnega napada na Igu prešla celo v pravi napad in jo tudi zavzela. V postojanki je bilo trenutno 43 domobrancev, od katerih je večina zbežala proti Ljubljani, 14 jih je padlo, nekaj pa je bilo tudi ujetih. Zaplenjena je bila velika količina orožja in streliva ter ostalega vojaškega materiala.

Dvanajsta brigada je med tem časom minirala in rušila železnico na več krajih med Grosupljim in škofjico in uničila oklopni vlak z več vagoni in lokomotivo. Vlak je dobil iz protitankovskega topa 12 polnih zadetkov.

Šele 23. aprila je sovražnik začel izpadati iz svojih postojank. Izpadel je iz Ribnice, Velikih Lašč in iz Grosupljega, z največjo močjo pa je proti Velikim Laščam in Ribnici začel prodirati iz Ljubljane. Na celém sektorju od Škofljice in Grosupljega do Ribnice so se bili do 27. aprila ogorčeni boji. Najhujši boji so bili na sektorju Škofljica—Turjak in v Ponovi vasi, kjer je imel sovražnik velike izgube. Uničeni so mu bili trije tanki in oklopni avtomobil. Na sovražnikovi strani so sodelovale 22., 23., 26. in 114. četa ter 1. udarni bataljon Slovenskega domobranstva poleg nemških enot in motorizacije.

Napadi na sovražnikovo postojanko v Ribnici so se tako končali brez uspeha. Enote VII. korpusa niso bile sposobne, da bi strle odpor tako močnega in tako utrjenega sovražnika. Imele so premalo težkega orožja in drugih bojnih sredstev. Imele so tudi veliko število na novo mobiliziranih borcev brez zadostnih borbenih izkušenj. Velikemu številu teh borcev je bil ta napad prvi večji boj, ki je bil pretežak prehod iz civilnega v vojaško borbeno življenje. Zaradi tega povečujoči kader, ki mu je prav tako manjkalo strokovnega znanja in izkušenj v napadih na utrjene postojanke, ni bil v stanju obdržati svojih enot v svojih rokah. Odredovi borci so sicer hrabro šli v napad in za neuspeh niso bili toliko krivi oni kot pa ostali dejavniki. Eden od vzrokov za neuspeh je bil ta, da odred ni pravočasno prispel na izhodiščne položaje za napad in tako ni izkoristil topniške priprave, ki je bila v drugem napadu že tako precej slabša kakor pri prvem. Drugi vzrok je bilo to, da v napadu ni sodeloval tank, ki bi lahko veliko pripomogel k uspešnemu prodoru v sovražnikove položaje in ohranil precej borcev. Glavni razlogi pa so bili vsekakor ti, da je bil sovražnik tako močno utrjen in

zavarovan z minskimi polji in žično oviro, iz svojih utrdb pa je iz avtomatskega orožja kosil vse, kar se je živega pokazalo pred njegovimi položaji. Izpad sovražnikovega tanka, proti kateremu borci niso imeli učinkovitega orožja, pa jih je dokončno prisilil k umiku.²

Štab odreda je po neuspelem napadu na Ribnico dobil povelje štaba korpusa, da se mora odred vrniti na sektor Trebelno in zamenjati tretji bataljon Gubčeve brigade, da bi ta odšel v sestav matične enote. To povelje je bilo v skladu z načrtom štaba korpusa za ofenzivo celega korpusa, po katerem bi odred moral nadzirati sektor severno od Novega mesta, medtem ko bi ostale enote korpusa nadaljevale ofenzivo proti Ljubljani.

Ko je odred prišel ponoči na 22. april iz ribniške doline v Žvirče, kjer je 19. aprila pustil svoj pratež, je preostanek noči prespal, po zajtrku pa je nadaljeval premik skozi Višnje in Brezovi dol v Šmihel, kjer je prekoračil Krko, nato pa se je proti večeru nastanil v Križu in na Rebri pri Žužemberku.³

Sovražnikov vdor na osvobojeno ozemlje

Štab odreda ni niti slutil, da odredov premik na položaje, odrejane na novo, ne bo potekal po načrtu. Po zamisli štaba naj bi odred v Križu in na Rebri 23. aprila počival in premik proti Trebelnem nadaljeval šele zvečer. Toda že prve patrulje, ki so se vrnile zjutraj, so prinesle vznemirljive vesti. Ugotovile so, da sovražnik prodira na osvobojeno ozemlje iz treh strani. Čez nemško mejo je vdrl iz Sevnice in iz Št. Janža čez Tržišče in iz Litije skozi Sv. Križ in Čatež v mirensko dolino in v Trebnje, iz Novega mesta pa je prodiral proti Lipovcu in Ajdovcu. V začetku je bil položaj dokaj nejasen, ker ni bilo podatkov o moči sovražnikovih kolon, niti o njegovem namenu. Kmalu pa so patrulje ugotovile, da sovražnik z močno kombinirano kolono prodira iz Trebnjega skozi Občine proti Dobrniču in iz Ajdovca proti Žužemberku. Po smereh gibanja njegovih kolon se je tedaj že lahko ugotovilo, kakšen namen ima, saj je bilo že očitno, da namerava prodreti do Žužemberka. O sovražnikovem vdoru je štab odreda hitro poslal poročilo štabu VII. korpusa, odred pa se je premaknil naprej k cesti Dobrnič—Žužemberk. Za kratek

čas se je ustavil na Dobravi, kjer je bil odrejen kratek počitek, štab odreda je sklenil, da bo odred zasedel položaje na jugovzhodni strani Lisca, kjer naj bi preprečil sovražniku prodiranje od Dobrniča proti Žužemberku. Toda sovražnik je bil hitrejši in odred je bil še na Dobravi, ko so sovražnikovi tanki že drdrali od Zagorice proti Dobravi. Na položaje pod Liscem je uspel priti le prvi bataljon, medtem ko drugi tega ni več utegnil. Zato je hitro zasedel položaje na robu gozda južno od vasi v smeri kote 301. Tako je imel odred zasedene položaje z obeh strani ceste in je sovražnikovo kolono močno napadel. Sovražnik je bil v veliki premoči, zato je srdito napadel položaje prvega bataljona, kjer se je vnel hud boj, vendar se je bataljon po daljšem boju zaradi prehudega sovražnikovega pritiska moral umakniti v Zalisec in nato na Reber.

Jože Janežič, prvi odredni sanitetni referent*

Tudi položaje drugega bataljona je sovražnik močno napadel, toda bataljon je vse napade odbijal. Zaradi neuspeha je sovražnik začel položaje bataljona obstreljevati z mi-

* Janežič Jože je bil prvi odredni zdravnik — sanitetni referent — ki je bil za referenta imenovan že ob ustanovitvi odreda. V dneh, ko je bil odred od 23. do 27. aprila 1944 na položajih okrog Žužemberka, so ga domobranci ujeli na cesti, ko se je peljal s kolesom po opravkih v Št. Vid pri Stični. Domobranci so ga ubili in ga pustili ležati ob cesti. Nekí kmet ga je začasno pokopal, nato pa so ga odredovi borci dostojno pokopali 1. maja na pokopališču v Št. Vidu pri Stični.

nometi in tankovskimi topovi. Ogenj težkega orožja je bil prehud in bataljon se je moral pomakniti globlje v gozd na koto 301. Ko pa je sovražnik popoldne začel prodirati tudi za hrbtom bataljona iz smeri Trebča vas—Mačkin hrib, se je bataljon skupaj s štabom odreda umaknil v smeri Rdečega kala in zasedel položaje na robu gozda med Vrbovcem in Rdečim kalom. Sovražnik je tako imel odprto pot do Žužemberka, kamor je po končanih bojih tudi vdrl.

šele zvečer se je zbral cel odred, ko sta se drugi bataljon in štab odreda premaknila na Reber. Boji so tega dne trajali od 10. ure dopoldan pa skoraj do noči. Odred je imel tri mrtve in štiri ranjene, šest borcev pa je pogrešal. Izgubil pa je tudi težko strojnico. O tem, koliko žrtev je imel sovražnik, ni zanesljivih podatkov; štab odreda je tedaj ocenil, da je imel 40 do 50 mrtvih in ranjenih.

Glavni štab in štab VII. korpusa sta poročilo o sovražnikovem vdoru na osvobojeno ozemlje sprejela z ogorčenjem. Nemudoma sta začela ocenjevati položaj in sklenila, da je treba hitro reagirati in sovražnika izgnati z osvobojenega ozemlja. Prišla sta do zaključka, da sovražnik nima zadostnih moči, da bi mogel resno ogrožati enote VII. korpusa in osvobojeno ozemlje. Mnenja sta bila, da je sovražnik izrabil priložnost, ko so bile vse enote korpusa zbrane ob kočevski progi in pritiskale proti Ljubljani, da bi z protiakcijo na tem delu osvobojenega ozemlja razbremenil svoje postojanke ob kočevski progi in na tej komunikaciji omogočil svojim oskrbovalnim kolonom lažje in nemotene premike.

Zaradi take ocene je štab korpusa 24. aprila ukazal, da se mora Gubčeva brigada nemudoma premakniti z njenih dotedanjih položajev v rajonu Velikih Lašč proti Žužemberku, se povezati z Dolenjskim odredom in z njim koordinirati energične napade na sovražnika, mu prizadejati čimveč izgub in mu ne dovoliti, da bi se v Žužemberku utrdil.

Sovražnik pa je medtem dobival vse močnejše okrepitve iz Sevnice in iz Litije ter zasedel Mokronog, Trebelno, Št. Rupert, Mirno, Sv. Križ, Trebnje, Mirno peč, Dobrnič, Dobravo in Žužemberk. Za vdor je uporabil dele 13. in 14. SS policijskega polka, dele 14. oklopne čete in večino čet Slovenskega domobranstva iz skupine za zaščito okraja Novo mesto (prej tretja bojna skupina). Za glavno postojanko si je izbral

Žužemberk, kjer se je s pomočjo mobiliziranega civilnega prebivalstva začel nemudoma in neutrudno utrjevati. Žužemberk mu je za obvladovanje zasedenega območja taktično najbolj odgovarjal, ostale postojanke pa so mu bile trenutno začasnega značaja, da bi imel tesnejšo povezavo z Žužemberkom. Sovražnik je imel torej resen namen zasesti ta del osvobojenega ozemlja, vzpostaviti nadzor nad njim in postopoma osvajati komunikacije Novo mesto—Trebnje—Ljubljana, ob njej pa bi si utrdil potrebno število svojih postojank.

Ko je štab korpusa dobil nova in podrobnejša poročila o vojaškem položaju na tem delu osvobojenega ozemlja, je uvidel, da je sovražnikov namen resnejši, kot pa ga je prvotno ocenil. Ni smel dovoliti, da bi sovražnik na tako lahek način osvojil tolikšen in tako pomemben del osvobojenega ozemlja. Zato je sklenil, da opusti nadaljnje izvajanje ofenzivnih operacij proti Ljubljani po prejšnjem načrtu in usmeri enote v boj za ponovno osvoboditev tega ozemlja. Izdelal je načrt za nove operacije in začel premeščati enote proti Žužemberku.

V predpripravah za bližnje operacije je štab korpusa 25. aprila ukazal štabu odreda, da mora skupaj z zaščitnim bataljonom in topništvom XV. divizije v noči na 26. april izvesti močan napad na sovražnika v Žužemberku in mu preprečiti utrjevanje. Zato je štab odreda hitro izdelal načrt za napad in izvedel vse priprave. Da bi si odred zavaroval hrbet iz Dobrniške strani, so minerei zaminirali cesto med Dobravo in Žužemberkom, ob cesti pri koti 305 pa je bila postavljena močna zaseda. Mine so bile položene na treh krajih zelo blizu skupaj. Ponoči, še pred začetkom napada, je iz Dobrniča proti Žužemberku prišel po cesti močnejši sovražnikov oddelek s tankom in dvema oklopnima avtomobiloma. Ko je tank zavozil na mino, so eksplodirale vse tri hkrati, da je tank ostal na cesti poškodovan. Tudi zaseda je užgala po sovražnikovi koloni, toda sovražnik je odgovoril iz oklopnjakov in nadaljeval pot v Žužemberk.

Medtem pa je odred ponoči zaradi bližnjega napada na Žužemberk zasedel položaje med Praprečami in Cvibljem. Zaščitni bataljon je imel nalogo v napadu sodelovati z desne strani Krke, topništvo pa bi moralo napad podpreti s topni-

ško pripravo. Odred in zaščitni bataljon sta dolgo čakala na topniške priprave, tako da se je napad pričel šele zjutraj, ko se je začelo že daniti.

Bila je gosta megla, da se ni videlo nikamor. Komaj ,pa so se borci dvignili s svojih položajev in se začeli spuščati navzdol proti prvim hišam na Cvibljju, so se iz megle izluščile postave domobrancev, ki so iz avtomatskega orožja odprli silovit ogenj in bliskovito planili proti odredovcem. Začela se je prava zmešnjava, v kateri so z rokami drug drugega lovili in se streljali med seboj na razdalji samo par metrov. Domobrancev je bilo toliko, da so imeli strnjeno strelsko vrsto z medsebojnimi razmaki komaj kak meter ali dva, odredovih borcev pa je bilo veliko manj, tako da niso mogli pomagati drug drugemu, pač pa se je moral reševati vsak sam, kakor je vedel in znal. Prisebnosti odredovih mitraljezcev in pa megli je šla zahvala, da so se borci lahko umaknili, sicer bi jih precej obležalo pod točo krogel domobranskega avtomatskega orožja. Mitraljezci so energično odgovorili s puškomitraljezi, kar je domobrance trenutno prisililo k tlom, odredovi borci pa so se medtem skrili v megli. Zaradi tako iznenadnega izpada domobrancev je na položajih ostala tudi odredova težka strojnica skupaj z mitraljezcem, ki je bil zadet od domobranskega rafala iz neposredne bližine. Ko so se odredovi borci toliko umaknili, da jih je zakrila megla, je bil boj končan.

O tem, koliko žrtev je imel odred v tem spopadu, ni nobenih podatkov; prav tako tudi ne o sovražnikovih žrtvah.

Po tem spopadu se je cel odred umaknil na nove položaje v Volčje jame. Med premikom na nove položaje se je pred odredovo kolono nenadoma pojavil domobranec, ki je šel proti Žužemberku. Mislil je, da srečuje domobransko kolono. Šele ko je komandant odreda zavpil: »Drži domobranca«, je spoznal, kakšno kolono je srečal. Urno je zbežal v gozd, za njim pa sta se zapodila komandant in namestnica politkomisarja Ančka Hafner. Ujela sta ga v globeli pod potjo in ga pripeljala na pot. Pri zaslišanju je povedal, da se je mimorede oglasil doma na Selah pri Šumberku, ker je mislil, da na tem sektorju ni partizanov.

V noči na 26. april je na sektor Sela pri šumberku—Kitni vrh—Tolčane—Zavrh prispela Gubčeva brigada, ki je zvečer prekoračila Krko.

že dopoldne 26. aprila je štab odreda dobil od štaba korpusa povelje o novi razporeditvi enot in novih nalogah, štab korpusa je ukazal, da se mora odred z dotedanjih položajev premakniti na sektor Trebelno in mu dal naslednje naloge: Neprestano napadati sovražnika na vseh komunikacijah na celem sektorju do nemške meje in tudi njegove manjše postojanke od Krke do Sv. Križa. Njegove sile ne smejo ostati v enem kraju niti en dan, pač pa morajo neprestano manevrirati po celem sektorju in sovražnika neprestano vznemirjati. Tesno zvezo mora vzdrževati s štabom Gubčeve brigade, da bi se lahko zaradi koordinacije akcij obeh enot obveščala o vsakem sovražnikovem premiku in o svojih načrtih za akcije.

Prav take naloge je dobila tudi Gubčeva brigada, le da je morala svoje akcije usmeriti na ceste Žužemberk—Dobronič, Novo mesto—Mirna peč—Trebneje in Trebnje—Velika Loka—Stična.

Po prejemu tega povelja je štab odreda takoj stopil v stik s štabom Gubčeve brigade, da sta se dogovorila o sodelovanju v akcijah proti sovražniku.

Zvečer je odred napravil premik v smeri Sela pri šumberku—Doli—Medvedjek—Št. Lovrenc—Roje—Čatež. Na Čatežu je čez dan počival in imel močno zasedo na Zaplazu, proti Mirni, Trebnjemu in Sv. Križu pa je poslal izvidniške patrulje. Proti večeru 27. aprila pa se je zopet premaknil in ponoči zasedel položaje v Cirkniku kake tri kilometre vzhodno od Čateža.

Začele so se priprave za velike korpusne operacije, ki so dovele do velike zmage VII. korpusa, sovražnik pa se je moral po hudih porazih z velikimi žrtvami umakniti na izhodiščne položaje.

že v zgodnjih jutranjih urah 28. aprila je odred poslal štiri močne bojne patrulje, s katerimi so odšli tudi obveščevalci, da bi ugotovile, kakšen je položaj severno od ceste Višnja gora—Trebneje—Tržišče do nemške meje. Prva je šla iz Cimika skozi Migolco in skozi vasi v okolici št. Ruperta do Jesenic, druga skozi Drnič in škrjanče do Račjega sela, tretja skozi Čatež do Velike Loke in četrti proti nemški meji in v Moravče ter v Sv. Križ (sedaj Gabrovka). Tista, ki je šla v dolino Mirne, je ugotovila, da cesto Tržišče—Mirna—Trebneje sovražnik nadzoruje s patruljami do 50 mož, včasih

pa tudi z motoriziranimi patruljami. Tudi patrulji, ki sta šli do Račjega sela in do Velike Loke, sta ugotovili, da je sovražnik v Trebnjem in da pošilja patrulje do Račjega sela in do Velike Loke, včasih pehotne do 50 mož, včasih pa tudi motorizirane. Le patrulja, ki je šla proti nemški meji, je ugotovila, da je na meji vse mirno in da tudi v Moravčah in v Sv. Križu ni sovražnika. Sektor ob meji je bil torej prost, sovražnik je bil le v trebanjski dolini in držal cesto od Tržišča skozi Trebnje do Občin, od tam pa cesto skozi Dobrnič do Žužemberka. Pod nadzorstvom je imel tudi cesto Trebnje—Mirna peč—Novo mesto in Mirna peč—Dobrnič.

Zemljišče ob cesti od Primštala do Mirne je bilo zelo primerno za zasede, zato je štab odreda sklenil, da bo ob tej cesti, ki je bila glavna sovražnikova zveza s Sevnico in Radečami, postavil močne zasede in preprečil sovražnikov promet po njej. Še predno so zasede odšle na odrejene položaje, pa je štab odreda dobil povelje štaba korpusa, da se mora odred premakniti na širše območje doline Temenice.⁴

Do začetka korpusnih akcij je odred odigral pomembno vlogo, saj se je prvi znašel med sovražnikovimi kolonami, ki so prodirale proti Žužemberku, in jih 23., 24. in 25. aprila energično napadal in močno oviral pri njihovih premikih predvsem na cesti med Dobrničem in Žužemberkom. Na koncu je še demonstrativno napadel Žužemberk in sovražnika oviral še pri utrjevanju. V neposredni bližini Žužemberka je ostal vse do prihoda Gubčeve brigade, nato pa se je premaknil proti severovzhodu, da bi nadaljeval napade na sovražnikove kolone na cestah Trebnje—Mirna—Tržišče, Trebnje—Čatež—Sv. Križ in Mirna—Tihaboj—Sv. Križ.

Boji pri Stični in Št. Vidu

Štab korpusa je naloge za načrtovane operacije takole razdelil svojim enotam: Poglavitno nalogo je dal XV. diviziji, da s tremi brigadami najprej napade sovražnika v Dobrniču in na Dobravi, nato pa pripravi napad na Žužemberk. S temi brigadami naj tudi zavaruje neposredno prizorišča napadov na levem bregu Krke. Petnajsta brigada je morala še naprej ostati na desnem bregu Krke in z južne strani blokirati Novo mesto. Štabu XVIII. divizije je ukazal, naj pošlje eno

brigado (X. Ljubljansko) na položaje v Sotesko, da bi zavarovala novomeško smer po dolini Krke in smer proti Kočevju; eno brigado (VIII. Levstikovo) naj skupaj z Notranjskim odredom pusti v Notranjski na južni strani ceste Kočevje—Velike Lašče, da bosta ogrožala Ribnico in Velike Lašče; eno brigado (IX. brigado) pa naj razporedi v Suhi krajini, da bo zavarovala smeri proti Ribnici in Velikim Laščam. Združil je topništvo obeh divizij in ga temeljito pripravil za podporo brigadam v napadu. Angažiral je tudi bataljon VDV, da bo skupaj z X. Ljubljansko brigado zavaroval dolino Krke v Soteski.

Dolenjski odred je dobil nalogo, da nadzira nemško mejo od Sv. Križa do Metnaja, minira cesto Radohova vas—Pusti Javor in da prepreči vsak sovražnikov poskus prodora iz Litije proti Radohovi vasi. Nadzirati mora tudi sektor Stična—Višnja gora in preprečiti prodor sovražnika iz Grosupljega čez Višnjo goro proti Žužemberku.

28. aprila zvečer, ko je štab odreda dobil povelje štaba korpusa, je odred napravil premik iz Cirnika v smeri Čatež—Razbore—Vrh—Temenica in se zgodaj zjutraj 29. aprila z drugim bataljonom ustavil v Zaborštu, prvi bataljon in štab odreda pa sta se nastanila v Češnjicah pri Št. Vidu.

Drugi bataljon je imel nalogo, da cesto v temeniški dolini prekoplje na več krajih ter na njej napravi več ovir iz podrtega drevja. Minerski vod je na cesti nastavil tudi mine, da je bila cesta neuporabna za motorni promet. Bataljon je imel tudi stalno zasedo ob cesti južno od Sobrač.* S patroljami pa je nadziral obmejno območje od temeniške doline do Sv. Križa.

Prvi bataljon je imel stalno zasedo pri Farškem Kalu, s patroljami pa je nadziral obmejni pas od Pustega Javorja do Metnaja in teren okrog Št. Vida, Stične in Višnje gore vse do Peščenika in Police.

Na teh položajih in s takim razporedom je odred opravljal svoje naloge do 3. maja, ne da bi imel boje s sovražni-

* Iz petnajstdnevni poročil štaba VII. korpusa je razvidno, da je imel odred stalno zasedo na koti 460. To naj bi bilo nekje v dolini Temenice. Ta kota na kartah ni označena. Jože Peskar se spominja, da je imel odred vselej, kadar je bil zahodno od ceste Radohova vas—Pusti Javor, zasedo južno od Sobrač med kotama 363 in 393. (ZBORNIK VI 13/87.)

kom. Zaradi tega je štab odreda izrabil ta čas za urejevanje odreda, kajti zaradi večdnevni bojov od 20. aprila dalje je bil odred precej neurejen. Ranjenih in padlih je bilo precej funkcionarjev in njihova mesta so ostala prazna. V teh dneh je bil za komandanta prvega bataljona imenovan Avgust Žitnik, za namestnika komandanta tega bataljona pa Franc Usenik. Za komandirja druge čete tega bataljona je bil imenovan Jože Jakša, za namestnika komandirja druge čete drugega bataljona Ivan Deržič-Boris. Postavljenih je bilo tudi več vodnikov in desetarjev. Od 10. marca dalje, ko je pri Trški gori padel namestnik komandanta odreda Anton Stojan, komandant odreda ni imel namestnika, zato je bil v teh dneh na ta položaj imenovan Vladimir Rotar-Maj, za komandanta drugega bataljona pa Anton Kralj-Petek. Seveda je za funkcionarje štaba odreda in štabov bataljonov dal pristanek tudi štab korpusa.

V teh dneh sta bila v bataljona vključena kot specialni enoti tudi minerski in minometalski vod (prateči vod). Minerski vod je bil pod vodstvom komandirja Franca Marklja-Kodra vključen v prvi bataljon, minometalski pod vodstvom poročnika Umberta Vidmarja* pa v drugi bataljon.

Res je bilo nujno urediti kadrovske zadeve v odredu, kajti pričakovalo se je, da bo sovražnik poskušal prodreti iz Grosupljega čez Višnjo goro in Ivančno gorico proti Žužemberku in tako bi odred imel hude boje, ki jim tako neurejen ne bi bil kos.

Tridesetega aprila so brigade XV. divizije pričele s splošnim napadom na sovražnika. Najprej je Gubčeva brigada v noči na 1. maj napadla sovražnika na Dobravi pri Žužemberku, XII. brigada pa sovražnika v Dobrniču. Napad Gubčeve brigade je bil silovit in ko se je od min v vasi vžgalo nekaj poslopij, sovražnikova posadka ni več vzdržala v vasi. Prebila se je iz vasi in se umaknila v Dobrnič. Tam je iznenadila enote XII. brigade, ki so do takrat že zavzele polovico

* Umberto Vidmar je bil tržaški Slovenec, star kakih 25 let. Bil je poročnik italijanske vojske (tenente) in je služil v eni izmed italijanskih enot nekje na Dolenjskem. Po kapitulaciji Italije se je pridružil partizanom. V Dolenjskem odredu je bil vodnik spremljevalnega voda. Bil je specialist za težke minomete in je v akcijah imel vedno lepe uspehe. Nemci so ga 4. maja ujeli in ga odvedli v št. Vid pri Stični. Njegova nadaljnja usoda ni znana. Verjetno so ga odpeljali v ujetništvo.

vasi. Vpad pobegle posadke z Dobrave je napravil zmedo v enotah XII. brigade, zato se je brigada umaknila. Napad bi morala ponoviti naslednjo noč, toda sovražnik je že čez dan sam zapustil Dobrnič in se umaknil v Trebnje. Tako je žužemberška postojanka ostala osamljena in brigade so jo nemudoma tesno blokirale.

Štab XV. divizije je že imel pripravljen načrt za napad na Žužemberk, štab korpusa pa mu je neposredno pomagal v pripravah, nadvse pa je bilo pomembno to, da je bilo združeno topništvo obeh divizij pod enotnim poveljstvom in tesno povezano s štabi korpusa, divizije in Gubčeve brigade, ki je bila določena za neposredni napad.

Cankarjeva brigada je zavarovala trebanjsko in mirno-peško smer, medtem ko je bila XII. brigada v divizijski rezervi in je zasedla rajon med Žužemberkom in Dobrničem ter Žužemberkom in šumberkom. Globinsko je zavarovala tudi ceste Žužemberk—Dobrnič, Žužemberk—Šumberk in Žužemberk—Krška vas; dala pa je tudi bataljon za zavarovanje ajdovške smeri.

Napad na Žužemberk se je začel 1. maja zvečer. Bil je tako močan, da je sovražnikovo vojaško vodstvo moralo ukrepati za rešitev žužemberške posadke že naslednjega dne, že po prvem napadu. Drugega maja so iz Novega mesta poslali v pomoč vse razpoložljive enote. Pomoč se je razdelila v dve koloni. Prva je šla čez Brezovo reber in Ajdovec, prebila položaje bataljona XII. brigade ter prišla v Žužemberk. Druga kolona, podprta s tanki in oklopnimi avtomobili, pa je bila v Soteski zavrnjena. Ko je pomoč iz Novega mesta okrepila posadko v Žužemberku, je ta štela že kar 600 do 700 mož.

Toda napadi so se nadaljevali. Topništvo je prvikrat v zgodovini boja slovenskih partizanov pokazalo, kaj zmore združeno topništvo pod enotnim poveljstvom in neposredno povezano z napadajočo pehoto. Pod ognjem topništva so se sovražnikove utrdbe rušile v razvaline. Sovražnik je poskušal posredovati iz Trebnjega, pa so ga enote Cankarjeve in XII. brigade zavrnila in boj za Žužemberk se je nadaljeval vse do 4. maja.

Tudi iz Grosupljega je šla na pot intervencijska skupina, ki je zjutraj 3. maja prišla v Višnjo goro. Odredove patrolje,

ki so bile zgodaj zjutraj 3. maja poslane proti Stični in Višnji gori, so se vrnile že dopoldne. Ugotovile so, da je v Višnjo goro prišel sovražnik in da ima namen prodreti naprej proti Žužemberku. Prvi bataljon je takoj odšel proti Višnji gori, da bi preprečil njegovo napredovanje. Bataljon je že popoldne s položajev pri Podsmreki odbijal sovražnikove patrulje in predhodnice in tako zadržal celo kolono v Višnji gori čez noč. Bataljon je ponoči zasedel nove položaje na Hudem, minerski vod pa je tam na cesti nastavil več min. Ker je bilo pričakovati, da samo en bataljon ne bo v stanju zadržati sovražnika, ki je bil podprt z dvema tankoma,* je ponoči odšlo na položaje k prvemu bataljonu tudi vse ostalo moštvo odreda razen prateža, ki je pod zaščito desetine borcev in pod vodstvom pomočnice politkomisarja odreda ostal v Češnjicah.

Že ob 6. uri 4. maja je sovražnikova kolona z motorizacijo prišla po cesti iz Višnje gore proti Ivančni gorici. Pred kolono je peljal navadni kmečki voz z volovsko vprego. Voz je na cesti pri Hudem zapelal na mino in po kosih zletel v zrak skupaj z volmi in voznikom. Za vozom je nastopal močan oddelek po številu kakih 100 sovražnikovih vojakov. Ta pehota je takoj napadla odred na položajih, toda odred je vse napade odbijal. Končno se je s tovarnjakov izkrcala še ostala pehota in tudi ta napadla. V podporo pehote je v akcijo posegel tudi tank, ki se je po cesti tako približal odredovim položajem, da je zapeljal na mino in ostal na cesti uničen skupaj z motornim kolesom s prikolico, ki je vozilo tik za tankom. Odred je prve napade okrepljenega sovražnika odbijal, ko pa je bil sovražnikov pritisk le premočan, saj je napadalo kar kakih 500 vojakov, se je začel postopoma umikati proti Ivančni gorici. Tam se je zopet postavil v bran, toda sovražnikovega pritiska ni dolgo vzdržal in se je moral umikati še naprej proti Št. Vidu pri Stični. Med umikom je na vseh ugodnih položajih ob cesti do št. Vida nudil močan odpor, dokler se ni sovražniku posrečilo prodreti v Št. Vid.

* To so bili verjetno deli 27. in 28. čete Slovenskega domobranstva iz Grosupljega in 21., 22. in 23. čete iz Škofjice in iz gradu v Lisičjem pri Škofljici ter iz Zaloga pri Škofljici. Nemci pa so celotno skupino okrepili z dvema tankoma.

Sovražnikova kolona se je v Ivančni gorici razdelila v dva dela. Močnejša skupina je šla v zasledovanje odreda, manjša pa je odšla proti Muljavi in dalje proti Krki, kjer so jo napadle enote XII. brigade.

Sovražnik, ki je zasledoval odred, je bil premočan, da bi ga ta mogel zaustaviti. Zato je prodrl do Št. Vida, odred pa se je umaknil v Češnjice. Toda sovražnik mu ni dal miru, ampak ga je zasledoval še naprej, da se je odred moral umakniti proti Velikemu Gabru in v Martinjo vas, končno pa se je ustavil v Dolu pod Medvedjekom. Odredov pratež se je že prej umaknil iz češnjic v Veliki Gaber, ko pa so se boji približevali, se je umaknil še naprej v Stehanjo vas, od koder ga je razvoj položaja vodil še dalje čez Lisec, da je v noči na 6. maj prispel na Dvor pri Žužemberku.

Odred se je do Št. Vida sovražniku dobro upiral, od tam naprej pa je odpor popuščal, končno pa je sovražnik zasledovanje opustil in se usmeril proti Selam pri Šumberku. Pri Orlaki je enotam XII. brigade udaril v hrbet, da so se morale umakniti v Reber, od tam pa v Korita. Po spopadu z XII. brigado se je ta sovražnikova skupina obrnila nazaj in se usmerila proti Velikem Gabru ter odšla čez Občine proti Dobrniču. Pri Knežji vasi je trčila na Cankarjevo brigado. Ko se je po krajšem spopadu brigada premaknila na nove položaje nad Rdeči kal in Globodol, je sovražnik prišel do Dobrniča.

Sovražnikova posadka v Žužemberku se je branila do 4. maja. Že med zadnjim napadom v noči na 4. maj, je sovražnikovo poveljstvo spoznalo, da Žužemberk ne bo mogoče obdržati. Zato so že ponoči poslali iz Trebnjega močno tankovsko kolono, ki je odrinila enote Cankarjeve in XII. brigade in se prebila do Žužemberka. To kolono je sovražnik poslal le zato, da podpre Žužemberško posadko v preboju iz Žužemberka in jo tako reši uničenja. Po vdoru tankovske kolone v Žužemberk se jo posadka hitro pripravila za preboj. Izbrali so najvarnejšo in najkrajšo pot proti Straži in Novemu mestu, kjer je bila partizanska blokada najšibkejša. Zato se je sovražniku urnik čez Ajdovec posrečil skoraj nemoteno.

Po zavzetju Žužemberka so se brigade XV. divizije umaknile na desni breg Krke, kajti bile so do kraja utrujene in borci so potrebovali počitek.

Na levem bregu Krke je ostal le Dolenjski odred brez prateža, ki se je 4. maja po končanih bojih iz Dol premaknil v Mačji dol, kjer je prespal, naslednjega dne zjutraj pa se je premaknil na Čatež. Patrulje, ki so bile poslone proti št. Vidu, Sv. Križu in Trebnjemu, so ugotovile, da je sovražnikova skupina, ki je prejšnjega dne zasledovala odred, prišla zjutraj do Občin in se usmerila proti Dobrniču. Ugotovile so tudi, da v temeniški dolini in pri Sv. Križu ni sovražnika.

Sovražnik je bil na sektorju Trebnje, Mirna peč, Dobrnič in Žužemberk še 7. maja, vendar le na terenu okrog teh krajev. Držal je v rokah tudi ceste med temi kraji, v naseljih pa se ni več zadrževal ali utrjeval. Petega maja je iz Sevnice dobil celo nekaj okrepitev. Okrepitev je bila tudi tista skupina, ki je prodrla iz Grosupljega in jo je zadrževal Dolenjski odred. Toda vse intervencije in okrepitev so bile zaman ali pa prepozne, ker je pod silnim udarcem enot XV. divizije Žužemberk že izgubil in je bil prisiljen, da se je držal le v gozdovih in se ni utrjeval v vaseh.

Do 7. maja so bile vse brigade VII. korpusa na desnem bregu Krke, v noči na 7. maj pa se je na levi breg prva vrnila Gubčeva brigada in zasedla položaje v rajonu Zagradec—Muljava, naslednjega dne pa sta se vrnila tudi Cankarjeva in XII. brigada. Cankarjeva brigada je prav tako kot Gubčeva zasedla položaje med Zagradcem in Muljavo, le XII. brigada se je pomaknila bližje k glavni cesti in se ustavila v rajonu Bič—Male Dole—Stehanja vas, ter zasedla tudi vrh Medvedjeka. Brigade so imele nalogo, da sovražniku udarijo v hrbet iz zahodne strani proti Trebnjem in ga prisilijo k dokončnemu umiku.

Toda brigade so zamudile ugodno priložnost, kajti sovražnik je opazil že prve njihove premike in spoznal, da je bitko izgubil, ter da mu preti nova nevarnost. Zato se je do noči

7. maja sam v celoti umaknil s tega sektorja deloma v Novo mesto, deloma čez Mirno v Sevnico in Radeče, grosupeljska skupina pa je odšla nazaj v Grosuplje.

Tako se je ta del korpusnih ofenzivnih operacij končal z sovražnikovim porazom. Krona vseh naporov enot korpusa pa je bil vsekakor velik uspeh v Žužemberku. Tukaj se je posebno izkazalo topništvo, ki je tako združeno v novi formaciji svoj izpit odlično prestalo. Zato je bila v taki sestavi kmalu formirana Prva slovenska artilerijska brigada.

V teh bojih je imel po ocenah štaba VII. korpusa sovražnik velike izgube. Enote XV. divizije naj bi mu izločile iz bojnih vrst kakih 150 mož, uničile ali poškodovale pa so mu tudi pet tankov in motorno kolo. Tudi enote VII. korpusa so imele velike izgube, saj je samo v boju za Žužemberk padlo 22 borcev, ranjenih pa jih je bilo 50, o žrtvah v bojih na zavarovanjih pa ni podatkov.⁵

Dolenjski odred je v teh korpusnih operacijah odigral zopet pomembno vlogo. Nadziral je nemško mejo in branil prehode iz litijske smeri, od koder je sovražnik večkrat prekoračil mejo z večjimi silami, zato štab korpusa ni smel zanemariti skrbi za zavarovanje nemške meje in je dal prav odredu nalogo, da jo nadzoruje. V tem času, ko je bil odred na straži na meji, sovražnik ni poskušal vdirati čez mejo, sicer pa je bil odred pripravljen tudi za primer vdora. Čeprav se je odred pred sovražnikom, ki je prodiral iz Grosupljega umikal, ga je vendarle zadržal za cel dan, poleg tega pa ga je tudi prisilil, da se je v Ivančni gorici razdvojil, sicer bi lahko celotna sovražnikova kolona z vso močjo udarila čez Muljavo v dolino Krke in nastale bi hujše posledice. Tako pa se je sovražnik oslabil in zamudil ugoden trenutek.

O tem, koliko žrtev je imel odred v teh bojih, ni nobenih podatkov, znano je le, da je bil lažje ranjen komandant odreda. Ugotovljeno pa je bilo, da je imel sovražnik v bojih z odredom tri mrtve in tri ranjene, uničena pa sta mu bila tudi tank in motocikel.

Ko se je sovražnik 7. maja v celoti umaknil, se je odred v noči na 8. maj vrnil na svoje prejšnje položaje, le da se je prvi bataljon skupaj z štabom odreda nastanil v Št. Pavlu pri št. Vidu, drugi bataljon pa se je ponovno ustavil v Zaborštu. Zjutraj je z Dvora pri Žužemberku prispel tudi odredov pratež in tako je bil odred ponovno zbran. Tako kot v dneh od 29. aprila do 3. maja je odred ponovno nadziral nemško mejo od Sv. Križa do Metnaja in sektor Stična—Višnja gora ter varoval ljubljansko smer pred sovražnikovimi vdori. Tudi zasedi je postavil v temeniški dolini in na Farškem Kalu.

Po umiku sovražnika je štab korpusa določil novo razporeditev svojih enot. Gubčeva brigada se je v noči na 9. maj premaknila v mirensko dolino na položaje Trbinec—Gorenja vas, da bi zavarovala prehode čez nemško mejo, v noči na

11. maj pa se je premaknila v okolico Trebelnega. Dvanajsta

brigada se je pomaknila čez glavno cesto Trebnje—Št. Vid pri Stični na položaje Medvedjek—Primskovo—Sv. Križ—Čatež in nadzirala prehode čez mejo pri Sv. Križu in teren proti dolini Temenice. Cankarjeva brigada pa se je v noči na 10. maj premaknila na položaje št. Vid pri Stični—Temenica in prevzela v nadzorstvo nemško mejo in sektor, ki ga je do tedaj nadziral Dolenjski odred.

Tudi XVIII. divizija je poslala IX. brigado čez Krko, da je zasedla položaje Zalisec—Vrbovec—Lipovec, nato pa se je pomaknila še bližje k cestama Novo mesto—Mirna peč in Novo mesto—Soteska in ju nadzirala. Deseto Ljubljansko brigado je poslala v rajon Podhosta—Uršna sela—Birčna vas—Mraševo, da je sodelovala s XV. brigado XV. divizije v blokadi Novega mesta z južne strani, le VIII. (Levstikova) brigada je ostala v Suhi krajini in nadzirala kompoljsko dolino in dolino Račne.

Ko je na položaje št. Vid pri Stični—Temenica prišla Cankarjeva brigada, se je odred v noči na 11. maj premaknil bližje Grosupljega in zjutraj s prvim bataljonom skupaj s štabom odreda ostal v Kriški vasi, drugi bataljon pa se je nastanil v Novi vasi. S teh položajev je lažje nadziral sektor vse do neposredne bližine sovražnikove postojanke v Grosupljem, območje okrog Št. Jurja in Ponove vasi in dolino Račne ter lažje izvajal sabotažne akcije na železnici med Grosupljim in Škofljico.

Po prihodu na te položaje je štab odreda dal bataljonoma naslednje naloge: Prvi bataljon mora imeti stalno zasedo na Peščeniku ob glavni cesti Grosuplje—Višnja gora in zasedo pri Boštanjskem gradu. S patruljami naj nadzoruje teren proti Višnji gori in Polici vse do nemške meje pri Leskovcu. Drugi bataljon mora imeti stalno zasedo na Spodnji Slivnici, s patruljami pa mora nadzirati dolino Ponove vasi in št. Jurija ter Luče in Vrhe. Minerski vod je dobil nalogo, da minira glavno cesto Grosuplje—Višnja gora ter železnico Grosuplje—Škofljica.

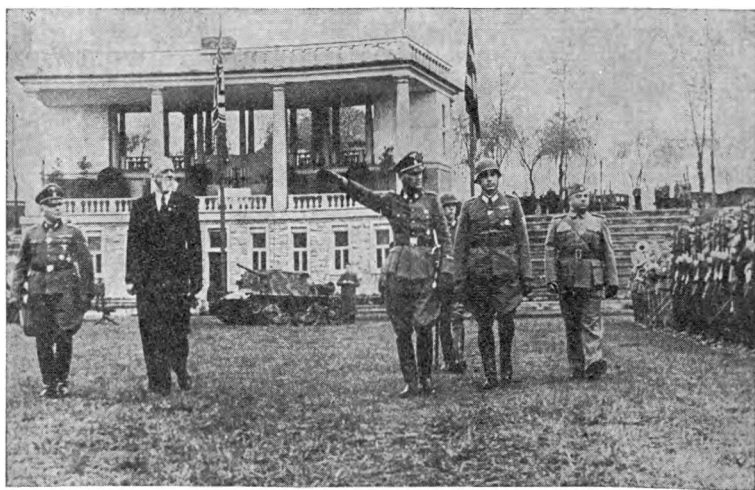
Tako so enote VII. korpusa zasedle pravkar ponovno osvobojeni del Dolenjske in Suho krajino in nastalo je kratkotrajno zatišje. Odred je bil v tej razporeditvi ponovno na glavni in najnevarnejši smeri sovražnikovih vdorov iz Ljubljane in Grosupljega.⁶

Nova reorganizacija Slovenskega domobranstva

Domobranske čete so se spomladi 1944 precej krepile in so maja meseca štejele že kakih 9000 do 10.000 mož. Čete so krepili tako, da so kjer koli in kolikor so mogli mobilizirali za vojaško službo sposobne moške, prijavilo se jim je veliko skrivačev pa tudi nekaj partizanskih ubežnikov so vključili v svoje vrste.

Nemško poveljstvo se je zavedalo, da domobranske čete predstavljajo že močno udarno silo, ki mu je bila spričo pomanjkanja njegove oborožene sile zelo dobrodošla. Zato se je trudilo, da bi Slovensko domobranstvo čimbolj usposobilo za ofenzivne operacije proti partizanskim enotam s ciljem osvajanja in obvladovanja čimvečjega teritorija do tedaj osvobojenega ozemlja. Neprestano je iskalo nove oblike organiziranja domobranstva, ki bi mu najbolj ustrezala za uresničevanje njegovih operativnih načrtov. Zato je Slovensko domobranstvo v času svojega obstoja doživelo več reorganizacij.

Da bi si Nemci Slovensko domobranstvo še bolj podvrgli, so domobranske enote v Ljubljani in v Novem mestu 20. aprila

**Zaprisega slovenskih domobrancev na ljubljanskem stadionu
20. aprila 1944 v prisotnosti Leona Rupnika in Erwina Rösenerja
(z dvignjeno roko)**

1944, v drugih krajih pa v naslednjem tednu slavnostno prisegle, da se bodo skupaj z nemškimi vojaškimi in policijskimi enotami pod Hitlerjevim vodstvom borile proti komunizmu in njegovim zaveznikom. Tako so prav slavnostno demonstrirale svojo izdajalsko vlogo.*

Konec februarja 1944 so bile ukinjene bojne skupine. Ostala je le šolska skupina v Ljubljani, v katero so vključili enote iz Ljubljane in bližnje okolice. Ustanovili pa so skupino za zavarovanje železniške proge (Ljubljana—Postojna), v katero so vključili čete na Notranjskem, v Novem mestu pa skupino za zaščito okraja Novo mesto, v katero so vključili enote v Novem mestu in njegovi okolici, čete ukinjenih II., VI. in VII. bojne skupine pa je organizacijsko povezal sam organizacijski štab Slovenskega domobranstva, predstavljale pa so operativno borbeno skupino v operativnem pogledu podrejeno nemškim poveljstvom v Kočevju, Velikih Laščah, Ribnici in Grosupljem.

Ko so nemške in domobranske enote kolikor toliko obvladale komunikacije Škofljica—Velike Lašče—Ribnica—Kočevje, si je nemški »štab za boj proti bandam« v Ljubljani prizadeval, da bi osvojile še komunikacije Grosuplje—Stična—Trebnje—Novo mesto. Tako bi se dva kraka v obliki klešč zadirala globoko v osvobojeno ozemlje in ga delila na več kosov. S tem bi se krčil operativni prostor enotam VII. korpusa, sebi pa bi ustvarili tesnejšo povezavo Novega mesta z Ljubljano in možnost utrjevanja novih postojank za obvladovanje čimvečjega območja Dolenjske.

Svoje načrte so Nemci skušali uresničiti že konec aprila 1944, ko so vdrli na severovzhodni del Dolenjske in v Žužemberk in izrabili ugoden trenutek, ko so bile vse enote VII. korpusa zbrane ob kočevski prog. Zaradi energične ofen-

* Besedilo domobranske prisege je bilo takole: »Prisegam pri vsemogočnem Bogu, da bom zvest, hraber in svojim nadrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod vodstvom vodje velike Nemčije, SS četami in policijo proti banditom in komunizmu kakor tudi njegovim zaveznikom svoje dolžnosti vestno izpolnjeval za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope.

Za ta boj sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi Bog pomagaj!« (Naredba Org. štaba SD zaupna št. 2392 od 16. 4. 1944, IZDG AFK fase. 274/III).

zive VII. korpusa pa so se morali začasno umakniti s tega območja, vendar izvedbo tega načrta niso opustili.

Da bi svoje načrte lažje izvedli, so maja meseca Ljubljansko pokrajino razdelili v štiri operativna področja, na severno, vzhodno, srednje in zahodno. V severno so vključili Ljubljano in okolico ter severozahodni del Dolenjske do Velike Loke in

Domobranski bataljon na pohodu spomladi 1944

Sv. Križa, v vzhodno vzhodni del Dolenjske in Belo krajino, v srednjo so vključili Kočevsko in Suho krajino, v zahodno pa Notranjsko.

Formirali so tudi štiri domobranske udarne bataljone s po tremi strelskimi četami in vodom težkega orožja. Ti vodi so se pozneje okrepili in so nastale čete težkega orožja. Bataljoni so predstavljali manevrske borbene skupine za boj proti partizanskim brigadam na odprtem zemljišču. Poleg bataljonov so imeli tudi posadne čete in vode, ki so se utrdili v postojankah in nadzirali okolico postojank.

Določili so, da bo imel »N« bataljon (prvi) sedež v Ljubljani, »W« bataljon (drugi) na Rakeku, »M« bataljon (tretji) v Višnji gori, »O« bataljon (četrti) pa v Trebnjem. Odredili so, da morajo biti bataljoni formirani do 20. maja.⁷

Nove zmage VII. korpusa

Komaj so brigade zasedle območje med Krko in nemško mejo, že so sledile nove sovražnikove akcije. Nemci so verjetno zbrali dele 14. in 19. SS policijskega polka in 11. maja iz Sevnice ponovno vdrli v trebanjsko in mirensko dolino. Naslednje jutro so napadli Gubčevo brigado v okolici Trebelnega, da se je ta morala umakniti čez cesto Novo mesto—Trebnje na ajdovski sektor. Sektor med nemško mejo in dolenjsko cesto so hoteli imeti čist, kajti imeli so namen postaviti v Trebnjem svojo postojanko. Trebnje je imelo ugodno lego zaradi steka cest iz Novega mesta, iz Litije čez Sv. Križ in iz Sevnice čez mirensko dolino, tako da oskrbovanje postojanke ne bi bilo težavno. Kamen spotike pa jim je bila Gubčeva brigada na Trebelnem, ki bi onemogočala promet po mirenski dolini in po cesti Novo mesto—Trebnje, zato so jo pregnali s tega sektorja.

V Trebnjem naj bi se formiral domobranski bataljon »O«, zato so 13. maja iz Novega mesta poslali v Trebnje skupino 205 mož, ki jo je vodil nemški stotnik Lindner. Tu naj bi se kar se da hitro in močno utrdili, da bi njihove utrdbe kljubovale partizanskemu topniškemu ognju, kajti poraz v Žužemberku jim je bila dobra šola. Zaradi trdnejše povezave Trebnjega z Novim mestom pa so postavili svojo postojanko tudi v Mirni peči, kjer se je začela utrjevati 31. domobranska četa.

Domobranci so v Trebnjem pričakovali partizanskega napada, zato so se neutrudno noč in dan utrjevali in v dveh dneh zgradili 22 utrdb in vas obdali z bodečo žico.

Ko je štab korpusa zvedel za ponovni sovražnikov vdor v Trebnje in za napad na Gubčevo brigado je nemudoma začel zbirati svoje enote okrog Trebnjega in pripravljati napad na Trebnje. Da bi sovražnika v Trebnjem ovirali pri utrjevanju, je ukazal dvanajsti brigadi, naj ga neprestano napada. Zato ga je že 12. maja napadla z enim bataljonom, 13., 14. in 15. maja pa ga je napadala tudi Cankarjeva brigada.

Na položajih odreda se od 11. maja, ko je prišel na Peščenik, v Kriško vas in Novo vas, ni zgodilo nič pomembnega. Razen manjših patroljnih spopadov odred ni imel bojev. Minerski vod je na Peščeniku na treh krajih miniral glavno cesto, poskušal pa je minirati tudi železnico med Grosupljim in Šmarjem, pa je vselej naletel na sovražnikovo patroljo ali zasedo. Tako se mu je nekaj poskusov izjalovilo.

Trinajstega maja je sovražnik iz Grosupljega s topništvom močno obstreljeval položaje zasede na Peščeniku, položaje zasede na Spodnji Slivnici pa s težkimi minometi. Zasedi od tega ognja nista imeli žrtev, čeprav je v neposredno bližino zasede na Peščeniku padlo kar kakih 40 granat. To obstreljevanje je ponavljal več dni zaporedoma, pa tudi Kriški vasi ni prizanesel. Ko je obstreljeval Kriško vas, ni nobenkrat napravil škode, ker so vse granate letele čez vas na hrib, vzhodno od vasi.*

Petnajstega maja je po gozdu iz smeri Polica neopaženo prišla v Dedni dol skupina kakih 30 črnorokcev**. V mlinu

* V noči na 17. maj se je v Grosupljem pri 3. domobranskem železniškem vođu odigral zanimiv dogodek: Narednik Jože Japelj je pri streljanju s težkim minometom spustil mino narobe v cev. Mina je v cevi eksplodirala in ubila poleg poročnika Antona Kozina in narednika Jožeta Japlja še podnarednika Jožeta Rusa in domobranca Matijo Desiča ter nemškega vojaka Schwana, ranjeni pa so bili podnarednik Ludvik Skubic in domobranca Ciril Pajnič in Gorjup. Podnarednik Skubic je ranam kmalu podlegel, ostala dva pa so težko ranjena odpeljali v ljubljansko bolnišnico. Neserečo je zakrivil narednik Jože Japelj, ker je bil pijan. (Podatek je iz poročila Org. štaba SD z dne 17. maja 1944, IZDG AFK fase. 281/1.)

** To je bila skupina četniškega odreda Janeza Marna-črto-mirja. Ta odred so imenovali tudi »plava garda« pa tudi »črna roka«.

pod Dednim dolom so iznenadili del patrulje Cankarjeve brigade. Tu sta namreč bila dva borca, od katerih je bil eden ob napadu ubit, drugemu pa se je posrečilo pobegniti. Streljanje je slišala tudi patrulja odredovega prvega bataljona, ki je šla proti Polici, zato je takoj odšla v smer, od koder je slišala streljanje. Kmalu je prišla v stik s črnorokci in jih napadla. Črnorokci niso nudili nobenega odpora, pač pa so takoj začeli bežati proti Troščinam in Leskovcu ter se razkropljeni razgubili v gozdu.

Štab odreda je v teh dneh napravil tudi načrt za napad na sovražnikovi postojanki v Kresnicah in v Besnici. V vsaki postojanki je bilo 40 do 50 nemških vojakov, ki so bili oboroženi le z lahkim pehotnim orožjem. V Kresnicah bi bilo mogoče uničiti tudi železniško postajo in progo in tako za več dni prekiniti promet med Litijo in Ljubljano. Izvedbo teh akcij bi moral dovoliti tudi štab korpusa, zato mu je štab odreda poslal dopis s predlogom, da bi korpus odredu dovolil te akcije. Do njih pa ni prišlo, ker se je vojaški položaj v trebanjski dolini spremenil in štab korpusa je že pripravljal nadaljevanje korpusnih operacij, v katere je nameraval vključiti tudi odred. Ta zato svojih položajev ni smel zapustiti.

Štab korpusa je 15. maja izdal povelje za odločilni napad na sovražnika v Trebnjem. Zapovedal je, da se mora napad začeti 16. maja ob 18. uri.

Cankarjeva brigada, ki so jo okrepili z bataljonom XII. brigade, je bila določena za neposredni napad, XII. brigada brez enega bataljona je zavarovala smer proti Litiji in mirensko dolino, Gubčeva brigada pa smeri proti šmarjeti in glavno cesto Mirna peč—Trebnje.

Osemnajsta divizija je z IX. brigado zavarovala cesto Novo mesto—Mirna peč in Mirno peč tudi blokirala, z Ljubljansko brigado pa zavarovala cesto Novo mesto—Straža—Brezova reber ter skupaj s XV. brigado XV. divizije ogrožala Novo mesto z južne strani.

Štab odreda je dobil od štaba korpusa povelje 16. maja in dobil nalogo, da mora odred ostati na svojih dotedanjih položajih in preprečiti sovražniku prodor iz Ljubljane in Grosupljega proti Trebnjemu. Na Peščeniku mora minirati in prekopati glavno cesto na več krajih in napraviti več barikad iz podrtega drevja, da bo cesta popolnoma nesposobna za mo-

torni promet. Če bi sovražnik prodril proti Trebnjemu, ga mora odred slediti vse dotlej, dokler se ne bo spopadel z enotami XV. divizije, nato pa ga energično napasti v hrbet in ga drugim enotam pomagati uničevati.

Štab odreda se je takoj lotil potrebnih ukrepov, da bi odred svoje naloge čimbolje opravil. Dobro se je zavedal, da je zaradi korpusnih akcij v Trebnjem in v Mirni peči nastala večja nevarnost, da bi sovražnik iz Ljubljane in iz Grosupljega skušal prodreti po glavni cesti proti Trebnjemu, da bi rešil svojo postojanko. Zato je svoje enote že popoldne delno pregrupiral in jim dal nove naloge.

Ves prvi bataljon je zasedel položaje na Peščeniku, kjer je prej imel samo zasedo, zvečer pa je šel na obhod terena proti Grosupljemu. Kot bojna skupina je ves bataljon odšel s Peščenika čez Spodnjo Brezovo, Peč, Polico, Staro vas, Petrovo vas in Duplice nazaj na Peščenik. Med pohodom se je zavaroval s predhodnico, zaščitnico in bočnimi patruljami in med potjo pregledoval vse vasi, skozi katere je šel, pa ni nikjer naletel na sovražnika.

Drugi bataljon je 16. maja mobiliziral precej prebivalcev iz Višnje gore, s Peščenika in Spodnjega Brezovega ter z njimi celo noč prekopaval cesto na Peščeniku. Napravili so dva velika prekopa na samem Peščeniku, enega pa v klancih med Višnjo goro in Peščenikom. Poleg zasede na Spodnji Slivnici je postavil tudi zasedo k Boštanjškemu gradu, kjer je bila prej zaseda prvega bataljona, poleg tega pa je moralo biti vse ostalo moštvo tega bataljona v stalni pripravljenosti, da bi šlo takoj v pomoč prvemu bataljonu na Peščeniku, če bi bilo potrebno.

Minerski vod je dobil nalogo, da minira železnico med Grosupljim in Škofljico. V noči na 17. maj se je minercem tudi posrečilo minirati železnico med Grosupljim in Šmarjem in uničiti 16 tračnic. Več niso mogli, ker je prišla sovražnikova patrulja in so se po krajšem spopadu morali umakniti.

Naslednji dan so bile vse odredove enote na svojih položajih v strogi pripravljenosti, da bi se takoj spopadle s sovražnikom, če bi napravil izpad iz Grosupljega. Prvi bataljon je bil ves dan na položajih na Peščeniku, drugi pa je na cesti na Peščeniku napravil še veliko oviro, saj je podrl kar kakih 40 dreves. Obveščevalne patrulje so bile ves dan v dolini pri

Grosupljem, da bi pravočasno zvedele za sovražnikove priprave za izpad, toda ničesar takega niso mogle ugotoviti. Tako je odred preživel brez bojov vse do 20. maja.

Medtem ko je odred budno stal na straži na glavni cesti pred Grosupljim, je besnel boj za Trebnje in Mirno peč. Kot je bilo že rečeno, je Cankarjeva brigada od 14. maja dalje s -svojimi demonstrativnimi napadi močno ovirala sovražnika pri utrjevanju. Vendar so domobranci še našli čas in izrabili vsako možnost za utrjevanje, 16. maja pa tega ni bilo več mogoče. Zvečer je brigada začela z odločilnim napadom. Odločilno je poseglo v boj tudi topništvo,* ki je tako kot v Žužemberku ponovno demonstriralo svojo moč in sposobnost. Boj je trajal celo noč in domobranci so vse bolj izgubljali svoje pozicije, toda obdržali so se. Čez dan se je napad nadaljeval, topništvo pa je imelo še večje uspehe; opazovalci so sporočali, da so zadetki rušili utrdbe drugo za drugo.

Nemški stotnik Lindner je spoznal, da je položaj kritičen, zato je zjutraj ob 8.30 poslal skupino 30 domobrancev pod vodstvom poročnika Ivana Kralja v Novo mesto, da bi tam razložil položaj v Trebnjem in prosil za pomoč. Skupina se je prebila do Mirne peči, od tam pa so poslali s sporočilom v Novo mesto samo enega domobranca. Domobranci v Trebnjem so upali v uspeh poslane skupine in pričakovali pomoč iz Novega mesta. Toda, ker pomoči ni bilo, položaj v Trebnjem pa je postal že brezupen, je stotnik Lindner ob 20. uri 17. maja dal povelje za preboj in umik. S seboj so vzeli le najnujnejšo lahko oborožitev, vse ostalo pa so pustili v Trebnjem.

Umikali so se po skritih poteh čez Grmado, Vrhtrebnje, šmaver in Globodol ter končno prišli v Novo mesto. Nekaj jih je ostalo tudi v Mirni peči. V Trebnjem je padlo več kot

* Sedmega maja je bila v Laščah pri Dvoru formirana »Prva slovenska artilerijska brigada«. Formirana je bila iz topništva XV. in XVIII. divizije in je ob formiranju imela tri divizione in zaščitni bataljon. Imela je 6 havbic 100 mm, gorsko havbico 75 mm, 4 poljske tope 75 mm in protitankovski top. V rezervi pa je imela še tri haybice 100 mm in poljski top 75 mm. Štela je 440 mož. Ta brigada je v vseh poznejših bojih VII. korpusa odločilno vplivala na uspehe korpusa do konca vojne. (Podatek je iz poročila Prve slovenske artilerijske brigade z dne 7. maja 1944 štabu VII. korpusa — IZDG fase. 185/1.)

15 domobrancev, ranjenih pa jih je bilo tudi nad 20. Cankarjeva brigada je imela sorazmerno malo žrtev, vendar točnih podatkov ni.

Brigada je zaplenila več kot 150 pušk, 15 lahkih in 7 težkih mitraljezov, 6 lahkih minometov in veliko ostale vojaške opreme.

Ofenzivni polet enot VII. korpusa pa se z zavzetjem Trebnjega ni končal. Čeprav je imela Mirna peč dobre pogoje za posredovanje s tanki iz Novega mesta, se je štab korpusa odločil za nadaljevanje ofenzivnih akcij z napadom nanjo. Povelje za napad je izdal 18. maja zjutraj, ponoči pa je že delno pregrupiral svoje enote, čez dan jim je dal toliko časa, da bi se oskrbele s strelivom, ob 16. uri pa je bil določen čas za začetek napada. Napad pa se ni začel takrat, ko je bilo določeno, Sovražnik je 18. maja s prodorom močne bojne skupine delov 1. bataljona 14. SS policijskega polka in delov nekaterih domobranskih čet iz Novega mesta proti Mirni peči zavrl priprave za napad na postojanko. Tudi vesti, ki jih je štab korpusa dobil, da ima sovražnik namen prodreti iz Ribnice čez Suho krajino in Krko, so terjale novo razporeditev enot. Cankarjeva brigada je nemudoma odšla v Suho krajino, da bi skupaj z Levstikovovo brigado zaustavila sovražnika.

Zaradi tega se je napad začel šele 19. maja ob 18. uri. Postojanko je ob podpori topništva energično napadla Gubčeva brigada in jo po srditih celonočnih bojih tudi zavzela. Domobranska posadka sicer ni bila popolnoma uničena, imela pa je (kakih 15 mrtvih in kakih 35 ranjenih. Približno toliko žrtev je imela tudi Gubčeva brigada, toda zanesljivih podatkov o žrtvah ni. Preživela domobranska posadka se je 20. maja zjutraj umaknila v Novo mesto pod zavarovanjem močne bojne skupine, podprte s tanki, ki se ji je posrečilo prodreti iz Novega mesta do Mirne peči.

Glavni štab je za izredne uspehe, dosežene v ofenzivi izrekel v svojem povelju z dne 23. maja 1944 enotam VII. korpusa priznanje in pohvalo. Posebno priznanje je izrekel celotnemu sestavu Cankarjeve brigade za zavzetje Trebnjega ki Gubčevi brigadi za zavzetje Mirne peči.

Dolenjski odred v neposrednih bojih za ponovno osvoboditev tega območja Dolenjske ni sodeloval, bil pa je budno na straži na najnevarnejši smeri v neposredni bližini sovražnikovih postojank v Ljubljani in ljubljanski okolici. Borci in

funkcionarji so v zasedah in v patroljah z vso resnostjo in doslednostjo opravljali svoje naloge in tudi fizično dali vse od sebe, da so onesposobili cesto čez Peščenik. Na svojih položajih so bili vsak čas pripravljeni, da sprejmejo boj s sovražnikom in mu preprečijo prodor proti Trebnjemu.⁸

S padcem Mirne peči je sovražnik že drugič izgubil bitko v poizkusih osvajanja glavne dolenske komunikacije iz novomeške smeri proti Ljubljani. S svojimi načrti je preusmeril ofenzivo VII. korpusa v drugo smer, doživel poraze, enote VII. korpusa pa so dosegle sijajne uspehe, kakršnih z ofenzivo proti Ljubljani verjetno ne bi.

Na tem območju Dolenjske je z zavzetjem Mirne peči ponovno nastalo stanje, kakršno je bilo pred 22. aprilom, predno je sovražnik prvič vdrl nanj.

Boji na Peščeniku, v Kriški vasi in pri Sv. Duhu

Že med napadom na Mirno peč je bilo čutiti intenzivno sovražnikovo gibanje v okolici Ljubljane in ob kočevski progi. V postojankah ob kočevski progi so se večkrat menjale domobranske čete in videz je bil, kot da prihajajo okrepitve. V Ribnico je prišla 115. četa; 63. četa pa je iz Ribnice odšla v Grosuplje. V Velike Lašče je prišla 114. četa, od tam pa je v Grosuplje odšla 24. četa. Tako se v postojankah ob kočevski progi moč sovražnikovih posadk ni bistveno spremenila, močno pa se je okrepila posadka v Grosupljem. Tam so tedaj formirali domobranski bataljon »M«, ki mu je bila že pred formiranjem določena naloga, da zasede Višnjo goro. Istčasno so v Ljubljani formirali bataljon »N«, na Rakeku pa bataljon »W«.

Zaradi predvidene zasedbe Višnje gore je sovražnikova obveščevalna služba budno spremljala vsak premik partizanskih enot v rajonu Višnja gora. Kamen spotike mu je bil Dolenj siki odred, ki je bil na položajih Nova vas—Kriška vas—Peščenik že od 11. maja dalje. Sovražnik je bil obveščen o vsaki odredovi patrolji in zasedi in tudi o vsaki njegovi akciji; gibanje partizanov pa so opazovali iz Grosupljega tudi z daljnogledi. Pošiljali so tudi patrolje, ki so se gibale okrog Višnje gore in se izdajale za partizane ter poizvedovale o položaju v tem rajonu in ga ogledovale.

Ko je sovražnik zbral dovolj podatkov o odredu, je pripravil večjo akcijo proti njemu. Izvedle so jo zgodaj zjutraj 20. maja 26. in 27. četa iz Grosupljega in 63. četa, ki je pred nekaj dnevi prišla iz Ribnice. Toda sovražnikov namen odredovi obveščevalni službi ni ostal prikrit, zanj so obveščevalci zvedeli 19. maja proti večeru. Zato je štab odreda zapovedal strogo pripravljenost celo noč na 20. maj, zjutraj ob 4. uri pa sta bila oba bataljona že na položajih. Prvi bataljon je zasedel položaje severno od vasi na hribu s koto 587 v smeri grajskih razvalin nad Višnjo goro. Drugi bataljon je zasedel položaje na pobočju Škrjanke jugozahodno od vasi do kote 609. Ves pratež in odredna ambulanta sta se umaknili v Zavrtače, borci prištabnih enot pa so zasedli položaje vzhodno od vasi na hribu. Pred položaje so bile postavljene predstraže, patrolje pa so odšle proti Peščeniku in proti Veliki Loki. Kmalu so se spopadle z domobranskimi kolonami in tako je bil sovražnik odkrit že na Peščeniku. Sovražnika to ni zadržalo, pač pa so se njegove kolone po načrtu razvile in se v polkrogu približevale Kriški vasi. Strelji predstraž so domobrance trenutno pritisnile k tlom, toda ne za dolgo. Najprej so napadli položaje prvega bataljona, ki pa je vse napade odbijal. Hujši pritisk so domobranci izvedli z južne strani na položaje drugega bataljona, kjer se jim je po nekaj neuspešnih juriših posrečilo pregnati bataljon s njegovih položajev. Toda bataljon se je umaknil le malo višje v hrib in zadrževal sovražnikove juriše toliko časa, da se je lahko umaknil prvi bataljon, sicer bi mu domobranci lahko udarili v hrbet in mu preprečili umik. Boj je trajal dobro uro, nato pa se je odred umaknil v Zavrtače, od tam pa je odšel na položaje pri Sv. Duhu in nad Novo vasjo.

Odred je imel enega ranjenega borca, ki je ostal na položaju in ga je odredova patrolja našla takoj po umiku domobrancev. Povedal je, da ga je neki domobranec ogovarjal, vendar ga je pustil ležati na položaju. Domobranci sami so priznali, da so imeli enega mrtvega in tri lažje ranjene. Verjetno pa jih je bilo več. Med bojem se je v vasi od izstrelkov vžgal en kozolec, ki je do tal pogorel.

Odred je do večera ostal z drugim bataljonom na položaju pri Sv. Duhu s prvim pa nad Novo vasjo, z močnimi patroljami pa je takoj po umiku domobranskih čet zopet kontroliral ves svoj »sektor. Zvečer se je prvi bataljon skupaj

s štabom odreda vrnil v Kriško vas, drugi bataljon pa v Novo vas.

Tako je domobrancem akcija spodletela. Pritoževali so se, da je bila njihova akcija že vnaprej izdana in da je bil odred pripravljen nanjo, zato niso mogli doseči pričakovanega uspeha.

Bataljona sta zgodaj zjutraj 21. maja odšla ponovno na položaje, kjer sta bila prejšnjega dne. Na Peščenik so bile poslane tudi zasede; obveščevalne patrulje pa so bile ves dan v dolini, da bi pravočasno zvedele o novem sovražnikovem namenu. Tega dne so ugotovile, da se sovražnikova okrepitev iz Grosupljega še ni umaknila.

Sovražnik iz Grosupljega je v manjših presledkih ves dan s topništvom obstreljeval Kriško vas. To obstreljevanje pa je bilo netočno, ker so vse gnana te letele čez vas na hrib.

Zvečer sta oba bataljona spet prenočevala vsak v svoji vasi, zgodaj zjutraj pa sta ponovno zasedla vsak svoje položaje. Dopoldne so obveščevalci zvedeli, da ima sovražnik namen napad ponoviti, zato je bila budnost še poostrena in proti Grosupljemu in v Veliko Loko je odšlo še več patrulj. Toda tega dne se ni zgodilo nič posebnega, le da je sovražnik od časa do časa obstreljeval odredove položaje s topništvom. Vendar tudi to obstreljevanje ni bilo točno in odred ni imel nobenih žrtev.

Triindvajsetega maja je bil odred že ob 4. uri zjutraj spet na položajih pri Sv. Duhu in nad Novo vasjo, pratež pa se je umaknil na Oslico pri Muljavi. Bojne patrulje pod vodstvom članov četnih komand so odšle proti Grosupljemu že ob 3.30 zjutraj. Komaj pa se je zdaniilo, je iz Grosupljega proti Višnji gori že prodirala močna sovražnikova kombinirana kolona, ki je štela kakih 500 mož, podprta z nekaj oklopnjaki, imela pa je tudi precej tovornjakov. Na Peščeniku so se z njo spopadle odredove bojne patrulje, ki so kolono nekoliko zadržale, morale pa so se umakniti, ker so v akcijo stopili oklopnjaki in tako je sovražnik prišel do ovir na cesti. Motorizacija ni mogla čez ovire, zato se je tam sovražnikova kolona ustavila, odredove patrulje pa so izrabile ugoden trenutek in sovražnika pri ovirah ponovno napadle. Dobro jim je pomagal tudi odredov težki minomet, ki je obstreljeval cesto na Peščeniku, kjer so bile ovire. Zato se je motorizacija vrnila v Grosuplje, pehota pa je pritislila proti Kriški vasi,

kjer ni naletela na odpor, zato je napredovala dalje proti Sv. Duhu in Novi vasi. Spotoma je odbijala odredove bojne patrulje, dokler ni trčila ob odredove položaje. Nato je sledilo več sovražnikovih jurišev, toda odred je vse odbijal in svoje položaje čvrsto držal v svojih rokah. Po neuspešnih juriših je sovražnik začel položaje obstreljevati s težkimi minometi, pri čemer je imel odred nekaj borcev ranjenih, toda položajev ni zapustil. Med tem obstreljevanjem se je skupina kakih 50 domobrancev hotela pretihotapiti po gozdu iz Zavrtič do Vrhov, da bi od tam napadla odred za hrbtom. Skupino pa so odredove patrulje, ki so varovale desno krilo, pravočasno odkrile in udarile po njej, toda zadržati jo niso mogle. Štab odreda je spoznal, da odredu preti nevarnost obkolitve, zato je še ob pravem času ukazal umik na Muljavo. Med umikom pa je vendarle še prišlo do manjšega spopada med deli odreda in sovražnikovo skupino, ki je šla iz Zavrtič odredu za hrbet, žrtev pa zaradi tega odred ni imel. Tako se je odred brez posebnih težav pravočasno izognil obkolitvi.

Ko so domobranci zasedli položaje, ki jih je prej držal odred, niso šli več naprej, niti niso na njih ostali, pač pa so se umaknili v Kriško vas, proti večeru pa so se vrnili v Grosuplje. Odred se je zvečer po umiku domobrancev vrnil v Kriško vas in v Novo vas in ponovno zasedel iste položaje z istim razporedom in z istimi nalogami kakor prejšnje dni.⁹

Sovražnik je v drugi akciji, ki jo je izvedel z večjimi silami* vrgel odred v muljavsko dolino, doseženih položajev pa ni imel namena obdržati v svojih rokah, kajti cesto na Peščeniku je bilo treba prej očistiti in osposobiti za motorni promet. Najbrž je hotel le preizkusiti moč in bojno sposobnost na novo ustanovljenega bataljona »M«. Verjetno bi sledilo še več takih napadov, toda odred je že v noči na 24. maj ponovno zasedel iste položaje, kot jih je držal 20. maja, zasede je postavil prav tam, kjer so bile pred sovražnikovim napadom in tudi patrulje je poslal v iste smeri. Poleg tega je 24. maja prišla na sektor Višnja gora še Gubčeva brigada in tako so bili ti položaji še bolj branjeni, zato bi jih sovražnik z novimi napadi težje zasedel ali jih pa sploh ne bi mogel; zato je čakal na ugodno priložnost.

* Verjetno je bila to prva akcija kompletnega na novo formiranega domobranskega bataljona »M«.

Medtem 'ko je odred odbijal sovražnika na položajih Peščenik—Kriška vas—Sv. Duh, je sovražnik z močno motorizirano kolono prodrł iz Litije čez nemško mejo skozi temeniško dolino v Trebnje in v Mirno peč. Enote XV. divizije so ga pri njegovem premiku neprestano napadale, vendar ga niso mogle zadržati. Najmočnejše ga je napadla Gubčeva brigada, ki ga je v noči na 23. maj pregnala z vseh izpostavljenih položajev v samo vas Trebnje.

Sovražnikovi sunki proti Višnji gori, njegovo gibanje ob kočevski progi in ponovni vdor iz Litije v Trebnje, vse to je kazalo, da sovražnik na vse načine poskuša preprečiti VII. korpusu nadaljevanje ofenzivnih operacij in ga skuša vezati na sektor severno od Žužemberka, istočasno pa pripravlja vdore na osvobojeno ozemlje iz drugih smeri. Tako je štab korpusa tudi ocenil položaj in sovražnikov namen. Zato je sklenil, da je treba najprej odbiti in preprečiti sovražnikove izpade iz Grosupljega, Ribnice in Kočevja, mu prizadejati čimveč izgub, nato pa začeti s ponovnim čiščenjem trebanjske in mirmo-peške doline.

V skladu s tem načrtom je s svojim poveljem z dne 23. maja enote takole razdelil: Cankarjeva brigada bi ostala še naprej na svojih dotedanjih položajih v Suhi krajini z nalogo, da ta sektor z manevriranjem čimbolje nadzoruje do Kočevja in prek struške doline do Ribnice in Vidma. Gubčevi brigadi je ukazal premakniti se na položaje Leskovec—Višnja gora—Luče z nalogo, da nadzoruje nemško mejo in zavaruje glavno cesto Grosuplje—Višnja gora. Cesto na Peščeniku mora še bolj minirati in prekopati, prav tako pa tudi cesto v temeniški dolini. Dvanajsto brigado je pustil na njenih dotedanjih položajih severno od Trebnjega, dal pa ji je nalogo, da neprestano napada sovražnika v Trebnjem, nadzoruje nemško mejo in zavaruje mirenko dolino. Petnajsto brigado je zaradi blokade Novega mesta prav tako pustil še naprej na njenih dotedanjih položajih na desnem bregu Krke pod Gorjanci.

Štabu XVIII. divizije je ukazal, da morajo brigade te divizije ostati na njihovih dotedanjih položajih s posebnim poudarkom, da mora IX. brigada popolnoma onesposobiti cesto med Mimo pečjo in Novim mestom in jo dobro minirati. Dobro mora nadzirati tudi Mirno peč in sovražniku ne sme dovoliti, da bi šel iz vasi.

Štabu Dolenjskega odreda je ukazal, da se mora odred premakniti na položaje Predole—Lipljene z nalogo, da blokira Grosuplje z juga in uničuje ceste in železnico na tem sektorju. Obveščevalno službo mora usmeriti proti Ljubljani in Barju. Sovražniku mora preprečiti prodor v smeri Zdenska vas in Krška vas, če pa bi se sovražniku to posrečilo, ga mora v povezavi z enotami XV. divizije uničevati.

Notranjskemu odredu pa je ukazal, da se mora premakniti na položaje Sodražica—Sv. Gregor, da bi sovražniku preprečil vdore iz Ribnice na Notranjsko.

Vse enote, ki so jim bili določeni novi položaji, so se takoj premaknile nanje in začele opravljati naloge v skladu s korpusnim poveljem. Tako je 24. maja tudi Gubčeva brigada prispela na nanovo odrejene položaje Leskovec—Višnja gora—Luče, odred pa je tega dne popoldne napravil premik na položaje Predole—Lipljene. Glavnina odreda je zasedla položaje v gozdu na kotah 525 in 511; na Spodnjo Slivnico in na Kobiljek pri Ponovi vasi pa je poslal po eno četo v zasedo. Proti Turjaku, Gradišču, Pijavi gorici in Grosupljemu je pošiljal bojne patrulje, obveščevalne patrulje pa so se usmerile proti Pijavi gorici in v želimeljsko dolino vse do Iga. Minerski vod je miniral cesti Mlačevo—Račna in Grosuplje—Ponova vas. Odred je bil na teh položajih 25. in 26. maja in s sovražnikom ni imel večjih spopadov. Te dni sovražnik ni delal izpadov iz Grosupljega, zato tudi Gubčeva brigada ni imela bojev. Brigada je na Peščeniku cesto še bolj prekopala in položila tudi več minskih polj.¹⁰

Ko so bile z novo razporeditvijo enot zavarovane vse možne smeri sovražnikovih vdorov, novih vesti o pripravah na take vdore pa ni bilo, je štab korpusa sklenil nadaljevati ofenzivne operacije, saj je imel za to dovolj možnosti, ker se je sovražnik še vedno držal v Trebnjem in v Mirni peči. Sovražnik se tam res ni utrjeval, pač pa se je zavaroval tako, da je imel zavarovanje v okolici vasi in jih tako držal v svojih rokah, prav tako pa tudi cesto med Trebnjim in Mirno pečjo. Štab korpusa je 24. maja izdal podrejenim enotam povelje za ponovni napad na Trebnje in Mirno peč. Za ponovni napad je določil prav tako razporeditev, prav take naloge in prav tako pripravo bojnih sredstev kot za prvi napad. Odredil je, da morajo biti vse enote na odrejenih položajih pripravljene za začetek akcij 26. maja.

Večino priprav v skladu s tem poveljem so enote že opravile, premik pa še niso izvedle, ker se je 25. maja sovražnik sam umaknil v Novo mesto. Pri Mirni peči in na cesti med Mirno pečjo in Novim mestom so imele enote XVIII. divizije z umikajočo se sovražnikovo kolono hude boje. Takoj po sovražnikovem umiku so porušile vse preostale utrdbe v Mirni peči in v Trebnjem. Toda že ponoči na 26. maj se je sovražnikova kolona ponovno podala iz Novega mesta v Mirno peč in v Trebnje in na svojem pohodu skoraj ni bila ovirana. Enote XVIII. divizije, ki so bile na tem območju, niso pričakovale, da se bo sovražnik tako hitro vrnil, zato tudi niso bile pripravljene, da bi ga napadle. Toda sovražnik se ni ustavil ne v Mirni peči in ne v Trebnjem, pač pa je nadaljeval pohod in se 26. maja pri Sv. Križu umaknil čez nemško mejo v Litijo. To sovražnikovo gibanje je bilo že prav izzivalno, kot bi hotel pokazati, da je na tem sektorju še vedno on gospodar.

štab korpusa se ni dal zavesti, temveč je ne glede na tako sovražnikovo izzivanje sklenil nadaljevati ofenzivne akcije po svojem načrtu in 26. maja izdal svojim enotam povelje, da se morajo pripraviti za napad na sovražnikovo postojanko v Tržišču, kjer je bila 35. domobranska posadna četa in nekaj Nemcev. Posadka je štela blizu 200 mož in je hila dobro utrjena.

Dolenjskemu odredu je ukazal, da se mora premakniti s položajev Predole—Lipljene na položaje Temenica—Št. Vid pri Stični z nalogo, da prepreči sovražniku ponovni vdor iz Litije čez mejo skozi temeniško dolino proti Trebnjemu. Zato mora cesto v tej dolini še bolj prekopati in na njej napraviti barikade ter od enot XV. divizije prevzeti minska polja. Nadzirati mora tudi nemško mejo od Sv. Križa do Metnaja in sektor Stična—Višnja gora—Grosuplje. Z zasedami mora sovražniku tudi preprečiti, da bi izpod porušene ga viadukta v Veliki Loki pri Žalni izvlekel manj razbite lokomotive in vagoni.*¹¹

* V Veliki Loki pri Žalni med železniškima postajama Žalna in Višnja gora je bil velik železniški viadukt, ki je bil dolg ca. 180 m in je imel 7 podpornih stebrov. Enote XV. divizije so po italijanski kapitulaciji porušile tri najvišje srednje stebre. Iz Višnje gore so na to spustili nekaj kompozicij vlakov, da so se

Boji v temeniški dolini in umik na sektor Janče

Odred se je v noči na 27. maj premaknil na nove položaje v smeri Ilova gora—Krška vas—Muljava—Gorenja vas—Artiža vas—št. Vid pri Stični. Nove položaje je zasedel 27. maja zgodaj zjutraj, ko se je začelo daniti. Prvi bataljon se je skupaj s štabom odreda nastanil v Št. Pavlu, drugi bataljon pa v Zaborštu. Drugi bataljon je imel eno četo v zasedi v temeniški dolini pod čagoščami, eno pa na Farškem Kalu; prvi pa je s patroljami nadziral nemško mejo ter Stično in Višnjo goro; patrolje pa so odhajale tudi na Peščenik, kjer so postavljale zasede. 27. in 28. maja se sovražnik ni pojavil nikjer na sektorju odreda; 29. maja pa je že zasedel Peščenik. Patrolje je pošiljal do Višnje gore in v Kriško vas ter Novo vas, stalne zasede pa je imel na Peščeniku, postavljal pa jih je tudi v Dednem dolu in na Polici.

Ko je 29. maja dopoldne prišla patrolja prvega bataljona pod vodstvom namestnika komandirja 1. čete Franca Sveteta v Višnjo goro, ni bilo domobrancev nikjer opaziti. Patrolja je šla do pod klancev, kjer se cesta začne vzpenjati na Peščenik, pa ni nikjer opazila sovražnika. Zato se je vrnila v Višnjo goro in se oglasila na domu odredovca Franca Prijatelja. Iznenada pa se je pojavila skupina domobrancev in odredovo patroljo tako iznenada napadla, da je bil njen odpor v hipu strt. Padlo je sedem borcev, med njimi tudi namestnik komandirja čete. Podrobnejših in zanesljivih podatkov o tem dogodku ni, lahko pa sklepamo, da so domobranci dobro opazovali Višnjo goro in so patroljo videli. Zato je del 24. čete domobranskega bataljona »M« v naglici in prikrito prišel v Višnjo goro ter uničil patroljo in zaplenil lahko strojnico in 6 pušk.

Tudi ostale enote so medtem zasedle položaje, ki jih je štab korpusa odredil s poveljem za pripravo napada na Tržišče. Skladno s tem poveljem so izvedle tudi vse priprave.

zrušili v dolino pod most. Sovražnik je imel namen obnavljati dolenjsko železnico in zato tudi ta most. Že konec maja 1944 je poskušal obnoviti železnico do mostu, da bi izpod viadukta izvlekel manj razbite lokomotive in vagoni. Namen pa je opustil verjetno zaradi pomanjkanja gradbenega materiala in most je bil obnovljen šele po vojni.

Zaradi tega je štab korpusa 27. maja izdal novo povelje in odločil, da se mora napad začeti 30. maja ob 4. uri zjutraj.

Za neposredni napad na postojanko je bila določena Ljubljanska brigada, podpirala pa jo je tudi I. slovenska artilerijska brigada z dvema topoma in havbico. IX. brigada je napad zavarovala v smeri Šmarjete, Škocjana in Bučke, Levstikova brigada pa je ostala še naprej v Suhi krajini. Brigade XV. divizije so napad zavarovale v smeri Novega mesta, Mirne peči, Trebnjega, Št. Janža in nadzorovale nemško mejo do Sv. Križa.

Dolenjskemu odredu je poleg nalog, ki mu jih je naložil s poveljem 26. maja, zapovedal tudi, da mora v noči na 30. maj demonstrativno napasti Grosuplje in poleg zased v temeniški dolini čez dan 30. maja postaviti močne zasede tudi na Peščeniku, da bi preprečile sovražnikov izpad iz Grosupljega proti Stični in Trebnjem. Toda tega povelja odred ni mogel več v celoti izvršiti, kajti Peščenik so že 29. maja zasedli domobranci, 30. maja pa je domobranski bataljon »M« zasedel Višnjo goro in vse položaje v okolici Višnje gore, pred-

Poveljstvo 1. čete 1. bataljona z leve: Bojan Krištof, politični komisar, Franc Svete, namestnik komandirja in Franc Plestenjak, komandir čete

vsem pa Kriško vas in položaje na Sv. Duhu. Tako se odred v noči na 30. maj ni mogel več približati Grosupljemu za demonstrativni napad.

Napad Ljubljanske brigade je bil zelo učinkovit in kronan z uspehom. V hudih bojih je do jutra zavzela postojanko, sovražnikova posadka pa se je prebila iz postojanke v Sevnico.

Brigada je sovražniku uničila dva tanka, oklopnjak in dva osebna avtomobila. Zaplenila pa mu je tank, oklopnjak in dva tovornjaka, tako da se je sovražnik uspel umakniti le z enim tankom in dvema tovornjakoma. Zaplenjeno mu je bilo tudi veliko orožja in streliva ter ostalega vojaškega materiala in hrane. V svojih poročilih so domobranci priznali, da so imeli 10 mrtvih in 9 ranjenih (od teh 6 težko), medtem ko o nemških žrtvah ni podatkov; brigada pa je imela 7 mrtvih in 26 ranjenih.

Deseta Ljubljanska brigada je z zavzetjem Tržišča dosegla sijajen uspeh, enote v zavarovanju pa niso izpolnile svojih nalog v popolnosti. Že 30. maja zjutraj ob 2. uri je odšel iz Novega mesta na pomoč v Tržišče domobranski bataljon »O«, ki je bil pravkar ustanovljen, šel je od Trške gore čez Grčevje in štatemberško dolino proti Trebelnemu in spotoma imel nekaj bojov z Gubčevo brigado, vendar se je s spretnim manevrom izognil položajem brigade in brez večjih bojov prišel na Vrh pri Mokronogu. Prispel je sicer prepozno, ker se je do tedaj posadka iz Tržišča že umaknila, vendar je Ljubljanski brigadi pri umiku iz Tržišča le napravil težave, da je morala del plena uničiti.

Medtem ko so se enote VII. korpusa pripravljale za napad na Tržišče in ga zavzele, pa je sovražnik pripravil močnejšo ofenzivno akcijo z namenom, da zasede Višnjo goro, Stično in Št. Vid pri Stični.

Odredove obveščevalne patrolje, ki so 30. maja šle čez nemško mejo proti Litiji, so ugotovile, da se v Litiji zbira večja sovražnikova vojska in se pripravlja za vdor čez mejo v dolino Temenice. Tudi ostale odredove patrolje so ugotovile, da so na meji Nemci poostрили nadzor in da se sovražnik nahaja na Polici in vse do meje pri Leskovcu.

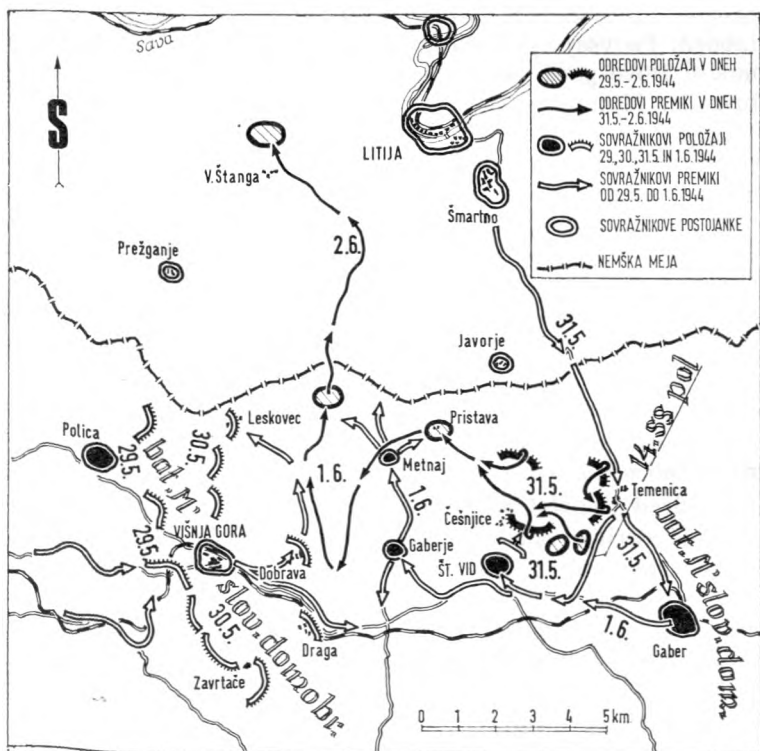
Drugi bataljon je že dopoldne 31. maja imel v dolini Temenice hude boje z glavnino kolone domobranskega ba-

taljona »N« in drugega bataljona 14. SS policijskega polka. Bataljon se je upiral toliko časa, dokler ni sovražnik odstranil ovire in mine na cesti in nastopil z motorizacijo. Čeprav je drugemu bataljonu prišla v pomoč tudi ena četa prvega bataljona pod vodstvom komandanta Avgusta Žitnika, se je odred pri Sobračah moral umakniti, kajti grozila je nevarnost, da bo sovražnik napadel za hrbtom, ker je glavnina sovražnikove kolone imela desno bočno zaščitnico in je šla čez Bukovico po gozdu in gozdnih poteh. Nato je bataljon zasedel položaje pri Prapročah in še tam napadel sovražnika. Toda zaradi nevarnosti da bo sovražnikova bočna zaščitnica udarila bataljonu v levi bok se je umaknil tudi s teh položajev. V Temenici se je sovražnikova kolona razdelila v dve smeri. Nemški bataljon je krenil proti Radohovi vasi in Št. Vidu, domobranski pa v Veliki Gaber. Pretila je spet nevarnost, da bo sovražnik odredu udaril iz Št. Vida v hrbet, zato je štab odreda odredil umik v Češnjice nad Št. Vidom. Toda sovražnik ga je tudi tam napadel in moral se je umakniti čez Veliki Kal na Pristavo pri Metnaju.

Zjutraj 1. junija je domobranski bataljon prodrł čez Griže in Vir v Stično, nemški bataljon pa je ostal v št. Vidu pri Stični. Odred je čez noč ostal na Pristavi, sicer pa je bila večina borcev v zasedah ob nemški meji in na položajih okrog Metnaja ter ob cesti proti Stični. Celo noč so bile na terenu tudi obveščevalne in bojne patrulje, ki so ugotovljale položaj ob cesti Radohova vas—Višnja gora. Vse patrulje so ugotovljale, da je na cesti živahen motorni promet, ob njej pa so zasede, ki varujejo ceste. Patrulje so naletele na sovražnika tudi na Veliki Dobravi in v Leskovcu. Proti jutru je odred poskušal prekoračiti cesto pri Dragi, da bi se umaknil v muljavsko dolino in proti Krki. Zato se je pomaknil do Štorovja, vendar prehod čez cesto ni bil mogoč, ker so po cesti neprestano patroljirali oklopniki in tudi pehotne patrulje, v Dragi pri cerkvi pa je bila večja domobranska enota. Prišlo je do patroljnega spopada, zato se je odred umaknil nazaj na Sela, nato pa je prekoračil dohno potoka Stična in se ustavil v gozdu severovzhodno od Poljan na koti 757. Za hrbtom je imel v neposredni bližini dobro zastraženo nemško mejo, močno pa sta bili zasedeni in nadzorovani tudi cesti Višnja gora—Radohova vas in Radohova vas—Temenica—Pu-

sti Javor. Sovražnik je imel zasedeno tudi črto Višnja gora—Vrh—Gradišče—Mlaka—Leskovec in tako se je odred nahajal na majhnem prostoru ob nemški meji, kjer je vsak čas lahko pričakoval sovražnikovega napada.

Sovražnik je vedel, da je odred stisnjen nekje severozahodno od Metnaja, točno pa le ni vedel kje, ker je bil v gozdu skrit. Že ob 8. uri 1. junija je domobranski bataljon nadaljeval svoj pohod čez Dobravo in Sela do Leskovca, od tam pa je poslal patrulje v okolico, ki pa odreda niso izsledile. Manjša sovražnikova skupina je prišla tudi v Metnaj. Pričakovati je bilo, da bodo domobranci odred napadli naslednje

Položaji in umik odreda od 29. maja do 2. junija 1944

jutro, ko bodo dobili o njem zanesljive podatke, zato se je štab odreda odločil, da bo odred ponoči prekoračil mejo, ker je ta predstavljala še najlažjo oviro. Na sektorju Janče ni bilo sovražnikovih koncentracij, zato je bila ovira za prehod na ta sektor le meja. Najzanesljivejši borci so v gozdu skrili dve težki strojnici in težki minomet ter nekaj štabnega arhiva, mule in konje pa so pustili pri vaščanih v Poljanah. Tako je odred, razbremenjen težkega orožja in živine, zvečer brez spopadov z Nemci prekoračil nemško mejo pri Obolnem.

Zjutraj 2. junija se je odred ustavil na Kamplovem hribu pri Mali Štangi in se utaboril v gozdu. Zvečer je bil minerski vod poslan nazaj čez mejo na sektor Grosuplje z nalogo, da minira železnico med Grosupljim in Škofljico. Vod je srečno prispel na območje Grosupljega, ni pa podatkov, kje je taboril. Po vsej verjetnosti se je držal nekje na širšem območju Ilove gore, ker so se tam držali tudi deli Levstikove brigade. Minerei so večkrat poskušali, da bi se približali železnici, pa so vselej naleteli na sovražnika. Miniranje se jim je posrečilo šele v noči na 7. junij, pa še takrat ni šlo gladko. Med Šmarjem in Grosupljim so se približali železnici in položili komaj dve mini, ko se je že zaslišal vlak. Hitro so vžgali položeni mini, ki sta poškodovali štiri tračnice, vendar je bila poškodba majhna in vlak jo je prevozil brez posledic. Ko so se minerei vračali na izhodišče so pri Ponovi vasi naleteli na domobransko patruljo. Predno so se domobranci znašli, so minerei že užgali po njih in jih pregnali. Več akcij minerei v tem času niso opravili; 9. junija, ko je odred prišel na ta sektor, pa so se mu priključili, nato pa so bili poslani čez nemško mejo z novimi nalogami.

Odred je ostal brez zveze z štabom korpusa, zato je poslal več kurirjev, da bi vzpostavili zvezo, toda nekaj kurirjev se je vrnilo nazaj, ker niso mogli čez nemško mejo, nekaj pa jih je ostalo v štabu korpusa. Odred se je v okolici Janč, Male Štange in Golišč zadržal do 7. junija in ni izvajal pomembnejših akcij, imel je le nekaj spopadov s »črno roko« na Brezovem brdu, pri Volovljah in v bližini Janč, pa so črnorokci vselej bežali. Poslana je bila tudi močnejša patrulja nazaj k Poljanam, da bi vzela zakamuflirano orožje in živino, a se je vrnila praznih rok, ker je vse izsledil sovraž-

nik.* Tudi pozneje je bila tja še poslana patrolja in je ponovno zvedela, da je odredovo orožje in živino zaplenil sovražnik.

Centralna tehnika in tiskarna pa tudi administracija in propagandna služba glavnega štaba in enot VII. korpusa so že dalj časa trpeli pomanjkanje papirja. Ni pa bilo možnosti za nabavo večjih količin papirja. V Jagljenici pri Radečah pa je bila v tovarni papirja »Piatnik« velika zaloga raznega papirja. Na tem območju že dalj časa ni bilo večje partizanske enote, zato v tovarni tudi ni bilo vojaštva, pač pa samo čuvaji. Treba je bilo izvesti hitro akcijo, v kateri bi zasedli tovarno, postavili zavarovanja in zaplenili papir.

Štab korpusa je sklenil, da se bo akcija izvedla takoj po likvidaciji sovražnikove postojanke v Tržišču. Izvedbo akcije je zaupal XV. diviziji, ki je imela po akciji v Tržišču dve brigadi ob nemški meji, od koder ni bilo daleč do Jagljenice.

Štabu XVIII. divizije je ukazal, da z IX. in Ljubljansko brigado zavaruje ceste Sv. Križ—Mirna—Trebne—Žužemberk, da bo transport papirja potekal nemoteno na osvobojeno ozemlje.

Petnajsta divizija je akcijo izvedla v noči na 3. junij z XII. brigado; Gubčeva brigada pa je akcijo zavarovala tako, da je napadla nemške postojanke v Preski, na Polšniku, v Zavrhu in v št. Juriju pod Kumom (sedaj Podkum). Iz št. Jurija so se Nemci z izgubami morali umakniti, delno pa tudi s Polšnika. Dvanajsta brigada je zaplenila v tovarni 8000 kg raznega papirja, z boljšimi pripravami in z boljšo organizacijo pa bi ga lahko veliko več. Transport papirja na osvobojeno ozemlje je potekal brez težav, saj sta IX. in Ljubljanska brigada cesto dobro zavarovali, sicer pa ga sovražnik niti ni poskušal preprečiti.

V tej akciji bi moral sodelovati tudi Dolenjski odred tako, da bi transport papirja zavaroval pri svojih prejšnjih položajih v dolini Temenice in preprečil sovražniku vdor iz

* Iz domobranskega poročila je razvidno, da so tudi domobranci zvedeli, da je odred v Poljanah pustil 16 mul in deponiral težko orožje. Iz poročila pa se tudi vidi, da odredove imovine niso dvignili domobranci pač pa neka druga vojska, verjetno črna roka. (Dnevno poročilo Org. štaba SD z dne 3. junija 1944, IZDG AFK fase. 281/11.)

Litije po tej dolini proti Trebnjemu. Ker pa med štabom korpusa in odreda v teh dneh ni bilo zveze, štab odreda ni dobil povelja za sodelovanje in zato tudi ni sodeloval.

Ker poskusi, da bi štab odreda ponovno vzpostavil s štabom korpusa kurisko zvezo niso bili uspešni, se je odred v noči na 8. junij vrnil s sektorja Janče nazaj čez mejo na sektor Primskovo. Pri Obolnem, kjer je odred prekoračil mejo, so imeli Nemci iz postojanke Prežganje to noč zasedo. Užgali so po odredovi predhodnici in dva borca ranili. Predhodnica pa je kljub temu jurišala na nemško zasedo in jo po kratkem spopadu pregnala. En nemški vojak je bil ranjen, vodja zasede pa je bil ujet. Skril se je pod čebelnjak pri zadnji hiši na Obolnem, kjer ga je opazil šef odrednega propagandnega odseka Franc Vidic. Zaplenjena je bila brzo-strelka in pištola ter nekaj streliva za puške, ki so ga odvrgli bežeči Nemci.

Po spopadu na meji je odred nadaljeval pohod nad Metnajem čez Pristavo in Temenico proti Velikemu Gabru. Na Žubini pa je ponovno naletel na sovražnikovo patroljo, ki se je po kratkem spopadu umaknila proti Radohovi vasi, odred pa je odšel v Mačji dol pod Primskovim, kjer je nekaj ur počival, že v Mačjem dolu je štab odreda dobil zvezo z enotami XII. brigade, ki so bile na Čatežu in v dolini Temenice. Po nekaj urnem počitku se je iz Mačjega dola odred premaknil v Razbore pri Čatežu, kjer je ostal do 9. junija.

Predno je odred dobil nove naloge, je dobil komandant odreda od štaba korpusa obvestilo, da je določen za višjo oficirsko šolo pri glavnem štabu, zato naj dolžnost komandanta odreda prevzame njegov namestnik Vladimir Rotar-Maj. Vsem borcem in funkcionarjem je bilo žal, da jih zapušča komandant Slovan, saj so ga spoštovali in mu zaupali tudi v najtežjih trenutkih. Dolgo in prisrčno so se poslavljali od njega in vsi želeli, da bi se po končanem tečaju ponovno vrnil v odred. Odred je imel pod njegovim vodstvom vse od začetka lepe uspehe in sta kakor glavni štab tako tudi štab VII. korpusa mnogo računala nanj.¹²

Poslednjič na položajih pred Grosupljim

S sovražnikovim vdorom iz Grosupljega in Litije na zahodni del Dolenjske se je tu vojaški položaj bistveno spre-

menil. Sovražnik je postavil tri močne postojanke, v Višnji gori. Stični in št. Vidu pri Stični (sedaj Šentvid pri Stični).

V vsaki od teh postojank je imel bataljon vojakov. Bile so tako blizu skupaj, da so si mogle hitro pomagati med seboj. Predstavljale so strnjen utrjen rajon, ki je poleg tega imel tesno neposredno povezavo z Ljubljano, najmočnejšim garnizonom v Sloveniji. Sovražniku se je z zasedbo teh krajev posrečilo izvesti prvo fazo osvajanja dolenske komunikacije iz ljubljanske smeri. Te tri postojanke so mu v nadaljnjih operacijah služile kot izhodišče za vdore na osvobojeno ozemlje Suhe krajine in za nadaljnje osvajanje komunikacije proti Novem mestu.

Štab korpusa je v prvem hipu vdore ocenil kot poskus prodora proti Trebnjemu, da bi razbremenil pritisk na njegovo postojanko v Tržišču, ki je bila prav takrat v najbolj kritičnem položaju. Toda kmalu je spoznal, da ima ta vdor globlji, resnejši pomen. Moral je napraviti nove načrte za nove ofenzivne akcije, ki morajo biti zasnovane drugače kot dotedanje. Treba je hitro reagirati in udariti z vso močjo še predno se bo sovražnik dobro utrdil, že je začel zbirati obe diviziji okrog novih sovražnikovih postojank. Toda prav med pripravami za nove ofenzivne akcije je novo povelje glavnega štaba korpusne načrte precej spremenilo.

Glavni štab je v skladu z načrti vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije in zavezniškimi načrti prve dni junija zasnoval ofenzivne akcije, ki naj bi zajele vse pomembnejše prometne zveze v Sloveniji. V duhu tega načrta je 4. junija izdal povelje štabu VII. korpusa, petega junija pa štaboma IX. korpusa in IV. operativne cone. Glavni nalogi enot VII. korpusa sta bili vsekakor rušenje Štampetovega železniškega mostu pri Verdu na progi Ljubljana—Postojna in železniškega mostu čez Savo pri Litiji, štampetov most naj bi porušile enote XVIII. divizije, litijskega pa enote XV. divizije v sodelovanju z enotami IV. operativne cone.

Sovražnikov vdor na sektor Višnja gora, Stična in Št. Vid pri Stični je izvajanje tega načrta deloma zavrl, kajti sovražniku je bilo treba odgovoriti s protinapadi in mu preprečiti vdiranje proti Suhi krajini. Zaradi tega je štab korpusa načrt razdelil v dve fazi. V prvi fazi bi porušili štampetov most, ki naj bi bil poglavitni cilj novih operacij, istočasno pa na-

padli sovražnika na sektorju Višnja gora, Stična in Št. Vid, kar bi bil vzporedni cilj. Rušenje litijskega mostu pa je do nadaljnjega odložil.

Osmega junija je štab korpusa zapovedal štabu XV. divizije, da s tremi brigadami v noči na 12. junij poruši šampetov most, štabu XVIII. divizije pa, da s svojimi enotami istočasno napade sovražnikovo postojanko v Št. Vidu pri Stični, blokira Stično in prepreči vsak sovražnikov vdor proti osvobojenemu ozemlju Dolenjske in Suhe krajine. Za te akcije je to divizijo okrepil z XII. brigado XV. divizije in z Dolenjskim odredom.

Štab odreda je zjutraj 9. junija dobil od štaba XVIII. divizije povelje štaba VII. korpusa, s katerim je bil odred začasno podrejen štabu XVIII. divizije, istočasno pa tudi povelje štaba XV. divizije o nalogah odreda v okviru akcij divizije v noči na 12. junij.

Štab divizije je naloge, ki so bile tej diviziji naložene s poveljem štaba korpusa, razdelil tako, da je za neposredni napad na sovražnikovo postojanko v Št. Vidu odredil Levstikovo brigado, za blokado Stične IX. brigado, za zavarovanje napada iz smeri Novo mesto pa XII. brigado. Ljubljanska brigada* naj bi v tej akciji sodelovala tako, da bi z južne strani močno demonstrativno napadla sovražnikovo postojanko v Novem mestu, z delom svojih sil ob podpori bataljona Belokranjskega odreda pa sovražnikovo posadko v Šmihelu pri Novem mestu.

Dolenjski odred je dobil nalogo, da v noči na 12. junij zasede položaje na Peščeniku ob cesti Grosuplje—Višnja gora ter ponoči demonstrativno napade sovražnikovo postojanko v Grosupljem. Minirati mora železnico med Grosupljem in Škofjico in cesto med Grosupljem in Višnjo goro. Na teh položajih mora preprečiti sovražniku prodor iz Ljubljane in Grosupljega proti Št. Vidu. Minerski vod mora iti z zadostno količino minerskega materiala čez nemško mejo na sektor Janče, kjer naj ostane 7 dni in v tem času neprestano ruši železnico na odseku Litija—Zalog. Ta

* Ljubljanska brigada je 8. junija 1944 zamenjala XV. brigado na položajih na desnem bregu Krke južno od Novega mesta in pod Gorjanci. Petnajsta brigada je tega dne odšla na Notranjsko, kjer je sodelovala pri akciji na Šampetov most. (Glej Mile Pavlin: XV. BRIGADA, 201—202.)

naloga je bila za odred zelo težka, kajti sektor med Grosupljim in Višnjo goro je imel sovražnik čvrsto v svojih rokah in ga je budno nadziral, predvsem pa Peščenik.

Popoldne je odred napravil premik v smeri Veliki Gaber—Bič—Rdeči kal—Kompolje—Polje in se v noči na 10. junij ustavil na Velikih in Malih Vrheh pri Sv. Duhu in zasedel položaje okoli vasi. Že med pohodom se je odredu priključil minerski vod, ki se je držal pri Levstikovi brigadi. Z odredom ni šel na nove položaje, pač pa je dobil nalogo v duhu povelja štaba XVIII. divizije in je bil poslan v štab divizije po strelivo, nato pa je v noči na 11. junij prekoračil nemško mejo in odšel na sektor Janče.

Odred se je na položajih na Vrheh držal do 12. junija in pošiljal bojne in izvidniške patrulje čez Sv. Duh proti Kriški vasi in čez Luče proti Žalni in Grosupljemu ter v dolino Račne. Na Peščeniku je postavljал zasede ob cesti, demonstrativnega napada na Grosuplje pa ni izvedel, ker se je vojaški položaj 11. junija bistveno spremenil in tudi do napada na sovražnikovo postojanko v Št. Vidu pri Stični sploh ni prišlo. Iz Novega mesta je 10. junija odšel domobranski bataljon »O« in prispel do Trebnjega, skoraj ne da bi bil na pohodu oviran. Ta bataljon je bil namenjen v Št. Vid, da zamenja 2. bataljon 14. SS policijskega polka in se tam utrdi. Ustavil se je v Velikem Gabru, predno bi morala Levstikova brigada zasedi izhodiščne položaje za napad na Št. Vid. Naslednjega dne se je premaknil na položaje Škofije—Grm—Sela—Zaboršt in takoj začel napadati v smeri Sela pri Šumberku. Ko je štab korpusa zvedel za prihod domobranskega bataljona, je ukazal štabu XVIII. divizije, naj napad na Št. Vid odloži in usmeri svoje enote v tem rajonu v napad na domobranski bataljon na odprtem zemljišču in ga razbije. Toda domobrancem je pomagal tudi nemški bataljon, ki je bil v Št. Vidu in zato so 11. in 12. junija divjali hudi boji med enotami Levstikove in XII. brigade na eni strani in domobranskim bataljonom »O« ter Nemci na drugi strani v rajonu Veliki Gaber—Sela pri Šumberku—Rdeči kal.

Odredova zaseda na Peščeniku je 12. junija napadla tri tovarnjake vojaštva in oklopni avtomobil. Ko je zaseda užgala po njih, je bilo takoj pet domobrancev ranjenih, v akcijo pa je stopil oklopnik, ki je s svojim ognjem odredovo zasedo pregnal. Zaseda se je umaknila brez žrtev. Sovražnik je z

enim tovornjakom odpeljal ranjence nazaj v Grosuplje, druga dva pa sta pod varstvom oklopnika odpeljala naprej proti Višnji gori.

Tudi na položajih pri Sv. Duhu in na Vrheh je bilo več spopadov s sovražnikovimi patruljami, ki so prihajale iz Kriške vasi in iz Višnje gore. Najhujši boj pa je bil 12. junija, ko je 16. četa domobranskega bataljona »N« prišla iz Stične čez Veliko in Malo Črnelo in pri Velikih Vrheh udarila odredu v hrbet. Tedaj se je moral odred zaradi iznenadnega in premočnega sovražnikovega pritiska umakniti čez Luče in Lučki dol na Ilovo goro. O žrtvah ni nobenih podatkov, vsekakor pa hrez njih ni ostala ne ena in ne druga stran, ker je bil boj hud in je trajal precej časa.

Na Ilovi gori je v noči na 13. junij odred prespal, zgodaj zjutraj pa sta odšla oba bataljona na nove položaje, medtem ko je štab ostal na Ilovi gori. Prvi bataljon je zasedel položaje na Jalovcu južno od Plešivice pri koti 340 in je imel zasedo na Plešivici in ob cesti Grosuplje—Luče, s patruljami pa je nadziral dolino Račne do Spodnje Slivnice in smer proti Mlačevemu. Drugi bataljon pa je zasedel položaje pri vasi Hrib pod Malo Ilovo goro, v nočeh 14., 15. in 16. junija pa je poskušal demonstrativno napasti sovražnikovo postojanko v Kriški vasi, vendar nikakor ni mogel priti v bližino vasi, ker so domobranci vsako noč imeli zasede na Škrjanki in na Sv. Duhu, da se je vselej že prej spopadel z zasedami.

Odred je ostal na teh položajih s takim razporedom in takimi nalogami do 17. junija. V teh dneh je imel več patruljnih spopadov v dolini Račne, pri Plešivici, pri Mlačevem in v dolini Žalne. Večjih bojov in žrtev ni imel.

Med tem, ko XVIII. divizija napad na Št. Vid ni mogla izvesti, pa je XV. divizija zvečer 12. junija porušila Štampetov most pri Verdu. Napadla in porušila ga je Cankarjeva brigada ob podpori topništva in inženirske čete, hkrati pa uničila tudi vse utrdbe in barake v okolici mostu. Gubčeva in XV. brigada sta napad zavarovali vsaka z ene strani in obe tudi uspešno porušili železnico.¹³

VIRI

(1) Povelje štaba VII. korpusa z dne 13. aprila 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnikovo postojanko Ribnica in Poročilo štaba VII. korpusa z dne 19. aprila 1944 glavnemu štabu

o izvedenih pripravah za napad na Ribnico, ZBORNİK VI 12/118 in 13/15; Povelje štaba XVIII. divizije z dne 17. aprila 1944 podrejenim enotam za napad na Ribnico, ZBORNİK VI 13/6;

(2) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 19. aprila 1944 glavnemu štabu o izvršenih pripravah za napad na Ribnico in nadaljnjem dejstvu korpusa; Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 24. aprila 1944 glavnemu štabu o napadu na Ribnico; Kritična ocena štaba VII. korpusa o napadu na sovražnikovo postojanko v Ribnici; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 12. maja 1944 glavnemu štabu o aktivnosti enot v drugi polovici aprila 1944; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 25. aprila 1944 glavnemu štabu o uničenju sovražnikove postojanke na Igu in o bojih na sektorju Pijava gorica—Turjak—Zlebič, ZBORNİK VI 13/15, 27, 29, 56 in 87; Petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa z dne 3. maja 1944 za čas od 15. aprila do 1. maja 1944, IZDG fase. 21/II-2; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor, V. Kiauta: NA BOJNI ČRTI OSEMNAJSTE, 399—408; avtorjevi spomini in Poročilo Org. štaba SD št. 2571 z dne 24. aprila 1944, IZDG AFK fase. 283/1;

(3) Operativno poročilo štaba VII. korpusa z dne 1.—3. maja 1944 za čas od 15. do 30. aprila 1944 glavnemu štabu, IZDG fase. 21/II-2;

(4) Petnajstdnevno operacijsko poročilo štaba VII. korpusa z dne 3. maja 1944 glavnemu štabu za čas od 15. do 30. aprila 1944, IZDG fase. 21/II-2; Povelje štaba VII. korpusa z dne 25. aprila 1944 štabom podrejenih enot za zavarovanje predvidenega napada na Žužemberk; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 29. aprila 1944 glavnemu štabu o razporedu in bojih enot, ZBORNİK VI 13/30 in 52; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Jože Logar-Slovan in Franc Markelj-Koder, ustna vira ter avtorjevi spomini;

(5) Povelje štaba VII. korpusa z dne 28. aprila 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnikovo postojanko v Žužemberku; Poročilo štaba XV. divizije z dne 29. aprila 1944 štabu VII. korpusa o bojih na sektorju Selce—Stehanja vas—Medvedjek; Poročilo štaba XV. divizije z dne 30. aprila 1944 glavnemu štabu o spopadu s sovražnikom na sektorju Žužemberk—Dobrníč—Knežja vas; Poročilo štaba XV. divizije z dne 3. maja 1944 štabu VII. korpusa o pripravah za ponovni napad na Žužemberk; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 6. maja 1944 glavnemu štabu o položaju na sektorju korpusa; Poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 8. maja 1944 štabu XV. divizije o bojih v drugi polovici aprila 1944; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 9. maja 1944 glavnemu štabu o bojih na sektorju Trebnje—Dobrníč—Žužemberk; Borbena relacija štaba X. Ljubljanske brigade z dne 11. maja 1944 o napadu na Žužemberk štabu XVIII. divizije; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 12. maja 1944 glavnemu štabu o aktivnosti enot v drugi polovici aprila 1944; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. maja 1944 glavnemu štabu o petnajstdnevni aktivnosti enot, ZBORNİK VI 13/43, 54, 60, 67, 74, 82, 83, 86, 87 in 131; Dopis štaba Dolenjskega odreda štaboma 1. in 2. bataljona z dne 1. maja 1944 in naredba

štaba Dolenjskega odreda, obema bataljonoma o njunih nalogah, IZDG; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 634—644 in V. Kiauta: NA BOJNI CRTI OSEMNAJSTE, 417—435;

(6) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. maja 1944 glavnemu štabu o petnajstdnevni aktivnosti enot, ZBORNÍK VI 13/131 in Dnevno poročilo štaba Dolenjskega odreda za 12. maj 1944, IZDG fase. 29/I;

(7) Razpis Org. štaba SD zaup. št. 2392 z dne 16. aprila 1944, IZDG AFK 274/III; Naredbe Org. štaba SD zaup. št. 2007 z dne 16. maja 1944, RSNZ domobr. f. fase. 9476—10173 in Naredba Org. štaba SD zaup. 3231 z dne 25. maja 1944, IZDG AFK fase. 282/VI;

(8) Povelje štaba VII. korpusa z dne 15. maja 1944 štabom podrejenih enot za napad na sovražnikovo postojanko Trebnje; Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 16. maja 1944 glavnemu štabu o bojih na sektorju Kačje ride—Kuzarjev kal—Luknja; Poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 16. maja 1944 glavnemu štabu o spopadih z deli plave garde v Dednem dolu; Povelje štaba VII. korpusa z dne 18. maja 1944 štaboma XV. in XVIII. divizije za napad na sovražnikovo postojanko v Mimi peči; Dopolnilno povelje štaba VII. korpusa štabu XVIII. divizije v zvezi s predvidenim napadom na sovražnikovo postojanko v Mimi peči; Povelje štaba XVIII. divizije z dne 18. maja 1944 štabom podrejenih enot, da med napadom na sovražnikovo postojanko v Mimi peči preprečijo prodor sovražnikove okrepitve iz Novega mesta; Dopolnilno povelje štaba XVIII. divizije z dne 18. maja 1944 štabom podrejenih enot za zavarovanje -napada na sovražnikovo postojanko v Mimi peči; Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 21. maja 1944 glavnemu štabu o bojih na sektorju Kačje ride—Kuzarjev kal; Povelje glavnega štaba z dne 23. maja 1944 o pohvali enot VII. korpusa za uničenje sovražnikovih postojank v Trebnjem in v Mimi peči in Poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. maja 1944 glavnemu štabu o petnajstdnevni aktivnosti enot, ZBORNÍK VI 13/100, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 122, 126 in 131; Lado Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 155 in 165; V. Kiauta: NA BOJNI CRTI OSEMNAJSTE, 435—446 in Poročilo Org. štaba SD o dogodkih in bojih pri posadki Trebnje in poročilo istega štaba o poteku bojev v Mimi peči in okolici v času od 16. do 20. maja 1944, IZDG AFK fase. 281/I; Dnevna poročila štaba Dol. odreda za 13., 14., 17. in 18. maj 1944, IZDG fase. 29/I;

(9) Povelje štaba VII. korpusa 23. maja 1944 štabom podrejenih enot za preprečevanje sovražnikovih izpadov iz Kočevja, Ribnice in Grosupljega, ZBORNÍK VI 13/127; Povelje štaba Dolenjskega odreda z dne 22. maja 1944 štaboma bataljonov o njunih nalogah, IZDG fase. 29/I in avtorjevi spomini ter Naredba Org. štaba SD zaup. 3007 z dne 16. maja 1944 o formiranju bataljonov, RSNZ domobr. f. fase. 9746—10173 in Dnevna poročila Org. štaba SD za 12., 13., 16., 17., 18., 19. in 20. maj 1944, IZDG AFK fase. 281/I;

(10) Povelje štaba VII. korpusa z dne 23. maja 1944 podrejenim enotam za preprečevanje sovražnikovih izpadov iz Kočevja, Ribnice in Grosupljega, ZBORNÍK VI 13/127; Lado Ambrožič; GUBČEVA BRIGADA, **661** in avtorjevi spomini;

(11) Povelje štaba VII. korpusa z dne 24. maja 1944 podrejenim enotam za ponovni napad na Trebnje in Mimo peč, ZBORNIK VI 13/132; Povelje štaba VII. korpusa z dne 26. maja 1944 podrejenim enotam za pripravo za napad na Tržišče; Povelje štaba XVIII. divizije z dne 26. maja 1944 podrejenim enotam za zavarovanje in priprave za napad na Tržišče, ZBORNIK VI 13/137 in 138 in avtorjevi spomini;

(12) Povelje štaba VII. korpusa z dne 27. maja 1944 podrejenim enotam za napad na Tržišče; Povelje štaba XV. divizije z dne 27. maja 1944 podrejenim enotam za zavarovanje in napad na Tržišče; Povelje štaba XVIII. divizije štabu IX. brigade za pripravo za napad na sovražnikovo postojanko v Kronovem; Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 29. maja 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnikovi postojanki Tržišče in Kronovo; Povelje štaba XV. divizije štaboma Gubčeve in XII. brigade za alkcijo na tovarno PIATNIK; Poročilo štaba XV. divizije z dne 1. junija glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o aktivnosti podrejenih enot 29. in 30. maja 1944; Relacija štaba XVIII. divizije z dne 3. junija 1944 o bojih X. brigade za postojanki Sv. Jurij in Tržišče; Pregled aktivnosti enot VII. korpusa za čas od 1. do 14. junija 1944; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 30. junija 1944 o aktivnosti in moralno političnem položaju podrejenih enot, ZBORNIK VI 13/141, 142, 144, 147 in 14/4, 5, 14, 71 in 93; V. Kiauta; NA BOJNI ČRTI OSEMNAJSTE, 446—454; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 667—675; Jože Logar-Slovan, France Markelj-Koder in Franc Priatelj, ustni viri ter avtorjevi spomini; Poročilo o dogodkih pri posadki Novo mesto od 21. do 31. maja 1944, IZDG AFK fase. 283/11, Poročilo Org. štaba SD z dne 29. maja 1944, IZDG AFK fase. 281/1 in Dnevna poročila Org. štaba SD za 3., 6. in 9. junij 1944, IZDG AFK fase. 281/11;

(13) Povelje glavnega štaba z dne 4. junija 1944 štabu VII. korpusa za rušenje železniških komunikacij in objektov; Povelje štaba VII. korpusa z dne 8. junija 1944 za koncentracijo XV. divizije na sektorju Kožljek—Pikovnik in za napad XVIII. divizije na sovražnikovo postojanko Št. Vid pri Stični; Povelje štaba XVIII. divizije z dne 10. junija 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnikovo postojanko Št. Vid pri Stični, Šmihel in Grm in za blokado Stične; Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 13. junija 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o bojih podrejenih enot na sektorju Medvedjek—Muljava; Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 16. junija 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o bojih podrejenih enot; Pregled borbenih dejstev enot VII. korpusa v času od 1. do 14. junija, ZBORNIK VI 14/20, 29, 32, 58 in 71; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 681—688 in Poročilo Org. štaba SD št. 3657 z dne 13. junija 1944 ter Poročilo poveljnika bataljona »O« o akcijah v času od 3. do 18. junija 1944, IZDG AFK fase. 283/11.

OBDODBE TRANSPORTOV

Premik na sektor Litija

Na štajerskem je v mesecu maju sovražnik izvedel številne ofenzivne akcije proti enotam IV. operativne cone, toda te so se mu uspešno uprle, da ni dosegel nobenih pomembnejših zmag. Nasprotno, v začetku junija se je moral sovražnik umakniti v defenzivo, ker so enote IV. operativne cone prešle v protinapad. V skladu s poveljem glavnega štaba in načrti vrhovnega štaba in zaveznikov so svoje ofenzivne akcije usmerile na železnice in večja naselja po vsej štajerski. Vzporedno s temi akcijami so pričele tudi s popolno mobilizacijo za vojsko sposobnih moških, štajerska je bila takrat močan vir novih borcev in mobilizacija je potekala zelo uspešno. Pri štabu cone je bila takrat že tudi zavezniška vojaška misija, ki je skrbela za zavezniško vojaško pomoč. Na ozemlju štajerske je bilo urejenih več spuščališč, kjer so zavezniki z letal spuščali orožje, strelivo in ostali vojaški material, zakaj vseh potreb enot na Štajerskem ni bilo mogoče zadovoljiti z Dolenjskega, ker sta bili nemška meja in reka Sava preveliki oviri. Tako so se enote IV. operativne cone v juniju mesecu močno okrepile, proti koncu meseca pa je bil formiran tudi Pohorski odred. Dotok novih borcev pa je vedno naraščal. Zaradi tega se je pri enotah IV. operativne cone zbralo veliko število novih mobilizirancev, ki so bili neoboroženi. Novim mobilizirancem je zato pretila nevarnost, da jih sovražnik v večjem številu zajame, zaradi česa bi organizacija narodnoosvobodilnega boja imela veliko vojaško in politično škodo.¹

Dotedanje zveze in kanali, po katerih so novomobilizirance pošiljali na Dolenjsko v enote VII. korpusa, so imele že pre-

majhno zmogljivost, zato je bilo treba okrepiti enote na desnem in levem bregu Save, ki naj bi skrbele za hiter in varen prehod kolon novih mobilizirancev čez Savo in nemško mejo na Dolenjsko. Posebno skrb za zavarovanje teh kolon je bilo potrebno posvetiti zaradi tega, ker jim je neprestano pretila nevarnost tudi na premiku od nemške meje do garnizije VII. korpusa ali dolenjskega vojnega področja. Domo-branski bataljoni iz Št. Vida, Stične in Višnje gore so s svojimi vdori proti osvobojenem ozemlju neprestano ogrožali vse smeri premikov kolon novih mobilizirancev.

Zaradi tega je štab VII. korpusa 17. junija izdal povelje štabu Dolenjskega odreda, da se mora odred premakniti na sektor Litija in skupaj s Kamniško-zasavskim odredom zagotoviti kolonom novih mobilizirancev varen prehod čez Savo, na to pa kolone zavarovati pri premiku čez nemško mejo in dalje do garnizije VII. korpusa ali dolenjskega vojnega področja. Poleg te osnovne naloge mora odred nadzorovati tudi celoten sektor med Savo in nemško mejo, posebno pozornost pa posvetiti sovražnikovim premikom po železnici Zidani most—Ljubljana in o vseh premikih redno poročati štabu korpusa. V sodelovanju s Kamniško-zasavskim odredom mora s svojim minerskim vodom vsako noč minirati železnico na odseku Jevnica—Ljubljana.

To povelje je štab odreda dobil 18. junija na Ilovi gori. Še istega dne so se na Ilovi gori zbrale vse odredove enote, da je odred v noči na 19. junij napravil premik v smeri Krška vas—Zagradec—Križ—Volčje jame—Kamenje—Občine—Velika Loka—Čatež. Proti večeru 19. junija pa se je premaknil s Čateža na položaje Gabrovka—Klanec—Roje.* Na teh položajih je ostal do naslednje noči in se pripravil za premik čez nemško mejo. Že v noči na 20. junij so bile čez mejo poslane obveščevalne patrulje, da bi ugotovile, kakšne so možnosti za prehod meje in kakšen je položaj v okolici Litije. Patrulje so se zjutraj že vrnile in poročale, da je prehod čez mejo mogoč in da je na sektorju Litije vse mirno. Zato je cel odred v noči na 21. junij prekoračil mejo na

* Roje na kartah ni označeno. To je grič, ki se razprostira severozahodno od Klanca in severovzhodno od Moravč.

Javorškem Pilu* pri Zgornji Cero vici in se spustil po cesti v dolino do Pustega maina, ter čez Jablaniške Laze odšel na položaje Mamolj.

Na sektorju Janče je bil prvi bataljon Kamniško-zasavskega odreda, s katerim je štab Dolenjskega odreda takoj navezal tesne stike zaradi sodelovanja pri opravljanju nalog v zvezi s transportiranjem novincev s Štajerskega. Minerski vod Dolenjskega odreda, ki je 11. junija prišel na Janče, je odšel čez Savo in se tam priključil minercem Kamniško-zasavskega odreda ter skupaj z njimi miniral železnico na odseku Zagorje—Litija.**

Prva naloga štaba odreda po prihodu na sektor Litija je bila, da vzpostavi zvezo s štabom Kamniško-zasavskega odreda in skupaj z njim napravi načrt za prevoz kolon novincev čez Savo. Zveza je bila prek štaba njegovega prvega bataljona vzpostavljena že naslednjo noč.

V štab Kamniško-zasavskega odreda je tiste dni prišel tudi operativni oficir VII. korpusa Franci Podlesnik, prejšnji operativni oficir Dolenjskega odreda, ki se je prav tedaj služ-

* Javorški Pil na kartah ni označen z imenom. Slovenci imamo navado, da versko znamenje — križ — ki stoji ob poti ali ob cesti imenujemo »pil«. Tudi kraj Javorški Pil je dobil ime po verskem znamenju, ki je nekoč stalo ob cesti med Vodiciami in Zgornjo Cerovico, dobra dva kilometra severozahodno od Moravč pri Gabrovki na cesti Litija—Moravče. Tu je bila pred drugo svetovno vojno tudi pritlična hiša, v kateri je bila gostilna.

Nemško-italijanska medvojna demarkacijska črta — pri prebivalcih in partizanih se je udomačilo ime »nemška meja« — je tekla čez to sedlo. Od zahoda se je raztezala iz Grmade in Zgornje Cerovice čez sedlo Javorški Pil in dalje proti zahodu med Vodiciami in Podpečjo. Ko so Nemci leta 1942 postavili na demarkacijski črti žično oviro, so na tem prehodu ob cesti zgradili tudi betonsko utrdbo — bunker. Enote XV. divizije so hišo in utrdbo v znani ofenzivi proti Savi v dneh med 11. in 15. oktobrom 1943 porušile. Na cesti so bile odstranjene tudi žične ovire in prehod čez sedlo je bil mogoč z vsakim vozilom. Ta prehod je veljal za največjega in najbolj varnega, ker so ga Nemci zaradi pomanjkanja svojih sil površno nadzirali. Na tem prehodu so mejo prekoračili skoraj vsi večji transporti novincev, ki so poleti in jeseni 1944 prihajali s Štajerske na Dolenjsko.

** Prvotno je minerski vod dobil nalogo, da ostane na sektorju Janče sedem dni — mejo je prekoračil v noči na 11. junij — in da minira ter uničuje železnico na odseku Litija—Zalog. Ne da se ugotoviti, po čigavem povelju je vod šel čez Savo in se pridružil minercem Kamniško-zasavskega odreda.

beno mudil pri štabu IV. operativne cone.* Na sestanku predstavnikov obeh štabov, ki mu je prisostoval tudi Franci Podlesnik, so se dogovorili, da bo Kamniško-zasavski odred vodil Transporte novincev do Save in skrbel za prevoze čez Savo, za zavarovanje prevozov na desnem bregu Save in za zavarovanje transportov na premiku do garnizije VII. korpusa ali dolenjskega vojnega področja pa bo skrbel Dolenjski odred. Dogovorili so se tudi, da bo Kamniško-zasavski odred pravočasno obveščal o vsakem transportu, da bi jih enote Dolenjskega odreda mogle redno in pravočasno pričakovati na desnem bregu Save.²

Splošno o transportih novincev

Junija 1944 so delovali čez Savo že trije kanali. Prvi je bil med Kresnicami in Jevnico, drugi pri Hotiču med Kresnicami in Litijo, tretji pa na Mačkovim med Savo in Litijo. Po uničenju sovražnikove postojanke Sava (8. septembra 1944) pa je bil nekaj časa prehod čez Savo mogoč tudi po mostu pri vasi Sava. Kanale je organiziral Kamniško-zasavski odred že v začetku leta 1944. če je bil položaj v dolini Save miren in ni bilo okrepljene nemške kontrole, niso prevozi predstavljali nobenih težav. Kamniško-zasavski odred je imel dve delavnici, v katerih so izdelovali čolne, da so imeli v rezervi vedno vsaj enega ali pa več. Dobro je bila organizirana tudi obveščevalna služba, ki je enote Kamniško-zasavskega odreda redno obveščala o položaju ob Savi. Nemci so večkrat postavljali zasede pri enem ali pa celo pri dveh kanalih hkrati, vendar je v takem primeru deloval tretji kanal. Večkrat so Nemci tudi odkrili zakamuflirane čolne in

* Franca Podlesnika je štab VII. korpusa poslal v štab IV. operativne cone z nalogo, da se tam dogovori zaradi skupnega napada enot IV. operativne cone in VII. korpusa na železniški most pri Poganku pri Litiji. Ker pa je štab korpusa napad na most zaradi ofenzivnih operacij domobranskih bataljonov iz Št. Vida pri Stični, Stične in Višnje gore proti Suhi krajini odložil za kasnejši čas, so Podlesnika poklicali nazaj v štab korpusa. Spotoma pa je štaboma Dolenjskega in Kamniško-zasavskega odreda pomagal organizirati kanale čez Savo za Transporte novincev. Napad na most pri Poganku je bil izveden šele 20. septembra 1944 (glej ZBORNIK VI 14/60 opom. 3).

jih uničili, borci pa so takoj prinesli druge čolne in tako so bili prevozi začasno ustavljeni le tedaj, kadar so imeli Nemci v savski dolini poostreno kontrolo.³

Redni in večji transporti novincev so pričeli prihajati čez Savo že zadnje dni junija, ker je bilo že veliko zbranih pri enotah IV. operativne cone. V začetku je Kamniško-zasavski odred večino transportov usmerjal na kanala pri Hotiču in pod Kresniškimi Poljanami, ki sta delala skoraj vsak večer s polno zmogljivostjo. Ko pa je bilo transportov vedno več, je deloval tudi kanal na Mačkovini med Savo in Litijo.

Do konca junija je bil na sektorju Litija ves Dolenjski odred. Tedaj sta bila oba bataljona na sektorju Mamolj;

1. julija pa je drugi bataljon odšel na sektor Sv. Križ in se že 3. julija vrnil nazaj čez mejo in odšel na sektor Janče, kjer je ostal do 12. julija, ko ga je na teh položajih zamenjal prvi bataljon, ki se je premaknil s položajev Mamolj. Drugi bataljon je tedaj odšel čez nemško mejo na sektor Trebelno.

Ker je bil pohod transportov s Štajerske na Dolenjsko dolg kakih 70 do 80 km je bilo treba pohode deliti v tri etape. Prva etapa je bila z moravskega sektorja čez Savo na sektorja Janče in Mamolj, druga je bila od tam do sektorja Sv. Križ, tretja, ki je bila tudi najdaljša, pa do Zagradca, Žužemberka ali pa do Dvora pri Žužemberku. Zaradi tega je odred moral imeti dve bazi, kjer so se novinci odpočili, naspali in nahranili. Prvi bazi sta bili na sektorju Janče in na sektorju Mamolj, druga pa na sektorju Sv. Križ. Odred je imel samo dva bataljona, zato na kanalu pri Mačkovini v juliju v glavnem niso prihajali transporti. V tem času se je na sektorju Litija držal le prvi bataljon, in sicer na položajih Janče, drugi pa je bil na sektorju Sv. Križ ali pa na sektorju Trebelno. Prvi bataljon je vodil transporte od Save do drugega bataljona, ta pa jih je vodil dalje do garnizije VII. korpusa ali na dolenjsko vojno področje.

Proti koncu julija in v začetku avgusta pa so se transporti tako pomnožili, da so novince večkrat prevažali na vseh treh kanalih hkrati. Zato se je moral odred okrepiti z novimi borci, ki so jih štabi izbirali kar iz transportov; 1. avgusta pa se je formiral še tretji bataljon, ki je odšel na sektor Mamolj in sprejemal transporte na kanalu na Mačkovini.

Za vodenje transportov je bilo izbranih več smeri. S sektorja Janče do sektorja Sv. Križ se sicer ni moglo izbirati

več smeri, ker vojaški položaj in pa teren sam nista dopuščala izbire. Tako je s tega sektorja tekla smer takole: Od kraja, kjer je na sektorju Janče taboril bataljon, so transporti šli pri Štangarskih Poljanah čez cesto nato pa mimo Podvorja in Sv. Križa čez Črni potok, mimo gradu Bogenšperk v Kostrewnico. Od tu dalje pa sta vodili dve smeri. Prva je vodila iz Kostrewnice v Cerovico, nato pa vse po cesti čez mejo pri Javorškem Pilu do Sv. Križa oziroma do kraja, kjer je na tem sektorju taboril odredov bataljon. Druga smer pa je peljala iz Kostrewnice po dolini čez Dobravo, mimo Bernadovca in se povzpela na mejo pri Ježen vrhu pri koti 560, nato pa čez Gobnik in Moravče na sektor Sv. Križ.

S sektorja Mamolj do sektorja Sv. Križ je bila samo ena smer. Z Mamolja se je pri Cerovici spustila na cesto, nato pa je peljala po cesti čez mejo pri Javorškem Pilu na sektor Sv. Križ. V naslednji fazi pa je tekla glavna smer po cesti čez Čatež do Velike Loke, kjer je presekala gozd do Občin,

Obnovljena hiša na Javorškem Pilu pri Zgornji Cerovici, kjer so transporti novincev iz Štajerske prehajali na Dolenjsko

nato pa je šla dalje čez Knežjo vas in Dobrnič do Dobrave. Z Dobrave pa je držala smer po cesti naprej v Žužemberk ali pa je sekala gozd čez Mačkin hrib do Sadinje vasi in dalje do Dvora, odvisno od tega, kam je bil transport namenjen. Če pa je bil transport namenjen v Zagradec pa je že pred Knežjo vasjo zavil proti jugozahodu čez Kamenje in Volčje jame in dalje čez Križ in Valično vas v Zagradec. To je bila glavna smer, ki je bila najlažja, ker je v glavnem tekla po cesti in boljših stranskih poteh.

Prva rezervna smer je peljala iz Čateža čez Zagorico, Roje, Škovec v Veliko Loko od koder se je lahko šlo dalje po glavni smeri ali pa naprej po rezervni po cesti do Gornje Nemške vasi kjer se je šlo čez železnico v Belšinjo vas in dalje po stranski poti čez Vavpčo vas v Dobrnič.

Druga rezervna smer je držala s sektorja Sv. Križ čez Ravne, Vrhovo, Sevnico, Račje selo do Trebnjega, ali pa z Račjega sela v Štefan in v Belšinjo vas, od tam pa na Grmado, od koder se spusti pot v Gorenjo vas in Dobrnič. Na Grmado je vodila smer tudi naravnost iz Trebnjega in dalje v Dobrnič ali pa iz Trebnjega na Vrhtrebnje, od tam pa v Lokve in Dobrnič. Bili so tudi primeri, ko na sektorju Sv. Križ ni bilo odredovega bataljona, pač pa na sektorju Trebelno. V takih

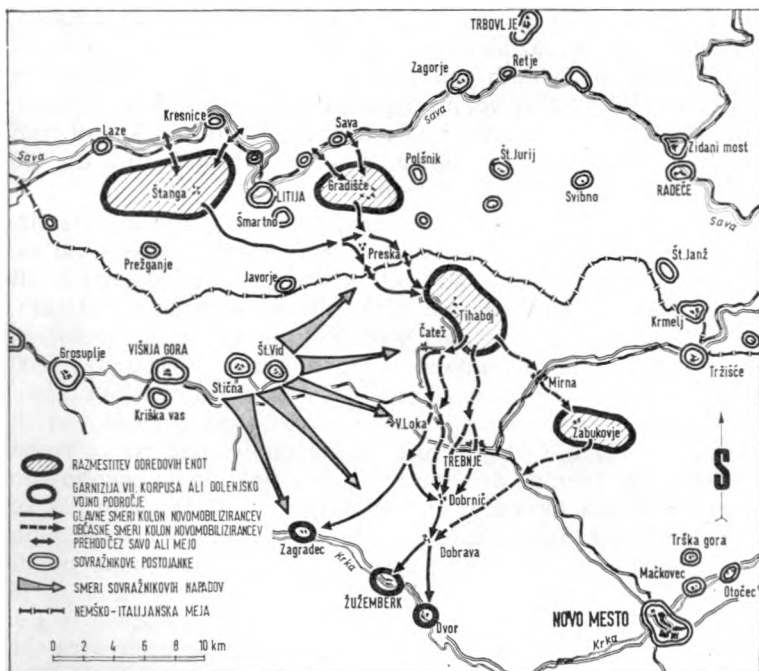
Transport novincev iz Štajerske poleti 1944

primerih pa so morali transporti, ko so prekoračili mejo nadaljevati pot na sektor Trebelno, od koder so naslednjo noč nadaljevali premik čez Rihpovec, med Jezerom in Lukovkom na Ponikve, od tam pa v hrib na Vrhe (Gorenji in Dolenji vrh), od koder so se spustili na Svetinje in šli dalje v Artmanjo vas pri Dobrniču ter čez Korita na Dobravo.

Opisane poti so nudile zadostno izbiro smeri za vodenje transportov. Da je bilo izbranih toliko smeri, je razumljivo, saj so domobranci tedaj pogosto izpadali iz svojih postojank v Št. Vidu, Stični in Višnji gori in vdirali v vse smeri, proti severu ob nemški meji, proti vzhodu in proti jugu, in resno ogrožali varnost transportov pri njihovih premikih. Najnevarnejša točka vseh smeri je bila v Dobrniču, čez Dobrnič so vodile vse smeri in sovražnik bi tam lahko prestregel vsak transport. Nevarna je bila tudi glavna smer, ki je vodila po cesti, zato je bila ta smer uporabljana le nekaj časa v juliju, kasneje pa je sovražnik resno ogrožal to cesto in zato so transporti hodili po ostalih smereh. Sovražnik je par transportov tudi napadel, vendar večjih uspehov s temi napadi ni dosegel. Z naraščanjem nevarnosti za transporte je odred krepil tudi zaščito in je večje transporte, ki so včasih štel tudi do 400 ljudi spremljal kar cel bataljon.

Točni podatki o številu transportov in o njihovi številčnosti niso ohranjeni, verjetno pa tudi niso bili nikoli vsi zapisani. Če bi sešteli število ljudi, ki so s temi transporti prišli s štajerske na Dolenjsko po zapisanih in ohranjenih podatkih, bi dobili približno številko 6000, kar pa še zdaleč ni točno. Za realno številko bi se lahko računalo kakih 12.000 do 13.000 ljudi, ki so bili razdeljeni v kakih 120 večjih in manjših transportov. Ni prav seštevati samo število mobiliziranih novih borcev, ki so bili vključeni v bojne enote, pač pa je treba prišteti tudi številne družine, ki so se umaknile na osvobojeno ozemlje zaradi okupatorjevega nasilja na Štajerskem, da so si rešile gola življenja. Bilo je tudi nekaj transportov nemških ujetnikov, ki so jih zajele enote IV. operativne cone poleti 1944 ob osvobajanju Zgornje Savinjske doline. Omeniti je treba tudi ljudi raznih narodnosti, predvsem pa Ruse in Poljake, ki so pobegnili iz nemških taborišč in iz ujetništva ter se pridružili Narodnoosvobodilni vojski, pa tudi zavezniške padalce, ki so si med borbenimi poleti zaradi poškodovanih letal s padali rešili življenja na območju štajerske.

Z vsemi transporti je bilo tudi veliko težav. Ker je bilo v transportih precej starejših ljudi obeh spolov in tudi otrok, transporti niso bili tako gibljivi kakor kolone zdravih vojakov, ki so navajeni dolgih pohodov. Velikokrat so morali odredovi borci poskrbeti za prevoz slabotnih in nesposobnih za pohode. Kjer so bile ceste in kolovozi, so se take težave lahko prebrodile, težje pa je bilo tam, kjer so marali transporti hoditi po ozkih gozdnih stezicah ali pa tudi vsevprek. Pohod ni smel biti daljši od 20 do 25 km, kar je predstavljalo za ljudi, ki niso bili vajeni takih pohodov, velik napor ah pa ga sploh niso zmogli. Napor pa je bil tudi za odredove borce, ki so morali ukreniti vse, da so Transporte zavarovali pred sovražnikom in da so ljudje čimprej prišli na določene kraje. Kako naj te naloge borci opravljajo, ni bilo nobenega recepta ali

Razmestitev enot odreda poleti in jeseni 1944 ter smeri transportov iz Štajerske na Dolenjsko

pravila. Vse je bilo odvisno od iznajdljivosti vodstva transporta in ne malo tudi od ostalega spremstva.

Ce je sovražnik napadel transport, ni bila največja težava braniti ga, težje je bilo obdržati ljudi skupaj, ker so se ob vsakem napadu razbežali in potem posamezno tavalili po nepoznanem terenu. Taki tavajoči ljudje so največkrat prišli sovražniku v roke.

Velika težava je bila tudi s prehranjevanjem teh ljudi. Ljudje iz transportov niso trpeli lakote predvsem zaradi sodelovanja prebivalcev sektorja Litija in Sv. Križ, požrtvovalnosti članov gospodarskih komisij teh sektorjev in truda odredovih intendantov. Za tako množico ljudi je bilo potrebno zbrati velike količine hrane, ki so jo v glavnem prispevali prebivalci vasi, kjer so se premikali transporti in kjer so bile odredove enote. Včasih je bilo treba nahraniti tudi do 600 ljudi hkrati, kar ni bila lahka stvar, če upoštevamo, da so bili ti kraji zelo siromašni, ker je prebivalce vojna zelo izčrpala. Kljub temu pa so le poskrbeli za prehrano številnih borcev in ljudi, ki so s Štajerske prihajali na Dolenjsko.*

Prve odredove akcije na sektorju Litija

Ko je odred prispel 21. junija na Mamolj, so bile takoj poslane patrulje na sektor Janče, da so nadzirale teren med mejo in Savo od Litije do Vnajarjev in Laz in držale zvezo s prvim bataljonom Kamniško-zasavskega odreda. Te patrulje je pošiljal prvi bataljon, medtem ko je drugi nadziral teren vzhodno od Litije do Kala in Dola pri Litiji ter do Št. Jurija (sedaj Podkum) in Završja.

Ker konec junija ni bilo še tako veliko transportov s Štajerske, je odred ta čas opravljal samostojne akcije. Patrulje prvega bataljona so na sektorju Janče mobilizirale nekaj novih

* Splošno o transportih je napisano po avtorjevih spominih. Bil je namreč v odredu ves čas njegovega obstoja, zato je bil večkrat tudi vodja posameznih transportov. Dobro pozna vse poti, po katerih so se premikali transporti. Prav tako se dobro spominja vseh težav, ki so jih morali ljudje iz transportov med potjo premagovati, z njimi vred pa tudi borci, ki so transporte vodili in jih spremljali. Posamezni dogodki v zvezi s transporti bodo opisani med nadaljnjim opisovanjem delovanja odreda do konca leta 1944.

borcev in imele do 30. junija dva spopada s patruljami črne roke in jih vselej nagnale v beg. Drugi bataljon je na cesti Litija—Polšnik postavljajl zasede, da bi napadle nemške patrulje. V eno od teh zased je padel oskrbnik kmetijskega posestva s Polšnika, ki je peljal voz hrane in osebne opreme s parom konj, poleg tega pa so za njim trije delavci vodili tri težke vole. Vse to mu je bilo zaplenjeno, delavci pa mobilizirani.

Ker je štab odreda pred odhodom čez mejo dobil od glavnega štaba povelje, da mora odred na litijskem sektorju zapleniti Kočevarjem čim več živine za potrebe bolnišnic, je drugi bataljon konec junija v vasi Tepe napravil ekonomsko akcijo in Kočevarjem zaplenil 30 glav goveje živine in 6 konj.

V noči na 29. junij je šel drugi bataljon k Zagorju, da bi mobiliziral delavce, ki so bili v barakah na desnem bregu Save. Sovražnik je verjetno za predvideno akcijo prej zvedel, zato je proti bataljonu poslal kakih 350 »vermanov« iz sestave »Vermanšaft Standarte« Trbovlje, da bi napadli bataljon. Zaradi tega je bataljon zasedel položaje malo nad vasjo Završje. Po prvem neuspelem napadu, v katerem niso sodelovali vsi vermani, je sovražnik ob 12,15 ponovno napadel z vsemi možmi. Bataljon je tudi ta napad odbil, da se je sovražnik moral z enim mrtvim in petimi ranjenimi umakniti, ob 18. uri pa se je vrnil nazaj čez Savo, s seboj pa odpeljal tudi vse delavce iz barak, pri mostu čez Savo pa je postavil zasede in močne straže. Bataljon v tem boju ni imel žrtev.

Po tem, ko je akoija za mobilizacijo delavcev spodletela, je bataljon v Završju, na Dobovcu in v Št. Juriju zaplenil Kočevarjem še 35 glav goveje živine, 6 konj, 2 pisalna stroja in radioaparata, mobiliziral pa je tudi 12 novih borcev.

Tako je odred do 30. junija zaplenil 68 glav goveje živine, 14 konj, veliko ostale hrane, dva pisalna stroja in radioaparata. Od tega je štab odreda odstopil v uporabo rajonskemu odboru OF Šmartno pri Litiji 5 konj. V noči na 1. julij je drugi bataljon transportiral čez mejo 62 glav goveje živine, 9 konj, 2 pisalna stroja in radioaparata. Okrajnemu odboru OF Sv. Križ (sedaj Gabrovka) je bilo dodeljeno 17 glav govedi, vse drugo pa je bilo poslano štabu korpusa. Za potrebe odreda je ostalo le 6 govedi in zaplenjena obleka.

štab odreda in del drugega bataljona sta ostala na Klancu pri Gabrovki do 3. julija, ko se je vrnil del bataljona, ki je

spremljal zaplenjeno živino do štaba korpusa. V noči na 4. julij pa sta ponovno prekoračila mejo na Javorškem Pilu in odšla na sektor Janče. Začeli so namreč pogostejše prihajati transporti novincev s Štajerske, ki jih je Kamniško-zasavski odred usmerjal na kanala čez Savo pri Hotiču in pod Kresniškimi Poljanami. Same patrulje prvega bataljona niso več mogle sproti prevzemati vse Transporte in jih spremljati naprej čez mejo, zato je bilo nujno, da je drugi bataljon prišel na sektor Janče. Med pohodom pa je predhodnica pri Volčji jami padla v zasedo črne roke. Predhodnica je zasedo hitro pregnala. Črnorokci so bežali proti Prežganju, na kraju spopada pa so pustili svoje tri mrtve. Ker jih je predhodnica zasledovala, so med umikom še enkrat postavili zasedo in predhodnico še enkrat napadli. Ko so črnorokci drugič užgali, je padel mitraljezec Jože Kopač. Ta napad je bil tako učinkovit, da borci predhodnice niso mogli rešiti mitraljezca, zato so črnorokci zaplenili puškami trai jez »Šarec«.

V noči na 10. julij sta se drugi bataljon skupaj s štabom odreda ponovno vrnila čez mejo na Klanec, na sektor Janče pa je 12. julija prišel prvi bataljon. Pokazala se je namreč potreba, da mora biti v okolici Sv. Križa večja enota, da bi sprejemala novince, ki bi prihajali čez mejo, kajti pohod z litijskega sektorja do štaba VII. korpusa ali dolenjskega vojnega področja je bil predolg in prenaporen. Ljudje iz transporta so se morali od celonočnega pohoda odpočiti, se naspati in nahraniti, da so naslednjo noč lahko nadaljevali pohod naprej.⁴

Dejavnost drugega bataljona na sektorju Trebelno od 12. julija do 4. avgusta 1944

Po uničenju sovražnikove postojanke v Tržišču 30. maja na sektorju Trebelno—Mokronog—Št. Rupert—Mirna ni bilo nobene večje enote VII. korpusa, od časa do časa se je tam zadrževal le tretji bataljon VDV brigade. V Tržišče pa se je že 3. junija vrnila 35. domobranska posadna četa in se tam ponovno utrdila. Do 9. junija jo je varoval domobranski bataljon »O« iz Novega mesta, ki se je zadrževal v Tržišču in v Mokronogu, da bi se posadka v Tržišču v miru in hitro utrdila. Bataljon je v tem času ob vdorih v Št. Rupert, na Mirno in Trebelno ter v ostale vasi na tem sektorju izvajal veliko na-

silje nad prebivalstvom ter zagrešil veliko zločinov. Ko pa je ta bataljon 9. junija odšel nazaj v Novo mesto, je nasilje nadaljevala posadka postojanke v Tržišču. Tak položaj je aktivistom preprečil skoraj sleherno politično dejavnost. Zato so takoj po prihodu štaba odreda in drugega bataljona na Klanec pri Gabrovki prišli v štab odreda predstavniki odborov OF z Mirne, iz Mokronoga in s Trebelnega in prosili, da bi na sektor Trebelno odšel vsaj en bataljon odreda. Zavaroval naj bi prebivalstvo pred domobranskim nasiljem, prebivalci pa bi preskrbeli vse, kar bi bataljon potreboval. Štab odreda je razumel težave aktivistov in je kljub pomanjkanju borcev 12. julija poslal tja drugi bataljon. Ta se je na sektorju Trebelno zadrževal skoraj mesec dni in zavrl domobranske pohode iz njihove postojanke v Tržišču. Zadrževal se je večinoma na Stanu, Debencu, Kremenu, v Bačju in v Zabukovju pri Trebelnem.

Zgodaj zjutraj 14. julija je bataljon z eno četo postavil zasedo pri Bruni vasi ob cesti Mokronog—Tržišče, ker so domobranci skoraj vsak dan prihajali v Mokronog. Ob 7. uri je iz Tržišča prišla skupina kakih 40 domobrancev iz 56. in 35. domobranske čete. Šli so proti Mokronogu z namenom, da zavarujejo prevoz desk, ki naj bi jih v Tržišče peljali nekje od Mokronoga. Zaseda jih je pustila v neposredno bližino, nato pa užgala po njih z vsem orožjem. Padel je domobranec Ivan Drčar iz 56. čete, trije domobranci iz 35. čete pa so bili ranjeni. Odpora niso dali nobenega, pač pa so zbežali na Skrovnik, kamor jim je prišla pomoč iz Tržišča, da bi skupaj pregnali zasedo. Zaseda pa jih ni čakala, pač pa je takoj po napadu pobrala tri puške, ki so jih domobranci pustili na cesti, in se umaknila.

Bataljon je tudi 15. julija poslal eno četo v zasedo, tokrat na Malkovec pri Tržišču. Že ob 5. uri zjutraj je v zasedo padla skupina domobrancev, ki so prišli na Malkovec iz Tržišča. Ko je zaseda užgala po njih, so domobranci brez odpora z nekaj ranjenci zbežali v Tržišče. Zaseda pa se tega dne ni takoj umaknila in tako je počakala drugo skupino domobrancev, ki so iz Tržišča hitro prišli. Bilo jih je kakih 80. Zaseda je tudi te domobrance napadla, ti pa so zasedo obstreljevali le od daleč in jo niso skušali pregnati z jurišem. Medsebojno obstreljevanje je trajalo kake pol ure, nato pa so se odredovci dvignili s svojih položajev in z jurišem napadli domobrance. Pri-

silili so jih k umiku, da so se z nekaj ranjenci vrnili nazaj v Tržišče. Odredovo poročilo pravi, da so imeli 27 ranjenih, kar pa je najbrž precej pretirano.

Bataljon je poleg patrulj in zased, ki jih je pošiljal proti Tržišču, pošiljal patrulje tudi proti Šmarjeti, v štatemberško dolino in tudi na Novo goro ter proti Mirni peči. Ena teh patrulj se je 20. julija pri Češnjicah spopadla z domobransko patruljo, ki je verjetno prišla v štatemberško dolino in do češnjic iz Št. Jurija, ali pa s Trške gore čez Novo goro. V spopadu je padel en domobranec, trije pa so bili ranjeni. Zaplenjena je bila tudi ena puška.

Ena patrulja tega bataljona se je z domobransko srečala 23. julija v Zgornjih Laknicah. Patrulji sta se spopadli, a je domobranska hitro odstopila in pustila na kraju spopada dva zaboja streliva za italijanske puškomitraljeze. O tem, koliko žrtev je bilo ob tem spopadu na eni ali drugi strani, ni podatkov.

K štabu odreda je 20. julija prišel intendant centralnih bolnišnic, da bi na sektorju Sv. Križa in Trebelnega nabavil večje količine hrane za bolnišnice, štab odreda ga je poslal k drugemu bataljonu na sektor Trebelno, z njim pa je odšla tudi namestnica politkomisarja odreda Ančka Hafnerjeva. Štab odreda je intendantu predlagal, naj bi hrano nabavil v šmarješki dolini, kjer so bili kmetje premožnejši in še ne toliko izčrpani. Za izvedbo prehranjevalnih akcij mu je dal na razpolago cel drugi bataljon. Tako je v nočeh do 26. julija bataljon dvakrat šel v dolino k šmarjeti in pri domobranskih družinah zaplenil kakih 25 glav goveje živine, nabral pa je tudi veliko žita, moke in druge hrane. Akcije je izvedel v sodelovanju z gospodarsko komisijo šmarješkega odbora OF. Ta hrana je bila spravljena v gozdu nad Debencem, da bi se transportirala naprej v štab VII. korpusa za potrebe bolnišnic.

Neki kmet iz Češnjic je 25. julija izdal skladišče domobrancem, zato je 26. julija 51. domobranska četa izvedla napad na bataljon, da bi tako lahko zaplenila hrano, ki je bila v skladišču. Bataljon se je tega dne nahajal na Kremenu pri Zabukovju. Domobranci so že zgodaj zjutraj prišli iz Bele cerkve čez Žaloviče in Mirno dolino na Trebelno od koder so nadaljevali pot do Zabukovja, da bi od tam bataljon napadli z jugozahodne strani.

Bataljon je bil tedaj, ko so pri Zabukovju padli prvi strelj, zbran na politični uri. Takoj je zasedel položaje nad vasjo in čakal, da se domobranoi približajo. V Zabukovju se je z njimi spopadla patrolja, ki je bila poslana proti Trebelnemu. Ker je bil sovražnik pravočasno odkrit in ker je bataljon imel dobre položaje, so domobranci le od daleč iz smeri Zabukovja obstreljevali položaje bataljona, toda bataljon ni ostal na položajih pač pa se je na juriš pognal proti domobrancem in jih pregnal v Zabukovje, od koder so se hitro umaknili čez Trebelno v Belo cerkev. V spopadu je bil en borec bataljona ranjen, domobranci pa so imeli 4 mrtve in 8 ranjenih. Tudi skladišča hrane niso izropali in jo je bataljon nato transportiral v štab VII. korpusa.

Še istega dne so obveščevalci s pomočjo šestih prič ugotovili, kdo je izdal skladišče hrane, zato so kmeta prijeli in peljali v štab bataljona. Ker je bil že mrak, je poskušal zbežati, zato je skočil v gozd, za njim pa je stražar streljal s puško in ga smrtno zadel.

Od sovražnikovega poskusa, da bi 26. julija napadel bataljon, pa do 4. avgusta sovražnik iz Tržišča ni več tako brezskrbno patroljiral po okolici kakor prej. Zbiral je podatke o partizanskih enotah, vendar ni dobil točnih. Videti je bilo, da je bila večina prebivalstva proti domobrancem; tudi tiste družine, ki so imele svojce pri domobrancih, jim niso dajale podatkov. Tako so domobranci zvedeli le to, da je v okolici Debenca večja partizanska enota, niso pa mogli ugotoviti, katera enota je to, kako je oborožena in kako je močna. Vse kaže, da so dobivali tudi napačne podatke. Tako so npr. zvedeli, da je v noči na 31. julij prišla na Mimo neka nepoznana brigada na oddih, kar pa seveda ni bilo res.

Odredov bataljon je domobrancem v Tržišču in v Beli cerkvi delal velike preglavice. Ugotavljali so, da se njegove patrolje vsakodnevno pojavljajo na celém sektorju okrog Trebelnega, Mirne in Mokronoga in celo v šmarješki dolini ter v neposredni bližini Tržišča. Vse kaže, da jim je bil podatek o izhodišču teh patrolj zadosti, da so se odločili za napad na bataljon.

Napad je izvedla 4. avgusta 35. domobranska posadna četa iz Tržišča, po vsej verjetnosti pa je sodelovala tudi 51. posadna četa iz Bele cerkve. Domobranci so napadli iz dveh smeri. Vsaka kolona je štelá kakih 150 mož. Iz Tržišča v

Mokronog so prišli že zgodaj zjutraj, od tam pa je šla njihova kolona za hribom čez Log in Volčje njive, kjer je zavila proti Debencu in napadla s severne strani. Bataljon je bil o približevanju kolone pravočasno obveščen, zato je zasedel položaje nad Malim Debencem. Bataljon je vse njihove napade sprva odbijal. Medtem pa je patrolja, ki jo je štab bataljona poslal proti Zabukovju, ugotovila, da se iz te strani približuje druga kolona. Bataljon je bil v nevarnosti, da mu ta kolona udari v hrbet, zato se je umaknil čez Blatni klanec* na Rihpovec, od tam pa mimo Jezera in Lukovka čez Rodine, Gomilo in Dolnjo Sevnico na Brglez pri Tihaboju. V tem boju je bil en politkomisar čete težko ranjen, štirje borci, ki so bili v patrolji, pa so bili pogrešani. Sovražnik je imel štiri mrtve in pet ranjenih, zaplenjena pa mu je bila tudi ena puška.

Tako se je bataljon pravočasno izognil obkolitvi. Na sektor Trebelno se ni več vmil, ker je bila velika potreba, da je ostal na sektorju Sv. Križ, kajti transportov novincev je bilo vedno več in prištabske enote niso več zmogle prevzemati vseh transportov, ki jih je do tam vodil prvi bataljon s sektorja Janče.⁵

Dejavnost prvega bataljona na sektorju Janče od 12. julija do 28. avgusta 1944

Ko je 12. julija zjutraj prvi bataljon prispel z Mamolja na sektor Janče, se je ustavil na Mali Štangi, da bi tam borci zajtrkovali. Med tem pa je komandant bataljona zvedel od tamkajšnjih prebivalcev, da nameravajo prav tega dne priti na Janče črnorokoi. Tega jim bataljon ni smel dovoliti, zato je komandant v največji naglici zbral skupino prostovoljcev, ki so v teku odšli proti Jančam. Na Janče so prišli v naskoku, toda črnorokcev ni bilo tam. Prebivalci so povedali, da so v sosedni vasi Gabrje. Zaradi tega je cela skupina nadaljevala pot v Gabrje. Tu pa je naletela na odpor črnorokcev. Bilo jih je okoli 40. Partizane so opazili že od daleč, zato so se pripravili za obrambo. Borci bataljona so ob podpori lahkega minometa takoj jurišali v vas in jih pregnali. Med napadom

* Na kartah Blatni klanec ni označen s tem imenom, pač pa z imenom Koren s koto 487. Domačini pa imenujejo ta hrib z obširnimi gozdovi Blatni klanec.

se je vžgalo eno gospodarsko poslopje in pogorelo. Padli so štirje črnorokoi eden pa je bil ujet. Zaplenjena je bila tudi ena puška in nekaj opreme. Odredova skupina ni imela nobenih žrtev.

Bataljon je na sektorju Janče ostal vse do zadnjih dni avgusta. Premikal se je večkrat, vendar se je večinoma držal na Jančah, Tujem grmu, Mali Štangi, pri Lužarju pod Jančami, na Mali Dolgi nogi, na Kresniškem vrhu in na Goliščah. Poleg straže za neposredno zavarovanje je vsak dan pošiljal izvidniške patrulje po celem sektorju zahodno od Litije med nemško mejo in Savo do Vnajnarjev in Podgrada. Njegova glavna naloga je bila sprejemati Transporte novincev od Kamniško-zasavskega odreda in drugih enot IV. operativne cone ter jih voditi in zavarovati pri premikih čez nemško mejo na sektor Sv. Križ, kjer se je nahajal štab odreda s svojimi prištavnimi enotami, od 4. avgusta dalje pa tudi drugi bataljon.

Da bi bataljon lažje in bolj načrtno opravljal svoje naloge, ga je štab razdelil v štiri skupine. Tri skupine so bile neprestano v spremstvu transportov. Od teh je ena sprejemala Transporte pri Savi in jih vodila do štaba bataljona v okolici Janč, druga je Transporte spremljala čez mejo na sektor Sv. Križ, tretja pa se je istočasno vračala od Sv. Križa na Janče. Pni teh nalogah so se vse tri skupine menjavale. Četrta skupina je skrbela za zavarovanje garnizije in opravljala patroljno in obveščevalno službo.

Naloge niso bile lahke, ker so bili transporti na svojih premikih vedno v nevarnosti pred sovražnikom, ki je neprestano prežal nanje. Najbolj aktivna je bila črna roka,* ki je transportom postavljala zasede, zato je moralo biti spremstvo transporta vselej zelo previdno in budno. Patrulje črne roke so se gibale največ ob meji od Besnice do Javorškega Pila. Črna roka je imela svoje zatočišče v okolici Prežganja, kjer je bila nemška obmejna postojanka, njene patrulje pa so prihajale tudi čez mejo z Lipoglava.

Črnorokci so se za poraz v Gabrju hoteli maščevati, zato so 15. julija zjutraj ob 6. uri nameravali napasti bataljon na

* To je Dolenjski četniški odred imenovan tudi playa garda ali pa črna roka pod vodstvom izdajalca Janeza Marna-Črtomirja Mraka. Kadar bo govora o črni roki, četnikih ali plavi gardi, je mišljen zgoraj imenovani četniški odred. Dolenjski partizanski odred je imel opravka vselej le s to skupino.

Jančah. Ker niso dosegli presenečenja, tudi uspeha niso imeli. Patrulja bataljona jih je pravočasno odkrila in bataljon jih je pričakal na položajih. Borci so takoj izvedli močan protinapad, da so se črnorokci v neredu razbežali in komaj rešili nekaj ranjencev.

Bataljon tudi tokrat ni imel žrtev. 2e naslednji dan so njegove patrulje dvakrat srečale patrulje črne roke in se spopadle z njimi. Toda črnorokci so se vselej hitro umaknili in se niso spuščali v daljše spopade. Žrtev ni bilo ne na eni, ne na drugi strani.

V noči na 31. julij so črnorokci hoteli v Volčji jami iz zasede napasti transport novincev. Vsi borci so že dobro vedeli, kje so nevarni kraji za zasede, zato so bili tudi tokrat zelo previdni in zasedo pravočasno odkrili. Zaseda je sicer odprla ogenj proti koloni novincev vendar brez pravega cilja, ker je bila kolona predaleč. Spremstvo je zasedo takoj napadlo in jo pregnalo. Mrtvi so obležali štirje črnorokci, ostali, med katerimi je bilo tudi nekaj ranjenih, pa so zbežali proti Prežganju. Izgubili so tudi eno puško. Spremstvo transporta ni imelo izgub.

Iste noči je Kamniško-zasavski odred izvedel močan demonstrativni napad na Litijo, ki je bil v okviru operacij ostalih enot IV. operativne cone v Zgornji Savinjski dolini. Z levega brega Save je napadal drugi bataljon, prvi pa z desnega. Prvi bataljon je Nemcem napravil veliko skrbi, ker je gospodaril na cesti med Šmartnim in Litijo, posamezne skupine pa so prodrle do obrobnih hiš samega mesta. Nemci so že mislili, da gre za pravi napad. Po napadu na Litijo je ta bataljon uničil telefonsko zvezo med Litijo in Prežganjem. Pobral je kakih 3000 m telefonske žice.

Po napadu na Litijo so Nemci začeli pošiljati izvidniške patrulje na sektor Janče, da bi ugotovili, kje so položaji bataljonov. Te patrulje so se gibale zelo previdno in največkrat sploh niso prišle v bližino njihovih položajev. Z eno tako patruljo se je patrulja Dolenjskega odreda spopadla 2. avgusta nad Kresniškimi Poljanami, ko je šla proti Goliščem. Nemci so se že po prvih strelah umaknili nazaj v Kresniške Poljane.

Četrtega avgusta so Nemci začeli med Litijo in Prežganjem napeljevati novo telefonsko žico. Za zavarovanje je bilo kar kakih 150 mož. Prvi bataljon Kamniškozasavskega odreda je to zavarovanje napadel pri štangarskih Poljanah. V tričert-

urnem boju je padlo 5 Nemcev, netkaj pa je bilo ranjenih. Bataljon je Nemcem zaplenil tri puške, dve ročni bombi in nekaj opreme, medtem ko o žrtvah bataljona ni podatkov, verjetno pa jih ni imel.

Aktivnost bataljonov na sektorju Janče je Nemce prisilila, da so pripravili napad nanju, da bi ju pregnali ali pa vsaj zavrli njuno delovanje. Napad so izvedli 6. avgusta dopoldne. Sovražnik je proti Jančam prodiral v treh kolonah. Ena je šla iz Jevnice, ena iz Prežganja, ena iz Besnice čez Vnajnarje. Bataljon Dolenjskega odreda je bil na Jančah, bataljon Kamniško-zasavskega odreda pa na Vnajnarjih. Patrulje, ki so vsak dan zjutraj odhajale na ogled terena, so odšle že v zgodnjih jutranjih urah. Šle so proti Jevnici in Kresnicam ter proti Litiji in Prežganju. Zjutraj je šel intendant bataljona z enim borcem z mulo po hrano v rajon Dolge noge, kjer je imela gospodarska komisija okraja Litija svoja skladišča. Štab bataljona je pričakoval transport novincev, zato je odredil, da se za ljudi iz transporta pripravi zajtrk.

Že zgodaj zjutraj je en borec iz patrolje prinesel sporočilo, da se iz Jevnice proti Jančam pomika nemška kolona kakih 200 mož. Komandant bataljona je sprva mislil, da je patrolja opazila transport novincev, ki je bil na poti proti Jančam. Iz previdnosti pa je borca poslal nazaj v patroljo z naročilom, da mora patrolja poostriti budnost in če ugotovi, da je to res nemška kolona, jo mora takoj napasti in jo čim dalj časa zadrževati.

Kmalu za tem je na Janče prispel transport novincev, istočasno pa so se iz smeri Male Dolge noge zaslišali rafali. Nemci so streljali na intendanta in njegovega spremljevalca, ki sta padla. Vsem je bilo takoj razumljivo, da se res približuje nemška kolona. Razumljivo je bilo tudi to, da je transport prispel srečno v zadnjem trenutku, sicer bi ga lahko Nemci napadli, še predno bi prispel na Janče. Takoj za tem se je zaslišalo močno streljanje iz smeri Mežnar—Lužar. Z Nemci se je spopadla bojna patrolja bataljona, ki je Nemce zavračala že na polovici njihove poti proti Jančam. Štab bataljona je hitro odredil močno spremstvo transportu in ga kar takoj poslal čez mejo na sektor Sv. Križ, čeprav so do tedaj transporti hodili le ponoči. Transport je prišel srečno čez nemško mejo in tako je bil rešen. Skupaj s transportom je z Janč odšel tudi bataljonski pratež, vendar je ta ostal na

Kamplovem hribu pri Mali štangi in se skril v gozdu, kjer je počakal na prihod ostalega dela bataljona.

Vse to se je štabu bataljona posrečilo storiti po zaslugi bojne patrulje, ki je nemško kolono energično zavračala, štab bataljona pa je čas s pridom izkoristil.

Ko sta transport in pratež odšla z Janč, je tam ostalo le kakih 15 do 20 borcev. Pod vodstvom komandanta bataljona so zasedli položaje na hribčku (trig. toč. 794), ki se dviga jugozahodno nad samo vasico Janče, da bi od tam ščitili umile bojnih patrulj. Med tem pa se je vnel boj v rajonu Vnajarje med bataljonom Kamniško-zasavskega odreda in sovražnikovo kolono, ki se je približevala iz Besnice. Bojna patrulja bataljona Dolenjskega odreda, ki je bila poslana zju-

Franček Mirtič, sekretar SKOJ in Avgust žitnik, komandant 1. bataljona na Mali Štangi avgusta 1944

traj proti Prežganju pa se je spopadla blizu Gabrja s sovražnikovo kolono, ki se je približevala iz Prežganja. Patrulja se je postopoma umikala in se naposled brez žrtev priključila borcem na položajih na Jančah.

Sovražnik je vas Janče obstreljeval tudi z brzostrelnim topom iz Prežganja in s topom s položajev nekje pri Zalogu. Priletela so celo tri letala, iki so z mitraljezi obstreljevala Janče in odvrгла celo nekaj lažjih bomb.

Ko je nemška kolona iz Prežganja prišla pred Janče se je tam razvila v bojni razpored in se usmerila proti položajem bataljona. Nemci so se približevali po čistini, zato so jih odredovi borci pustili čimbližje, nato pa so užgali po njih z vsem orožjem hkrati. Na čistini je obležalo nekaj Nemcev, ostali pa so se umaknili nazaj v gozd. Juriš so ponovili še trikrat, vendar vselej brez uspeha. Ko so borci odbili tretji nemški juriš, so se hitro umaknili s položajev in odšli na Kamplov hrib, kjer jih je čakal pratež, spotoma pa se jim je pridružila tudi bojna patrulja, ki je zadrževala sovražnikovo kolono iz smeri Jevnica.

Nemci so na to pridrveli na Janče in jih delno požgali, nato pa so se vrnili v svoja izhodišča.

Med bataljonoma med bojem ni bilo zveze, pa tudi pred bojem ni bilo nikakršnega dogovora o načinu obrambe, pa vendar je ta obramba bila taka, da sta si bataljona drug drugemu pomagala in tudi preprečila, da bi prišlo do usklajenega sovražnikovega napada na Janče in tako ni dosegel zaželjenega uspeha.*

V boju na Jančah je bil ranjen le en borec, intendant in njegov spremljevalec pa sta padla že zjutraj na Mali Dolgi

* Izjava Avgusta Žitnika se bistveno razlikuje od poročil odrednega partijskega biroja Dolenjskega odreda in štaba Kamniško-zasavskega odreda. Poročila navajajo, da sta bila na Jančah prvi bataljon Dolenjskega odreda in prvi bataljon Kamniško-zasavskega odreda in da sta si pred bojem z Nemci transport novincev razdelila, da bi ga lažje zavarovala. Žitnik pa trdi, da je bil na samih Jančah pred bojem samo bataljon Dolenjskega odreda, bataljon Kamniško-zasavskega odreda pa na Vnajarjih. Tudi transport, da si bataljona nista delila, pač pa ga je štab bataljona Dolenjskega odreda tik pred bojem sredi belega dne poslal z močnim spremstvom čez nemško mejo k Sv. Križu (sedaj Gabrovka). Sovražne kolone so bile tri, vendar ni šla nobena čez Veliko Stango, sicer transport ne bi srečno prispel čez nemško mejo.

nogi. Nemci so imeli v boju na Jančah štiri mrtve in pet ranjenih. V boju pri Vnajnarih so imeli Nemci po poročilih Kamniško-zasavskega odreda kar 22 mrtvih in večje število ranjenih, medtem ko je bataljon Kamniško-zasavskega odreda imel štiri mrtve in dva ranjena. Nemcem pa je bilo zaplenjeno tudi puška in nekaj opreme.

Po boju na Jančah je prvi bataljon Dolenjskega odreda imel veliko dela s transporti, ker so prihajali vsako noč. Zato je bilo skoraj vse moštvo bataljona vsako noč na poti s transporti.

Bataljon je poleg že naštetih nalog in akcij tesno sodeloval tudi z gospodarsko komisijo okraja Litija. Sodeloval je tako, da je izvedel več prehranjevalnih akcij in s tem pomagal prehranjevati poleg samega bataljona tudi transporte novincev in ostale skupine in organe OF na tem sektorju.

Med temi akcijami je bilo tudi nekaj pomembnejših. Okrog 20. avgusta je zaplenil večje količine hrane v nemških skladiščih v gradu Grmače pri Šmartnem. V Javorju je bataljon nekemu kmetu, h kateremu so zahajali Nemci zaradi njegovih hčera in sovražne dejavnosti, prav tako zaplenil večje količine hrane. Ob tej priliki so bili pri njem najdeni lepi rjavi škornji, ki so bili od bivše politkomisarke prvega bataljona Kamniško-zasavskega odreda, ki je 9. junija v boju z Nemci padla na Mali Dolgi nogi. To potrjuje, da so Nemci tem dekletom nosili tudi naropano blago.

Tretjo večjo prehrabeno akcijo je bataljon izvedel v vasi Malo Trebeljevo tik pod sovražnikovo postojanko Prežganje. Pri tej akciji je bilo sovražno razpoloženim kmetom zaplenjeno tri voze hrane, nekaj prašičev in govedi. Med akcijo so posredovali Nemci iz Prežganja. S seboj so imeli tudi nekaj psov. Toda zaseda je pobila pse in zavrnila Nemce, ki so hoteli pregnati partizane. Zaplenjeno hrano so borci srečno pripekljali z vozni kar čez besniško dolino in Gabrje na Janče.*

Ta bataljon je ostal na sektorju Janče do 26. ali 27. avgusta 1944, nato pa se je premaknil na sektor Sv. Križ in prevzel naloge drugega bataljona, drugi bataljon pa je takrat zamenjal prvi bataljon na sektorju Janče.⁶

* Datumi teh akcij se ne dajo ugotoviti, ker o njih ni ohranjeno pismenega gradiva, pač pa so to le spomini tedanjega komandanta tega bataljona Avgusta Žitnika.

**Akcije minercev Dolenjskega odreda
skupaj z minerei Kamniško-zasavskega odreda
od 11. junija do 10. julija 1944**

Minerski vod je skupaj z nekaj tovariši iz bataljonov, ki so šli z minerei zaradi zaščite, v noči na 11. junij prekoračil nemško mejo in odšel na sektor Janče, da bi uničeval železnico na odseku Litija—Zalog, vendar je že 12. junija odšel čez Savo in se tam pridružil minercem Kamniško-zasavskega odreda. Skupaj z njimi je v mesecu dni izvedel številne minerske akcije na železnici med Litijo in Zagorjem. Ne da se točno ugotoviti, pri katerih akcijah v tem času so minerei Dolenjskega odreda sodelovali.

Poročila o minerskih akcijah je pošiljal štab Kamniško-zasavskega odreda štabu IV. operativne cone in v nobenem poročilu ni navedel, v kateri akciji so sodelovali minerei Dolenjskega odreda ali katero akcijo so izvedli sami. Vse akcije, ki so v poročilih štaba VII. korpusa navedene kot akcije minercev Dolenjskega odreda ali v sodelovanju z minerei Kamniško-zasavskega odreda so zajete tudi v poročilu štaba IV. operativne cone, kjer so navedene kot akcije minercev Kamniško-zasavskega odreda.*

Franc Markelj-Koder, ki je v tem času, ko je bil minerski vod na levem bregu Save, večkrat samostojno vodil skupino minercev v akcijo, se dobro spominja skoraj vseh akcij, ki so jih v tem času izvedli minerei Dolenjskega odreda. Zato je prav, da so v knjigi zajete vse akcije, čeprav o njih ni podrobnih podatkov.

Ko so minerei 13. junija prišli na levi breg Save, so odšli v moravško dolino, kjer so se držali skoraj cel teden in sodelovali v akcijah enot Kamniško-zasavskega odreda, šele 19. junija so se odpravili z minerskim materialom proti Savi. Zjutraj 20. junija so se ustavili v Lešah kjer so bili deli drugega bataljona Kamniško-zasavskega odreda. Toda Nemci jih že prvi dan niso pustili pri miru. S Save proti Lešam se je pomikala skupina 72 nemških vojakov. O približevanju sovražnika so bili borci bataljona in minerei pravočasno obveščeni.

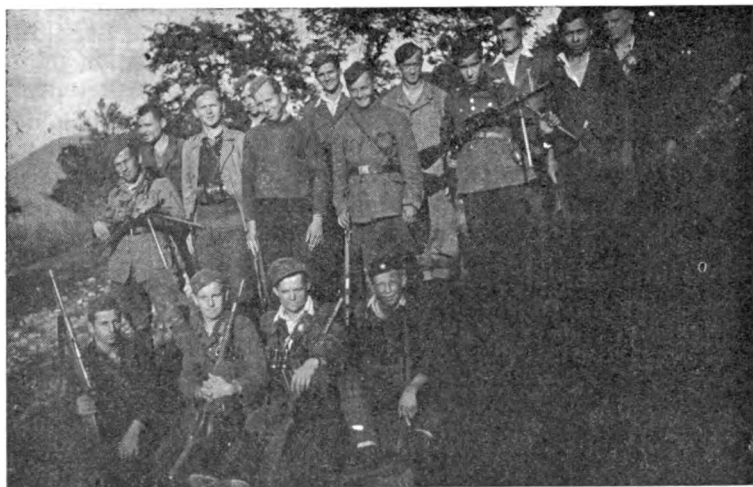
* Jože Štrukelj, ki je pisal dnevnik minerskega voda, je bil tedaj na minerskem tečaju v Beli krajini in od 27. aprila do 7. avgusta 1944 ni pisal o akcijah minerskega voda, sicer bi se lahko ugotovil datum vsake akcije minercev Dolenjskega odreda.

Minerei so šli v zasedo. Imeli so tri lahke strojnice, ker se je minercem priključila tudi patrulja Dolenjskega odreda, ki je spremljala čez Savo na štajersko neke politične voditelje. Nemce so pustili čisto blizu, nato pa po njih silovito užgali.

Padli so štirje Nemci, več pa je bilo ranjenih. Pravega odpora Nemci sploh niso nudili, ker so bili preveč presenečeni in zmedeni, pač pa so se takoj hitro umaknili nazaj v postojanko Sava. Minerei so zaplenili brzostrelko, zaboj streliva za lahke strojnice, precej streliva za brzostrelko, nekaj vojaške opreme in štiri ročne ure. Ko so se Nemci umaknili, so prišli borci **iz** bataljona in si razdelili plen, kar je med minerei povzročilo protest in kritike.

V noči na 22. junij so se minerei prvič spustili na železnico med Zagorjem in Savo. Nastavili so mine, na katere je zapeljal potniški vlak, ki je pripeljal iz Zidanega mosta. Lokomotiva se je prevrnila in ostala močno poškodovana. Uničeno je bilo 6 vagonov in 70 m dvotirne proge. O žrtvah ni podatkov, promet pa je bil zaprt več ur.

Dne 23. junija so se minerei razdelili v dve skupini. Prva je minirala progo med Savo in Zagorjem, druga pa je porušila dva cestna mostova na cesti Litija—Ljubljana. Na mine, ki

Minerski vod odreda junija 1944 v Podkraju pri Moravčah

jih je postavila prva skupina, je zapeljal vlak, ki je ostal poškodovan na progi. Poškodovana je bila lokomotiva in trije vagoni. Proge je bilo poškodovane 24 m in je bil promet zaradi tega ustavljen 7 ur.

V noči na 25. junij so se minerei priplazili do vodovodnih naprav litijske predilnice, zaminirali vodovodne črpalke in jih uničili. Porušili so tudi bunker pred vhodom v tovarno. Druga skupina pa je iste noči porušila cestni most na cesti Litija—Vače.

Tudi v noči na 26. junij so pripravili akcijo na progi. Progo so zaminirali pri Renkah, med Savo in Zagorjem. Na mino je zapeljal vlak in tokrat je bil uspeh večji. Močno je bila poškodovana lokomotiva, uničenih ali poškodovanih pa je bilo kar 17 vagonov. Uničeno je bilo tudi precej proge, da je bil na obeh tirih promet ustavljen za 36 ur, na enem tiru pa še za nadaljnjih 24 ur.

Na to minerei tri noči niso nič minirali. V tem času so si pripravili nov material za miniranje in se pomaknili v bližino Zidanega mosta. V noči na 30. junij pa so minirali progo v bližini Zidanega mosta. Vlak, ki je zapeljal na mino, je iztiril, lokomotiva je bila poškodovana, uničenih in poškodovanih pa je bilo tudi 7 vagonov. Promet je bil prekinjen za 20 ur.

Po tej akciji so se minerei vrnili na teren pod Sv. Goro (sedaj Partizanski vrh) in znova pripravili material za miniranje. V noči na 4. julij so se na progo spustili zopet v dveh skupinah. Prva skupina je progo minirala med Savo in Zagorjem, druga pa v neposredni bližini postaje Sava. Tudi tokrat je na mine zapeljal vlak. Vlak je iztiril in lokomotiva je bila poškodovana. Druga skupina je pri Savi minirala in uničila 40 m dvotirne proge. Promet je bil prekinjen na obeh tirih 20 ur, na enem pa še nadaljnjih 10 ur.

Med tem časom so minerei pripravili tudi mino, ki so jo kot paket poslali po pošti komandantu orožniške postaje na Vačah. Akcijo je pripravil in organiziral komandir minercev Kamniško-zasavskega odreda Ivan Okrajšek, vendar je pri načrtovanju, kako naj bo mina napravljena sodeloval tudi minerec Dolenjskega odreda Franc Markelj-Koder in komandir minerskega voda Dolenjskega odreda Marjan Malenšek-Danilo. Mino je 6. julija v postojanko odnesel pismonoša Jež z Vač, nato pa odšel v partizane. Ko so paket odprli, je mina

eksplodirala in tri Nemce ubila, tri pa ranila, porušila pa je tudi polovico hiše, v kateri je bila nastanjena nemška posadka. Preživeli Nemci so Vače še istega dne zapustili in odšli v Litijo. Tako je bil teren okoli Vač od takrat naprej svoboden.

Med Zagorjem in Savo so v noči na 7. julij ponovno minirali progo na osmih krajih. Uničenih je bilo 21 tračnic, promet pa je bil zaradi tega prekinjen na obeh tirih za 8 ur.

V noči na 9. julij so minerei minirali progo zopet v dveh skupinah. Prva je minirala blizu postaje Zagorje in uničila 60 m proge, druga pa med Savo in Zagorjem in prav tako uničila 60 m proge. Promet je bil zaradi tega prekinjen na obeh tirih za 17 ur.

S svojimi akcijami so minerei močno ovirali sovražnikov železniški promet na tej progi. Če seštejemo te približne podatke lahko ugotovimo, da je bil železniški promet v 18 dneh prekinjen kar za celih pet dni. Najbolj je bil oviran proti koncu junija, ko po tej progi tri dni skupaj ni peljal noben vlak. Nemci niso bili v stanju progo zavarovati, saj so se drzni minerei upali minirati skoraj na sami železniški postaji Zagorje.

Ko so minerei Dolenjskega odreda v noči na 9. julij opravili svojo zadnjo akcijo na levem bregu Save, so se 10. julija vrnili nazaj na desni breg. Priključili so se svojemu odredu in po kratki prekinitvi nadaljevali s samostojnimi minerskimi akcijami na desnem bregu Save.⁷

Krepitev odreda in njegove nove obširne naloge

štab odreda se je po vrnitvi s sektorja Janče v noči na

11. julij držal na Klancu pri Gabrovki cele tri tedne, ne da bi se premaknil v kak drug kraj. Kakor štab tako so tudi drugi borci pri štabu živeli kar preveč brezskrbno in nihče ni pomislil, da bi sovražnik utegnil pripraviti kakšno presenečenje. Pri nekaterih funkcionarjih, ki so sledili vzgledu komandanta odreda, se je udomačilo celo pijančevanje. Ta je večkrat pozno v noč popival v Moravski gori (Grebenu) in ko se je vračal v štab, streljal z brzostrelko. Zato je v začetku večkrat napravil preplah, postopoma pa so se borci temu že privadili, kar je slabo vplivalo na budnost. Zaradi takih postopkov in

komandantove samovolje so se v štabu precej zaostрила ne-soglasja.

Nasproti takemu življenju pa so bili borci do skrajnosti obremenjeni s službo. Predvsem je borce prvega bataljona in prištabnih enot bremenila služba v zvezi s spremstvom transportov, borce drugega bataljona pa patroljna služba in zasede zaradi nadzora sektorja Trebelno. Borci so bili v spremstvih transportov včasih tudi po več dni in noči skupaj na nogah in niso imeli priložnosti, da bi se odpočili in dobro najedli. Kamen spotike pri borcih je bila tudi štabna kuhinja, ki jo je štab odreda imel le za ožji krog funkcionarjev pri štabu. Take razmere so slabo vplivale na disciplino pri borcih, funkcionarjem pa je ugled močno padel. Zavirale so tudi načrtno politično in vojaško vzgojo, ki je zaradi neprestane odsotnosti velikega števila borcev že tako močno trpela.

Sredi julija so v odred prišli na kontrolni obhod nekateri člani štaba VII. korpusa in operativnega oddelka glavnega štaba. Videli so vse našete pomanjkljivosti in nepravilnosti v štabu in v enotah odreda, videli pa so tudi to, da so borci res preobremenjeni s službo. Že takrat so prišli do zaključkov, da je treba spričo obilnih nalog odred okrepiti, zato so štabu odreda poleg navodil za načrtnejšo vzgojo borcev in odpravo nepravilnosti in pomanjkljivosti dali tudi navodila za pripravo formiranja novega, tretjega bataljona, ki naj bi ga štab odreda formiral koncem julija. Članom štaba so še posebej naročili, da se morajo čimbolj potruditi, da pripravijo odred za še večje, odgovornejše in številnejše naloge, kajti pripravljala se načrt za nove naloge vseh odredov v Sloveniji.

Konec julija je bila pri glavnem štabu NOV in PO Slovenije konferenca ožjega štaba ter operativnega in obveščevalnega oddelka, ki je bila sklicana zaradi razprave in proučevanja težav in pomanjkljivosti partizanskih odredov v Sloveniji. Sprejeto je bilo načelo, da se mora spričo tedanjega vojaškega in političnega položaja v Sloveniji z enotami odredov čimprej izvesti kontrola čimvečjega dela Slovenije. Da bi se to moglo izvesti, se morajo odredi bolj koristno uporabiti.

Podrobno so tudi določili in razložili splošne naloge odredov prav tako pa tudi posebne naloge posameznih odredov.

V duhu teh zaključkov je glavni štab 30. julija poslal štaboma VII. in IX. korpusa in IV. operativne cone obširne okrožnice o novih nalogah odredov.

Po navodilih, ki jih je glavni štab poslal štabu VII. korpusa, bi se moral Dolenjski odred povečati na štiri bataljone. Sektor enega bataljona bi bil Litija, sektor drugega Trebelno, tretjega Sevnica in četrtega Pogled. Štab odreda naj bi bil vedno pri tistem bataljonu, kjer bi imel najboljše pogoje za vodenje celega odreda.

Naloge odreda naj bi bile naslednje: Aktivni boj proti sovražnikovim kolonom na terenu, boj proti skupinam črne roke, organiziranje kanalov za prehod čez Savo, pomoč pri transportiranju orožja in ostalega vojaškega materiala na Štajersko za enote IV. operativne cone ter sprejem na novo mobiliziranih z območja štajerske, rušenje železniške proge Ljubljana—Grosuplje in Ljubljana—Litija ter uničevanje žične ovire na nemški meji. Odred naj bi izvajal pritisk na črti sovražnikovih postojank od Novega mesta proti Brežicam in na sovražnikovo postojanko v Novem mestu. Prav tako naj bi pritiskal na črti sovražnikovih postojank od Ljubljane do Št. Vida pri Stični, ter napadal nemške obmejne postojanke.⁸

štab odreda te okrožnice ni dobil in tudi še ni bil seznanjen z bodočimi nalogami odreda, na podlagi naročil, ki so jih dali člani VII. korpusa ob kontrolnem obhodu, pa je slutil in predvideval skorajšnje spremembe, zato je sklenil storiti vse, da bo odred čimbolj pripravljen sprejel nove naloge.

Ker prištabne enote niso bile v stanju dajati transportom dovolj močnih spremstev, je štab odreda sklenil, da čimprej formira tretji bataljon, ki bo prevzel zavarovanje kantomana in spremstvo transportov, da bodo prištabne enote lahko opravljale svoje službe, ki so prav zaradi preobremenjenosti borcev trpele in pešale. Zato je v obeh že obstoječih bataljonih formiral še po eno četo, ki sta bili nekaj časa v obeh bataljoni kot tretji četi. V ta namen je štab odreda zadržal nekaj novincev iz transportov. Za komandanta novega bataljona je predvideval Janeza Kocjančiča-Stojana, za politkomisarja Antona Bojca, za namestnika komandanta Franca Plestenjaka, za namestnika politkomisarja pa Draga Pupisa. S prvim avgu-

**Janez Kocjančič-Stojan, komandant tretjega bataljona
Anton Boječ, politični komisar tretjega bataljona**

stom je štab odreda zbral predvideni poveljujoči kader, nato pa še obe novi četi iz obeh bataljonov, da se je do 5. avgusta na Klancu pri Gabrovki zbral in formiral tretji bataljon.

Med tem pa je 4. avgusta prišel s sektorja Trebelno na sektor Sv. Križ drugi bataljon, ki ga je štab odreda zadržal na tem sektorju, na novo formirani tretji bataljon pa je okrog 8. avgusta poslal na sektor Mamolj,* da bo sprejemal novince pri Savi na Mačkovini, ker jih je Kamniško-zasavski odred začel usmerjati na ta kanal.

Okrog 10. avgusta je štab odreda dobil od štaba korpusa povelje, da mora poslati v VDV brigado (Vojska državne varnosti) kar 60 borcev. Tako se je število borcev v odredu še zmanjšalo. Odred je res imel tri bataljone, vsak bataljon pa je imel le po dve majhni četici in bataljoni so bili zares šibki, pred odredom pa so stale velike naloge na obširnem operacijskem območju.

Sredi avgusta je štab odreda na lastno pest začel krepiti odred s tem, da je iz transportov večkrat zadržal po nekaj

* Sektor Litija je štab VII. korpusa delil na dva dela. Območje Janč je označil s sektor »Litija 2«, območje Mamolja pa s sektor »Litija 4«.

novincev, medtem pa prosil štab korpusa, naj mu dovoli vključiti v odred večje število novincev in mu dodeli nekaj orožja, da bi mogel opravljati svoje naloge.

Okrog 20. avgusta je štab korpusa res dodelil 92 borcev za okrepitev odreda, dovolil pa je tudi štabu odreda, da vzame nekaj novincev iz transportov. Zaradi tega je štab odreda iz transportov izbral 72 novincev in jih razdelil po enotah. Takrat je dobil od štaba korpusa tudi nekaj orožja, nekaj pa ga je vzel na posodo od pošiljke za enote IV. operativne cone, ki jo je odred transportiral iz skladišč VII. korpusa in glavnega štaba do Save. Tako se je odred proti koncu avgusta precej okrepil; štel je že kar nad 300 borcev.⁹

S krepitvijo odreda in formiranjem tretjega bataljona so nastale v odredu tudi težave zaradi pomanjkanja sposobnih ljudi, ki bi lahko prevzeli poveljniška mesta, vendar so bile kljub težavam tudi kadrovske zadeve rešene v okviru odreda brez pomoči višjih štabov. Prav tedaj se je iz oficirske šole vrnil Franc Usenik, ki je bil imenovan za komandanta drugega bataljona, dotedanji komandant tega bataljona Anton Kralj-Petek pa je bil imenovan za namestnika komandanta odreda, ki ga od odhoda prvega komandanta 9. junija ni bilo. Za namestnika komandanta drugega bataljona je bil imenovan dotedanji referent za zvezo Jože Peskar, njegovo dotedanjo dolžnost pa je prevzel Miha Colnar-Cveto.

Franc Usenik, komandant 2. bataljona

Za politkomisarja drugega bataljona je bil imenovan Bojan Krištof, ker je dotedanji politkomisar tega bataljona Alojz Eberle-Muri zaradi slabega zdravja odšel na razpoloženje v štab korpusa. Franc Škarja-Marko, ki je bil že prej namestnik politkomisarja tega bataljona, pa je v tem štabu ostal še naprej na svojem mestu.

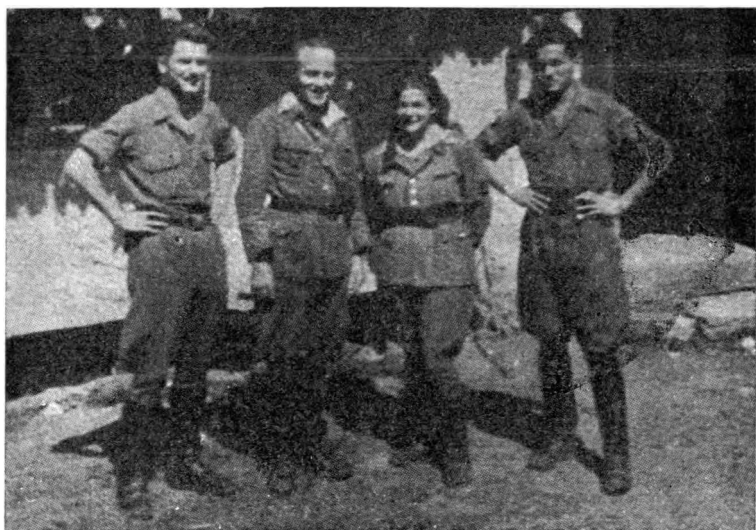
Tudi štab prvega bataljona je doživel spremembo. Politkomisar Anton Boječ je bil premeščen v na novo ustanovljeni tretji bataljon, na njegovo dotedanje mesto pa je bil imenovan Franc Ilaš. Za namestnika komandanta bataljona je bil imenovan dotedanji komandir minerskega voda Marjan Malenšek-Danilo, njegovo dotedanjo dolžnost pa je prevzel Franc Markelj-Koder. Tako sta v tem štabu ostala na svojih mestih le komandant bataljona Avgust Žitnik in namestnik politkomisarja Jože Hribar-Miljutin.

Na novo je bilo imenovanih tudi nekaj komandirjev in politkomisarjev čet in ostalih članov četnih komand, pa tudi precej vodnikov, politdelegatov in funkcionarjev v prištabnih enotah.¹⁰

Čeprav se je odred krepil že od sredine avgusta, je v duhu okrožnice glavnega štaba o novih nalogah odredov z dne 30. julija štab korpusa odredu preciziral naloge s svojim poveljem šele 25. avgusta. S tem poveljem splošne naloge odreda v glavnem niso bile spremenjene, točne j še in določnejše pa so mu bile naložene posebne naloge. Štab korpusa je določil tudi nekoliko drugačno razporeditev bataljonov, kot je bila zamisel glavnega štaba.

Štab korpusa je takole preciziral odredu bodoče naloge: Čimprej je treba formirati še četrti bataljon, nato pa bataljone razporediti tako, da bo en bataljon na sektorju Šmartno—Litija, en bataljon na sektorju Sv. Križ—Čatež, en bataljon na sektorju Sevnica—Zidani most in en bataljon na sektorju Trebelno—Mokronog—Št. Rupert.

Formirati je treba še eno minersko skupino. Ena skupina naj minira in uničuje železnico med Brežicami in Hrastnikom, druga pa med Hrastnikom in Ljubljano. Organizirati bo moral zvezo s Kozjanskim odredom ter kanal čez Savo, da bo lahko sprejemal novince tudi neposredno od Kozjanskega odreda. Da bo transport novincev lažje in načrtno potekal, je treba napraviti načrt transportiranja, ki ga je treba

Štab odreda avgusta 1944. Z leve: komandant Vladimir Rotar-Maj, namestnik komandanta Anton Kralj-Petek, namestnica političnega komisarja Ančka Hafner in politični komisar Dušan Rebolj-Bor

poslati štabu korpusa na vpogled. To nalogo je treba poveriti bataljonu, ki bo na sektorju Brežice—'Zidani most.

Posamezne bataljone bo moral pošiljati proti komunikacijam Novo mesto—Brežice in Ljubljana—Št. Vid pri Stični z nalogami, da napadajo sovražnikova vozila in minirajo ceste in železnico.

Sovražnikove patrulje med Savo in nemško mejo bo moral napadati, kjerkoli bi se pojavile ter energično uničevati skupine črne roke in zelenega kadra,* na nemški meji pa napraviti čimveč prehodov zaradi lažjega manevriranja.

* Zeleni kader so se imenovali skrivači, ki so se izmikali vsaki mobilizaciji. Bili so tudi oboroženi in so se skupinsko ali posamezno skrivali v dobro zakamufliranih skrivališčih. Ti ljudje so bili zelo nevarni, ker se ni vedelo, na katero stran se bi posameznik opredelil v konkretnem položaju, zaradi tega jim partizani niso nič zaupali.

Sodelovati bo moral s »sprejemno postajo za štajerske begunce«, ki jo je ustanovilo predsedstvo SNOS pri Sv. Križu.*

Odred mora še naprej transportirati orožje in strelivo do Save za enote IV. operativne cone, tam pa sprejemati nove mobilizirance in jih voditi v garnizijo VII. korpusa ali v dolenjsko vojno področje. Za transportiranje orožja in streliva mora odred formirati stalno transportno ekipo, ki bo v obratni smeri s Štajerske transportirala za VII. korpus intendantski material.

Dobro bo moral organizirati obveščevalno službo, ki bo morala pokrivati celotno odredovo operativno področje in brezhibno delovati. Zato bodo morali biti v obveščevalnem centru borci, predvsem pa šef obveščevalnega centra res sposobni.

Vzpostaviti bo treba telefonsko -zvezo med bataljoni, bataljoni in štabom odreda in štabom odreda ter štabom korpusa.

To so bile obsežne in odgovorne naloge, v tistih razmerah že skoraj nedojemljive, štab korpusa je s tem poveljem naložil naloge tudi nekaterim svojim odsekom in službam. Tako je odredil, da mora komanda garnizije poslati odredu za okrepitev 100 novih borcev in 50 pušk. Prometnemu odseku je naročil naj odredu pošlje za formiranje stalne transportne ekipe pet mul z vso opremo, korpusnemu obveščevalnemu centru, da odrednemu pomaga pri organiziranju obveščevalne službe, korpusni službi za zveze pa, da odrednemu vodu za zvezo pomaga pri vzpostavljanju telefonskih zvez.¹¹

Štab odreda si je prizadeval, da bi opravil čim več nalog, ki so mu bile na novo naložene, vendar vseh ni nikoli opravil, ker so bile že s samim poveljem štaba korpusa nerealno

* Predsedstvo SNOS, oddelek za socialno politiko je ustanovilo »sprejemno postajo za štajerske begunce«, ki naj bi bila pri Sv. Križu (sedaj Gabrovka). Naloga te postaje je bila, da je razporejala tiste štajerske begunce, ki niso bili sposobni za vojsko, po vaseh na območju VII. korpusa. Ta postaja pa pri Sv. Križu verjetno ni nikoli bila. Pisanih dokumentov o obstoju take ustanove pri Sv. Križu ni, nihče pa se tudi ne spominja, da bi kdaj bila. Verjetno je predsedstvo SNOS ugotovilo, da bi bila taka sprejemna postaja pri Sv. Križu brez pomena, kajti begunci bi bili še vedno na ogroženem območju. Najbrž je predsedstvo SNOS to postajo ustanovilo nekje v Beli krajini.

postavljene. -Kmalu za tem pa je štab korpusa nalagal odredu nove popolnoma drugačne naloge, ker ga je vključeval v operacije ostalih enot korpusa pri napadu na sovražnikove postojanke št. Vid pri Stični, Poganek pri Litiji in na druge postojanke med Savo in nemško mejo.

Odred je iz garnizije vojne oblasti korpusa res dobil blizu 100 novih borcev in 50 pušk s potrebnim strelivom. To orožje pa še daleč ni zadostovalo, da bi se oborožili vsi borci, še vedno je bilo v odredu ob številčni okrepitvi tretjina borcev brez orožja. Tisti, ki niso bili oboroženi, so dobili le po dve ročni bombi, da niso bili popolnoma golih rok. Puške so si sposojali od oboroženih borcev, da so lahko opravljali stražarsko in patroljno službo.

Četrty bataljon se ni nikoli formiral. Do formiranja četrtega bataljona ni prišlo zaradi pomanjkanja orožja in borcev pa tudi vojaški položaj je k temu pripomogel. Bolje je imeti tri dobre bataljone kot pa štiri slabe.

Kljub temu pa se je odred precej krepil in organiziral. Formirana je bila še ena minerska skupina, povečal se je obveščevalni center in tudi vod za zveze se je okrepil z nekaj kurirji in telefonisti.

Štab odreda je vzpostavil zvezo s Kozjanskim odredom, ni pa organiziral kanala za prehod čez Savo, zakaj na odseku med Sevnico in Zidanim mostom je sovražnik savsko dolino preveč nadziral, da bi mogli kanali brezhibno delovati. To je poskušal tudi Kozjanski odred, pa je imel pri tem neuspehe in velike težave, zato je večino novincev pošiljal čez Savinjo v Kamniško-zasavski odred, da jih je ta pošiljal na Dolenjsko po že znanih kanalih čez Savo. Sicer pa Dolenjski odred ni imel bataljona, da bi ga poslal na sektor Brežice—Zidani most.

Za vzpostavitev telefonske zveze med bataljoni in štabom odreda ter štabom korpusa bi odred potreboval od 60 do 70 km izolirane telefonske žice. Take količine žice pa ni bilo mogoče nabaviti nikjer, pa tudi korpusna služba zveze je ni imela. Stalne telefonske napeljave na tem sektorju ni bilo in zato bi bilo potrebno napeljati žico čez nemško mejo in čez več cest in območja, ki jih je sovražnik pogosto nadziral. Taka telefonska zveza bi le redkokdaj delovala ali pa nikoli, vsekakor pa se nanjo ne bi bilo mogoče zanesti in trud bi bil zaman.

Za formiranje transportne ekipe odred ni dobil nikoli obljubljenih mul, zato so enote odreda za prevoz orožja in streliva ter ostalega vojaškega materiala za enote IV. operativne cone še naprej vedno mobilizirale prevozna sredstva pri kmetih. Prav tako tudi za prevoze intendantskega materiala s Štajerske na Dolenjsko. Slednjega sicer ni bilo veliko, orožja in ostalega vojaškega materiala za enote IV. operativne cone pa je bilo veliko in odred ga je transportiral vsaj vsak teden enkrat.*

Presenečenje na Klanecu in boji pri Čatežu

Na sektorju Sv. Križ se je od 11. julija držal le štab odreda s svojimi prištabnimi enotami, ker je bil prvi bataljon na sektorju Janče, drugi pa na sektorju Trebelno. Prištabne enote so skrbele za zavarovanje garnizije in dajale spremstvo transportom novincev. Zaradi majhnega števila borcev so bili ti transporti slabo zavarovani. Zato so bili zaradi vse pogostejših izpadov domobrancev iz postojank Št. Vid, Stična in Višnja gora vedno bolj v nevarnosti. Transport, ki je odšel s Klanca zvečer 17. julija so pri Občinah napadli domobranci. Spremstvo se je po kratkem spopadu z transportom vrnilo nazaj na Klanec, žrtev pa ni bilo. Nevarnost pa je transportom pretila tudi od zased črne roke, ki se je premikala na sektorju od Prežganja ob nemški meji do Javorškega Pila pa vse do Čateža. Skupine črne roke so bile vse bolj aktivne pa so transportu novincev, ki je bil poslan s Klanca 30. julija zvečer, postavili na Čatežu zasedo. Spremstvo transporta je bilo maloštevilno, zato pa je bilo med pohodom bolj previdno. Daleč pred kolono je šla izvidnica, ki je zasedo pravočasno odkrila. Tako so črnorokci užgali le proti izvidnici, glavnine kolone pa niso dosegli, vendar tudi predhodnica ni imela žrtev. Transport se je vrnil

* O prenosu orožja in ostalega vojaškega materiala za enote IV. operativne cone in prenosu intendantskega materiala ni ohranjenih nobenih pisanih dokumentov. Da je tega transporta bilo veliko in da je odred z njim imel obilo dela in težav, se dobro spominjajo Jože Peskar, Dušan Rebolj-Bor, Janez Kocjančič-Stojan, Anton Kralj-Petek, Anton Boječ, Bojan Krištof in mnogi drugi preživeli borci. Spominjajo se tudi tega, da je odred za IV. operativno cono transportiral celo en top.

na Klanec, kjer je vodja transporta poročal v štabu o dogodku. Štab odreda je zbral še nekaj borcev in okrepil spremstvo transporta, vodstvo transporta pa je prevzel Janez Kocjančič-Stojan, z njimi sta odjahala tudi politkomisar in namestnica politkomisarja odreda. Transport je zaradi tega izgubil precej časa in je na Čatež prispel okrog polnoči.

Črnorokci so bili dobro skriti še vedno v zasedi, prav pri odcepu poti, ki pelje s Čateža na Zaplaz. Zaseda je predhodnico spustila naprej, ta pa zasede tudi ni opazila. Malo pred glavnino kolone sta jahala politkomisar in njegova namestnica, za njima pa je šel del spremstva transporta. Ko sta s konjema prišla do zasede, so črnorokci užgali po njima. Konja sta se povzpela na zadnje noge, da sta jezdeca padla na tla. Politkomisar je padel pod cesto, konj pa je napravil še par skokov naprej po cesti, se zgrudil in poginil, ker je bil smrtno zadet. Namestnica politkomisarja je padla pod konja, da jo je vznemirjeni konj pohodil na nogo. Kocjančič je s svojimi borci takoj planil nad cesto in prišel z desne strani zasedi skoraj za hrbet. Vsi skupaj so zavpili »juriš« in se pognali za bežečimi črnorokci. Zaradi tega iznenadnega in odločnega protinapada so črnorokci takoj začeli bežati proti Zaplazu, med begom pa so obležali štirje mrtvi, nekaj pa je moralo biti tudi ranjenih, vendar so vsi ušli. Pri cerkvi na Zaplazu so v že delno požgani hiši borci našli nekaj opreme in puško, ki so jo pustili črnorokci, oni pa so ušli proti Lačnemu vrhu. Na to so borci požgali še ostanke hiše. Tako se je akcija črnorokcev popolnoma ponesrečila.¹²

Na Klancu pri Gabrovki se je v dneh od 1. do 5. avgusta formiral 3. bataljon. Politkomisar novega bataljona Anton Boječ je prispel na Klanec v noči na 5. avgust. Z njim je prispel tudi manjši transport novincev, kakih 50 ljudi. Novi bataljon je prevzel zavarovanje garnizije in spremstvo transportov novincev. Za zavarovanje je bataljon pošiljal patrulje proti nemški meji v smeri Brezovo, Vodice in Zgornja Cеровica ter proti Primskovemu in Čatežu. Na Rjavki, hribu jugovzhodno od vasi Klanec, pa je pri kotu 479 imel zasedo petih mož s puškami trai jezom, okrog vasi pa nekaj stražarjev. Ker je bilo veliko pomanjkanje orožja, je bilo v bataljonu tudi kakih 25 borcev brez orožja. Vsi ti so bili novinci, ki so šele prišli s transporti s Štajerske.

Sovražnik je imel svojo obveščevalno službo dobro organizirano tudi v tistih krajih, ki jih ni nadziral s svojimi patruljami. Od prebivalcev z območja Sv. Križa, ki so imeli svojce pri domobrancih, je lahko dobil vse podatke o odredu, saj so ti ljudje večkrat skrivaj odhajali v Št. Vid pri Stični in se zopet vračali domov. Ko je poveljstvo 4. domobranskega bataljona* v št. Vidu zbralo dovolj podatkov o odredu, je pripravilo napad, ki sta ga izvedla 5. avgusta dopoldne dela 31. in 39. čete tega bataljona.

5. avgusta ni na Klancu nihče pričakoval sovražnikovega napada. Nobena patrulja, ki so bile poslane na teren ni poročala o nevarnosti. Vse življenje je teklo kakor vsak dan, nekateri borci so čistili orožje, drugi so opravljali službo, ki jim je bila odrejena, nekateri so pomagali kuharjem, spremstvo prispelega transporta in novinci pa so spali po senikih in vrtovih. Vsi so bili brezskrbni.

Domobranska skupina, ki je štela 89 mož, je krenila tega dne iz Št. Vida ob 3.30 in je šla čez št. Pavel, Pungert, Primskovo, Zaplaz in Čatež, od tam pa se je spustila po stranski poti v dolino in pod vasjo Tlaka prečkala cesto Moravče—Čatež in zavila v gozd v hrib Rjavka. Prvi domobranci v koloni so bili oblečeni kot partizani s titovkami na glavah. Pri koti 479 so naleteli na odredovo zasedo. Eden borec je bil buden in je stražil, drugi štirje pa so v kritju spali. Domobranci so stražarja premotili z izgovorom, da so partizani iz XII. brigade in zaradi tega jih je pustil naprej. Ko so se zasedi dovolj približali so planili na speče borce, stražar, ki je spoznal prevaro, je skočil po gozdu navzdol proti vasi, da bi obvestil štab odreda, kaj se je zgodilo. Speče borce so domobranci pobili s hladnim orožjem in s puškinnimi kopiti, nato pa takoj jurišali v vas Klanec. Gozd na Rjavki sega prav do prvih hiš v vasi, zato jih med njihovim

* Organizacijski štab Slovenskega domobranstva je na podlagi nemškega povelja 5. julija z naredbo zaup. št. 4061 preimenoval »N« bataljon v 1. bataljon, bataljon »W« v 2. bataljon, bataljon »M« v 3. bataljon in bataljon »O« v 4. bataljon. Prvi, tretji in četrti bataljon so predstavljali bojno skupino SCHUMACHER pod poveljstvom člana štaba »za boj oroti bandi« (FÜHRUNGSTAB FÜR BANDENBEKÄMPFUNG) stotnika Schumacherja, drugi bataljon pa je veljal za bojno skupino RUPNIK pod poveljstvom Vuka Rupnika. (Naredba je v arhivu RSNZ domobr. f. fase. 9746—10173.)

približevanjem nihče ni opazil. Ko je stražar pritekel v vas, so domobranci tudi že jurišali. Imeli so večinoma avtomatsko orožje, nad vasjo na robu gozda pa so postavili težki mitraljez bređa, da je tolkel v vas in pa na izhod iz vasi proti Rojam.

Ko so se domobranci med vpitjem in regljanjem strojnic in brzostrelk pojavili na sredi vasi, se odredovci v prvem trenutku niso znašli. Ta trenutek je bil usoden za marsikaterega borca ah novinca. Začeli so bežati in nihče od poveljujočih ni uspel zadržati presenečenih borcev, da bi organiziral odpor. Le nekateri starejši borci so tu pa tam streljali na domobrance izza vogalov hiš in drugih kritij, vendar to ni dosti pomagalo. Nekateri borci so bežali v dolino, nato pa proti Gradišču, kjer je bila čistina, domobranci pa so iz vasi užigali po njih, da je bilo tam še nekaj ranjenih. Nekaj borcev je bilo ranjenih tudi na poti, ki pelje s Klanca na Roje, tam pa je sekala težka bređa. Nad Marinovo hišo se je v kritju ustavil komandant bataljona Stojan in z brzo-

Klanec pri Gabrovki

strelko nažigal po domobrancih in tako nekoliko ščitil borcev umik. Njemu se je pridružil tudi referent za zvezo Jože Peskar, nato pa še Franc Usenik, ki je prav prejšnjo noč prišel iz oficirske šole.

Na poti nad Marinovo hišo je bil ranjen odredni sekretar SKOJ Maks Danijel-Oskar. Obležal je in ni mogel več naprej, še predno bi mu mogel kdo pomagati, pa je sam aktiviral ročno bombo in si jo podstavil pod glavo. Bomba mu je glavo popolnoma raznesla. Za to dejanje se je odločil zato, ker je bil verjetno prepričan, da ga bodo domobranci ranjenega ujeli. Domobranci pa do njega sploh niso prišli in tako bi lahko ostal živ, če ni bil toliko ranjen, da bi ranam podlegel. Kurir Filip Lavrič se je pred domobranci skril pri Marinovih na podstrešju za dimnik in si tako rešil življenje.

Domobranci niso postrelili ujetnikov, pač pa so jih okrutno pobili in poklali, jim prerežali vratove, nekaterim pa celo razparali trebuh. Tako so počenjali tudi z ranjenci. Verjetno bi odredovce zasledovali še naprej, vendar je to delno preprečil odpor nekaterih borcev, delno pa bataljon XII. brigade, ki je minulo noč prišla v Moravče. Ta bataljon je takoj ob začetku napada pritekel na Roje in zasedel položaje na robu gozda, da bi ščitil umik odreda in preprečil napad na brigado. Ko so zapeli mitraljezi tega bataljona, so se domobranci hitro umaknili iz vasi na Rjavko in se vrnili

Odredni sekretar SKOJ Maks Danijel-Oskar
Odredni kurir Filip Lavrič

po isti poti, koder so prišli. S seboj so nesli tri svoje ranjence in prišli v postojanko ob 20. uri.

Štab odreda, tretji bataljon in prištabne enote ter novinci so se s Klanca umaknili v gozd nad Pretržje tik pod nemško mejo pri Javorškem Pilu. Tu se je zbrala večina borcev z nekaj ranjenci, te so tu tudi za silo obvezali.

Drugi bataljon je bil ob domobranskem napadu na Klanec ravno na premiku z Brgleza proti Klanцу, ker je bil v skladu s poveljem štaba odreda namenjen na položaje pri Čatežu. Zaslišali so streljanje, pa je komandant bataljona Anton Kralj-Petek menil, da so Klanec napadli Nemci, ki naj bi prišli čez mejo. Zato je ukazal naj gre bataljon hitro čez Grebin do Vodic, od tam pa ob meji do Javorškega Pila, da bi Nemcem preprečil umik čez mejo. Ta manever pa je bil brez pomena, ker se je sovražnik umaknil v nasprotno smer. Ko je štab tega bataljona ugotovil, da so napad izvedli domobranci, se je bataljon v bojnem razporedu spustil z Grebina proti Klanцу, vendar so se domobranci med tem že umaknili. Bataljon je na to odšel v zasledovanje domobrancev do Čateža, z njim je odšel tudi politkomisar odreda. Toda domobranci so bili hitrejši od bataljona, da jih do Čateža ni dohitel, zato se je vrnil na Klanec.

Ob 14. uri so se na Klanec vrnili odredovci, ki so se pred napadalci umaknili nad Pretržje. Z grozo so gledali posledice domobranskega sadizma. Padlo je 20 odredovih borcev in novincev ter en član gospodarske komisije okraja Sv. Križ. Prvi štirje so padli že na Rjavki kjer so bili v zasedi, trije so padli v vasi med hišami, eden se je ubil sam na izhodu iz vasi, 12 novincev pa so polovili po hišah, kjer so se poskrili, nato pa so jih zverinsko pobili. Med starimi partizani, ki so padli je bil odredni sekretar SKOJ in komandir čete iz tretjega bataljona. Ranjenih je bilo 13 borcev, med njimi tudi intendant bataljona Miha Jerman, namestnik komandirja čete tretjega bataljona in odredni zdravnik dr. Jože Jaklič. Vseh 21 padlih so borci odpeljali v mrtvašnico pri Sv. Križu, kjer so bili naslednjega dne pokopani v skupen grob ob navzočnosti številnih odredovcev, poslovilne besede pa jim je ob odprtem grobu spregovorila namestnica politkomisarja odreda, častno salvo pa je izstrelila četa drugega bataljona.

Po domobranskem napadu na Klanec se je drugi bataljon nastanil v Orešju, tretji bataljon in štab odreda pa na Tlaki pod Čatežem. Tu sta ostala le dva dni, nato pa je tretji bataljon odšel čez mejo na sektor Mamolj, štab odreda pa k drugemu bataljonu na Orešje.¹³

Domobranski bataljoni v Št. Vidu, Stični in v Višnji gori so bili zelo aktivni in so uporabljali večinoma partizansko taktiko. Prikriti, po stranskih poteh in stezah, po gozdovih in ponoči so vdirali v globino osvobojenega ozemlja in iznenada ter bliskovito napadali štabe in posamezne enote VII. korpusa, komande mest in druge ustanove. V svoje postojanke so se prav tako hitro in prikrito vračali po drugi poti ali pa so ubrali pot v sosedno sovražnikovo postojanko. Tak napad je poleg odreda 5. avgusta že 3. avgusta doživel štab XV. divizije v Žužemberku.

Proti taki sovražnikovi taktiki so enote VII. korpusa izvedle več ukrepov, ki pa se niso dobro obnesli. Zaradi tega je glavni štab 9. avgusta izdal podrejenim enotam navodilo za učinkovit nastop proti tej sovražnikovi taktiki, 11. avgusta pa še navodilo o dviganju manevrske sposobnosti enot. V duhu teh navodil je štab korpusa izdal povelje podrejenim enotam v katerem je preciziral ukrepe posameznim enotam. Enote so se na to delno reorganizirale, odpravile odvečne prateže in nekaj administracije, propagandne odseke itd. Sovražnikovi taktiki so se uprle tako, da so oklenile njegove postojanke v Višnji gori, Stični in v Št. Vidu pri Stični v njihovi neposredni bližini in začeli zavračati sovražnikove izpade že v bližini postojank. Poostrole so tudi budnost in nadzor terena.¹⁴

Na Čatež in na Zaplaz je 20. avgusta prišla Gubčeva brigada. Položaje je zasedla tudi v Gorenji vasi in v Dolenji vasi, zasede pa je imela še nižje pri Zagorici, Rojah in Goljeku. štab odreda je bil tega dne skupaj z drugim bataljonom na Brglezu in sta se 21. avgusta zvečer premaknila na Tlako, dobra dva kilometra severovzhodno od Čateža, da bi bila bližje brigadi. Tega dne je že popoldne 4. domobranski bataljon iz št. Vida brigado napadel z 32. in 39. četo in četo težkega orožja. Napadel je iz smeri Lačni vrh na položaje drugega in tretjega bataljona na Zaplazu. Domobranci so bili energično odbiti in so imeli več mrtvih in ranjenih. Tri mrtve so pustili celo na bojišču. Po napadu so se umaknili

na Vrh in se na to vrnil v Št. Vid. Ponoči na 22. avgust so vsi trije domobranski bataljoni, cel 4. bataljon, 15. in 22. četa tretjega bataljona in 28. in 71. četa prvega bataljona, sestavili močno bojno skupino, ki je štela blizu 1000 mož. Tako sestavljena skupina je do položajev Gubčeve brigade prišla že ob 6. uri zjutraj. Po sovražnikovi koloni je prva udarila zaseda prvega bataljona pri Zagorici, na to pa se je vnel srdit boj, vendar brigada ni zapustila svojih položajev.

V smeri Roje—Trebanjski vrh proti Goljeku sta pritiskali 15. in 22. domobranska četa in ogrožali levo krilo brigadnih položajev. Zaradi tega je del drugega odredovega bataljona odšel v pomoč Gubčevi brigadi, medtem ko so se odredni pratež in prištabne enote umaknile na Rjavko nad Klancem. Skupina drugega bataljona je šla čez Gornje Ravne in Hrib in pri Kriški rebri in Goljeku udarila sovražnika v bok. Sovražnik je bil presenečen in se je moral umakniti z osmimi mrtvimi in nekaj ranjenimi. Precej časa je minilo, da se je zopet zbral in pripravil za napad. Domobranski napad je bil močan, poleg tega pa bi odredove borce skoraj obkolili, zato so se po ostrem spopadu morali umakniti na višje položaje. Tako je sovražnik ponovno prišel v Goljek, toda ne za dolgo. Kmalu po umiku odredovcev ga je drugi bataljon Gubčeve brigade ponovno pregnal iz Goljeka. Boji na položajih v okolici Čateža in Zaplaza so trajali tega dne do 14. ure, ko se je sovražnik po neuspehu z žrtvami umaknil in se vrnil v svoja izhodišča.

Koliko žrtev je imel sovražnik v teh bojih, ni natančno znano, v svojih poročilih priznava sam le dva mrtva in 13 ranjenih, med njimi tudi dva oficirja, medtem ko je štab Gubčeve brigade ocenil, da je sovražnik imel kakih 35 mrtvih in kakih 50 ranjenih, kar je sklepal po ostrini boja. Gubčeva brigada je imela v obeh dneh bojov 9 mrtvih in 24 ranjenih, zaplenila pa je tudi nekaj orožja in streliva ter tri mule. Odredov bataljon ni imel žrtev.

Po bojih na Čatežu in okolici sta se drugi bataljon in štab odreda premaknila na Orešje kjer sta ostala do 28. avgusta.

Dne 24. avgusta je sovražnik napadel Gubčevo brigado z drugačno taktiko, ker je spoznal, da ji z odprtim bojem ne pride do živega. Uporabil je znano taktiko prikritega približevanja in presenečenja. Ta mu je tudi uspela. V noči

na 24. avgust sta se proti Čatežu odpravila dva domobranska bataljona. Bil je tretji iz Višnje gore in prvi iz Stične. Položajem drugega bataljona Gubčeve brigade sta se približala že ponoči in tako prikrito, da ju ni izsledila nobena brigadna patrulja. Domobranci so skriti v gozdu čakali ugodnega trenutka celo dopoldne. Ko so borci med 12. in 13. uro dobili na položaje kosilo, je pri njih popustila budnost. To so domobranci izkoristili, bliskovito napadli in dosegli lep uspeh. Padlo je 13 borcev, štirje pa so bili ranjeni. Na položajih so domobranci dobili puškomitraljez, dva lahka minometa in precej raznega streliva. Po napadu so se domobranci hitro umaknili in se niso spustili v odprt boj. S seboj so nosili le dva svoja ranjenca.

Zvečer se je tudi Gubčeva brigada premaknila s Čateža in Zaplaza. šla je čez glavno cesto Št. Vid—Trebnje in zasedla položaje na Kozjaku in njegovi okolici.¹⁵

Dejavnost tretjega bataljona na sektorju Mamolj pri Litiji

Medtem ko sta bila prvi bataljon od 12. julija do 28. avgusta na sektorju Janče, drugi pa skoraj cel mesec avgust pri štabu odreda na sektorju Sv. Križ, se je tretji bataljon po formiranju in ko je na Klancu pri Sv. Križu doživel nepričakovani domobranski napad v dneh od 8. do 10. avgusta premaknil s Tlake pri Čatežu na sektor Mamolj pri Litiji.

Sektor Mamolj so odredovci imenovali okolico vasi Mamolj, ki leži kakih 8 kilometrov severovzhodno od Šmartnega pri Litiji. Mamolj ima dva zaselka, Zgornji in Spodnji Mamolj. Celoten sektor je bil zelo majhen in ga je na severu mejila reka Sava, z vseh ostalih strani pa ceste Breg pri Litij i—J ablanica—Spodn j a Cerovica—Preska—Polšnik—Zg. in Spodnje Tepe—dolina Save.

Teren je večinoma gozdnat in hribovit, na manjših lazih pa je nekaj zaselkov, kjer je bilo takrat Slovencev zelo malo doma. Nemci so skoraj vse slovenske družine izselili, na njihove domove pa naselili nekaj kočevskih Nemcev, nekaj Tirolcev in tudi nekaj Italijanov. Precej hiš po teh zaselkih je bilo tudi praznih.

Sovražnikove postojanke so bile ob robu tega sektorja v Litiji, Šmartnem pri Litiji, v vasi Sava, na Polšniku in na

Veliki Preski. Postojanki Polšnik in Preska so Nemci oskrbovali večinoma iz doline Save čez Tepe; po cesti Šmartno—Jablanica—Spodnja Cerovica pa le redkokdaj. Ta sektor so Nemci površno nadzirali, zato je bil kraj kar primeren za prvo bazo transportov novincev, ki so prihajali s Štajerske na Dolenjsko in tudi transport večjih količin raznega vojaškega materiala z Dolenjske na Štajersko.

Pri Mačkovini, to je kakih 2 km od Save proti Litiji, je bil organiziran kanal čez Savo za prevoz novincev s Štajerske na Dolenjsko in materiala z Dolenjske na Štajersko. Pri vasi Sava je bil tudi lesen pokrit most čez reko Savo, ki so ga Nemci skrbno varovali.

Tretji bataljon se je premaknil na ta sektor s poglobitveno nalogo, da razbremeni prvi bataljon na sektorju Janče, ker so transporti novincev prihajali tako pogosto, da jih prvi bataljon ni mogel več sproti prevzemati. Zaradi tega je Kamniško-zasavski odred začel pošiljati Transporte tudi na kanal pri Mačkovini. Poleg teh transportov pa je bilo vedno več tudi pošiljk orožja in ostalega vojaškega materiala, ki ga je glavni štab pošiljal enotam IV. operativne cone. Transport tega materiala je bil veliko lažji čez Mamolj na kanal pri Mačkovini kakor pa prek sektorja Janče na kanal pri Kresniških Poljanah.

Bataljon je bil na tem sektorju do 29. septembra, ko se je premaknil na sektor Sv. Križ, na tem sektorju pa ga je zamenjal drugi bataljon. Največ se je zadrževal na Mamolju, Podmilju, v Čebelniku in na Gradišču. Kadar mu je pretila nevarnost sovražnikovega napada, se je umaknil v hrib Žerjavica ali pa tudi dalje proti Kumu. Štab bataljona se je tesno povezal s terenskimi aktivisti s Spodnjega Loga, Brega, iz Jablanice in Cero vice, neposredne in redne stike pa je imel tudi s terenci iz Šmartnega pri Litiji in iz same Litije. Sodelovanje med terenskimi aktivisti in štabom bataljona je bilo tako tesno, da je štab bataljona dobival vedno pravočasno vse podatke o sovražniku. Tudi z gospodarsko komisijo litijskega odbora OF je bilo tesno sodelovanje, zato bataljon ni nikoli trpel pomanjkanja hrane in ostalih potrebščin.

Kljub temu, da je bil bataljon s spremstvi novincev in transportiranjem vojaškega materiala za enote IV. operativne cone zelo obremenjen, je izvedel več vojaških in po-

membnejših prehranjevalnih akcij. Pri izvajanju akcij pa se ni držal samo tega sektorja, ampak so njegove bojne patrulje odhajale proti vzhodu do Dobovca in do Jagnjenice v neposredno bližino Radeč. Zal pa o mnogih akcijah ni ohranjenih pisanih dokumentov in tudi izjave preživelih borcev so zelo skromne. Celo za nekatere tiste akcije, ki so opisane v ohranjenih dokumentih, ni mogoče ugotoviti datuma, kdaj so bile izvedene.

Ob premiku na sektor Mamolj je bataljon prekoračil nemško mejo pri Javorškem Pilu brez ovir in brez bojov prispel na Mamolj. Štab bataljona je takoj proučil položaj in napravil načrte za akcije. Transporti so začeli prihajati vsak večer in s spremstvom transportov je bila zaposlena večina borcev bataljona.

Štab bataljona je pri proučevanju položaja na podlagi obveščevalnih poročil že takoj v začetku ugotovil, da cesto Litija—Spodnji Log in cesto iz doline Save od Pesjaka čez Tepe—Polšnik—Preska Nemci največkrat uporabljajo. Cesto v dolini Save so vsak dan nadzorovali s patruljami, drugo cesto pa v glavnem le za oskrbovanje svojih postojank na Polšniku in v Preski. Zato se je odločil, da bo imel vedno pripravljeno bojno skupino kakih 10 do 12 borcev, ki bo postavljala zasede na teh dveh cestah in izvajala druge vojaške akcije.

Ko je bila ta skupina 15. avgusta v zasedi ob cesti blizu Spodnjih Tep, kjer gre cesta po ozki dolini, je prišla po cesti v dolino Save skupina civilistov z vso prtljago in skromnim imetjem. Ko jih je zaseda ustavila, so vsi zbegani začeli drug čez drugega v slabi slovenščini — bolj v nemščini — razlagati, da so bili v teh krajih pred kratkim naseljeni na domovih Slovencev, ki so bili pregnani s svojih domov. Razlagali so, da so razočarani nad Nemci, ker so jim obljubljali lepe domove in dobro zemljo ter pomoč oblasti, toda od tega niso dobili ničesar. Bili so Tirolci. Zaradi tega so se odločili, da se vrnejo v domače kraje in nadaljujejo prejšnje življenje. Zaseda jim je naročila, naj povedo Nemcem, da partizani ne bodo dovolili naseliti nobene tuje družine v teh krajih. Nato so jim dali tudi nekaj političnega pouka in nekaj nasvetov in jih pustili naprej.

V noči na 20. avgust sta komandant bataljona in politkomisar s skupino borcev odšla v neposredno bližino Litije

na Grbin. Na hribčku prav nad cesto, v ovinku in križišču cest Litija—Breg in Litija—Šmartno je stal ne velik, toda lep grad. Bil je zelo primeren za nastanitev vojaštva. V ta namen so ga Nemci uporabljali vselej, kadar je prišlo v Litijo večje število vojaštva. Grad je bil tudi precej založen z živili. Sklenila sta, da v gradu izvedejo prehranjevalno akcijo, grad pa požgejo.

Do gradu so prišli brez ovir in nikjer niso naleteli na nemške patrulje. Komandant je postavil zasedo ob cesti proti Šmartnem, ostali skupini borcev pa dal nalogo, da v gradu poberejo živila in pripravijo vse potrebno za požig gradu. Komandant in politkomisar pa sta odšla s tremi borci še naprej prav do prvih hiš v Litiji z namenom, da mobilizirajo kakega moškega, ki je sposoben za vojsko in se še drži doma. Pri neki hiši sta zatekla že malo starejšega moža, ki bi bil po njunem mnenju še sposoben za vojsko. Toda ko sta mu povedala, da mora iti z njima, je nastalo strašno vpitje in jadikovanje. Njegova žena je na ves glas kričala, da sta takoj spoznala, da s takim borcem ne bo nič. Pustila sta ga v miru in se z borci vrnila h gradu. Tam so delo že končali. Po sobah so zažgali pripravljen vnetljiv material in odšli. Grad pa le ni pogorel, bil je le poškodovan.¹⁶

Zaradi mobilizacije so patrulje bataljona večkrat odhajale v dolino. Po okoliških vaseh moških ni bilo več doma. Bili pa so še v Šmartnem pri Litiji in v Litiji. Toda v Litiji je bila močna nemška posadka, v Šmartnem pa nekoliko manjša. Kljub temu je komandant bataljona odšel s skupino borcev v noči na 29. avgust naravnost v Šmartno. Bil je obveščen, da gredo Nemci v Šmartnem le redkokdaj ponoči iz svoje utrjene postojanke. Upal je, da bodo lahko mobilizirali nekaj fantov. Vendar to pot niso imeli sreče. Previdno so prišli v vas in ko so bili na sredi vasi, je nenadoma zaropotalo. Nemci so bili v zasedi in borce obsuli z ognjem kar z dveh strani. Nazaj ni bilo več mogoče, zato je komandant povedel borce na juriš proti zasedi, ki je bila pred njimi. Nemce so pregnali in se prebili na zahodno stran vasi in se umaknili v Zavrstnik, na to pa na Veliko Stango. Med bojem je bil lažje ranjen Rudolf Potočar, Nemci pa so imeli štiri mrtve in nekaj ranjenih. Naslednjo noč se je skupina vrnila na Mamolj.¹⁷

Prvega septembra je bila bojna skupina zopet ob cesti Polšnik — dolina Save v zasedi. Čakala je nemško patruljo. Prišel pa je le en sam Nemec brez orožja. Namenjen je bil v Litijo, od tam pa na dopust. Zaseda ga je ujela in ga vodila v štab bataljona. Med potjo pa je hotel izrabiti priložnost, da bi ušel. Skočil je proti gozdu, toda stražar je streljal za njim in ga zadel. Rana je bila smrtna in je kmalu izdihnil.

Bojna skupina je 4. septembra postavila zasedo ob cesti pri Sp. Logu. Položaji niso bili najbolj primerni, pa je kljub temu čakala v upanju, da bo prišla nemška patrulja. Res je prišla iz Litije proti postojanki Sava. V patrulji je bilo 26 Nemcev. Zaseda je užgala po njih in že ob prvem napadu sta obležala dva mrtva, ranjeni pa so bili štirje. Zaradi slabih položajev se borci niso spuščali v nadaljnji boj, pač pa so se brez izgub umaknili.

Vsi transporti novincev, ki jih je do tega dne bataljon poslal na sektor Sv. Križ, so srečno prispeli čez mejo na cilj, transport pa, ki je bil poslan v noči na 5. september se je le po zaslugi previdnega in iznajdlivega vodje transporta v zadnjem hipu izmaknil nevarnosti. Bilo je to ob 4. uri zjutraj, ko je kolona že prekoračila mejo in bi se morala spustiti po cesti v dolino proti Moravčam pri Sv. Križu. Toda ko se je zaslišalo streljanje pri Sv. Križu, je vodja transporta postal pozoren in iz previdnosti obrnil transport na Javorški Pil ter ga povedel ob meji čez Vodice na Grebin, da bi se s hriba prepričal, kaj se dogaja pri Sv. Križu. Ko je transport prišel na Grebin, se je streljanje približalo že v neposredno bližino novincev, tam pa se je spremstvo transporta sešlo z borci prvega bataljona, ki so se borili z domobranci. Transport novincev so hitro povedli nazaj čez mejo in še dopoldne srečno prišli nazaj na Mamolj.

Bojna skupina bataljona je 5. septembra zopet prežala v zasedi. Tokrat zopet ob cesti Spodnje Tepe — dolina Save. S Polšnika je po cesti prišla nemška patrulja, ki je zasedo pravočasno opazila. Zaseda je užgala po patrulji, vendar brez uspeha, ker so se Nemci hitro umaknili nazaj brez žrtev. Tako je borce zopet ušel plen, ki so ga že kar pogosto zaman čakali. Ker ta akcija ni bila uspešna, so se spustili kar v dolino Save. Šli so po gozdu pod vasjo Grešica in gledali v dolino Save. Na drugem bregu Save so opazili na železnici delavce, ki so popravljali progo. Spustili so se po gozdu še

nižje in opazili skupino Nemcev, ki so ležali na nasipu proge. To je bila zaščita delavcem pri delu. Razdalja do njih je bila le kakih 300 m. Vsi borci so se z mitraljezcem vred dobro pripravili in skrbno pomerili. Užgali so vsi hkrati na povelje. Plotun je bil tako učinkovit, da je obležalo na mestu kar sedem Nemcev mrtvih ali ranjenih.

Nato je skupina borcev odšla še na Spodnji Log, kjer so v bližini vasi ponovno postavili zasedo ob cesti. Iz Litije je kmalu prišla nemška patrulja. O številčni moči te patrulje ni podatkov. Znano je le, da je zaseda patruljo napadla, ni pa tudi nobenih podatkov o izidu tega napada.

Osmega septembra je bil bataljon na Zgornjem Mamolju. Spopadov s sovražnikom tega dne ni bilo. S Spodnjega Loga je prišel terenec Franc Peterka-Miško in povedal v štabu bataljona, da so Nemci izpraznili utrdbo (bunker) pri mostu čez Savo pri vasi Sava in da je sedaj most nezastražen. V štabu so se začeli dogovarjati, kako bi utrdbo porušili. Dogovorili so se, da bo šla z minercem skupina borcev, ki naj utrdbo minira in poruši. Dogovorjeno je bilo, da se akcija izvede še tiste noči. Terenec Miško je odšel in z načrtom seznanil tudi terenca Čarugo, da bi tudi on sodeloval v akciji.

Ko je padel mrak, se je skupina 12 borcev s komandantom in politkomisarjem bataljona spustila na Spodnji Log. Čaruga in Miško sta že čakala. Ustavili so se pri neki hiši, kjer so dobili malo pijače. Ta je dala borcem še večjo korajžo in odšli so proti Savi. Do mosta je skupino vodil Čaruga. Ko so previdno prišli v neposredno bližino mostu, so nekaj časa oprezali in ugotovili, da pri mostu ni straže. Čez most so prvi odšli komandant bataljona, minerec Rupnik in še en borec. Ugotovili so, da je utrdba prazna.

Komandant je minercu naročil, naj hitro minira najprej utrdbo nato pa še kretnice na železniški postaji, ki je v neposredni bližini. Borec, ki je bil v spremstvu, je odšel naprej proti vasi na stražo, komandant pa se je vrnil čez most po čakajoče borce. Ker ni bilo videti živega človeka nikjer sta se komandant in polikomisar odločila, da gresta med tem časom, ko bo minerec miniral, s skupino do nemške postojanke, da bi jo demonstrativno napadli. Na uničenje postojanke sploh nista mislila. Spotoma so v bližnji gostilni in pri sosednih hišah zvedela še podrobnosti o postojanki. Zvedela

sta, v kateri hiši so nastanjeni Nemci, koliko jih je, približno kako so oboroženi in kako so utrjeni.

Nato je cela skupina zasedla položaje pri sosednih hišah v neposredni bližini postojanke. Vsak borec si je poiskal primerno kritje in čakal povelja. Franc Žurga je bil edini, ki je znal dobro nemško, zato je bil pri komandantu in politkomisarju, da bi bil za tolmača. Nekaj časa so čakali in oprezali. Postojanka je bila pred njimi le kakih 30 do 40 metrov. Videli so, kako je stražar pred hišo hodil sem ter tja, on pa še slutil ni, da so partizani tako blizu.

Iz mraka je zadonel močan glas, ki je v nemščini pozval stražarja na predajo. »Nemci obkoljeni ste od partizanov, predajte se, sicer boste vsi pogubljeni v hiši!«. Stražar je obstal kot okamenjen, najbrž ni mogel verjeti svojim ušesom. Ko ga je Žurga ponovno pozval, se je bliskovito obrnil in izginil v hiši.

Treba se je bilo hitro odločiti. Komandant in politkomisar sta vedela, da je dragocen vsak trenutek, kajti Nemci bodo vsak čas zasedli položaje za obrambo. Zato sta zavpila: »Naprej in bacaj bombe!«. Vsi borci so kot eden planih še bližje k postojanki do same žice, poiskali kritja in vrgli vsak svojo ročno bombo, puškomitraljezec pa je užgal po vratih in po oknih postojanke. Po savski dolini so odjeknile eksplozije bomb in stresle postojanko in ozračje. Tako močan udarec je Nemce prepričal, da ne gre za šalo. Začeli so vpiti skozi odprtine na zazidanih oknih, da se bodo brez boja predali.

Na povelje komandanta je Žurga zaklical, naj se vsi Nemci takoj brez orožja in z dvignjenimi rokami zberejo na dvorišču pred hišo. Trenutek za tem so Nemci drug za drugim napol oblečeni, brez orožja in z dvignjenimi rokami prihajali iz hiše ter se mehanično postavljali v vrste. Bilo jih je 34. Vsi so bili že starejših letnikov in večinoma Avstrijci.

Borci so skočili na dvorišče, nekateri so zasedli vrata in vdrli v notranjost hiše, nekateri pa so se lotili preiskovanja Nemcev in jih zastražili. Tisti, ki so vdrli v hišo, so ugotovili, da v hiši ni nikogar. Tako je bila akcija uspešnejša, kot pa so borci pričakovali. V postojanki so zaplenili tri puškomitraljeze, težki mitraljez, 27 pušk, 72 ročnih bomb in 6075 nabojev, poleg tega pa še veliko ostalega vojaškega materiala, opreme in hrane. Vse so naložili na dva voza, ki so si ju spodili pri bližnjih sosedih, in odpeljali. Hišo so zažgali in je

pogorela do tal, Nemce pa so izpustili, da so odšli proti Litiji. Ko je bila akcija končana, je komandant pomagal minercu, ki je polagal še zadnje naboje eksploziva pod kretnice na železniški postaji, drugi pa so odšli s plenom na Spodnji Log. Komandant in minerec Rupnik sta zažgala mine in stekla čez most za ostalimi borci, ki so se že dovolj oddaljili, da so bili varni pred eksplozijami min. Kmalu so odjeknile eksplozije in razdejavale utrdbo pri mostu in vse kretnice in kretniška srca na železniški postaji. Razdejanje bi lahko bilo še večje, vendar niso imeli s seboj več eksploziva, ker niso predvidevali take možnosti za miniranje in sploh takega uspeha.

Borci so na Mamolj prišli radostnih obrazov zjutraj in nihče ni čutil utrujenosti. S tako uspešno akcijo je bataljon dobil velik ugled pri prebivalcih Okoliških vasi, še posebno ugodno pa je uspeh bataljona vplival na prebivalce Litije in drugih nižinskih večjih vasi, ki so jih imeli Nemci pod svojim nadzorstvom.

Štab bataljona je zvedel, da imajo Nemci v Starem Dvoru pri Jagnjenici državno kmetijsko posestvo »DAG«. Sklenil je, da bo z bataljonom izvedel ekonomsko akcijo, ker obeta precejšnje količine hrane. Zato je okoli 11. septembra — datum ni točno ugotovljen — bataljon odšel v Stari Dvor. Pohod je potekal brez spopadov s sovražnikom. Akcija je bila dobro pripravljena in bataljon je bil razdeljen po skupinah, ki so imele vsaka svojo nlaogo. Ko je bataljon prispel v Stari Dvor, ni bilo sovražnika nikjer, zato so skupine odšle na odrejene kraje v zasede in v preiskavo skladišč in hlevov. Delo je hitro potekalo in v dobri uri je bilo vse opravljeno. Bataljon je zaplenil veliko živine in druge hrane, v trgovini pa precej cigaret in drugih potrebščin za vojsko. Na posestvu so zaplenili tudi dva motocikla in dva voza, ki so ju naložili z zaplenjeno hrano.

Po končani akciji se je bataljon vračal kar po cesti Radeče—Dole—Sv. Križ. Pred kolono je šla predhodnica, komandant in politkomisar pa sta zajahala zaplenjena motocikla in se zapodila po cesti pred predhodnico. Toda na križišču pri Pungertu pod Št. Jurijem (sedaj Podkum) sta srečala nemško patroljo iz postojanke v Št. Jurju. Patrolja je užgala po njima, vendar sta imela srečo in sta odnesla zdravo kožo. Hitro sta obrnila nazaj in bataljon usmerila s ceste proti Magolniku. Pot je peljala v hrib skozi gozd in borci so imeli

velike težave, da so plen spravili na vrh hriba. Z Magolnika je bataljon nadaljeval pot čez Radgonco v Dobovico, kjer ga je dobil dan. Podnevi pohoda ni bilo mogoče nadaljevati, zato je bataljon ostal na Dobovici in šele zvečer v dveh skupinah nadaljeval pot. Prva skupina je transportirala plen k štabu odreda na sektor Sv. Križ, druga pa se je vrnila na Mamolj. Tudi te noči sta obe skupini izvedli pohod brez spopada z sovražnikom in plen je srečno prispel v štab odreda.

Štab korpusa je zasnoval načrt za korpusne akcije s ciljem rušenja kočevske železnice in železniških predorov pri Šmarju. V tej akciji so poglavitno nalogo dobile Gubčeva brigada in Artilerijska brigada (kot pehotna enota), ki sta bili določeni za neposredno uničevanje kočevske proge, ter Ljubljanska brigada za rušenje šmarskih predorov. Ostale enote so imele nalogo zavarovanja akcij in demonstrativno napasti sovražnikove postojanke v Grospljem, Višnji gori in drugod.

V okviru teh akcij je tudi Dolenjski odred dobil nalogo, da v noči na 16. september izvede akcije diverzantskega značaja na svojem sektorju. To nalogo je štab odreda poveril tretjemu bataljonu in določil, da mora napasti in uničiti eno od sovražnikovih postojank na sektorju tega bataljona.

štab bataljon je to povelje dobil 14. septembra in takoj začel s pripravami. Odločil se je za napad na postojanko v št. Juriju. Načrt za napad je slonel na tem, da je treba sovražnika presenetiti in bliskovito napasti z bombami dn mitraljezi. Teren okoli postojanke ni bil natančno poznan ne članom štaba bataljona, niti komu od borcev. Našli pa so nekega terenca, ki naj bi po njegovi razlagi dobro poznal okolico postojanke. Čez dan so izbrali bombaše in mitraljezce, ki bodo prvi napadli, zvečer 15. septembra pa je večina bataljona odšla v napad. Terenec je borce dobro vodil do vasi in ker je bila svetla mesečna noč, je pohod potekal brez težav, štab bataljona je računal, da jim bo terenec pokazal, v kateri hiši so Nemci. Komandant bataljona je hotel malo pred vasjo bataljon ustaviti, da bi si kolikor je mogoče ogledal teren okoli postojanke, nato pa šele izdal posameznim skupinam neposredne naloge. Bataljon se je počasi premikal že po čistini, ko je komandant ugotovil, da so že neposredno pred žično oviro in da v njih režijo strelske line betonske utrdbe komaj 30 m od njih. Cela kolona je bila kakor na dlani. Izkazalo se je, da tudi terenec ni vedel, v kateri hiši je postojanka in je

borce nepričakovano pripeljal naravnost pred žično oviro in utrdbo, da se tega niti sam ni zavedal. Komandant je vedel, da so ob žici minska polja zato ni dovolil, da bi se kdo še bolj približal žici. Dal je povelje za umik v gozd, da bi se štab bataljona posvetoval, kaj jim je storiti. Imeli so veliko srečo, da niso po njih užgali Nemci. Nemci so takrat spali, opazil pa bi jih lahko stražar ali pa kakšna patrulja in bi posadka na njihov poziv hitro vstala in tiho zasedla obrambne položaje. Zaradi nepredvidenega dogodka je bilo po vsej verjetnosti presenečenje zamujeno in štab bataljona je sklenil, da napad preloži do prve priložnosti.

Kljub temu pa bataljon ni napravil pohoda zastonj. Prav v tej vasi je zaplenil Kočevarjem nekaj živine in mobiliziral dva Slovence, ki sta bila še doma. Tako se je bataljon vrnil na Mamolj, ne da bi izvedel načrtovan napad.¹⁸

V noči na 18. september je v bataljon prišel odredni kurir z novim poveljem štaba odreda. Štab odreda je štabu bataljona zapovedal, da se mora bataljon z večino moštva takoj premakniti na sektor Janče, da bo sodeloval z drugim bataljonom v noči na 19. september v napadu na sovražnikovo postojanko v Kresnicah. Zato je bataljon takoj odšel na pot in in že zjutraj prispel na Tuji grm pod Jančami.*

Akcije minerskega voda po vrnitvi z levega brega Save do 18. septembra 1944

Minerski vod je v času od 11. junija do 10. julija skupaj z minerei Kamniško-zasavskega odreda na levem bregu Save na odseku železniške proge Zagorje—Litija izvedel več uspešnih minerskih akcij. V noči na 11. julij pa se je vrnil nazaj na desni breg Save in se priključil na Klancu pri Gabrovki svojemu odredu. Na Klancu je bil tedaj štab odreda s svojimi prištavnimi enotami. Prvi bataljon se je prav tedaj premaknil z Mamolja na sektor Janče, drugi pa je odšel na sektor Trebelno.

Transporte, ki so prihajali od prvega bataljona, so prevzemale prištabne enote, istočasno pa so tudi opravljale službo

* Premik bataljona je bil v zvezi z akcijo XV. divizije in dela enot IV. operativne cone za rušenje železniškega mostu pri Poganku.

zavarovanja garnizije in obveščevalno službo. Prav take naloge so opravljali tudi minerei vse do 21. julija, ko so odšli k prvemu bataljonu na sektor Janče z nalogo rušiti železnico na odseku Litija—Laze. S seboj so nesli tudi nekaj eksploziva in ostalega minerskega materiala.

V prvi bataljon so prišli 22. julija dopoldne. V naslednjih dneh pa so pripravili akcijo, ki so jo izvedli v noči na 25. julij.

V bataljonu so dobili desetino s puškomitral jezom za zaščito in odšli v Kresnice na samo železniško postajo, kjer so minirali in uničili dva kretniška srca in osem kretnic.¹⁹

Po akciji so se vrnili na Klanec k štabu odreda in do 3. avgusta zopet opravljali naloge ob transportih novincev. Med tem časom so v skladišču VII. korpusa nabavili nekaj minerskega materiala in se v noči na tretji avgust ponovno odpravili k prvemu bataljonu. Pripravili so drugo akcijo na železniški progi, ki so jo izvedli v noči na 5. avgust na železniški postaji v Lazah. Zaminirali in uničili so dva vodovodna rezervoarja, zapornice, vodovodne cevi in ventile in s tem uničili celotne napajalne naprave za lokomotive.

Ker so imeli na razpolago še nekaj minerskega materiala so ga že naslednji dan pripravili za miniranje in se v noči na 6. avgust ponovno spustili na progo. Vselej jim je štab prvega bataljona dal skupino borcev za zaščito. To pot so minirali progo med Jevnico in Lazami. Zaminirali in uničili so 16 tračnic po 12 m dolžine, to je 96 m enotirne proge.²⁰

Po tej akciji so se ponovno vrnili k štabu odreda in v korpusnem skladišču ponovno nabavili minerski material. Dobili so več materiala, zato so tudi pripravili večjo akcijo. V načrtu so imeli rušenje cestnega mostu čez Savo, komaj 500 m od železniške postaje Zagorje proti Trbovljam, ki je imel železno konstrukcijo. Dolg je bil kakih 30 m in je bil največji objekt kar so jih minerei Dolenjskega odreda minirali.

Na pot so odšli 12. avgusta ob 21. uri težko obloženi z eksplozivom. Za spremstvo in zaščito so imeli 13 borcev iz drugega bataljona, ki so imeli kar tri puškomitral jeze. Nemško mejo so prekoračili kot po navadi na Javorškem Pilu in zjutraj 13. avgusta prispeli na Mamolj. Tega dne so dopoldne počivali, popoldne pa so že začeli pripravljati mine. Navezali so tudi stike s terenci, od katerih so dobili natančne podatke o položaju v dolini in o mostu samem. Tudi naslednji dan so

še razmišljali in kovali načrt za akcijo. Imeli so sestanek tudi s terenci, kjer so premlevali načrt in ga do kraja izdelali. Akcijo je vodil komandir minerskega voda Franc Markelj-Koder, ki je tudi sam prevzel miniranje mostu. Do večera 14. avgusta so imeli vse pripravljeno za akcijo.

Noč je bila temna in deževna. To je oteževalo pohod, vendar je bilo tudi minercem v prid, saj so bili bolj prepričani, da v takem vremenu Nemci ne bodo nadzirali okolico mostu. Toda zaradi tega niso opustili vseh potrebnih varnostnih ukrepov. Pri Klevišču so šli čez cesto in se vzpeli proti Sv. Katarini, nato pa nadaljevali pot mimo Klenovika in se nato spuстили v grapo potoka Šklendrovca. Ob tem potoku so po poti pod Graščico prišli na glavno cesto Zagorje—Trbovlje v dolini Save. Prva skupina z enim puškomi trai jezom je ostala na tem križišču, da bi ščitila umik ostalih skupin, ker je bil umik možen le po tej poti. Povsod drugod so se od ceste dvigale strme stene, ki so zlasti ponoči neprehodne.

Vse ostale skupine so šle po cesti proti mostu, kjer se je ločila druga skupina in odšla z enim puškomi trai jezom v zasedo naprej po cesti in zasedla položaje ob cesti prav nasproti železniške postaje Zagorje, le da je bila vmes železnica in Sava. Tretja skupina z enim puškomitraljezom pa je odšla čez most na železnico, kjer se je razdelila v dve manjši skupini, da sta vsaka iz ene smeri zavarovali železnico, ki teče tik ob Savi. Skupina minercev je ostala na mostu, ki je pod vodstvom komandirja takoj začela minirati. Imeli so namen minirati tudi železnico, vendar šele po končanem delu na mostu. Most so zaminirali v desetih minutah.

Prav ko so hoteli iti še na železnico, je pri prvi zasedi zapel puškomitraljez, nato brzostrelke in nekaj pušk. Po cesti iz Trbovelj je prišla nemška patrolja, po kateri je zaseda užgala. To je bil tudi znak, da proge ne bo mogoče minirati, zato je komandir hitro poklical drugo in tretjo skupino naj se umaknejo, da bi lahko vžgal mine na mostu. Skupini sta hitro prišli, toda iz tretje skupine je manjkal en borec. Verjetno ni slišal klice in ostal je na straži na železnici. Ni bilo časa čakati, zato je komandir hitro poslal obe skupini v pomoč, prvi, da bi zadržali Nemce in zagotovili varen umik. Skupini sta v teku odšli na prizorišče boja in stopili v akcijo. Nemci so se takrat umaknili nazaj. Komandir pa je v tem času vžgal mine in stekel proti prizorišču boja. Ko je prispel

tja, je hitro ukazal borcem umik, na položaju pa je zadržal le mitraljezca, da bi borcem do zadnjega ščitil umik. Toda prav v tem trenutku so Nemci zopet napadli in puškomitralježeč je bil zadet. Obležal je mrtev na položaju. Ostali borci so se že umaknili, da so bili skoraj že pri mlinu, ki stoji v grapi nedaleč od križišča. Komandir sam ni mogel več rešiti mrtvega borca, zato je pograbil le puškomitraljez in se hitro umaknil za ostalimi borci. Nemci so planili za njim, toda prav v tem trenutku je zadonela mogočna eksplozija min, ki je most preklala na dvoje in železna konstrukcija se je zrušila v Savo. Ta eksplozija je Nemce zmedla, da so opustili zasledovanje umikajočih se borcev. Borci so hiteli, kolikor so mogli in izgubili zvezo med seboj, da so se razdelili v dve skupini, toda obe sta šli na dogovorjeno mesto na Mamolju.

V dolini Save so ostali trije borci. Na prizorišču spopada je ostal mrtev puškomitral ježeč, onkraj Save je ostal stražar, ki se je sam umaknil na Konec, kjer je dobil zvezo s štajerskimi partizani, nato pa se je čez par dni prek Kamniško-zasavskega odreda vrnil nazaj v svoj vod. V dolini je po nekakšnem nesrečnem naključju ostal tudi minerec Jože Štrukelj-Izidor, ki se je iz doline umaknil sam naravnost v strmi skalnati breg proti Graščici. Hodil je celo noč in se šele zjutraj znašel ves izčrpan in raztrgan na koti 686. Tudi on se je napotil proti Mamolju, kjer je našel ostale minerce.

Na Mamolju so 15. avgusta počivali in si skuhalo dobre hrane, zvečer pa so zopet krenili proti nemški meji in 16. avgusta dopoldne prišli v štab odreda, ki je bil na Brglezu pri Tihaboju. Akcija je bila uspešna, most je bil zrušen, toda padel je tudi minerec, to je drugim skalilo radost zaradi uspešne akcije.*²¹

V noči na 16. ali 17. avgust — točnega datuma se ne da ugotoviti — je del prvega bataljona izvedel ekonomsko akcijo v gradu Grmače, dober kilometer zahodno od Šmartnega pri Litiji, štab bataljona je namreč zvedel, da imajo v tem gradu Nemci namen postaviti svojo postojanko in da imajo v njem v skladišču precej hrane. To je sporočil tudi štabu odreda.

* štab VII. korpusa v svojem poročilu z dne 21. septembra poroča glavnemu štabu, da je bil most pri Zagorju porušen 16. avgusta, kar pa ne drži, saj je po dnevniku minerskega voda ugotovljeno, da je bil porušen v noči na 15. avgust, kar je treba verjeti.

Grad ni bil zastražen, zato je akcija potekala brez spopada z Nemci. Bataljon je zaplenil veliko hrane.

Ko je štab odreda dobil sporočilo o namenu sovražnika, je poslal v prvi bataljon štiri minerce z razstrelivom in z nalogo, da čimprej minirajo grad Grmače in ga onеспособijo za nastanitev vojaštva.

Minerei so iz štaba odreda odšli 19. avgusta zvečer in zjutraj prišli na Mamolj. šli so po isti poti kakor v prejšnjo akcijo do Mamolja. Tam so dvignili nekaj eksploziva, ki so ga imeli skritega še od akcije v Zagorju, in 20. avgusta zvečer odšli naprej proti štangi, tam je bil prvi bataljon. Med potjo so pri črnem potoku srečali transport kakih 300 novincev, ki jih je zvečer prvi bataljon poslal do štaba odreda. Minerei so od spremstva transporta zvedeli, da se je bataljon prav te noči premaknil z Male Štange na Malo Dolgo nogo.

Zjutraj 21. avgusta so prišli minerei na Malo Stango, kjer so nekaj časa počivali, nato pa so se napotili proti Mali Dolgi nogi, kjer so našli prvi bataljon Dolenjskega odreda in prvi bataljon Kamniško-zasavskega odreda. V štabu bataljona Dolenjskega odreda so minerei dobili vse potrebne podatke o gradu, nato pa so se s štabom obeh bataljonov dogovorili, da bodo grad minirali že v noči na 22. avgust. Dogovorili so se tudi, da bo za zavarovanje minercev dal bataljon Kamniško-zasavskega odreda 14 borcev z enim puškomitraljezom.

Priprave so se precej zavlekle, ker so morali napraviti večje število min, zato so v akcijo odšli že pozno ponoči. Ker je grad zelo blizu Šmartnega pri Litiji, kjer je bila nemška postojanka, so morali biti zelo previdni. Zato so se mu približali z največjo previdnostjo in najprej preiskali vso njegovo okolico. Pričakovali so, da bo zaradi zaplembe hrane, ki jo je izvedel prvi bataljon, grad zastražen. Ko so ugotovili, da niti v gradu, niti v bližini gradu ni nobenega sovražnika so postavili zasede, minerei pa so se lotili miniranja. Naloga ni bila lahka. Res, da grad ni bil velik, toda minerei so kljub temu imeli premalo razstreliva, da bi z lahkoto in zanesljivo uničili grad. Morali so razporediti mine tako, da bi imele kar najboljši učinek. Razporeditev so dobro premislili in izračunali, saj je bil med njimi tudi Jože Štrukelj, ki se je pred kratkim vrnil z minerskega tečaja, in je pomagal pri prizadevanju, da bi bila moč eksploziva kar najbolj izkoriščena in smotrno uporabljena. Mine so postavili na najbolj priklad-

ne kraje, jih povezah z vrvico, nato pa zjutraj ob 7.30 prižgali. Vse mine so eksplodirale in tudi glede na količino eksploziva nalogo odlično opravile. Grad se sicer ni popolnoma porušil, ker bi bila zato potrebna veliko večja količina eksploziva; bil pa je itako pretresen in uničen, da se vojaštvo ni moglo več nastaniti v njem. Zato Nemci niso postavili svoje postojanke v gradu, od koder bi lahko nevarno ogrožali smer, po kateri so se premikali transporti novincev.*

Po opravljeni akciji so se minerei in skupina za zavarovanje kar podnevi vrnili na Malo Dolgo nogo k bataljonu.

Po tej akciji je minercem ostalo le malo razstreliva, zato do 25. avgusta zvečer tudi niso bili nikjer v akciji. Pričakovali so novo pošiljko razstreliva in drugega minerskega materiala, da bi lahko minirali železnico v večjem obsegu. Sicer pa je bila v dneh od 23. do 25. avgusta močna nemška kontrola v dolini Save, ker so Nemci izvedli napadalne akcije proti partizanom na levem bregu Save. Zbrali so precej vojaštva in požgali veliko vasi, med njimi Zagorico, Križevsko vas in Vrh. Iz Janč in Štange se je videl dim, ki se je valil nad temi vasm.

Popoldne 25. avgusta so minerei pripravili nekaj manjših min za miniranje tračnic, pustili pa so še nekaj eksploziva, da bi izvedli še kakšno miniranje, če bi se pokazala prilika, predno bodo dobili novo pošiljko.

Zvečer, ko je padel mrak, so odšli na progo v bližino Kresnic in jo minirali na devetih krajih in tako uničili 18 tračnic. Akcija je potekala brez spopada s sovražnikom in brez žrtev, po akciji pa so se minerei vrnili na Veliko Stango, kamor se je bataljon ponoči premaknil.

Ko so se minerei vrnili v bataljon, jih je že čakalo 290 kg eksploziva in veliko drugega minerskega materiala, zato so bili še posebno zadovoljni. Minorca Štrukelj in Hribar sta takoj odšla na Malo Dolgo nogo in prinesla na Veliko Stango še eksploziv, ki jim je ostal od prej, in tako so ga imeli čez 300 kg, zvečer pa so ga kamuflirali v Kamplovem hribu. Minercev z vodnikom vred je bilo tega dne pet.

* Štab VII. korpusa v svojem poročilu z dne 21. septembra poroča glavnemu štabu, da je bil grad Grmače miniran 24. avgusta, kar pa ne drži. Točen datum je ugotovljen po dnevniku minerskega voda, kjer je razvidno, da je bil miniran v torek 22. avgusta 1944 ob 7,30 zjutraj.

Zjutraj 27. avgusta so se premaknili z bataljonom v Koške Poljane in začeli snovati načrte za akcije, kajti toliko eksploziva že dolgo niso imeli. Zjutraj 28. avgusta je na sektor Janče prispel drugi bataljon, da bi zamenjal prvega, zato je prvi že v naslednji noči odšel na sektor Sv. Križ k štabu odreda, minerei pa so ostali pri drugem bataljonu. Komandir minerskega voda je v štabu drugega bataljona dobil povelje in navodila štaba odreda za nove minerske akcije. To povelje in navodila so bila v skladu s poveljem štaba VII. korpusa z dne 25. avgusta o krepitvi in novih nalogah odreda. V skladu s tem poveljem se je po naročilu štaba odreda minerski vod okrepil s šestimi borci iz drugega bataljona, da je štel 11 borcev.

Tega dne so si zamislili več akcij, med katerimi je bilo miniranje železniškega nadvoza blizu Poganka pod Bajdetom. Izmislili so si tudi »poštno akcijo« za sovražnikovo postojanko v Kresnicah. Dne 29. avgusta je Izidor odšel z enim minercem v bližino mostu, da bi si ga dobro ogledal in skiciral. Komandir je medtem pripravljala minerske »poštne pošiljke«. Pripravil je eno vrečo ovsa in eno vrečo moke ter dve vreči krompirja. V sredino vsake vreče je nastavil po 7 kg eksploziva amonala z vžigom na angleške svinčnike. Naslednji dan so dobili dve ženski iz bližine Kresnic, ki so obljubile, da bosta vreče odpeljali v Kresnice Nemcem kot branjevki, ter dve vreči odložili v orožniški postaji, kjer je bilo 14 orožnikov, drugi dve pa v vojašnici, kjer je bilo 34 policistov. Minerei so ju tudi podučili, kako se angleški svinčniki za vžig naravnajo. Ženski sta vreče odpeljali, toda Nemcem se jih verjetno nista upali izročiti, ker eksplozij ni bilo in tudi ženski se nista več pokazali. Tako se je ta zamisel o uničenju sovražnikove postojanke v Kresnicah izjalovila.

31. avgusta so se minerei mrzlično pripravljali za akcije. Gnetli so eksploziv Nobel 808 in pripravili veliko min. Stari minerei so tudi poučevali nove o ravnanju z razstrelilnimi sredstvi in miniranju. Tako so se za akcije dobro pripravili, zvečer pa so se razdelili v tri skupine. Iz bataljona je vsaka dobila nekaj borcev s puškomitral jezum za zaščito in odšli so v dolino. Dve skupini sta imeli s seboj celo vsaka po eno mulo, ki sta nosili eksploziv.

Prvo skupino v spremstvu 6 borcev s puškomitral jezum je vodil komandir Koder na progo med Kresnicami in Laza-

mi, kjer so minirali in uničili tri mostove in 112 tračnic. Drugo skupino — trije minerei in 8 borcev s puškomitralje-
zom — je Jože Štrukelj-Izidor vodil na progo v bližino Pogane-
neka, kjer so minirali in uničili betonski mostiček in 74 trač-
nic. Izidor je na progi postavil tudi dve tempirani mini, od
katerih je bila ena tempirana na 2 uri, druga pa na 4 ure.
Tretjo skupino s petimi borci je vodil minerec Žagar prav tako
na progo med Laze in Kresnice. Minirali so 72 tračnic.

Tako je minerski vod te noči uničil 4 mostove in 282
tračnic, ker je bilo 24 tračnic uničeno z mostovi vred. Eno-
tirne proge je bilo uničene 3384 m.

Vsi minerei so se 1. septembra zjutraj zbrali pri bata-
ljonu, ki se je ponoči premaknil k Lužarju pod Jančami.
Spopadov z Nemci med miniranjem niso imeli in tudi mini-
ranje je potekalo gladko.

Prvega septembra so minerei počivali, drugega pa so se
že pripravili za akcijo. Zvečer so se ponovno razdelili v tri
skupine. Prvo skupino s 6 borci iz bataljona za zavarovanje
je vodil minerec Marjan. Odšla je čez Savo z nalogo, da
minira skalne stene nad progo na odseku Zagorje—Sava.
O akciji te skupine ni nobenih podatkov, zato se ne da ugo-
toviti, ali je skupina opravila nalogo in kdaj se je vrnila
nazaj na sektor Janče. Drugo skupino je vodil komandir
Koder na nemško mejo, da bi iz minskega polja ob žični
oviri pobrala čimveč protipehotnih min in potrgala čimveč
žice. To opravilo je bilo zelo nevarno, predvsem ponoči, ko
minerei niso mogli videti, kje so bile mine zakopane. Zato
so morali biti skrajno previdni, da ne hi prišlo do nesreče.
Imeli so dobre podatke o minskem polju in lotili so se dela
na točno določenem kraju in po načrtu. Uspelo jim je pobrati
nekaj min brez nesreče, žice pa so potrgali precej, največ
tam, kjer so vedeli, da ni min. Zjutraj 3. septembra se je ta
skupina brez žrtev vrnila nazaj v bataljon, ki se je ponoči
premaknil od Lužarja nazaj na Malo Stango. V tretji skupini
pa sta bila samo minerca Štrukelj in Žagar. Vzela sta s seboj
nekaj steklenic petroleja, ki so ga pred kratkim minerei
nabavili iz Litije in se spustila na železnico pri Gostinci.
Nalogo sta imela zažgati skladovnico železniških pragov, ki
so jih Nemci zložili na kraju, kjer je bil že prej porušen
most. Nemci mosta niso obnavljali, pač pa so si pomagali
s pragi, da so zasilno premostili potok. Ko sta ugotovila, da

pri zasilnem mostu ni nemške straže, sta prage hitro polila s petrolejem in jih nato zažgala. Most je hitro vzplamtel in kmalu se je dvignil ogromen plamen, ki je pogoltnil vse prage in tako zopet pretrgal progo. Pragi so bili suhi in prepojeni s karbolom, petrolej pa je še pripomogel, da so se hitreje vžgali.

Po teh akcijah minerei do 10. septembra niso izvedli nobene akcije. Porabili so precej eksploziva, vlak na odseku Litija—Laze pa ni vozil od 31. avgusta. Zato so minerei te dni opravljali naloge v bataljonu kakor vsi ostali borci. Tudi na položaje so 4. septembra odšli, ko so obveščevalci sporočili, da Nemci nameravajo napasti bataljon. Toda Nemcev ni bilo, bataljon pa se je zvečer premaknil na Tuji grm, z njim pa so odšli tudi minerei. Hodili so tudi v dolino, da bi ugotovili, kakšen promet je na cesti in ali Nemci popravljajo progo. Nemci so se trudili, da bi obnovili vsaj en tir med Litijo in Kresnicami, kjer bi potniki izstopali in pešačili do Laz, kjer bi jih čakal drugi vlak. Toda to se jim ni posrečilo. Proga je bila preveč uničena, da bi jo mogli kaj kmalu popraviti.

Sedmega septembra zvečer je odšlo nekaj minercev skupaj s transportom novincev, ki je štel kakih 400 ljudi. Z njim so šli do Cero vice, od tam pa so odšli na Mamolj k tretjemu bataljonu, da bi dobili novo pošiljko eksploziva in drugega minerskega materiala. Dobili so ga 150 kg s pripadajočim drugim materialom in se zvečer 9. septembra s tovorom odpravili nazaj k drugemu bataljonu na sektor Janče. Med potjo se jim je v Cerovici pridružila vračajoča se skupina borcev drugega bataljona, ki je prejšnjo noč spremljala novince na sektor Sv. Križ. Tako so imeli od tam precej zavarovanja in do jutra srečno prispeli na Veliko Stango. Tam so malo počivali, nato pa so se napotili na Kresniški vrh, kjer so v gozdu skrili eksploziv.

Še istega dne so se ponovno pripravili za akcijo, da bi spet uničili nekaj proge, čeprav je Nemci od prejšnjega razdejavanja še niso popravili. Zarekli so se, da bodo uničili več proge, kakor jo bodo Nemci zmogli popraviti in da vlak po tej progji ne bo vozil, dokler bodo na tem sektorju minerei.

Od Kresniškega vrha so imeli do proge komaj pol ure hoda, zato so bili hitro na njej. Med Kresnicami in Pogankom so v desetih minutah zaminirali tračnice in se umaknili.

Vžgale «o vse mine in uničile 40 tračnic. Po eksplozijah so Nemci čez Savo iz Hotiča streljali z brzostrelnim topom, toda minerei so bili že visoko v hribu in niso bili več v nevarnosti. Med potjo so pri neki hiši mobilizirali nekega fanta, ki je ostal kar pri njih in tudi sam postal minerec.

Do kosila 11. septembra so počivali, nato pa so se začeli pripravljati za novo akcijo. Že ob 19. uri so odšli v dveh skupinah. Prvo skupino je vodil komandir, ki je na cesti blizu Kresnic minirala in porušila betonski most in se nato brez žrtev vrnila v Kresniški vrh. Drugo skupino je vodil minerec Izidor, ki je zaminirala in porušila železobetonski most dolg 5 m in visok 4 m na cesti v Podšentjurju pri Poganeku. Tudi ta skupina ni imela spopadov s sovražnikom in se je brez žrtev vrnila v Kresniški vrh.

Za naslednjo noč pa so pripravili več min na presenečenje. Z njimi so hoteli preprečiti popraviljanje proge. Tudi tega večera sta vsaka skupina zase odšli na progo. Komandir je vodil štiri minerce, ki so na progi med Kresnicami in Jevnico nastavili eno pritismo in eno razbremenilno mino, minirali pa so tudi progo in uničili 16 tračnic. Izidor je vodil pet minercev na progo med Kresnice in Poganek, kjer so nastavili dve pritiski in dve razbremenilni mini, eno pa na angleški svinčnik, ki so ga nastavili za vžig po treh urah. Obe skupini sta se zjutraj 13. septembra brez izgub vrnili v Kresniški vrh.*

Nato do 18. septembra niso izvedli nobene akcije, le 13. septembra zvečer je odšlo pet minercev čez Savo, ker so bili dogovorjeni s terenci, da bodo dobili nekaj usnja. Pa se niso dobro sporazumeli in so se zjutraj vrnili v Kresniški vrh praznih rok.

Ko so minerei 14. septembra ponovno ugotavljali, kakšen je promet na cesti in če Nemci popravljajo progo, je prišla po cesti iz Laz proti Kresnicam skupina 28 Nemcev. Imeli so tri puškomi tračnice, s seboj pa so vozili ročni voziček s pošto in paketi za vojake kresniške posadke. Kasneje so ugotovili, da prihaja ta patrulja iz Laz v Kresnice vsako dopoldne in da se popoldne vrača. To so sporočili tudi štabu bataljona.

* Štab VII. korpusa v svojem poročilu z dne 18. oktobra poroča glavnemu štabu, da so bile te akcije izvedene 16. septembra, kar pa ne drži; točen datum je ugotovljen po dnevniku minerskega voda, kjer so registrirane v noči na 13. september 1944.

Sedemnajstega septembra so imeli minerei polne roke dela. Pripravljali so mine za akcijo, ki je bila predvidena za noč na 19. september. Izvesti bi jo morali v sodelovanju z drugim in tretjim bataljonom v Kresnicah in na progi. Pripravili so močno mino, ki so jo pritrdili na dva metra dolgo palico, ki naj bi jo uporabili za miniranje sovražnikove postojanke v Kresnicah. Poleg tega so pripravili tudi veliko min za miniranje železniške proge in ceste.²²

Presenečenje na Orešju in spopad na Moravski gori*

Ko se je drugi bataljon 22. avgusta proti večeru vrnil s položajev pri Čatežu, kjer je sodeloval z Gubčevo brigado v bojih proti domobranskim bataljonom se je skupaj s štabom odreda premaknil na Orešje. Na Orešju je ostal do 27. avgusta in se v tem času ni zgodilo nič posebnega. Spopadov s sovražnikom ni bilo, patrulje bataljona pa so nadzirale nemško mejo in smeri proti Trebnjemu, Čatežu in Primskovemu. Bataljon je skrbel tudi za neposredno zavarovanje garnizije in sprejemal Transporte novincev ter jih spremljal na dolenjsko vojno področje ali v garnizijo VII. korpusa.

Ker so bili bataljoni dalj časa vsak na svojem sektorju, so se pokazale potrebe za zamenjavo bataljonov. Zato je 27. avgusta štab odreda sklenil, da bo zamenjal bataljone tako, da bo drugi bataljon odšel na sektor Janče in zamenjal prvega, ta pa se bo premaknil na sektor Sv. Križ k štabu odreda. Tretji bataljon ostane za enkrat še na sektorju Mamolj.

Prav tedaj je štab odreda dobil že znano povelje štaba VII. korpusa o formiranju novih enot v odredu in za nove obširne naloge odreda. Trenutno je bila najlažje izvedljiva naloga pritisk na železnico Zidani most—Ljubljana, kjer bi glavno vlogo odigral minerski vod. Zato ga je štab odreda okrepil in naročil, naj se razdeli v dve skupini. Prva skupina naj bi minirala železnico na odseku Litija—Zalog, druga pa Zidani most—Litija. Inženirsko-tehnična sekcija je nabavila v skla-

* Na kartah ni imena Moravska gora, pač pa Grebin, domačini pa Grebin imenujejo tudi Moravska gora.

dišču VII. korpusa večjo količino minerskega materiala, štab odreda pa je minerskemu vodu dal ustrezno pismo povelje in navodila za nadaljnje naloge.

Drugi bataljon je 27. avgusta zvečer odšel z Orešja* čez nemško mejo na sektor Janče, štab odreda pa zjutraj naslednjega dne na Roje pri Moravčah, kjer je ostal le en dan, v noči na 29. avgust pa se je premaknil na Doljne Ravne pri Cirkniku, kakih 3 km jugovzhodno od Čateža. Kmalu za njim je zjutraj prispel tudi prvi bataljon, ki je to noč prispel iz Koških Poljan, kjer ga je zamenjal drugi bataljon.

Prvi bataljon je takoj prevzel vse naloge, ki jih je prej opravljal drugi bataljon. Spopadov s sovražnikom ni bilo, zato sta bataljon in štab odreda ostala na Ravnah do 2. septembra, ko sta se ob 20. uri premaknila na Orešje pri Sv. Križu. Štab odreda se je nastanil v neki hiši nekako v sredini hriba, prištabne enote pa so se nastanile južno od njega po grebenu do križišča poti, ki peljeta iz Sv. Križa in iz Tiha-boja, medtem ko se je prvi bataljon nastanil severno od štaba odreda proti vasi Brezovo**; štab bataljona je bil pri Selškovi-h. Bataljon je tudi s teh položajev pošiljal patrolje ob nemški meji, proti Mimi, Trebnjemu in proti Čatežu ter Primskovemu. Tiste patrolje, ki so odhajale na teren zgodaj zjutraj ob 3. ali 4. uri, so morale biti najbolj budne in najmočnejše. V tem času je bilo najbolj verjetno, da bodo odkrile sovražnika na terenu, ker je bila njegova taktika že znana. Ponoči se je ponavadi po skritih poteh približal cilju, zgodaj zjutraj pa je napadel.

Do 5. septembra zjutraj ni bilo nobenih spopadov s sovražnikom. Kakor vsak dan tako so tudi tega jutra patrolje odšle na obhod terena v vse smeri že ob 3. uri. Garnizon je bil zavarovan z več stražarji in z dvema zasedama. Prva zaseda s puškomitral jezo je bila čisto na južnem pobočju Orešja na križišču poti, druga pa na severni strani ob cesti blizu Brezovega. Slednja je varovala smer proti nemški meji.

* Orešje je greben 500 do 600 m vzhodno od Sv. Križa (sedaj Gabrovka), ki se spaja z Moravško goro — Grebinom. Ta greben na kartah ni označen z imenom, domačini pa ga vsi imenujejo Orešje.

** Na kartah je Brezovo označeno z napačnim imenom Brezje.

Ponoči je štab odreda, ne sluteč nevarnosti, priredil poslovljni večer za šefa obveščevalnega centra, ki ga je štab korpusa razporedil v drugo enoto. Poslovljni večer je bil pri Fakinovih malo nad vasjo Sv. Križ pod Orešjem. Tu so bili vsi člani štaba razen namestnice politkomisarja, ki je bila na kontrolnem obhodu po bataljonih. Zjutraj se je tam oglašil tudi sanitetni referent Milenko Kos, ki se je vračal od Sv. Križa, kjer je pri neki hiši pomagal pri porodu. Bilo je veselo razpoloženje, ker so bili domači zelo gostoljubni ljudje.

Pričakovati je bilo tudi transport novincev, ker so tedaj prihajali vsako noč, če ne iz drugega pa iz tretjega bataljona. Večkrat sta prišla transporta kar iz obeh bataljonov hkrati. Prihajali so ponavadi od 5. do 7. ure zjutraj.

Ponoči se je v podnožju hriba večkrat slišalo vriskanje veselih ljudi, sicer pa je bila noč popolnoma mirna.

Poveljstvu 4. domobranskega bataljona v Št. Vidu je bilo že dolgo znano, da se v okolici Sv. Križa zadržuje štab Dolnjskega odreda. Znana mu je bila tudi številčna moč odreda

Pogled na Sv. Križ (sedaj Gabrovka) in hrib Orešje

in tudi njegove naloge in razporeditev bataljonov. Znano mu je bilo celo, 'kdo sta komandant in politkomisar odreda in kdo so komandanti vseh treh bataljonov. Veliko mu je bilo znanega tudi o transportih novincev — kje prihajajo čez mejo, po katerih smereh odhajajo na Dolenjsko in drugo.

Ko se je domobrancem po njihovi najnovejši taktiki prvi napad na štab odreda in tretji bataljon 5. avgusta na Klancu posrečil, je poveljstvo bataljona sklenilo napad ponoviti. Zato je 4. septembra ob 21.30 kakih 300 mož bataljona odšlo proti Sv. Križu, da bi napadlo odredne enote. Po kateri poti so šli do Moravč, ni znano. Vse kaže, da so domobranci pričakovali kake zasede že pri Moravčah ali na Rojah. Kolona je šla čez Moravče in se nato povzpela na Roje, da bi se proti Klancu spustila s hriba. Ko je ob 4.15 predhodnica prišla do vasi Klanec, je prvič prišla v stik s partizani. Bila je to patrolja prvega bataljona, kd je šla na obhod proti Čatežu ali pa proti Primskovemu. Izmenjali so si nekaj kratkih rafalov in patrolja se je umaknila. Kam je odšla, ni znano, nazaj v bataljon se ni vrnila, sicer bi bile enote odreda lahko pravočasno obveščene o sovražnikovem približevanju.

Te strele so nekateri borci slišali, a so mislili, da streljajo člani štaba pri Fakinovih. Toda komandant prvega bataljona je iz previdnosti dal preplah v bataljonu in povelje za strogo pripravljenost. Nato pa je bilo kakih četrte ure vse tiho.

Medtem pa sta se iz Sv. Križa proti Orešju napotili dve domobranski skupini. Leva skupina je šla proti severnemu delu hriba, desna pa proti južnemu. Po načinu izvedbe napada se da sklepati, da je imela desna skupina nalogo napasti enote odreda z južne strani in jih potisniti po grebenu proti severu, kjer bi jim leva skupina presekala umik. Verjetno pa poveljnik bataljona ni bil obveščen, da se odredov bataljon nahaja še višje proti severu, zato je ta bataljon ostal zunaj domobranskih klešč,

Desna skupina je šla čisto tiho v koloni po poti, ki drži iz Sv. Križa na Orešje, prednji domobranci pa so zopet imeli na glavah titovke. Ko so prišli pred stražarja, so se na njegov poziv ustavili in stražarja prevarili z izgovorom, da je prispel transport novincev. Stražar jih je pustil naprej, kar je bilo zanj usodno. Ko so prišli do njega, so planili nanj in ga pobili s hladnim orožjem.

Kako so prišli do zasede, ki je bila kakih 50 m nad strazarjem, ni znano. Znano je le, da zaseda ni dala nobenega odpora in da so puškomitraljez domobranci zaplenili. Pri zasedi je padlo le par strellov iz pušk, ki so zbudili borce prištabnih enot. Med njimi je bilo tudi precej novincev brez orožja, ki niso mogli dati nobenega odpora. Zato so vsi tekli proti štabu odreda. Med potjo so se tu pa tam upirali posamezni borci, ki so imeli puške, toda ta odpor ni zadržal domobrance. Ko so prišli do štaba odreda, je nekaj članov štaba pravkar priteklo iz doline, toda nihče ni bil v stanju organizirati odpora. Do hiše, kjer je bil nastanjen štab odreda, vsi člani štaba niso prišli. V dolini je ostal namestnik komandanta odreda Anton Kralj-Petek in tudi sanitetni referent.

Prav tedaj pa so nasproti pridrveli borci prvega bataljona pod vodstvom komandanta bataljona. Ta je organiziral odpor s svojimi borci in se spopadel z obema domobranskima skupinama. Leva domobranska skupina je zamudila ugoden trenutek, da bi prestregla umikajoče borce prištabnih enot in štaba odreda in se je morala spopasti z borci prvega bataljona. Na tej črti se je domobranski juriš ustavil.

Odpor prvega bataljona je prisilil domobrance k tlom in pričel se je frontalni boj, v katerem so si domobranci pomagali tudi s težkimi in lahкими minometi. Štab odreda se je s prištabnimi enotami umaknil čez nemško -mejo in se ustavil kakih 500 m zahodno od vasi Čeplje v gozdu, nedaleč od nemške meje.

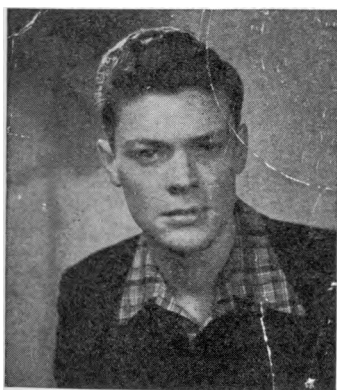
Medtem pa se je boj na Orešju čedalje bolj stopnjeval. Dokler ni borcem začelo pohajati strelivo, domobranci niso mogli naprej, nato pa je odpor popuščal in ko je sovražnikova mina padla na položaj puškomitral jeza in ubila mitraljezca in njegovega pomočnika ter uničila puškomitraljez, se je komandant bataljona odločil za umik. Umik je bil izveden popolnoma v redu v smeri umika štaba odreda.

Vse kaže, da je skupina domobrancev odšla med bojem z Orešja proti vzhodu in v loku prišla do Brezovega, od koder bi napadla borce na položajih s severa v hrbet. Toda skupina je zamudila, ker se je bataljon že umaknil s položajev in v koloni že prišel do kapelice pred Brezovim. Tedaj pa so borci opazili domobransko skupino, ki jim je šla nasproti iz vasi. Komandant ni hotel sprejeti novega spopada, zato je borce povedel proti zahodu na Grebin, kjer so srečali transport

novincev, ki je prišel z Mamolja. Borci spremstva transporta so hitro dali borcem prvega bataljona nekaj streliva, da so se lahko ponovno postavili v bran napadalcem in s tem zaščitili transport. Tako se je transport pod njihovo zaščito umaknil nazaj na Javorški Pil in se vrnil nazaj čez mejo. Prvi bataljon se je na Grebinu še kratek čas upiral domobrancem, nato pa se je umaknil in odšel za transportom, da bi ga zaradi dneva in povečane nevarnosti zaščitil na poti do Mamolja.

Prvi bataljon je imel v boju na Orešju in Grebinu dva mrtva in dva težko ranjena. Ranjen je bil komandir prve čete Vinko Žvab, ki je dobil kroglo odzadaj v hrbet. Krogla mu je obtičala spredaj tik pod kožo na trebuhu. Notranji organi niso bili preveč poškodovani. Ko so prišli na Mamolj, je komandirja bolničarka 3. bataljona Marica Kodrič »operirala z žiletko za britje« in mu odstranila kroglo, ranjenec pa je nato kmalu okreval.

Po boju na Orešju so se domobranci spustili pri Sv. Križu in njegovi okolici na lov za posameznimi partizani in aktivisti OF. Namestnik komandanta odreda je z enim obveščevalcem preždel celo dopoldne v nekem grmu in domobranci ju niso našli, čeprav so hodili okoli tistega grma. Ujeli pa so sanitetnega referenta Milenka Kosa in ga na mestu ustrelili. Polovili in pobili so tudi nekaj aktivistov. Sekretarko SKOJ okraja Sv. Križ Marijo Albonar so domobranci ujeli, ranjeno

Sanitetni referent odreda Milenko Kos

v glavo, na poti v svojo postojanko pa so jo ustrelili. Ustrelili so tudi Angelo Fakin iz Moravske gore, ki je bila članica KPS in ZMS. Načelnico obveščevalne službe pri okrajnem odboru OF Faniko Petje so ujeli in jo strašno pretepali ter jo odgnali s seboj. Ujeti sta bili tudi Tončka Božič iz Moravč, članica SKOJ, in njena sestra Minka ter Anton Logar, vaški zaupnik iz Moravč. Na Vodicach pa so ujeli Antona Vodiška, vodjo obveščevalnega oddelka okrajnega načelstva narodne zaščite Sv. Križ. Ta pa se je pri zasliševanju dobro izgovarjal in so ga naslednji dan izpustili. Vse ostale so zaprli v Št. Vidu.

Ob napadu in pozneje po napadu je padlo 8 odredovcev, med njimi tudi sanitetni referent, ranjeni so bili trije, eden je bil ujet, trije pa so bili pogrešani. Odred je izgubil težki minomet, dva puškomitraljeza in 8 pušk. Koliko žrtev so imeli domobranci, ni znano, po domobranskih poročilih je padel podnarednik Karlo Zupančič.

To je bil za odred nov hud udarec, še huje pa bi bilo, če bi transport novincev, ki je prav v času napada prišel čez mejo, zašel med napadalce.

Ko so se domobranci umaknili nazaj v Št. Vid, se je štab odreda s prištavnimi enotami vrnil nazaj na Orešje. Borci so pobrali mrtve in jih odnesli k Sv. Križu na pokopališče, kjer so bili pokopani ob navzočnosti številnih odredovcev in ob salvi častne čete.

Štab odreda in prištabne enote so ostale na Orešju do prihoda prvega bataljona, ki se je vrnil ponoči z Mamolja, nato pa sta se skupaj premaknila na Dolnje Ravne pri Cimiku. Na Ravnah sta ostala do 9. septembra zjutraj in v tem času ni bilo nobenih pomembnejših dogodkov. Z Dolnjih Raven sta se premaknila na Brglez pri Tihaboju, kamor je kmalu za tem prispel transport 336 novincev. Transport je bil poslan zvečer naprej, štab odreda in bataljon pa sta ostala na Brglezu še naslednjega dne, zvečer 10. septembra pa sta se ponovno premaknila na Orešje in Grebin.

2e dopoldne 11. septembra je na Čeplje prišla nemška skupina, ki je ob meji postavila zasedo. Patrulja prvega bataljona, ki je bila poslana ob meji, zasedo ni opazila in Nemci so jo napadli. K sreči ni imela žrtev, dn se je umaknila. Ker se je do prvega bataljona slišalo streljanje, saj je bilo oddaljeno le kakih 700 m, je komandant bataljona hitro zbral sku-

pino borcev s tremi puškomitraljezi in z lahkim minometom in z njimi odšel v teku v pomoč patrulji, pa tudi zato, da bi Nemce zavrnili ali pa vsaj zadržali toliko časa, da bi se odredove enote lahko umaknile na nove položaje, če bi Nemci prekoračili mejo. S komandantom je odšel tudi njegov namestnik Marjan Malenšek-Danilo. Predno je skupina prišla do meje, je streljanje že ponehalo, zato so iskali patruljo. Izenada pa so Nemci iz zasede napadli še to skupino in že od prvih rafalov so bili ranjeni komandant, namestnik komandanta in merilec lahkega minometa. Nato so Nemci poskušali prekoračiti mejo, pa so jih borci zavrnili, toda v daljši spopad ise niso spuščali zaradi ranjencev, ampak so se z vsemi tremi ranjenci umaknili v bataljon.

V enotah odreda je bil preplah, poslanih pa je bilo proti meji več bojnih patrulj, da bi Nemce zavrnile, če bi jo hoteli prekoračiti. Toda Nemci so se že umaknili. Zvečer so bili ranjenci transportirani v bolnišnico, enote odreda pa so se premaknile v čateško goro.²³

Dejavnost drugega bataljona na sektorju Janče od 28. avgusta do 17. septembra 1944

Ko je drugi bataljon 28. avgusta prišel s sektorja Sv. Križ čez nemško mejo v Koške Poljane pri Veliki štangi, da bi zamenjal prvi bataljon, sta imela oba štaba skupni sestanek, kjer se je štab drugega bataljona seznanil s položajem na sektorju Janče in z nalogami, ki jih je prevzel od štaba prvega bataljona. Zvečer je prvi bataljon odšel na sektor Sv. Križ, drugemu bataljonu pa so se priključili minerei. Bataljon je nadaljeval z opravljanjem nalog v zvezi s transporti novincev, dajal zaščito minercem pri njihovih akcijah in izvedel več ekonomskih akcij, o katerih pa ni ohranjenih nobenih pisanih dokumentov.

Poleg tega je bataljon s patruljami neprestano nadziral ves sektor od Litije in Šmartnega na vzhodu do Podgrada na zahodu in od Save na severu do nemške meje na jugu. Ena teh patrulj je okrog 10. septembra zašla v zasedo »črne roke«. V patrulji sta bila dva borca in zasede nista opazila. Črnorokci so ju pustili čisto blizu, nato pa so ju iznenada napadli z brzostrelkami. Eden borec je obležal na mestu mrtev, drugega pa so ujeli. O njegovi usodi ni nič znanega.

Točnega datuma, kdaj je bila ta patrulja napadena, ni mogoče ugotoviti, znano pa je, da je bilo to med Jančami in Prežganjem. Poleg teh patrulj je bataljon imel na pohodu v spremstvu transportov novincev vedno najmanj tri skupine, ki so vse skupaj štele najmanj eno četo, torej najmanj polovico moštva bataljona.

Že v noči na 1. september je bataljon dal 19 borcev s štirimi puškomitral jezi minercem v zaščito, ki so šli v akcijo na železnico. To noč se je bataljon premaknil k Lužarju pod Jančami. Tudi v noči na 3. september je bataljon dal minercem za zaščito pri akcijah 15 borcev s tremi puškomitraljezi. Pet borcev je z njimi odšlo celo čez Savo na njen levi breg, ponoči pa se je bataljon zopet premaknil na Malo Stango.

Zjutraj 3. septembra je bataljon prevzel 200 novincev od Kamniško-zasavskega odreda, ki jih je s spremstvom v noči na 4. september poslal na sektor Sv. Križ k prvemu bataljonu, že naslednje jutro je zopet sprejel 120 novincev, ki pa jih je moral poslati takoj kar pri belem dnevu naprej, ker so terenci sporočili, da se bliža nemška kolona. Ko je transport odšel, je ostanek bataljona zasedel položaje na Kamplovem hribu, kjer bi sprejel boj z Nemci, toda Nemcev ni bilo, zato se je popoldne premaknil na Tuji grm.

Sedmega septembra zjutraj je zopet prispelo 100 novincev. Naprej so bili poslani v noči na 8. september, toda med potjo je transport padel v zasedo, ki so jo Nemci postavili v štangarskih Poljanah. V kratkem spopadu je bil en borec ranjen, štirje novinci pa so bili pogrešani. O nemških žrtvah ni podatkov. Po spopadu se je transport vrnil nazaj na Tuji grm.

Zjutraj 8. septembra sta na Tuji grm prišla kar dva transporta. Tisti, ki je bil zvečer poslan proti Sv. Križu, in drugi, ki je prispel čez Savo. V drugem je bilo 300 ljudi. Med njimi je bilo kar 150 Angležev, Amerikancev, Avstralcev, Francozov in Italijanov. Ušli so iz taborišča za vojne ujetnike v Mariboru in dobili zvezo z enotami XIV. divizije, ki so jih preko Kamniško-zasavskega odreda poslale čez Savo.

V noči na 9. september je torej krenil proti Sv. Križu številen transport. Pa tudi to noč so imeli Nemci zasedo ob cesti pri Šlangarskih Poljanah. Spremstvo transporta je za-

sedo pravočasno odkrilo in transport jo je v loku obšel ter nadaljeval pohod do prvega bataljona na sektorju Sv. Križ.

Ker so bili minerei tiste dni zelo aktivni, jim je bataljon dal borce v zaščito tudi v nočeh na 11., 12. in 13. september. V noči na 14. september je del bataljona izvedel tudi večjo prehranjevalno akcijo v bližini Litije, vendar ni podatkov, v katerem kraju in kaj je zaplenil. Ko se je zjutraj vrnil iz akcije, se je nastanil na Goliščah, od koder se je 15. septembra premaknil v Kresniški vrh.

Štab bataljona je od minercev zvedel, da prihaja iz Laz v Kresnice vsak dan nemška patrulja, popoldne pa se vrača. Zato je sklenil, da tej patrulji postavi zasedo ob cesti med Lazami in Kresnicami. Zaseda je bila predvidena za 18. september, vendar načrt ni bil uresničen, ker je že zjutraj prišel komandant odreda Vladimir Rotar-Maj in tretji bataljon, ki se je nastanil na Tujem grmu. Tretji bataljon je prišel tja zaradi skupne akcije obeh bataljonov, komandant odreda pa, da bi popoldne in zvečer vodil oba bataljona v napad na sovražnikovo postojanko v Kresnicah.*²⁴

Tako je minilo obdobje, ko štab korpusa odred ni vključeval neposredno v svoje operativne načrte. Kljub temu, da odred ni neposredno sodeloval v skupnih operacijah ostalih enot korpusa, je od 18. junija do 18. septembra vendarle odigral izredno pomembno vlogo v splošnih načrtih glavnega štaba in štaba VII. korpusa. Predstavljal je glavno tranzitno žilo med VII. korpusom in IV. operativno cono. V treh mesecih svojega delovanja na sektorju Sv. Križ in Litija, je pripeljal od Save za enote VII. korpusa močne okrepitve v živi sili, kar je predstavljalo protiutež sovražnikovemu prizadevanju, da čimbolj skrči operativni prostor enotam VII. korpusa. Zaradi prizadevanja vseh odredovcev in odreda kot celote v transportiranju orožja, streliva in ostalega vojaškega materiala do Save, pa so se tudi enote IV. operativne cone krepile in rastle v močno udarno silo, ki je bila vedno sposobnejša za izvajanje širših vojaških operacij.

Naloge odreda niso bile lahke, to smo se lahko prepričali že z opisi delovanja odreda in to obdobje je preživelim bor-

* Napad na Kresnice je bil predviden v okviru akcij XV. divizije in dela IV. operativne cone za rušenje železniškega mostu pri Poganeku.

cem ostalo v spominu kot obdobje najhujših fizičnih naporov in odgovornosti pri izvrševanju nalog.

Bili smo tudi priča raznim nepravilnostim in pomanjkljivostim, ki so se pojavile v odredu, pa tudi hudim udarcem zaradi domobranskih napadov na Klancu in na Orešju, toda zavest borcev, da so odgovorni za svoje naloge, ni nikoli popustila. Prav te naloge so terjale od vsakega odredovca, predvsem pa od nižjega starešinskega kadra skrajno samostojnost in čut odgovornosti, to pa je bila za vse najboljša šola, kjer se jim je razvijal čut odgovornosti, iznajdljivost, odločnost in hrabrost. To dokazujejo tudi uspehi, ki so jih enote odreda dosegle z zavzetjem sovražnikove postojanke Sava, aktivnim delovanjem na železniški progi, bojem prvega bataljona na Jančah, izvedbi več drznih ekonomskih akcij ter vsakodnevnih dogodki, ki so se odigrali na celi črti od Save prek Sv. Križa do Krke, kjer so odredovci spremljali transporte novincev in transportirali vojaški material do Save za enote IV. operativne cone.

VIRI

(1) Povelje štaba IV. operativne cone z dne 7. junija 1944 štabu XIV. divizije za popolno mobilizacijo v jugovzhodnem delu Pohorja in za začetek večjih vojaških operacij; Povelje štaba IV. operativne cone z dne 23. junija 1944 štabom podrejenih enot za novi raspored svojih sil in za formiranje Pohorskega odreda in Poročila štaba IV. operativne cone z dne 10., 11., 13., 15. in 19. junija 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot v mesecu maju in v začetku junija ter o njihovem razporedu in bodočih nalogah, ZBORNIK VI 14/27, 36, 41, 47, 54, 69 in 77;

(2) Povelje štaba VII. korpusa z dne 17. junija 1944 štabu Dolenjskega odreda za sprejemanje novomobiliziranih borcev z območja Štajerske, ZBORNIK VI 14/60 in avtorjevi spomini;

(3) LITIJSKI ZBORNIK NOB, stran 209 in 210, Sob. Litija 1969;

(4) Poročilo odrednega partijskega biroja za čas od 15. do 30. junija 1944 in za čas od 1. do 15. julija 1944, Arhiv v CK ZKS v Ljubljani, fase. 7563-945/44 in 7563-1064/44; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 30. junija 1944 glavnemu štabu o aktivnosti in stanju podrejenih enot, ZBORNIK VI 14/93; Dušan Rebolj-Bor, ustni vir in avtorjevi spomini;

(5) Poročila štaba VII. korpusa z dne 28. julija 1944 glavnemu štabu ter z dne 7. in 15. avgusta o stanju in aktivnosti podrejenih enot in o bojih Dolenjskega odreda, ZBORNIK VI 15/33, 64 in 82; Petnajstdnevna poročila odrednega partijskega biroja za čas od

15. julija do 1. avgusta 1944 in za čas od 1. do 15. avgusta 1944, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7562-1236/44 in fase. 7563-1331/44; Poročilo okrajnega načelstva narodne zaščite Mirna z dne 9. junija in 13. julija, 23. julija in 10. avgusta 1944, IZDG fase. 710/1; Anton Kralj-Petek, ustni vir; Poročila poveljnika bataljona »O« Slovenskega domobranstva o akcijah v času od 3. do 18. junija 1944; Poročila o dogodkih pri posadki Novo mesto za čas od 15. do 24. julija 1944 in od 25. do 27. julija 1944 ter od 15. do 24. julija 1944 in od 25. do 27. julija 1944 ter od 31. julija do 18. avgusta 1944, IZDG AFK fase. 283/11 in III;

(6) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 28. julija 1944 glavnemu štabu in z dne 7. in 15. avgusta 1944 o stanju in aktivnosti podrejenih enot ter bojih Dolenjskega odreda in Poročili štaba Kamniško-zasavskega odreda z dne 7. in 21. avgusta 1944 štabu IV. operativne cone o aktivnosti podrejenih enot, ZBORNİK VI 15/33, 64, 67, 82 in 109; Petnajstdnevna poročila odrednega partijskega biroja za čas od 1. do 15. julija, od 15. julija do 1. avgusta, od 1. do 15. avgusta in od 15. avgusta do 1. septembra 1944, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7563-1064/44, 1236/44 in 1381/44 ter Avgust Žitnik, ustni vir;

(7) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 30. junija 1944 glavnemu štabu o aktivnosti in moralno-političnem stanju podrejenih enot; Poročila štaba IV. operativne cone z dne 1. in 15. julija 1944 o bojih in akcijah podrejenih enot; Poročila štaba VII. korpusa z dne 15. avgusta glavnemu štabu o aktivnosti in stanju podrejenih enot, ZBORNİK VI 14/93, 98, 124 in 15/82; Petnajstdnevna poročila partijskega biroja Dolenjskega odreda za čas od 15. junija do 1. julija 1944, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7562-945/44; Litijski zbornik NOB, 230—231, Sob. Litija 1969; Franc Markelj-Koder in Franc Peterko, ustna vira in Poročila štaba za boj proti bandam z dne 7. in 10. julija 1944 o aktivnosti enot NOV na območju Slovenije in o bojih proti njim, ZBORNİK VI 14/150 in 152;

(8) Povelje glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 30. julija 1944 štabom podrejenih enot o nalogah in sektorjih partijskih odredov, ZBORNİK VI 15/36;

(9) Petnajstdnevna poročila partijskega biroja Dolenjskega odreda za čas od 1. do 15. avgusta in od 15. avgusta do 1. septembra 1944, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7563-1381 in 7563; Dušan Rebolj, ustni vir in avtorjevi spomini;

(10) Petnajstdnevno poročilo partijskega biroja Dolenjskega odreda za čas od 1. do 15. avgusta 1944, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7562-1381/44; Anton Kralj-Petek, Dušan Rebolj-Bor in Franc Usenik, ustni viri in avtorjevi spomini;

(11) Povelje štaba VII. korpusa z dne 25. avgusta 1944 štabu Dolenjskega odreda za formiranje novih enot in okrepitev delovanja na prometne zveze in sovražnika; Poročilo štaba Kozjanskega odreda z dne 22. avgusta 1944 štabu IV. operativne cone o stanju odreda, ZBORNİK VI 15/117 in 112; Spomini narodnega heroja Franca Avblja-Lojka; spomine hrani sam; pisani so na stroj in vezani v knjigo;

(12) Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG in Dušan Rebolj-Bor, ustni vir;

(13) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 7. avgusta 1944 glavnemu štabu o bojih Dolenjskega odreda, ZBORNİK VI 15/64; Petnajstdnevno poročilo partijskega biroja Dolenjskega odreda za čas od 1. do 15. avgusta 1944, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7563-1381/44; Dušan Rebolj-Bor, Anton Boječ in Franc Usenik, ustni viri ter avtorjevi spomini; Poročilo Organizacijskega štaba SD za 6. avgust, IZDG AFK 281/11;

(14) Povelje štaba VII. korpusa z dne 30. julija 1944 podrejenim enotam za čimuspšejši boj proti nepričakovanim sovražnikovim napadom na osvobojeno ozemje; Poročilo štaba XV. divizije z dne 8. avgusta 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o sovražnikovem napadu na štab divizije v žužumberku; Navodilo glavnega štaba z dne 9. avgusta 1944 podrejenim enotam za uspešni boj proti novi sovražnikovi taktiki in Poročilo štaba VII. korpusa z dne 15. avgusta 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot, ZBORNİK VI 15/38, 68, 71 in 92;

(15) Poročilo štaba XV. divizije z dne 23. avgusta 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o razporedu podrejenih enot in o bojih Gubčeve brigade v rajonu St. Vid pri Stični; Poročilo XV. divizije z dne 24. avgusta 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o bojih Gubčeve brigade v rajonu Čatež in 15. brigade v rajonu Ambrusa in Poročilo štaba XV. divizije z dne 25. avgusta 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o boju Gubčeve brigade v rajonu Čatež, ZBORNİK 15/114, 116 in 121; Petnajstdnevno poročilo partijskega biroja Dolenjskega odreda za čas od 15. avgusta do 1. septembra 1944, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7563; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 747—752 in avtorjevi spomini ter Poročila Org. štaba SD od 23. do 25. avgusta 1944, IZDG AFK fase. 281/11;

(16) Anton Bajec, ustni vir;

(17) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 21. septembra 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot v drugi polovici avgusta 1944, ZBORNİK VI 16/57 ter Rudolf Potočar, ustni vir;

(18) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. oktobra 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot v prvi polovici septembra 1944, ZBORNİK VI 16/88; Petnajstdnevno poročilo partijskega biroja Dolenjskega odreda za čas od 1. do 19. septembra 1944, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7563; ter Anton Bajec, Janez Kocjančič in Avgust Žitnik, ustni viri ter Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor;

(19) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 15. avgusta 1944 glavnemu štabu o aktivnosti in stanju podrejenih enot, ZBORNİK VI 15/82 in avtorjevi spomini;

(20) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. septembra 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot v prvi polovici avgusta 1944, ZBORNİK VI 16/12;

(21) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 21. septembra 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot v drugi polovici avgusta 1944, ZBORNIK VI 16/57; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor in Franc Markelj-Koder, ustni vir;

(22) Povelje štaba VII. korpusa z dne 25. avgusta 1944 štabu Dolenjskega odreda za formiranje novih enot in pojačano delovanje na sovražnikove komunikacije in okupatorske in kvislinške skupine; Povelje štaba VII. korpusa z dne 25. avgusta 1944 podrejenim enotam za pojačanje pritiska na sovražnikove komunikacije Trst—Ljubljana—Židani most in Povelje štaba VII. korpusa z dne 28. avgusta 1944 podrejenim enotam za novi razpored sil in pojačano rušenje železniških komunikacij; Poročila štaba VII. korpusa z dne 4. oktobra 1944 glavnemu štabu o bojih in akcijah podrejenih enot v prvi polovici septembra 1944; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot v drugi polovici septembra 1944, ZBORNIK VI 15/117, 118, 134 in 16/88 in 118, Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor, ter avtorjevi spomini;

(23) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. oktobra 1944 glavnemu štabu o bojih in akcijah podrejenih enot v prvi polovici septembra 1944, ZBORNIK VI 16/88; Poročilo partijskega biroja Dolenjskega odreda za čas od 1. do 15. septembra 1944, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7563; Poročilo okrajnega načelstva narodne zaščite Sv. Križ z dne 6. in 13. septembra 1944 okrožnemu načelstvu NZ Novo mesto, IZDG fase. 710/1; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG, Avgust Žitnik, ustni vir in avtorjevi spomini ter Poročilo Org. štaba SD za dan 5. september 1944, IZDG AFK fase. 281/11;

(24) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. oktobra 1944 glavnemu štabu o bojih in akcijah podrejenih enot v prvi polovici septembra 1944, ZBORNIK VI 16/88; Poročilo partijskega biroja Dolenjskega odreda z dne 16. septembra 1944, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7563 in avtorjevi spomini.

PONOVNO SODELOVANJE V OPERACIJAH VII. KORPUSA

Načrti glavnega štaba jeseni 1944

Jeseni 1944 se je vojaški položaj v svetu naglo obračal v prid zaveznikov. Kapitulirali sta Romunija in Bolgarija; Rdeča armada pa je začela z veliko ofenzivo proti Balkanu, medtem ko so zahodni zavezniki v Franciji zavzeli Lion in dosegli švicarsko mejo. Nemci so se umikali iz Grčije, trda jim je predla v Italiji, umikali pa so se tudi na vseh ostalih frontah.

Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije je postajala iz dneva v dan močnejša vojaška sila, ki se je odlično bojevala proti Nemcem in kvislinškim grupacijam v skladu z zaveznikiškimi vojnimi načrti. Vrhovni komandant NOV in PO Jugoslavije je 17. avgusta 1944 izdal povelje za okrepitev pritiska na sovražnikove komunikacije, da bi sovražnika čim bolj ovirali pri prevažanju njegovih enot in oskrbovanju na frontah.

V skladu s tem poveljem je tudi glavni štab izdelal svoj dolgoročni načrt za vojaške operacije v Sloveniji, ki naj bi čim več prispevale k uspehom zaključnih operacij NOV in PO Jugoslavije na zahodnih mejah nove Jugoslavije.

Načrt je predvideval naslednje operacije: V skladu s poveljem Vrhovnega štaba naj bi vsaka enota na svojem operativnem področju najprej okrepila uničevanje sovražnikovih komunikacij, predvsem pa železniške proge Trst—Ljubljana—Zidani most—Celje—Maribor, Maribor—Dravograd, Ljubljana—Jesenice, Jesenice—Gorica in Gorica—Trst—Št. Peter (sedaj Pivka). S tem bi Nemcem ovirali prevoz njihovih enot na fronte, oskrbovanje enot na frontah, zavrli izvajanje ofenzivnih operacij proti NOV in PO Slovenije, hkrati pa tudi odvažanje materialnih dobrin iz Slovenije.

V nadaljevanju operacij bi očistili sektor med Savo in nemško mejo, da bi bila zagotovljena možnost za lahek prehod čez Savo v obe smeri. S tem bi nastala možnost hitrega zbiranja večjih enot na ožjem sektorju in tako tudi večja udarna moč in možnost neposrednega poveljevanja številnejšim enotam hkrati, ker glavni štab zaradi naravnih ovir problem osredotočenega poveljevanja do tedaj ni mogel zadovoljivo rešiti.

V naslednji fazi bi z enotami VII. korpusa v sodelovanju z delom enot IV. operativne cone uničili sovražnikove postojanke na črti Ljubljana—Grosuplje—št. Vid pri Stični in Grosuplje—Kočevje ter Novo mesto. Tako bi se razširilo osvobojeno ozemlje, ki bi bilo baza za nadaljnje operacije, hkrati pa bi se večji ideji enot VII. korpusa sprostil za operacije proti zahodu, severozahodu in severu.

Glavni štab je menil, da so enote NOV in PO Slovenije sposobne izvesti ta načrt, treba bi jih bilo le dobro oborožiti z dobrim pehotnim orožjem in topništvom ter jih oskrbeti z zadostno količino streliva in razstreliva. Prav v tem pa so bile velike težave. Ne zadostno razumevanje zaveznikov in tudi slabi vremenski pogoji prav v tistem času, je močno oviralo dobavo orožja in streliva. To je bila resna ovira za izvajanje tega načrta in je bila nevarnost, da enote ne bodo kos svojim nalogam, kajti tudi sovražnik je na partizanske akcije močnejše odgovarjal, kot pa je glavni štab pričakoval.

Vseh teh težav se je glavni štab dobro zavedal, zato je v svojem poročilu 3. oktobra 1944 vrhovnemu štabu poudaril »Vedno smo se zavedali osnovnega pravila partizanskega delovanja ‚Pomagaj si sam‘. Nikakor ne obupujemo. Napravili bomo vse, da izvršimo vaše povelje. Kljub temu pa obstoja resna nevarnost, da s sedanjo našo oborožitvijo povelja ne bomo mogli izvršiti tako, kakor to vi od nas pričakujete.«

V nadaljevanju poročila je poudaril še tole: »Obračamo se na vas samo zaradi tega, ker se zavedamo odgovornosti, zavedamo se, da prav od nas zavisi uspeh operacij naše vojske na zahodnih mejah nove Jugoslavije.«¹

Kljub takemu položaju enot glede oborožitve se je glavni štab sredi septembra odločil za načrtovane akcije na sektorju med Savo in nemško mejo. Zapovedal je, da akcije pripravi

in vodi štab VII. korpusa z enotami XV. divizije, podredil pa mu je tudi šlandrovo in Zidanškovo brigado iz IV. operativne cone z njunim operativnim štabom na čelu."

Akcije XV. divizije na sektorju med Savo in nemško mejo

Korpusne ofenzivne akcije, ki so trajale od 15. do 18. septembra in so bile namenjene uničevanju kočevske železnice, rušenju šmarskih predorov ter napadom na sovražnikove postojanke v Grosupljem, Višnji gori, Stični, Št. Vidu pri Stični in v Lešnici pri Novem mestu, so se končale brez pomembnejših uspehov. Najbolj se je izkazala Gubčeva brigada, ki je uničila dobršen del železnice med Grosupljim in Zdensko vasjo. Ljubljanska brigada, ki bi morala porušiti predore pri Šmarju, svoje naloge ni opravila. Nobena sovražnikova postojanka ni padla. Priprave za akcijo so bile površne in tudi topništvo ni sodelovalo, zato so bili vsi napadi bolj demonstrativnega značaja.

Že med temi akcijami je štab korpusa v skladu s poveljem in navodili glavnega štaba načrtoval in pripravljaj nove akcije, to pot na sektorju med Savo in nemško mejo. Glavni cilj teh akcij je bil porušiti železniški most čez Savo, štiri kilometre severno od Litije pri gradu Poganek. Most je varovala sovražnikova posadka, ki je imela svojo postojanko v gradu, na levem bregu Save pa še utrdbe in položaje za protiletalske brzostrelne topove. Most bi morale enote XV. divizije porušiti že junija, pa je bila akcija zaradi vdora domobranskih bataljonov v rajon Višnja gora—Št. Vid pri

* Štab IV. operativne cone je bil poleti 1944 mnenja, da bi ustanovili na Štajerskem novo divizijo, katere jedro naj bi bili Šlandrova in Zidanškova brigada. Ti dve brigadi sta že dalj časa neposredno sodelovali v vseh akcijah v Zgornji Savinjski dolini, na moravskem in kamniškem sektorju ter v revirjih. Glavni štab se s tem stališčem ni strinjal, pač pa je poudarjal, da je treba prej okrepiti XIV. divizijo, novo divizijo pa bi ustanovili pozneje, če bodo dopuščali pogoji. Ker sta Šlandrova in Zidanškova brigada že dalj časa operirali skupaj, ju je 23. julija 1944 še tesneje povezal s tem, da je imenoval operativni štab obeh brigad, ki razen službe zveze ni imel dragih pomožnih služb. Tako sta v naprej obe brigadi pod operativnim vodstvom tega štaba delovali tudi na Dolenjskem. (Glej Miroslav Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 399 in 400.)

Stični odložena na poznejši čas. Značilnost teh akcij je v tem, da so prvič sodelovale enote VII. korpusa in IV. operativne cone v skupni akciji, pa tudi zaradi tega, ker je prvič v zgodovini boja slovenskih partizanov neposredno sodelovalo v akciji tudi zavezniško letalstvo.

Štab VII. korpusa je 17. septembra z bojnim poveljem ukazal štabu XV. divizije, da akcije na desnem bregu Save izvede s tremi brigadami, podredil pa mu je tudi Dolenjski odred. Akcije na levi strani Save pa je ukazal izvesti s Šlandrovo in Zidanškovo brigado z njunim operativnim štabom na čelu, podredil pa mu je tudi Kamniško-zasavski odred. Ukazal je, naj se akcija začne 18. septembra ob nedoločenem času.*²

Štab XV. divizije je za neposredni napad na sovražnikovo postojanko Poganek in na utrjene točke pri mostu in predoru na desnem bregu Save določil Gubčevo brigado in ji dodelil gorsko havbico ter minersko skupino inženirskega bataljona.

Za zavarovanje smeri od nemške meje in smeri od Zagorja po desnem bregu Save ter smeri proti Ljubljani po cesti Litija—Trebeljevo—Dobrunje je določil Cankarjevo brigado, za zavarovanje smeri iz Ljubljane po desnem bregu Save pa Dolenjski odred.

Štabu Dolenjskega odreda je dal nalogo, da med napadom na postojanko Poganek in most z dvema bataljonoma napade sovražnikovo postojanko v Kresnicah in jo uniči, z enim bataljonom pa skupaj s XV. brigado zavaruje na sektorju Primskovo evakuacijo ranjencev in vrnitev brigad čez nemško mejo na sektor Sv. Križ.

To povelje je štab odreda prejel na Brglezu že 17. septembra. Treba je bilo hitro storiti vse, da bi se bataljona

* V povelju štaba VII. korpusa z dne 17. septembra 1944 za napad na sovražnikovo postojanko Poganek pri Litiji in rušenje železniškega mostu čez Savo čas začetka akcije ni bil točno določen oziroma je bilo le pogojno določeno več časov. Določilo o času za začetek napada je bilo takole: »napad se prične 18. septembra 1944 popoldne po končanem letalskem napadu.« drugo določilo: »če letalstvo ne bo zadelo mostu niti gradu Poganek, se napad prične 18. septembra ob 21. uri.« tretje določilo pa je bilo takole: »v slučaju, da bo bombardiranje odloženo za en dan, se napad začne 19. septembra po bombardiranju.« Na koncu povelja pa je bilo še določilo, da mora štab XV. divizije ukreniti vse, da se bo premik enot na nove položaje začel 17. septembra 1944 ob 23. uri.

pravočasno pripravila za napad na Kresnice. Zaradi tega je komandant odreda že zvečer tega dne sam odšel čez nemško mejo na sektor Janče k drugemu bataljonu. Med potjo je iz Cerovice poslal kurirja v tretji bataljon na Mamolj s poveljem, da se bataljon do jutra premakne na sektor Janče in se ustavi na Tujem grmu pod Jančami. Bataljon je „s hitrim pohodom pravočasno prispel na odrejeno mesto že zjutraj 18. septembra in tako sta bila oba bataljona pravočasno pripravljena.

Že dopoldan je bil v štabu drugega bataljona sestanek obeh štabov, kjer je komandant odreda dal obema štaboma in komandirju minerskega voda naloge za izvedbo akcije v Kresnicah.

Naloge so bile razdeljene takole: Drugi bataljon bo napadel in uničil sovražnikovo orožniško postajo, kjer je bilo 14 orožnikov s tem, da hišo minerei prej minirajo. Minirati morajo steno, da napravijo v zidu odprtino, skozi katero bodo bombaši nametali bombe in nato vdrli v notranjost hiše.

Tretji bataljon bo blokiral hišo, kjer je bilo nastanjenih 34 policistov, da ne bi borcem drugega bataljona med napadom udarili v hrbet.

Minerski vod je dobil nalogo, da poleg miniranja orožniške postaje minira tudi cesto in železnico v dolini ter potrga telefonske napeljave. Po miniranju morajo ostati ob cesti v zasedi, dokler ne bo končan napad.

Patrulje, ki so bile zaradi nadzora terena poslane v vse običajne smeri, niso nikjer prišle v stik z enotami XV. divizije, ki bi morale priti na sektor Janče zaradi napada na Poganek in most. Popoldne so vsi nestrpno čakali, kdaj bodo priletela zavezniška letala, toda letala se niso prikazala od nikoder.

Bližala se je noč, v bataljonih je bilo vse pripravljeno za akcijo, enote XV. divizije pa niso prišle in tudi nikakršnega sporočila ni bilo od nikoder. Zaradi tega se je komandant odreda odločil, da se napad na Kresnice izvede kljub temu, da enote niso prišle in da zavezniška letala niso bombardirala mostu.

Bila je temna noč, pa vendar je kolona obeh bataljonov kar hitro napredovala, do Kresnic je imela le dobra dva kilometra. Na robu gozda nad vasjo Kresnice se je kolona ustavila, da so se razdelile čete in zasedle odrejene položaje.

minerei pa so v štirih skupinah odšli v dolino, da opravijo svoje naloge.

Policiste, ki so bili nastanjeni v šoli, je stražar takoj obvestil o približevanju borcev. Hitro so zasedli obrambne položaje in čakali v svojih utrdbah. Oddali so tudi nekaj rafalov iz puškomitral jezo v, toda z izpadom iz postojanke niso poskušali. Borci tretjega bataljona so odgovarjali na njihove rafale in bili pripravljeni, da Nemce zavrnejo v postojanko, če bi poskušali z izpadom.

Zgradba orožniške postaje je bila utrjena tako, da je bila na strehi zgrajena utrdba za puškomitral jez, od koder so Nemci obvladali vso okolico hiše, okna pa so imeli na pol zazidana in v njih napravljene puškamice. Okoli hiše so imeli napeljeno bodečo žico, minskega polja pa ni bilo.

Ko je stražar opazil borce, ki so se približevali, je hitro izginil v hišo, takoj za tem pa so že zapeli puškomitraljezi iz utrdbe na strehi. Streljali so tudi iz puškarnic na oknih, če so le opazili premikanje Okoli hiše. Tako se zaradi čistine in sovražnikovega ognja ni bilo mogoče približati hiši. Nemci so okolico tudi neprestano razsvetljevali z raketami. Kljub temu sta se minerska in bombaška skupina priplazili v bližino im se skrili za drvarnico, ki je stala poleg hiše. Minerei so se splazili pod žico naprej do hiše, jo minirali in se hitro umaknili nazaj za drvarnico. Čez nekaj trenutkov je zadonela močna eksplozija, nato pa so bombaši hitro skočili naprej. Toda luknje v zidu ni bilo, da bi vrgli bombe v notranjost hiše. Minerei niso postavili mine v sredino stene pod okno, kjer je zid najslabši, pač pa so jo v naglici postavili v bližini vogala na celo steno, kjer je bil zid močnejši in mina ni mogla napraviti luknje. Druge mine, da bi z njo hišo še enkrat minirali, niso imeli pripravljene. Nato so Nemci začeli še bolj srdito streljati iz vsega orožja in brisati vsak košček zemljišča okoli hiše.

Komandant odreda je spoznal, da brez težkega orožja ne bo mogoče priti postojanki do živega, zato je dal povelje za umik.

V gozdu nad postojanko sta se oba bataljona zbrala in ugotovila, da napad ni terjal nobenih žrtev, nato pa sta odšla k Lužarju pod Jančami.

Ostale minerske skupine, so svoje naloge dobro opravile. Druga skupina je porušila na železniški postaji Kresnice be-

tonsko utrdbo, ki je bila prazna, istočasno pa je na cesti Kresnice—Laze potrgala telefonske napeljave ter z miniranjem uničila 108 m železniške proge.

Tretja skupina je na progi Kresnice—Poganeč potrgala telefonske napeljave in z miniranjem uničila 96 m proge.

Četrta skupina je na istem odseku v bližini Kresnic minirala in porušila cestni betonski most.

Ko so vse skupine opravile svoje naloge in ko so ugotovile, da je napad na postojanko končan, so se zbrale brez žrtev pri Lužarju, kamor sta prišla tudi oba bataljona.

Pri Lužarju so ostali 19. septembra vsi, zvečer pa je tretji bataljon odšel nazaj na sektor Mamolj, skupina minercev pa je odšla čez Savo, da hi izvajala akcije v skladu z poveljem štaba VII. korpusa na odseku železniške proge med Zidanim mostom in Litijo.

Drugi bataljon in ostali minerei so se zjutraj 20. septembra premaknili na Malo Stango, kjer so se sešli z enotami Gubčeve in Cankarjeve brigade, ki so šele te noči prišle z rajona Primskovo čez nemško mejo.³

Zavezniško letalstvo napada ni moglo izvesti 18. septembra; Gubčeva in Cankarjeva brigada pa sta se zadržali v akcijah proti sovražnikovima postojankama v Stični in Št. Vidu pri Stični in napad na savski most in Poganeč je bil preložen do 20. septembra.

Štab korpusa je 18. septembra obvestil o tem štab XV. divizije in operativni štab šlandrove in Zidanškove brigade. Mogoče je bil 18. septembra obveščen tudi štab odreda, toda kurir ni mogel tako hitro priti čez mejo na sektor Janče, da bi o preložitvi napada obvestil komandanta odreda. Verjetno komandant odreda tega sporočila sploh ni dobil, sicer ne bi zvečer 19. septembra poslal tretji bataljon nazaj na Mamolj.

Ker je tretji bataljon odšel na Mamolj, se je stanje bistveno spremenilo, vsaj kar se tiče odreda. Zaradi tega je moral štab XV. divizije po prihodu na Golišče svoje povelje nekoliko spremeniti. Sprememba je bila v tem, da je za ponovni napad na sovražnikovo postojanko v Kresnicah določil drugi bataljon Gubčeve brigade, odredov drugi bataljon pa je določil za divizijsko rezervo. Bil je pri štabu divizije na Golišču.

Odred se je 20. septembra nahajal na naslednjih položajih: štab odreda in prvi bataljon sta bila na Čateški gori,

kamor sta se z Brgleza premaknila zgodaj zjutraj 18. septembra. Bataljon je patrulje pošiljal proti Mirni, Trebnjemu in Veliki Loki ter proti Primskovemu za zvezo s XV. brigado, ki se je skupaj s širšim divizijskim štabom nahajala na Poljanah in na Primskovem. Na Zaplazu pa je imel stalno zasedo v moči enega voda. Transportov novincev zaradi akcij na sektorju Litija do 24. septembra ni bilo.

Drugi bataljon je bil, kakor je bilo že povedano na Goliščah kot divizijska rezerva pri napadu na Poganek in most.

Tretji bataljon je bil na sektorju Mamolj, vendar ni podatkov, na katerih položajih je bil in kakšne neposredne naloge je imel tega dne. Verjetno je bil na položajih nekje pod Zglavnico, da bi blokiral sovražnikovo postojanko na Veliki Preski.

Dvajsetega septembra ob 16.30 je priletelo osem zavezniških letal,* od katerih je bilo šest lahkih bombnikov in dva lovca. Zaokrožili so nad savsko dolino in se začeli spuščati nižje. Sovražnikovi protiletalski brzostrelni topovi so začeli letala obstreljevati, toda zadetkov niso imeli. Topovski ogenj pa je letalom preprečil, da bi se spustila nižje in si s tem zagotovila točnejše zadetke. Bombe so odvrgli z višine 350 do 400 m. Le eno letalo se je spustilo na kakih sto metrov višine. Odvrgli so kakih 10 bomb, njihov napad pa je trajal 10 minut, toda niti ena bomba ni zadela cilja. Vse so padale po bregu Save in v Savo, tako da bombardiranje ni imelo nobenega dejanskega uspeha.

Bombardiranje je delovalo na sovražnikove vojake le psihično, da je v postojanki nastala zmeda. To so izrabili borci prvega in tretjega bataljona Gubčeve brigade, ki so po kratkem boju na juriš zavzeli grad Poganek, nato pa uničili še vse ostale utrjene točke pri predoru in pri mostu.

V postojanki je bilo zajetih 30 sovražnikovih vojakov, nekaterim pa se je posrečilo pobegniti. Zvečer so minerei inženirskega bataljona pod zaščito brigadnih bataljonov šli na most in pod sovražnikovim ognjem z levega brega minirali

* Poročila o številu zavezniških letal so si nasprotujoča. Po nekaterih podatkih je sodelovalo 6 bombnikov, po drugih 6 lahkih bombnikov in dva lovca, po tretjih pa naj bi bilo kar 9 letal. Pri opisu sem upošteval podatek iz dnevnika minerskega voda Dolenjskega odreda in trdim, da je podatek pravilen, ker sva letala štela skupaj s piscem dnevnika.

prvo prepono mostu z desnega brega in jo porušili. Tako je Gubčevi brigadi napad uspel in je nalogo dobro opravila.

Drugače pa je bilo na levem bregu Save. Enote IV. operativne cone, ki so bile odrejene za to alkoijo, so odrejene položaje zasedle že 18. septembra in so bile pripravljene za napad, ki bi lahko takrat popolnoma uspel brez letalske pomoči. Operativni štab Šlandrove in Zidanškove brigade pa je ugotovil, da enote XV. divizije niso prišle na odrejene položaje. Zato so se te enote vrnile na svoje prejšnje položaje. Medtem pa je operativni štab dobil tudi obvestilo od štaba VII. korpusa, da je napad preložen. Premiki teh enot pa so bili Nemcem sumljivi, zato so že 19. septembra začeli zbirati večje enote in zasedli dolino na levem bregu Save. Na cesti od Litije do Hotiča so imeli poleg pehote razporejenih kar 6 tankov. še posebej pa so zavarovali okolico mostu, da se enote IV. operativne cone niso mogle približati cesti in mostu. Zaradi tega niso uničili sovražnikovih utrjenih točk pri mostu in tako tudi mostu niso minirale. Iz Litije so Nemci poslali močno skupino pehote, ki je bila podprta s štirimi tanki, da bi posredovala po desnem bregu Save. Toda enote Cankarjeve brigade so pehoto zavrnile, dva tanka pa so poškodovale enote Gubčeve brigade. Poškodovana tanka so Nemci odvedli v Litijo šele ponoči.

Istčasno z napadom na Poganek in most, je drugi bataljon Gubčeve brigade napadel sovražnikovo postojanko v Kresnicah. Bataljon je orožnike iz orožniške postaje pregnal in so se umaknili v apnenico v Kresnicah. Postojanko v šoli pa je sovražnik preveč branil, da bi jo mogel bataljon zavzeti, čeprav se je na vso moč prizadeval, saj so borci trikrat jurišali na postojanko.

V savski dolini od Litije do Jevnice je grmelo in pokalo celo noč, toda sovražnik se ni umaknil s svojih položajev na levem bregu Save. Tudi 21. septembra so še trajali boji; polegli so se šele popoldne.

Čeprav je bil drugi odredov bataljon odrejen za divizijsko rezervo, je pošiljal patrulje in zasede k cesti Kresnice—Poganek. Ena teh zased je zjutraj zajela 11 sovražnikovih vojakov, ki so ušli iz gradu Poganek in so hoteli priti v postojanko v Kresnicah. Bili so brez orožja, ker so ga pustili v postojanki, imeli pa so vso drugo vojaško opremo.

V akcijo pa so bili te noči vključeni tudi odredovi minerei. Bili so celo noč na progi in jo neutrudno uničevali do jutra naslednjega dne. Minirali so med Kresnicami in Jevnico in uničili 2016 metrov dvotirne proge. Porušili pa so tudi še eno betonsko utrdbo na železniški postaji v Kresnicah, ki je bila prazna.

V napadu na Poganek, most in Kresnice je imela Gubčeva brigada 6 mrtvih in 27 ranjenih, Cankarjeva pa v boju s sovražnikom na terenu enega mrtvega.

Enote XV. divizije so zajele skupaj 45 sovražnikovih vojakov, enega pa ubile. Zaplenile so en težki mitraljez, dva puškomitraljeza, 4500 nabojev za mitraljeze in puške, 110 ročnih bomb, 57 pušk in veliko ostale vojaške opreme, grad Poganek pa delno požgale.

Enote IV. operativne cone so imele ranjenih osem borcev, uničena pa je bila ena brzostrelka. Ujele so dva nemška tankista, ki sta bila kasneje na begu ubita. Med napadom je bilo po oceni operativnega štaba šlandrove in Zidanškove brigade mrtvih kakih 60 nemških vojakov, sicer pa nemške izgube niso bile točno ugotovljene.

Štab korpusa je imel namen napad ponoviti, da bi most porušili do kraja. Kazalo je, da bo to mogoče, ker je bilo videti, da so se sovražnikove intervencijske sile zvečer 21. septembra umaknile iz savske doline. Toda že naslednje jutro so v Litijo prišle še večje okrepitve, ki so zasedle tudi tiste položaje, ki jih je sovražnik držal prejšnjega dne. Zaradi tega je štab korpusa opustil ponovni napad na most in je ukazal štabu XV. divizije, da s svojimi enotami v noči na 23. september napade in uniči sovražnikovo postojanko na Prežganju.

V tej postojanki je bilo 81 sovražnikovih vojakov, postojanka pa je bila močno utrjena z betonskimi utrdbami, ki so bile povezane s podzemskimi rovi, ter obdana z žično oviro in minskimi polji.

Da bi enote XV. divizije izvedle to nalogo, jim je štab divizije takole razdelil naloge: Cankarjeva brigada bo z delom svojih sil napadla postojanko, z delom sil pa napad zavarovala iz smeri Litija in Dobrunje. Okrepil jo je z gorsko havbico 75 mm in z minersko skupino inženirskega bataljona.

Drugi bataljon Dolenjskega odreda bo napad zavaroval iz smeri Ljubljana po desnem bregu Save ter iz smeri Kre-

snice, Jevnica in Laze tako, da bo s položajev Mala Stanga s patruljami nadzoroval dolino Save do Zaloga, na primernih krajih ob cesti Kresnice—Laze pa postavil zasede.

Tretji bataljon odreda bo demonstrativno napadel sovražnikovo postojanko na Veliki Preski. Napad mora biti tako močan, da bo sovražnik mislil, da gre za pravi napad. Zato naj bataljon napad dobro pripravi in s presenečenjem skuša postojanko tudi zavzeti. Vsekakor pa mora sovražnikovo posadko blokirati v postojanki.

Gubčevi brigadi je dal nalogo, da se premakne čez nemško mejo v rajon Sv. Križ in organizira transportirani e ranjencev v bolnišnice; zato se je v noči na 23. september premaknila čez mejo.

Petnajsti brigadi je dal nalogo, da se s Primskovega in Poljan premakne čez mejo na séktor Radeče—Št. Janž (sedaj Šentjanž), kjer mora organizirati prevoz novincev čez Savo s Kozjanskega. Po sporočilu iz Kozjanskega odreda so pričakovali transport kakih 1000 novincev. Po prevzemu novincev pa naj pripravi napade na sovražnikovi postojanki št. Janž in Svibno.

Za neposredni napad na sovražnikovo postojanko Prežganje je štab Cankarjeve brigade odredil svoj drugi bataljon in ga okrepil s havbico in z minersko skupino inženirskega bataljona. Prvi bataljon je odredil za zavarovanje iz smeri Litija, tretji pa za rezervo, ki mora s položajev Veliko Trebel jevo zavarovati tudi besniško dolino.

Cankarjeva brigada z napadom na Prežganje ni uspela. Postojanka je bila preveč utrjena, da bi ji bila ena havbica kos, sovražnik se je preveč upiral, bila pa je tudi megla, da se ni moglo opazovati topovskih zadetkov. Na koncu je havbici pošlo strelivo in napad je bil naslednjega dne ob svitu ustavljen. Bataljon, ki je bil v neposrednem napadu, je imel tri mrtve in štiri ranjene, medtem ko so imeli Nemci šest ranjenih.

Bataljona, ki sta bila v zavarovanju, nista imela bojev, le pri Litiji je bilo nekaj patruljnih spopadov.

Tudi drugi odredov bataljon ni prišel v stik s sovražnikom, ker je bila savska dolina na desnem bregu popolnoma prazna, postojanka v Kresnicah pa je mirovala in se ni pokazal iz nje noben vojak.

Zjutraj se je Cankarjeva brigada zbrala na Mali Štangi in se zavarovala s patruljami in zasedami proti Litiji in proti Prežganju. Zvečer je napravila premik in zjutraj 24. septembra zasedla položaje v Jablaniških Lazih in na Dolgem brdu koti 801; čez nemško mejo pa je poslala svoje ranjence do Gubčeve brigade, ta pa jih je takoj s svojim tretjim bataljonom transportirala v bolnišnice.

Odredov tretji bataljon je napadel sovražnikovo postojanko na Veliki Preski, toda sovražnik je bil preveč utrjen in postojanko brez težkega orožja ni bilo mogoče uničiti. Bataljon ni dosegel presenečenja, ker so bili Nemci zaradi prisotnosti partizanskih enot preveč budni. Sovražnik je dal tak odpor, da se postojanki ni bilo mogoče niti približati, zato se je bataljon po kratkem brezuspešnem obstreljevanju umaknil in odšel na položaje Prelesje, kjer se je naslednje jutro povezal z enotami Cankarjeve brigade, ko je prišla na položaje Dolgo brdo.

Medtem pa so bili tudi odredovi minerei v akcijah. V noči na 22. september so v Kresnicah na železniški postaji minirali vsa kretniška srca in tri prazne betonske utrdbe, po miniranju pa so zažgali še hišo, v kateri so bili ponavadi nastanjeni Nemci, kadar jih je bilo več v Kresnicah in kadar so imeli zasedeno tudi železniško postajo.

Iste noči je bila v akciji tudi tista minerska skupina, ki je šla v noči na 20. september od Lužarja čez Savo. Blizu železniške postaje Sava je minirala in porušila betonski železniški most, proti Zagorju pa je do Mošenika uničila kar 2800 metrov železniške proge. Naslednjo noč po akciji se je vrnila nazaj čez Savo in se priključila svojemu vođu.

Štab odreda in prvi bataljon sta se v noči na 22. september premaknila iz čateške gore v Gabrsko goro, kjer se je XV. brigada premaknila s Primskovega čez nemško mejo proti Radečam. Sektor Primskovo je tako ostal prazen in bataljon ga je moral bolj nadzorovati. Zato je na Primskovo pošiljal bojne patrulje v več smeri.

Medtem so domobranci dobili podatke, da so v akcijah na sektorju Litija enote XV. divizije. Dobili so tudi podatke, da je na Poljanah pri Primskovem že peti dan štab XV. divizije. Ti podatki seveda niso bili popolnoma točni, ker se je tam skupaj s XV. brigado nahajal le širši štab in se je ob odhodu XV. brigade tudi ta premaknil.

Zaradi takih podatkov sta prvi domobranski bataljon iz Stične in četrti iz št. Vida pri Stični odšla 24. septembra v akcijo na Primskovo. Po vsej verjetnosti sta imela namen napasti divizijski štab in preprečiti povratek enot divizije čez nemško mejo s sektorja Litija, že med potjo so domobranci zvedeli, da so se vse enote divizije že premaknile proti Čatežu. Zaradi tega je četrti bataljon zasedel položaje pred Poljanami, prvi pa je šel v vas.

V vasi je bila prav tedaj patrulja petih mož s puško-mitraljezom iz prvega odredovega bataljona. Domobranci so jo v neki hiši obkolili in jo napadli. Patrulja je nekaj časa dajala odpor, vendar so jo domobranci obvladali in vseh pet borcev pobili z bombami. Zaplenili so vse orožje, med bojem pa je padel domobranec Alojz Cesar.

Domobranska bataljona pa je zasledila tudi druga odredova patrulja in o sovražniku sporočila štabu odreda. Štab je takoj poslal pratež in prištabne enote v gozd Rjavko nad Klancem, kjer so ostale do večera, bataljon pa je zasedel položaje Lačni vrh—Gabska gora—Kamni vrh, na Zaplazu pa je imel zasedo že od prej. Domobranska bataljona nista šla naprej od Primskovega in Poljan, zato do spopada ni prišlo. Zvečer so se pratež in prištabne enote zopet vrnili v Gabrsko goro, kjer se je zbral tudi bataljon.

Zjutraj 24. septembra je že prispel prvi transport novincev po prvih akcijah enot XV. divizije na sektorju Litija. Zvečer ga je del bataljona spremljal naprej, ostali del in štab odreda pa sta ostala v Gabrski gori do 26. septembra, ne da bi med tem prišlo do spopadov s sovražnikom. Takrat sta se premaknila na Orešje nad Sv. Križem.

Ko je z Male Štange zvečer 23. septembra Cankarjeva brigada odšla na nove položaje, se je od tam tudi drugi odredov bataljon premaknil k Lužarju, kjer je ostal do 26. septembra in se tega dne zvečer ponovno vrnil na Malo Stango. Med tem časom pri tem bataljonu ni bilo pomembnih dogodkov.

Štab divizije je po navodilih štaba korpusa kljub neuspelemu napadu na Prežganje nadaljeval z akcijami na sektorju Litija. Pripravil je napade na sovražnikovi postojanki na Veliki Preski in na Polšniku. Postojanki sta bili močno utrjeni z betonskimi utrdбами in obdani z bodečo žico. Moč-

nejša in tudi bolj utrjena je bila postojanka na Veliki Preski, zato je štab divizije Gubčevo brigado, ki jo je odredil za napad na to postojanko, okrepil s havbico 75 mm in havbico 100 m, za napad na postojanko na Polšniku pa je odredil Cankarjevo brigado.

V sodelovanje je vključil tudi odredov tretji bataljon in mu dal nalogo, da napad zavaruje iz smeri Litija po savski dolini.

Med pripravi za te akcije je XV. brigada že v noči na 25. september napadla sovražnikovi postojanki v št. Janžu in v Svibnem, da bi odvrnila nemško pozornost od poglavitnega namena XV. divizije. Napada nista uspela, ker je bdi sovražnik preveč utrjen in se je preveč branil.

Priprave za nadaljevanje ofenzivnih akcij so bile končane 26. septembra in Gubčeva brigada se je ponoči premaknila s Klanca in iz Moravč ter do jutra zasedla položaje okrog Velike Preske, Cankarjeva brigada pa okrog Polšnika.

Odredov tretji bataljon je z eno četo zasedel položaje pod Zavrhom, da bi Nemcem preprečil prehod čez savski most pri vasi Sava, z eno četo pa položaje med Bregom pri Litiji in Maljekom, da bi zaprl cesto po desnem bregu Save iz Litije. Zaradi miniranja ceste je iz drugega bataljona že ponoči prišlo 12 minercev, ki so cesto med Bregom in Maljekom minirali na več krajih.

Brigadi sta z napadi pričeli zjutraj 27. septembra in v celodnevni bojih nista uspeli uničiti nobene postojanke. Gubčeva brigada je imela boje tudi pri Jelenju, kjer je sovražnik pritiskal iz Radeč, da bi prebil brigadne položaje, vendar mu je to uspelo šele zvečer.

Sovražnik je poskušal posredovati tudi iz Litije. Vendar ni šel po desnem pač pa po levem bregu Save. Bilo je kakih 80 mož, ki so imeli s seboj dva motorna kolesa s prikolicama, protiletalski brzostrelni top, tovornjak in štiri mule, ki so verjetno nosile minomete. Kolono je napadla četa tretjega bataljona s položajem pri Maljeku. Kljub temu, da je bil napad izveden prek Save in je bila razdalja precejšnja, je četa poškodovala tovornjak, uničila motorno kolo, koliko žrtev so imeli Nemci, pa ni bilo mogoče ugotoviti. Iz čete je bil en borec ranjen. Medsebojno obstreljevanje je trajalo štiri ure, nato pa so se Nemci umaknili nazaj v Litijo. Četa, ki

je bila na položajih pod Zavrhom, ni imela bojev, ker tam Nemci niso poskušali prebiti položajev čete.

Gubčeva brigada je po prodoru nemških intervencijskih sil iz Radeč čez Jelenje prenehala z napadom na Veliko Presko in se je ponoči umaknila nazaj čez mejo v rajon Sv. Križ. Tako je bila Cankarjeva brigada resno ogrožena iz smeri Velika Preska, zato je tudi ta prenehala z napadom na postojanko na Polšniku, čeprav je bila ta že pred uničenjem. Nastala je celo nevarnost, da bo brigada obkoljena, kajti pričakovati je bilo, da bodo Nemci sprožili močan pritisk iz Litije, nemške intervencijske sile, ki so prišle iz Radeč pa so pretile z vzhodne strani. Zato se je tudi Cankarjeva brigada začela pomikati proti meji, da bi se umaknila z ogroženega rajona.

V Št. Vidu pri Stični so zvečer 27. septembra sestavili močno bojno skupino, ki je štela kakih 500 domobrancev.

V skupino so vključili 28. četo prvega bataljona, 21. četo tretjega bataljona ter 32. strelsko četo in četo težkega orožja iz četrtega domobranskega bataljona. Skupina je odšla iz Št. Vida kmalu po polnoči, šla je čez Selo, Temenico, Staro goro, Vinji vrh in Novo goro, nato pa tik ob nemški meji ter prišla na višinske točke v neposredni bližini prehoda čez nemško mejo na Javorškem Pilu. V Litiji so zbrali 2. bataljon 13. SS policijskega polka in ga zjutraj 28. septembra prav tako poslali čez Cerovico proti Javorškemu Pilu.

Medtem ko se je Gubčeva brigada pravočasno premaknila nazaj čez mejo je Cankarjeva brigada na mejni prehod na Javorškem Pilu prišla malo prepozno. Prav ko je prednji del brigadne kolone prečkal nemško mejo so domobranci z višinskih točk pod Novo goro užgali po njej in vnel se je srdit boj. Domobranci niso hoteli popustiti, ker so imeli odlične položaje, brigada pa si je na vsak način hotela izsiliti prehod čez mejo, kajti bila je v zelo nevarnem položaju. Poleg domobrancev je brigadi pretila nevarnost tudi od motorizirane kolone 2. bataljona 13. SS policijskega polka, ki se je pomikala po cesti iz Cerovice proti Javorškemu Pilu in tudi iz smeri Preska prek Javorja. Zato je bila edina pravilna rešitev, da se prebije naprej čez mejo v rajon Sv. Križ.

Ko je boj na Javorškem Pilu trajal že precej časa, je štab Gubčeve brigade spoznal, da je Cankarjeva brigada na-

padena od močnejših sovražnikovih sil. Zaradi tega je poslal prvi bataljon Cankarjevi brigadi v pomoč, da bi sovražniku udaril v hrbet iz smeri Nova gora, vendar je bila ta pomoč že prepozna, kajti domobranci so se med tem že umaknili. Bataljon jih je na njihovem umiku proti Primskovemu lahko obstreljeval le še z minometi. Ena četa jih je zasledovala še do Primskovega, vendar so se izmaknili novim spopadom.

Cankarjeva brigada se je pravočasno prebila čaz mejo, kajti njeni zaščitni deli so se že spopadli z nemško motorizirano kolono pod Javorškim Pilom, večjim spopadom z Nemci pa se je izmaknila. Mejo je prekoračila pri Javorškem Pilu in pri Vodica, od koder je odšla na položaje na Tlako in na Gornje Ravne pod Čatežem.

Boj na Javorškem Pilu je bil res krvav, saj je terjal velike žrtve na obeh straneh. Cankarjeva brigada je imela 21 mrtvih, 29 ranjenih in 24 pogrešanih borcev. Koliko žrtev so imeli domobranci, se ne ve, nekaj jih je ostalo na bojišču; koliko so - jih odpeljali s seboj, pa ni bilo ugotovljeno. Štab Cankarjeve brigade je ocenil, da so domobranci imeli najmanj 20 mrtvih in več kot 10 ranjenih.

Tako so se akcije XV. divizije na sektorju med Savo in nemško mejo končale le z delnim uspehom. Delno je bil porušen most čez Savo in uničena postojanka Poganek, vsi drugi napadi pa so bili neuspešni, čeprav so terjali velike žrtve.

Po uničenju sovražnikove postojanke Poganek je imel štab korpusa namen napasti tudi sovražnikovo postojanko v Litiji. Toda Nemci so jo hitro okrepili, da je že 23. septembra posadka v Litiji štela kakih 1200 mož z motorizacijo, topništvom in tanki. Zaradi tega je ta načrt opustil in napad na Litijo ni bil izveden.

Sovražnik je na akcije XV. divizije tako močno reagiral, da načrta o čiščenju sektorja med Savo in nemško mejo ni bilo mogoče do kraja izvesti. Problem prehoda partizanskih enot čez Savo je ostal še nadalje pereč. Komunikacija Zidani most—Ljubljana je bila za sovražnika preveč pomembna, da bi jo ne držal v svojih rokah, če pa je komunikacijo hotel braniti, je moral obvladovati tudi cel sektor med Savo in mejo, bil pa je še vedno dovolj močan, da ga obdrži v svojih rokah; če bi ga začasno izgubil je bil še vedno sposoben zbrati dovolj močne sile, da bi ga ponovno zasedel.⁴

Kratkotrajno samostojno odredovo delovanje (od 28. septembra do 15. oktobra)

Ko so se enote XV. divizije umaknile s sektorja Litija, sta na tem sektorju ostala le dva bataljona Dolenjskega odreda. Drugi bataljon je bil na sektorju Janče, tretji pa na sektorju Mamolj.

Že 27. septembra je štab odreda sklenil ponovno zamenjati bataljone na njihovih sektorjih. Sklenil je, da odide prvi bataljon na sektor Janče, drugi se od tam premakne na sektor Mamolj, tretji pa z Mamolja pride na sektor Sv. Križ k štabu odreda. Zaradi tega je že v noči na 28. september poslal kurirja k drugemu in tretjemu bataljonu z ustreznim poveljem. Kako sta se kurirja prebijala na svoji poti, ni znano, znano je le, da je kurir v drugi bataljon prispel šele 28. septembra popoldne, ko je bil bataljon že na Goliščah. Ta kurir je poleg povelja za premik bataljona prinesel povelje tudi minercem, da se mora cel minerski vod premakniti na sektor Sv. Križ k štabu odreda, štab korpusa je namreč prepovedal do nadaljnjega uporabljati eksploziv NOBEL 808, ker se je z njim zgodilo že več nesreč.

Nemška okrepitev, ki je v Litijo prišla v dneh akcij XV. divizije na sektorju Litija, je stopila v akcijo 28. septembra na terenu med Savo in mejo. V začetku so Nemci pričakovali napad na Litijo, zato so se tam hiteli utrjevati. Ko pa napada ni bilo, so se odpravili na teren, da bi ga preiskali in očistili od partizanov.

Iz Litije je krenila kolona kakih 200 mož, med katerimi je bilo večina Kozakov, nekaj Nemcev in nekaj slovenskih domobrancev. Kolona je šla čez Zavrstnik, širmanski hrib, Malo in Veliko Stango, Tuji grm in Janče na Prežganje. Kam je šla od tam, ni podatkov, verjetno pa je šla naprej čez Besnico proti Ljubljani. Med pohodom so po hišah ropali vse, kar jim je koristnega prišlo pod roko, največ pa so naropali živine.

Drugi bataljon je bil o sovražnikovem premiku pravočasno obveščen. Zato je po zajtrku zasedel položaje na Kamplovem hribu, kjer bi sprejel boj, če bi prišel sovražnik do njega. Toda do stika s sovražnikovo kolono ni prišlo, zato se je bataljon ob 16. uri premaknil s Kamplovega hriba na Golišče.

Nemški 2. bataljon 13. SS policijskega polka se je 28. septembra, potem ko se je Cankarjeva brigada prebila čez mejo, obrnil z Javorškega Pila proti Litiji in so njegovi deli preiskali sektor Mamolj, kjer je bil tretji bataljon. Ni podatkov, kako je potekala nemška akcija, znano je le, da do spopadov med bataljonom in Nemci ni prišlo. Bataljon se je kot po navadi v takih primerih umaknil v Žerjavico ali pa v gozdove nad Pustim malnom, kjer ga sovražnik ni izsledil.

Tako je njihova akcija čiščenja terena minila brez uspehov, nato pa se je na tem sektorju položaj spet umiril, nemška okrepitev pa se je iz Litije zopet umaknila.

V noči na 29. september so vsi odredovi bataljoni napravili premike na nove sektorje. Ko je zvečer 28. septembra prvi bataljon odšel čez nemško mejo, je tudi štab odreda s prištavnimi enotami napravil premik z Orešja na Dolnje Ravne pri Cimiku.

Drugi bataljon se je te noči premaknil z Golišč na Mamolj, z njim pa so do Cerovice šli tudi minerei, tam pa so se od bataljona poslovili in odšli čez mejo, da so 29. septembra ob 9. uri prišli na Dolnje Ravne k štabu odreda.

Tretji bataljon je imel krajši pohod kot minerei, zato je z Mamolja tudi prej prišel k štabu odreda. Bataljon je takoj po prihodu zasedel položaje v Cirkiku.

Na položajih Gornje Ravne, Čatež, Zaplaz in v njegovi okolici je bila Cankarjeva brigada, na Primskovo in v Čateško goro pa je v noči na 30. september prišla XV. brigada s sektorja Trebelno.*

Tako je imel odred pred seboj kar dve brigadi, s katerima je imel tesne zveze, s patruljami pa se je zavaroval le proti Mirni in Trebnjemu ter proti Sv. Križu in nemški meji.

Cankarjeva brigada se je že v noči na 2. oktober premaknila čez cesto proti Kozjaku, njene dosedanje položaje pa je zasedla XV. brigada.

* Petnajsta brigada se je v noči na 26. september premaknila s sektorja Radeče—Št. Janž na sektor Trebelno. Transport novincev, ki bi ga brigada morala prevzeti od Kozjanskega odreda na Savi pri Boštanju, ni prispel, ker novinci še niso bili zbrani pri Kozjanskem odredu. Na Trebelnem je brigada doživela dva domobranska napada, nato pa se je premaknila na položaje v okolici Čateža. (Glej Mile Pavlin: PETNAJSTRA BRIGADA, 286 do 292.)

Odred je 1. oktobra imel takle razpored: Prvi bataljon je bil na Goliščah, drugi na Gradišču pri Mamolju, tretji bataljon in štab odreda pa sta bila na Dolnjih Ravnah in v Cirkniku. Tega dne je imel v evidenci 505 borcev in bork, od tega pa je bilo v bolnišnicah, na raznih tečajih in šolah kar 134 borcev.

Vsi bataljoni so imeli že znane naloge sprejemati Transporte novincev od Kamniško-zasavskega odreda na Savi in jih voditi in zavarovati čez nemško mejo in dalje na dolnjsko vojno področje. Teh transportov je bilo po akcijah XV. divizije med Savo in nemško mejo zopet kar precej in odred je bil v glavnem zaposlen z njimi.

Bataljona na Mamolju in Jančah sta pogosto menjala svoje položaje, medtem ko »sta bila štab odreda in tretji bataljon na Dolnjih Ravnah in v Cirkniku od 29. septembra do 7. oktobra.

Med tem časom se je prvi bataljon premaknil zvečer 3. oktobra z Golišč na Dolgo nogo, zvečer 6. oktobra pa na Malo Stango.

Drugi bataljon se je z Gradišča premaknil 3. oktobra na Mamolj, že naslednji večer pa na Bukovico,* kjer je ostal samo en dan in se je že v noči na 6. oktober premaknil v Dobovico** pri Gradišču, naslednji večer pa na Podmilj pri Mamolju.

Odred je 8. oktobra imel naslednji razpored: Prvi bataljon je bil na Mali Štangi, drugi na Podmilju, štab odreda in tretji bataljon pa na Selški gori. Odred se je v teh dneh precej okrepil in tega dne imel v evidenci 531 borcev in bork, od tega pa je bilo v raznih tečajih in v bolnišnicah 111 borcev in bork.

Od 1. do 8. oktobra se je zgodilo precej pomembnih dogodkov. Zvečer 1. oktobra je skupina tretjega bataljona spremljala na dolnjsko vojno področje 162 novincev, ki so zjutraj prispeli čez nemško mejo od enega od odredovih bataljonov na sektorju Litija.

* Bukovica na kartah ni označena. Sedaj se imenuje Bukovica pri Litiji in leži dober kilometer severovzhodno od Cerovice blizu kote 488.

** Dobovica na kartah ni označena. To je zaselek 300 m zahodno od cerkvice na Gradišču.

Patrulje XV. brigade so 2. oktobra dopoldne odkrile sovražnikovo kolono, ki je po neznani smeri prišla do Kamnega vrha. Tam se je razdelila v tri skupine, ki so krenile proti nemški meji vsaka po svoji smeri do Javorškega Pila. Bil je to 1. domobranski bataljon iz Stične. Vrnil se je tik ob nemški meji in pri Vinjem vrhu zavil proti Temenici in se brez spopadov s partizani vrnil skozi št. Vid v Stično.

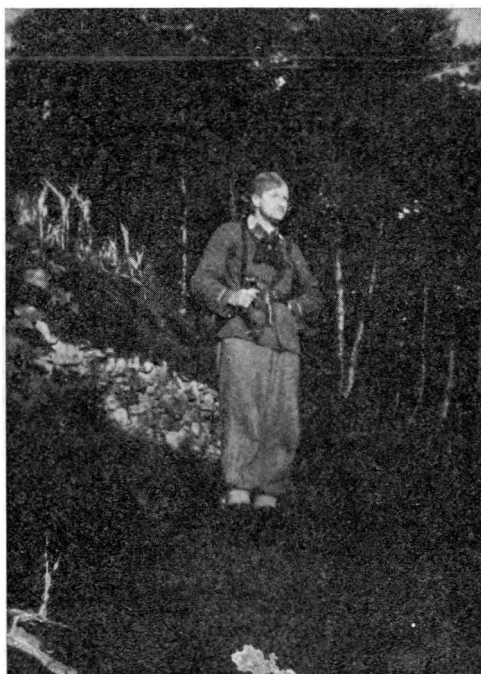
Zaradi premika te sovražnikove kolone je tretji odredov bataljon takoj poslal eno četo v smeri Brezovo, Vodice, Javorški Pil, ki pa ni prišla v stik s sovražnikom, zvedela pa je, da je sovražnikova kolona odšla čez nemško mejo proti Preski, vendar ta ugotovitev ni bila točna.

Ta bataljon je zvečer tega dne poslal močnejšo bojno patroljo čez nemško mejo v vasi na območju Kuma in Zagorja, kjer je bilo naseljenih precej kočevskih Nemcev. Pri njih je zaplenila 10 glav goveje živine in mobilizirala po vaseh okrog Kuma 30 slovenskih fantov. To akcijo je imel štab bataljona v načrtu že tedaj, ko je bil tretji bataljon še na sektorju Mamolj, vendar jo ni utegnil izvesti. Patrolja se je s plenom in novinci vrnila v Cirknik 3. oktobra zjutraj.

Poleg novincev, ki jih je mobilizirala patrolja tretjega bataljona, sta to jutro prišla tudi transporta iz prvega in drugega bataljona. Tako sta se v Cimiku zbrala tega dne kar 402 novincev, ki jih je del tretjega bataljona spremljal na dolensko vojno področje v noči na 4. oktober.

Dne 3. oktobra je sovražnik hotel napasti drugi bataljon na sektorju Mamolj. Tega dne se je bataljon nahajal na Gradišču. Štab bataljona je bil pravočasno obveščen o premiku sovražnika, zato je bataljon z eno četo zasedel položaje pod Zgornjim Mamoljem, z eno pa na Spodnjem Mamolju. Tako bi druga drugi varovali hrbte.

Sovražnik je iz Litije in iz Šmartnega pri Litiji ob 11. uri krenil v dveh kolonah. Vsaka je štela kakih 100 mož. Prva kolona je šla iz Litije čez Breg in Tenetiše proti Gradišču, druga pa iz Šmartnega čez Jablanico proti Gradišču. Pri Gradišču sta se združili in naprej od Gradišča nista šli. Iz smeri Polšnika pa sovražnik ni prišel in tako bataljon sploh ni imel spopada z njim. Nemci so v Dobovici požgali dve hiši in dva hleva, na Gradišču pa cerkev. Na Gradišču so Slovencem zaplenili tudi 8 glav živine in se ob 15. uri vrnili nazaj v izhodišče.

V. d. načelnika štaba odreda Rudolf Lunder-Janez

Že 3. oktobra zvečer je del tretjega bataljona ponovno odšel čez nemško mejo. To pot z namenom, da napade sovražnikovo postojanko v Št. Juriju pod Kumom (sedaj Podkum). Tudi to akcijo je imel štab bataljona v načrtu še od

15. septembra, ko mu je napad na to postojanko tako ne- navadno spodletel. Toda tudi to pot bataljon ni mogel doseči presenečenja. Nemci so bili preveč budni, verjetno še zaradi minulih akcij Cankarjeve in Gubčeve brigade na sektorju Litija in XV. brigade na sektorju Svibna. Nemci so takoj začutili nevarnost in so začeli streljati če so le opazili premike borcev. Borci so obstreljevali utrdbe, približati pa se ni bilo mogoče. Medsebojno obstreljevanje je trajalo uro in pol, med tem sta bila ranjena komandir minerskega voda Franc Markelj-Koder in borec Jože Pavlin. Nemci verjetno niso imeli

žrtev, ker so bili vsi v utrdbah, ki jim lahko orožje ni prišlo do živega. Postojanka je bila tako utrjena, da brez težkega orožja ali brez presenečenja ni bilo računati na uspeh. Zato se je bataljon umaknil in v vasii Št. Jurij zaplenil 10 glav živine, dva pisalna stroja in nekaj živeža, nato pa se je vrnil nazaj čez nemško mejo. V Cirknik je s plenom in ranjencema prispel zjutraj 4. oktobra.

Tega dne so bili borci tretjega bataljona in štaba odreda priča novemu zanimivemu dogodku. Ob 13. uri je iz smeri Sv. Križa priletel velik štirimotorni zavezniški bombnik. Med bojnim poletom je bil nekje nad Nemčijo poškodovan in je le s težavo še priletel čez nemško mejo. Za seboj je vlekel

Z leve: Viktor Kokalj, intendant odreda in Jože Omahen, član kulturniške skupine

veliko črno črto dima in je letel naravnost proti Cirkniku. Spuščal se je vse nižje in še predno je strmoglavil so iz njega izkočili letalci s padali. Letalo je treščilo na tla pod Kriško rebrijo 600 m južno od Dolnjih Raven. Takoj, ko je treščilo na tla, se je dvignil ogromen plamen in letalo je zgorelo. Osem letalcev so rešili borci odreda ostale pa borci XV. brigade.

Petega oktobra je bilo v enotah odreda posebno veselo razpoloženje. Borci so iz radijskih poročil zvedeli, da je Rdeča armada z dovoljenjem vrhovnega komandanta NOV Jugoslavije maršala Tita prekoračila jugoslovansko mejo.

Še posebno pa so bili veselo razpoloženi borci drugega bataljona, ko so od patrulj zvedeli, da so pozno popoldne Nemci zapustili Polšnik. Takoj je odšla ena četa, s katero je odšel tudi namestnik komandanta bataljona Jože Peskar, da ugotovi položaj na Polšniku. Ugotovljeno je bilo, da so Nemci pred odhodom oropali in v notranjosti uničili ves inventar v vseh hišah. V hiši kjer so bili prej nastanjeni Nemci, so partizani aretirali lastnika hiše in njegovo družino, ker je obstajal sum, da je družina sodelovala z Nemci. Toda mož se je tako močno uprl, da so ga morali štirje borci krepko zgrabit, da so ga obvladali.* Nato so zažgali to hišo, šolo in nekaj drugih večjih hiš, kjer bi se lahko nastanilo vojaštvo. Od domačinov ni bilo nikogar doma, ker so Nemci vse odpeljali v izgnanstvo. Šola in hiša, kjer so bili prej nastanjeni Nemci, sta le delno pogoreli, ker sta bili trdno grajeni.

Utrdb niso mogli porušiti, zato je štab bataljona prosil štab odreda, naj bi poslal minerce z eksplozivom, da bi utrdbe minirali.

Z nemškim umikom s Polniška se je drugemu bataljonu odprlo novo območje in se razširil operativni prostor proti vzhodu do Trbovelj in Dobovca. Zato je že 7. oktobra odšla skupina bataljona in na tem območju mobilizirala 22 slovenskih fantov, ki so bili še vedno doma.

* Ta družina je bila poslana v glavni štab, kjer sta bila mož in žena zaradi suma o njunem sovražnem delovanju podvržena preiskavi, medtem ko proti hčerki ni bil uveden nikakršen postopek. Sodišče je osumljenca zaradi pomanjkanja dokazov popolnoma oprostilo in celo družino izpustilo. Vsi trije so se že čez teden dni vrnili na Polšnik in kasneje sodelovali s partizani.

Del 3. bataljona je 7. oktobra zvečer spremljal na dolensko vojno področje 365 novincev. Spremistvo je transport vodilo prek Trebnjega, Grmade, Dobrniča in Dobrave v Žužemberk. Ko je zjutraj 8. oktobra transport šel po gozdni poti od Dobrave proti Zafari pri Žužemberku so pod koto 305 nenadoma po sredini kolone užgali domobranci. Bila je to 39. četa 4. bataljona, ki je bila v akciji proti Žužemberku. Prvi del kolone s prehodnico je hitro odšel naprej na dolensko vojno področje, zaščitnica pa se je nekaj časa domobrancem upirala, vendar njihovega pritiska ni dolgo vzdržala, zato se je morala umakniti. Med tem časom se je zadnji del kolone novincev razpršil. O tem, kaj se je zgodilo z zaščitnico, ki je imela dva puškomitraljeza, ni zanesljivih podatkov. Po nekaterih podatkih je tudi zaščitnica po umiku zbrala nekaj novincev in jih povedla čez Mačkin hrib, kjer je prišla v stik z enotami Gubčeve brigade, nato pa jih je odpeljala na dolensko vojno področje. S kolono domobranskega 4. bataljona sta se spopadli Gubčeva in Cankarjeva

Transport novincev v Cimiku oktobra 1944. Komandant bataljona Janez Kocjančič-Stojan v razgovoru z novincem Maksom Završnikom

brigada, toda v prvih spopadih je sovražnik imel večje uspehe, na to pa se je hitro umaknil, da ga brigadi nista mogli dobiti v objem. Od transporta se je vrnilo na Selško goro 5 novincev, vsega skupaj pa je bilo pogrešanih 15 novincev.

Prvi bataljon se je 9. oktobra z Male Štange premaknil na Janče, od tam pa 11. oktobra zvečer k Lužarju pod Jančami. Ko je bil bataljon pri Lužarju, je 1. oktobra poslal vod borcev na Malo Stango na njivo slovenskega izseljenca Kropjarja, da bi nakopali krompirja za potrebo bataljona. Vod je postavil tri zasede, da bi zavarovali borce pri kopanju krompirja. Zaradi nebudnosti borcev, pa so Nemci obkolili eno teh zased in jo napadli. Nemcev je bilo kakih 60, ni pa bilo ugotovljeno, od kod so prišli, najbrž iz Jevnice. Zaseda jih je v zadnjem trenutku opazila in se z njimi spopadla. Borila se je toliko časa, da so ji prihiteli na pomoč drugi borci, ki so Nemcem udarili v hrbet. Med bojem je padel en borec, eden pa je bil pogrešan. Nemci so imeli več ranjenih, mogoče tudi kaj mrtvih, vendar so vse odnesli s seboj.

Bataljon se je zvečer premaknil na Golišče, kjer je štab bataljona sklenil maščevati padlega tovariša. K cesti Kresnice—Jevnica je 14. oktobra poslal eno četo, ki je na primernem kraju postavila zasedo nemški patrulji, ki je prihajala vsak dan iz Laz v Kresnice. Ob 14. uri je po cesti res prišla patrulja ki je štela 11 mož. Bila je oborožena z enim puškomi traí jezom, brzostrelko in 7 puškami. Zaseda je po njej užgala in takoj so padli trije Nemci. Vodja patrulje je skočil v Savo kjer je bil zadet od rafala iz puškomitraljeza in utonil. Ostalih sedem Nemcev se je vdalo. Borci so zaplenili 7 pušk, puškomitraljez, 4 kolesa, 9 šotorskih kril, 5 dežnih plaščev, 5 nahrbtnikov in še nekaj druge opreme, ujetnike pa odpeljali s seboj ter jih že zvečer poslali naprej do štaba odreda. V akciji je bil ranjen tudi borec Stane Puš.

Zvečer 8. oktobra je skupina borcev tretjega bataljona spremljala 29 novincev na dolensko vojno področje. Med novinci je bilo tudi tistih pet, ki so se vrnili od napadenega transporta prejšnje noči. Vsi so srečno prišli na cilj. Naslednji transport je štel 33 novincev, ki jih je skupina tretjega bataljona spremljala na dolensko vojno področje v noči na 11. oktober, med njimi je bilo tudi 7 oseb pod posebno stražo. Ko je zvečer transport odšel na pot, sta se štab odreda

in ostanek tretjega bataljona premaknila s Selške gore na Brglez pri Tihaboju. Večji transport je bil z Brgleza poslan na dolensko vojno področje v noči na 14. oktober; skupina tretjega bataljona jih je srečno pripeljala na cilj.

Minerei so po nestrpnem čakanju 9. oktobra končno dobili dovoljenje štaba VII. korpusa za miniranje, še istega večera so se odpravili z večjo količino eksploziva čez mejo, da bi najprej minirali nemške utrdbe na Polšniku, nato pa odšli k prvemu bataljonu na sektor Janče, da bi nadaljevali uničevanje železnice med Litijo in Zalogom. K drugemu bataljonu na Podmilj so prispeli 10. oktobra zjutraj. Že čez dan sta odšla na Polšnik dva minerca, da sta si ogledala in skicirala objekte, ki naj bi jih minirali. Zvečer 11. oktobra se je bataljon premaknil na Bukovico, minerei pa so ostali na Podmilju, da bi vse pripravili za miniranje na Polšniku in za prenos eksploziva na sektor Janče.

Medtem ko sta prvi in tretji bataljon opravljala svoje naloge samostojno do 16. oktobra, pa je bil drugi bataljon 11. oktobra zvečer vključen v sodelovanje s šlandrovo in Zidanškovo brigado pri akciji za preboj brigad s štajerskega čez Savo na Dolenjsko. Kakšne naloge je bataljon v tej akciji dobil in kako jih je opravil, bomo videli pri opisu preboja brigad čez Savo.⁵

Prihod štajerskih brigad na Dolenjsko in koncentracija odreda

Sovražnik je na akcije partizanskih enot, ki so jih izvajale na njegovih komunikacijah in na sektorju med Savo in nemško mejo, izredno močno reagiral. Zlasti aktivni in napadalni so bili domobranski bataljoni, ki so vsakodnevno vdirali iz Višnje gore, Stične in iz št. Vida pri Stični proti Žužemberku in proti Trebnjemu, pa tudi ob nemški meji do Sv. Križa. To njihovo aktivnost je bilo potrebno na vsak način zatreti, zato se je glavni štab odločil za nadaljevanje ofenzivnih operacij, to pot na sovražnikovo žarišče v rajonu Višnja gora—Št. Vid pri Stični. Da bi partizani lahko uničili sovražnikove postojanke v tem rajonu, so jim bile potrebne zelo močne sile, kajti samo sile VII. korpusa spričo slabe oborožitve tej nalogi ne bi bile kos, ker so morale varo-

vati Suho krajino tudi z južne in zahodne strani. Zato je štab VII. korpusa sklenil pritegniti k sodelovanju tudi del enot IV. operativne cone, kar je načrtoval tudi že prej.

Zaradi tega je štabu IV. operativne cone 9. oktobra ukazal, da se morata šlandrova in Zidanškova brigada premakniti čez Savo na operativno področje VII. korpusa, kjer bodo sodelovali v predvidenih operacijah.

Zaradi deževja je reka Sava takrat zelo narasla in ni bilo nobene možnosti, da bi jo brigadi prebredli, čolnov pa ni bilo toliko na razpolago, da bi se obe brigadi hitro prepeljali čez Savo. Štab IV. operativne cone torej ni imel nobene druge izbire kot to, da je ukazal operativnemu štabu šlandrove in Zidanškove brigade, da morata napasti sovražnikovo postojanko v vasi Sava, kjer je bilo po njeni obnovitvi kakih 200 sovražnikovih vojakov in si izsilila prehod čez savski most.

Zavarovanje desnega brega Save pri preboju brigad čez Savo 10. oktobra je štab VII. korpusa zaupal Dolenjskemu odredu. Ker je bil drugi bataljon na sektorju Mamolj, torej v neposredni bližini kraja, kjer se bosta brigadi prebijali čez Savo, je štab odreda ukazal 11. oktobra štabu drugega bataljona, da v noči na 12. oktober z bataljonom zasede položaje ob cesti Breg pri Litiji do savskega mostu pri Savi in da prepreči sovražnikovo posredovanje iz Litije.

štab bataljona je to povelje dobil na Podmilju 11. oktobra zjutraj, zato se je bataljon proti večeru premaknil s Podmilja na Bukovico pri Gradišču, od koder je večina borcev takoj odšlo v savsko dolino. Postavljena je bila zaseda pri savskem mostu v moči voda z nalogo, da nadzoruje most toliko časa, dokler ne pridejo brigade, na to pa prevzame vlogo vodiča, ki mora brigadi voditi čez Zgornji Mamolj in Cebelnik v Cerovico, nato pa naprej čez Javorški Pil na sektor Sv. Križ.

Ostali del bataljona je zasedel ugodne položaje ob cesti pri Maljeku, da bi Nemcem preprečil posredovanje iz Litije. Ta zaseda je bila na položajih do jutra, vendar sovražnika ni bilo in tako do spopada z njim ni prišlo.

Postojanko Sava je ponoči napadla Zidanškova brigada ob sodelovanju enot Kamniško-zasavskega odreda. Postojanko je delno uničila oziroma posadko pregnala iz nje in tako izsilila prehod čez Savski most.

Tako sta brigadi 12. oktobra prišli čez Savo in nemško mejo ter se ustavili v Moravčah, na Klancu, Vodicach in pri Sv. Križu. Že naslednjega dne je bil operativni štab z obema brigadama s poveljem glavnega štaba v operativnem pogledu podrejen štabu VII. korpusa, od katerega je že istega dne dobil svoje prve naloge na Dolenjskem.

Patrulje odredovega tretjega bataljona so 12. oktobra zjutraj odkrile brigadi na položajih v rajonu Sv. Križ. Ker borci niso bili obveščeni o prihodu brigad, so najprej mislili, da je k Sv. Križu prišel sovražnik. Toda kmalu so ugotovili, da sta to štajerski brigadi in so vzpostavili zvezo med štabom odreda in operativnim štabom Šlandrove in Zidanškove brigade.

Prav tega dne je XV. brigada zapustila svoje položaje v okolici Čateža in v Cimiku ter odšla proti Žužemberku. Že 13. oktobra je položaje na Čatežu in Zaplazu zasedla Šlandrova brigada, Zidanškova pa 14. oktobra položaje na Trebanjskem vrhu in v Cirkniku. Tako je imel odred pred seboj spet dve brigadi in moral se je zavarovati le proti Mirni, Primskovemu in proti nemški meji.

V noči na 13. oktober so minerei šli na Polšnik, kjer so minirali in porušili 10 betonskih utrd, ki so bile v obrambnem sistemu nemške postojanke. Iz minskih polj so pobrali 20 protipehotnih min, ki so bile uporabne tudi kot ročne bombe, 30 takih min pa so uničili, ker jih je bilo nevarno pobirati. Na to so zaminirali tudi hišo, v kateri so bili prej nastanjeni Nemci, ter šolo in tri druge hiše, kjer bi se lahko nastanilo vojaštvo. Po tej akciji so odšli s 100 kg eksploziva, ki jim ga je nosila mula na Golišče k prvemu bataljonu, kamor so prišli naslednjega dne dopoldne.

Patrulje prvega bataljona so ugotovile, da Nemci progo popravljajo že od 1. oktobra naprej. Zato je bilo nujno, da minerei zopet stopijo v akcijo. Vlak sicer še ni vozil po progi med Litijo in Lazami že od 31. avgusta, vendar je bilo proge že precej popravljene.

Že istega dne so minerei pripravili več min za miniranje proge in zvečer so že odšli v akcijo. Za zaščito jim je dal bataljon dve skupini z dvema puškomitraljezoma. Minirali so na odseku med Kresnicami in Pogankom. Uničili so 500 m proge z betonskimi mostički vred. Ena mina jim ni eksplodirala, zato so jo morali užgati še enkrat. Porabili

so 100 kg eksploziva NOBEL 808, ostalo pa jim ga je še nekaj, ker so imeli skritega še od prejšnjega meseca.

Dopoldne 15. oktobra sta štajerski brigadi doživeli ognjeni krst na Dolenjskem. Šlandrovo brigado je na Zaplazu in Čatežu iznenadila Schumacherjeva bojna skupina, ki je bila sestavljena iz delov prvega in tretjega domobranskega bataljona iz Stične in Višnje gore ter 26. domobranske čete iz Grosupljega, šlandrovci so bili presenečeni nad drznostjo, zagrizenostjo in zvitostjo domobrancev in imeli so velike izgube. Kakor vodstvo brigade tako tudi borci niso imeli izkušenj v bojih z domobranci, ki so bili mnogo bojovitejši od enot Wehrmannschafta na štajerskem. Zato je brigada v prvem spopadu na Dolenjskem plačala visok krvni davek.

še daljše boje je tega dne imela Zidanškova brigada pri Trebnjem in v okolici Mrzle luže kjer sta jo napadali 32. in 39. četa 4. domobranskega bataljona iz št. Vida pri Stični. Tudi Zidanškova brigada je imela precej žrtev, toda to je bil odprt boj, ki je trajal celih šest ur in v katerem so imeli tudi domobranci precej žrtev. Po teh bojih se je brigada premaknila na položaje Kriška reber in Vrhovo.

Skupina odredovega tretjega bataljona je po končanih bojih pri Trebnjem in Mrzli luži zvečer spremljala na dolenjsko vojno področje 9 novincev, katerim so priključili tudi 7 nemških vojakov, ki so bili zajeti v akciji prvega bataljona pri Kresnicah. Ker spremstvo v štabu odreda ni dobilo pravih znakov za razpoznavanje, jih enote Zidanškove brigade niso pustile naprej. Borci brigade so tega dne že dobili malo izkušenj v boju z domobranci, na previdnost pa so bili opozorjeni tudi od svojih štabov, zato so bili zelo previdni. Spremstvo se je zato z novinci in ujetniki vrnilo nazaj k štabu odreda. Naslednji dan so transportu dodali še 13 novincev in jih skupaj z nemškimi ujetniki s spremstvom poslali proti Žužemberku. Toda tudi takrat niso prišli na cilj. V trebanjski dolini je bilo polno sovražnikov in spremstvo z novinci in ujetniki se ni moglo prebiti naprej. Ponovno so se vrnili že ponoči. O tem, kdaj je odred poslal te novince in vojne ujetnike naprej, ni podatkov, verjetno 22. ali 23. oktobra, ko je na tem sektorju postalo zatišje.⁶

Štab VII. korpusa je v skladu s poveljem in navodili glavnega štaba pripravljaj napad na sovražnikovo postojanko

v Višnji gori, kjer je bil utrjen 3. domobranski bataljon, ki je štel kakih 500 mož. Zamisel štaba je bila taka, da bi najprej uničili to sovražnikovo postojanko in tako pretrgali postojankama v Stični in v št. Vidu pri Stični povezavo z zaledjem — Grosupljem in Ljubljano — ter tako ustvarili možnost za lažje uničenje tudi teh dveh postojank. Napad bi izvedle enote XV. divizije, enote XVIII. divizije in Dolenjski odred bi ga pa zavarovale; Šlandrova in Zidanškova brigada pa bi bili korpusna rezerva, prva na Velikih in Malih Vrheh, druga pa na položajih Temenica—Medvedjek. V napadu bi sodelovalo tudi topništvo, precej pa so računali tudi na posebno izvirno partizansko orožje »partop«.*

V skladu s svojo zamisljijo je štab korpusa podrejenim enotam 15. oktobra že izdal povelje za napad. S tem poveljem je v operacije vključil odred s celokupnim moštvom in oborožitvijo. Povelje je štab odreda dobil še istega dne.

Odred je dobil takele naloge: Celoten odred mora zasedati položaje Primskovo—Poljane in imeti stalno močne zasede v temeniški dolini in preprečiti vsak poskus sovražnikovega prodora iz Litije proti Radohovi vasi. Strogo mora nadzirati nemško mejo od temeniške doline do Sv. Križa. Pošiljati mora patrulje na sektor Litija z nalogo, da o vsakem sovražnikovem zbiranju in premiku na tem sektorju pravočasno obvestijo. Minirati mora cesto v temeniški dolini do nemške meje. Povezati se mora s štabom VII. korpusa.

V povelju je še posebno poudaril, da se odred v primeru sovražnikovega poskusa prodora iz smeri Litija ne sme umakniti s položajev brez posebnega dovoljenja štaba korpusa.

Sovražnik je akoije na Dolenjskem in akcije iz Zasavja že večkrat usklajeval, zato je bilo pričakovati, da bo v cilju deblokade svojih postojank na sektorju Višnja gora—Št. Vid pri Stični posredoval iz Litije čez temeniško dolino. Zato je bila naloga odreda tembolj odgovorna in pomembna.

* Partop je bilo orožje namenjeno predvsem za rušenje utrd. To orožje je bilo partizanski izum. Napravljeno je bilo iz cevi minometa 81 mm, granata, ki je vsebovala kakih 4 kg eksploziva, pa je bila pritrjena na leseno palico. Imela je izredno rušilno moč. Orožje je bilo lahko za prenos. Imelo pa je te slabe lastnosti, da je bil domet granate le kakih 80 m in zadetek nezanesljiv. Partizani zaradi tega tudi niso imeli v to orožje pravega zaupanja.

Odred je bil razkropljen, saj je imel dva bataljona na sektorju Litija, napad na Višnjo goro pa je bil predviden za 19. oktober zvečer. Zato štab odreda ni imel na razpolago veliko časa. Zbrati je moral vse bataljone, da bi bil odred pravočasno pripravljen na odrejenih položajih in cesta minirana.

Zaradi skopo odmerjenega časa je štab odreda takoj, kar podnevi, poslal dva kurirja na sektor Litija. Enega k drugemu bataljonu na sektor Mamolj, drugega pa na sektor Janče k prvemu bataljonu. Odnese sta povelje, da se morata oba bataljona v noči na 17. oktober premakniti na sektor Sv. Križ k štabu odreda. Poleg tega povelja je kurir, ki je šel k prvemu bataljonu, odnesel tudi povelje minercem, da morajo takoj minirati cesto v temeniški dolini in da se mora minerski vod po opravljenem miniranju prav tako premakniti k štabu odreda.

Štirje minerei in štirje borci s puškomitral jezmom iz prvega bataljona so že pred mrakom odšli proti nemški meji, s seboj pa so nosili mine za miniranje ceste, ki so jih pred odhodom na hitro pripravili.

V gozdu pod Javorjem so se ponoči izgubili in niso vedeli, kje so. Zato so počakali do jutra in sklenili, da bodo ceste minirali kar podnevi. Toda, ko so se zjutraj približali meji, so na njej opazili več sovražnikovih zased in niso mogli čeznjo. Vrnili so se v bataljon, ne da bi opravili naloge.

Zjutraj 17. oktobra sta prišla s sektorja Litija prvi in drugi bataljon. S prvim bataljonom so prišli tudi minerei. Tako se je po treh mesecih in pol na Brglezu pri Tihaboju zbral celoten odred, kar je povzročilo med borci veselo razpoloženje. Tega dne je odred imel v evidenci 532 borcev in bork, od katerih je bilo odsotnih le 14, od teh je bilo 6 v bolnišnici in 8 na tečajih. Cel dan je bilo živahno razpravljanje o dogodkih, ki so jih borci v tem času doživeli, eni tu drugi tam.⁷

Sovražnikove ofenzivne akcije

Zgodilo se je, da sta se oba nasprotujoča si tabora v istem času pripravljala na večje ofenzivne operacije. Toda Nemci so bili nekoliko hitrejši. Zvedeli so za zbiranje večjih

enot VII. korpusa v bližini postojank Št. Vida pri Stični, Stične in Višnje gore in tudi za prihod Šlandrove in Zidanškove brigade s Štajerske na Dolenjsko. To so zvedeli od svoje obveščevalne službe, z letalskimi opazovanji in tudi ob napadu na štajerski brigadi v okolici Trebnjega in na Čatežu. Zato so že 16. oktobra s štirimi močnimi bojnimi skupinami, v katerih so imeli 6 bataljonov v skupni moči do 3000 mož s topništvom in oklopnimi enotami začeli ofenzivne operacije proti enotam VII. korpusa. Njihov cilj je bil, da razbijejo koncentracijo korpusa in da ga odrinejo od komunikacije št. Vid pri Stični—Novo mesto ter iz Suhe krajine v dolino Krke, kjer bi mu prizadejali čim hujše udarce.

V prvi skupini, ki je prodirala iz Novega mesta so bile vključene nemške in domobranske posadne čete iz skupine za zaščito okraja Novo mesto. Ta je prodrla v Trebnje in se pri Račjem selu, Mrzli luži in Trebanjskem vrhu spopadla z Zidanškovo in Šlandrovo brigado, kjer so se vneli hudi boji, ki so trajali do 19. oktobra.

Druga, Schumacherjeva bojna skupina, ki je bila sestavljena iz domobranskih bataljonov iz Višnje gore. Stične in Št. Vida pri Stični ter iz dela posadnih čet iz Grosupljega, je operirala v smeri Sela pri šumberku—Dobrníč—Žužemberk, kjer se je zapletla v boje z enotami XV. divizije, ter v smeri Občine—Trebnje in Čatež, kjer se je spopadla z Gubčevo brigado in šlandrovo brigado.

Tretja skupina, imenovana Schmitz, je bila sestavljena iz domobranskih posadnih in nemških čet iz postojank Kočevje, Ribnica in Velike Lašče. Delovala je v smeri Stari Log—Smuka in Polom—Hinje—Lopata—Kamni vrh. Imela je hude boje z enotami XVIII. divizije.

Drugi domobranski bataljon kot četrta bojna skupina se je iz Rakeka 16. oktobra z oklopnim vlakom pripeljal v Grosuplje, nato pa je nadaljeval pohod v smeri Luče—Videm—Korinj—žvirče—Hinje—Goli vrh. Med pohodom je imel več hudih spopadov z enotami XVIII. divizije.

Odred je bil na Brglezu pri Tihaboju v strogi pripravljenosti in je pošiljal močne bojne patrulje proti Mirni in na sektor Primskovo, strogo pa je nadziral tudi nemško mejo od Okroga pri št. Rupertu (sedaj Šentrupert) do temeniške doline. Tesne zveze je imel s šlandrovo in Zidanškovo

brigado in je bil pripravljen, da gre v pomoč prvi ali drugi če bi se pokazala potreba, bil jima je torej za rezervo.

Zvečer 17. oktobra se je odred premaknil na nove položaje in se razporedil takole: Drugi bataljon skupaj s štabom odreda je bil v Pečicah in je imel zasedi pri Zaloki in na koti 411 pri Brglezu; prvi bataljon je bil v Lukovcu in imel zasedo na Orešju pri Sv. Križu ter pošiljal patrolje proti Primskovemu in ob nemški meji do temeniške doline; tretji pa je bil pri Sv. Petru, ki je imel močno zasedo v Migolski gori s patroljami pa je nadziral cesto do Mirne in nemško mejo do Okroga. Tako je odred Zidanškovi brigadi varoval levi bok in hrbet obema brigadama.

Ponoči na 18. oktober, že proti jutru se je šlandrova brigada premaknila proti Žužemberku, Zidanškova pa je zasedla položaje v Cirkniku in na Selški gori. Tega dne so se boji nadaljevali in Zidanškova brigada se ni dala pregnati s teh položajev.

Devetnajstega oktobra boj v Cirkniku in Selški gori ni bilo več. Zidanškova brigada se je že ponoči premaknila v Stehanjo vas, kjer je naletela na sovražnika, zato se je takoj premaknila na Primskovo in na Gornji Vrh pri Primskovem.

Sovražnik je izpeljal svoj operativni načrt, saj sta se njegova severna in južna skupina združili na Krki. Kljub temu, da so se mu nekatere enote VII. korpusa dobro uprle, je vendarle dosegel nekaj lepih uspehov in je imel pobudo v svojih rokah. Največ uspehov je dosegel v boju z Gubčevo brigado pri Občinah in z Levstikovo v Suhi krajini. Dosegel je tudi to, da je glavni štab zaradi njegovih ofenzivnih akcij moral 18. oktobra napad na Višnjo goro odložiti in ukazati štabu korpusa, da mora z vso silo razbiti sovražnika na sektorju Trebnje—Žužemberk. Kljub temu pa končnega cilja sovražnik le ni dosegel; prehitro se je izčrpal in v dolini Krke ni prišlo do odločilnega boja.

štab korpusa je napad na Višnjo goro odložil in napravil načrt za osredotočen napad na sovražnika v trebanjski dolini. Skladno s tem je že tudi 18. oktobra izdal povelje štabu XV. divizije, toda vsi poskusi organiziranega osredotočenega napada so bili zaman, sovražniku niso mogli iztrgati pobude iz njegovih rok in položaj se je hitro menjal. Zveze med enotami so slabo delovale, zato so bolj ali manj vsi

štabi brigad in divizije napade prilagojevali samoiniciativno trenutnem položaju.

Povelja za odložitev napada na Višnjo goro in za napad na sovražnikove kolone štab odreda ni dobil, ker so bile pretrgane zveze s štabom korpusa. Zato se je odred popoldne 19. oktobra premaknil na Poljane pri Primskovem in se povezal z Zidanškovo brigado. Po prihodu na položaje na Poljanah je ukrenil vse, kar mu je bilo s poveljem za napad na Višnjo goro naloženo. Zvečer 19. oktobra je poslal minerce v temeniško dolino, kjer so cesto minirali na petih krajih. Imel je močni zasedi na Vrhju pri Sobračah in pri Selih na koti 421. Ves medprostor in temeniško dolino pa so nadzirale močne bojne patrulje, prav tako tudi nemško mejo. Na sektor Litija je poslal izvidniške patrulje, ki so javljale, da na njem ni nobenih sovražnikovih premikov.

Ker napada na Višnjo goro ni bilo, je odred ostal na Poljanah še 20. oktobra cel dan in se je šele ponoči premaknil čez Kamni vrh in Moravče k rajonu Sv. Križ. Zjutraj je prvi bataljon zasedel položaje na Rojah, severno tik nad Moravčami, drugi bataljon položaje na Rjavki (kota 479), tretji bataljon skupaj s štabom odreda pa se je nastanil na Klancu.

Tudi Zidanškova brigada se je te noči premaknila in zasedla položaje na Tlaki in v Brezju.

Odred se je s patruljami zavaroval proti Mirni, Cirkniku in Primskovemu, strogo pa je nadzoroval tudi nemško mejo. Eno od teh patrulj, ki jih je odred pošiljal na sektor Primskovo, so že prvega dne napadli črnorokci, vrnil se je samo en borec, dva pa sta bila pogrešana. Tisti, ki se je vrnil je povedal, da je bilo na Primskovem že dopoldne kakih 200 domobrancev. Torej so le malo zamudili, ker so prav gotovo imeli namen napasti Zidanškovo brigado in odred. Bili sta to 39. četa četrtega domobranskega bataljona iz št. Vida in

16. četa prvega bataljona iz Stične. Iz št. Vida sta odšli zjutraj ob petih, vrnili pa sta se ob enih popoldan in nista prišli v stik s partizani.

Vse do 24. oktobra odred mi imel bojev, zato je bil ta čas izrabljen za politično delo v enotah, kjer se je dajalo največ poudarka vprašanju discipline in dezerterstvu, ki se je v odredu pojavilo zadnje dni.

Na predlog komandirja minerskega voda Jožeta Štruklja je štab odreda poslal minerski vod na sektor Janče z nalogo, da nadaljuje z miniranjem železnice med Litijo in Zalogom.

Zidanškova brigada je v noči na 24. oktober odšla proti Žužemberku in je tako na sektorju Sv. Križ ostal odred sam. Šele popoldne 24. oktobra je štab odreda dobil povelje štaba korpusa z dne 18. oktobra o odložitvi napada na Višnjo goro in za sodelovanje z drugimi enotami pri razbijanju sovražnikovih kolon v trebanjski dolini. S tem poveljem mu je bilo naloženo, da mora zasesti položaje Trbinec—Zabrdje pri Mirni in zapreti sovražniku pot iz Tržišča proti Trebnjemu. Od izdaje tega povelja je minilo že deset dni in člani štaba so dobro vedeli, da se je od takrat položaj popolnoma spremenil. Kljub temu so se odločili, da odred zasede tiste položaje, ki so mu bili odrejeni s tem poveljem.

Tako se je odred proti večeru 24. oktobra premaknil in s prvimi bataljonom zasedel položaje pri Zabrdju na koti 290, s tretjim bataljonom položaje na Trbincu na koti 364, kjer je bil tudi štab odreda, z drugim bataljonom pa položaje ob cesti na Selu in na Kalcah.

Prvi in tretji bataljon sta pošiljala patrolje proti Mokronogu, Tržišču in čez Veselo goro do št. Ruperta, drugi pa je s patroljami nadziral nemško mejo do Javorškega Pila in teren okoli Sv. Križa. Položaj se je tedaj že umiril in sovražnik se je umaknil povsod v izhodiščne položaje.

Ravnanje odreda jasno kaže, da je bil štab skoraj ves čas sovražnikove ofenzive popolnoma odmaknjen od dogodkov in sploh ni bil seznanjen z vojaškim položajem.⁸

Neuspeli napad na sovražnikove postojanke na območju Višnja gora—št. Vid pri Stični

Ko se je sovražnik po zaključku ofenzivnih operacij v času od 16. do 21. oktobra umaknil v svoja izhodišča, je štab korpusa takoj ponovno začel pripravljati ofenzivne operacije, ki jih je zaradi sovražnikove ofenzive moral prekiniti. To pot se je odločil za napad na četrti domobranski bataljon, ki je bil v Št. Vidu in še vedno izpopolnjeval obrambni sistem okoli vasi. Za napad na Št. Vid se je štab korpusa odločil verjetno zaradi tega, ker je menil, da je treba po domo-

brancih nemudoma udariti, dokler se še niso dobro opomogli od naporov in izgub v ofenzivi. Napad na Št. Vid pa je tudi terjal manj zapleten razpored enot kot napad na Višnjo goro, zato bi bile te prej pripravljene za napad.

Za nove operacije je imel na razpolago prav toliko sil, kot jih je nameraval uporabiti pri napadu na Višnjo goro.

Bojno povelje za napad je štab korpusa izdal 23. oktobra.

Neposredni napad na sovražnikovo postojanko je zaupal operativnemu štabu šlandrove in Zidanškove brigade, korpusni artileriji* pa je ukazal, da mora napad podpirati z dvema havbicama in gorskim topom.

Petnajsti diviziji je ukazal, da mora blokirati in demonstrativno napasti Stično, zavarovati novomeško smer in odrediti brigado za korpusno rezervo. Osemnajsti diviziji je dal nalogo, da na črti Leskovec—Kamno brdo—Draga—Polževo zapre ljubljansko smer, z eno brigado zavaruje Suho krajino, z udarnim bataljonom pa mora demonstrativno napasti Višnjo goro. Osnovna naloga obeh divizij je bila ta, da prepreči sovražniku prodor iz Ljubljane in iz Novega mesta proti Št. Vidu pri Stični.

Dolenjskemu odredu je dal nalogo, da z dvema bataljonom zapre sovražniku pot iz Tržišča proti Trebnjemu na položajih Trbinec—Zabrdje ter minira cesti Mirna—Št. Rupert in Mirna—Tržišče. Z enim bataljonom pa zapre cesto Litija—Radohova vas, jo minira in postavi zasede ob cesti v temeniški dolini do nemške meje. Strogo bo moral nadzirati nemško mejo do Sv. Križa, na sektor Litija pa pošiljati izvidniške patrulje, ki morajo takoj obveščati štab odreda o vsakem zbiranju ali sumljivih premikih sovražnika na sektorju Litija.

Štab odreda se mora povezati z operativnim štabom šlandrove in Zidanškove brigade in štabom tiste brigade, ki bo demonstrativno napadala Stično, vzpostaviti pa mora tudi neposredno zvezo s štabom korpusa.

* Glavni štab je predvideval razvoj in krepitev artilerije. Zato je predvideval ustanovitev korpusne in divizijskih artilerij. S tem namenom je 5. oktobra 1944 Prvo slovensko artilerijsko brigado preimenoval v Korpusno artilerijo, formiranje divizijskih artilerij pa je predvideval pozneje. (ZBORNIK VI 16/90.)

Štab korpusa je odredil, da morajo biti vse enote na odrejenih položajih pripravljene za akcijo 25. oktobra ob petih zjutraj, napad pa se mora začeti ob svitu.

Operativni štab Šlandrove in Zidanškove brigade je Zidanškovi brigadi ukazal postojanko napasti z jugozahoda, juga in jugovzhoda, šlandrovi pa s severne strani s položajev okoli Sv. Ane in češnjic.

štab odreda je korpusno povelje dobil 24. oktobra zvečer, ko se je odred komaj razporedil na položajih Selo—Kalce—Trbinec—Zabrdja in razposlal patrulje.

Ker sta prvi in tretji bataljon že bila na položajih, ki jih je štab korpusa določil z novim poveljem in že opravljala take naloge, sta ta ostala na svojih položajih, drugi bataljon pa je štab odreda odredil, da se mora premakniti na položaje Brezova v temeniški dolini.

Cesta v temeniški dolini je bila minirana že od 19. oktobra, cesti proti št. Rupertu in proti Tržišču pa je miniral komandant tretjega bataljona, ki je bil izkušen minerec, s pomočjo štirih minercev, ki niso odšli s svojim vodom na sektor Janče. Minirali so na križišču cest pri železniški postaji Mokronog in na križišču cest na Rakovniku.

Drugi odredov bataljon, s katerim je odšel tudi komandant odreda, je odšel v pozni večerni uri in je že pred šesto uro zjutraj zasedel položaje okrog zaselka Brezova (sedaj Brezovec). Večina bataljona je takoj zasedla položaje tik nad vasjo na koti 480, precej borcev pa se je razkropilo v patrulje in zasede. Prva močna zaseda je bila postavljena ob cesti pri Sobračah, druga pod čagoščami, obe pa sta bili na zahodni strani ceste. Poslane so bile patrulje ob nemški meji in na sektor Litija zaradi nadzora meje in sektorja Litija.

Domobranci so zvedeli, da se pripravlja napad na Št. Vid, zato se je njihovo poveljstvo odločilo, da bo partizanskim enotam vsililo boje na odprtem zemljišču in s tem preprečilo neposredni napad na postojanko. Sklenilo je že ponoči poslati dve bojni skupini v okolico Št. Vida. Močnejšo skupino so sestavili iz prvega bataljona brez 16. čete, iz tretjega bataljona pa so mu priključili 21. in 22. pehotno ter težko četo. Skupina je štela nad 500 mož. Ta skupina je dobila nalogo, da v rajonu Sv. Križ napade dve brigadi, ki bi se po domobranskih podatkih morale nahajati tam. Proti Sv. Križu se je kolona odpravila v smeri Temenica—Mišji dol—Laze—Mo-

ravče—Sv. Križ in ker ni naletela na partizane, se je povzpela na Vodice.

Istočasno kot prva skupina je iz Št. Vida odšla tudi druga manjša skupina, -ki sta jo sestavljali pehotna in težka četa četrtega bataljona. Usmerila se je proti Radohovi vasi, da bi preprečila partizanskim enotam približevanje k Št. Vidu. Že v Radohovi vasi je srečala Šlandrovo brigado in se z njo spopadla. Boj je bil hud, zato je svoji skupini sovražnik takoj poslal okrepitev, da se je boj zavlekel celo dopoldne. Sovražnik je brigado zadržal, da ni mogla pravočasno zasesti izhodiščne položaje za napad.

Medtem pa je odredov bataljon pošiljal patroljo za patroljo k Sv. Ani nad št. Vidom za zvezo s Šlandrovo brigado, ki bi morala od tam napadati št. Vid. Toda vse patrolje so se vračale ts sporočilom, da tam ni nobene brigade. Ena od teh patrolj je naletela na domobransko kolono. V patrolji sta bila dva borca, ki sta komaj ušla, ker so ju domobranci hoteli ujeti. Bežala sta itako, da je eden od njiju izgubil celo puško.

Nobeden od kurirjev, ki jih je komandant pošiljal za zvezo s štabom korpusa, se ni vrnil. Dva kurirja so domobranci celo ujeli, kaže pa, da nista izdala položajev odreda, ker ga domobranci niso odkrili.

Ob 12. uri je iz doline potoka Bukovica iz smeri Dobrava prišel pratež in skupina borcev tretjega bataljona Cankarjeve brigade. Z njimi je bil tudi komandant brigade Dragan. Bili so vsi upehani, ker so se morali hitro umikati pred domobranci. Zasedovala jih je skupina 16. čete iz Stične, ki se jim je že tako približala, da so borce že kar lovili za nahrbtnike. S seboj so imeli tudi dva ranjenca. Komandant brigade je pripovedoval, da so domobranci enote Cankarjeve brigade pričakali prav na tistih položajih, ki bi jih morala zasesti brigada. Imela je nalogo demonstrativno napasti in blokirati Stično, vendar naloge ni mogla opraviti. Pretrgala se je zveza med bataljoni, poveljevanje je odpovedalo, domobranci pa so povsod srdito napadali.

Ko je prva domobranska skupina, ki je zjutraj šla proti Sv. Križu, prišla na Vodice, je po radijski zvezi dobila obvestilo, da je Št. Vid obkoljen. Nemudoma se je odpravila po isti poti nazaj proti Št. Vidu. Tudi na povratku vse do Praproč pri Temenici ni nikjer naletela na partizane. Zelo zani-

mivo je to, da se odredov bataljon in domobranska kolona ponoči nista nikjer srečala na poti, čeprav bi sodeč po času morala trčiti skupaj nekje pri Mišjem dolu. Patrulje bataljona, ki so nadzorovale nemško mejo so sicer poročale o premiku nekakšne domobranske kolone v bližini meje, toda to se je komandantu odreda zdelo neverjetno, predvsem zato, ker patrolje niso vedele nobenih natančnih podatkov.

Pri Prapročah so čete prvega in tretjega domobranskega bataljona naletele na Šlandrovo brigado, ki je po boju pri Radohovi vasi nadaljevala premik proti Temenici, da bi odšla na položaje k Sv. Ani in češnjicam. Vnel se je hud boj in domobranci so se morali umakniti. Umikali so se proti Bukovici. S tem je nastala nevarnost, da bodo napadli položaje odredovega bataljona na Brezovi. Sovražnika je bilo preveč in njegovega pritiska bataljon ne bi vzdržal. Zlasti je bilo za bataljon neugodno, ker je bil pri njem pratež Cankarjeve brigade in dva ranjenca. Zato je komandant odredil umik čez temeniško dolino na položaje Vrh pri Sobračah, kjer je prav tako lahko opravljal svojo nalogo.

Domobranci so se pod pritiskom Šlandrove brigade umaknili do Bukovice in se nato kmalu vrnili na položaje Zaboršt. Tako so zaprli pot šlandrovi brigadi, da ni mogla zasedati položajev na severni strani nad Št. Vidom.

Tudi Zidanškova brigada z napadom ni uspela. Na izhodiščne položaje je sicer prišla že zjutraj ob šestih, toda s splošnim napadom je začela šele ob enih popoldne. Do tedaj je napadala le sovražnikove utrdbe na železniški postaji, z enim bataljonom pa pomagala šlandrovi brigadi v Radohovi vasi, da se je pretolkla naprej proti Temenici. Splošni napad je začela prepozno. Enote XVIII. divizije, ki so zapirale ljubljansko smer niso vzdržale pritiska sovražnikovih intervencijskih sil iz Ljubljane in so se morale umakniti. Tako je prav tedaj, ko je Zidanškova brigada začela s splošnim napadom sovražnikova motorizirana kolona prodrla do Št. Vida in okrepila posadko v postojanki. Bilo je 26 tovornjakov vojaštva in štirje ali pet tankov.⁹

Tudi topništvo in ostali bojni pripomočki niso prišli do izraza, ker se je napad izjalovil že v samem začetku. Sovražnik je uresničil svoje načrte in je brigade vezal v bojih na odprtem zemljišču, namesto da bi napadale postojanko. Pobuda je torej bila ponovno na sovražnikovi strani.

štab korpusa je menil, da je za neuspeli kriva slaba priprava in nesposobnost nekaterih funkcionarjev, ki se niso znašli v kritičnih trenutkih.

že v začetku akcije je štab korpusa videl, da domobranske enote neprestano manevrirajo okrog postojanke in iščejo cilje, da bi jih napadle. Zato je sklenil nastaviti past, v katero naj bi se ujela kaka 'sovražnikova kolona. Takoj po neuspelem napadu na Št. Vid je vse brigade osredotočil na sektor med cestami Ivančna gorica—Občine—Žužemberk—Krška vas—Ivančna gorica. To je bila do takrat najbolj zgoščena koncentracija na tako majhnem prostoru, saj je bilo druga ob drugi kar sedem brigad. Štab korpusa je pričakoval, da bo to za sovražnika zelo vabljiv cilj in da bo poslal kakšno kolono med položaje brigad. Takrat pa bi jo brigade obkolile in z vsemi sredstvi in močmi potolkle. Povelje za to akcijo je izdal že 25. oktobra. Toda sovražnik ni nasedel in proti brigadam ni usmeril nobene akcije. Tako je bilo 26. oktobra le nekaj patroljnih spopadov, večjih bojov pa ni bilo.

Ker tudi ta akcija ni uspela, je štab korpusa ukazal ponoviti napad na št. Vid. Ko pa je dobil točnejše podatke o moči sovražnikove posadke v Št. Vidu, ki je z okrepitevami štela že kar 900 mož, je od napada na Št. Vid odstopil in se odločil za napad na sovražnikovo postojanko v Višnji gori, kjer je bila manjša posadka.¹⁰

Štab odreda je bil ves ta čas brez zveze s štabom korpusa, čeprav si je prizadeval, da bi zvezo le nekako vzpostavil. V tem prizadevanju je zgubil tri zelo dobre kurirje. Ker od štaba korpusa ni mogel dobiti nobenega povelja in ker ni bil seznanjen z vojaškim položajem in načrti štaba korpusa, je komandant odreda ukazal, naj se drugi bataljon 26. oktobra zjutraj z Vrha pri Sobračah premakne na Gornje Ravne pod Čatežem, od tam pa že zvečer v Čirnik, kamor je s Trbinca prišel tudi štab odreda.

Prvi in tretji bataljon sta bila še vedno na položajih Trbinec—Zabrdje in ves čas nista imela bojev, ker se sovražnik v mirenski dolini ni pokazal.

Štabu odreda je 27. oktobra le uspelo dobiti zvezo s štabom VII. korpusa, toda posebnih nalog ni dobil, zato je še iste noči poslal prvi bataljon po strelivo k štabu korpusa. Tretji bataljon je še naprej ostal na svojih položajih in še

naprej pošiljal patrolje v vse smeri kakor prej in nadziral nemško mejo do Krmelja, drugi pa je iz Cirnika pošiljal patrolje proti Trebnjemu, Čatežu, Primskovemu in ob nemški meji do temeniške doline.

Iz Št. Vida sta 27. oktobra ob petih zjutraj odšli 31. in 32. pehotna četa ter 17 mož težke čete četrtega domobranskega bataljona v skupnem številu 193 mož v smeri Sv. Rok—Breg—Žubina—Dolenji vrh—Moravče—Sv. Križ. Skupina ni prišla v stik z večjimi partizanskimi enotami, naletela pa je na odredovo patroljo pri Sv. Križu. Po njej je užgala 31. četa in dva borca sta padla. Eden od njiju je bil ranjen in si je po domobranskih poročilih potem sam vzel življenje. Eden od teh je bil odredni bolničar Radmelič. Domobranci so poročali, da je na Klancu tudi 32. četa naletela na partizansko patroljo in da sta tudi iz te patrolje dva padla, vendar ta patrolja verjetno ni bila odredova. Ujeli so tudi nekega moškega in neko žensko, za katera so domobranci trdili, da sta terenea OF. Domobranska skupina se je popoldne vrnila po isti poti nazaj v št. Vid.

Zjutraj 28. oktobra je ena četa Kamniško-zasavskega odreda pripeljala čez nemško mejo do štaba odreda 163 novincev, zvečer pa jih je četa drugega bataljona spremljala naprej na dolensko vojno področje; na cilj so prišli srečno.¹¹

štab korpusa je po neuspelem napadu na Št. Vid imel namen, da bi enote XV. divizije napadle Višnjo goro, XVIII. divizija, Šlandrova in Zidanškova brigada ter Dolenjski odred pa bi napad zavarovale. Toda do napada ni prišlo, ker so domobranski bataljoni že 27. oktobra ponovno začeli z večjimi ofenzivnimi akcijami proti XV. in XVIII. diviziji. Iz Novega mesta je sovražnik vdrl na sektor Mirna peč—Trebnje—Dobrnica z bojno skupino, ki je štela kakih 700 do 800 mož in bila podprta z dvema tankoma in štirimi oklopnimi avtomobili. Tej skupini so se upirale enote XV. divizije in divjali so hudi boji na celem sektorju. V št. Vid je že 27. oktobra prispela bojna skupina, sestavljena iz domobranskih čet postojank Kočevje, Ribnica in Velike Lašče, ki je štela 258 mož (to je bila verjetno skupina Schmitz). S tem se je občutno sprostila bojna skupina Schumacher, ki je nastopila proti XVIII. diviziji na sektorju južno od št. Vida pri Stični do Krke in od muljavske doline do šumberka.

Sovražnik je enote VII. korpusa ponovno prisilil, da so preusmerile svoje delovanje od napada na Višnjo goro v boj z njegovimi kolonami na širšem območju.

Zveza med štabom korpusa in odreda je ves čas od 16. do 27. oktobra zelo slabo delovala, zato je štab korpusa 27. oktobra odred v operativnem pogledu do nadaljnjega podredil štabu XV. divizije, da bi po zamislih štaba divizije sodeloval v boju s sovražnikom na sektorju XV. divizije.

Štab divizije je še istega dne izdal odredu povelje, s katerim mu nalaga skrb za nadzor sektorja med dolensko cesto in nemško mejo. Dal mu je nalogo, da mora napadati vse sovražnikove kolone, ki bi prodirale iz Tržišča ali iz Litije čez nemško mejo. Zapovedal mu je, da mora z dvema bataljona zasesti položaje Trbinec—Zabrdje, kjer mora zapreti smer iz Tržišča ter s patruljami nadzirati vzhodno stran od dolenske ceste v meri Rodine—Dobrava—Poljane—Mirna peč. Z enim bataljonom pa mora zasesti položaje Primskovo—Temenica in nadzirati cesto Litija—Radohova vas in preprečiti sovražniku prodor proti Št. Vidu iz Litije. Nadzirati mora nemško mejo in litijski sektor.

V povelju je štab divizije še posebej poudaril, da mora štab odreda skrbeti za brezhibno zvezo s Cankarjevo brigado v rajonu Občine—Koreni tka, v štab divizije pa mora zaradi dobre zveze poslati kar štiri kurirje. Poudaril je tudi, da je štab korpusa ukazal vsem enotam, da se s svojih položajev ne sme nobena umakniti brez posebnega dovoljenja višjega štaba, kar velja tudi za odred.

To so bile skoraj prav take naloge, kakor jih je odred dobil od štaba korpusa Ob napadu na Št. Vid pri Stični. Povelje je štab odreda dobil 28. oktobra ob dveh popoldne.

Štab odreda se je znašel v težavnem položaju, zakaj na voljo je imel le poldrugi bataljon. Prvi bataljon se še ni vrnil iz štaba korpusa, kamor je šel po strelivo, a četa drugega bataljona, ki je spremljala novince na dolensko vojno področje, se še ni mogla vrniti. Ker sovražnik v Tržišču ni pokazal posebne aktivnosti je štab odreda menil, da preti večja nevarnost sovražnikovega vdora iz litijske smeri ali št. Vida proti Sv. Križu, zato se je odločil, da bo umaknil tretji bataljon s položajev na Trbincu pri Mirni, da bi skupaj s četo drugega bataljona zasedel položaje Primskovo—Teme-

nica, mirensko dolino pa nadziral le s patroljami. Poslal je kurirja po tretji bataljon, ki je v Cirknik prispel že ob 19. uri, nato pa je skupaj s četo drugega bataljona odšel na odrejane položaje.

V Cirkniku je ostal le odredni pratež ob zaščiti prištabnih enot, ki pa se je naslednjega dne popoldne premaknil na Brglez pri Tihaboju.

Tretji bataljon in četa drugega bataljona sta se ob enih ponoči spopadli s sovražnikovo patroljo v temeniški dolini. Medsebojno obstreljevanje je trajalo kaikšno uro, nato pa se je sovražnik umaknil, odred pa se je vrnil na Primskovo. Od tam je v temeniško dolino pošiljal bojne patrolje, od katerih se je do jutra še ena spopadla s sovražnikom. Poslal je tudi izvidniško patroljo na sektor Litija in patrolje ob meji do Vodice. Čez dan v temeniški dolini ni bilo nobenega sovražnika in tudi na sektorju Litija ni bilo sovražnikovih premikov. Patrolje, ki so nadzirale mirensko dolino so javljale, da je tudi tam vse mirno in da sovražnik v Tržišču miruje.

Enote XV. divizije so imele s sovražnikom na sektorju Mirna peč—Trebnje—Dobrič hude boje do 29. oktobra, ko se je sovražnik umaknil v Novo mesto. Na sektorju odreda pa je bilo mirno in ni bilo bojev. Drugače pa je bilo na sektorju XVIII. divizije. Tam pa so boji trajali pri Selih pri Šumberku, Lučarjevem kalu, Kitnem vrhu in v dolini Krke do Grabovčca vse do 31. oktobra, ko se je sovražnik tudi od tam umaknil v svoja izhodišča.

Enote VII. korpusa so se sovražniku dobro uprle, pomembnejših zmag pa ni dosegla nobena stran; sovražniku pa je uspelo, da je preprečil priprave in napad na Višnjo goro.

Del odreda, ki je bil na položajih na Primskovem, se je tam držal do 30. oktobra zjutraj, nato pa se je po nalogu štaba divizije premaknil na Brglez, kjer je bil tudi njegov pratež in prištabne enote. Tega jutra se je s strelivom vrnil tudi prvi bataljon in četa drugega bataljona, ki je novince srečno pripeljala na dolenjsko vojno področje. Ker sta se nastanila v Pečicah se je tja že dopoldne premaknil tudi štab z ostalim delom odreda. Tako je bil tega dne v Pečicah zbran cel odred le četa tretjega bataljona je bila pri Sv. Petru. Posebnih nalog od štaba divizije ni dobil, zato je bil čas izrabljen za politično delo in čiščenje orožja.

Zavaroval se je tako, da je prvi bataljon pošiljal patrolje proti Čatežu, Primskovemu in ob nemški meji med Brezovim in Javorškim Pilom, drugi pa ob nemški meji do Okroga ter proti Račjemu selu in Trebnjemu; tretji bataljon pa je s patroljami nadziral mirensko dolino proti Št. Rupertu in Tržišču. Imel pa je tudi zasedo pri cerkvi Sv. Petra. Ena patrolja je 31. oktobra na Veseli gori naletela na domobransko zasedo in se z njo spopadla. Padel je vodja patrolje Franc Globevnik in še en borec.

Poglejmo še, kaj so delali minerei od 22. oktobra dalje, ko so odšli na sektor Janče.

Ko so v noči na 23. oktober minerei odšli čez mejo, so šli najprej na Mamolj, kjer so imeli skritega nekaj eksploziva. V noči na 24. oktober pa so se odpravili naprej in se naslednjega jutra nastanili na Kresniškem vrhu. Najprej so zbrali ves eksploziv, ki so imeli skritega na tem sektorju in se začeli pripravljati za akcije. Med tem so s patroljami že ugotavljali, kakšen je položaj na železnici. Ugotovili so, da Nemci neprestano popravljajo progo, vendar vlak med Litijo in Lazami še ni vozil. Obnovili so skoraj že vse mostove in veliko proge. 26. oktobra so iz odreda dobili še precej eksploziva, tako da so si napravili precejšnje zaloge.

Prvo akcijo so opravili v noči na 27. oktober na progi med Kresnicami in Lazami. Ena skupina je minirala komaj 400 m proč od nemške postojanke v Lazah, druga pa v Slapnicah. Zaminirali in porušili so dva železniška mosta železne konstrukcije, dolge 8 metrov. Poleg tega so uničili 144 tračnic aili 354 m, dvotirne proge. Porabili so 160 kg eksploziva.

Drugo akcijo so izvedli v noči na 31. oktober na progi pod Kresniškimi Poljanami. Tik pod Slatnarjem so zaminirali in porušili dva mosta. Pod enim je tekla voda, drugi pa je bil železniški nadvoz. Oba sta imela železno konstrukcijo, eden dolg 6 m, drugi pa 5 m. Poleg tega so uničili 144 tračnic prav tako kot v prvi akciji. Za to miniranje so porabili 130 kg eksploziva nobel 808. Nato pa do 3. novembra niso bili v akciji.¹²

Nove akcije med Savo in nemško mejo

Enote VII. korpusa konec oktobra niso uspele uničiti nobene sovražnikove postojanke na črti Grosuplje—Št. Vid

pri Stični. Uspešno pa so se uprle sovražniku, ki je hotel na vsak način odriniti enote VII. korpusa od dolenske ceste in jo obvladati tudi na odseku št. Vid pri Stični—Trebnje—Novo mesto. Vsa sovražnikova prizadevanja so ostala brez uspeha. Končno se je moral 31. oktobra umakniti v svoje postojanke.

Glavni štab je takoj po umiku sovražnika zapovedal štabu VII. korpusa in štabu IV. operativne zone, da v sodelovanju dela enot VII. korpusa in dela enot IV. operativne cone napadeta in uničita sovražnikove postojanke v Litiji, kjer je bilo kakih 450, Šmartno pri Litiji, kjer je bilo 'kakih 90, in Poganeč, kjer je bilo v obnovljeni postojanki 72 sovražnikovih vojakov. Po uničenju sovražnikove postojanke na Poganečku morata popolnoma porušiti most čez Savo in predor pod Poganečkom.

Štab VII. korpusa je v skladu s poveljem glavnega štaba izdal 1. novembra svoje povelje in za izvedbo napadov določil Šlandrovo in Zidanškovo brigado, dve brigadi XV. divizije in Dolenjski odred.

Čas za začetek napada naj bi se odredil naknadno, odrejeno pa je bilo, da morajo biti vse enote na odrejenih položajih 3. novembra zjutraj.¹³

Štab XV. divizije je za izvedbo teh nalog določil Cankarjevo in XV. brigado, štab XIV. divizije po navodilih štaba IV. operativne cone pa Tomšičevo Mn Bračičevo brigado. Tako je bilo za te akcije pripravljenih 6 brigad in en odred, poleg tega pa so pričakovali, da bo sodelovalo tudi zavezniško letalstvo.

Prvi in drugi bataljon sta se skupaj s štabom odreda zvečer 1. novembra premaknila iz Pečic v Brezje pri Tlaki, tretji bataljon pa je še naprej ostal v Pečicah. Takoj po prihodu v Brezje je štab odreda prejel korpusno in divizijsko povelje za sodelovanje v akcijah na sektorju Litija.

Štab odreda je v skladu z divizijskim poveljem za blokado sovražnikove postojanke na Veliki Preski odredil drugi bataljon. Ukazal mu je, da se še to noč premakne čez nemško mejo v rajon Zglavnice na koto 717 — in naslednji večer z zahodne strani blokira postojanko. Štabu bataljona je še ukazal, da mora blokado držati toliko časa, dokler ne bo dobil novo povelje. Bataljon se je na odredene položaje premaknil takoj, že v noči na 2. november.

Štabu prvega bataljona je ukazal, da se mora premakniti na sektor Janče skupaj s Šlandrovo in Zidanškovo brigado, naročil pa mu je tudi, da se mora v času bližnjih akcij v operativnem pogledu podrediti operativnemu štabu šlandrove in Zidanškove brigade in izvrševati njegova povelja.

Tretjemu bataljonu je odredil položaje v Gabrski gori in mu dal nalogo, da s patruljami nadzoruje Primskovo, temeniško dolino in Oblo gorico ter smer prek Zaplaza do Čateža.

Šlandrova in Zidanškova brigada ter obe brigadi XV. divizije so se 2. novembra zbrale na sektorju Sv. Križ in se v noči na 3. november premaknile čez mejo na nove položaje. Z njima je odšel tudi odredov prvi bataljon in se zjutraj ustavil na Goliščah, medtem ko se je Šlandrova brigada razporedila v rajonu Širmanskega hriba, Zidanškova pa na Mali in Veliki Štangi. XV. brigada ise je razporedila na Libergi in po okoliških zaselkih, Cankarjeva pa v Jablaniških Lazih. Tudi Tomšičeva in Bračičeva brigada sta se približali Savi in se razporedili na položajih Vače—Limbarska gora—Dolsko.

Odredov drugi bataljon je Veliko Presko blokiral že zvečer 2. novembra in ostal na položajih pod Zglavnico. Tretji bataljon je odrejene položaje zasedel prav tedaj, ko so brigade šle čez nemško mejo, štab pa se je istočasno premaknil v Kamni vrh.

Tako je odred zavaroval enotam XV. divizije hrbet in zagotovil varen prehod čez nemško mejo.

Vse enote so bile 3. novembra ves dan na odrejenih položajih in čakale povelja za začetek napada. Toda povelja ni bilo. Tudi zavezniškega letalstva ni bilo, namesto tega pa je štab korpusa 4. novembra dobil od glavnega štaba radijsko obvestilo, da se akcije pri Litiji odloži in da se morajo enote XV. divizije v hitrem pohodu vrniti k žužemberku. Tako sta Cankarjeva in XV. brigada že proti večeru zapustili svoje položaje in odšli proti žužemberku, na sektorju med Savo in nemško mejo pa sta ostali šlandrova in Zidanškova brigada ter dva bataljona Dolenjskega odreda.

Glavni štab je že prej načrtoval tudi napad na Kočevje in čakal ugodnega trenutka, kajti odvisen je bil tudi od možnosti sodelovanja zavezniškega letalstva. Ta trenutek pa je prišel skoraj nepričakovano in prehitel je pripravljene akcije pri Litiji. Glavni štab je menil, da je napad na Kočevje po-

membnejši, zato je ukazal štabu VII. korpusa naj akcije pri Litiji odloži, enote XV. divizije pa naj se hitro vrnejo v Suho krajino.

Odred je ostal na svojih položajih in opravljal tiste naloge, ki jih je dobil od štaba XV. divizije dokler ni operativni štab 6. novembra izdal novega povelja.

Ne glede na priprave za akcije v okolici Litije pa so odredovi minerei v noči na 4. november izvedli akcijo 3 km pred Zalogom. V Gradovljah so minirali in porušili železniški most, ki je bil dolg 6 metrov, visok pa 3 metre. Za miniranje so porabili 32 kg eksploziva. Akcijo so izvedli brez spopada s sovražnikom.

Sovražnik je v postojanki Št. Vid pri Stični v glavnem miroval, le drugega in tretjega novembra sta prišli njegovi patrulji v temeniško dolino. Drugega novembra so nekje pri Temenici naložili dva voza sena in ga odpeljali v Št. Vid, naslednjega dne pa je patrulja prišla v temeniško dolino zaradi pregleda terena. Niti prva niti druga patrulja pa ni prišla v stik s partizani.

Operativni štab Šlandrove in Zidanškove brigade je 6. novembra izdal svojima brigadama in štabu Dolenjskega odreda povelje za napad na sovražnikovi postojanki Kresnice, kjer je bilo kakih 30, in Jevnico, kjer je bilo kakih 100 sovražnikovih vojakov.

V sosednih postojankah pa je bilo še v Litiji 450, v Šmartnem pri Litiji 90, v Poganeku 72, v Lazah 190, na Prežganju 94, v Bogenšperku 56, na Javorju 70 in na Veliki Preski kakih 80 vojakov.

Obe postojanki sta bili utrjeni tako, da sta bili obdani z bodečo žico in imeli na najprimernejših krajih okoli postojanke betonske utrdbe. Zlasti v Kresnicah so po napadu 20. septembra svoj obrambni sistem Nemci izpopolnili. Postojanka v Jevnici pa je imela neugodno lego in se je dober organiziran napad lahko izvedel le z južne strani. Dobro je bilo za postojanko tudi to, da je bilo do Laz le dobra dva kilometra in dobra cesta, tako bi lahko hitro dobila pomoč.

Ko je operativni štab proučeval položaj, je prišel do zaključkov, da je treba večino sil odrediti v zavarovanje, veliko pozornosti pa je posvetil miniranju cest, da bi preprečili posredovanje Nemcev iz sosednih postojank, predvsem pa iz Laz in iz Litije.

V skladu z načrtom je svojim enotam naloge takole razdelila: Šlandrova brigada z enim bataljonom bo napadla in uničila postojanko v Kresnicah; en bataljon bo postavila v zasedo proti Litiji in Šmartnemu, ta ne bo dovolil sovražniku izpasti iz teh postojank, eno četo bo postavila v zasedo proti Poganeku, dve pa bo imela v rezervi na Kresniškem vrhu. Zidanškova brigada bo z enim bataljonom napadla postojanko v Jevnici, z drugim bo postavila zavarovanje proti Lazam in Prežganju, en bataljon pa naj ima v rezervi na Veliki Štangi. En bataljon Dolenjskega odreda bo moral s položajev na območju Širmanskega hriba nadzirati teren proti šmartnemu in Jančam ter Prežganju. Štab Dolenjskega odreda naj z enim bataljonom zavaruje prehod čez nemško mejo proti Sv. Križu, en bataljon pa naj ima v rezervi za sprejem ranjencev iz obeh brigad in za transportiran je v bolnišnice.

Operativni štab je tudi odredil, da morajo vse enote v zavarovanju minirati tudi vse ceste, ki vodijo iz smeri, od koder bi lahko sovražnik prišel v pomoč napadenima postojankama. Zato je moral tudi minerski vod Dolenjskega odreda dati na razpolago svoj eksploziv, ki ga sicer zaradi minulih minerskih akcij ni imel veliko na zalogi (vsega skupaj 50 kg, 20 kg ga je odstopil Zidanškovi brigadi, 30 kg pa ga je komandir zatajil in ga samovoljno zadržal za nujne potrebe).

Določeno je bilo, da se mora napad začeti 6. novembra ob 22. uri.¹⁴ Skladno s poveljem operativnega štaba je štab odreda ukazal drugemu in tretjemu bataljonu premakniti se na ustrežnejše položaje, štabu drugega bataljona je ukazal, naj se bataljon zvečer 6. novembra premakne na Prelesje in Dolgo brdo h koti 801 in s patruljami nadzoruje smeri proti Spodnjemu Logu, Gradišču in Jablanici, največjo pozornost pa mora posvetiti sovražnikovi postojanki na Veliki Preski. Pripravljen mora biti za sprejem in transport ranjencev, zato mora pripraviti vsa nosila in izdelati še nekaj zasilnih nosil. Tretjemu bataljonu je ukazal, da se mora premakniti čez nemško mejo in zasesti z eno četo položaje blizu Javorja na koti 623 ob nemški meji, z eno četo pa na drugi strani ceste nad Zgornjo Cerovioo na koti 601 in imeti pod stalnim nadzorom sam prehod čez mejo na Javorškem Pilu. Patrulje mora pošiljati tudi v smeri Nova gora in Moravče—Sv. Križ ter proti Veliki Preski, štab odreda se je premaknil

iz Kamnega vrha v gozd pod Dolгим Rtom v neposredno bližino drugega bataljona.

Tudi prvi bataljon se je premaknil z Golišč na Širmanski hrib, naloge pa je dobil neposredno od operativnega štaba Šlandrove in Zidanškove brigade. Postavil je zasede med Zavrstnikom in štangarskimi Poljanami, proti Šmartnemu in Litiji pa je pošiljal patrulje, ki so nadzirale teren in držale zvezo z enotami Šlandrove brigade. Postavil je tudi zasedo na Brezovem brdu pri Volavljah, proti Prežganju in v dolino pod Račico pa je pošiljal patrulje.

Napad na postojanki se je začel točno ob določenem času in bi verjetno uspel, če bi partop, ki ga je imel na razpolago operativni štab, dobro deloval. Ker pa se je ob napadu na Jevnico že po tretji izstreljeni mini popolnoma pokvaril, sta brigadi ostali brez primerne orožja, s katerim bi lahko razbili betonske utrdbe. Napad je trajal celo noč, toda nikjer ni bil dosežen kak pomemben uspeh.

Enote v zavarovanju niso imele bojev, le pri Slapnicah je nemška patrulja naletela na minerce ravno, ko so zamirali železniški most in se že umaknili. Nemci so v zasledovanju minercev prišli do mostu v trenutku eksplozije min in tako je bilo ubitih 7 vojakov. Patruljni spopad z Nemci so imeli tudi minerei, ki so minirali cesto med Litijo in Šmartnim, pa so se Nemci po kratkem spopadu umaknili.*

Odredovi minerei v teh akcijah niso sodelovali, ker so imeli samo minimalno količino eksploziva, pač pa so prav te noči odšli na Mamolj k drugemu bataljonu po eksploziv, ki ga je do tam dostavila odredova inženirsko-tehnična sekcija.

Zidanškova brigada je imela ob napadu na Jevnico štiri mrtve in 24 ranjenih, šlandrova ob napadu na Kresnice pa štiri mrtve, 3 težko in 5 lažje ranjenih. Po podatkih civilne obveščevalne službe iz Litije je sovražnik imel v obeh postojankah 15 mrtvih, 7 težje in 15 lažje ranjenih vojakov, ki so vise pripeljali v Litijo.

Ko sta šlandrova in Zidanškova brigada v noči na 8. november odšli nazaj čez nemško mejo, so se tudi drugi in tretji bataljon ter štab odreda premaknili z dotedanjih po-

* Podatek je vzet iz relacije Zidanškove brigade z dne 9. novembra 1944 o napadu na Jevnico. (ZBORNIK VI 17/43)

ložajev na položaje Kamni vrh in Gabrska gora in zavarovali smer proti temeniški dolini, brigadi pa sta se ustavili v Sv. Križu, na Vodicah, na Klancu in v Moravčah. Obe brigadi sta že naslednji dan proti večeru nadaljevali pohod proti Žužemberku in odnesli s seboj tudi ranjence. Na sektorju Sv. Križ je ostal odred zopet sam. Oba bataljona sta se s štabom odreda vred po odhodu brigad premaknila v Pečice pri Tihaboju. Tretji bataljon je kot po navadi imel eno četo pri Sv. Petru, patrulje pa je pošiljal skozi Mirno proti Tržišču in Št. Rupertu ter ob nemški meji do Okroga. Drugi bataljon je s patruljami nadziral nemško mejo do temeniške doline in sektor Primskovo ter smeri Čatež in Trebnje.

Prvi bataljon se je po odhodu Šlandrove in Zidanškove brigade premaknil s Širmanskega hriba na Malo Stango in s patruljami nadziral cel sektor Janče in sodeloval z minerei v akcijah na progi.

Minerei so se na Mamolju zadržali tri dni in med tem v noči na 10. november minirali cestni betonski most med Zagorjem in Trbovljami tik pod Prusnikom. Za to akcijo so porabili 37 kg eksploziva. Naslednje noči so se otovorjeni z eksplozivom vrnili k prvemu bataljonu na Malo Stango.¹⁵

Mesec krepitve in samostojnega delovanja odreda

V minulih operacijah sta glavni štab in štab korpusa ugotovila v štabih posameznih enot veliko pomanjkljivosti in napak, ki so bile večkrat vzrok neuspehov v akcijah. Pomanjkljivosti in napake so bile v neizvrševanju povelj in nedisciplini. Nižji poveljujoči kader in borci velikokrat niso bili sposobni opravljati svojih osnovnih nalog. Starešine niso dovolj poznali svojih enot, ker jih niso nadzirali in jih držali v svojih rokah, zanemarili so vzgojno delo, zato je v enotah vladala nedisciplina. Da bi se razmere v enotah popravile, je štab korpusa 6. novembra izdal povelje za uvajanje sistematične vzgoje in notranjega reda v enotah. V povelju je nakazal vse pomanjkljivosti in napake in dal podrobna navodila za odpravo teh napak in pomanjkljivosti. V enotah so te naloge sprejeli resno in začela se je sistematična vzgoja v vseh enotah. Pri tem delu jim je štab korpusa pomagal z

nasveti in navodili, ki so jih člani štaba dajali ob obiskih v posameznih enotah. Nekatere enote so dobile celo kratak odmor, da bi uredile najnujnejše zadeve.¹⁶

To povelje je dobil tudi štab odreda. Tudi v odredu je bilo veliko takih napak in pomanjkljivosti in bilo je nujno lotiti se vseh tistih ukrepov, ki jih je štab korpusa nalagal kot obveznost vseh štabov. Že dalj časa so vladali v odredu nezdravi odnosi, ki so hili globljega značaja od napak in pomanjkljivosti, ugotovljenih v drugih enotah. Vladali so nepravilni odnosi funkcionarjev do podrejenih, pa tudi med njimi samimi. Pijančevanje je bilo na dnevnem redu, vladala je nedisciplina, poveljniški kader ni držal svojih enot v rokah in zanemarjal je politično in vojaško vzgojo borcev. Najslabše pa je bilo to, da ni bilo zdravih odnosov med člani štaba. To je ugotovil tudi štab korpusa, saj je v svojem poročilu glavnemu štabu napisal, da bo štab Dolenjskega odreda moral nujno doživeti spremembo. Komandant svojega položaja ne jemlje resno. O nezdravih razmerah v odredu je zvedel tudi Centralni komite KP Slovenije in okrožni komite KP Novo mesto. Okrožni komite je celo poslal dva svoja člana v odred, da bi ugotovila dejanske razmere v odredu. V svojem poročilu med drugim pišeta, da je bilo vedenje funkcionarjev v štabu odreda in tudi v štabih bataljonov skrajno slabo in da sta avtoriteta in ugled poveljujočega kadra zelo trpela. Navedla sta primer, da se je komandant bataljona samovoljno oddaljil od bataljona za 36 ur in da je prišel pijan nazaj. Namestnik komandanta bataljona se je v času, ko je bil dežurni, oddaljil od enote za več ur in je prišel nazaj tako pijan, da ni bil sposoben za nadaljnjo službo. Popival je s komandantom odreda in ga komandant ni opozoril, kakšne naloge ima dežurni. Pisala sta tudi, da je bila pretirana naperjenost proti tovarišici Ančki Hafner (preveč krivde za slabe razmere v odredu so pripisovali njej, op. JP), namestnici politkomisarja odreda. Res pa je, da je politični kader od sekretarjev bataljonskih birojev do sekretarjev četnih celic neaktiven. To pa je posledica nezadostne pomoči nadrejenih funkcionarjev, sicer bi sekretarji četnih celic lahko dobro delali, ker so sposobni in imajo vse pogoje za dober razvoj.

Tudi novi pomočnik politkomisarja odreda Humbert Gačnik-Humbi, ki je prišel v odred v sredini oktobra, je ugotovil tako stanje. V poročilu odrednega partijskega biroja za drugo polovico oktobra 1944 zasledimo, da se zaradi neaktivnosti političnih funkcionarjev partijska organizacija v odredu sploh ne opazi, člani partije in SKOJ se sploh niso ločili od neorganiziranih borcev. V poročilu odrednega partijskega biroja za november mesec pa že lahko ugotovimo, da se v odred uvaja nov red in disciplina in da je samo moštvo uvidelo, kako je to potrebno za razvoj odreda. Prej je to zaviral bivši komandant odreda, ki je bil proti disciplini in uvajanju novega reda v enotah.

Vse to je bilo res, treba pa je poudariti, da je bilo pri ocenjevanju razmer v odredu tudi precej pretiravanja, ker so se nekateri novi funkcionarji hoteli posebej pokazati, kaj vse so naredili za izboljšanje razmer. Pri tem pa je bilo posameznikom storjenih več drobnih krivic, ki so izhajale iz nepravilnega pristopa k odpravljanju napak in ker so bile te napake večkrat tudi napihnjene.

S prihodom novega pomočnika politkomisarja odreda so se nasprotja v štabu odreda še zaostрила. Ta je tudi po partijski liniji zahteval, da se mora v odredu uvesti red. Zaradi nerednosti je bilo nekaj funkcionarjev tudi kaznovanih s partijsko kaznijo. Končno je moral posredovati štab korpusa, ki je odpoklical komandanta z dotedanjega položaja in ga poklical v štab korpusa na razpoloženje. Za novega komandanta je imenoval Franca Avblja-Lojka, ki je bil do tedaj komandant Gubčeve brigade. Tako je štab odreda doživel skoraj popolno zamenjavo. Od prejšnjih članov štaba je ostal le namestnik komandanta Anton Kralj-Petek. Tudi vršilec dolžnosti načelnika štaba Rudolf Lunder-Janez je bil premeščen v Levstikovo brigado za vršilca dolžnosti načelnika štaba. Na njegovo dotedanje mesto pa je bil za načelnika imenovan dotedanji komandant drugega bataljona Franc Usenik.

Kadrovske spremembe pa niso bile le v štabu odreda. Sredi novembra je bilo precej sprememb tudi v bataljonih. Tako je bil za komandanta drugega bataljona imenovan dotedanji komandir čete v prvem bataljonu Jože Jakše. Politkomisar tretjega bataljona je bil premeščen v neko drugo enoto. Zamenjali so funkcionarje štabov drugega in tretjega

bataljona. Politkomisar drugega bataljona Bojan Krištof in namestnik komandanta istega bataljona Jože Peskar sta bila premeščena v tretji bataljon na ista položaja, dotedanji namestnik komandanta tretjega bataljona Franc Plestenjak pa je bil premeščen v drugi bataljon na isti položaj. Za politkomisarja drugega bataljona je bil imenovan dosedanji politkomisar čete tretjega bataljona Ivan Deržič. Na dotedanjih položajih so ostali le komandant tretjega bataljona Janez Kocjančič-Stojan in namestnika politkomisarja drugega bataljona Franc Škarja-Marko in tretjega bataljona Drago Papis. Nespremenjen pa je ostal štab prvega bataljona, ki je bil pred kratkim na novo postavljen. Komandant tega bataljona je bil Marjan Blažič, politkomisar je bil Franc Ilaš, namestnik komandanta Marjan Malenšek-Danilo, ki se je pred kratkim vrnil **iz** bolnišnice, namestnik politkomisarja pa je bil Rudolf Potočar.

V odred je prišel tudi novi oficir OZNA Boris Bavcon-Čiko, Ivan Jerman-Mavric pa je bil zaradi slabega zdravja premeščen v štab korpusa »na razpoloženje«.

Na novo je bilo postavljenih tudi precej članov četnih komand, vodnikov, politdelegatov in desetarjev. Zamenjanih je bilo tudi nekaj funkcionarjev prištabnih enot. Tako je odred v novembru doživel velike kadrovske spremembe.

Ivan Deržič-Boris, politični komisar 2. bataljona
Jože Jakše, komandant 2. bataljona

Po prihodu novega komandanta se je v odredu začela načrtna vojaška vzgoja. V celem odredu so se začele redne vojaške ure, ki so se izvajale tudi s praktičnimi vajami, da so se borci naučili osnovnih vojaških veščin, ki jih zlasti novinci še niso poznali. Uvedli so notranji red in okrepili disciplino. Borci pa tudi nekateri funkcionarji v začetku teh sprememb niso navdušeno sprejeli, ker niso bili dovolj poučeni o potrebi takega reda in discipline.

Tako se je v skladu s korpusnim poveljem o sistematični vzgoji in odpravi nepravilnosti in napak veliko naredilo v odredu in razmere so se kmaluboljšale. Odred je postal čvrst in sposoben za težke naloge, kar je pozneje tudi dokazal.¹⁷

Sovražnik je prve dni novembra počival in se pripravljaj na nove akcije. V dneh od 6. do 9. novembra so Nemci in domobranci izvedli pohod v Suho krajino, kjer so imeli hude boje v začetku z enotami XVIII. divizije, proti koncu pa tudi z enotami XV. divizije. V svoje postojanke se je vrnil 8. in 9. novembra.

Štab korpusa je v skladu s poveljem glavnega štaba pripravljaj napad na sovražnikovo postojanko v Kočevju. Predvideno je bilo, da bi Kočevje napadli že prve dni novembra, toda čas priprav je bil prekratek in XVIII. divizija, ki bi v tej akciji dobila poglobljeno nalogo, se ni mogla pravočasno oskrbeti s strelivom, pa tudi prevoz topništva je bil zelo težaven in počasen. Zato je bilo določeno, da se bo napad pričel

10. novembra. Med tem pa so Nemci in domobranci izvedli nove ofenzivne akcije v Suhi krajini in zavrli priprave za napad na Kočevje. Tako je bil napad še enkrat odložen.

Vse brigade VII. korpusa in tudi Šlandrova in Zidanškova brigada so bile zbrane okrog Kočevja, Novega mesta in Žužemberka. Sledil je nemško-domobranski vdor v Belo krajino, ki je enote VII. korpusa še bolj vezal na področje Novo mesto—Gorjanci in na Kočevsko, na sektor Koprivnik in Kočevskega Roga. Sovražnikov pohod v Belo krajino je trajal od 13. do 16. novembra, sovražnik je doživel hude poraze in imel številne izgube.

Medtem pa je štab korpusa še vedno pripravljaj napad na Kočevje in je po sovražnikovem umiku iz Bele krajine že

17. novembra podrejenim enotam izdal povelje za napad. Na-

pad se je začel 18. novembra dopoldne po prvem bombardiranju zavezniškega letalstva. Uspeha ni bilo, ker zavezniško letalstvo ni zadelo pravih ciljev, sovražnik pa je bil tako utrjen, da mu enote VII. korpusa s svojimi bojnimi sredstvi niso bile kos.¹⁸

Po napadu na Kočevje je za kratek čas prenehala ofenzivna dejavnost na obeh straneh. Enote VII. korpusa so konec novembra in v začetku decembra šle v akcijo za nabavo hrane za zimski čas. Brigade so vdirale v šentjernejsko dolino, nato na območje Bučke in Šmarjete ter v neposredno bližino Tržišča, enote XVIII. divizije pa v ribniško dolino, v okolico Velikih Lašč in Grosupljega.

Ves ta čas je sovražnik v glavnem miroval v svojih postojankah in se pripravljaj na velike ofenzivne akcije, ki so imele za cilj osvajanje dolenjske ceste. Tedaj je to cesto nadziral le občasno zaradi oskrbovanja svoje postojanke v Novem mestu. Organiziral je večje avtokolone, ki jih je zavaroval z močnimi pobočnicami. Toda te avtokolone so tedaj največkrat šle nemoteno v obe smeri.

Odred v novembru od štaba korpusa ni dobil nobenih nalog za sodelovanje v korpusnih akcijah, zato mu je bil ta čas zelo dobrodošel za urejanje notranjih razmer v odredu. Nadziral je sektor Litija in Sv. Križ in opravljal splošne odredne naloge, ter sprejemal Transporte novincev. Od 8. do 29. novembra je imel le nekaj patrolnih spopadov, večjih bojov pa ni imel. Čeprav je sovražnik vedel, da se na območju Sv. Križa nahaja odred, proti njemu ni izvajal nobenih ofenzivnih akcij.

Odred je imel 8. novembra precej manj borcev in bork kot 17. oktobra. V tem času se je število zmanjšalo kar za 81 mož. V evidenci jih je imel 451. Ta osip pa ne smemo šteti v izgube zaradi bojov, pač pa največ samovoljnemu odhajanju Štajercev nazaj na štajersko. Temu so bile v veliki meri krive tudi nezdrave razmere v odredu. Tudi zaradi tega pojava je v odredu nastal politični problem, proti kateremu se je po oživiljanju političnega dela v odredu borila partijska organizacija pa tudi skojevska.*

* Podatek o številčnem stanju odreda je vzet iz operativnega dnevnika štaba VII. korpusa, (IZDG fase. 153/11.)

Transporti novincev niso bili več tako številčni in se tudi niso več vrstili vsako noč. Transportiranje novincev za odred ni več predstavljalo obremenitve. V bojnem zatišju novembra meseca na sektorju Sv. Križ—Trebnje pa tudi ni bila več nobena težava spraviti proti Žužemberku tudi številčne Transporte.

Prvi bataljon je manjši transport prevzel od Kamniško-zasavskega odreda zjutraj 10. novembra. Ti novinci so se zbrali pri enotah IV. operativne cone v dneh, ko ni bilo na sektorju Litija nobenega odredovega bataljona. Bataljon je te novince poslal k štabu odreda v noči na 11. november.

Enajstea novembra zvečer so šli odredovi minerei zopet v akcijo. Ena skupina pod vodstvom desetarja Hribarja je minirala in porušila most v Slapnicah, ki je bil že večkrat porušen. Obnovljen je bil komaj en dan. Poleg mostu je ta skupina uničila 72 tračnic.

Druga skupina pod vodstvom komandirja štruklja pa je minirala in porušila betonski železniški most komaj 500 m od Kresnic proti Poganku. Uničila je tudi 32 tračnic. Poleg tega je na progo nastavila več tempiranih min. Ena mina je bila nastavljena za vžig ob dveh ponoči, druga ob 8. uri naslednjega dne, dve pa naslednjega dne ob 17. uri.

V noči na 12. november je del tretjega bataljona spremljal na dolenjsko vojno področje transport novincev, ki so zjutraj prišli od prvega bataljona. Transport je prišel brez težav na cilj.

Tega dne so patrolje drugega bataljona zvedele, da se je dopoldne na Čatežu nahajala skupina kakih 50 črnorokcev. Imeli so tudi zasedo na Zaplazu. Toda odredove patrolje niso mogle priti v stik s črnorokci, čeprav so se že več dni potikali v temeniški dolini, okrog Primskovega in vse do Čateža.

Ker transporti novincev niso bili več tako pogosti, odredove enote tudi niso bile več tako vezane na sektor Sv. Križ. Zato je štab odreda sklenil, da se bodo bataljoni zaradi varnosti večkrat premikali s sektorja na sektor, da bi s tem sovražniku zmedli sledi za odredom, zakaj njegovo mirovanje je bilo že kar sumljivo. Drugi in tretji bataljon sta se skupaj s štabom že 11. novembra premaknila na sektor Trebelno. Drugi bataljon je zasedel položaje v Stari gori in pošiljal patrolje prek Mokronoga in Bistrice proti Tržišču, tretji pa

je zasedel položaje v Prapretnici pri Mimi in s patruljami nadziral smeri proti Trebnjemu, Mirni peči in Trebelnemu.

Štab odreda je dobil obvestilo, da bo v odred prišel novi komandant, zato je sklenil, da bo za nekaj dni zbral celoten odred, da bi lažje pregledali vse enote in izvedli potrebne kadrovske spremembe. Sklenil je, da se bo odred zbral v Pečicah pri Tihaboju. Zato sta se oba bataljona v noči na 13. november premaknila tja, zjutraj pa je prispel še prvi bataljon.

Naslednji dan je prišel novi komandant Franc Avbelj - Lojko. Z dotedanjim komandantom Vladimirjem Rotarjem-Majem sta pregledala vse odredove enote in do naslednjega dne opravila vse formalnosti pri prevzemu dolžnosti novega komandanta. Dotedanji komandant se je nato poslovil od odreda in odšel v štab korpusa.

Štab odreda novembra 1944. Z leve: politični komisar Franc Arko, namestnik komandanta Anton Kralj-Petek, administrator (neznani), komandant Franc Avbelj-Lojko, namestnik političnega komisarja Humbert Gačnik-Humbi, načelnik štaba Franc Usenik in odredni zdravnik Jože Verlič

Petnajstega novembra je štab odreda določil nekoliko drugačno razporeditev bataljonov. Prvi bataljon je zasedel položaje pri Sv. Petru, tretji pa položaje na Brglezu. Na teh položajih je odred ostal do 17. novembra. V tem času je bilo v štabu odreda več sestankov s štabi bataljonov, kjer so razpravljali o kadrovskih spremembah in o bodočem delu za krepitev odreda. Nato pa so bili sestanki še v štabih bataljonov s komandirji čet, kjer so razpravljali o prav takih vprašanjih. Sedemnajstega novembra je odred ponovno delno spremenil svoj razpored taiko, da sta se prvi in drugi bataljon s štabom odreda premaknila na Ravne in v Cirknik, tretji pa je še ostal na Brglezu. Tretji bataljon je 18. novembra na Vodicaх z eno četo postavil zasedo, ker se je zvedelo, da Nemci iz postojanke Velika Preska večkrat pridejo čez mejo v to vas. Četa ni čakala zastonj, prišla je skupina kakih 25 do 30 Nemcev, ki so se brezskrbno približevali vasi. Ko so bili dovolj blizu, je četa užgala po njih in vnel se je kratek toda oster spopad. Nemci so se umaknili proti meji, četa pa jih je z jurišem pognala še čez mejo. O tem, ali so Nemci imeli kakšne žrtve ali ne, ni podatkov; četa jih ni imela. Od tedaj naprej Nemci niso več tako brezskrbno hodili čez mejo na Vodice.

Po tej akciji se je tudi tretji bataljon premaknil z Brgleza in zasedel položaje v Zagorici pri Trniču. Tako je bil na Ravnah, v Cirkniku in v Zagorici zbran cel odred. Le minerei so bili še na sektorju Janče, pa tudi ti so bili poklicani k štabu odreda. V noči na 20. november so še izvedli akcijo na železnici, vendar ni podatkov, kje so minirali in kakšen je bil uspeh te akcije. V noči na 21. november so odšli iz Kresniškega vrha in se naslednjega dne dopoldne javili v štabu odreda. S seboj so privedli tudi osem zavezniških letalcev, ki so se s padali rešili iz poškodovanega letala in prišli prek Kamniško-zasavskega odreda čez Savo. V štab korpusa so bili s spremstvom poslani že naslednjega večera.

Obveščevalci so dobili obvestilo, da nameravajo Nemci na Polšniku obnoviti svojo postojanko. Zaradi tega je štab odreda v noči na 23. november poslal tretji bataljon in minerski vod na Mamolj z nalogo, da še pred prihodom Nemcev še bolj porušita nekatere hiše, predvsem pa gradiček, kjer bi si Nemci lahko hitro uredili bivališče in vnovič utrdili

postojanko. Bataljon in minerei so poleg tega dobili tudi nalogo, da po opravljenem miniranju na Polšniku odidejo na sektor Janče. Bataljon zaradi tega, ker sektor Litija že deset dni ni bil pod nadzorstvom odreda, minerei pa zato, da nadaljujejo uničevanje železniške proge med Litijo in Zalogom, ker so Nemci takrat pospešeno obnavljali progo. Z bataljonom je šel tudi novi komandant odreda, da bi bolj spoznal položaj na sektorju Litija.

Ko je 23. novembra bataljon z minerei prišel na Mamolj, je štab bataljona dobil obvestilo, da vesti o obnovitvi nemške postojanke na Polšniku niso bile resnične. Zaradi tega minerei na Polšniku niso minirali, pač pa so že naslednjo noč odšli naprej na Golišče, bataljon pa je ostal na Mamolju še en dan in je na Golišče odšel v noči na 25. november. Tedaj so imeli minerei že vse pripravljeno za akcijo. Zato jim je bataljon zvečer dal dve desetini za zaščito in odšli so minirati. Uničili so 100 metrov dvotirne proge med Lazami in Jevnico. Prav tako akcijo so pripravili že za naslednjo noč. Na istem odseku proge so uničili novih 100 metrov dvotirne proge.

Ker so Nemci pospešeno obnavljali železnico med Litijo in Zalogom so uporabljali na krajših odsekih delavski vlak, ki je vozil metarial za obnovo proge. Zato so minerei s komandantom odreda 26. in 27. novembra delali načrt in pripravljali akcijo za miniranje delavskega vlaka. Sklenili so, da bodo minerei minirali progo, ena četa tretjega bataljona pa bo čakala v zasedi. Četa bo napadla Nemce, ki bodo pri vlaku in delavcih, delavce pa mobilizirala. Vse so premislili in določili kraj, kjer bodo izvedli akcijo. 28. novembra ob petih zjutraj so odšli na dogovorjene položaje, minerei pa so položili na progo štiri mine po pet kilogramov eksploziva nobel 808. Čakali so in čakali do 12. ure, delavskega vlaka pa ni bilo, zato so se vsi razočarani vrnili nazaj na Golišče. Zvečer se je bataljon premaknil v Kresniški vrh, komandant odreda pa se je s kurirjem odpravil čez nemško mejo nazaj v štab odreda. Tretji bataljon je na sektorju Janče ostal do 8. decembra, medtem pa preživel hude dni v nemški hajki, o čemer bo govora pozneje.¹⁹

Medtem, ko je bil tretji bataljon na sektorju Janče, sta se prvi in drugi bataljon skupaj s štabom odreda 22. novem-

bra zvečer premaknila z Raven in iz Cimika na sektor Trebelno. Drugi bataljon se je s štabom odreda nastanil na Stanu, prvi pa v Stari gori. Toda štab odreda se je že 24. novembra premaknil k prvemu bataljonu v Staro goro.

Odred je bil 24. novembra v strogi pripravljenosti. Patrulje -so ugotovile, da je v Trebnje prišel sovražnik. To je bila 32. četa četrtega domobranskega bataljona iz št. Vida. Spremljala je oskrbovalno kolono na njeni poti iz Ljubljane v Novo mesto. Iz Novega mesta je istočasno prišla ena posadna domobranska četa iz skupine za zaščito okraja Novo mesto. Ta je avtokolono v Trebnjem prevzela od 32. čete in jo spremljala naprej do Novega mesta, 32. četa pa se je vrnila v št. Vid. Med potjo kolona ni bila nikjer napadena.

Petindvajsetega novembra so na sektor Trebelno prišle Cankarjeva, XII. in XV. brigada. Zasedle so položaje Trebelno, Bitnja vas, Rihpovec, Zabrdje in Grič pri Mirni. Vsako noč so odhajale v prehranjevalne akcije in vdirale v šmarješko dolino, k Beli cerkvi, Bučki in v neposredno bližino Tržišča, čeprav so bile to le prehranjevalne akcije, je bilo kljub temu več patroljnih spopadov okrog Tržišča in v šmarjerški dolini. Brigade so na tem sektorju ostale do 29. novembra, ko je XII. brigada transportirala nabavljeno hrano proti Žužemberku, Cankarjeva in XV. brigada pa sta se premaknili na Čatež, Zaplaz in v Gorenjo in Dolenjo vas pri Čatežu.

Odredova bataljona in štab odreda so bili 26. novembra ponovno v pripravljenosti. Po glavni cesti skozi Trebnje se je iz Novega mesta v Ljubljano vračala avtokolona, ki je imela (tudi šest sanitetnih vozil z ranjenci. Tudi tokrat je kolono do Trebnjega spremljala domobranska četa iz Novega mesta. V Trebnjem sta kolono prevzeli 31. in 39. četa četrtega bataljona iz Št. Vida, novomeška četa pa se je vrnila v Novo mesto. Ko sta četi četrtega bataljona prišli v Trebnje, sta naleteli na partizansko patroljo in jo napadli. Iz patrolje je en borec padel, enega so ujeli, tretji pa je ušel. Drugih spopadov domobranci med potjo niso imeli.

Že naslednjega dne so odredove patrolje ugotovile, da se iz Mokronoga prek Loga proti Volčjim njivam pomika domobranska skupina kakih 80 mož. Pri Volčjih njivah se je z njim spopadla ena patrolja, pa se je po kratkem spopadu umaknila. Domobranci so bili iz 35. posadne čete iz Tržišča.

Iz Volčjih njiv so zavili proti Stanu, pa jih je že nad Volčjimi njivami napadla zaseda drugega bataljona in jih zavrnila. V boj se niso spuščali, pač pa so se "vrnili v Tržišče. Ni bilo ugotovljeno, ali so ob napadu imeli kaj žrtev ali ne.

Prvi in drugi bataljon sta se s štabom odreda 28. novembra premaknila nazaj na Dolnje Ravne in Cirknik. Prvi bataljon se je skupaj s štabom odreda nastanil v Ravnah, drugi pa v Cimiku.

Cankarjeva in XV. brigada sta bili na Čatežu, Zaplazu ter v Gorenji in Dolenji vasi pri Čatežu do 3. decembra zjutraj, ko sta se premaknili na nove položaje v bližino Št. Janža in Tržišča. Tudi XII. brigada se je vrnila na ta sektor. Brigade so dobile nalogo, da v noči na 5. december napadejo in uničijo sovražnikovo postojanko v Št. Janžu. Za neposredni napad je bila odrejena XV. brigada, ostali dve pa za zavarovanje.

Pomožna naloga je bila določena tudi Dolenjskemu odredu, in sicer da zavaruje smeri proti Sv. Križu in Čatežu, ter da nadzoruje nemško mejo. Odred je skladno s poveljem štaba korpusa okrepil nadzor nad sektorjem Sv. Križ, pošiljal pa je patrolje tudi na Primskovo in na Čatež. Ena teh patrolj je 3. decembra kmalu po odhodu Cankarjeve in XV. brigade ugotovila, da je na Čatež prišla domobranska kolona kakih 250 mož, ki so imeli 12 konj in dva težka minometa. To so bile ena strelska četa tretjega bataljona iz Višnje gore, ena strelska četa prvega bataljona iz Stične in četa težkega orožja četrtega bataljona iz Št. Vida. Verjetno so imele namen napasti brigadi na Čatežu in Zaplazu, pa so prišle prepozno. Odred s to kolono ni imel spopadov, ker se je takoj vrnila v Št. Vid.

Prvi in drugi bataljon sta skupaj s štabom odreda 4. decembra napravila premik iz Dolnjih Raven in Cirknika na Brglez, od tam pa se je drugi bataljon s štabom odreda že naslednji večer premaknil v Pečice, prvi bataljon pa je odšel čez nemško mejo na sektor Janče, da bi tam zamenjal tretji bataljon, ker je med tem časom preživel hudo nemško hajko.

Napad na Št. Janž bi se po povelju moral začeti 4. decembra ob enajstih zvečer, vendar je XV. brigada s pripravi zamudila in napad se je začel šele naslednjega jutra ob pol petih. Boj je bil hud, toda Nemci so bili preveč utrjeni

in so vse napade odbili. Hude boje je imela tudi XII. brigada v zavarovanju okoli Krmelja z domobranoi iz Tržišča. Ker napad ni uspel, so brigade nato na sektorju Št. Janž nabavile večje količine hrane in jo skupaj s svojimi ranjenci transportirale proti Žužemberku, odred pa je na sektorju Sv. Križ ostal sam.²⁰

VIRI

(1) Pismo glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 2. oktobra 1944 vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije, IZDG fase. 13/1 in Poročilo glavnega štaba z dne 3. oktobra 1944 vrhovnemu štabu o velikem pomanjkanju orožja in streliva in vpliva na izvajanje širših operacij, ZBORNİK VI 16/86;

(2) Povelje štaba VII. korpusa z dne 11. septembra 1944 podrejenim enotam za napad na Višnjo goro, rušenje železnice in predora pri Šmarju in za novi razpored sil; Poročila štaba VII. korpusa z dne 4. oktobra 1944 glavnemu štabu o bojih in akcijah enot v prvi polovici septembra 1944; Povelje štaba VII. korpusa z dne 17. septembra 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnikovo postojanko Poganek in rušenje mostu čez Savo, ZBORNİK VI 16/32, 88 in 47;

(3) Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda hrani avtor; Janez Kocj ančič-Sto j an, ustni vir; Peterka Franc, pismeni prispevek in avtorjevi spomini;

(4) Poročilo štaba VII. korpusa 23. septembra 1944 glavnemu štabu o položaju pri Litiji po rušenju mostu in gradu Poganek in o napadu na sovražnikovo postojanko Prežganje; Poročilo operativnega štaba Šlandrove in Zidanškove brigade z dne 26. novembra 1944 glavnemu štabu o napadu na most pri Poganeku; Relacija štaba XV. divizije z dne 2. oktobra 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o uničenju gradu Poganek in rušenju mostu čez Savo; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot v drugi polovici septembra 1944, ZBORNİK VI 16/60, 65, 85 in 118; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; Mile Pavlin: PETNAJSTA BRIGADA, 284—286; Dopis štaba Dolenjskega odreda z dne 20. septembra 1944 štabu XV. divizije o sporočilu Kozjanskega odreda glede pripravljenih novincev IZDG fase. 188 a/I; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 767—787; M. Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 480—486 in avtorjevi spomini ter Poročilo Org. štaba SD za 25. in 28. september 1944, IZDG AFK fase. 281/11;

(5) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot v drugi polovici septembra 1944; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 26. oktobra 1944 glavnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot v prvi polovici oktobra 1944; Poročilo štaba XV. divizije za 9., 12. in 16. oktober 1944

glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o bojih v rajonu Trebnje—Žužemberk, ZBORNIK VI 16/100, 108, 113 in 118 ter 17/13; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda štabu VII. korpusa in štabu XV. divizije za čas od 1. do 15. oktobra 1944, IZDG fase. 154/11; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG;

(6) Povelje Operativnega štaba VI. in XI. brigade z dne 11. oktobra 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnikovo postojanko Sava in prehod čez Savo na Dolenjsko; Poročilo Židanškove brigade z dne 21. oktobra 1944 in poročilo šlandrove brigade z dne 28. oktobra 1944 o bojih na Savi in o prehodu čez Savo na Dolenjsko, ZBORNIK VI 16/104 in 17/2 in 8; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda od 12. do 15. oktobra 1944 štabu VII. korpusa, IZDG fase. 154/11; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor in avtorjevi spomini; M. Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 549—554 ter Poročilo Org. štaba SD o bojih pri Čatežu in pri Trebnjem, IZDG AFK fase. 281/III;

(7) Povelje štaba VII. korpusa z dne 15. oktobra 1944 podrejenim enotam za napad na Višnjo goro, IZDG fase. 332/11; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za 16., 17. in 18. oktober 1944, IZDG fase. 154/11; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG in avtorjevi spomini;

(8) Povelje štaba VII. korpusa z dne 15. oktobra 1944 podrejenim enotam za napad na Višnjo goro, TZDG fase. 332 a/II; Povelje glavnega štaba z dne 18. oktobra 1944 in Povelje štaba VII. korpusa z dne 18. oktobra 1944 podrejenim enotam za odložitve napada na Višnjo goro in napad na sovražnikove kolone v rajonu Trebnje, ZBORNIK VI 16/116 in 117; Poročilo štaba 18. divizije z dne 19. oktobra 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o bojih v rajonu Smuka—Hinje in Ambrus in Poročilo štaba XV. divizije z dne 23. oktobra 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o bojih v rajonu Trebnje—Žužemberk, ZBORNIK VI 16/121 in 17/9; Poročilo štaba Židanškove brigade z dne 21. oktobra 1944 operativnemu štabu VI. in XI. brigade o akcijah brigade od 7. do 21. oktobra 1944 in Poročilo štaba Šlandrove brigade z dne 28. oktobra 1944 štabu VII. korpusa in štabu IV. operativne cone ter operativnemu štabu VI. in XI. brigade o akcijah brigade na sektorju Kamnika in na Dolenjskem, ZBORNIK VI 17/2 in 18; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za čas od 16. do 24. oktobra 1944 štabu VII. korpusa, IZDG fase. 154/11; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 804—817; M. Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 554—558 in avtorjevi spomini ter Poročilo Org. štaba SD o akcijah domobranskih enot v času od 16. do 23. oktobra 1944 in poročilo o dogodkih pri posadki Novo mesto od 16. do 30. oktobra 1944 ter Poročilo poveljnika drugega domobranskega bataljona Vuka Rupnika o akciji bataljona v času od 16. do 21. oktobra 1944, IZDG APK fase. 238/III in 280/IV;

(9) Povelje štaba VII. korpusa z dne 23. oktobra 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnikovo postojanko St. Vid pri

Stični; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 31. oktobra 1944 glavnemu štabu o bojih v rajonu St. Vid pri Stični in v okolici Mirne peči; Poročilo štaba Zidanškove brigade z dne 7. novembra 1944 operativnemu štabu VI. in XI. brigade o akcijah in bojih konec oktobra in v začetku novembra 1944, ZBORNIK VI 17/6, 23 in 40; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za čas od 24. do 26. oktobra 1944, IZDG fase. 154/11; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; M. Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 565—569 in avtorjevi spomini ter Poročilo poveljstva 4. domobranskega bataljona o akcijah 25. oktobra 1955 in Poročilo Org. štaba SD za 26. oktober 1944, IZDG AFK fase. 280/IV in 281/III;

(10) Povelje štaba VII. korpusa z dne 25. oktobra 1944 o novi razporeditvi in nalogah enot, ZBORNIK VI 17/11 in Povelje štaba VII. korpusa z dne 26. oktobra 1944 za ponovni napad na St. Vid pri Stični, IZDG fase. 332/11; M. Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 561—570 in L. Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 824—828;

(11) Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za čas od 26. do 28. oktobra 1944, IZDG 154/11; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG in Poročilo povelj. 4. domobran. bataljona za 27. oktober 1944, IZDG AFK fase. 280/IV;

(12) Naredba štaba VII. korpusa št. 760 z dne 27. oktobra 1944 o podreditvi odreda štabu XV. divizije in Povelje štaba XV. divizije z dne 27. oktobra 1944 štabu Dolenjskega odreda o razmestitvi odreda in njegovih nalogah, IZDG fase. 188/11 in 188 a/I; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 31. oktobra 1944 glavnemu štabu o napadu na St. Vid pri Stični, Stično ter o bojih pri Mirni peči; Poročilo operativnega štaba VI. in XI. brigade o bojih v rajonu Strmec—Rdeči kal; Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 2. novembra 1944 glavnemu štabu o bojih pri Orlaki; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 15. novembra 1944 glavnemu štabu o akcijah in bojih podrejenih enot v drugi polovici oktobra 1944, ZBORNIK VI 17/23, 27, 30 in 53; Dnevna poročila štaba Dolenjskega odreda za čas od 27. do 30. oktobra 1944, IZDG fase. 154II; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG in avtorjevi spomini ter Poročilo o dogodkih pri posadki Novo mesto za čas od 16. do 30. oktobra 1944, IZDG AFK fase. 283/III in Poročilo poveljstva 4. domobran. bataljona za 27. oktober 1944, IZDG AFK fase. 280/IV;

(13) Povelje štaba VII. korpusa z dne 1. novembra 1944 podrejenim enotam za napad na Litijo, Šmartno pri Litiji in Poganek, IZDG fase. 145/1; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 21. novembra 1944 glavnemu štabu o stanju, težavah in bojih v prvi polovici novembra 1944, ZBORNIK VI 17/69; M. Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 576—577;

(14) Povelje operativnega štaba VI. in XI. brigade z [dne 6. novembra 1944 za napad na Kresnice in Jevnico, ZBORNIK VI 17/37; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; M. Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 578—579 in Poročilo poveljstva 4. domobran. bataljona za 2. november 1944, IZDG AFK fase. 280/IV ter Poročilo Org. štaba SD z dne 7. novembra 1944, IZDG AFK fase. 281/III;

(15) Relacija štaba Zidanškove brigade z dne 9. novembra 1944 o napadu na Jevnico in štaba Šlandrove brigade z dne 10. novembra 1944 o napadu na Kresnice; Poročilo štaba VII. korpusa z dne 25. novembra 1944 glavnemu štabu o bojih podrejenih enot v prvi polovici novembra 1944, ZBORNIK VI 17/43, 45 in 77; Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; M. Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 579—582 in avtorjevi spomini;

(16) Naredba VII. korpusa z dne 6. novembra 1944 podrejenim enotam za sistematično vzgojo in notranjo službo zaradi odprave ugotovljenih napak v enotah, ZBORNIK VI 17/36;

(17) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 21. novembra glavnemu štabu, IZDG fase. 150/11; Poročilo okrožnega komiteja KPS Novo mesto z dne 14. novembra 1944, IZDG fase. 707/11; Petnajstdnevno poročilo odrednega partijskega biroja za čas od 15. do 31. oktobra 1944 in Mesečna poročila odrednega partijskega biroja za november 1944 Centralnemu komiteju KPS, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7563 in avtorjevi spomini;

(18) Poročilo štaba VII. korpusa z dne 25. novembra 1944 glavnemu štabu o akcijah podrejenih enot v prvi polovici novembra 1944; Povelje štaba VII. korpusa z dne 17. novembra 1944 podrejenim enotam za napad na Kočevje; Relacija štaba VII. korpusa z dne 30. novembra 1944 glavnemu štabu o napadu na Kočevje, ZBORNIK VI 17/77, 64 in 84; Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Poročilo štaba XV. divizije z dne 2. decembra 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o akcijah podrejenih enot v drugi polovici novembra 1944, ZBORNIK VI 17/89 in Poročilo Organ, štaba SD za 16. in 17. november 1944, IZDG AFK fase. 281/III ter nemška in domobranska poročila o vdoru v Belo krajino, ZBORNIK VI 17/132 in 136;

(19) Opis operativnega delovanja odreda v novembru 1944 je sestavljen na podlagi naslednjih virov: — Poročilo štaba VII. korpusa z dne 25. novembra 1944 glavnemu štabu o akcijah podrejenih enot v prvi polovici novembra 1944, ZBORNIK VI 17/77; Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Poročilo štaba XV. divizije z dne 2. decembra 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o akcijah podrejenih enot v drugi polovici novembra 1944, ZBORNIK VI 17/89; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG in avtorjevi spomini. Opis premikov 'sovražnika pa je sestavljen na podlagi Dnevnega poročila poveljstva 4. domobran. bataljona za 18., 24. in 26. november 1944, IZDG AFK fase. 280/IV;

(20) Poročilo štaba XV. divizije z dne 7. decembra 1944 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o napadu na Št. Janž in o bojih pri Krmelju, ZBORNIK VI 17/64; Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor in Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; M. Pavlin: XV. BRIGADA, 335—341 ter Poročilo 4. domobranskega bataljona za 26. november in 3. december 1944, IZDG AFK fase. 280/IV.

HUDI BOJI OB DOLENJSKI CESTI

Nemški načrti

Vojaški položaj na balkanskem bojišču je za Nemce postal konec leta 1944 vse bolj kritičen. Z osvoboditvijo vzhodnega dela jugoslovanskega ozemlja -se je v Sremu izoblikovala fronta, ki je bila na levem krilu južnoukrajfinske fronte Rdeče armade, ki je nezadržno napredovala prek Madžarske proti Avstriji. Prek Dalmacije proti Reki pa je začela prodirati IV. jugoslovanska armada. Nemška jugovzhodna grupacija pod poveljstvom generala Löhra se je umikala z Balkana. Vse smeri umika te grupacije proti Avstriji in Nemčiji pa so vodile prek Slovenije. Pretila je nevarnost, da ji bo Rdeča armada presekala odstopnico na severu in bo Löhrova vojska zajeta prav v Sloveniji. Tu je bila Narodno-osvobodilna vojska Slovenije, ki je štela kakih 30.000 oboroženih borcev in ki je nevarno ogrožala umik nemške vojske. Poglavitna naloga nemških poveljstev v Sloveniji je torej bila, da čim bolj razbijejo partizansko vojsko in jo potisnejo od glavnih komunikacij, da bi zagotovili prosto pot Löhrovi vojski.

Zato so sprožili močne ofenzivne operacije proti partizanskim enotam na štajerskem, Gorenjskem, Primorskem in Dolenjskem. Uporabili so vse svoje sile, ki so jih imeli v Sloveniji, poleg njih pa tudi Slovensko domobranstvo in ostale kvislinške grupacije, ki so se tedaj zbirale v Sloveniji iz Srbije in Bosne, dovažali pa so tudi nove svoje enote, ki so jih formirali iz različnih narodnosti, največ pa iz vojnih ujetnikov Rdeče armade.

Predvidevali pa so tudi, da bi ob ugodnem razvoju položaja zadržali prodor Jugoslovanske armade z vzhoda in juga na fronti, ki bi jo utrdili na črti Lendava—Ljutomer—Ormož — prek Haloz do Rogaške Slatine, ob Sotli do Brežic, nato

pa ob Krki prek Novega mesta do Dvora, kjer bi zaviila proti jugu po zahodnih obronkih Kočevskega Roga do Kočevja in dalje prek Ribnice, Sodražice, Cerknice in Postojne proti Trstu.

Svoje načrte pa je imelo tudi vodstvo slovenske reakcije, ki so se bistveno razlikovali od nemških. Slovenska reakcija se je zavedala, da sei nemškemu rajhu bliža konec. Zato je navdušeno sprejela nemško pobudo, da bi čim bolj razbili in uničili slovensko Narodnoosvobodilno vojsko. Domobranski in nemški načrti so si bili edini le v tem, torej le v prvi fazi ofenzivnih operacij, vsi nadaljnji načrti pa so bili drugačni. Želeli so utrditi fronto na Kolpi in si pridobiti čimveč ljudstva, da bi svoje sodelovanje z Nemci pred Angleži opravičili, kot da je to bilo le zaradi skupnega boja proti komunizmu. Pričakovali so, da jih bodo Angleži rešili propada in jim izročili oblast, kakor se je primerilo v Grčiji.

Toda Nemcem so bili njihovi načrti malo mar in obveljala je nemška koncepcija, ki je zadovoljevala nemške trenutne operativne potrebe. Zato so ofenzivne operacije začeli izvajati po svojih načrtih.¹

Sovražnik osvaja dolensko cesto

Glavna smer umika nemških sil z Balkana prek Slovenije je bila vsekakor po železnici Zagreb—Zidani most—Ljubljana—Jesenice in Zidani most—Celje—Maribor. Predvidevali pa so še več vzporednih smeri, med katerimi je bila tudi cesta Brežice—Novo mesto—Ljubljana, ki je potekala prek operativnega območja VII. korpusa.

V uresničevanju svojih načrtov v tem delu Slovenije so Nemci izvedli ofenzivno akcijo s ciljem dokončne osvojitve dolenskih komunikacij. Cesta od Ljubljane do Št. Vida pri Stični je že bila pod njihovim nadzorstvom; cesto Novo mesto—Brežice so tudi že prej čvrsto držali v svojih rokah, le odsek ceste št. Vid pri /Stični—Trebnje—Novo mesto so si morali še izvojevati, da bi imeli prosto pot od Brežic do Ljubljane. Ta odsek komunikacije so še vedno močno ogrožale enote VII. korpusa in Nemci so ga uporabljali le občasno z močnimi silami. Sklenili so utrditi nove postojanke v Velikem Gabru, na Občinah pri Trebnjem, pri Sv. Ani pri

Mirni peči in na Daljnem vrhu pri Novem mestu. Torej niso več postavljali postojank v večjih krajih, pač pa na dominantnih točkah ob cesti, da bi jo lažje varovali in odbijali enote VII. korpusa od nje. Tako bi ob tej cesti sklenili verigo svojih postojank in jo obvladali. Bila bi glavna komunikacija za oskrbovanje dolenjske fronte. Z akcijo so začeli 5. decembra 1944.

Prvi domobranski bataljon iz Stične je s 16. in 71. četo ter delom čete težkega orožja zasedel položaje Veliki Gaber—Medvedjek.

Tretji domobranski bataljon iz Višnje gore z 21. in 22. četo v moči 200 mož je zasedel položaje na Občinah du v Velikem Gabru in se začel utrjevati.

Četrty domobranski bataljon iz št. Vida pri Stični je z 31. in 32. četo ter težko četo zasedel položaje okrog Občin in zavaroval novo posadko na Občinah pri utrjevanju.

Na novo ustanovljeni peti domobranski bataljon (imenovan tudi alarmni) iz Velikih Lašč s 15., 62. in 114. četo ter del 11. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka sta krenila v smeri Zdenska vas—Radohova vas—Veliki Gaber—Velika Loka—Brezovica pri Mimi zaradi zavarovanja iz smeri Čatež—Mirna.

Iz Novega mesta je do Trebnjega prodrla bojna skupina — verjetno 34. in 52. domobranska posadna četa — in 2. četa 1. bataljona 14. SS policijskega polka. Istočasno pa so deli 40. domobranske posadne čete ustanovili novo postojanko na Daljnem vrhu, deli 36. domobranske posadne čete pa pri Sv. And.

Čeprav štabu VII. korpusa v začetku ni bil znan sovražnikov namen, je že 6. decembra izdal povelje za napad na sovražnika na Občinah in na cesti od Medvedjeka do Trebnjega. Menil je, da je treba sovražnika napasti takoj in mu ne dati možnosti, da bi se utrdil. Občine pa je izbral zato, ker je bila to najbolj občutljiva točka na tem sektorju zaradi povezave VII. korpusa prek nemške meje in Save z IV. operativno cono.

Za napad so bile določene Cankarjeva, XV. in XII. brigada; te bi morale sovražnika na Občinah napasti 7. decembra ob sedmih zjutraj, dn sicer iz smeri Medvedjek—Korenitka—Občine in ga razbiti in vreči z Občin; Šlandrova in Zidanškova brigada pa bi ga v ugodnem trenutku napadli

s položajev Krušni vrh—Luža v hrbet, da bi ga razpršili; nato pa bi ga vse brigade uničevale po skupinah.

Načrt je bil dober, vendar do napada sploh ni prišlo, ker so bile brigade XV. divizije ponoči še na pohodu iz mirenske doline s hrano in ranjenci proti Žužemberku in niso imele časa za pripravo.

Ker napad 7. decembra ni (bil izveden, je štab korpusa ukazal, da se izvede 8. decembra, vendar je svoj načrt spremenil in z drugim poveljem določil za neposredni napad Šlandrove in Zidanškovo brigado, brigade XV. divizije pa za zavarovanje napada iz smeri Trebnje in Veliki Gaber.

Napad se je začel 8. decembra zjutraj in boji so trajali ves dan; nadaljevali pa so se še naslednjega dne. Obe strani sta imeli veliko izgub,* toda domobranci so Občine obdržali v svojih rokah, brigade pa so se umaknile južno od ceste.

Medtem ko je štab korpusa pripravljal drugi napad na Občine, sta bila štab odreda in drugi bataljon v Pečicah, in sicer do 9. decembra. Popoldne tega dne sta se premaknila v Tihaboj, ker je tja zjutraj prispel s sektorja Janče tretji bataljon. Do 11. decembra je odred s patruljami nadziral sektor Sv. Križ in pošiljal patrulje tudi na Primskovo in proti Mirni, posebno pozornost pa je posvetil nemški meji, ker je bil sovražnik na sektorju Litija v zadnjem času zelo aktiven.²

štab korpusa je že do 12. decembra pripravil novi napad na Občine, vendar tega že v večjem obsegu. Ker se sovražnikove sile niso umaknile s svojih položajev na Medvedjeku, Občinah in v trebanjski dolini, je moral v napad vključiti tudi Levstikovo in Ljubljansko brigado XVIII. divizije ter specialni bataljon (jurišni). Za neposredni napad sta bili določeni Levstikova in Ljubljanska brigada, ostale enote XV. divizije pa za zavarovanje iz smeri št. Vid in Novo mesto

* Devetega decembra je padel komandant četrtega domobranskega bataljona stotnik Dušan Meničanin. Padlega stotnika je zamenjal stotnik Tominc, ki je s poveljnikom organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva podpolkovnikom Krenerjem 13. decembra prišel iz Ljubljane v St. Vid pri Stični in sta takoj nadaljevala pot na Občine. Seznanila sta se s položajem v postojanki in na celem sektorju; stotnik Tominc pa je prevzel poveljstvo nad vsemi domobranskimi enotami, ki so bile na tem sektorju v akcijah.

s severa in vzhodne strani ceste; Šlandrova in Zidanškova brigada pa sta bili določeni za zavarovanje iz smeri Novo mesto na zahodni strani ceste. Doilenjski odred je bil z dvema bataljonoma določen za zavarovanje iz smeri Št. Vid in nemške meje.

Odred se je 12. decembra na povelje štaba XV. divizije zjutraj z dvema bataljonoma premaknil na položaje Čatež—Zaplaz. še istega dne pa je dobil novo povelje, ki je bilo v skladu s poveljem štaba korpusa za napad na Občine. Odred je bil operativno podrejen štabu XV. divizije, zato je od njega dobil naslednje naloge: Z enim bataljonom mora zasedeti položaje na Mali Loki, z enim pa položaje na Čatežu in Zaplazu. Cankarjevi brigadi mora pri napadu na Občine varovati hrbet iz smeri št. Vid. Patrulje mora pošiljati proti Št. Vidu, Dolgi njivi in Primskovemu. S temi patruljami mora pravočasno odkrivati sovražnika in mu preprečiti, da bi Cankarjevi brigadi udaril v hrbet.

Skladno s tem poveljem je štab odreda razporedil bataljona tako, da je drugi bataljon zasedel položaje na Zaplazu, tretji pa z eno četo Dolenjo vas, eno pa je poslal na položaje na Malo Loko. štab odreda je bil v Dolenji vasi pri četi tretjega bataljona. Drugi bataljon je s položajev na Zaplazu pošiljal patrulje čez Primskovo v temeniško dolino ter proti Št. Lovrencu (sedaj Šentlovrenc na Dolenjskem). Toda ves čas napada na Občine se sovražnik v teh smereh ni pojavil, zato odred ni imel nobenih spopadov.

Napad na Občine se je začel 12. decembra ob pol desetih zvečer. Boji so trajali celo noč in še naslednji dan dopoldne, toda sovražnik ne le, da je svoje položaje čvrsto držal v svojih rokah, ampak je iz Trebnjega izvedel celo protinapad na Vrhtrebnje in na Grmado ter prisilil enote XV. divizije k umiku. Tudi iz Velikega Gabra je udaril z močnimi silami napadajočim enotam v levi bok iz Gumbišča na Krušni vrh.

Tako je tudi ta napad ostal brez uspeha, terjal pa je velikilo žrtev na obeh straneh. Po tem napadu pa je štab korpusa začasno opustil napade na Občine; Šlandrova in Zidanškova brigada pa sta dobili povelje glavnega štaba, da se morata vrniti nazaj na Štajersko.

Odred je po napadu ostal z dvema bataljonoma na svojih položajih do večera 13. decembra in se nato premaknil na Brezovo nad Sv. Križem. S patruljami se je zavaroval in

nadziral teren v smeri Čatež, Primskovo in Mirna; budno pa so patrulje nadzirale tudi nemško mejo. Po nalogu štaba XV. divizije je štab odreda poslal 16. decembra drugi bataljon na Mimo, kjer je prevzel skupino terenskih aktivistov in nekaj novih mobilizirancev ter jih v noči na 17. december opremljal čez trebanjsko dolino, Grmado in Dobrnič na Dvor, kjer je novince izročil dolenskem vojnemu področju. Bataljon je imel tudi nalogo, da v skladiščih glavnega štaba prevzame za nujne potrebe odreda obleko, obutev in ostalo vojaško opremo, ki so jo takrat zavezniki že kar v precejšnjih količinah dovažali v Belo krajino z letali.

Na Brezovem sta ostala štab odreda in tretji bataljon.

17. decembra pa sta se premaknila na Brglez, 21. decembra pa v Tihaboj. Zaradi sovražnikovega pritiska na sektorju Litija je prvi bataljon 19. decembra prišel čez mejo k štabu odreda. Tu se je zadržal tri dni, V noči na 22. december pa se je ponovno vrnil čez mejo nazaj.

Od 16. do 22. decembra sta se v okolici Sv. Križa držali Šlandrova in Zidanškova brigada, se pripravljali za odhod čez mejo, vendar sta čakali tudi ugodnega trenutka, ko se bo na sektorju Litija položaj zopet umiril. Čez mejo sta odšli v noči na 23. december in se zjutraj ustavili na Mali Štangi in v Kresniškem vrhu, nato pa sta se že naslednje noči s čolni prepeljali čez Savo na štajersko.

Na položajih Mirna—Cimiik—Čatež je bila XV. divizija brez Gubčeve brigade; ta je bila v blokadi Novega mesta na desnem bregu Krke pod Gorjanci. Brigade so bile še vedno v akcijah za nabavo hrane in jo transportirale proti Žužemberku. Sovražnik se je umaknil iz Trebnjega in bilo je nekaj dni zatišja. Toda že 23. decembra je prvi domobranski bataljon iz Stične napadel Cankarjevo brigado na Zaplazu. Brigada se je po hudih bojih premaknila v Čateško goro, na Tlako in na Dolnje Ravne. Istega dne je druga sovražnikova skupina prišla iz smeri Št. Rupert in napadla XV. brigado v Sajenicah. Ko se je začel spopad v Sajenicah je šel odredov tretji bataljon iz Tihaboja brigadi na pomoč. Toda še predno je bataljon prispel na bojišče, se je sovražnik že umaknil proti Mirni in Št. Rupertu. Spopad v Sajenicah ni bil dolg, sovražniku pa se je posrečilo požgati dvojce gospodarskih poslopij.

Štab divizije je 23. decembra popoldne odredil nov razpored brigad, zato se je XII. brigada z dvema bataljonoma premaknila v Moravče pri Sv. Križu, en bataljon pa je poslala na položaje na Kamni vrh. Petnajsta brigada se je premaknila na položaje Selo—Migolca, štab divizije pa k Sv. Križu.

Tudi tretji bataljon se je skupaj s štabom odreda zvečer tega dne premaknil na Brezovo. Bataljon je imel nalogo strogo nadzirati nemško mejo, zato je pošiljal bojne patrulje ob meji od Okroga do Kamnega vrha, kjer je bil bataljon XII. brigade. Na Brezovem sta ostala do 27. decembra, ko je na nemški meji blizu Vodic prišlo do močnega spopada z Nemci, ki so hajkah okoli Podpeči in so skušali pri Vodicah prekorati mejo. Zaradi nemške očiščevalne akcije onstran meje je bil bataljon in štab odreda v strogi pripravljenosti, bataljon je okrepil in pomnožil tudi bojne patrulje, ki so ob meji postavljale tudi zasede. Toda Nemci po spopadu pri Vodicah niso več prišli čez mejo.

Istočasno, ko so Nemci preiskovali sektor Mamolj in območje okrog Javorij, Gobe in Podpeči, so tudi domobranci napadli iz smeri Pomskega proti Kamnemu vrhu in Moravčam. To so bile štiri domobranske čete. Iz prvega bataljona je bila 71. strelska in težka četa, iz tretjega bataljona je bila 22. četa, iz četrtega pa 39. četa. Iz Kamnega vrha so pregnali bataljon XII. brigade, pri Moravčah pa so se zapletli v boje z deht XII. in Cankarjeve brigade, vendar so se morali umakniti. Po končanih bojih so se vračali čez Čatež proti Pluskarju.

V času, ko sta bila tretji bataljon in štab odreda na Brezovem, se je zvrstilo veliko partijskih in skojevskih sestankov ter sestankov poveljniškega kadra. Glavna tema teh sestankov je bila, kako preprečiti samovoljno odhajanje Štajercev iz enot odreda, ki se je zadnje čase zaskrbľujoče razmahnilo. Sklenili so, da je treba na vsak način preprečiti samovoljno zapušćanje enot. V ta namen so bile postavljene skrite straže in zasede, v katerih so bili sami funkcionarji in zanesljivi borci.

Komandant bataljona se je z dvema borcema postavil v zasedo na takem kraju, kjer je pričakoval, da je prikladna smer za skrivni odhod iz garnizona. Zvečer, ko se je že dobro

stemnilo, je previdno prišel po stezi borec in opazoval na vse strani. Ni opazil zasede in je šel mimo nje. Ko je odšel naprej, ga je komandant bataljona pozval, naj stoji. Toda fant ni hotel počakati in se je spustil v beg. Vsi trije so hkrati užgali za njim in obležal je v grmovju. Nato so mrtvega prinesli v vas. Naslednji dan zjutraj — to je bilo 25. decembra — je bil zbor celega bataljona in vseh borcev prištabnih enot. Mrtvega borca so položili pred vrsto in nastala je mučna tišina.

Pred borci je govoril politkomisar odreda pa komandant odreda, nato pa še politkomisar bataljona. Z obžalovanjem so borcem ta dogodek dali za primer, kako se bo zgodilo z vsakim, ki bo zasačen na begu. Nekatere borce je primer zelo pretresel, nihče pa ni vedel, kdo kuje v sebi načrt za beg in kako je na take borce ta dogodek deloval. Tak primer se ni več ponovil in tudi samovoljno zapuščanje enot je nekaj časa zastalo.

Po spopadih z Nemci 27. decembra pri Vodicaх sta se zvečer štab odreda in bataljon premaknila v Cirknik, minerski vod pa je odšel z 200 kg eksploziva nazaj na sektor Janče, da bi nadaljeval miniranje železnice med Litijo in Zalogom, bataljon pa jim je dal 14 borcev z dvema puškomitraljezoma za zaščito.

Drugi bataljon je bil odsoten že od 16. decembra. Z njim je imel štab odreda le občasno zvezo po kurirjih, ki so kakorkoli uspeli prebiti se čez glavno cesto. Ko je bataljon zjutraj 17. decembra brez spopadov s sovražnikom prispel na Dvor in na dolenskem vojnem področju izročil novince, je takoj odšel v Podgozd, kjer so borci čez dan počivali in prenočili. Naslednji dan je bataljon odšel do črmošnjic in tam ponovno prenočil. Naslednjega dne je nadaljeval pohod do Črnomlja, kjer je dobil nekaj orožja in streliva, največ pa obleke in obutve ter ostale vojaške opreme. Težko obloženi borci so se še istega dne vrnili do Semiča, kjer so prenočili. Zjutraj 20. decembra je bataljon nadaljeval pot in zvečer prispel na Jamo, kjer je prenočil. Naslednjega dne je bataljon dobil na Jami nekaj skromne hrane in zvečer zopet odšel naprej, šel je po znani poti čez Mačkin hrib, mimo Dobrave in Dobrniča do Grmade. Z Grmade je štab bataljona poslal patrolje v trebanjsko dolino proti Trebnjemu in proti

Belšinski vasi pa so povsod naleteli na sovražnika. Dobil pa je tudi obvestila od prebivalcev in od patrolj drugih enot, ki so bile na teh položajih, da je cesta imed Občinami in Trebnjim močno zasedena od sovražnika. Prehod čez cesto ni bil mogoč brez boja. Nasilnega prehoda štab bataljona ni hotel tvegati, ker so bili vsi borci preveč obloženi in taki nesposobni za boj. štab ni smel dovoliti, da bi bataljon izgubil tudi najmanjši del opreme, ker je bila odredu še kako potrebna. Zaradi tega se je odločil, da se bataljon vrne nazaj in da prehod čez cesto poskuša v naslednjih nočeh.

Bataljon je na Jami čakal ugodnega trenutka, da bi zagotovo brez boja prišel čez cesto in v odred prinesel vso opremo. Na Jami je bataljon čakal do 30. decembra, medtem pa sam pošiljal patrolje proti Mirni peči in proti Trebnjemu, da bi ugotovil, kdaj bo mogoče priti čez cesto, štab odreda mu je po kurirju še posebej strogo naročil, da mora na Jami čakati toliko časa, da se položaj na cesti umiri in ne sme ničesar tvegati.

še 30. decembra je štab bataljona dobil obvestilo, da cesto med Mimo pečjo in Novim mestom sovražnik manj nadzira. Že tega večera je odšel na pot v smeri Ajdovec, Brezova reber, Goriška vas, kjer se je predhodnica spopadla s sovražnikom. V spopadu je bil en borec ranjen, bataljon pa se je po isti poti vrnil nazaj na Jamo.

Naslednji večer je bataljon ponovno odšel na pot. To pot je izbral smer Mačkin hrib—Dobrava—Lisec—Kamenje—Babna gora in povsod je prihajal v stik z brigadami, od Babne gore pa se je spustil proti cesti med Krušnim vrhom in Stehanjo vasjo ter v Dolžjih dolih med Medvedjekom in Korendtko prekoračil cesto. Prav na tem odseku ceste, ki jo je imel sovražnik neprestano pod nadzorstvom, je bataljon našel luknjo in odhitel naprej čez Kukenberk in Krtino, od tam pa se je vzel na Malo Loiko. Toda iz doline se je umaknil v zadnjem trenutku, zakaj takoj za njim je prišla sovražnikova kolona po dolini iz št. Lovrenca. Bataljon je nato nadaljeval pot proti Čatežu in 1. januarja 1945 ob 10. uri prispel v Cimik k štabu odreda, kjer so bile zbrane že vse ostale enote odreda. Oprema je bila takoj razdeljena, dobili pa so jo le tisti borci in funkcionarji, ki so je bili najbolj potrebni. Toda ostalo je še veliko borcev brez plaščev, z raztrganimi oblekami in čevlji.³

Okrepljena sovražnikova aktivnost na sektorju Litija

V začetku oktobra so Nemci začeli progo Zidani most—Ljubljana obnavljati, toda cela dva meseca je bil njihov trud zaman. Veliko mostov je bilo večkrat porušenih pa zopet obnovljenih in ponovno porušenih, ne da bi čeznje peljal en sam vlak. Železnico pa so Nemci nujno potrebovali in zato so jo morali obnoviti. Da bi to dosegli so v skladu s svojimi načrti v boju za komunikacije tudi na sektorju Litija izvedli več ofenzivnih akcij in na to celoten sektor držali pod strogim nadzorstvom. Ofenzivne akcije so začeli že nekaj dni prej, kot so začeli osvajati cesto Št. Vid pri Stični—Trebnoje—Novo mesto.

Ko je 28. novembra komandant odreda odšel iz tretjega bataljona s kurirjem čez nemško mejo nazaj v štab odreda ni štab bataljona od obveščevalne službe dobil še nobenih vesti o zbiranju sovražnikovih sil v Litiji in v dolini Save, niti ne o sovražnikovem namenu. Toda že zjutraj 29. novembra je sovražnik začel prodirati iz treh strani proti Goliščam, kjer je bil tedaj bataljon. Ena kolona se je pomikala iz Litije čez Veliki vrh, druga iz Jevnice čez Dolgo nogo, tretja pa iz Prežganja čez Janče.

Bataljon je na Goliščah zasedel položaje za boj in čakal, če se bo sovražnik približal, na vse strani pa je pošiljal izvidniške patrulje, da bi spremljale premike sovražnikovih kolon. Do spopada ni prišlo in bataljon se je zvečer premaknil k Lužarju pod Jančami, nato naslednja dva dni manevriral po okolici in se izognil vsakemu spopadu s sovražnikom. Ne bi bilo pametno spustiti se v spopad z večkrat močnejšim sovražnikom, ki je povrh tega obkrožal bataljon od vseh strani.

Ker sovražnik ni mogel izslediti bataljona, se je strahotno znašal nad civilnim prebivalstvom. Požigal je hiše, pobijal ljudi in tudi žive metal v goreče hiše, ropal in uničeval je vse, kar mu je prišlo pod roke. Ni podatkov, koliko sovražnikovih vojakov je bilo v akciji, vendar je bilo po oceni štaba bataljona in prebivalstva udeleženih najmanj 1000 mož. Veliko hiš so požgali na Dolgi nogi, v Kresniškem vrhu, na Goliščah in na Mali štangi. Hiše, ki niso bile požgane, so

bile izropane. Sovražnik je zaplenil veliko živine in druge hrane. Do odprtega boja med bataljonom in sovražnikom ni prišlo, zato sovražnik ni imel nobenih žrtev. Bataljon pa je izgubil nekaj borcev, ki so bili v patroljah in so padli v roke sovražnika. Šele 2. decembra se je sovražnik umaknil v Litijo, Jevnico in Prežganje.*

Kljub temu, da je moralo pretrpeti veliko strahot, prebivalstvo ni klonilo, pač pa je še naprej živelo z bataljonom in mu dajalo podporo vselej in v vsakem pogledu.

Nemci so tudi v naslednjih dneh pogostokrat križarili po sektorju Janče in to je bil znak, da ta sektor ne mislijo puščati nenadzorovan. Očitno so se zavedali, da ne bodo mogli obnoviti proge, dokler bodo na tem sektorju bataljon in minerei.

V Litiji so 4. decembra ustanovili tudi domobransko postojanko, kar se je skladalo s časom ustanovitve novih postojank ob dolenski cesti. Prišli so iz Vodic (sedaj Vodice nad Ljubljano), njim pa se je pridružilo tudi nekaj domačinov in je tako postojanka 12. decembra štela že 82 mož. Že v prvih dneh bivanja v Litiji so se pokazali zelo aktivni. Svoje akcije so vedno izvajali s pomočjo Nemcev, zato so se počutili zelo močne in gospodovalne.

* Kako kruto se je sovražnik znašal nad prebivalstvom, najbolj zgovorno priča dnevnik minerskega voda, v katerega je komandir voda Jože Štrukelj-Izidor za dneve od 29. novembra do 3. decembra napisal tole:

Za 29. november:

Dne 29. novembra ob 8. uri se je začela večdnevna hajka na tukajšnjem sektorju. Pride prva obveščevalna (obvestilo obveščevalne službe — op. avtorja), 500 Švabov gre čez Veliki vrh, 350 Švabov gre z Janč sem, na Dolgi nogi je vse zeleno Švabov. Podobne vesti so kar deževale v štab bataljona in res, kmalu je začelo okrog in okrog goreti. Švabi so zažigali civilne hiše in vasi in to skoraj totalno. Civilni narod so Švabi pobijali, streljali, v ogenj so žive metali. Res obupno je bilo naše čakanje na Goliščah, ko poslušamo podobne vesta. Trikrat smo tekli na položaje tako, da smo na to morali kar na položajih ostati. Šele, ko je nastopil večer, se je to umirilo. Sedaj nismo mogli drugače, kot da od tu odidemo, kar slutil sem že vnaprej, da jutri pridejo sem.

Ponoči je naredil bataljon premik k Lužarju, mi minerei smo pa odšli v Kresniški vrh, samo obveščevalci so tam na Goliščah ostali.

Za 30. november:

Zgodaj zjutraj smo bili zopet na nogah. Pripravili smo si za zajtrk žgancev, a takoj nato pride neki kurir, da imam na gospodarski (gospodarski komisiji litijskega odbora OF — op. avtorja) minerski material. Šel sem tja, a predno sem prišel do hiše, že slišim močno streljanje na Goliščah. Švabi so že na mestu, kjer smo bili mi včeraj. Moral sem takoj v hosto, ker ena kolona prodira v Kresniški vrh. Tudi tukaj so požgali Nemci hišo, v kateri se je nahajala gospodarska. S hišo vred so sežgali tudi tri ženske, dve domači, že stari, a tretja je bila sosedova, je pa šla ravno mimo te hiše, a Švabi jo primejo ter še njo porinejo v gorečo hišo.

Cel dan sem bil v gozdu, po dolgem iskanju svojih ljudi sem jih končno našel v nekem smrečju,

Za 1. december:

Ob 7. uri zjutraj na 1. december smo odšli proti Jančam, da poiščemo bataljon Dolenjskega odreda. Celo dopoldne smo iskali bataljon pod Jančami, pri Lužarju, končno dobimo na poti neko žensko, ki je izjavila, da gredo iz Jevnice Švabi, a bataljon se je ponoči umaknil v neko hosto.

Umaknili smo se nazaj proti Mali Štangi, mislili smo poiskati kako celo hišo, da nam kaj skuhamo, saj že cel dan nismo nič jedli. Ravno smo se z gospodinjo dogovorili, pa priteče domače dekle: »Na Dolgi nogi gori!« Morali smo se zopet v hosto umakniti.

Za 2. december:

V tej noči sem pa enkrat šel na peč, kjer sem sladko zaspal. Z dnevom sem vstal ter odšel malo proti vrhu Male štange. Nekaj časa že hodim, pa zagledam ljudi na vrhu. Tudi obveščevalna je prišla — iz Štangarskih Poljan gredo Švabi. Čisto počasi sem se po hosti plazil proti vrhu, da vidim, katera vojska je na vrhu. Končno spoznam partizane iz tretjega bataljona Dolenjskega odreda. Tako sem končno našel bataljon.

Ko sem popoldne hodil po Goliščah po pogoriščih sem opazil pri neki požgani hiši moža, ki je z žalostnim pogledom zrl v pogorišče. Po kratkem razgovoru sem od njega zvedel, da so mu Švabi požgali dom, živino, ženo in šest otrok. »Sedaj sem ostal sam na svetu, čisto sam!« Ostal je le še domač pes, ki je tudi žalostno sedel na pogorišču.

Danes na 2. december so spet odšli vsi Nemci, kar jih je pred tednom prišlo. Tudi železniška proga ni več tako zastražena, kot zadnji teden. Pet dni je trajala ta ofenziva. V enotah so bili Nemci, Estonci, Rusi, beli; vsi ti so požgali 24 hiš in pobili okrog 20 civilistov in partizanov. Mnogo je bilo tudi ranjenih. Nešteto prašičev in živine so sežgali. Se nekega partizana, ki je bil že tri tede pokopan, so odkopali ter sežgali.

Za 3. december:

Dne 3. decembra, bila je nedelja, šel sem v Kresniški vrh, od tam sem šel z dekleti kropit neko družino z Golišč, ki so jo Švabi s hišo vred zažgali. Samo gospodar je ostal. Stal je pri krsti ter zrl v svojo družino, od katere je ostalo samo še nekoliko ožganih kosti.

Zjutraj 6. decembra je na Malo Stango prišel prvi odredov bataljon, da bi na sektorju zamenjal tretjega. Z njim je prišel tudi politkomisar odreda. Pozanimal se je, kakšen je položaj in si ogledal pogorišča po vaseh. Komandirju minerskega voda je dal nalogo, naj vod nadaljuje z miniranjem železnice. Zato so minerei še istega dne odšli z Male Stange v Kresniški vrh, kjer so imeli skrit eksploziv in pripravili vse za miniranje. Že zvečer so odšli v akcijo. Zaminirali in porušili so dva obnovljena železniška mostova, eden je bil dolg 6 metrov in 3 metre visok, drugi pa dolg 7, visok pa 2 metra. Poleg tega so uničili tudi 32 tračnic in se zjutraj ob petih vrnili brez žrtev.

Naslednji dan popoldne je ena četa prvega bataljona skupaj z minerei odšla k progi, da bi napadla delavski vlak, ki 28. novembra ni pripeljal. Pa tudi tokrat je četa z minerei zastonj čakala do noči. Ker vlak ni pripeljal, so minerei minirali progo in uničili 56 tračnic.

V treh dneh se je štab prvega bataljona seznanil s položajem na tem sektorju in tretji bataljon je 8. decembra zvečer odšel čez nemško mejo k štabu odreda, čez mejo je prišel brez spopada s sovražnikom in se zjutraj 9. decembra nastanil v Tihaboju.

Po dveh minerskih akcijah so Nemci in domobranci že 9. decembra šli v pogon za bataljonom in minerei. Patrulja bataljona, ki je bila poslana zjutraj v smer štangarske Poljane, se je ob desetih vrnila in poročala štabu bataljona, da se iz Štangarskih Poljan proti Veliki štangi pomika sovražnikova kolona, ki šteje kakih 100 mož. Bataljon je takoj odšel proti Veliki Štangi in se pod Kamplovim hribom razdelil na več skupin. Po skupinah je zasedel položaje severno in zahodno od Velike Stange, da bi sovražnikovo kolono pričakale in iznenadile z več strani, jo zmedle in razkropile. Kolona je šla čez Veliko Stango in se usmerila proti Koškim Poljanam in Tujemu grmu. Tedaj pa jo je bataljon napadel s treh strani. Udaril je po čelu kolone, po sredini z desne strani in od zadaj po zadnjem delu kolone. Zaradi iznenadnega navzkrižnega ognja se je sovražnik res razkropil in je trajalo precej časa, da se je ponovno zbral na Veliki štangi. Nato je sovražnik pripravil napad, vendar se mu je izjalovil, ker je ponovno doživel navzkrižni ogenj, saj je bil bataljon na položajih tako razpostavljen, da so si posamezne skupine

lahko pomagale med seboj in sovražnik ni mogel izbrati cilja za glavni udarec. Ponovno se je moral umakniti nazaj in začelo se je medsebojno obstreljevanje na daljše razdalje, trajalo je kako uro in pol.

Medtem pa so se začele vračati tudi druge patrulje bataljona, ki so bile poslane v druge smeri. Napovedale so še dve sovražnikovi koloni. Ena je šla iz Jevnice čez Dolgo nogo; ta je bila najbližja in tudi najbolj nevarna, ker se je bataljonu bližala za hrbtom. Druga pa je prišla iz Litije in bi bataljonu udarila v levi bok, spojila pa bi se s skupino, ki je bila že zapletena v spopad.

Ko je štab bataljona zvedel, da se bataljonu sovražnik približuje za hrbtom, je odredil premik v Kamplov hrib in zasedbo položajev za krožno obrambo. S prvotnih položajev se je umaknil neopazno med kratkotrajnim zatišjem, zato je sovražnik ob ponovnem napadu z Velike Š tange udaril v prazno. Sovražnik je nato iskal bataljon in ga s patruljami tudi izsledil. Kmalu je njegove položaje začel obstreljevati s težkimi minometi. Od drobca mine je padel en borec, več žrtev pa ni bilo. Predno je sovražnikova pehota ponovno napadla, se je bataljon umaknil tudi s teh položajev tako, da ga sovražnik ni opazil. Premaknil se je k Lužarju pod Jančami. Ostali dve sovražnikovi koloni sta zamudili ugoden čas in bataljon se je tako izmaknil iz obkolutve, pa tudi spopadov ni imel več, ker ga sovražnik ni več izsledil.*

Po oceni štaba bataljona naj bi imel sovražnik v spopadu najmanj 16 mrtvih, koliko je bilo ranjenih, pa ni bilo ugotovljeno. Bataljon je poleg borca, ki je padel, tudi tri pogrešal, izgubil pa je tudi štiri puške.

Sovražnik je po spopadu in umiku bataljona požgal na Mali Štangi še štiri hiše, ostale pa izropal ter se vrnil na izhodiščne položaje.

Naslednjega dne se je bataljon premaknil od Lužarja v Jablaniške Laze na sektor Mamolj. Komandant bataljona in

* Po poročilih odrednega obveščevalnega centra je bila v akciji 2. četa 1. bataljona 28. SS policijskega polka »TÖDT« z 80 možmi in 70 domobrancev. Sodelovale pa so tudi druge enote, ker je vsaka od treh kolon štela najmanj 100 mož. Vsekakor je sodelovala tudi nemška posadka iz Litije in posadke drugih sosednih postojank.

komandir minerskega voda sta se pred odhodom bataljona dogovorila za minersko akcijo, ki naj bi jo izvedli v noči na 14. december.

Že 9. decembra so z Male Stange odšli štirje minerei z mulo po razstrelivo na Mamolj, kjer so imeli skritega večjo količino. Vrnili so se v noči na 13. december skupaj s prvim bataljonom. Ustavili so se pri Hostnem Pintarju, kamor je zjutraj prišel tudi komandir minerskega voda. Čez dan so pripravili eksploziv za miniranje, zvečer pa so šli v akcijo. Bataljon jim je dal 14 borcev z dvema puškomitraljezoma za zavarovanje. Nosili so kar 100 kg eksploziva s pripadajočim minerskim materialom. Med Slapnico in Jevnico so minirali podporni zid ob železniški progi. V 14 kanalov — propustov za vodo — so vložili vseh 100 kg eksploziva. Miniranje je bilo tako učinkovito, da se je na progo zrušilo 80 metrov podpornega zidu, ki je bil visok od 3 do 5 metrov, z zemljo vred. Ob desetih zvečer so se že vsi vrnili k Hostnem Pintarju.

Bataljon se je 14. decembra zopet vrnil na sektor Mamolj in se tedaj nastanil prav na Zgornjem Mamolju. Na sektorju Janče je ostalo le nekaj obveščevalcev in trije minerei. Ostali minerei so odšli skupaj z bataljonom do Cerovice, od tam pa so sami nadaljevali pot čez nemško mejo k štabu odreda po eksploziv.

Prvi bataljon je bil na Mamolju samo 15. decembra in se že naslednjega jutra premaknil na Bukovico, ker je sovražnik poslal iz Litije proti Mamolju več močnejših skupin, vendar se je bataljon izognil vsakemu spopadu. Toda sovražnik je bataljon zasledoval še 17. in 18. decembra, pa brez uspeha. Bataljon se je sovražniku spretno izmikal, zvečer 18. decembra pa se je moral umakniti čez nemško mejo k štabu odreda na Brglez. Pri štabu je bil tri dni, v noči na 22. december pa je ponovno odšel nazaj čez mejo, ker se je medtem položaj na sektorju Litija že umiril. Z bataljonom je šel tudi komandant odreda. Med pohodom je odšel del bataljona v Jablaniške Laze, večina bataljona pa je odšla v Kresniški vrh.

Naslednje jutro sta prišli na položaje Mala Stanga in Kresniški vrh šlandrova in Zidanškova brigada, ki sta se čez dan pripravljali za prehod čez Savo.

V noči na 24. november je bil bataljon ob železniški progi v zasedah proti Kresnicam in proti Poganečku, da bi zavaroval brigadama prevoz čez Savo. Borci so bili na položajih celo noč, toda sovražnika ni bilo in brigadi sta se do jutra prepeljali s čolni čez Savo brez spopadov s sovražnikom. Zjutraj je bataljon odšel nazaj v Kresniški vrh, kjer je čez dan počival, zvečer pa je odšel na sektor Mamolj v Jablaniške Laze, kjer je bil tudi ostali del bataljona.

Med tem, ko je bila večina bataljona v Kresniškem vrhu, je sovražnik zopet križaril po sektorju Mamolj. Del prvega bataljona, ki je bil na tem sektorju, se je sovražniku izmikal, da ni prišlo do spopadov z njim. Nemci so 27. decembra ponovno pregledali vse zaselke v okolici Mamolja, Preske, Gobe in Javorja in so prišli celo na mejo in čez. Na meji je prišlo do spopadov s patruljami tretjega bataljona, ki so nadzirale nemško mejo.

Komandir minerskega voda je z dvema minercema že od 14. decembra čakal na sektorju Janče, da se vrnejo ostali minerei, ki so odšli k štabu odreda po eksploziv. Namesto minercev pa je dobil povelje, da se mora tudi on z ostalimi minerei javiti v štabu odreda zaradi nadaljnjih navodil za delo. Zato so vsi štirje v noči na 22. december odšli iz Golišč in zjutraj prispeli v Jablaniške Laze, kamor je prav to noč prišel del prvega bataljona s sektorja Sv. Križ. Ostali so pri njemu dva dni, v noči na 24. december pa so odšli čez mejo in se zjutraj javili v štabu odreda. Tako je bil cel minerski vod pri štabu odreda do 27. decembra, ko se je skupaj s 14 borci iz tretjega bataljona z dvema puškomitraljezoma, dvema mulama in 200 kg eksploziva ponovno odpravil čez nemško mejo in zjutraj prispel k Hostnemu Pintarju.

Najprej so minerei v gozdu skrili eksploziv, nato pa so si skuhali zajtrk. Toda mirno niso pozajtrkovali, ker je iz Litije prav tedaj prišla proti Hostnemu Pintarju kolona domobrancev. Morali so se hitro umakniti, pa so jih domobranci kljub temu opazili. Zasledovali so jih celo dopoldne in jih celo obkolili. Rešili so se s prebojem, ki pa k sreči ni terjal žrtev med njimi, koliko žrtev so imeli domobranci, pa ni bilo mogoče ugotoviti. Naposled so domobranci izgubili sled za njimi in so se vrnili v Litijo, potem ko so zaplenili muli, minerskega materiala pa niso našli.

Minerei so že popoldne pripravili vse za akcijo, ki so jo nameravali izvesti ponoči. Zvečer so se skupaj z zaščito iz tretjega bataljona spustili v dolino proti progi, vendar niso prišli do proge, ker so že prej zašli v sovražnikovo zasedo. K sreči niso imeli žrtev in so se umaknili nazaj v hrib, med umikom pa so naleteli na še eno zasedo in tudi tokrat so jo srečno odnesli. Sovražnik jih je zasledoval kar ponoči, zato so se vsi skupaj še to noč umaknili v Jablaniške Laze in se zjutraj 29. decembra tam sešli s prvim bataljonom. Toda tudi v Jablaniških Lazah niso imeli miru. Že istega dne so Nemci in domobranci ponovno hajkali po sektorju Mamolj in prišli so tudi v Jablaniške Laze. Bataljon se je skupaj z minerei umaknil v Žerjavico, kjer jih sovražnik ni izsledil.

Štab bataljona je zvedel, da se v Litiji zbirajo večje sovražnikove sile, ki imajo namen očistiti cel sektor Litije. Zato je sklenil, da se bataljon začasno umakne čez mejo k štabu odreda. Bataljon je v noči na 30. december odšel čez mejo in zjutraj zadnjega dne leta 1944 prispel k štabu odreda v Cirk. Z bataljonom so odšli tudi minerei, na sektorju Litija pa ni ostala nobena odredova enota več/*

Sovražnik je res izvedel obširno očiščevalno akcijo na celem območju med Savo in nemško mejo, toda odredove enote so se mu pravočasno umaknile. Po tej akciji pa je sovražnik 4. januarja 1945 pritiskal čez mejo v trebanjsko dolino.

Cel december so, tretji bataljon v začetku, prvi bataljon in minerei pa proti koncu meseca, dobro prenašali sovražnikovo okrepljeno aktivnost na sektorju Litija in med tem izvedli več akcij na progi. Spretno so manevrirali na celim sektorju, se pri Veliki štangi tudi dobro spoprijeli s sovražnikom in mu prizadejali precej izgub, izmaknili pa so se vsem večjim spopadom in obkolitvi, da večjih žrtev sploh niso imeli.

Napad na Občine

Domobranci so od 13. decembra, ko je bil končan zadnji napad na njihovo postojanko na Občinah, imeli dovolj časa, da svoje postojanke v Velikem Gabru, na Občinah, pri Sv. Ani in na Daljnem vrhu dobro utrdijo. Cesto od št. Vida

pri Stični do Novega mesta so držali pod svojim nadzorstvom iz teh postojank, imeli pa so svoje enote razporejene tudi v Trebnjem, na Medvedjeku, na Ponikvah, v Biški vasi in v Mirni peči. Vse njihove enote so bile zelo aktivne, zato so imele enote VII. korpusa z njimi neprestano hude spopade.

Štab korpusa je konec decembra sklenil, da pretrga to sovražnikovo obrambno črto, ki je poleg reke Save predstavljala drugo veliko oviro za povezavo enot VII. korpusa na Dolenjskem in IV. operativne cone na štajerskem.

V postojanki na Občinah je bil tedaj četrti domobranski bataljon brez ene čete, iz tretjega pa sta bili 15. in 22. četa, kar je po grobem izračunu znašalo nekaj nad 600 mož. Domobranci so bili močno utrjeni v vasi, najmočnejše utrdbe pa so imeli na hribčku jugovzhodno od vasi na koti 350 v okolici transformatorja. Ta hribček je dominiral nad vso okolico, zato je bil nanj usmerjen glavni udarec napadajočih enot. V trebanjski dolini je bil še vedno V. domobranski bataljon iz Velikih Lašč, vrh Medvedjeka pa je držal prvi domobranski bataljon iz Stične.

Za sodelovanje v napadu na Občine je štab korpusa uporabil vse svoje podrejene operativne enote, sodelovalo pa naj bi tudi zavezniško letalstvo. Povelje za napad je izdal 31. decembra 1944.

Za neposredni napad in za zavarovanje proti Velikemu Gabru in proti Trebnjemu je določil enote XV. divizije, enote XVIII. divizije pa za širše zavarovanje proti Novemu mestu, dve brigadi pa za korpusno rezervo.

Korpusna artilerija je dobila nalogo, da sodeluje v napadu s tremi havbicami in dvema topoma.

Notranjskemu odredu je dal nalogo, da v času napada na Občine napada sovražnika v Cerknici, ki se je tam utrjeval.

Dolenjski odred je dobil nalogo, da napad zavaruje iz smeri Veliki Gaber in proti nemški meji ter da z eno četo neprestano nadzira temeniško dolino. Odrejeni so mu bili položaji od Male Loke do Kamnega potoka. S teh položajev naj bi preprečil sovražniku, da bi prišel po dolini Št. Lovrenc—Mala Loka in Velika Loka napadeni postojanki na Občinah na pomoč iz severne strani. Dobil je tudi nalogo, da mora napadati sovražnikovo postojanko iz smeri Velika

Loka—Kamni potok. Za komandno mesto štaba odreda mu je določil Trebanjski vrh.

To je bil načrt za pravi frontalni napad na črti Veliki Gaber—Daljni vrh z glavnim udarcem na Občine. Vse enote korpusa so bile zbrane na južni in zahodni strani ceste, edina enota, ki je bila na severni strani je bil Dolenjski odred.

štab XV. divizije je za neposredni napad na Občine določil Cankarjevo brigado z dvema bataljonoma in divizijsko jurišno četo, en bataljon te brigade in bataljon Gubčeve brigade pa za divizijsko rezervo. Gubčeva brigada z ostalimi bataljoni pa je dobila nalogo, da v času napada na Občine izvede demonstrativni napad na sovražnikovo postojanko v Novem mestu z južne strani in s tem veže sovražnika nase. XV. brigado je odredil za zavarovanje iz smeri Trebnje, XII. pa iz smeri Medvedjek—Veliki Gaber in proti Selam pri Šumberku.

štab XVIII. divizije je za zavarovanje v smeri Ponikve—Sv. Ana in Mirna peč določil Ljubljansko brigado, IX. in Levstikovo pa za korpusno rezervo.

Pričakovalo se je, da bo zavezniško letalstvo 1. januarja 1945 okrog 15. ure bombardiralo Občine, Št. Vid pri Stični in Sv. Anu ter napadalo sovražnika vzdolž ceste med Velikim Gabrom in Mirno pečjo z mitraljiranjem in bombardiranjem.

Napad naj bi se pričel po bombardiranju, zato bi morale biti vse enote na odrejenih položajih 1. januarja do 14. ure. Napad se bo začel na znak z rdečo in belo signalno raketo.

Štab odreda in tretji bataljon sta bila 29. decembra v Cimiku, kamor je naslednji dan prispel tudi prvi bataljon skupaj z minerei s sektorja Mamolj. Drugi bataljon še tudi 31. decembra ni prišel z Jame, kjer je čakal priložnosti, da se brez bojov vrne čez cesto k štabu odreda. Tega dne pa je štab odreda dobil še povelje štaba korpusa za sodelovanje odreda v napadu na sovražnikovo postojanko na Občinah. Šele 1. januarja 1945 ob 10. uri je drugi bataljon srečno prispel z vso novo opremo v Cirknik.

Tako je bil v zadnjem trenutku končno le zbran celoten odred, ki je že takoj po kosilu odšel na odrejene položaje.

V skladu s poveljem štaba korpusa za napad na Občine je štab odreda prvemu bataljonu odredil položaje na Mali Loki in mu dal nalogo, da z močno bojno patroljo nadzira

temeniško dolino, manjše patrulje pa pošilja v smer proti Velikemu Gabru **čez** Dolgo njivo in Mačji dol ter čez Št. Lovrenc do Martinj e vasi. O vsalkem sovražnikovem premiku na tem sektorju mora takoj obvestiti štab odreda. Če bi sovražnik prišel po dolini iz št. Lovrenca, ga mora bataljon pri Mali Loki napasti in mu preprečiti nadaljni prodor proti Veliki Loki.

Drugemu bataljonu je odredil položaje na hribu nad Veliko Loko od Trnja do kote 314. Dal mu je nalogo, da prepreči sovražniku vdor v dolino Velike Loke po cesti **iz** Korenitke, če pa bi sovražnik prišel po dolini iz št. Lovrenca, mora pomagati prvemu bataljonu, da sovražnika ustavi. Poleg tega mora pošiljati bojne patrulje čez Čatež na sektor Sv. Križ do nemške meje, na sektor Primskovo pa izvidniške patrulje. O sovražnikovih premikih na sektorju Sv. Križ in ob nemški meji mora štabu odreda takoj poročati, sovražnika pa s patruljami napadati.

Tretjemu bataljonu je odredil položaje ob cesti od kote 314 do Kamnega potoka z nalogo, da prepreči sovražniku, da bi napadeni postojanki poslal pomoč iz Trebnjega čez Prudof ali čez Račje selo in Mrzlo lužo. Pošiljati mora bojne patrulje do Gornje Nemške vasi, proti Račjemu selu in proti Peklu. Eno četo mora imeti pripravljeno za neposredni napad na sovražnika, ki je bil na položajih v gozdu kakih 300 m severovzhodno od vasi Občine.

Štab odreda je bil s prištavnimi enotami in pratežem na Trebanjskem vrhu, vendar je bila večina članov štaba neprestano na položajih pri bataljonih.

Že prve patrulje, ki so bile 1. januarja poslane proti Sv. Križu in nemški meji, so se spopadle z Nemci, ki so zjutraj prišli čez mejo. Spopadi so bili na Orešju, pri Tiha-boju in pri Moravčah. Nemci so požgali nekaj hiš v Pretržju, na Brezovem in na Grebinu in se potem vrnili nazaj čez mejo. Patrulje so tudi zvedele, da se v Litiji zbira veliko sovražnikove vojske, !ki se pripravlja na vdor proti Sv. Križu in Trebnjemu. Tako so bile potrjene vesti, ki jih je dobil še pred novim letom štab prvega bataljona na Mamolju. Zaradi tega je štab odreda posvečal veliko pozornost sektorju Sv. Križ in nemški meji, kar je slabilo moč odreda na položajih pri Veliki Loki.

Kakor odred tako so tudi vse ostale enote pravočasno zasedle odrejene položaje in pričakovale zavezniškega letalstva. Toda letal ni bilo. Vnovič se je izkazalo, da se na letalstvo ni moči vedno zanesti. Zaradi tega je štab korpusa ob 16. uri s signalnimi raketami dal znak za začetek napada. Topništvo je najbolj obstreljevalo utrdbe na koti 350, da bi

Napad na postojanko na Občinah 1. januarja 1945

tako neposredno pomagalo pehoti razbijati utrdbe, obstreljevalo pa je tudi središče vasi, ikjer so bili položaji sovražnikovega težkega orožja. Bataljoni Cankarjeve brigade so izvedli tri juriše, toda sovražnik je vse odbil. Po treh juriših so se bataljoni pomaknili nekoliko nazaj, saj so imeli tri mrtve in 31 ranjenih, topništvo pa je začelo »s ponovnim obstreljevanjem. Obstreljevanje je trajalo do mraka, nato pa še od 22. ure zvečer do 3. ure zjutraj. Topništvo je izstrelilo vsega skupaj 595 granat, vendar brez pravega uspeha. Več kot polovico granat ni eksplodiralo, ker je bilo strelivo od dolgotrajnega in neprimernega v Skladiščen ja pokvarjeno. Neuspeh topništva je domobrancem dvigal borbeno moralo, da so se zagrizeno borili in preprečili enotam Cankarjeve brigade vsako približevanje.

Na položaje odreda se niso videle signalne rakete, s katerimi je štab korpusa dal znalk za začetek napada. Da se je napad začel, je komandant odreda sklepal po tem, ko so na Občine začele grmeti topovske granate, kmalu zatem pa še množično streljanje mitraljezov, pušk in drugega orožja.

Četa tretjega bataljona je šla v napad skozi gozd proti Občinam. Kmalu jo je ustavil sovražnikov ogenj, ki se je vsul iz utrjenih položajev v gozdu pod vasjo. S teh položajev so domobranci z mitraljezi žgali po gozdu navzdol, da se jim ni bilo mogoče približati. Četa jih je začela obstreljevati, bila pa je prešibka, da bi jih naskočila z jurišem. Poleg tega med drevjem ni bilo mogoče metati ročnih bomb. Bataljon ni imel več na razpolago borcev, da bi četi poslal okrepitev, zato je te domobranske položaje le obstreljevala s primerne razdalje celo popoldne, žrtev pa ni imela, verjetno pa tudi domobranci ne.

Cel odred se je na teh položajih nahajal do jutra 2. januarja, tedaj pa se je s prvim bataljonom premaknil na Mačkovec, drugi je odšel k štabu odreda na Trebanjski vrh, tretji pa v Škovec. Tretji bataljon je pustil eno četo še vedno na položajih nad Trnjem in pošiljal patrolje proti Račjemu selu in proti Gornji Nemški vasi, prvi bataljon pa v temeniško dolino in proti Velikemu Gabru. Drugi bataljon je nadziral sektor Sv. Križ, zato je ena njegova četa neprestano patroljirala ob nemški meji in okrog Sv. Križa.

Sovražnik je že zjutraj 2. januarja krenil v protinapad na celi črti od Velikega Gabra do Mirne peči. Najhuje je napadel proti Vrhtrebnjemu, od koder mu je uspelo odriniti XV. brigado, čez Grič pa je napadel proti Grmadi in prisilil k umiku bataljon Cankarjeve in bataljon Gubčeve brigade. Hudi boji so bili tudi na Krušnem vrhu, okrog Stehanje vasi in Babne gore, kjer se je borila XII. brigada in deli Cankarjeve. Domobranci so pritisnili tudi proti Luži in Knežji vasi, kjer sta jih zadržala bataljon Cankarjeve brigade in divizijska jurišna četa. Boji so trajali cel dan, proti večeru pa so se domobranci zopet umaknili v postojanke. Zvečer so enote VII. korpusa ponovno zasedle prejšnje položaje in ponoči ponovno napadle Občine.

Na sektorju odreda je bil 2. januarja mir, razen na sektorju Sv. Križ, (kjer je sovražnik ponovno prišel čez mejo. Četa drugega bataljona je imela z njim hud spopad na Grebinu in je imela kar 4 mrtve in dva ranjena. Koliko žrtev je imel sovražnik, ni bilo ugotovljeno.

Za odred je nastal težak položaj. Ker so boji okrog Občin še vedno trajali, položajev pri Veliki Loki ni smel zapustiti, nevarnost pa mu je pretela od Sv. Križa. K sreči se 3. januarja sovražnik tudi pri Sv. Križu ni pojavil.

Tudi drugi napad na Občine ni uspel in sovražnik je 3. januarja začel z obkoljevalnimi akcijami in udaril enotam VII. korpusa za hrbet iz Novega mesta čez Ajdovec proti Dobrniču in čez Muljavo in Zagradec proti Žužemberku, nato pa proti Dobrniču. Tudi čez Sela pri Šumberku je prodril z močno kolono do Lisca. Zaradi tega so se morale brigade umakniti z dotedanjih položajev in se spopasti s sovražnikom pri Koritih, na Liscu, okrog Žužemberka, Ostrega vrha in Ajdovca vse do Sadinje vasi in Vinkovega vrha.

Šele 4. januarja, ko so se brigade že umaknile z dotedanjih položajev, je zavezniško letalstvo napadlo sovražnikovo postojanko na Občinah. Bombardiranje tudi tokrat ni imelo uspehov in postojanka ni imela skoraj nobene škode. Več bomb pa je padlo tudi na tiste položaje, kjer so bile prej enote VII. korpusa. Letalstvo je torej zamudilo kar štiri dni in v skupnem napadu ni sodelovalo.

Po bojih, ki so divjali med dolenjsko cesto in Krko, so brigade zasedle položaje na levem bregu Krke od Zužember-

ka do Vinkovega vrha, 5. januarja pa so marale XII. brigada in jurišni četi obeh divizij oditi v Suho krajino na pomoč brigadi VDV, ki je tam imela hude boje s sovražnikom, ki je pritiskal iz Kočevja in Ribnice.

Na sektorju Sv. Križ se 3. januarja sovražnik ni pojavil, pač pa je imela z njim spopade v temeniški dolini patrolja prvega bataljona. V noči na 4. januar pa je sovražnik prodril z močnimi silami iz Litije čez nemško mejo in zasedel Sv. Križ. Tam se je razdelil v dve koloni, prva je nadaljevala pohod proti Mirni, druga pa proti Čatežu in Trebnjemu, štab odreda je takoj, ko se je sovražnik pojavil v Sv. Križu, poslal prvi bataljon proti Moravčam, tretjega pa čez Gornik do Brgleza. Oba bataljona sta sovražnika napadala na cestah **iz** zased skoraj do noči. Toda bila sta prešibka in ga nista mogla zadržati. V teh spopadih je odred imel dva borca ranjena, sovražnik pa je imel štiri mrtve in šest ranjenih. Do jutra

5. januarja je sovražnik zasedel obe cesti in odred se je skupaj s komando mesta Trebnje znašel v majhnem trikotniku cest Sv. Križ—Čatež—Velika Loka—Trebnje in Sv. Križ—Mirna—Trebnje.⁵

Umik s sektorja Sv. Križ

Odred je 4. januarja 1945 ostal na Trebanjskem vrhu odrezan od ostalih enot VII. korpusa. Štab odreda je pričakoval, da bo sovražnik že naslednjega dne odred napadel z večjimi silami. Manevrski prostor je bil zelo majhen in bi odred že v prvem dnevu lahko zašel v zelo kritičen položaj. Vse ceste okoli njega je sovražnik močno blokiral. Treba je bilo hitro poiskati prostor med sovražnikovimi položaji, da bi se že do jutra umaknil s Trebanjskega vrha oziroma na drugi sektor. Imel je tudi štiri ranjence, poleg tega pa se je odredu pridružila komanda mesta Trebnje, ki je tudi imela nekaj ranjencev in bolnikov. Treba jih je bilo spraviti v bolnišnice. Zaradi tega je štab odreda že zvečer poslal obveščevalce in več patrolj do glavne ceste, da bi ugotovili, kje bi se lahko prišlo čez cesto proti Kriki. Odločil se je, da se odred še to noč prebije proti Žužemberku, kjer bi prišel v zvezo s štabom korpusa in se nadalje ravnal po njegovih navodilih.

Cele štiri ure so borci stali ponoči na sredi vasi Trebanjski vrh v hudem mrazu, slabo oblečeni in obuti. Toda vsi so potrpežljivo čakali, ker so vsi vedeli, da je edina pravilna rešitev ta, da se odred umakne s tega sektorja še preden bo sovražnik udaril po njem z veliko močjo. Šele malo pred drugo uro ponoči 5. januarja je štab odreda na podlagi poročil obveščevalcev odredil smer pohoda. Odločil je, da se odred prebije v smeri Krušnega vrha in Kozjaka, čez cesto pa se bo prebil med Medvedjekom in Korenitko. To je bila ista smer, po kateri se je drugi bataljon pred nekaj dnevi vrnil z Jame.

V predhodnico je bil odrejen tretji bataljon, drugi je prevzel ranjence, prvi pa je bil v zaščitnici. Ob dveh ponoči se je začela odredova kolona spuščati s Trebanjskega vrha proti Rojam, od tam pa po stranski poti do Male Loke. Predhodnica je ugotovila, da na Mali Loki ni sovražnika. Nato se je kolona spustila čez Malo Loko v dolino, nato pa se je vzpe-la čez Kukenberk v hrib in v gozd, vzhodno od kote 412. Tretji bataljon se je iz gozda hitro spustil na cesto in postavil v obe smeri po eno četo v zasedo, prvi bataljon pa je prevzel vodstvo kolone. Kolona se je raztegnila čez cesto in travnike po dolini med Krušnim vrhom in Stehanjo vasjo. Za prvim bataljonom je hitel drugi z ranjenci, na koncu pa se je priključil še tretji bataljon in prevzel vlogo zaščitnice.

Prehod čez cesto se je posrečil brez spopadov s sovražnikom, ker se ta prav tedaj ni pojavil, čeprav je sicer na tem odseku ceste neprestano patroljiral. Vse je šlo lepo do Babne gore, tam pa je izpod prvega kozolca iznenada zapel puškomitraljez. Predhodnica ni niti za trenutek oklevala. Zapodila se je proti kozolcu in užgala z vsem orožjem. Domobrancev, ki so bili tam v zasedi, ni bilo veliko, mogoče je bila le mitralješka trojka. Hitro so se umaknili in se izgubili v temi med hišami. Vsem je bilo takoj sumljivo, ker so domobranci takoj izginili. Znano je bilo, da nimajo navade v trojkah patroljirati ponoči po odročnih zaselkih in vaseh. Pričakovati je bilo, da je nekje v bližini njihova večja enota. Zaradi tega so borci v predhodnici še poostrili budnost in skrbno preiskali vso okolico pred kolono. Glavnina je spešila korak, čeprav je bila hoja po snegu in v mrazu težavna, še posebej po grapah in po gozdu. Od Babne gore je odred nadaljeval

pohod po gozdu med Kozjekom in Šumberkom skozi Osredok, mimo Volejih jam do vasi Zalisec, kjer je naletel na enote XV. brigade.

Predvidevanja so bila pravilna, kajti ponoči je četrti domobranski bataljon šel v akcijo v dveh kolonah. Prva je šla po cesti iz Zagorice čez Sela pri Šumberku, ki je verjetno tudi poslala na Babno goro patruljo, s katero se je spopadla odredova predhodnica, druga pa z Občin čez Kamenje proti Lisou. Odredova kolona pa je šla med obema domobranskima kolonama vzporedno v isto smer oddaljena od njih le pičli kilometer. Toda odredovci tega niso vedeli, slutili pa so sovražnikovo bližino.

Bil je že dan, ko je šla odredova kolona mimo vasi Zalisec. Le še zadnji del kolone je bil na čistini, ko so po tretjem bataljonu iznenada zapeli domobranski puškomitraljezi. Zaščitnica se je hitro obrnila in zasedla položaje ter domobrancem odgovorila. Vse je kazalo, da bo hud spopad, tedaj pa so stopile v akcijo enote XV. brigade. Boj se je vnel pri vasi Zalisec, na Liscu in na Hribu. Tako so bili domobranci zadržani, da je odred lahko nadaljeval pohod. Borci so še bolj pospešili korak in odred je bil kmalu pri cesti Dobrnič—Žužemberk. Prečkal jo je pri Dobravi, nato pa je nadaljeval pohod čez Mačkin hrib in Mačkovec na Dvor.

Na Dvor je prispel ob 12. uri torej točno po 10 urah naporne hoje. Borci so bili utrujeni, prezeblji, toda vsi veseli, da je pohod uspel brez večjih spopadov s sovražnikom. Tudi ranjenci so bili rešeni in poslani v bolnišnice.

Odred je na Dvoru počival 5. in 6. januarja, tedaj pa je od štaba korpusa dobil nove naloge. Drugi in tretji bataljon sta odšla 6. januarja čez Krko in se povzpela v hrib čez Lašče na položaje v Klopcah. S patruljami sta nadzirala teren proti Lopati, Lipju in Selam. Prvi bataljon pa je odšel na položaje na levi breg Krke pri Sadinji vasi. Na levem bregu so bile na položajih Mačkin hrib—Ajdovec—Lipovec—Vinkov vrh razporejene XV., IX. in Ljubljanska brigada ter tretji bataljon Gubčeve brigade.

Sovražnik je v dneh od 5. do 8. januarja izvedel močan pritisk proti Žužemberku, Ajdovcu in Lipovcu in dalje v smeri Sadinja vas, Mačkovec in Vinkov vrh. V akcijah so

bili 1., 4. in 5. domobranski bataljon ter 34. in 52. četa iz Novega mesta ob podpori 1. in 3. bataljona 14. SS policijskega polka. XV. brigada se je 5. januarja po bojih pri Liscu, Zaliscu in Hribu premaknila na položaje Sadinja vas—Mačkovec, domobranci pa so prodirali naprej proti žužemberku in tam na položajih na Cviblju in pri Zafari napadli Cankarjevo brigado, ki pa jih je odbila. Že naslednjega dne, 6. januarja so vsi trije domobranski bataljoni ponovno napadli na iste položaje kot prejšnjega dne. Peti bataljon je v noči na 7. januar celo iznenadil Ljubljansko brigado v kantomanu (garnizonu) v Ajdovcu. Zaradi nenadnega napada brigada niti ni mogla dati sovražniku resnega odpora, pač pa se je umaknila proti Jami.

Sovražnik je tudi 7. januarja pritisnil iz smeri Ajdovec in Lipovec proti Sadini vasi, Mačkovcu in Vinkovem vrhu s tako silo, da so se morale vse tri brigade in tudi bataljona Dolenjskega odreda in Gubčeve brigade umakniti na desni breg Kuke.

Boji, v katerih je sodeloval tudi odredov prvi bataljon so bili zelo hudi. Tega dne je pri Sadini vasi padel namestnik komandanta bataljona Marjan Malenšek-Danilo, ranjen pa je bil en borec. Tudi XV. brigada je imela nekaj žrtev, koliko izgub je imel sovražnik, pa ni bilo ugotovljeno.

Sovražnik je zasedel Sadinjo vas, Mačkovec in Vinkov vrh, vendar se je na teh položajih zadržal le do večera, nato pa se je umaknil v svoja izhodišča. XV. brigada, odredov prvi bataljon in tretji bataljon Gubčeve brigade pa so ponovno zasedli te položaje, toda že naslednjega dne se je XV. brigada premaknila na sektor pod Gorjance, iz Klopca pa sta prišla druga dva odredova bataljona, ki med tem v Suhi krajini nista imela bojev. IX. in Ljubljanska brigada sta se premaknili v Suho krajino, kjer je sovražnik še vedno pritisikal iz Kočevja in iz Ribnice.

Odredov drugi bataljon je na Jami dobil nalogo, da se vrne na sektor Sv. Križ, tretji bataljon pa je odšel na položaje pri Sadini vasi, ki jih je zapustila XV. brigada. Na Vinkovem vrhu je bil bataljon Gubčeve brigade in tako so ostali ti trije bataljoni sami na položajih Sadinja vas—Mačkovec—Vinkov vrh. Da bi bili bolj povezani in da bi predstavljali eno celoto, ker so imeli tudi iste naloge, je štab

korpusa imenoval začasni operativni štab in mu podredil vse tri bataljone, operativni štab pa štabu XV. divizije. Komandant tega štaba je bil komandant Dolenjskega odreda Franc Avbelj-Lojko, politkomisar pa namestnik politkomisarja odreda Humbert Gačnik-Humbi.⁶

VIRI

(1) Poročilo obveščevalnega oddelka glavnega štaba z dne 30. novembra 1944 o razporedu sovražnikovih enot in položaju v Sloveniji, ZBORNİK VI 17/83; Lado Ambrožič: GUBČEVA BRIGADA, 884—888;

(2) Povelje štaba VII. korpusa z dne 6. decembra 1944 podrejenim enotam za napad na sovražnika na Občinah, ZBORNİK VI 17/96 in Poročila Šlandrove ter Zidanškove brigade z dne 11. decembra 1944 operativnemu štabu VI. in XI. brigade o bojih okrog Občin, ZBORNİK VI 17/107 in 108; Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG ter poročila o dogodkih pri posadki Novo mesto v času od 2. do 6. decembra 'in od 7. do 18. decembra 1944, IZDG AFK fase. 283/III; Poročilo poveljstva 4. domobranskega bataljona za 5. in 6. december 1944, IZDG AFK fase. 280/IV; Poročilo o dogodkih pri posadki Velike Lašče od 9. do 20. decembra 1944, IZDG AFK fase. 283/III in Poročilo Org. štaba SD z 12. in 14. decembra 1944, IZDG AFK fase. 281/III;

(3) Povelje štaba XV. divizije z dne 11. decembra 1944 štabu Dolenjskega odreda za premik na nove položaje, IZDG fase. 188 a/I; Povelje štaba XV. divizije z dne 12. decembra 1944 podrejenim enotam za napad na Občine in za zavarovanje napada, IZDG fase. 153/11; Poročilo operativnega štaba VI. in XI. brigade z dne 14. decembra 1944 štabu VII. korpusa in štabu IV. operativne cone o bojih v rajonu Šmaver—Krušni vrh, ZBORNİK VI 17/114; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG in avtorjevi spomini ter Poročilo organizacijskega štaba SD z dne 10. januarja 1945, IZDG AFK fase. 281/IV;

(4) Poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 11. decembra 1944 štabu VII. korpusa o boju pri Veliki Štangi, ZBORNİK VI 17/110 z opombami 10, 11 in 12; Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Poročilo operativnega štaba VI. in XI. brigade z dne 28. januarja 1945 štabu IV. operativne cone, IZDG fase. 332 a/I in Poročilo šlandrove brigade z dne 26. januarja 1945 štabu IV. operativne cone in operativnemu štabu VI. in XI. brigade, IZDG fase. 333/1; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor;

(5) Povelje štaba XV. divizije z dne 31. decembra 1944 podrejenim enotam za napad na Občine, IZDG fase. 188/III; Relacija štaba VII. korpusa o napadu na Občine in o bojih podrejenih enot od 1. do 8. januarja 1945, IZDG fase. 154/1; Operativni dnevnik

štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG in avtorjevi spomini ter Poročila Org. štaba ŠD z dne 7. januarja 1945, IZDG AFK fase. 283/IV, in z dne 10. in 11. januarja 1945, IZDG AFK fase. 281/IV;

(6) Relacija štaba VII korpusa o napadu na Občine in o bojih podrejenih enot v času od 1. do 8. januarja 1945, IZDG fase. 154/1; Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; Spomini Franca Avblja-Lojka. Umik odreda s sektorja Sv. Križ je opisan na straneh 255—256 njegove knjige spominov. Knjigo spominov hrani Avbelj sam doma; avtorjevi spomini ter Poročili Org. štaba SD za 10. in 11. januar 1945, IZDG AFK fase. 281/IV.

OBDOBJE TEŽKIH POHODOV IN HUDIH BOJEV (od 5. januarja do 12. marca 1945)

Pohod drugega bataljona na sektor Sv. Križ

Po urniku odreda s sektorja Sv. Križ ni bilo na območju med Krko in Savo nobene večje enote VII. korpusa. Glavni štab je bil mnenja, da kljub sovražnikovi aktivnosti to območje ne sme ostati brez partizanskih enot. Zato je sklenil, da mora nanj oditi vsaj en bataljon, ki bo začasno deloval na klasični partizanski način. Skušal naj bi tudi na neki način znova vzpostaviti zvezo **z** enotami IV. operativne cone, s katero je imel le radijsko zvezo. Nudil naj bi tudi pomoč aktivistom, kolikor jih je še ostalo tam, kasneje pa bi odšla na to območje kakšna večja enota.

Štab korpusa je odredil, da mora iti na to območje en odredov bataljon, ker so odredove enote to območje najbolj poznale in imele tam tudi najbolj organizirano obveščevalno službo.

Štab odreda je to nalogo zaupal drugemu bataljonu. Da bi bataljon bil bolj gibljiv in imel glede na sneg in hud mraz lažjo in zanesljivejšo oborožitev, je inženirsko-tehnična sekcija iz ostalih dveh bataljonov pobrala vse angleške puškomitral jeze »hren« in jih zamenjala za nemške in italijanske, ki jih je drugi bataljon še imel. Tako je bataljon dobil 7 »hrenov«, kolikor jih je odred premogel, ostala pa sta mu še dva »Šarca« in češka »zbrojeVka«. Iz bataljona so bili izločeni tudi starejši bolehnii in slabotnejši borci, ki so dolge pohode težko zmogli; zamenjali so jih mlajši in zdravi fantje iz ostalih dveh bataljonov. Bataljonu je štab korpusa dodelil tudi radijski oddajnik, s katerim bo bataljon držal zvezo s štabom korpusa.

Bataljon je bil že 9. januarja pripravljen za pohod, toda izkazalo se je, da radijski oddajnik ne deluje dobro. Zaradi

tega je bil pohod odložen za en dan, medtem pa so radisti korpusnega odseka za zvezo odpravili napako na oddajniku.

Bataljon je z Dvora odšel 10. januarja zvečer. Z njim sta šla tudi politkomisar in namestnik komandanta odreda. Ubral je isto pot, po kateri se je odred umaknil s sektorja Sv. Križ. Tudi cesto Veliki Gaber—Trebnje je prekoračil med Medvedjekom in Korenitko. Bilo je še več snega kot pred dnevi, ker je v minulih dneh Skoraj neprestano snežilo, zato so morali gaziti v celo. To je borce pri hoji utrujalo. Zjutraj

11. januarja so vsi izčrpani prišli na Trebanjski vrh.

Toda pohod bataljona sovražniku ni ostal prikrit. Ko je bataljon prispel na Trebanjski vrh, so bili domobranci od svojih obveščevalcev takoj obveščeni. Na Čatežu je bil prav tedaj četrti domobranski bataljon, ki je takoj odšel v zasledovanje. Na Trebanjskem vrhu se bataljon ni zadrževal dalj časa, ampak le toliko, da bi za njim prišli borci, ki so zaostali za kolono. Poslane so bile patrulje proti Čatežu, pa so se kmalu spopadle z domobranci. Zaradi tega se je bataljon premaknil naprej v Cirknik, toda domobranci so med tem od tistih nekaj borcev, ki so zaostajali za kolono že nekaj pobili, nekaj pa so jih ujeli. V Cirkniku je imel bataljon zbor, da bi ugotovili, koliko borcev manjka. Toda ni bilo časa, da bi se bataljon zbral in uredil, ker so ga domobranci tesno zasledovali. Prav ko so starešine šteli svoje borce, je v bližini zapel puškomitraljez. Cel bataljon je hitro zasedel položaje za obrambo, toda niti en puškomitraljez ni deloval. Vsi so bili zasneženi in zamrznjeni in borci niso imeli časa, da bi jih očistili. Domobranci so najhuje pritisnili na prvo četo, ki je zasedla položaje v smeri proti Doljnim Ravnam. Borci so streljali le s puškami, kar pa domobranci ni zadržalo. Zato se je bataljon pod pritiskom domobrancev precej v neredu umaknil proti Selški gori, na položaju pa sta ostala dva mrtva, dva pa sta bila ranjena, domobranci pa so zaplenili tudi puškomitraljez. Pod Selško goro se je bataljon do noči zbral, zvečer pa se je premaknil proti Brglezu in tam prekoračil cesto Tihabojo—Mirna in med Pečicami in Sv. Petrom odšel na Zaloko blizu nemške meje.

Naslednjega dne dopoldne je bilo mirno; štab bataljona je dobil radijsko zvezo s štabom korpusa in mu sporočil, kakšen je položaj na sektorju Sv. Križ. Borci so tudi očistili

svoje orožje, dobili pa so tudi topli zajtrk, kosila pa ne več. Že opoldne se je proti položajem pomikalo več sovražnikovih kolon. V akciji je bil ponovno četrti domobranski bataljon in bataljon 13. SS policijskega polka, ki ga je dopoldne na položajih v Trebnjem zamenjal 5. domobranski bataljon. Skupno moč sovražnika je štab bataljona ocenil na kakih 550 do 600 mož. Bataljon je s patruljami sovražnika pravočasno odkril, zato je zasedel položaje za obrambo in čakal. Sovražnik se je kmalu približal položajem bataljona in takoj odločno napadel. Jurišal je silovito, najhujši pritsik pa je sedaj sprejela druga četa. Nemško-domobranski napad je bil tako močan, da bataljon ni dolgo zdržal na položajih. Tudi to pot se je moral umakniti precej v neredu. Umaknil se je tik do nemške meje, nato pa se je glavnina bataljona premaknila v gozd med Tihabojem in nemško mejo v bližino kote 684. V tem spopadu je imel bataljon zopet dva mrtva, trije borci pa so bili ranjeni, izgubil je dva puškomitral jeza, medtem ko je prejšnjega dne izgubil celo tri. V tem gozdu je bataljon ostal celo noč in še naslednji dan in pošiljal patrulje proti Cirkniku, ki so previdno iskale razkropljene borce in zbirale podatke o sovražniku.

Toda bataljon ni mogel ostati v snegu brez hrane, zato se je začel pomikati v gozd proti Cirkniku im bližje h glavni cesti. Sovražnik ga mi izsledil, čeprav je neprestano križaril po vsej okolici. Do večjih spopadov ni več prišlo; spopadale pa so se patrulje, ki jih je bataljon pošiljal na ogled za sovražnikom. Politkomisar in namestnik komandanta odreda sta se 15. januarja odločila, da se bo bataljon ponoči prebil čez cesto nazaj v sestav odreda. Položaj je bil tak, da se na tem sektorju ni mogel več zadrževati že zaradi ranjencev, ki jih je bilo v bataljonu pet, med katerimi je bil eden težko ranjen. V noči na 16. januar je bataljon krenil nazaj po isti poti, koder je prišel na sektor Sv. Križ in zjutraj srečno prispel na Dvor, ne da bi imel med potjo kakšen spopad s sovražnikom. Na črti Čatež—Velika Loka—Občine—Žužemberk—Mačkovec to noč in naslednjega dne ni bilo sovražnikovih premikov, zato je bataljon po naključju izbral ugoden trenutek, da je brez težav prišel na Dvor.

Bataljon je v teh dneh pretrpel velike žrtve. Izgubil je 40 borcev. Padlo jih je osem, pet je bilo ranjenih, pogrešal pa jih je 32. Od pogrešanih je bilo precej tudi ujetih. Po

domobranskih poročilih so patrolje 5. domobranskega bataljona med patroljiranjem v okolici Trebnjega ujele štiri borce, od katerih je bil eden ranjen, 14. januarja pa je bataljon poslal v Trebnje 10 ujetih borcev, ki jih je 5. bataljon poslal v Ljubljano. Vsi ti borei so bili iz drugega bataljona. Nekaj borcev, Štajercev, pa je težak položaj bataljona izrabilo tudi zato, da so samovoljno odšli čez nemško mejo in poskušali priti na Štajersko. Kaikšna usoda je doletela te borce, ni znano. Poleg izgube v moštvu je bataljon izgubil tudi pet puškami trai jezov, ker so domobranci ujeli tudi dva mitraljezca, ki sta med pohodom zaostala za kolono,* izgubil je tudi 36 pušk. O tem, koliko izgub je pretrpel sovražnik, ni zanesljivih podatkov; po poročilih štaba bataljona pa naj bi imel 7 mrtvih in 16 ranjenih.

Zaradi velikih izgub je bilo treba drugi bataljon okrepiti. Štab odreda je izbral določeno število borcev iz drugih dveh bataljonov in jih z orožjem vred dodelil drugemu bataljonu. Dodelil mu je tudi minerski vod, ker pod pogoji, pod kakršnimi je tedaj odred deloval, minerei niso imeli minerskih nalog. Tako so bili vsi trije bataljoni zopet številčno približno enaki in so šteli približno po 100 borcev in bork, morda tudi nekaj več, ker je cel odred 17. januarja štel 342 borcev in bork. Število moštva v odredu je še vedno padalo. Točno pred tremi meseci, torej 17. oktobra 1944 je štel 532 ali 190 borcev več, od 9. novembra 1944 pa je izgubil kar 109 borcev.

Prvi in tretji bataljon in bataljon Gubčeve brigade so bili pod vodstvom operativnega štaba že od 9. januarja na položajih Sadinja vas—Mačkovec—Vinkov vrh in v minulih osmih dneh niso imeli bojev. S patroljami so nadzirali sektor Ajdovec, Lipovec in Brezova reber, kjer je prišlo do manjših patroljnih spopadov.

* Med puškomitraljezi, ki jih je sovražnik zaplenil bataljonu, je bila tudi češka zbrojevka, ki je zvesto služila partizanom že od začetka partizanskega boja. To zbrojevko je kot mitraljezec nosil na štajersko med znanim pohodom II. grupe odredov z Dolenjske Jože Peskar v letu 1942. Na Dolenjsko se je ponovno vrnila s Šlandrovo brigado avgusta 1943. Nato je bila v XII. brigadi, ob formiranju Dolenjskega odreda je prišla v ta odred. Brez okvar je delovala in služila partizanom do 13. januarja 1945, ko je prišla v roke sovražniku in tako ni dočakala konca vojne v rokah partizana.

Med tem, ko se je drugi bataljon 17. januarja na Dvoru popolnjeval, sta bila ostala dva bataljona še na svojih starih položajih, naslednjega dne pa se je celoten odred po nalogu štaba korpusa premaknil na položaje pri Dolenjskih Toplicah.¹

Boji pri Dolenjskih Toplicah

Po končani osvojitvi dolenjskih komunikacij je nemško vojaško poveljstvo pripravilo nove ofenzivne operacije. Pomembni cilj teh operacij je bil osvojiti Suho krajino in odločilno poraziti enote VII. korpusa. Po načinu izvedbe operacij se izraža takle sovražnikov načrt:

S severovzhodne strani, so hoteli z manjšo bojno skupino potisniti partizanske brigade na desni breg Krke in zasesti levi breg med Žužemberkom in Sotesko. Z glavno operativno skupino pa so hoteli vdreti v Suho krajino, kjer bi bilo zbranih večina enot VII. korpusa, jih z zahoda in z juga potisniti v dolino Krke, nato pa jih ob Krki odločilno potolči. S pomožno bojno skupino so hoteli prodreti iz Novega mesta čez Dolenjske Toplice do Podhosta. Naloga te skupine je bila zavarovati desni breg Krke in v rajonu Podhosta, Soteska in Polje preprečiti partizanskim enotam umik iz doline Krke v smeri Podturn—Črmošnjice.

Za te operacije so Nemci zbrali kakih devet bataljonov v skupnem številu do 4000 mož. Dva bataljona 13. SS policijskega polka sta čez nemško mejo iz Litije vdrla že 5. januarja v trebanjsko dolino in sta sodelovala v teh operacijah, prav tako pa tudi 1. in 3. bataljon 14. SS policijskega polka. Od domobranskih enot so sodelovali 1., 3., 4. in 5. bataljon, ter bojna skupina 34. in 52. čete iz Novega mesta.

Sedmi korpus je bil tedaj po številu in oborožitvi približno enak sovražnikovim silam. Glavnina je bila zbrana v Suhi krajini na sektorju Žužemberk—Dvor—Lašče—Lipje. Tam je bila XVIII. divizija s tremi brigadami, ter Cankarjeva in XII. brigada iz XV. divizije. Petnajsta brigada in italijanska brigada »Fontanot« sta bili južno od Novega mesta pod Gorjanci, Gubčeva brigada pa je bila ob začetku sovražnikovih operacij na poti na Hrvaško v Pisarovino, kamor je šla po obleko in obutev ter ostalo vojaško opremo. Do-

lenjski odred pa je dan pred začetkom operacij zasedel položaje pri Dolenjskih Toplicah.

Sovražnik je začel 19. januarja z operacijami z vseh treh strani hkrati. Iz rajona Trebnje—Mirna peč so prodirali proti žužemberku in Dvoru dva bataljona 13. SS policijskega polka in 3. bataljon Slovenskega domobranstva. Glavno operativno skupino, ki je vdrla v Suho krajino, so sestavljali

3. bataljon 14. SS policijskega polka in 1., 4. in 5. bataljon Slovenskega domobranstva. Iz Novega mesta pa je proti Dolenjskim Toplicam začela prodirati bojna skupina, sestavljena iz delov 1. bataljona 14. SS policijskega polka in 34. ter 52. četa Slovenskega domobranstva.

Odred je 18. januarja odšel dopoldne iz Mačkovca čez Jamo in Podhosto do Podturna, kjer se je za nekaj časa ustavil, od tam pa je odšel prvi bataljon na Hrvaško v Pisarovino po obleko, obutev in ostalo vojaško opremo, da bi se končno cel odred preoblekel in preobul. Večina borcev je bila še vedno v raztrganih oblekah in čevljih, zelo malo pa je bilo takih, ki so imeli tudi plašče. Zavijali so se v koce in

Odred na premiku z Jame prek Podturna proti Dolenjskim Toplicam 18. januarja 1945

šotorke, ker je bilo veliko snega in hud mraz. Ko je prvi bataljon odšel, sta druga dva bataljona skupaj s štabom odreda zavila proti Dolenjskim Toplicam. Kljub mrazu in slabi opreми so bili borci dobre volje in razlegala se je pesem ves čas pohoda. Štab odreda se je z drugim bataljonom nastanil v Selih tretji bataljon pa je zasedel položaje zahodno od Dolenjskih Toplic na robu gozda. Te položaje je držal do 18. januarja bataljon 1. brigade Vojske državne varnosti (VDV), pa je po nalogu glavnega štaba tega dne odšel na položaje Koprivnik—Nemška Loka.

Ena četa je zasedla položaje severozahodno od kote 268, ena pa južno od nje do pokopališča. Predvideno je bilo, da se bosta bataljona zaradi mraza pogosto menjala na položajih. Nekaj borcev je šlo tudi v Toplice, da so se v toplém kopališču okopali, vendar položaji so bili zasedeni tudi celo noč. Tretji bataljon je pošiljal patrulje čez Gradišče, Rumanjo vas in naprej do Jurke vasi, opazovale pa so tudi levi breg Krke, predvsem pa Gornjo Stražo. Drugi bataljon je pošiljal patrulje proti Sušicam in Ljubnu ter do Podgrada za zvezo s XV. brigado. Vsi odredovci so na novih položajih pričakovali vsaj primerneга udobja čeprav v snegu in mrazu,

Borci odreda na pohodu 18. januarja 1945

kajti živeli so v velikem pričakovanju, da se bo prvi bataljon kmalu vrnil z novimi toplimi oblekami in čevlji.

Toda s počitkom ni bilo nič, ker je sovražnik že naslednjega dne začel iz Novega mesta prodirati proti Dolenjskim Toplicam. 52. domobranska četa je šla po cesti iz Novega mesta po desnem bregu Krke čez Vavto vas in prispela na Gradišče. Za njo je šla četa Nemcev z nekaj topništva, ki so se ustavili v Vavti vasi. Kot leva pobočnica pa je šla 34. domobranska četa v smeri Vrh—Prapreče in po gozdu dospela v Prešičevko, ter zasedla položaje na robu gozda prav nad Dolenjskimi Toplicami. Patrulje so o premiku sovražnika pravočasno obvestile štab odreda, zato je brž poslal na položaje še drugi bataljon. Z njim so na položaje odšli tudi vsi člani štaba odreda. Drugi bataljon se je pravočasno razporedil na položaje na levem krilu, tako da se je levokrilna četa tretjega bataljona pomaknila proti jugu do pokopališča, ena četa tretjega bataljona pa je bila na položajih na samem opkopališču. Tako sta sovražnikov prihod oba bataljona pripravljena pričakala na položajih. Odredovi položaji so bili odlični. Bili so že utrjeni, ker so borci VDV brigade izkopali strelske jarke in mitralješka gnezda in nekatere celo pokrili.

Ko je 34. domobranska četa zasedla položaje v nasprotnem hribu, se je takoj začel spopad. Nekateri borci so bili tedaj še v vasi. Toda, ko je zaropotalo, so vsi hiteli na položaje. K sreči ni bil od njih nihče ubit niti ranjen. Desnokrilna četa tretjega bataljona je imela s pokopališča odličen pregled po dolini in po nasprotnem bregu pa tudi odlične položaje za pokopališkim obzidjem. Tam je bil tudi komandant odreda. Kljub dobrim kritjem pa je bilo tam nekaj borcev ranjenih, med njimi tudi komandant odreda. Krogla je našla luknjo v pokopališkem obzidju in ga zadela v nogo. Ranjence so hitro odnesli v Sela, kjer je bilo odredno previjališče, od tam pa so bili poslani v bolnišnice. Komandanta odreda je zamenjal namestnik komandanta Anton Kralj-Petek. štab odreda se je že dopoldne s prištavnimi enotami preselil v Podturen. Med tem pa se je boj razplamtel na celi črti odredovih položajev, ker je z Gradišča pritisnila tudi 52. domobranska četa. Domobranci so izvedli nekaj zaporednih jurišev, vendar so odredovci vse odbili in nihče od

borcev še pomislil ni na umik. Boj je v presledkih trajal do večera. Ko so domobranci spoznali, da odred svoje položaje trdovratno drži v svojih rokah, so se zvečer vsi umaknili v Gradišče. Na Pristavi pri koti 311 nad vasjo so pustili zasedo, v smeri Dolenjskih Toplic in odredovih položajev pa so si za silo uredili nekaj mitraljeških gnezd.

Nastopila je mrzla noč, odredovci pa so ostali na položajih. Kolikor je bilo mogoče so se stisnili v strelske jarke in se pokrili s koci, v vsakem gnezdju pa je bdel stražar ali pa celo dva, med tem pa so odredove patrolje ugotavljale, kje so domobranske zasede.

Naslednji dan so domobranci napadli že zjutraj. Boj je trajal celo dopoldne in vsi domobranski juriši so bili odbiti. V presledkih so Nemci odredove položaje obstreljevali s topništvom in zaradi tega je imel odred tudi nekaj žrtev. Borci so se stisnili v zaklone, obenem pa budno opazovali teren pred seboj, da se jim ne bi domobranci skrivoma preveč približali. Največ granat je padlo na pokopališče, kjer so od eksplozij granat frčali po zraku kosci razbitih spomenikov

Z leve: Odredna bolničarka Marija Globevnik-Humar, politični komisar 1. bataljona Franc Ilaš in njegova sestra Ančka

in nagrobnih kamnitih okvirov. Zvečer so se po neuspehlih napadih domobranci zopet umaknili na Gradišče.

Že dopoldne je štab XV. divizije ukazal XV. brigadi, da mora z delom svojih sil napasti sovražnika v Jurki vasi in Rumanji vasi. Zato je štab brigade poslal dva svoja bataljona, ki sta do noči zasedla položaje zahodno od Prapreč na robu gozda med Rumanjo in Jurko vasjo. Tudi štab odreda je dobil povelje štaba korpusa, da mora odred zvečer napasti sovražnika na Gradišču.

Okoli devetih zvečer je tretji bataljon odšel s svojih položajev čez dolino južno od Dolenjskih Toplic in se vzpel v Prešičevko, nato pa po gozdu previdno in počasi gazil globoki sneg proti Pristavi. Štab bataljona je pričakoval, da je na koti 311 domobranska zaseda. Toda na hribčku je bil samo poteptan sneg, sovražnika pa ni bilo. Tudi na Gradišču ga ni bilo, ker se je zvečer umaknil v Rumanjo vas, zato se je bataljon vrnil na svoje položaje. Med tem pa je XV. brigada napadala Vavto vas, toda sovražnika je bilo preveč, da bi ga mogla pregnati in se je zjutraj umaknila v Mraševo.

Naslednji dan, 21. januarja, je sovražnik že zgodaj zjutraj prišel na Gradišče. Spet so se napadi v presledkih vrstili cel dan, toda takega pritiska kakor prejšnji dan ni bilo. Topništvo je tudi tega dne močno obstreljevalo odredove položaje. Da bi bilo še hujše, je odredove položaje začela obstreljevati tudi korpusna artilerija. Svoje položaje je imela pri cerkvi nad Riglom. Izstrelila je več kot 20 granat in le ena je zgrešila odredove položaje ter padla nekam v dolino Krke. Ta je edina eksplodirala, kajti vse tiste, ki so padle na odredove položaje, niso. To je bila velika sreča, sicer bi imel odred še več žrtev. Dejavnost korpusne artilerije je pritegnila pozornost starešin sovražnikove artilerije. Zato se je začel artilerijski dvoboj, na položaje odreda pa so z obeh strani prenehale padati granate.

Tudi 22. januarja je sovražnik nadaljeval z napadi. Iz Novega mesta je prišla okrepitev in XV. brigada jo je napadla na premiku do Jurke vasi. Imela je nekaj žrtev in materialne škode. Toda sovražnik je za ta dan pripravil hud pritisk.

Štab korpusa je prav tega dne poslal na položaje levo od odredovih tudi XIV. brigado, da bi okrepila in podaljšala

položaje tudi v dolino Krke. Brigada je zjutraj zasedla položaje levo od odredovega drugega bataljona vse do Meniške vasi.

Dopoldne je sovražnik odredove položaje najprej močno obstreljeval s topništvom, nato pa je pehota izvedla nekaj jurišev, ki so bili vsi odbiti. Medtem ko je pehota napadala odredove položaje, pa je topništvo preneslo ogenj v zaledje in je najbolj obstreljevalo Podturn. Tam je bilo zaradi tega nekaj odredovih borcev ranjenih, dva pa sta padla. Zaradi hudega topovskega ognja se je štab odreda s prištavnimi enotami premaknil v Kočevske Poljane, kjer je ostal do naslednjega jutra, nato pa se je nastanil po hišah ob cesti med Podturnom in Kočevskimi Poljanami. Po nekaj neuspešnih juriših so domobranci za nekaj časa prenehali z napadi. Med tem časom pa se je 34. četa v Vavti vasi s čolni prepeljala na desni breg, pri Dolenjem Polju pa nazaj na desni breg. Od tam je verjetno hotela udariti odredu v hrbet, toda trčila je na dele XIV. brigade in brigado pregnala s položajev. Ko je štab odreda ugotovil, da so domobranci udarili v hrbet, je na odredove položaje napadla tudi 52. četa, vendar je odred najprej odbil napad te čete, nato pa je štab odreda odredil umik. Umik je bil izveden popolnoma v redu proti Kočevskim Poljanam. Domobranci so prišli na položaje odreda, vendar so se takoj umaknili, kajti 34. četo je divizijski zaščitni vod, ki je bil v Obrhu, napadel z boka. Zaradi tega niso šli naprej, ampak so se umaknili v Dolenjske Toplice, od tam pa nazaj na Gradišče.

Oba bataljona sta se ob 17. uri že vrnila nazaj na prejšnje položaje. Zvečer je štab odreda dobil povelje od štaba korpusa, da mora odred ponoči napasti sovražnika na Gradišču, če ga pa tam ne bi bilo, mora pomagati XV. brigadi pri napadu na Vavto vas. štab odreda je to nalogo dal drugemu bataljonu, ki je ob devetih zvečer odšel v Prešičevko, od tam pa po gozdu na Pristavo in ugotovil, da sovražnika pri koti 311 ni in da se je umaknil tudi z Gradišča. Jasno je bilo, da se sovražnik ponoči zbira v Vavti vasi, da okrepi obrambo pred nočnimi napadi XV. brigade. Ker sovražnika na Gradišču ni bilo, je bataljon odšel s Pristave do kote 203 in se je priključil bataljonom XV. brigade. Napadal je na levem krilu in se že približal prav do prvih hiš v Vavti vasi. Toda takrat je sovražnik izpadel na drugi strani vasi z močno sku-

pino na položaje XV. brigade in prebil položaje njenega drugega bataljona. Ponoči in v megli štab odredovega bataljona tega ni opazil, zato se bataljon ni umaknil z doseženih položajev. Iznenada so domobranci napadli bataljon za hrbtom in vnel se je boj prsi ob prsi. Bataljon se je po kratkotrajnem, toda srditem boju umaknil nazaj na Pristavo in se tam zbral. V tem spopadu sta dva borca padla, trije pa so bili ranjeni. Bataljon je sovražniku prizadejal pet mrtvih in več ranjenih. Nato se je z ranjenci s Pristave vrnil na svoje položaje, XV. brigadi pa je prišel na pomoč bataljon Gubčeve brigade, da so sovražnika do jutra ponovno vrgli nazaj v vas, toda iz vasi ga niso mogli pregnati.

Prvi bataljon se je 23. januarja dopoldne vrnil v odred in prinesel precej nove obleke in obutve, toda ker so ob cesti Novo mesto—Dolenjske Toplice še trajali boji, borci niso imeli časa, da bi se preoblekli in preobuli. Bataljon je v času od 18. do 23. januarja napravil dolg pohod in borci so bili izčrpani in potrebni počitka. Šest dni in noči so bili neprestano na pohodu na Hrvaško v Pisarovino, kamor je samo v eno smer nad 100 kilometrov.

Že prvi dan pohoda je bataljon pustil za seboj kakih 50 kilometrov. Pot ga je vodila čez Semič in Metliko, zvečer

18. januarja pa je prispel v Slamno vas pri Metliki, kjer je prenočil. Naslednje jutro je nadaljeval pohod skupaj z oficirsko šolo glavnega štaba, ki je prav tako šla v Pisarovino po obleko. Tega dne je bataljon šel čez Vivodino do Slave-tiča, kjer so borci dobili skromno kosilo, nato pa nadaljevali pot čez Sv. Jano in Slivnico proti glavni cesti in železnici Zagreb—Karlovac. Prehod čez ti komunikaciji je bil zelo nevaren, saj se je po njih odvijal ves sovražnikov promet med Zagrebom in Karlovcem in dalje proti Reki. Komunikaciji so prekoračili v Hrovatih, nato pa nadaljevali pohod čez Karlovačko šumo in Bratino v Pisarovino. Tja so prispeli zjutraj 20. januarja. Pri Bratini so ob cesti pustili vod v zasedi, kajti smer Klinča Selo—Zdenčina—Bratina je ogrožal sovražnik. V Pisarovini so se vsi borci bataljona preoblekli in preobuli. Vsak je dobil tudi polno vrečo z obleko, čevlji, nekaj perila in nogavicami, kar je pripadalo enemu borcu. Obloženi s polnimi vrečami so se v noči na 21. januar vračali po isti poti čez železnico in cesto, nato pa so šli čez

vasi pod Plešivico in Sv. Jano ter čez Slavetič do Vivodine. Blizu Prekrižja so odbili ustaški napad, vendar bataljon ni imel nobenih žrtev. V Vivodini so dobili dobro kosilo in celo vsak pol litra vina. Popoldne so nadaljevali pohod do Slamne vasi in tam tudi prespali v noči na 22. januar. Naslednje jutro se je bataljon premaknil v Metliko, kjer so borci imeli nekaj ur prostega časa, tam so tudi kosili, proti večeru pa so nadaljevali pohod čez Semič, ki je trajal celo noč, in 23. januarja dopoldne so prispeli v Podturn. Prinesli so opremo za en bataljon, več pa niso mogli prinesiti, saj so nosili poleg orožja in streliva tudi svojo opremo. Na odredovih položajih je bil 23. januarja mir, domobranci so napadali le v manjših skupinah, toda le z obstreljevanjem od daleč, juriša pa niso izvedli nobenega. Glavnina sovražnikovih sil je bila v Vavti vasi, kajti tega dne je v napadih XV. brigadi pomagala tudi Gubčeva brigada z večjimi silami.

Štab korpusa je zapovedal, da je treba sovražnika iz Vavte vasi na vsak način pregnati nazaj v Novo mesto, zato sta ga XV. in Gubčeva brigada ponovno napadli v noči na 24. januar. Toda sovražnik se je tudi te noči obdržal na svojih položajih. Zjutraj je šel v pomoč tudi odred z dvema bataljonoma in tudi podoficirska šola. Vsi skupaj so izvedli na sovražnika tako močan napad, da se je moral že dopoldne počasi umikati proti Novemu mestu. Umik si je dobro organiziral, pa je kljub temu glavnino le s težavo umaknil. Sovražnika je bilo kakih 700 do 800 mož s topništvom in tremi tanki, ki so ščitili njegov umik. Toda enote Gubčeve in XV. brigade so mu en tank poškodovale. Sovražnik je imel precejšnje izgube, vendar se število mrtvih in ranjenih ni moglo točno ugotoviti. Po oceni štabov XV. in Gubčeve brigade ter Dolenjskega odreda naj bi sovražnik imel v bojih od 19. do 24. januarja kakih 30 mrtvih še več pa ranjenih. Tudi brigadi sta pretrpeli precej žrtev. Za izgube odreda ni točnih podatkov, gotovo pa je, da je imel najmanj 5 mrtvih in nad 10 ranjenih. Te žrtve je odred pretrpel največ zaradi topniškega ognja. Največ ranjenih je bilo 21. in 22. januarja.

Istočasno, ko so se bili boji ob cesti Novo mesto—Dolenjske Toplice, pa so divjali še hujši boji v Suhi krajini, zlasti v Žužemberku. Sovražnik je zavzel Žužemberk in zasedel na levem bregu Krke Mačkovec in Vinkov vrh, zasedel

pa je tudi Dvor in Jamo. V Suhi krajini, kjer je bilo težišče sovražnikovih ofenzivnih operacij, pa ni imel uspeha. Enote VII. korpusa so se mu uspešno uprle in obdržale Suho krajino v svojih rokah, še več, sovražnik je tam doživel hud poraz. Najhujši poraz je doživel 4. domobranski bataljon, ki je imel največ izgub. V Lipjem ga je napadla IX. brigada skupaj z jurišno četo XVIII. divizije in ga strahovito potolkla. Padel je nemški stotnik Schumacher,* ranjena pa sta bila tudi poveljnik prvega domobranskega bataljona stotnik Cof in novi poveljnik 4. bataljona** stotnik Tominc.

Zaradi tako močnega odpora enot VII. korpusa je sovražnikov načrt o osvojitvi Suhe krajine in o porazu partizanske vojske propadel in enote VII. korpusa so izvojevale sijajno zmago, ki je odločilno vplivala na potek nadaljnjih bojov. Nekdaj elitni in tako proslavljeni 4. domobranski bataljon je v teh bojih dobil tako hude udarce, da se do konca vojne ni več opomogel, začel je hirati in izgubljati svojo udarno moč. Skoraj nepričakovano je prišlo tisto, po čemer je korpusno poveljstvo že dolgo hrepenelo, namreč da bi brigade ta bataljon kje odločilno potolkle.

Sovražnik se je iz Suhe krajine moral umakniti, ostal pa je v Žužemberku, Stranski vasi, Mačkovcu, na Vinkovem vrhu, na Dvoru in na Jami. Tako si je izoblikoval obrambno črto na levem bregu Krke od žužemberka do Novega mesta in se začel utrjevati, da bi tako bolje zavaroval glavni komunikaciji Ljubljana—Novo mesto.

Po končanih bojih s sovražnikom pri Vavti vasi 24. januarja in po umiku sovražnika se je odred z enim bataljonom nastanil v Dolenjskih Toplicah, z enim na Selih, z enim pa v Podturnu. Štab korpusa je tega dne v operativnem pogledu podredil odred štabu XV. divizije.

Odred je tako skupaj s XV. in Gubčevo brigado svojo nalogo pri Dolenjskih Toplicah dobro opravil. Največjo zaslugo za tak uspeh so imeli vsekakor borci, ki so hrabro in vztrajno držali položaje v svojih rokah in odbijali vse domo-

* Schumacher je bil poveljnik štaba šole za urjenje vojakov in podoficerjev za boj proti partizanom v Stični in zvezni oficir 4. domobranskega bataljona.

** Po smrti prvega komandanta 4. domobranskega bataljona stotnika Dušana Meničana je domobransko poveljstvo ta bataljon poimenovalo po njem »Meničaninov bataljon«.

branske napade. Pokazalo se je tudi, kaj pomenijo utrjeni položaji, da je namreč utrjene položaje mnogo lažje braniti kot položaje brez strelskih jarkov in vkopanih mitraljeških gnezd. Borci so na položaje redno dobivali sicer skromno, toda toplo hrano, kar jim je dajalo moči, da so vzdržali toliko dni in noči v globokem snegu in v hudem mrazu, poleg tega pa še sodelovali v napadih na sovražnika v Vavti vasi.²

Iz Suhe krajine se je vrnila Cankarjeva brigada, tako da je bila južno od Novega mesta zbrana cela XV. divizija razen XII. brigade. XII. brigada je ostala še naprej pod operativnim vodstvom štaba XVIII. divizije na položajih okrog Gradenca, Primoža in Lašč. Štab XV. divizije je 24. januarja po prihodu Cankarjeve brigade določil novo razporeditev svojih enot. Cankarjeva brigada je zasedla položaje Prapreče—Mraševo—Veliki Podljuden, Gubčeva brigada položaje Birčna vas—Lakovnice, XV. brigada položaje Podgrad—Vinja vas—Cerovec, XXIV. brigada »Fontanot« pa je ostala na prejšnjih položajih v okolici Tolstega vrha.

Dolenjski odred je 25. januarja s tretjim bataljonom zasedel vas Gradišče pri Dolenjskih Toplicah z nalogo, da ima stalno zasedo na Pristavi — kota 311 — in da pošilja patrulje skozi vasi na desnem bregu Krke do Potoka. Patrulje so morale opazovati tudi levi breg Krke, predvsem pa Gornjo Stražo.

Drugi bataljon je skupaj s štabom odreda ostal v Podturnu in je pošiljal patrulje v smeri Drganjih sel in Velikega Podljudna, ki so držale zvezo s Cankarjevo brigado. Prvi bataljon pa se je nastanil v Dolenjskih Toplicah brez posebne naloge, zato so se borci v toplicah okopali in razušili.

Dne 27. januarja pa se je v Dolenjske Toplice premaknil drugi bataljon, da so se tudi borci tega bataljona okopali in razušili, prvi bataljon pa se je premaknil v Sela, kamor se je iz Podturna preselil tudi štab odreda.

Bojev odred ni imel do 1. februarja, zato je bil čas izrabljen za kopanje in razuševanje ter za vojaško, politično in kulturno-prosvetno delo. Po večini so se borci tudi preoblekli v nove angleške uniforme in s tem je bil v odredu delno rešen problem obleke in obutve. Kljub temu pa je v odredu ostalo še precej borcev, ki so morali še čakati, da bo intendant spet nabavil opremo.

Drugi in tretji bataljon sta med tem časom šla nekajkrat tudi v akcijo za nabavo hrane. Drugi bataljon je šel v tako akcijo v nočeh na 29. in 31. januar, tretji bataljon pa v noči na 3. februar. Hrano sta nabirala v vaseh blizu Novega mesta, v Zalogu, češči vasi in na Brodu. Tretji bataljon je v Zalogu naletel tudi na sovražnikovo zasedo, ki jo je pregnal brez svojih izgub, domobranci pa so imeli dva mrtva in štiri ranjene.

Šest dni je odred živel v miru, prvega februarja pa je moral tretji bataljon zopet v akcijo. Iz Novega mesta je šla v akcijo 53. domobranska četa v smeri Šmihel—Boričevo—Vrh. Na Vrhu je prišlo do spopada z enotami Cankarjeve brigade. Domobranci so imeli več mrtvih in ranjenih, dva pa sta ostala celo na bojišču. Enote Cankarjeve brigade niso imele žrtev.

Zaradi tega spopada je štab odreda poslal tretji bataljon na Mraševo, da bi pomagal Cankarjevi brigadi, če bi sovražnik poskušal z novimi napadi. Drugi bataljon je po odhodu tretjega prevzel zasedo na Pristavi in na Gradišču, pošiljal pa je tudi patrulje namesto tretjega bataljona.

Tretji bataljon je v Mraševo prispel okrog 13. ure, toda sovražnik se je do tedaj že umaknil. Bataljon je v Mraševem tudi prenočil skupaj s tretjim bataljonom Cankarjeve brigade. Oba bataljona sta imela svoja štaba skupaj v isti hiši in 2. februarja, ko je na Vrh ponovno prišla 34. domobranska četa, tudi skupaj organizirala napad na domobrance. Bataljon Cankarjeve brigade je šel cel v akcijo, odredov bataljon pa je poslal le eno četo, z drugo pa je držal položaje v Mraševem. Vnel se je hud boj, v katerem so imeli domobranci spet nekaj žrtev, bataljon Cankarjeve brigade in odredova četa pa nista imela izgub. Odredova četa je celo zaplenila nemški puškomitral jez »Šarec« in zabojček streliva. Popoldne se je odredov bataljon vrnil na Gradišče in prevzel prejšnje naloge.

Po končani bitki za Suho krajino je štab korpusa menil, da je treba iz zmagovitih obrambnih bojev preiti takoj v ofenzivne akcije, da bi sovražnika še bolj razbili. Menil je, da je sovražnik zaradi poraza v Suhi krajini demoraliziran in da je nastopil ugoden trenutek za protiofenzivo. Za to je bilo dovolj priložnosti, saj je bil sovražnik v Žužemberku in

držal levi breg Krke do Soteske. Zato je izdelal načrt za ponovno osvojitve levega brega Krke, nato pa bi sovražnika pregnali še iz Žužemberka.

V Žužemberku, v Sadinji vasi, v Mačkovcu ter na Vinkovem vrhu so bili tedaj peti domobranski bataljon, 52. četa domobrancev in deli nemškega polka Varjagov.*

Za prvi cilj bližnjih ofenzivnih akcij je štab korpusa izbral Vinkov vrh, kjer je bila 52. domobranska četa. Sovražnik je z Vinkovega vrha ogrožal desni breg Krke med Jamo in Sotesko, kjer je bil glavni prehod enot VII. korpusa iz Suhe krajine na sektor južno od Novega mesta in proti Beli krajini ter obratno. Zaradi tega je ukazal štabu XV. divizije, da 4. februarja zjutraj s Cankarjevo in Gubčevo brigado napade in uniči sovražnikovo postojanko na Vinkovem vrhu, nato pa še v Mačkovcu in v Sadinji vasi. Z XII. brigado naj po uničenju postojanke na Vinkovem vrhu zavaruje smer proti Zagradcu, Dobrniču in šumberku zaradi bližnjega napada na Žužemberk.

Štabu XVIII. divizije je dal nalogo, da s svojimi brigadami zavaruje Suho krajino in v času napada na Vinkov vrh izvede močan pritisk na Stransko vas pri Žužemberku.

Istočasno je formiral začasni operativni štab, kateremu je podredil XV. brigado, XXIV. brigado »Fontanot« in Dolenski odred. S posebnim poveljem je za komandanta operativnega štaba imenoval komandanta XV. brigade Karla Dimnika-Čalija, za politkomisarja pa politkomisarja XXIV. brigade. Operativni štab je dobil nalogo, da s podrejenimi enotami 4. februarja izvede demonstrativni napad na Novo mesto, da bi sovražnika v Novem mestu vezale nase in s tem prikrile glavni namen akcij — napad na Vinkov vrh.

Operativni štab je glavni pritisk na Novo mesto poveril XV. brigadi, XXIV. brigado je namenil za zavarovanje vzhodne strani, odred pa je dobil nalogo, da z delom enot izvede napad na Kandijo iz smeri Broda, z delom svojih sil pa zavaruje cesto Novo mesto—Srebrniče, da ne bi sovraž-

* Nemci so formirali posebni polk iz ujetnikov Rdeče armade, ki se je imenoval polk Varjagov ali tudi ROA (»ruska osvobodilna armada«). V njem so bili večina Ukrajinci in Čerkezi, poveljniški kader pa je bil večinoma nemški.

nik v tej smeri napravil izpad in prišel XV. brigadi z zahoda za hrbet. Odredovi minerei naj bi zaminirali cesto proti tankom na odseku Jurka vas—Rumanja vas, mine pa morajo po končani akciji tudi odstraniti.

Za izvedbo naloge, ki jo je štab odreda dobil od operativnega štaba, je štab odreda svojim bataljonom dal takele naloge: Prvi bataljon bo napadal Kandijo s tem, da že med približevanjem prežene sovražnikove zasede na Brodu, nato pa izvede močan napad na sovražnikove utrdbe v Kandiji.

Drugi bataljon bo zasedel položaje Gradišče—Vavta vas in preprečil sovražniku, da bi se prepeljal s čolni čez Krko z levega brega.

Tretji bataljon bo zasedel položaje Jurka vas—Srebrniče z isto nalogo kakor drugi bataljon, poleg tega pa mora skupaj s prvim bataljonom zavrniti sovražnika, če bi prebil položaje prvega bataljona po cesti proti Srebrničem.

Iz drugega bataljona je izločil minerce in jim dal nalogo v skladu s poveljem operativnega štaba.

Štab odreda se je zvečer 5. februarja premaknil s Sel v Dolenjske Toplice. V noči na 4. februar so vsi bataljoni zasedli odrejene položaje, minerei pa so minirali cesto. Prvi bataljon je že na Brodu naletel na sovražnika in se z njim spopadel. Sovražnik se je po daljšem odporu umaknil v Kandijo, toda iz utrdbe v Kandiji je dajal tako močan odpor, da se mu ni bilo mogoče približati. Zaradi tega je utrdbe bataljon obstreljeval z Broda. Okrog 12. ure je sovražnik napravil močan izpad iz Kandije, da se je moral prvi bataljon umakniti z Broda, zato je zasedel položaje na robu gozda južno nad Brodom in od tam napadal vsako sovražnikovo skupino, ki se je pokazala z Broda.

Z južne strani je napadala XV. brigada in je izvedla posebno močan pritisk v smeri Gotna vas—Grm in Žabja vas. Tako je sovražnik močno čutil pritisk neposredno na obrambne položaje Novega mesta. Boji so trajali cel dan.

4. februarja in tudi ponoči, nadaljevali pa so se še naslednjega dne. Drugi in tretji bataljon nista imela bojev, ker je sovražnik pritiskal le v južno smer proti položajem XV. brigade.

Petega februarja je že dopoldne napravil z močnimi silami izpad iz Šmihela proti škrjančam in z Grma proti Gotni vasi. Nastala je nevarnost, da bo sovražnik prodrli proti Bironi

vasi, zato sita bila prvi in tretji bataljon poslana v Gornje Mraševo, da bi od tam udarila sovražniku v bok med Ruperč vrhom in Birčno vasjo, če bi mu uspelo prebiti položaje XV. brigade. Toda brigada je sovražnika sama zavrnila in odredova bataljona nista stopila v akcijo, pač pa sta ostala v Gornjem Mraševem, kjer sta tudi prenočila. Pošiljala sta patrulje in zasede ob cesti med Potokom in Brodom, pa se sovražnik na tej cesti ni pojavil.

Gubčeva in Cankarjeva brigada sta se v noči na 4. februar prepeljali v Soteski s splavom na levi breg Krke in odšli v napad na Vinkov vrh. Z napadom sta pričeli zjutraj in boji so trajali cel dan, toda brez pravega uspeha. Napad sta ponovili tudi ponoči, pa tudi tedaj brez uspeha. Tudi XII. brigada je pri Šmihelu v noči na 5. februar prešla na levi breg Krke in je imela hude boje v Valični vasi, nato pa še pri Cviblju in pri Zafari. Ker tudi drugi napad na Vinkov vrh ni uspel, so se vse tri brigade do jutra vrnile čez Krko na svoje prejšnje položaje.

Tako se je zjutraj 6. februarja Cankarjeva brigada vrnila z enim bataljonom v Mraševo, odredova bataljona pa sta odšla proti Dolenjskim Toplicam. Prvi bataljon se je nastanil na Selih, tretji pa se je nekaj časa zadržal v Dolenjskih Toplicah, popoldne pa se je vrnil na svoje stare položaje na Gradišče, medtem ko se mu je drugi bataljon umaknil s položajev in odšel k štabu odreda v Dolenjske Toplice.

Med tem, ko je bil odred v akciji pri Novem mestu, pa je odredni intendant nabavil v bazi glavnega štaba v Blatniku pri Semiču še manjkajočo obleko, obutev in ostalo opremo. Uniforme so bile vse angleške in nove. Ko so se 8. februarja preoblekli in preobuli tudi tisti borci, ki se do tedaj še niso, je odpadla velika skrb, ki je tiščala vse odredovce že dolgo časa. Borci so bili zadovoljni in ko so se postavili v vrste so bili videti kakor kaka angleška enota. Na račun uniform so med borci krožile razne šale, nekateri pa so že govorili, kako bodo uniforme prekrojili. Toda strogo naročilo štaba odreda, da je s poveljem glavnega štaba uniforme prepovedano prekrojevati, so take zamisli že v začetku zatrli. Sledilo je tudi strogo navodilo, kako je treba čuvati obleko in opremo in to je postala nadaljnja skrb vseh štabov in četnih komand.

Druge brigade VII. korpusa so se že prej preoblekle in odred je bil menda med zadnjimi, čeprav je bil problem obleke in obutve v odredu dolgo časa zelo pereč.

Po bojih v Suhi krajini v času od 19. do 24. januarja so Nemci domobranske enote preuredili. Tretji bataljon so razformirali, njegove čete pa razporedili po postojankah za posadne čete in tako sprostili ostale bataljone, da niso bili vezani na postojanke. Vsakemu bataljonu so dodali še nemško policijsko četo, poveljstvo nad bataljoni pa so prevzeli nemški oficirji. S tem so si Nemci domobranske bataljone še bolj podredili. V Novem mestu so iz izbranega moštva posadnih čet 11. februarja ustanovili še 6. domobranski bataljon, uradno imenovan bataljon »Fidler«.

Na sektorju XV. divizije — južno od Novega mesta — je bil položaj dokaj miren. Enote niso imele bojev, zato so izrabile čas za politično delo in vojaške vaje. Drugače pa je bilo na sektorju XVIII. divizije v Suhi krajini. Peti domobranski bataljon, ki je bil z glavnino že v novi sestavi v Žužemberku je zelo aktivno deloval iz Stranske vasi pri Žužemberku proti Suhi krajini. Na območju Gradenca, Stare gore in Primoža so bili hudi boji skoraj na dnevnem redu. Enote XVIII. divizije so tam doživele tudi nekaj porazov; tak neuspešen boj je bil tudi 7. februarja. Tudi enote XVIII. divizije so pogosto napadale Stransko vas zato na tem sektorju ni bilo miru in brigade so bile izčrpane.

Zaradi tega je štab korpusa sklenil, da bo diviziji zamenjal na njunih sektorjih. Dne 9. februarja so vse enote dobile ustrezna povelja in se brigade XV. divizije tudi že pomaknile na sektor Dolenjske Toplice—Podturn—Podhosta—Meniška vas, v noči na 10. februar pa so napravile premik v Suho krajino. Na sektorju pod Gorjanci je skupaj s XXIV. brigado »Fontanot« ostala XV. brigada še en dan, da jo je naslednjega dne na položajih zamenjala Ljubljanska brigada, nakar je tudi XV. brigada odšla v Suho krajino.³

Boji v Suhi krajini

Dopoldne 10. februarja je odred prispel na Smuko. V vasi so bile cele samo tri hiše, čeprav je vas imela prej 72 hišnih števil. Tudi vaščanov ni bilo veliko v vasi. Vas so

požgali že Italijani med znano italijansko ofenzivo proti partizanom poleti 1942. Ker ni bilo strehe za vse borce, so se nastanili tudi v cerkvi, ki je tudi še stala. Bila pa je v notranjosti že vsa razdejana. Toda odred je na Smuki ostal le čez dan, ker je še istega dne štab odreda dobil od divizijskega štaba povelje za premik na nove položaje.

Po prihodu enot XV. divizije v Suho krajino je štab divizije odredil takle razpored: Gubčeva brigada naj zasede položaje Plešivica—Sv. Katarina (k. 523) in Visejec, Cankarjeva brigada položaje na kotah 516—503—Stara gora—Malo Lipje, XII. brigada Lašče—Klopce—Primož, XV. brigada pa (po prihodu v Suho krajino) položaje Vrh—Sela, specialne enote in udarna četa položaje na Smuki, štab divizije pa se je nastanil v Kotu pri Smuki.

Odredu je odredil položaje Lazina—Pleš—Prevole z nalogo, da ima stalno zaseden Vršček (k. 574). Patrolje mora pošiljati prek žv.irč do Podtabora in v smer Stari Log—Kočevje. Povezan mora biti s XV. brigado in s štabom divizije.

Iz razvrstitve enot je mogoče sklepati, da je štab divizije pričakoval glavne sovražnikove napade iz Stranske vasi in Žužemberka, zato je glavnino svojih sil razporedil tako,

Zaseda na Dečji gori. (Foto Bogo Tomše)

da bi preprečil sovražnikov vdor v Suho krajino iz te smeri. Dolenjski odred je razporedil na ključne položaje v smeri Kampiljske doline, od koder pa trenutno ni pričakoval večjih sovražnikovih napadov.

Zvečer ob 19. uri se je odred premaknil na odrejene položaje. Prvi bataljon se je nastanil v Prevolah in postavil en vod na položaje na Vršičku (k. 574), drugi bataljon in štab odreda sta ostala na Hribu in v Hinjah, tretji bataljon pa je šel na Pleš ter postavil mitralješko trojko v zasedo na Dečjo goro na k. 577.

Prvi bataljon je pošiljal patrolje čez žvirče do Podtabora, tretji bataljon proti Polomu, drugi bataljon in obveščevalni center pa proti Staremu Logu in Kočevju, ter za zvezo s XV. brigado, ki se je naslednjega dne nastanila na Vrhu in na Selih.

Hinje in Hrib sta bila delno požgana že od italijanske ofenzive poleti 1942, prebivalcev pa je bilo le malo doma, ker jih je brigada KNOJ* večina pregnala v Kočevje in v Ribnico zaradi njihovega sovražnega delovanja in z miniranjem porušila tudi cerkev v Hinjah.** Tako so bili borci večinoma na prostem, le nekateri so se lahko stisnili v senike, ki jih je nekaj še ostalo celih, štab odreda je bil v hlevu, ki je imel obokan strop. Noči so bile še vedno zelo mrzle, dnevi pa so bili že lepi sončni in sneg se je na pri-sojnih krajih hitro topil. Hrana je bila zelo skromna in enolična, krompir, fižol, meso in močnik, večinoma neslana in brez masti. Toda dnevi od 10. do 19. februarja so minili mirno in čas je bil zopet izrabljen za vojaško in politično vzgojo in patroljiranje, medtem ko so bili položaji neprestano zasedeni.

* VDV (Vojska državne varnosti) je bila 3. decembra 1944 s poveljem štaba I. slovenske divizije narodne obrambe — po odloku NKOJ, poverjenišтва za narodno obrambo z dne 15. avgusta 1944 — preimenovana in Vključena v KNOJ (Korpus narodne obrambe Jugoslavije).

** Veliko prebivalcev iz Hinj, s Hriba, iz Lazine in nekaterih sosednjih vasi je sodelovalo s sovražnikovim obveščevalnim centrom, ki ga je vodil župnik v Hinjah. V cerkvi je imel radijski oddajnik in je sporočal sovražniku v Kočevje o premikih in razporedu partizanskih enot. Izgon prebivalcev so opravile enote KNOJ v skladu z Odlokom ŠNOS z dne 20. avgusta 1944. (Glej ZBORNIK VI 15/97.)

V tem času sta odšla iz odreda namestnik politkomisarja odreda Humbert Gačnik-Humbi, ker je bil premeščen v Notranjski odred in načelnik štaba odreda Franc Usenik, ki je bil premeščen v XV. brigado. Tako sta ostala v štabu odreda le komandant Anton Kralj-Petek in politkomisar Franc Arko, ker nadomestila za namestnika politkomisarja in načelnika štaba ni bilo. V prvih dneh februarja je že z Gradišča pri Dolenjskih Toplicah odšel v oficirsko šolo tudi komandant tretjega bataljona Janez Kocjančič-Stoja-n, ki ga zamenjal namestnik komandanta Jože Peskar, za namestnika komandanta bataljona pa je bil iz drugega bataljona premeščen Franc Plestenjak. Bilo je celo predvideno, da bo iz odreda odšla ena cela četa v Notranjski odred, ki ga je štab korpusa zaradi hudih izgub moral okrepiti. Toda do odhoda čete ni prišlo.

Štab odreda bi moral po prihodu v Suho krajino po nalogu štaba korpusa poslati na sektor Sv. Križ—Litija oficirsko patroljo, da bi vzpostavila čez Savo zvezo z enotami IV. operativne cone. Vendar te patrolje ni poslal odred, ampak sam štab korpusa.

Odred je v noči na 13. in v noči na 17. februar po nalogu štaba divizije poslal po en bataljon v Kompoljsko dolino zaradi nabave hrane za enote divizije. Prvič je odšel v Kompolje tretji bataljon skupaj z enim bataljonom XV. brigade. Nabrala sta precej živeža in privedla 8 glav goveje živine. Drugič pa je odšel drugi bataljon prav tako v Kompoljsko dolino, vendar ni podatkov, v katero vas in koliko hrane je nabavil. Vso hrano je bilo treba oddati divizijski intendanci, ki je hrano delila vsem enotam divizije.

V nočeh na 13. in na 14. februar je Cankarjeva brigada napadala Stransko vas pri Žužemberku, potem, ko je zavezniško letalstvo popoldne napadlo Žužemberk, Zafaro, Cvi-belj in Stransko vas. Postojanka ni bila uničena, zato jo je v noči na 17. februar napadla Gubčeva brigada, toda tudi tedaj so domobranci napad odbili. V Stranski vasi je bila 28. domobranska četa in četa nemškega 19. SS policijskega polka. To noč sta napadli tudi XII. brigada Vinkov vrh in XV. brigada Jamo in Dvor. XII. brigada je na Vinkovem vrhu uničila tri utrdbe in s partopom porušila cerkveni zvo-

Zavezniška letala bombardirajo Zafaro pri žužemberku februarja 1945. (Posnetek francoskega letalca Pierra Clostermanna, objavljen v njegovi knjigi Veliki cirkus)

nik, postojanke pa popolnoma ni mogla uničiti, ker je sovražnik pravočasno dobil pomoč iz Mačkovca. XV. brigada pa je z Jame sovražnika pregnala.

Nemci in domobranci so 19. februarja v skupni moči kakih 200 do 250 mož prišli neopazno iz Kočevja do Smuke. Izenada so napadli odseke štaba XV. divizije, ki zaradi presenečenja niso nudili skoraj nobenega odpora. Padlo je nekaj borcev in dva člana avstrijske misije. Domobranci so zaplenili precej arhiva in tri radiodajnike. Toda, ko se je začel napad na Smuko, je proti Smuki takoj pohitelo nekaj bataljonov Cankarjeve in XII. brigade ter drugi odredov bataljon. Domobranci so zatekli prav tedaj, ko so se začeli umikati iz vasi. Napadli so jih z vseh strani in jih pogнали proti Polomu. Tudi domobranci so bili presenečeni nad hitro intervencijo bataljonov in so se hitro umaknili brez pravega odpora. Imeli so precej žrtev in pustili ves plen, ki so ga dobili na Smuki. Po poročilih štaba XV. divizije naj bi sovražnik imel 20 mrtvih in več ranjenih, izgubil pa je tudi 4 konje in dve muli.

To je bilo štabu XV. divizije opozorilo, da bo postal sovražnik tudi z južne strani Suhe krajine bolj aktiven. Tudi obveščevalna služba je ugotovila, da je 13. februarja prišlo do zamenjave nemških enot v Kočevju, Ribnici in v Velikih Laščah. S Štajerskega je prišel 3. bataljon 19. SS policijskega polka, ki je zamenjal 3. bataljon 14. SS policijskega polka. Deseto četo tega bataljona so priključili petemu domobranskemu bataljonu, njegov komandant pa je postal dotedanji komandir nemške čete Gereis. Sovražnik je po prihodu tega bataljona postal zelo aktiven tudi iz Kočevja in iz Velikih Lašč. Zaradi tega se je 19. februarja vojaški položaj v Suhi krajini bistveno spremenil. Do tedaj je bilo težišče spopadov na območju Stranske vasi, Gradenca, Stare gore in Primoža, sedaj pa se je začelo to težišče prenašati v smeri Kočevja in Kompoljske doline. Položaji Dolenjskega odreda so torej postali ključni položaji v smeri glavnih sovražnikovih napadov v Suho krajino.

Naslednji dan, 20. februarja se je že začel boj na odredovih položajih. Sovražnik je že od 17. februarja pošiljal več patrolj iz Kompoljske doline proti žvirčam. Tega dne pa je prišel v žvirče cel peti domobranski bataljon skupaj s pri-

ključeno nemško četo. Sovražnikova kolona je štela kakih 600 mož. Iz Žvirč je bataljon najprej poslal močno predhodnico, ki jo je zaseda prvega bataljona napadla z Vršička in jo zavrnila. Prvi bataljon je že ob prvih streljih zasedel položaje na robu gozda med Vršičkom in Dečjo goro, okrepil pa je tudi zasedo na Vršičku, kamor je odšel tudi komandant bataljona Marjan Blažič.

Po prvem neuspelem naskoku na Vršiček je sovražnik začel zasedo obstreljevati s težkimi minometi. Ogenj je bil tako močan, da se je zaseda morala umakniti proti vzhodu za rob Vršička. Ko je obstreljevanje ponehalo, je komandant bataljona hitro povedel borce nazaj na Vršiček, na vrhu pa so se srečali iz oči v oči z domobranci. Kakor eni tako drugi so po končanem obstreljevanju z minometi pohiteli vsak z ene strani na vrh in tam trčili skupaj. Vnel se je kratek toda silovit boj, da so se prav tako, kakor so prišli na vrh, vsi zopet umaknili nazaj, vsak na svojo stran. Toda komandant bataljona je bil ob spopadu na vrhu smrtno ranjen in borci so se zaradi tega zmedli, da niso še enkrat jurišali na vrh, pač pa so reševali komandanta. To je izkoristil sovražnik in se hitro vrnil na vrh ter zasedel položaje na Vršičku.

Tako je bila sovražnikovi koloni odprta pot do vasi, zato je cel domobranski bataljon z Nemci vred vdrl v vas. Napadel je odredov bataljon s tako silo, da se je moral umakniti na Dečjo goro, kjer je tretji bataljon imel položaje že zasedene.

Ko je sovražnik prvi bataljon pregnal s položajev, je zaradi zavarovanja zasedel položaje na zahodnih pobočjih Dečje gore in okrepil skupino na Vršičku. Na teh položajih je sovražnik ostal celo noč in pošiljal patrolje po grebenu Dečje gore, da bi ugotovil, kje so odredovi položaji. Prvi in tretji bataljon sta bila celo noč na položajih, drugi pa v strogi pripravljenosti, da jih sovražnik ponoči ne bi iznenadil. Zjutraj je sovražnik začel s težkimi minometi obstreljevati Dečjo goro in Hinje, nato pa je že dopoldne pehota trikrat poskušala prodreti odredove položaje na Dečji gori. Toda bila je vsakokrat odbita. Odred je sovražnika zadrževal celo dopoldne, med tem pa je štab divizije napravil načrt za obkolitev sovražnika v Prevolah, za kar je uporabil dva bataljona Cankarjeve brigade in celo XV. brigado ter odred.

Obkoljevanje se je začelo okrog 14. ure s tem, da sta bataljona Cankarjeve brigade s severne strani obšla Vršiček in ga napadla z Jasenovega hriba; XV. brigada pa je zasedla položaje na Kant hribu in zaprla izhod iz vasi Prevole proti Žvirčam, z enim bataljonom pa južno od Prevol, da je zaprl smer proti Polomu. Dolenjski odred je najprej z jurišem pregnal sovražnika z Dečje gore, kjer sta padla dva sovražnikova vojaka, zaplenjeno pa je bilo precej opreme, ki jo je med umikom sovražnik metal stran. Ko je odred sovražnika pregnal z Dečje gore, je zasedel položaje tik pred vasjo in čakal na povelje za splošni napad.

Ko sta bataljona Cankarjeve brigade po srditem boju zasedla Vršiček, se je sovražnik znašel obkoljen v Prevolah.

Ob 15. uri se je začel splošni juriš v vas. S Kant hriba je v vas vdrla XV. brigada, z Dečje gore Dolenjski odred, bataljoni Cankarjeve brigade pa so držali položaje na Vršičku. Sovražnik je bil v tako kritičnem položaju, da je med njimi nastala panika in zmeda. Večkrat je poskušal na juriš zavzeti Vršiček, pa je bil vselej odbit. Med zadnjim jurišem pa se je na Vršičku zgodila nesreča, kar je sovražnik izrabil in prebil položaje Cankarjeve brigade. Na Vršičku je namreč v cevi angleškega lahkega minometa eksplodirala mina in ubila načelnika štaba brigade in komandanta prvega bataljona, več pa je bilo ranjenih.* Prav na tem mestu je sovražnik našel vrzel, da se je v neredu umaknil iz Prevol proti žvirčam.

Petnajsta brigada je sovražnika zasledovala do žvirč, vendar se je umikal s tako naglico, da ni več prišlo do večjih spopadov. V vasi Prevole je ostalo 10 mrtvih domobrancev, o tem, koliko jih je padlo še med prebojem, pa ni podatkov kakor tudi ne o številu ranjenih. Po domobranskih poročilih je bilo samo iz nemške čete 6 Nemcev ranjenih, 10 pa je pogrešanih.

Zaplenjena sta mu bila dva puškomitraljeza, 10 pušk, 200 min za težki minomet in veliko druge opreme.

* Z angleškimi lahkimi minometri je bilo precej nesreč. Pri taki nesreči ob preizkušanju minometa je 7. novembra 1944 izgubil življenje komandant glavnega štaba NOV in PO Slovenije general-lajtnant Franc Rozman-Stane in še dva borca, ranjen pa je bil generalmajor Lado Ambrožič-Novljan in še nekaj oficirjev iz glavnega štaba.

Koliko žrtev je imel samo odred ni podatkov; iz poročil štaba divizije pa se vidi, da so imele vse tri enote 13 mrtvih in 27 ranjenih. Med padlimi je bil tudi načelnik štaba in komandant bataljona Cankarjeve brigade ter namestnik komandanta XV. brigade. Med ranjenimi je bil tudi komandant tretjega odredovega bataljona, ki je bil ranjen že med jurišem na Dečji gori.

Komandanta prvega bataljona, ki je padel prejšnjega dne je zamenjal namestnik komandanta Franc Hočevnar, komandanta tretjega bataljona pa začasno namestnik komandanta Franc Plestenjak.

Domobranski bataljon se je ustavil šele v Kompoljah, kjer je čakal na dopolnitev streliva. Da je bil v Prevolah res hud boj, je dokaz to, da so domobranci v enem samem resnem spopadu porabili vso zalogo streliva, ki so jo verjetno predvidevali za več dni. Zaradi tega so se po preboju morali izogibati vsakega spopada.

Naslednji dan je bilo na položajih odreda mirno, ker domobranci niso prišli iz Kompoljske doline, toda 23. februarja je isti domobranski bataljon ponovno prišel v žvirčje. Najprej je pošiljal močne bojne patrulje proti Prevolam, ki so ugotavljale, kje so odredovi položaji in iskale padle domobrance iz zadnjega boja. Popoldne so ponovno napadli Vršiček, ki ga je držala zaseda tretjega bataljona. Tega dne ni bilo v Prevolah odredovega bataljona, pač pa je bil na Dečji gori, na Vršičku pa je imel le manjšo zasedo. Sovražnikov napad je bil tako močan, da se je zaseda po hudem boju morala umakniti. Med bojem je padel en borec, eden pa je bil ranjen. Nato je sovražnik vdrl v Prevole.

Tudi tega dne je imel štab divizije načrt za podobno obkoljevanje, zato je že poslal XV. in Cankarjevo brigado vsako z ene strani, toda sovražnik je pravočasno spoznal namen premikov brigad, zato je hitro pobral mrtve iz prejšnjega boja in se umaknil, še predno sta ga brigadi lahko obkolili.

Domobranski bataljon se je umaknil v Struško dolino in se nastanil Pri cerkvi in ostal tam čez noč; od koder je poslal mrtve v Velike Lašče, naslednjega dne pa se je še sam vrnil v Velike Lašče.

Odred je bil še tudi 24. februarja na svojih položajih in tega dne se sovražnik ni pojavil v bližini, zato ni bilo bojev. Dne 25. februarja so odred na položajih zamenjale enote XV. brigade, odred pa je odšel zvečer po nalogu štaba korpusa na pohod proti nemški meji in Savi.⁴

Pohod do Save in hudi boji na Vodica in na Kremenjku

Rečeno je bilo že, da je območje Štajerske za sovražnika že v pozni jeseni in pozimi postalo neposredno zaledje fronte, ki se je z vzhoda vztrajno pomikala proti zahodu. Zaradi tega je sovražnik celo zimo 1944/45 izvajal velike ofenzivne akcije proti enotam IV. operativne cone, da bi očistil svoje frontno zaledje. Februarja 1945 pa sta na območje med Mariborom in Celjem prišli dve novi sovražnikovi diviziji, ki so ju združili v eno pod imenom 14. prostovoljska grenadirska SS divizija »Galizien«. Ta divizija je bila izurjena za boj proti partizanom in je predstavljala tako silo, kakršne do tedaj na štajerskem ni bilo.

Nastala je velika nevarnost, da bodo enote IV. operativne cone pretrpele velike izgube in da ne bodo v stanju, da bi proti taki sili vodile uspešne boje. O vojaškem položaju na štajerskem je glavni štab NOV in PO Slovenije poročal tudi vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije. Vrhovni komandant Josip Broz-Tito je 12. februarja ukazal večino enot IV. operativne cone premakniti na operativno območje VII. korpusa, na štajerskem pa naj bi ostali le manjši odredi, združeni v Štajersko grupo odredov. Ti odredi naj bi delovali na popolnoma klasičen način partizanskega boja.

Glavni štab je nemudoma ukrenil vse, da se povelje vrhovnega komandanta čimprej uresniči. Zaradi tega je še istega dne z radijsko depešo posredoval štabu IV. operativne cone povelje vrhovnega komandanta in v cilju dogovarjanja in organiziranja pohoda enot na Dolenjsko s štabom IV. operativne cone izmenjal več radijskih depeš. Končno je štab IV. operativne cone obvestil glavni štab, da bodo enote pripravljene za pohod od 24. februarja dalje.

Nato je glavni štab ukazal štabu VII. korpusa, da mora z delom svojih sil pomagati enotam IV. operativne cone pri preboju čez Savo s tem, da zavaruje desni breg Save in pre-

hod čez nemško mejo, glavno cesto št. Vid pri Stični—Treb-
nje—Novo mesto in pohod čez Krko v Suho krajino.

Načrt štaba korpusa je bil tak, da bi najprej poslal na sektor Litija Dolenjski odred in XII. brigado, ki naj bi, če bo treba, ostala tam dalj časa, odvisno od tega, kako in kdaj bodo enote IV. operativne cone uspele s prebojem čez Savo. Zavedal se je, da odred in brigada ne bosta dolgo vzdržala na tem sektorju, oddaljena od ostalih enot, zato bi šla na Primskovo tudi Gubčeva brigada zaradi neposredne pove-
zave, če pa bi bilo potrebno, bo tudi pomagala pri evakuaciji ranjencev. Na sektorju Primskovo bi se brigade lahko več-
krat menjale. Zamisel je bila torej taka, da je treba ponovno osvojiti in držati pod nadzorstvom celo smer, dokler se enote IV. operativne cone ne bi premaknile na območje VII. kor-
pusa.

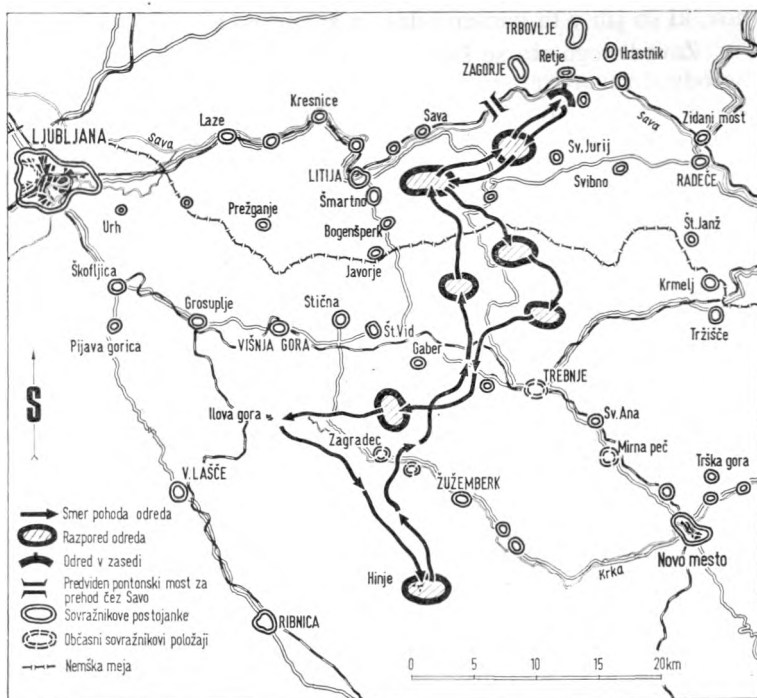
V duhu svojega načrta je štab korpusa 25. februarja dal štabu odreda in štabu XII. brigade ustrezna povelja in na-
vodila.

Po prejemu povelja za pohod so se v odredu še istega dne izvedle vse potrebne priprave za pohod, vsi bataljoni pa so se popoldne zbrali v Hinjah. Odred je iz Hinj odšel čez Sela v Brezovi dol, kjer se je sešel z XII. brigado, ki je prišla s položajev Primož—Lipje—Klopce. V Brezovem dolu sta imela oba štaba skupni sestanek, da sta napravila načrt pohoda.

Iz Brezovega dola sta se obe enoti zvečer 25. februarja spustili proti Zagradcu in pri Dečji vasi po lesenem mostu prešli na levi breg Krke. Sovražnika ni bilo v bližini, zato do spopada z njim ni prišlo. Nato je kolona nadaljevala po-
hod čez Valično vas, Zavrh, Orlako, Sela pri Šumberku in v Dolgih dolih med Medvedjekom in Korenitko čez cesto Veliki Gaber—Trebnje, nato pa dalje čez Martinjo vas, Pra-
proče in Vrh do Primskovega. Med pohodom čez cesto pri Medvedjeku je prišlo do manjšega streljanja, vendar ni bilo spopada s sovražnikom. Kaže, da je bil odred v razvrstitvi kolone spredaj, kar je tudi verjetno, saj so odredovci poznali vse poti in prehode čez cesto. Pred kolono se je pojavil moški, ki na klice stoj ni hotel počakati, pač pa je začel bežati, zato je prehodnica za njim streljala in ga ubila. Bil je civilist in po vsej verjetnosti domobranski obveščevalec.

Zjutraj 26. februarja sta se odred in brigada previdno približala Primskovemu in najprej s patruljami preiskala vso okolico in obkolila vas in se šele potem nastanila v njej. Oba štaba sta delala sporazumno in vse akcije in premike načrtovala skupaj. Stražarjem je bilo naročeno, da ne smejo pustiti nikogar iz vasi, da bi s tem preprečili domobranskim obveščevalcem obvestiti domobrance o navzočnosti odreda in brigade. Minil je dan in sovražnik se ni pojavil, med tem pa so patrulje ugotovile, da ob nemški meji ni nobenih sovražnikovih premikov in da je na sektorju Litija vse mirno.

Zvečer sta odred in brigada krenila naprej. Šla sta čez Poljane in na Grmadi prekoračila nemško mejo. Nato sta se spustila v dolino čez Spodnjo Cerovico, tam prekoračila

Pohod odreda iz Suhe krajine do Save in nazaj od 25. februarja do 9. marca 1945

cesto Litija—Moravče in odšla v Jablaniške Laze. Tam je ostala XII. brigada, odred pa je odšel naprej in zjutraj ob devetih prispel na Gradišče pri Mamolju. štabi bataljonov so poskrbeli za primerno zavarovanje, poslali pa so tudi patrulje proti Logu, Jablanici in proti Polšniku.

Zjutraj 28. februarja je odred ob dveh odšel čez Mamolj in Polšnik do Prevega, kjer se je zopet ustavil in zasedel tudi položaje pri Sv. Katarini, medtem ko se je brigada premaknila na Klenovik.

Že prejšnji dan je štab XII. brigade dobil radijsko zvezo s štabom IV. operativne cone in s štabom VII. korpusa. Bilo je dogovorjeno, da bodo v noči na 1. marec enote IV. operativne cone Savo prešle čez pontonski most med Renkami in Zagorjem. Most so pripravljali v Krbuljah iz gumijastih čolnov, ki so jih v ta namen odvrгла zavezniška letala.

Zaradi tega sta se štaba odreda in brigade dogovorila, da bo odred zavaroval smer proti Trbovljam, brigada pa bo zavarovala smer proti Litiji in preprečila sovražniku prehod čez most pri Zagorju.

Z druge strani Save se je ves dan slišalo grmenje topništva in težkih min ter regljanje strojníc. Enote IV. operativne cone so imele hude boje z Nemci, ker so jih ti hoteli na vsak način odriniti od Save. Kljub temu, da je bilo očitno, da se enote IV. operativne cone ne bodo mogle te noči prebiti čez Savo, sta odred in brigada odšla zvečer na dogovorjene položaje.

Odred je odšel 28. februarja ob 18. uri čez Klenovik in Završje v naselje V Dolu, od koder so bataljoni odšli na položaje. Prvi bataljon je zasedel položaje na Škofji Riži z nalogo, da zavaruje odredu hrbet iz smeri Dobovca, drugi bataljon se je spustil k cesti Trbovlje—Zagorje pri naselju Kosem in z vsemi borci zasedel položaje ob cesti. Tretji bataljon pa je ostal pri štabu odreda v naselju V Dolu kot rezerva, da poseže v boj tam, kjer bo najbolj potrebno.

Že proti jutru je v dolini na položajih drugega bataljona zaropotalo. Po cesti iz Trbovelj sta pripeljala osebni avto in tovornjak z vojaštvom. Bataljon je užgal po njima in oba sta obstala na cesti poškodovana. Vojaki so poskakali z vozil in iskali kritja, toda organiziranega odpora niso nudili. Pet vojakov je na tovornjaku ostalo mrtvih in ko so borci bata-

ljona jurišali na cesto, so se Nemci umaknili proti Trbovljam. Vozila borci niso zažgali, bili pa sta obe prerešetani in poškodovani. Zaplenili so štiri puške in dve pištoli. Bataljon pri tem napadu ni imel nobenih žrtev. Odred je bil na položajih do šestih zjutraj, potem pa se je umaknil.

Vračal se je čez Završje, Klenovik, Preveg in Polšnik, nato pa po pobočju Žerjavice, da bi čez Prelesje prišel nazaj na Gradišče. Toda pri Aliču, pri koti 808 so bili Nemci iz postojanke Velika Preska v zasedi. Predhodnica je zasedo odkrila in jo pregnala. Spopad je bil hud in trije odredovi borci so 'bili ranjeni. Koliko žrtev so imeli Nemci, ni bilo ugotovljeno. Kmalu za tem so Nemci s Preske poslali svoji zasedi v pomoč skupino pehote in lahki 'tank. Tedaj pa se je odred že umaknil in odšel na Gradišče.

Enote IV. operativne cone te noči niso prišle čez Savo. Sovražnik jim je prejšnji dan preprečil, da bi se ji približale. Štab brigade je 1. marca ponovno vzpostavil radijsko zvezo s štabom IV. operativne cone in štabom VII. korpusa, štab IV. operativne cone je sporočil, da Nemci močno napadajo in da njegove enote vse bolj potiskajo od Save. Zato je bilo dvomljivo, če bodo sploh mogle do naslednje noči priti do Save.

V št. Jurij in na Presko je sovražnik že 1. marca poslal okrepitev, ker je ugotovil, da se nahaja na tem sektorju večja partizanska enota. Tudi v savski dolini je bilo opaziti večje sovražnikove premike, že dopoldne so se vneli spopadi med XII. brigado in Nemci, ki so prišli iz Št. Jurija. Boji so bili na Orljeku, tt. 898, kjer je sovražnik imel pet mrtvih in več ranjenih, zaplenjeno pa mu je bilo 6 pušk in ena pištola. Ujet je bil tudi sovražnikov vojak. O žrtvah brigade ni podatkov.

Med tem, ko sta se odred in XII. brigada držala v Zaslavju, pa je štab VII. korpusa v noči na 27. februar na Primskovo poslal Gubčevo brigado, da bi navezala neposredne stike z odredom in XII. brigado ter zavarovala smer proti Št. Vidu pri Stični, Velikemu Gabru in Občinam, če se bo enotam IV. operativne cone posrečilo priti čez Savo, ker bodo po prehodu nemške meje zasedle položaje na sektorju Sv. Križ—Čatež. Gubčeva brigada se je na Primskovem, na

Poljanah in v Lazah držala do 2. marca in je v tem času imela na položajih Poljane—Laze—Obla gorica dva huda spopada z domobranci.

Na sektorju Veliki Gaber—Temenica so se zbrali 1. in

5. domobranski bataljon, nekaj nemških enot in Dolenjski četniški odred, četrti domobranski bataljon je okrepil položaje ob Krki in na Medvedjeku. Pripravljali so obkoljevalno akcijo, v kateri bi sodelovale nemške enote iz savske doline in domobranski bataljoni ter četniki iz temeniške doline in s Čateža. Prvi domobranski bataljon je že 28. februarja odšel iz temeniške doline ob nemški meji in Gubčevo brigado napadel s severne strani. Toda bil je odbit, da se je moral z izgubami vrniti v Sobrače. Od tam je odšel čez nemško mejo na Javorje in dalje čez Leskovec mimo Bernadovca na Grmado, od koder je 2. marca Gubčevo brigado napadel na Lazih in na Obli gorici. Tudi tokrat je bil odbit in se je ponovno vrnil v Sobrače. Med tem pa je v temeniško dolino prišel tudi 5. domobranski bataljon in držal položaje ob nemški meji vse do Ježnega vrha. Prvi bataljon je po drugem boju odšel skozi Sobrače in zasedel cesto Pusti Javor—Šmartno pri Litiji, kar je bilo v skladu z načrti za obkolitev brigad. Na teh položajih je čakal do 7. marca.

Gubčeva brigada se je po boju 2. marca premaknila na položaje Grebin in Orešje in še istega večera na položaje Turn pri Moravčah—Cirniki. Imela je nekaj svojih ranjencev, nekaj pa jih je prevzela od XII. brigade na Grebinu.

Po odhodu Gubčeve brigade na Primskovo je štab korpusa akcijo Gubčeve brigade podprl s tem, da je poslal del XV. brigade in divizijsko jurišno četo v okolico Občin in Velikega Gabra, da bi bila neposredna povezava med brigadama in cela smer do nemške meje vsaj delno pod nadzorstvom enot VII. korpusa. Del XV. brigade in divizijska jurišna četa, ki sta v noči na 28. februar prekoračili Krko, sta še iste noči demonstrativno napadli Občine, istočasno pa v okoliških vaseh nabirali hrano, ter se do zjutraj zopet vrnili čez Krko. V noči na 2. marec bi se morali vrniti čez Krko in oditi na Primskovo, vendar se jima to noč prehod čez Krko ni posrečil.

Štab korpusa je prek radijske zveze obvestil štab XII. brigade, da sovražnik zbira večje sile v postojankah ob cesti Št. Vid pri Stični—Trebnje in da je Gubčeva brigada že imela

boje na sektorju Primskovo. Vojaški položaj se je spreminjal in nastala je nevarnost, da bo sovražnik napadel odred in brigado in bi zaradi oddaljenosti od ostalih enot lahko obe enoti zašli v težak položaj.

Kljub takemu položaju je štab korpusa zapovedal, da odred in brigada še v noči na 2. marec zasedeta položaje v savski dolini v upanju, da se bo vsaj delu enot IV. operativne cone posrečilo priti čez Savo.

Zvečer sta odred in brigada ponovno odšla na položaje v savko dolino, vendar te noči le vsak z dvema bataljonoma. Bataljoni so zasedli iste položaje kot prejšnjo noč. Odred je na Gradišču pustil drugi bataljon, brigada pa je en svoj bataljon pustila na položajih Klenovik—Orljek in Sv. Lenart. Toda tudi te noči enote IV. operativne cone niso prišle čez Savo. Zato so bataljoni zjutraj odšli iz savske doline na stare položaje. Štab brigade je zjutraj ponovno prek radiooddajnika dobil zvezo s štabom IV. operativne cone, ta pa ni mogel več določiti točno, kdaj bodo njegove enote lahko prekoračile Savo.

Zaradi vse bolj nevarnega položaja je štab korpusa 2. marca ukazal, da se morata odred in brigada premakniti nazaj čez mejo na položaje Sv. Križ—Primskovo, kjer naj bi počakala ugodnega trenutka, ko bodo enote IV. operativne cone pripravljene za prehod čez Savo. Štab korpusa je še vedno upal, da jim bo prehod čez Savo vendarle uspel.

Odred in brigada sta se v noči na 3. marec premaknila nazaj čez nemško mejo in ponovno zasedla položaje na Primskovem in na Gradišču pri Primskovem, kamor sta prispela ob treh zjutraj. Na teh položajih sta ostala še 4. marca, zvečer tega dne pa sta se premaknila na nove položaje. Odred je zasedel položaje na Vodica, brigada pa na Brezovem. Na Primskovem nista imela nobenih bojov in tudi na novih položajih je bil mir 5. in 6. marca.

Ko sta se v noči na 5. marec odred in XII. brigada premaknila na Vodice in Brezovo, je Gubčeva brigada odšla čez glavno cesto Veliki Gaber—Trebnje in nad izvirom Krke naslednjega dne zjutraj prišla z ranjenci v Suho krajino. Tako sta odred in XII. brigada ostala sama na sektorju Sv. Križ sredi največjih sovražnikovih priprav za obkolitev obeh enot.

Med tem so Nemci v postojankah št. Jurij, Preska in Svibno zbrali veliko vojaštva, ki je prišlo iz Radeč, veliko pa tudi v Litiji. Zasledovali so odred in brigado, pri čemer so jim pomagali tudi domobranci in ju končno odkrili na položajih Vodice in Brezovo. Že ob sedmih zjutraj 7. marca so Nemci napadli odred in brigado z dveh strani. Odred so napadli z Javorja, prišli pa so tudi iz Litije; med napadalci sta bili tudi 28. strelska in težka četa 1. domobranskega bataljona. Brigado so Nemci napadli iz smeri Št. Jurij—Dole—Čeplje. Katere nemške enote so v akciji sodelovale, ni podatkov. Štab odreda in štab brigade sta ocenila, da je bila skupna moč sovražnika do 1000 mož.

Istega dne zjutraj je krenil 5. domobranski bataljon iz temeniške doline čez Primskovo proti Sv. Križu, ki pa je prišel precej pozneje, ko so boji z Nemci že precej dolgo trajali. Odred in brigada sta svoje položaje čvrsto držala v svojih rokah in odbijala vse napade. Bila pa je nevarnost, da bo sovražnik vdrl med položaje odreda in brigade, ker med njima položaji niso bili popolnoma strnjeno zasedeni. Ta nevarnost se je s prihodom petega domobranskega bataljona še povečala. Zaradi tega sta se štaba sporazumela, da se odred premakne bližje k brigadnim položajem. Odred je zato zasedel položaje med Vodicami in Brezovim, da so bili položaji odreda in brigade popolnoma strnjeno zasedeni za krožno obrambo. Na teh položajih sta obe enoti tudi vse naslednje napade odbijali s treh strani, le vzhodna stran je bila še odprta, kjer sovražnik ni napadal. Domobranski peti bataljon je napadal iz Sv. Križa, toda odred in brigada sta imela odlične položaje in vzdržala sta vse napade.

Pozno popoldne so napadi nekoliko ponehali in to sta odred in brigada izrabila in se že skoraj v mraku umaknila proti vzhodu po tihabojskem grebenu v smeri k. 864—596—Pečice, tam pa sta prekoračila cesto Tihaboj—Mirna in odšla na položaje Cimik.

Po podatkih iz korpusnih poročil naj bi imela v bojih tega dne odred in brigada dva mrtva, medtem ko o številu ranjenih ni podatkov. Gotovo pa je, da je iz odreda padel Franc Razpotnik, puškomitraljezec iz prve čete drugega bataljona, bilo pa je tudi štiri ali pet ranjenih borcev. Sovražnik

naj bi vsega skupaj imel 8 mrtvih in 16 ranjenih, XII. brigada pa mu je zaplenila tudi puškomitral jez, nekaj streliva in opreme.

Peti domobranski bataljon je po boju odšel iz Sv. Križa čez Tihaboj na Mirno, od tam pa v Trebnje, kjer je prenočil.

Nemci so se vrnili v izhodišča, četi prvega domobranskega bataljona pa v svojo postojanko v Stično.

Če bi odred im brigada ostala v Cirkniku do naslednjega dne, bi prav gotovo imela ponovno hude boje, na teh položajih pa bi se znašla v veliko težjem položaju kot na Vodica in na Brezovem, ker bi ju domobranski bataljoni veliko lažje obkolili. Zaradi tega sta štaba sklenila, da se enoti to noč premakneta čez glavno cesto Veliki Gaber—Trebnje. Ranjenec je prevzel en odredov bataljon, nato pa sta obe enoti ob devetih zvečer odšli iz Cirknika. Spredaj je šla XII. brigada, za njo bataljon z ranjenci, dva odredova bataljona pa sta bila zadaj v zaščitnici.

Kolona je šla čez Roje, Zagorico, Veliki Videm, Praproče in Martinjo vas v Dolgih dolih čez cesto, nato pa čez Stehanjo vas in pod Selami pri Šumberku na Kremenjek. Tja sta obe enoti prispeli ob desetih naslednjega dne.

Med prehodom čez glavno cesto je zaseda XII. brigade, ki je bila postavljena na Medvedjeku, imela spopad s skupino domobrancev in jih je zavrnila. Domobranci so po vsej verjetnosti hoteli zasesti Medvedjek, da bi odredu in brigadi preprečili prehod čez cesto, vendar so prišli prepozno. Ko je šla čez cesto že cela kolona, je sovražnik ponovno posredoval z Medvedjeka, to pot pa je prišel celo s tankom, toda tudi tokrat je zamudil. Odredov zadnji bataljon, ki je bil v zaščitnici, je sicer imel še krajši spopad z njimi, vendar brez posledic. Bolj nevarne so bile mine iz težkega minometa, s katerim je sovražnik nekaj časa obstreljeval kolono. Žrtev ni bilo, pohod pa je bil kljub temu moten.

Ko sta enoti prišli na Kremenjek, sta se razporedili na položaje za krožno obrambo in se naslonili na osrednji vrh Kremenjka s k. 454. Na nadaljevanje pohoda ni bilo misliti, ker Krko ne bi mogli prekoračiti sredi belega dneva, saj so imeli Nemci in deli 4. domobranskega bataljona v dolini Krke razporejene močne zasede. Tudi pohod čez muljavsko dolino je bil prenevaren, ker jo je sovražnik čez dan neprestano nadziral.

Pri k. 454 se je z ranjenci utaborila večina tretjega bataljona XII. brigade, ena četa tega bataljona pa je zasedla položaje za obrambo na južni strani Kremenjka v smeri Valične vasi.

Odred je z vsemi tremi bataljoni zasedel položaje na vzhodni in severovzhodni strani, da je branil dostop sovražniku iz smeri Orlaka, Sela pri Šumberku in iz smeri Srebotnic.

Brigada je s prvim bataljonom zasedla položaje v smeri Lučarjevega kala, z drugim pa v smeri Kitnega vrha. Položaji so bili še kar dobri in kazalo je, da bo obramba čvrsta. Patrulj niso pošiljali nikamor, le pred položaje so postavili mrtve straže, da bi enote na položajih pravočasno opozorile na približevanje sovražnika. Tako so vsi kar mimo čakali. Nekateri so že upali, da sovražnika do noči ne bo, ker se je popoldne že nagibalo proti koncu.

Sovražnik pa je vedel, da morata biti na Kremenjku odred in brigada. Zato sta šla v akcijo prvi in peti domobranski bataljon. Njun namen je bil, da odred in brigado potisneta v dolino Krke, kjer bi nato z njima dokončno obračunali.

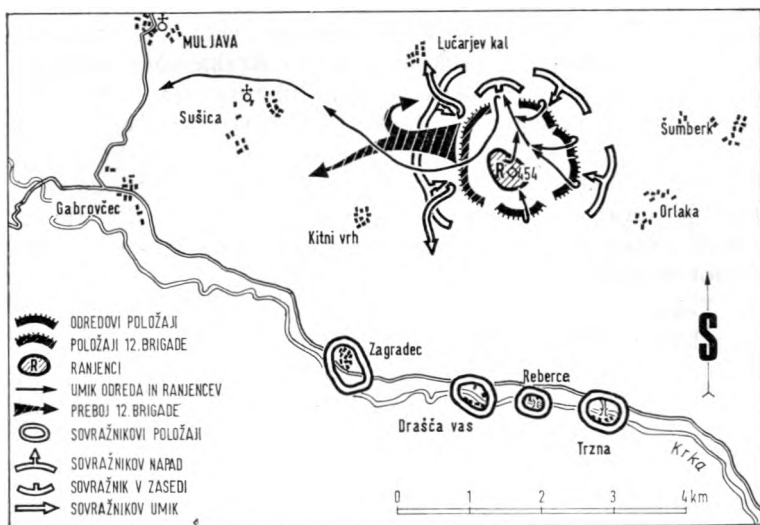
Prvi domobranski bataljon je odšel iz Stične skozi Gorenjo vas, Bojanji vrh in Kompolje ter malo pred 16. uro prispel na Lučarjev kal. Za napad sta bili odrejeni 28. in 16. četa. Z Lučarjevega kala je 28. četa odšla na Kitni vrh, od koder je napadla na položaje drugega bataljona XII. brigade, 16. četa pa z Lučarjevega kala na položaje prvega bataljona.

Iz Trebnjega je peti domobranski bataljon odšel čez Občine v Veliki Gaber, od tam pa čez Zagorico skupaj z nemško četo na Sela pri Šumberku, kjer so napravili razpored enot za napad. Nemška četa je z enim delom napadla iz smeri Srebotnic na položaje odreda, večji del pa je zasedel položaje med Srebotnicami in Lučarjevim kalom, od koder bi verjetno moral prav tako napasti. Domobranske čete so z delom svojih sil zasedle cesto med Selami pri Šumberku in Volčjimi jamami, z delom pa napadle položaje odreda iz smeri Orlake.

Splošen napad se je začel približno ob 16. uri z vseh navedenih strani, le s severa ni bilo čutiti nobenega pritiska. Vnel se je srdit boj, ki je trajal več kot eno uro. Toda sovražnik je bil povsod odbit. Najbolj kritičen je bil položaj

pri prvem bataljonu brigade, zato je štab brigade v tej smeri obrambo okrepil in sovražnik je bil zadržan. Nato je zbral močno skupino s sedmimi puškomitraljezi iz prvega in drugega bataljona in z njo udaril v medprostor med 16. in 28. domobransko četo v smeri Golobovega hriba. Ker je preboj uspel, je štab brigade poslal manjšo skupino nazaj, da je udarila 16. četi v hrbet. Zaradi tega se je domobranska četa hitro umaknila na Lučarjev kal, 28. četa pa v smeri Tolčan.

Toda na položajih odreda je boj trajal še nekaj časa, nato pa je sovražnik nekoliko prenehal napadati in se malo umaknil nazaj. To je štab odreda izrabil in ukazal umik vsem trem bataljonom, priključil pa je tudi tretji bataljon brigade z ranjenci. Štab odreda se je zavedal, da proti dolini Krke ne sme, zato je povedel bataljone proti severu, kjer ves čas napada ni bilo čutiti sovražnikovega pritiska. Imel je namen odred z ranjenci povesti med Lučarjevim kalom in Hrastovim dolom v muljasko dolino in se nato obrniti proti jugu nad izvir Krke. Umik je potekal v redu, ko pa se je kolona potegnila že iz kroga obrambnih položajev, se je odigral nena-

Boj odreda in XII. brigade na Kremenjku

vaden dogodek. Celo odredove kolone se je znašlo tik pred položaji nemške čete, vojaki pa sploh niso streljali. Do odredove kolone je prišel nemški oficir in borce v nemščini nagovoril, naj ne streljajo, da tudi oni ne bodo. Opozoril je odredovce, da ne smejo iti proti Lučarjevemu kalu, ker so tam domobranci. Svetoval je, naj gredo proti Kitnemu vrhu v smeri Sušice, ker je tam prosta pot. Vsi borci, ki so bili navzoči, so bili presenečeni nad postopkom nemške enote, še posebej pa nad postopkom oficirja. Na koncu jim je oficir še dejal, da bo naslednjega dne prišel k partizanom.

Štab odreda je sprejel njegove nasvete in kolono hitro povedel nazaj, nato pa mimo Kitnega vrha in Sušice, pri Znojilah pa čez cesto Gabrovčec—Muljava v Ragljevko. V ovinkih pod Ravnim dolom je odred prekoračil cesto Krška vas—Luče in odšel na Ilovo goro. Ves čas pohoda od Kremenjka do Ilove gore odredova kolona ni bila nikjer napadena. To je bil pospešeni pohod, ki je borce do skrajnosti utrudil, predvsem pa tiste, ki so nosili ranjence. Bila je že trda noč, ko je odred prišel na Ilovo goro. Na Ilovi gori je bilo le toliko počitka, da so se borci nekoliko oddahnili, nato pa se je pohod nadaljeval. Nosači ranjencev so se pogosto menjavali, kar je zaviralo tempo pohoda. Odred je med Bukovjem in Hočevjem prekoračil cesto Krška vas—Zdenska vas in nadaljeval pot v Laze, kjer je bil zopet odrejen krajši počitek. V nadaljevanju pohoda je kolona pod Kužljevcem prekoračila cesto Zagradec—Ambrus in nadaljevala pot v Brezovi dol. Ko je odred prišel v Brezovi dol, je bil že dan. Tam je štab odreda dobil zvezo z enotami XV. divizije in odredil enourni počitek. Nato je počasi nadaljeval pot v Ratje, kamor je prispel 9. marca ob 12. uri.

Tako se je končal pohod, ki je bil od Vodice do Ratij dolg kakih 55 kilometrov in je trajal 42 ur s presledkom 6 ur, med tem pa je imel odred hud boj na Kremenjku. Med tem časom so borci le 7. marca zvečer na hitro malo večerjali v Cirkniku, druge hrane pa med pohodom niso zaužili.

V boju na Kremenjku je imel odred hude izgube. Na položajih je padlo 7 borcev, med njimi tudi referent za zvezo Miha Colnar-Cveto, dva borca pa so blizu Tolčan ujeli in ubili domobranci iz 5. bataljona, tako se je število mrtvih

dvignilo na devet. Ranjenih je bilo 15 borcev; po prihodu v Ratje pa je odred pogrešal še 32 borcev. Tedaj je v odred manjkalo tudi 6 puškomitraljezov, 24 pušk in dve brzostrelki. Toda tako stanje je bilo le tedaj. Pogrešani borci so večinoma zaradi onemoglosti zaostali za kolono in so imeli s seboj tudi pogrešano orožje. Večina teh borcev je prispelo v Ratje šele popoldne, nekateri pa šele naslednjega dne v Hinje. Brez dvoma, da so nekaj borcev tudi domobranci še ujeli, toda o njih ni nobenih podatkov.

Po poročilih štaba korpusa naj bi sovražnik imel v boju z odredom na Kremenjku 20 mrtvih in kakih 30 ranjenih. Odred pa je zaplenil sovražniku tudi brzostrelko, dve pištoli in daljnogled. XII. brigada je imela v boju na Kremenjku 4 mrtve in 11 ranjenih, pogrešala pa je 6 borcev; izgubila pa je tudi en puškomitraljez. V boju z XII. brigado je sovražnik imel 22 mrtvih in 24 ranjenih in izgubil en puškomitraljez, eno puško ter zaboj streliva.

Tako je odred uspešno opravil še eno nalogo, ki je bila verjetno najtežja naloga od vseh nalog, ki jih je imel v času svojega obstoja. Borci so pokazali veliko požrtvovalnost, vzdržljivost in borbenost ter tako dokazali, da je odred močna enota, ki je sposobna opravljati najtežje naloge. Res je odred plačal velik krvni davek, toda naloga je bila dobro opravljena. Še posebej je treba poudariti, da je prav odred s pomočjo tretjega bataljona XII. brigade v najtežjih trenutkih rešil ranjence.

Zanimivo je to, da sta prvi in drugi bataljon XII. brigade skupaj s štabom brigade pozneje prišla v Brezovi dol kot odred in tretji bataljon brigade z ranjenci. Obe skupini sta prehodili približno isto pot in se po umiku s Kremenjka med pohodom nista nikjer sešli. Štab brigade je skrbelo, kaj je z ranjenci, njenim tretjim bataljonom in odredom, zato so jih po končanem boju celo iskali na Kremenjku. Ker na Kremenjku niso nikogar našli, je bil štab brigade prepričan, da se je odred z njenim tretjim bataljonom in ranjenci posrečilo prekoračiti Krko pri Dečji vasi.

Iz korpusnih poročil se tudi vidi, da je bil 9. marca ujet oficir ROA. Ni mogoče za gotovo trditi, da je bil to tisti oficir, ki je odredovcem obljubil, da bo šel k partizanom, možno pa je.⁵

Novi boji v Suhi krajini

Po vrnitvi iz Zasavja je odred popoldne 9. marca še ostal v Ratjah, kamor je do večera prispelo še precej borcev, ki so med pohodom zaostali za kolono in so bili v začetku pogrešani. Borci so po dveh dneh zopet dobili toplo hrano, si očistili svoje orožje in opremo, zvečer pa se je odred premaknil v Hinje, popolnil zalogo streliva in v Hinjah tudi v miru prenočil.

Štab odreda je v skladu z divizijskim poveljem zjutraj

10. marca svoje bataljone razporedil tako, da je prvi bataljon zasedel položaje na zahodnih pobočjih Dečje gore, tretji bataljon je zasedel vrh Dečje gore (k. 577), drugi bataljon pa je skupaj s štabom odreda ostal na Hribu.

Med odsotnostjo odreda, XII. in Gubčeve brigade je v Suhi krajini vladalo zatišje. Sovražnik je vso pozornost posvetil brigadam in odredu, ki so operirali v okolici Primskovega in Sv. Križa ter v Zasavju. Ko pa so se te brigade vrnile v Suho krajino, se je tudi sovražnik ponovno usmeril proti Suhi krajini. Pripravil je nove napade, ki jih je začel 10. marca zjutraj. Glavni udarec je usmeril iz žvirč ob cesti proti Hinjam, kjer je napadel peti domobranski bataljon, iz Kočevja čez Malo goro in Kleče pa je usmeril bojno skupino, ki so jo sestavljali 61. domobranska četa in 9. četa 3. bataljona 19. SS policijskega polka ter vod posadne čete iz Ribnice.

Peti domobranski bataljon je imel nalogo, da v glavni smeri napada potisne enote XV. divizije proti Smuki, kočevska skupina pa bi morala prodreti do Smuke in v Hinje, da bi enotam XV. divizije onemogočila umik, nato pa bi jih skupaj potisnili v dolino proti Rat jam in Lopati ter zasedli dominantne položaje ob cesti Zvirče—Hinje—Smuka in zasedli cesto Smuka—Stari Log—Kočevje. Obe skupini sta z napadi pričeli hkrati ob sedmih zjutraj.

Peti domobranski bataljon je napadel enote XV. brigade na Vršičku (k. 574) in na Kant hribu (k. 467). Na Vršičku je najprej napadla nemška četa, pa je bila odbita, zato si je sovražnik pomagal s težkim orožjem in Vršiček silovito obstreljeval. Ko je težko orožje prenehalo z obstreljevanjem, je na Vršiček jurišala 114. domobranska četa in pregnala bataljon XV. brigade. Na to je sovražnik nekaj časa miroval, popoldne pa je nadaljeval z novimi napadi.

Kočevska skupina je zjutraj prišla čez Stari Log z namenom, da udari najprej na Smuko. Sovražnik je bil pravčasno odkrit še pred Starim Logom. Zaradi tega je drugi odredov bataljon hitro odšel proti Smuki in na sovražnika udaril s Svinjskega vrha, divizijski jurišni bataljon pa s Kravskega vrha. Oba bataljona sta udarila na nemško četo, ki se je v paniki umaknila in pustila mule s strelivom in težkim orožjem. Toda borci mul niso uspeli poloviti, ker je domobranska četa napravila protinapad in preprečila, da bi jih zaplenili. Ko so domobranci dobili mule, so se tudi oni hitro umaknili v Stari Log. Malo kasneje je sovražnik iz Starega Loga šel proti Polomu, kjer ga je napadel bataljon XV. brigade, da se je moral tudi od tam umakniti, zato je ostal na položajih Beli kamen—Stari Log—Kleče. Čakal je ugodnega trenutka, da napade enote XV. divizije z boka, ko se bodo umikale pred petim domobranskim bataljonom s položajem pri Prevolah in Hinjah.

Peti domobranski bataljon je šele popoldne vdrl v Prevole, od koder je začel pritiskati z eno kolono čez Dečjo goro, z drugo za robom gozda severno od ceste proti Plešu, s tretjo pa čez Kant hrib, južno od ceste proti Hinjam.

Na zahodnih pobočjih Dečje gore se je vnel srdit boj med sovražnikom in odredovim prvim bataljonom, ki se je pod hudim sovražnikovim pritiskom čez nekaj časa moral umakniti na vrh Dečje gore, kjer so bili položaji tretjega bataljona. Oba bataljona skupaj sta zaustavila sovražnika, da ni zasedel vrh Dečje gore. Tudi XV. brigada se je pod sovražnikovim pritiskom umaknila v Hinje in sovražnika ustavila, da je prišel le do Pleša. Proti Hinjam je pritisnila tudi kočevska sovražnikova skupina. XV. brigadi je priskočil na pomoč še divizijski jurišni bataljon in skupaj sta sovražnika z jurišem vrgla nazaj v Prevole.

V Prevolah je sovražnik ostal in držal Vršiček le do mraka, nato pa se je umaknil v Žvirče, kajti imel je slabe izkušnje od 21. februarja, ko se je v Prevolah znašel obkoljen. Ko se je sovražnik umaknil, sta odred in XV. brigada ponovno zasedla stare položaje.

Noč je bila mirna in tudi 11. marca je bilo mirno do 11. ure, ko je sovražnik ponovno s težkim orožjem začel obstreljevati Vršiček. Ko je prenehal obstreljevanje s tež-

kim orožjem, je silovito napadla pehota in ponovno vrgla z Vršička bataljon XV. brigade, nato pa takoj vdrla v Prevole. Od tam je sovražnik prodiral naprej v dveh kolonah. Z močno skupino je pritisnil po grebenu Dečje gore, z drugo pa južno od ceste čez Kant hrib. Odredov prvi bataljon, ki je bil na zahodnih pobočjih Dečje gore, se je po hudem boju moral umakniti na vrh Dečje gore, na položaje tretjega bataljona. Bataljona nista vzdržala sovražnikovega pritiska in sta se po hudem boju morala umakniti proti Lazini. XV. brigada se je upirala sovražniku, ki je pritiskal čez Kant hrib proti Hinjam, in kočevski sovražnikovi skupini, ki je ponovno napadala iz Poloma. Kočevska skupina je bila odbita, peti domobranski bataljon pa je z jurišem zasedel Hinje in se zabarikadiral za pokopališkim obzidjem.

Tedaj je ponovno prišel v pomoč divizijski jurišni bataljon, ki je sovražnika v enem samem naletu vrgel iz Hinj, nato pa so ga jurišni bataljon, XV. brigada in Dolenjski odred pognali nazaj vse do žvirč.

Tudi 12. marca so se odigrali podobni dogodki, vendar je tega dne v obrambi sodelovala tudi XII. brigada. Sovražnik je napadel iz Žvirč, zavzel Vršiček in Prevole, nato pa še Dečjo goro in Hinje. Sovražnikova skupina, ki je napadala iz Poloma, pa je bila odbita in se je po neuspehu vrnila v Kočevje. V protinapadu na sovražnika v Hinjah je sodeloval odred, XV. brigada, divizijski jurišni bataljon in XII. brigada. Protinapad je bil tako močan, da se je moral sovražnik hitro umakniti in se je le za kratek čas ustavil v Žvirčah. Tam se je vnel kratek in silovit spopad, med katerim se je v vasi vžgalo nekaj gospodarskih poslopij, sovražnik pa se je moral tudi od tam hitro umakniti v Struge.

Tako so se končale tridnevne sovražnikove ofenzivne akcije, ki mu niso rodile uspehov, doživel pa je nekaj porazov, enote XV. divizije pa so ostale na svojih položajih in Suho krajino še naprej držale v svojih rokah.

Boji so bili izredno hudi in so terjali veliko žrtev na obeh straneh, vendar so poročila obeh strani o tem tako naspotujoča, da ni mogoče reči, koliko je bilo žrtev. Gotovo je, da je odred imel kakih pet mrtvih in največ 10 ranjenih, XV. brigada pa naj bi imela kakih 14 mrtvih in 17 ranjenih.

S tem je bilo tudi zaključeno obdobje, ko je odred od

1. januarja dalje deloval kot taktična enota prav tako kot vse ostale brigade. Takoj po njegovem umiku s sektorja Sv. Križ ga je štab korpusa najprej uporabil za obrambo na položajih pri Mačkovcu in Sadinji vasi, nato pri Dolenjskih Toplicah in Mraševem ter pri Novem mestu, nato pa ga je podredil štabu XV. divizije, ki ga je dvakrat uporabil za obrambo Suhe krajine na glavni smeri sovražnikovih napadov v Suho krajino. Med tem je odred dobil tudi dve težki posebni nalogi, prvič premik drugega bataljona na sektor Sv. Križ v dneh od 10. do 16. januarja in drugič pohod celega odreda skupaj z XII. brigado v Zasavje v dneh od 25. februarja do 9. marca. Vse naloge je uspešno opravil in je za uspešne boje na položajih Prevole—Pleš—Hinje 22. februarja dobil od štaba divizije tudi pismo pohvalo.*

V času od 18. januarja do 12. marca je odred izgubil nadaljnjih približno 80 mož in je tega dne štel le še kakih 260 borcev in bork. (6)

VIRI

(1) Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11 in Radijske depeše štaba VII. korpusa glavnemu štabu za čas od 9. do 18. januarja 1945, IZDG fase. 44/1-3 ter Anton Kralj-Petek in Franc Ramovž, ustni vir;

(2) Sestavek »Boji pri Dolenjskih Toplicah« je napisan na podlagi naslednjih virov: Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Mesečna borbena poročila štaba XV. divizije za čas od 21. januarja do 21. februarja 1945 štabu VII. korpusa, IZDG fase. 188/11; Povelje štaba VII. korpusa z dne 24. januarja 1945 podrejenim enotam za novi razpored enot, IZDG fase. 154/11; Ra-

* Štab XV. divizije v svojem dnevnem povelju o pohvali posebej poudarja, da je v teh bojih Dolenjski odred dokazal, da je udaren ter vztrajen na položajih. Za spretno vodenje enot, borbенost in udarnost izreka štab divizije poleg XV. in Cankarjevi brigadi ter jurlišnem vodu Gubčeve brigade pohvalo in priznanje tudi vsem borcem, podoficirjem, oficirjem in politkomisarjem Dolenjskega odreda. Posebno priznanje in pohvalo pa izreka poleg štaboma XV. in Cankarjeve brigade ter komandirju jurišnega voda Gubčeve brigade tudi štabu Dolenjskega odreda z namestnikom komandanta tovarišem Petkom na čelu (Anton Kralj-Petek je bil tedaj vršilec dolžnosti komandanta odreda, Op. PJ). (Glej Dnevno poročilo štaba XV. divizije za 22. februar 1945, IZDG fase. 188/III.)

dijske depeše štaba VII. korpusa glavnemu štabu za čas od 18. do 25. januarja 1945 o bojih odreda in ostalih enot, IZDG fase. 44/1-3; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; Spomini Franca Avblja-Lojka (boji 19. januarja 1945 so opisani na strani 257—260; spominsko knjigo hrani sam doma); Franc Ilaš in Rudi Potočar, ustni vir in avtorjevi spomini ter Dnevno poročilo Org. štaba SD za 24. januar 1945 s prilogi in za dan 27. januar 1945, IZDG AFK fase. 281 TV;

(3) Dogodki v času od 24. januarja do 10. februarja 1945 so opisani na podlagi naslednjih virov: Mesečno borbeno poročilo štaba XV. divizije za čas od 21. januarja do 21. februarja 1945 štabu VII. korpusa, IZDG fase. 188/11; Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Povelje štaba XV. divizije z dne 24. januarja 1945 podrejenim enotam za novi razpored in nove naloge, IZDG fase. 188/III; Mesečno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 1. do 28. februarja 1945 glavnemu štabu o bojih podrejenih enot, IZDG fase. 154/1; Povelje štaba VII. korpusa z dne 3. februarja 1945 štaboma XV. in XVIII. divizije za napad na Vinkov vrh in Povelje istega štaba operativnemu štabu XV. in XXIV. brigade ter Dolenjskega odreda za demonstrativni napad na Novo mesto, IZDG fase. 154/1; Povelje štaba VII. korpusa z dne 9. februarja štaboma XV. in XVIII. divizije za zamenjavo enot na sektorjih, IZDG fase. 154/11 in Povelja štaba XV. divizije z dne 9. februarja 1945 podrejenim enotam za pripravo premika in premik enot na položaje v Suhi krajini, IZDG fase. 188/11 in III; Radijske depeše štaba VII. korpusa za čas od 24. januarja do 10. februarja 1945 glavnemu štabu o bojih in razporedu podrejenih enot, IZDG fase. 44/1-3; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; Mile Pavlin: XV. BRIGADA, 373—374; Franc Ilaš in Rudolf Potočar, ustni vir in avtorjevi spomini ter Poročila o dogodkih pri posadki Novo mesto za čas od 29. januarja do 2. februarja 1945, IZDG AFK fase. 283/IV;

(4) Mesečno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 1. do 28. februarja 1945 glavnemu štabu o bojih in akcijah podrejenih enot, IZDG fase. 154/1; Mesečno borbeno poročilo štaba XV. divizije za čas od 21. januarja do 21. februarja 1945 štabu VII. korpusa o bojih in akcijah podrejenih enot, IZDG fase. 188/11; Operativni dnevnik štaba VII. korpusa, IZDG fase. 153/11; Radijske depeše štaba VII. korpusa za čas od 10. do 25. februarja 1945 glavnemu štabu o razporedu in bojih podrejenih enot, IZDG fase. 44/1-3; Povelja štaba XV. divizije z dne 10., 12., 16., 21. in 22. februarja 1945 podrejenim enotam o razporedu in nalogah enot, IZDG fase. 188/III; Dnevnik minerskega voda Dolenjskega odreda, hrani avtor; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG in avtorjevi spomini ter Poročila Org. štaba SD za 11., 19. in 22. februar 1945, IZDG AFK fase. 281/IV in Poročilo o dogodkih pri posadki Velike Lašče in 5. bataljonu za čas od 17. do 25. februarja 1945, IZDG AFK fase. 283/IV;

(5) Depeša vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije z dne 12. februarja 1945 glavnemu štabu NOV in PO Slovenije za premik

enot IV. operativne cone na Dolenjsko, IZDG fase. 41/III; Depeše glavnega štaba z dne 12., 13., 26. in v času od 28. februarja do 10. marca 1945, IZDG fase. 46/1-3 in II; Depeše štaba IV. operativne cone z dne 1., 2. in 5. marca glavnemu štabu, IZDG fase. 46/1 in II; Mesečno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 1. do 28. februarja 1945 glavnemu štabu o bojih in akcijah podrejenih enot prav tako za čas od 1. do 31. marca 1945, IZDG fase. 154/1; Operativni dnevnik štaba XIV. divizije, IZDG fase. 333/IV; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG; Jerič Vid: Opis pohoda XII. brigade v Zassavje od 25. februarja 1945 do 9. marca 1945, Vojaški informator, letnik 1963/64 in 1964/65; Franc Ramovž, ustni vir ter Poročila Org. štaba SD za 25., 26. in 28. februar in za 2., 5., 7., 8., 9. in 10. marec 1945, IZDG fase. 281/IV in Poročilo o dogodkih pri posadki Velike Lašče od 28. februarja do 13. marca 1945, IZDG APK fase. 283/IV;

(6) Mesečno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 28. februarja do 31. marca 1945 glavnemu štabu o bojih in akcijah podrejenih enot, IZDG fase. 154/1; Radijske depeše štaba VII. korpusa glavnemu štabu za čas od 10. do 12. marca 1945 o bojih podrejenih enot, IZDG fase. 44/1-3; Dnevno povelje štaba XV. divizije z dne 22. februarja 1945 o pohvali odreda za uspešen boj proti sovražniku, IZDG fase. 188/III; Dnevnik Draga Brulca, arhiv IZDG in avtorjevi spomini ter Poročila o dogodkih pri posadki Velike Lašče za čas od 28. februarja do 13. marca 1945; Poročilo o dogodkih pri posadki Kočevje za čas od 10. do 12. marca 1945 in Poročilo o dogodkih pri posadki Ribnica za čas od 12. do 19. marca 1945, IZDG AFK fase. 283/IV.

V SOVRAŽNIKOVEM ZALEDJU

Pohod na sektor med Savo in nemško mejo

Na Štajerskem je sovražnik še vedno z nezmanjšano silovitostjo pritiskal na enote IV. operativne cone. Po prvem neuspelem poskusu preboja čez Savo na Dolenjsko zadnje dni februarja in prve dni marca jih je sovražnik odrinil od Save in jih potisnil v notranjost Štajerske, predvsem pa v hribovite predele, na Menino planino in v Mozirske planine. Krvavi boji so se vrstili vsakodnevno in obe strani so imele hude izgube. Glavni štab se je nenehno prizadeval, da bi pomagal štabu IV. operativne cone pri organiziranju prehoda čez Savo, zato mu je prek radiozveze dajal navodila in nasvete, vendar do 17. marca ni bilo mogoče nič storiti, da bi ponovno organizirali preboj. Šele 17. marca se je Šlandrovi in Zidanškovi brigadi posrečilo, da sta se ponoči neopazno izmaknili iz sovražnikovega obroča na Menini planini čez tuhinjsko cesto na Moravško. Začele so se nove priprave za nov poskus preboja čez Savo. Nov načrt je predvideval, da bi se štajerske enote prebijale na Dolenjsko postopoma, da bi tako sovražniku prikrili svoj načrt.

Glavni štab, ki je neprestano spremljal razvoj vojaškega položaja na Štajerskem, je že 12. marca ukazal štabu VII. korpusa, naj ponovno ukrene vse, da bi na desnem bregu Save enote VII. korpusa čimbolj pomagale enotam IV. operativne cone pri preboju čez Savo.

Novi načrt štaba korpusa je bil od prejšnjega le toliko drugačen, da bi na sektor med Savo in nemško mejo odšel le Dolenjski odred, ki bi se razdelil po bataljonih in tako pri sovražniku ne bi vzbudil prevelike pozornosti. Odred bi štajerskim enotam služil za sprejemno bazo, na katero bi se naslonile po preboju čez Savo. Na sektor Primskovo in Sv.

Križ pa bi korpus pošiljal posamezne brigade, da bi v sodelovanju z odredom pomagale štajerskim enotam pri prehodu nemške meje, nato pa dalje čez dolenjsko cesto in Krko v Suho krajino.

Po bojih 12. marca je odred dobil nalogo, da se premakne na položaje Studenski vrh nad Smuko in da se pripravi za daljši pohod. Odrejene položaje je odred zasedel še istega dne proti večeru, na prejšnjih položajih pa ga je zamenjala XII. brigada. Na Studenskem vrhu je ostal tri dni. Ta čas pa je bil izrabljen za notranje urejevanje odredovih enot, saj je bilo zaradi izgub potrebno na novo imenovati več vodnikov in tudi članov četnih komand. Že 10. marca se je iz bolnišnice vrnil tudi komandant tretjega bataljona, ki je ponovno prevzel svojo dolžnost, drugih sprememb pa v štabih bataljonov ni bilo. Poleg tega je bil čas izrabljen za moralno-politično in vojaško vzgojo in za druge priprave za odhod. Odred je dobil precej novega orožja in opreme. Vsi nemški in italijanski puškomitraljezi, kolikor jih je še bilo v odredu, so bili oddani, v zamenjavo pa je dobil angleške puškomitraljeze »bren«. Odred je dobil tudi nekaj angleških protidesantskih malih brzostrelk. Vsaka četa je imela pet puškomitraljezov in tri do pet brzostrelk, ostala oborožitev pa so bile angleške in mavser puške. V celem odredu je bilo torej 30 puškomitraljezov in poleg pušk in pištol tudi kakih 25 brzostrelk. Zvečer 15. marca se je odred premaknil v Dolenjske Toplice, kjer so se priprave za pohod nadaljevale. Oddal je vse mule in pratež, dobil pa je na vsak bataljon po štiri vojaške poljske kotle in nekaj druge manjše posode ter kuharskega pribora in tako od prateža ni ostalo ničesar. Vse so lahko nosili borci sami.

Zaradi bližnjih nalog, ki bodo od borcev odreda terjale veliko fizičnih naporov in vzdržljivosti, je bilo odločeno, da na pohod ne bodo šle borke in starejši in slabotnejši borci. Zato je odredni zdravnik Boris Cergolj-Zmago pregledal večino borcev in izločil nekaj takih, ki ne bi zmogli dolgih in napornih pohodov. Tako je v odredu ostalo kakih 240 zdravih borcev, ki so se v toplih bazenih Dolenjskih Toplic še okopali, nato so dobili še povečano mero streliva in 18. marca je bil odred pripravljen za pohod. Celo popoldne so se borke in borci, ki so bili izločeni iz odreda, poslavljali od tistih, ki so

v odredu še ostali, in seveda tudi solza ni manjkalo. Borke in tisti boroi, ki so ostali v Dolenjskih Toplicah, so bili po odhodu odreda razporejeni v druge enote.

Štab odreda je v Dolenjskih Toplicah dobil povelje v duhu načrta štaba korpusa in tudi natančna navodila, kako naj ravna, da bo odred svojo nalogo čimbolje opravil, štab korpusa mu je dodelil tudi radiooddajnik in mu naročil, da mora imeti redno zvezo s štabom IV. operativne cone in z njim usklajevati akcije, da bi lahko odred čimbolj pomagal štajerskim enotam pri prehodu čez Savo. Vsakodnevno mora tudi obveščati štab korpusa o vseh pomembnih akcijah in o vsakem prehodu štajerskih enot čez Savo, da bi štab korpusa pravočasno pošiljal brigade na sektor Primskovo in Sv. Križ. štab korpusa je tudi predlagal, naj odred napravi premik v smeri Jablan—Kartel j evo—Trebelno—Debenec—Cirniki—Zabukovje—Jatna, nato pa naj en bataljon pošlje na sektor Janče, enega na sektor Mamolj, eden pa naj ostane na območju Kuma in Jatne. Organizira naj dobro kurirsko zvezo z bataljoni, da jih bo lahko hitro zbral za akcije celega odreda.

V mraku 18. marca je odred odšel iz Dolenjskih Toplic, pri Vavti vasi pa ga je oddelek inženirskega bataljona XVIII. divizije z gumijastimi čolni prepeljal čez Krko na levi breg. Nato se je vzel na Srebotnik in nadaljeval pohod do bližine Goriške vasi. Od tam je štab odreda poslal do ceste Novo mesto—Mirna peč ogledniške patrulje, ki so ugotovile, da imajo cesto zasedeno sovražnikove kolone. Tako je odpadla zamišljena smer pohoda in odred se je vrnil na Srebotnik, kajti cilj je bil neopaženo priti čez glavno cesto in nemško mejo.

S Srebotnika je štab odreda po radiooddajniku sporočil štabu korpusa, da je pot neprehodna, odgovor pa je bil kratek: »Izvršite povelje«. Odred je na Srebotniku blizu kote 592 ostal cel dan primerno zavarovan s stražami in zasedami. V štabu odreda je bilo posvetovanje s štabi bataljonov, kjer je bilo predloženih več smeri pohoda, ki pa so bile vse težko sprejemljive. Pogoj je bil postavljen tako, da mora odred neopaženo in zaradi enodnevnega zamude priti v enem samem pohodu čez nemško mejo. Težave so bile tudi zaradi vodičev, kajti nihče ni mogel prevzeti odgovornosti, da bo odred vodil

brezhibno in ga do jutra pripeljal čez nemško mejo. Naposled je vodstvo prevzel komandant tretjega bataljona in ko je legel mrak, je odred začel pohod.

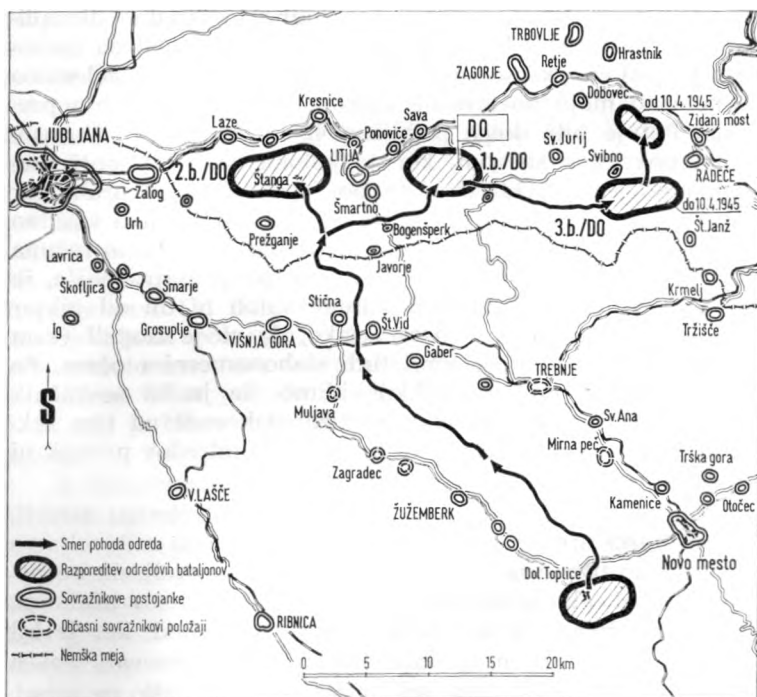
Smer pohoda je bila takale: Veliki Lipovec—Boršt—skozi gozd do kote 305, tam čez cesto Dobrava—Žužemberk—mimo Zalisca—Volčje jame—Šumberk—Srebotnice—med Lučarjevim kalom in Hrastovim dolom—čez Bojanski boršt—zahodno nad Artižjo vasjo — tam čez železnico — skozi gozd nad Glavovico — pri Grižah čez glavno cesto Ivančna gorica—Št. Vid pri Stični — med Vrhom in Virom — mimo Pristavljene vasi na Dobravo, od tam pa proti severozahodu med Metnjam in nemško mejo. Mejo je odred prekoračil pri Obolnem, nato pa se je spustil v Jastrebnik, kamor je prispel ob sedmih zjutraj. Tam se je v gozdu ustavil in počakal naslednje noči.

Pohod odreda je potekal brezhibno in izredno disciplinirano. Počitkov ni bilo. Za počitek so borci imeli na razpolago le tisti čas, ko so se pred prehodom čez ceste, železnico in nemško mejo postavljale zasede zaradi zavarovanja prehoda. Pot je bila dolga približno 42 kilometrov in še večinoma pokrita s snegom, ker je kolona večji del poti prehodila po gozdu. Odred je to pot prehodil v 12 urah, kar znese 3,5 km na uro, kar je po taki poti in ponoči izredno veliko, če upoštevamo, da se za tako pohodno kolono računa povprečno 4 km na uro po cesti. Kar pa je najvažnejše, je to, da sovražnik o premiku odreda sploh ni bil od nikjer obveščen. Odred je to dosegel tako, da se je izognil vsem vasem, in tako se je izognil tudi slabonamernim očem. Po domobranskih poročilih lahko vidimo, da je bil sovražnik obveščen o vsakem premiku partizanskih enot na tem sektorju vse od novega leta 1945 dalje, le da odredov premik ni bil nikjer registriran.

Zjutraj 20. marca, ko se je odred v Jastrebniku ustavil, so bili borci utrujeni, toda iz vseh oči je sijalo zadovoljstvo zaradi tako uspelega pohoda, saj niso pričakovali, da bo pohod potekal tako brezhibno in brez spopadov s sovražnikom. Mogoče je bila tudi noč prav izbrana za pohod, ker je bil praznik Sv. Jožefa in so domobranci tudi praznovali. Povrh tega pa verjetno nikomur od sovražnikov ni prišlo na misel, da bi se prav med njihovimi postojankami gibala tako velika partizanska kolona. Naj bo kakor že, odred je prispel na cilj

in še istega dne je štab odreda po radijski zvezi sporočil štabu korpusa, da je odred na svojem sektorju. Štab korpusa je naslednjega dne ob 8. uri z radijsko depešo obvestil glavni štab, da je odred prvo nalogo opravil.

Zvečer je cel odred nadaljeval pohod. Drugi bataljon je odšel v Kamplov hrib pri Veliki štangi, prvi in tretji pa sta skupaj s štabom odreda odšla čez Črni potok, Kostrevnico in Cerovico v gozd pod Zgornji Mamolj, nad koto 555. Tam je ostal štab odreda in prvi bataljon, tretji bataljon pa je naslednjo noč nadaljeval pohod mimo Polšnika, čez Osredok, mimo Zagozda, čez Dobovico v Jatno, kamor je prišel 22. marca zjutraj. S tem je bil cel odred razporejen, kakor je določil štab korpusa.

Pohod odreda na sektor med Savo in nemško mejo ter razporeditev enot

Odred je taboril v gozdovih, čeprav so bile noči mrzle, toda dnevi so postajali vse lepši in toplejši. Sektor odreda se je na posameznih območjih razlikoval v pogojih za življenje enot. Medtem ko je v okolici Janč skoraj vse prebivalstvo sodelovalo s partizani in so bile vasi naseljene, je bil položaj na območju Radeč popolnoma drugačen. Vasi okoli Jatne so bile skoraj popolnoma prazne in ni bilo sodelavcev, nižinske vasi pa so bile po večini naseljene s kočevskimi Nemci. Zaradi tega je bilo mnogo težje v pogledu organizacije obveščevalne službe in prehrane.

Vsi bataljoni so se kmalu prilagodili razmeram in se dobro povezali s terenskimi organizacijami in aktivisti, postavljali pa so tudi nove obveščevalne točke. Splošne naloge bataljonov so bile, da s patroljami nadzirajo vsak svoj sektor, da napadajo sovražnikove patrolje in manjše kolone ter o vseh sovražnikovih premikih obveščajo štab odreda. Dalje, da kar se da največ politično delujejo med prebivalstvom, na dnevnem redu pa morajo imeti tudi moralno-politično in vojaško vzgojo s posebnim poudarkom na priprave za ključne akcije in vkorakanje v mesta in vasi. Poiskati morajo vse tiste borce, ki so iz kakršnihkoli vzrokov zapustili svoje enote in se sedaj skrivajo doma. Takih pa je bilo po vaseh okrog Kuma kar precej.¹

Tako se je odred vrnil v čisto partizansko življenje in je poleg poglavitne naloge — pomagati štajerskim enotam pri preboju čez Savo — opravljal tudi naloge klasičnih partizanskih enot.

V pričakovanju enot IV. operativne cone in dogodki pri prvem bataljonu

Po hudih bojih s sovražnikom je štab IV. operativne cone ponovno začel pripravljati nekatere svoje enote za prehod čez Savo. Tako so se 17. marca Savi približale Tomšičeva, Šlandrova in Zidanškova brigada in v noči na 20. marec, torej prav tisto noč, ko je bil odred na pohodu proti Savi, ponovno poskušale prekoračiti Savo pri Renkah. Toda reka je bila tako deroča, da jim je odnesla tri gumijaste čolne. Ko jim tudi ta poskus ni uspel, so se morale ponovno odmakniti od Save.

Triindvajsetega marca je bilo prek radiozveze ponovno dogovorjeno, da bodo brigade ponovno pripravljene za prehod čez Savo v noči na 26. marec. Zaradi tega je štab odreda dobil nalogo od štaba korpusa, naj odred zavaruje desni breg Save pod Kresniškimi Poljanami, naročeno pa mu je bilo tudi, da mora poslati v noči na 27. marec en bataljon na nemško mejo, ki se mora povezati z XII. brigado, ki bo prišla na sektor Sv. Križ, da bosta vsak z ene strani zavarovala prehod čez nemško mejo.

Štab odreda je nalogo zavarovanja desnega brega Save pod Kresniškimi Poljanami dal drugemu bataljonu in mu je z ustreznim poveljem poslal kurirja že v noči na 24. marec. Za zavarovanje prehoda čez nemško mejo pa je določil prvi bataljon.

Toda 25. marca je štab odreda dobil radijsko obvestilo od štaba IV. operativne cone, da bodo brigade pripravljene za prehod Save šele v noči na 28. marec, zato je moral o spremembi obvestiti drugi bataljon. V noči na 27. marec mu je poslal kurirja z obvestilom. Popoldne 26. marca se je v Litiji in v Šmartnem pri Litiji zbralo veliko sovražnikove vojske. Zato je štab odreda poslal obveščevalne patrulje proti Cerovici, Jablanici in proti Veliki Preski, da bi ugotovile, kakšen namen ima sovražnik. Patrulje so ugotovile, da se je že popoldne pomikalo precej vojaštva skozi Cerovico proti nemški meji. Zaradi tega prvi bataljon ni mogel iti na mejo ali na sektor Sv. Križ, da bi dobil zvezo z XII. brigado.

štab korpusa je v noči na 26. marec poslal na sektor Sv. Križ XII. brigado in jurišni bataljon XV. divizije. Čez Krko sta prišla neopaženo, prehod čez cesto pa sovražniku ni ostal prikrit. Brigado in bataljon so Nemci sledili in ugotovili, kje sta, zato je pri Sv. Križu in na Klancu že 27. marca dopoldne prišlo do hudega spopada, v katerem so imeli Nemci po poročilih štaba korpusa kar 22 mrtvih in 20 ranjenih, medtem ko sta brigadi in jurišni bataljon imela le 4 ranjene. Nemci so pripravljali obkolitev brigade in bataljona pri Sv. Križu, zato so iz Litije in Šmartnega odšle večje sovražnikove sile na nemško mejo, ki so zasedle od temeniške doline do Brezovega. Z juga pa so se pripravljale druge sovražnikove enote, ki naj bi XII. brigado in jurišni bataljon potisnile do meje in tam obračunali

z njima. Z Nemci so verjetno sodelovali tudi četniki iz Dolenjskega četniškega odreda, kateremu so Nemci zaupali nadzor nad sektorjem Sv. Križ.

Ker brigade IV. operativne cone niso prišle čez Savo v noči na 26. niti na 28. marec, je štab korpusa glede na nevaren položaj pri Sv. Križu po radijski zvezi poklical brigado in jurišni bataljon nazaj čez Krko. Brigada in bataljon sta v noči na 28. marec našla pot, da sta se izmaknila obkolitvi in se z ranjenci vrnila nazaj v Dolenjske Toplice.

Drugi odredov bataljon je v noči na 28. marec zaman čakal pod Kresniškimi Poljanami na položajih ob cesti in ob železnici, kdaj se bodo brigade začele prevažati čez Savo. Ker jih do petih zjutraj ni bilo, se je vrnil nazaj v svoje taborišče. Brigade so sicer prišle do Save, vendar zaradi prevelike in prederoče reke niso mogle spraviti splava v pogon. Zaradi tega so se morale ponovno vrniti v hrib in se odstraniti od Save. Tako že tretji poskus prehoda ni uspel.

Ko sta XII. brigada in jurišni bataljon odšla od Sv. Križa, so se 28. marca dopoldne začele nemške enote, ki so bile na meji, vračati v Šmartno pri Litiji in v Litijo. Tega dne sta štab odreda in prvi bataljon taborila v gozdu pod Zgornjim Mamoljem, komaj 200 metrov zahodno od vasi. Zaradi sovražnikovega premika po cesti Javorški Pil—Šmartno pri Litiji sta bili iz taborišča poslani dve patrulji. Prva je šla proti Cerovici, druga pa proti Bregu. Nobena od teh patrulj se ni spopadla s sovražnikom, čeprav se je že dopoldne iz Cerovice proti Mamolju napotila sovražnikova skupina. Prišla je neopaženo do Čebelnika. Stražar bataljona, ki je stal na robu gozda in opazoval smer proti čebelniku, jih je opazil šele tedaj, ko so z mitraljezi užgali proti njemu. Nekaj krogel je priletelo prav v taborišče bataljona. Stražar ni bil zadet, k njemu na rob gozda pa je pritekla ena četa in od tam s petimi puškomitraljezi užgala po sovražniku. Zaradi hudega ognja se je sovražnik umaknil v gozd pod Čebelnikom proti Zelencu, četa pa je v naletu zasedla položaje na Čebelniku. Tako je zavarovala bataljon in štab odreda, ki sta se med tem umaknila za hribom severno od Zgornjega Mamolja ter odšla proti cerkvi Sv. Janeza nad Spodnjim Mamoljem. Vsi borci so zasedli položaje na hribčku kakih 300 m južno od cerkvice, kjer se cepijo poti proti Spodnjemu Mamolju in proti Podmilju in čebelniku.

Ker sovražnik ni več napadel, je štab bataljona poklical tudi četo s Čebelnika, da je bil na položajih na hribčku nad cerkvijo zbran cel bataljon. Na teh položajih je ostal cel dan, vendar se sovražnik ni več pojavil.

Koliko mož je štela sovražnikova skupina, ni bilo ugotovljeno, po moči sovražnikovega ognja pa se je dalo sklepati, da je to bila le patrulja kakih 15 mož. Bataljon ni imel nobenih izgub, verjetno pa tudi sovražnik ne.

Zvečer se je bataljon pomaknil za rob hribčka in se Stkupaj s štabom odreda utaboril prav blizu cerkvice Sv. Janeza, na položajih na hribčku pa je ostala stalna zaseda.

Štab odreda je 29. marca prek radiozveze zopet dobil od štaba IV. operativne cone sporočilo, da bodo 1. aprila brigade ponovno pripravljene za prehod čez Savo in da se bodo poskusile prepeljati čez Savo na Mačkovini z lesenimi čolni v noči na 2. april.

Sovražnikova okrepitev se je iz Šmartnega pri Litiji in iz Litije 30. marca zopet umaknila in na sektorju med Savo in nemško mejo je bilo mirno. Zaradi tega je bil prehod čez Savo mogoč in odredov prvi bataljon se je zvečer 1. aprila spustil v dolino Save in z eno četo zasedel položaje pri Spodnjem Logu; ta je zavarovala smer proti savskemu mostu in Trbovljam; z drugo četo pa položaje pri Maljeku, da je zavarovala smer proti Bregu in Litiji. Bataljon je bil skoraj do jutra na položajih, med tem pa so brigade poskusile s prevozom čez reko, toda prevoz tudi tokrat ni uspel. Reka je bila deroča in že prvi čoln se jim je prevrnil, da je nekaj borcev padlo v vodo. Kričali so in klicali na pomoč, da so Nemci zaslišali vpitje in začeli kraj prevoza obstreljevati z minometi iz postojanke Ponoviče in Sava. Pod takimi pogoji pa se prevoz ni mogel izvesti in brigade so se že četrtič morale umakniti od Save. Ko se je na Mačkovini umirilo in ko je štab odreda ugotovil, da brigadam prevoz čez Savo ni uspel, se je bataljon umaknil s položajev in se vrnil v taborišče. Spopadov s sovražnikom ni imel, ker se ta čas, ko je bil bataljon na položajih na desnem bregu, ni pojavil.

Tudi prvega aprila je štab korpusa poslal proti Sv. Križu jurišni in inženirski bataljon XV. divizije, da bi pomagala štajerskim brigadam na premiku do Krke in pri prehodu čez Krko.

Toda bataljona sta se ponoči pri Velikem Lipovcu udarila s sovražnikom. Spopad je bil hud in imela sta šest ranjencev, zato sta se še iste noči proti jutru vrnila nazaj čez Krko.

Z isto nalogo je štab korpusa tudi v noči na 6. april poslal proti Sv. Križu jurišni bataljon XVIII. divizije in inženirski bataljon XV. divizije. Prišla sta na sektor Sv. Križ in nista še imela bojov s sovražnikom in tudi zveze z Dolenjskim odredom še nista dobila, ko sta po radijski zvezi dobila sporočilo od štaba korpusa, naj se takoj vrnete nazaj čez Krko. Med tem je namreč glavni štab dobil radijsko depešo od vrhovnega štaba, da naj enote IV. operativne cone zaradi spremenjenega vojaškega položaja na Štajerskem in na drugih jugoslovanskih bojiščih ostanejo na štajerskem. Zato sta se vrnila v noči na 8. april in med tem časom nista imela nobenih bojov s sovražnikom.

Zaradi naglega napredovanja Rdeče armade je moral sovražnik tudi na območju Štajerske zbrati čimveč svojih sil, da bi jih poslal na fronto in tako je moral opustiti večje ofenzivne akcije proti enotam IV. operativne cone. Zato je glavni štab skladno z novim poveljem vrhovnega štaba ukazal štabu IV. operativne cone, naj enote na Štajerskem preidejo v ofenzivne akcije predvsem pa okrepijo pritisk na komunikacije, da bi sovražniku čimbolj ovirale prevoz njegovih enot in vojaškega materiala na fronto.

Obvestilo, da enote IV. operativne cone ne bodo prišle čez Savo, je 7. aprila dobil tudi štab odreda. Zaradi tega so se končale priprave za sprejem štajerskih brigad, štab korpusa je ukazal, naj odred ostane na sektorju med Savo in nemško mejo, naj budno spremlja vse sovražnikove premike v savski dolini in o njih obvešča štab korpusa, aktivno pa naj deluje na celem sektorju z napadi na sovražnikove patrulje in manjše kolone. Čim več naj tudi politično deluje med prebivalstvom, svoje enote pa naj pripravlja za zaključne akcije.

Med tem pa so se boji za Suho krajino nadaljevali z nezmanjšano srditostjo. Enote VII. korpusa so se trdovratno upirale sovražniku s frontalnimi boji. Dobivale so vse več zavezniške pomoči v materialu, predvsem pa se je krepilo topništvo.

Dolenjski odred je bil v sovražnikovem zaledju daleč od ostalih enot VII. korpusa in ni imel neposredne zveze z njimi. Sovražnik je dolenjski komunikaciji in celotno območje med nemško mejo in Krko čvrsto držal v svojih rokah in ga skrbno nadziral. Prehod čez to območje je bil izredno težaven skoraj nemogoč.*

Do 10. aprila ni dmel prvi bataljon razen kratkega spopada na Čebelniku 28. marca nobenih bojev. Večkrat se je premikal in nadzoroval svoj sektor s patruljami. Desetega aprila sta bila štab odreda in bataljon kar na Zgornjem Mamolju v hišah. Kot vsak dan tako so bile tudi tega dne že zgodaj zjutraj poslane izvidniške patrulje po terenu. Poslane so bile tri patrulje. Prva je šla proti Cero vici, druga čez Gradišče proti Bregu, tretja pa proti Spodnjim Tepam in Spodnjemu Logu. Kmalu po odhodu patrulj je pri Zavrchu že zaropotalo. S sovražnikom se je udarila patrulja in se po spopadu vrnila v bataljon ter sporočila, da se s Spodnjega Loga približuje sovražnikova kolona kakih 100 mož.

Cel bataljon in prištabne enote so hitro zasedle položaje na Zgornjem Mamolju za krožno obrambo, patrulja pa je bila poslana nazaj proti sovražniku. Tedaj se je patrulja udarila z njim že pri češku. Tako je bilo že popolnoma gotovo, da gre sovražnik proti Zgornjemu Mamolju. čez nekaj časa je zaropotalo tudi pri Bukovici. S sovražnikom se je spopadla tudi patrulja, ki je bila poslana proti Cerovici. Tako je bilo ugotovljeno, da se sovražnik približuje iz dveh smeri.

* Kako težaven je bil prehod čez nemško mejo v smeri Sv. Križ—Čatež proti Suhi Krajini, dokazuje tudi tale primer: Ko je bil sredi aprila 1945 politkomisar IV. operativne cone Dragomir Benčič-Brkin klican v glavni štab, je s Štajerske prišel s skupino oficirjev iz enot IV. operativne cone čez Savo in se ustavil v odredu. Poskušali so se prebiti v Suho krajino, oziroma v Belo krajino čez nemško mejo v smeri Sv. Križ—Čatež, pa nikakor niso uspeli. Zato jim je štab odreda dodelil za vodnika politkomisarja 1. bataljona Franca Ilaša, vodnika Staneta Puša in še enega borca. Skupino so vodili v velikem loku mimo Št. Janža, Bučke in Zameškega tako, da so nemško mejo in Krko prekorčili med Zameškim in Kostanjevico. Nato pa so čez Gorjance prišli v Belo krajino. Nazaj v odred sta se vračala samo politkomisar Franc Ilaš in Stane Puš in pri tem preživela precej težkih trenutkov, v odred pa sta se vrnila šele 9. maja v Litijo. (Franc Ilaš, ustni vir.)

Ta patrulja je med umikom večkrat užgala po sovražniku. Tudi ta sovražnikova kolona je štela kakih 100 mož. Toda kolona s Češka se je hitreje približevala in je prišla že pod Zgornji Mamolj do roba gozda. Tam je sovražnik zasedel položaje in z mitraljezi začel obstreljevati položaje bataljona. Ker so bili položaji za protinapad proti severu ugodnejši in ker je bil bataljon tam že v stiku s sovražnikom, se je štab bataljona odločil za protinapad proti severu. Cel bataljon se je z glasnim vpitjem pognal po pobočju in jurišal na sovražnika, ki se je takoj začel umikati po grebenu nazaj proti Česku. Bataljon pa je nadaljeval juriš za njim, da se je sovražnikov umik spremenil v beg. Za seboj je pustil pet mrtvih, šele pri Zavrhu se je del sovražnikove skupine ustavil in zasedel položaje, drugi del pa se je z ranjenci spustil na Spodnji Log.

Bataljon je pod češkom zavil proti vzhodu in se umaknil ob robu gozda in ob Polškem potoku ter med Polšnikom in Kleviščami prečkal cesto, nato pa se je vzel na Preveg. Z njim je bil tudi štab odreda in borci prištabnih enot. S Prevega so šli vsi borci na položaje pri Sv. Katarini in na Ostrež, kjer so ostali do noči. Patrulje so bile poslone čez Klenovik proti št. Juriju (sedaj Podkum), a tam se sovražnik ni pojavil.

Sovražnikova kolona, ki je proti Zgornjemu Mamolju šla iz Cerovice, je prišla na Zgornji Mamolj in ker ni prišla v stik z bataljonom niti s sovražnikovo skupino, ki se je zaradi protinapada bataljona umaknila v izhodišče, se je vrnila nazaj v Cerovico.

Med bojem na Zgornjem Mamolju je bil en borec ranjen, drugih žrtev pa bataljon ni (imel. Zaplenil je sovražniku brzostrelko in pištolo ter nekaj streliva in opreme. Sovražnik je na samem bojišču pustil pet mrtvih, šest pa je imel ranjenih, ki jih je odvedel s seboj.

Dve patrulji bataljona, ki sta ostali v okolici Mamolj a, sta se zvečer na Spodnjem Mamolju priključili bataljonu, ko se je vračal s položajev pri Sv. Katarini in na Ostrežu.

Bataljon in štab odreda sta se v noči na 11. april nastanila na Prelesju in se primerno zavarovala z zasedami in stražami. Ostala sta na sektorju Mamolj do osvoboditve in

sta se večkrat premikala. Proti koncu aprila in prve dni maja sta bila nastanjena že kar po vaseh in nista več taborila v gozdovih. S patruljami je bataljon neprestano nadziral ves sektor, proti koncu pa so se te patrulje spuščale prav v nižinske vasi — v Cerovico, Jablanico in Tenetiše, kjer je prišlo do nekaj manjših spopadov s sovražnikovimi patruljami. V hribe sovražnik ni več šel in bataljon ni imel z njim več nobenih bojev na terenu.

Štab odreda je imel radijsko zvezo s štabom korpusa in mu pošiljal poročila o premikih sovražnika, saj se je v aprilu mesecu premikalo veliko transportov po železnici. Zavezniško in Jugoslovansko vojno letalstvo je bilo vsak dan aktivnejše. Letala so napadala Transporte in jih uspešno ovirala na premikih, parkrat pa so celo bombardirala sovražnikovo postojanko v Litiji.

Ker sta bila štab odreda in štab bataljona tesno povezana s terenskimi organizacijami OF in aktivisti, sta dobro poznala tudi politične razmere na terenu in tudi razpoloženje sovražnikovih vojakov v postojankah. Toda vse kaže, da sta borbeno moralo sovražnikovih vojakov le nekoliko napačno ocenjevala. To se je pokazalo 5. maja ob napadu na sovražnikovo postojanko v Št. Juriju. Terenci so štabu odreda večkrat pripovedovali, da sovražnikovi vojaki iz Št. Jurija med prebivalci govorijo, da so vojne naveličani in da se ne bodo več bojevali. Po pripovedovanju terencev je vse kazalo, da bi se nemški vojaki vdali, če bi jih bataljon napadel oziroma pozval na vdajo. Zaradi tega so v štabu napravili načrt za akcijo, s katero bi bataljon dosegel vdajo sovražnikove posadke. Vsi so vedeli, da je postojanka močno utrjena, koliko je v njej vojakov in kako so oboroženi ter tudi to, da bataljon ni v stanju brez težkega orožja postojanko na silo uničiti. Zaradi tega na likvidacijo postojanke z napadom niso računali. Sklenili so, da bodo postojanko demonstrativno napadli in posadko pozvali k vdaji.

Zvečer 5. maja je bataljon zasedel položaje okoli postojanke, nato pa vžgal z vsemi mitraljezi po utrdbah. Nemci so takoj odgovorili iz vseh utrd. Na pozive k vdaji niso odgovarjali, pač pa nažigali z vsem orožjem, da se nihče ni mogel več približati postojanki. Med medsebojnim obstreljevanjem je bil en borec ranjen, štab odreda je spoznal, da

se Nemci ne bodo vdali, zato je prekinil napad in bataljon se je vrnil v svoje taborišče. Že naslednjega dne pa je štab odreda dobil od štaba VII. korpusa radijsko depešo: »Bodite pripravljeni, do kapitulacije Nemčije je le še nekaj dni.«²

Dejavnost drugega bataljona na območju Janč

Drugi bataljon se je že s prihodom odreda na sektor med Savo in nemško mejo 20. marca 1945 znašel na svojem operativnem območju, ker je štab odreda območje Janč odredil drugemu bataljonu. Z odhodom štaba odreda, prvega in tretjega bataljona se je moral drugi bataljon premakniti čez cesto litija—Trebeljevo proti severu. Med to cesto in nemško mejo je bil preozek prostor za manevriranje bataljona. Severno od ceste je obširnejše območje, kjer se je že od junija do decembra 1944 vedno držal en odredov bataljon. Tamkajšnje prebivalstvo je že prej sodelovalo s partizani in zato je bilo primernejše, da se bataljon drži v tem predelu.

Ko je bataljon v noči na 21. marec prišel na Kamplov hrib, se je s patruljami zavaroval proti Litiji in Šmartnem pri Litiji, Kresnicami in Jevnici ter proti Prežganju. Na primernih krajih je postavil tudi zasede, samo taborišče pa zavaroval še s stražarji. Poleg neposrednega zavarovanja je bila prva skrb štaba bataljona, da naveže stike s terenskimi aktivisti in organizira obveščevalno službo. Politične razmere so bile štabu bataljona že od prej dobro poznane, znani pa so bili tudi najzanesljivejši in najzavednejši prebivalci, s katerimi se je štab bataljona najprej povezal. V kratkem času so bile vzpostavljene vse zveze s terenskimi aktivisti, obveščevalci in gospodarsko komisijo okrajnega odbora OF Litija. Miselnost in pripravljenost za sodelovanje se pri prebivalcih nista spremenili kljub temu, da je v Litiji bilo poleg nemške posadke tudi 82, v Kresnicah pa 51 pripadnikov »Gorenjskega domobranstva«, ki so svojo propagando marljivo razširjali. Prizadevali so se, da bi za boj proti komunizmu pridobili prebivalstvo, vendar je bilo njihovo prizadevanje zaman.

Kljub ugodnim političnim razmeram na terenu je bataljon večinoma taboril v gozdovih in večkrat menjal taborišče, da bi od sebe odvrnil sovražnikovo pozornost in se izognil večjim spopadom.

Poleg že omenjene naloge, ki jo je bataljon dobil, da v noči na 28. marec zavaruje desni breg Save in pričaka enote IV. operativne cone, je bataljon imel nekaj spopadov s sovražnikom, v glavnem pa se je omejil na politično delo med prebivalstvom.

V noči na 7. april je odšla prva četa po hrano čez nemško mejo v Metnaj. Ko je četa prekoračila mejo, je šla zelo previdno proti Metnaju, ker so domobranci iz Stične nadzirali teren vse do nemške meje. Približala se je Metnaju in se na robu vasi razporedila v zasede. Zgodilo se je, da se je Metnaju s severa približala četa odredovega drugega bataljona, z juga pa desetina 71. domobranske čete iz Stične. Eni kot drugi so se na robu vasi ustavili in poslali v vas vsak svojo patroljo, da bi preiskali vas. Vendar so domobranci to storili nekaj minut prej. V vas je šel vodja desetine z dvema domobrancema. Eden od teh dveh je bil Alojz Kosten, ki je bil iz Metnaja doma. Zato se je domobranska patrolja oglasila na njegovem domu. Gospodar Kosten jim je postregel z žganjem in tako so se v razgovoru in ob žganju zadržali v hiši.

Med tem pa je komandir partizanske čete poslal v vas mitralješko trojko, z njo pa sta odšla tudi dva obveščevalca. Ker domobranci pred hišo niso postavili straže, se je patrolja Kostenovi hiši približala neopaženo. V hiši je gorela luč, zato so borci skozi okno videli domobrance. Hitro so hišo obkolili, mitraljezec pa je skočil skozi vrata v hišo z naperjenim puškomitral jezum in pozval domobrance k vdaji. Domobranci so hitro skočili k orožju, v tem hipu pa je eden od obveščevalcev užgal z brzostrelko skozi okno in zadel prav domačega sina domobranca Kostena v glavo in v stegno. Ranjenec se je zgrudil na tla, ostala dva domobrancia pa sta planila proti vratom in mitraljezca odrinila, ker je bil tudi sam presenečen zaradi streljanja skozi okno. Borci so streljali za pobeglima domobrancema, toda obema je beg uspel. Med tem pa so domači v hiši skrili ranjenega domobranca v sosednjo sobo v kot pod kup praznih vreč, Borci so se nato vrnili v hišo in oranjenega domobranca našli, toda bil je v nezavesti in videli so, da bo ranam podlegel. Zato so mu vzeli samo orožje in ostalo vojaško opremo in ga pustili.

V vas je po tem dogodku prišla tudi četa, ki je po vasi raz-

postavila zasede, pri Kostenovih pa so zaradi tega dogodka napravili večjo rekvizicijo hrane in vzeli tudi živinče. Nekaj hrane so nabrali tudi pri drugih hišah, da se je četa vrnila čez nemško mejo z obilnim tovorom hrane.

Domobranska desetina se je umaknila v Stično, ranjeni domobranec pa je ranam kmalu podleget. Ko se je domobranska desetina vrnila v postojanko, je takoj odšla močnejša skupina domobrancev v Metnaji, med tem pa se je četa drugega bataljona že umaknila nazaj čez mejo.

Čez nekaj dni je s člani gospodarske komisije zopet odšla ena četa bataljona po hrano, ki naj bi jo nabrala po hišah okrog Vnajarjev. V neki hiši pod Vnajarji so borci zalotili domobranca, domačega sina, ki je bil slučajno doma. Toda tokrat niso pričakovali srečanja z domobrancem, zato se niso pravočasno znašli, da bi ga ujeli ali ubili. Ko so trije borci stopili v hišo, je domobranec hitro ustrelil s puško proti borcem in zadel vodnika žuža, sam pa se je pognal skozi okno in ušel. Žuža je bil smrtno zadet in je takoj izdihnil, četa je na to pri tej hiši zaplenila obilo hrane in živinče ter se nato vrnila z mrtvim vodnikom v taborišče.

Bataljon je ob nemški meji večkrat postavljaj tudi zasede z namenom, da bi napadale nemške obmejne patrulje. Toda Nemci so bili v aprilu mesecu že tako pasivni, da meje skoraj niso nič nadzirali. Zato so zasede, ki jih je postavljaj bataljon, vedno zaman čakale na nemške patrulje. Bolj so bili aktivni domobranci, ki so se od časa do časa napotili na pregled terena iz Kresnic proti Jančam. Po navadi so šli le po boljši poti čez Kresniški vrh, Veliko Stango, Tuji grm in Janče na Prežganje. Vračali so se največkrat kar po cesti v Litijo, od tam pa po savski dolini nazaj v Kresnice. Nekajkrat pa so se vračali tudi čez Janče in se od tam spustili kar čez Dolgo nogo v Jevnico in od tam nazaj v Kresnice. Ena taka domobranska patrulja je nekoč zašla v zasedo bataljona. Datuma tega dogodka ni mogoče ugotoviti, bilo pa je prve dni maja.

Skupina kakih 20 domobrancev je šla iz Kresnic čez Kresniški vrh, Veliko Stango in Janče na Prežganje. Stab bataljona je bil o tej domobranski patrulji obveščen, zato je predvideval, da se bodo domobranci čez Janče in Dolgo nogo vračali v Jevnico. V upanju, da se bodo vračali po tej

poti, je poslal en vod v zasedo na položaje med Prežganjem in Jančami. Vod je na Brezovem brdu zasedel na robu gozda zelo ugodne položaje in čakal. Domobranci so se vračali s Prežganja čez Volavljje proti Jančam. Ko so prišli čez hrib iz Volavelj, so na križpotju tik pod položaji zasede posedli na tla in počivali. Bili so dobre volje, ker so verjetno malo popili. Vodja patrolje je po krajšem počitku vstal in ukazal premik. Prešerno je zaukal, da je odmevalo daleč na okoli. V tem trenutku pa je zaseda užgala z vsem orožjem, štirje domobranci so takoj obležali mrtvi, drugi pa so se razbežali na vse strani, med katerimi so bili verjetno tudi ranjeni. Borci so zaplenili orožje in opremo padlih domobrancev in jih pustili, da so jih prebivalci šele čez nekaj dni pokopali.

Železnice bataljon ni miniral, ker ni imel eksploziva. Tedaj je bilo aktivno zavezniško in jugoslovansko letalstvo, ki je uspešno oviralo železniški promet.

Konec aprila bi člani gospodarske komisije in drugi politični aktivisti lahko organizirali, da bi bataljon zaplenil tri vagone moke in drugih živil, ki so več dni stali na slepem tiru v Zalogu. Lahko bi organizirali, da bi železničarji porinili vagone na slepi tir v Podgrad k žagi. Štab bataljona se je prizadeval, da bi akcijo izvedel, pa ni bilo mogoče dobiti toliko prevoznih sredstev in ljudi, da bi vagone izpraznili in material odpeljali na varno v eni noči. Priprave na akcijo so se precej zavlekle, medtem pa so Nemci vagone odpeljali.

V noči na 6. maj je bataljon po nalogu štaba odreda izvedel demonstrativni napad na sovražnikovo postojanko v Kresnicah. V postojanki je bil tedaj oddelek nemških orožnikov in kakih 45 domobrancev, štab bataljona ni računal, da bi bataljon lahko postojanko uničil s silo, ker je bila posadka preštevljena, dobro oborožena pa tudi zelo dobro utrjena. Tudi na to ni računal, da bi se posadka vdala, ker je bilo med njimi preveč domobrancev in nemških orožnikov, ki se ne bi hoteli vdati, čeprav je bilo tudi takih precej, ki bi se vdali. Zato je bil napad res samo demonstrativnega značaja.

Bataljon se je zvečer 5. maja sputil iz Kresniškega vrha in zasedel položaje na robu gozda nad vasjo Kresnice. Nato se je v strelski vrsti postopoma približal postojanki na kakih

100 metrov in začel z vsem orožjem nažigati po utrdbah in hiši, kjer so bili orožniki. Nemci in domobranci so takoj imeli preplah in začeli so streljati iz vseh utrdb v vasi. Rob gozda so obstreljevali tudi z lahкими minometi, izpada pa niso napravili. Bataljon je postojanko obstreljeval kakšno uro, nato pa se je brez izgub umaknil v svoje taborišče.

Poleg omenjenih akcij je bataljon tudi tesno sodeloval z mladino Male in Velike Štange pri kulturnoprosvetnem delu. Tako so borci skupaj z mladino priredili konec aprila in prve dni maja dva mitinga, enega na Mali Štangi, enega pa na Račiči. Na sporedu so imeli pevske točke, kjer je nastopil bataljonski pevski zbor, recitacije in šaljive igrice, na koncu pa je politkomisar imel tudi krajši politični govor. Na mitingu na Mali Štangi je bataljonu mladina teh krajev podelila tudi prapor, ki so ga mladinke same sešile in izvezle.

Šestega maja je iz doline Save čez Kresniški vrh prišla kolona kakih 100 sovražnikovih vojakov. Bataljon je bil o približevanju kolone pravočasno obveščen, zato je na Goliščah zasedel položaje in jih počakal. Ko je kolona prišla pod položaje bataljona, so borci ugotovili, da so vojaki brez orožja. Zato so z naperjenim orožjem skočili pred kolono in jih pozvali k vdaji. Vojaki so takoj dvignili roke in prosili borce, naj ne streljajo, ker so brez orožja in se nočejo več bojevati. Med njimi je bila večina Avstrijcev in Italijanov, nekaj pa tudi pravih Nemcev. Kam so bili namenjeni, še sami niso vedeli, njihov glavni namen je bil, da odidejo iz doline in se izognejo morebitnim nadaljnim bojem.

Bataljon je vse vojake zajel in jih zastražil ter jih zadržal še tri dni, nato pa jih je 9. maja odvedel v Litijo, od koder so bili kot vojni ujetniki poslani v Ljubljano.³

Dejavnost tretjega bataljona na območju Radeče

Tretji bataljon je imel do svojega operativnega območja, ki mu je bilo odrejeno okrog Kuma in Jatne najdaljšo pot iz Dolenjskih Toplic. Od Jastrebnika, kamor je s celim odredom 20. marca zjutraj prišel čez nemško mejo, je prehodil še kakih 30 kilometrov v dveh pohodih in 22. marca zjutraj prispel v Jatno. Jatna je hrib z obširnimi gozdovi južno od Svibnega. Na jugovzhodnih pobočjih Jatne so manjše vasi

in zaselki, ki pa so bile večinoma izseljene. V teh vaseh je bila tu pa tam kakšna družina kočevskih Nemcev, ki so bili naseljeni na domovih izgnanih Slovencev.

Bataljon se je utaboril 100 do 150 metrov jugozahodno od kote 789, kjer je ostal do prvih dni aprila. Med tem je pošiljal patrulje med vasmi Kladje, Osrednek, Gradec ter proti Močilnem, redno pa so hodile izvidniške patrulje v Počakovo in proti Svibnemu, kjer je bila nemška postojanka. Patrulje se niso srečevale z Nemci nikjer, zato tudi niso imele spopadov z njimi, ker so Nemci v postojanki Svibno živeli pasivno in so šli iz postojanke le po potrebi, kadar so šli po hrano v Radeče.

Mejo so Nemci nadzirali le v bližini št. Janža in le redkokdaj je prišla kakšna partulja do Kala in Svinjskega. Iz Radeč niso šli nobenkrat v hribe na desnem bregu Save. Tako bataljon ni prišel v stik s sovražnikom, dokler je bil v Jatni. Iz prvega taborišča se je bataljon premaknil prve dni aprila in se utaboril na severnem pobočju Jatne blizu Kladja. Od tam so patrulje hodile čez Jagnjenico na Jelovo in še naprej okoli Kuma, da bi navezale stike s terenskimi aktivisti, kajti v Počakovem in v vaseh južno od Jatne ni bilo nobenega aktivista. Tako je bataljon pol meseca živel brez povezave s terenskimi organizacijami, zaradi česar je njegova obveščevalna služba slonela le na izvidniških patruljah. Tudi pri organizaciji prehrane so bile težave. Bataljon je moral skrbeti za prehrano sam, brez sodelovanja z gospodarskimi komisijami na terenu, ker teh ni bilo. Izmenoma so po potrebi odhajale čete v nižinske vasi in nabavljale hrano z rekvizicijami, ne glede na to, ali so bile družine, pri katerih je bataljon nabavil hrano slovenske ali kočevski Nemci. To bi sicer lahko povzročilo politične posledice na terenu, zato je bataljonski intendant posvečal veliko pozornosti postopkom pri prebivalstvu in kolikor je bilo mogoče več hrane nabavil tako, da so prebivalci hrano sami dali.

Tak položaj je štab bataljona vedno bolj silil v to, da bi se bataljon premaknil proti severu čez dolino Jagnjenice. V vaseh okrog Kuma ni bilo izgnanih toliko slovenskih družin kot v bližini meje. V teh vaseh je bilo veliko prebivalcev, ki so radi sodelovali z bataljonom. Tudi nekaj bataljonskih borcev je bilo iz teh vasi. V jeseni 1944 in še kasneje je bilo

v odredu precej borcev, ki so bili doma v okolici Kuma, pa so zaradi talkih ali drugačnih vzrokov svoje enote zapustili in se skrivali doma.

Vse to je narekovalo, da se je bataljon v dneh od 10. do 15. aprila premaknil iz Jatne čez Jagnjenico, Stari dvor in Čemerno mimo Kovačka in se utaboril kakih 500 metrov jugovzhodno od kapelice na Ključevici. Taborišče je bilo v naravni jami, z vzhodnega roba pa se je videlo naravnost v dolino Save. Približno 200 metrov severno od taborišča na 50 metrov višjem hribčku pa je bila stailna zaseda s puško-mitraljezom. Na tem hribčku so borci napravili dobro mitralješko gnezdo, od koder je bil odličen razgled v savsko dolino in proti severozahodu skoraj do Dobovca. Južno od taborišča na robu gozda na naj višjem grebenu v Hudem hribu pa je bila opazovalnica, od koder je bil lep pregled proti jugovzhodu do Kovačka, proti jugozahodu pa do cerkvice Sv. Marije. Taborišče je bilo zavarovano tudi z več stražarji. Proti Dobovcu in proti Jelovemu, Studencam in proti Malemu Kumu pa so vsakodnevno odhajale patrulje. Kakih 600 metrov jugovzhodno od taborišča je bil kmet Franc Slapar po domače »pri Hudem Krajšku«. Ta kmet in njegova žena sta bila zelo gostoljubna lin živela sta z bataljonom tako, kot bi imela nad svojo hišo v gozdu še eno družino, za katero sta dolžna skrbeti. Njuna posvojenka Micka je bila štabu bataljona vselej na voljo, če je bilo potrebno dobiti kakšne podatke o sovražniku iz Radeč, **iz** doline Jagnjenice ali pa z Dobovca.

štab bataljona je navezal tudi stike s terenskimi aktivisti z Dobovca. Ko se je seznanil s političnim položajem na tem teranu, je začel pošiljati skoraj vsako noč po vaseh okrog Kuma patrulje, ki so našle vse bivše borce odreda, skrivajoče se doma. Skoraj vsi so se prostovoljno vrnili v odred, saj so imeli tudi puške skrite doma. Tudi hrane ni primanjkovalo, ker so jo prebivalci sami radi dali. Nekajkrat je šla kaka četa po nasvetih terencev tudi v dolino Jagnjenice k naseljenim družinam kočevskih Nemcev in jim zaplenile obilo hrane, ker niso bili siromašni.

Na Dobovcu je bila nemška postojanka, kjer je bilo 28 nemških orožnikov. Po večini so bili starejši Avstrijci, trije

Hiša v Dobovcu, kjer je bila nemška postojanka

pa so bili celo Slovenci. Bili so pasivni in niso nadzirali terena. Njihove patrulje so le redkokdaj šle z Dobovca čez Kum in se spuščale v sosedno postojanko št. Jurij in se po isti poti tudi vračale. Patrulje so po potrebi, največkrat pa le zaradi nabave hrane odhajale tudi v Trbovlje. Redkokdaj se je zgodilo, da je kdo od Nemcev prišel do Ključevice, vendar ne kot patrulja, ampak kupovat jajca in druge pribojške.

Tako so zadnje dni aprila prišli trije Nemci z Dobovca v Župo. Patrulja bataljona, ki je šla na ogled proti Dobovcu jih je opazila, ko so hodili od hiše do hiše, zato se je hitro vrnila v taborišče in sporočila o nemški trojki. Komandir druge čete Tine Hauptman, namestnik politkomisarja te čete Franc Peterka in politdelegat Grčar so hitro tekli v Župo, da bi Nemce ujeli ali pa napadli. Z roba gozda so najprej opazovali, če se bodo Nemci pojavili. Kmalu so prišli iz ene

hiše in šli v drugo. Komandir je skočil skozi vrata v hišo z naperjeno brzostrelko in Nemce pozval k vdaji. Brez odlašanja so dvignili roke in se rade volje vdali. Med tem sta prišla v hišo še Peterka in Grčar, ki sta do tedaj na vogalih hiše pazila, da ne bi kdo od Nemcev ušel skozi okno. Nemce so razorožili in jih privedli v taborišče. Eden je bil koroški Slovenec, dva pa Avstrijca.

Na zaslišanju so vsi izpovedali, da so se radi vdali, ker so naveličani vojne in so že iskali zvezo s partizani, pa jo

Odredni zdravnik Boris Cergolj-Zmago pod Kumom v začetku maja 1945

niso mogli dobiti. Dali so natančne podatke o postojanki in narisali razpored njihovih utrdb ter razložili cel njihov obrambni sistem. Povedali so tudi, da je v postojanki še več takih vojakov, ki bi se vdali, če bi le prišlo do napada. Tudi komandir sam je takega razpoloženja, vendar je med njimi tudi nekaj takih, ki še vedno verujejo v nemško zmago.

Na podlagi izpovedi ujetnikov je štab bataljona sklenil, da bo bataljon demonstrativno napadel postojanko in pozval Nemce k vdaji. Zato je bataljon 29. aprila zvečer odšel na Dobovec in se razporedil pod postojanko na severovzhodni strani. Največ borcev je poiskalo kritja za mejo med njivami, nekateri pa za vogali hiš v vasi. Z bataljonom je šel tudi en nemški ujetnik, ki je obljubil, da bo svoje »>kamerade« sam pozval k vdaji. Ko je bataljon zasedel položaje sta dva puškomitraljezca užgala vsak nekaj kratkih rafalov po postojanki, nato pa je Nemec ujetnik začel klicati nemške vojake, naj se vdajo« Par minut je bilo vse tiho, nato pa se je iz utrdbe na vogalu postojanke vsul mitra ješ ki ogenj prav proti ujetniku, ki je pozval k vdaji. S prvim rafalom je bil ujetnik zadet in omahnil je na zemljo. Borci so ga hitro umaknili stran ter ga odnesli proti Župi, nato pa je štab bataljona odredil umik.

Predvidevanje štaba bataljona, da se bodo Nemci vdali, se torej ni uresničilo. Ujetnik, ki je bil ranjen, je že med prenosom v taborišče rani podlegel.

Na večer pred prvim majem je odšla skupina borcev na Kum, kjer so v počastitev 1. maja zakurili mogočen kres, ki so ga lahko videli ljudje več deset kilometrov daleč, ker je bila lepa jasna noč. Poleg kresa pa so mitraljezci izstrelili vsak nekaj rafalov svetlečih nabojev, po vrhu pa še pet raznobarnih raket. Lepo je bilo videti to manifestacijo. Nemci na to niso odgovorili z nikakršnimi akcijami.

Prve dni maja se je v bataljonu zgodila nesreča. Ko je puškomitraljezec Matija Zuperl čistil svoj puškomitraljez, se mu je zaradi nepredvidnosti sprožil in ranil bolničarja Ivana Padežnika, ki mu je sedel nasproti. Padežniku je krogla prebila prsni koš pod desno ključnico in mu pri izstopu zadaj razbila lopatioo. Ranjenec je ob negi bataljonskega bolni-

carja ležal v skrivališču v gozdu do osvoboditve, nato pa je bil prepeljan v Ljubljano v bolnišnico.*

Kljub prvemu neuspehu v prizadevanju, da bi se nemška posadka na Dobovcu vdala, štab bataljona ni opustil te zamisli. Še vedno je delal načrte, kako bi to dosegel, četrtega maja pa se je to zgodilo skoraj nepričakovano, že zgodaj zjutraj je v taborišče prisopihal neki terenec in v štabu bataljona povedal, da je v postojanki na Dobovcu le 16 vojakov, ker je komandir z osmimi vojaki odšel v Trbovlje. Na posvetu v štabu bataljona so prišli do zaključka, da „se moč v postojanki z odhodom osmih vojakov ni veliko oslabila, še vedno so v utrdbah trije puškomitraljezi, ki brišejo vsak meter prostora okrog postojanke. Napad bi se dal izvesti iz vasi, vendar ponoči, do noči pa se bo tudi komandir s spremstvom vrnil v postojanko. Kljub vsemu pa je štab bataljona sklenil da bo bataljon odšel k postojanki, zasedel položaje okrog nje ter na cesto proti Trbovljam postavil zasedo. Če se bodo Nemci v postojanki vdali, bo bataljon dosegel oilj in bo lahko obračunal tudi s patroljo ko se bo vračala, če pa se ne bodo vdali, bo pokončal vsaj to patroljo in še vedno bo ostala možnost za napad na oslABLjeno postojanko.

Zato je cel bataljon odšel na Dobovec ter zasedel položaje ob robu gozda jugozahodno nad postojanko. Ob cesti proti Trbovljam pa je bila postavljena zaseda da bi napadla patroljo, ko se bo vračala iz Trbovelj.

* Padežnik je bil težko ranjen. Krogla mu je prebila prsni koš pod desno ključnico in mu pri izstopu zadaj razbila lopatico. Rana je bila huda predvsem zadaj, toda možnosti ni bilo nobene, da bi ga spravili v bolnišnico.

Štab bataljona je hitro poslal kurirja v štab odreda po zdravnika, ta čas pa je ranjenca negoval bolničar Albin Dolinšek. Dva dni je ležal kar v taborišču, med tem pa sta komandant bataljona in bolničar poiskala skrivni prostor na najvišjem vrhu Hudega hriba pod pečino kakih 150 metrov od Hudega Krajška. Od Krajška sta mu nanesla sena in mu napravila udobno ležišče. Ko je naslednjega dne prispel odredni zdravnik mu je očistil rano in napravil vse, kar je bilo v njegovi moči. Ugotovil je, da so ranjena tudi pljuca, zato je bila poškodba še bolj nevarna. Ko je 5. maja bataljon odšel iz tega taborišča, je pri ranjencu ostal bolničar, da mu je nudi pomoč in ga negoval, za vse drugo pa je poskrbel kmet Krajšek in njegova posvojenka. Ranjenec je ostal v skrivališču do 10. maja, ko so iz Litije poslali ponj sanitetni avto,^ da ga je prepeljal v Ljubljano v vojaško bolnišnico. (Albin Dolinšek, ustni vir in spomini Jožeta Peskarja.)

Z leve: politični komisar 3. bataljona Bojan Krištof in komandant bataljona Jože Peskar

Po dvakratnem dopisovanju* in naposled celo po osebnih pogajanjih z namestnikom komandirja posadke, ki se je izgovarjal da ni pristojen za take odločitve je že kazalo, da akcija ne bo uspela. Patruljo, ki se je vračala iz Trbovelj bataljon namenoma ni pokončal ker je pobegli nemški vojak zatrjeval da se bo komandir zagotovo odločil za predajo. In res je bilo tako. Ko je komandir ob povratku v postojanko zvedel za zahteve bataljona, je takoj prišel brez orožja na

* Odgovor namestnika komandirja postojanke na pismo politkomisarja bataljona Bojana Krištofa se v prevodu glasi takole:

»Gospodu politkomisarju partizanske vojske!

Vaše pismo sem prejel, vendar nima pomena, da se še v zadnjih dneh borimo. Ker nisem pravi komandir postojanke, tudi nimam pravice predati postojanke. O kapitulaciji Nemčije mi ni nič znanega in Vas prosim, da mi ne zamerite, če vaši želji ne morem kar tako ustreči. Ker se še danes vrne komandant Politzer domov, Vas prosim, da počakate s postavljenimi zahtevami še 24 ur, in želim, da bi bilo v tem času premirje.« Original pisma hrani Bojan Krištof.

travnik pred postojanko in klical na pogajanje. K njemu sta šla komandant in politkomisar bataljona s tolmačem in pogajanja so bila zelo kratka. Komandir je takoj sprejel vse zahteve štaba bataljona prosil je le, da bi vojake pustili pri življenju in jih pustili naj gredo kamor hočejo. V to je štab bataljona privolil in bataljon se je z vzhodne in z zahodne strani spustil v vas in zasedel prazne utrdbe in samo postojanko.* Nemški vojaki so bili na dvorišču razvrščeni brez orožja v tri vrste. Sledil je pregled hiše v kateri je bila postojanka, in vojakov, nato pa so bili vojaki izpuščeni brez orožja in z najnujnejšo osebno opremo. Bataljonu so se pridružili štirje vojaki in komandir, ostali pa so odšli v dolino proti Trbovljam.

V postojanki so zaplenili tri puškomitraljeze pet brzo-strelk, kakih 20 pušk pet pištol, veliko streliva, vojaških kočev in šotor k, precejšnjo zalogo hrane in še veliko druge vojaške opreme.

Ko je bila postojanka izpraznjena, so plen na vozeh odpeljali do Kamnika, kjer so ga večino razdelili med borce, nekaj pa deponirali v gozdu. Nato se je bataljon vrnil v svoje staro taborišče.

Že prvo noč je bivši komandir postojanke neopazno ušel iz taborišča in odšel v dolino.** Bataljon je zaradi tega poostрил budnost nad petimi ujetniki, ki so ostali v bataljonu, in se premaknil iz dotedanjega taborišča v novo začasno taborišče med Župo in Kamnikom. Razvila se je živahna kulturno-prosvetna dejavnost. Skupaj z dobovško mladino so že naslednjega dne pripravili lep miting na Dobovcu. Udeležilo se ga je veliko število prebivalcev Dobovca in okoliških za-

* Nemška postojanka na Dobovcu je bila v hiši, ki je bila last Miroslava in Pavle Knez, Dobovec št. 20. Imenovana sta bila z družino izgnana leta 1941 v Kiill, vrnila pa sta se po osvoboditvi. Imela sta tri otroke v starosti od 5 do 16. let. Preživeli so vsi. Hišo pa so ob vrnitvi našli popolnoma prazno. (Pavla Knez, ustni vir.)

** Prebivalci Dobovca so naslednjega dne vedeli povedati, da so bivšega komandirja postojanke na Dobovcu Nemci v Trbovljah prijeli in ga ustrelili. To je bilo prav gotovo delo nekaterih razoroženih vojakov z Dobovca, ki niso bili za vdajo, pa so se morali podrediti večini in odločitvi komandirja, nad komandirjem pa so se tako maščevali.

Del četnih poveljstev 3. bataljona. Klečita z leve: politični komisar 2. čete Peter Jeglič-Pero in komandir 1. čete Franc Gliha-Haci, stoje: Janez Potočar, namestnik komandirja 2. čete Jože Anžlovar-Jamski in pomočnik političnega komisarja 2. čete Franc Peterka

selkov. Na mitingu je mladina z Dobovca podelila bataljonu lep prapor, ročno delo dobovških mladink.

Zjutraj 7. maja je prišel v bataljon odredni kurir z naročilom štaba odreda, da se mora bataljon takoj premakniti na sektor Mamolj zaradi nadaljnjih skupnih akcij. Zato se je bataljon že dopoldne premaknil v bližino Završja kjer je nekaj ur počival, zvečer pa je nadaljeval pohod čez Klenkovik in Klevišče ter zjutraj 8. maja prispel na Gradišče k štabu odreda. Borci so bili precej obloženi z zaplenjenim orožjem in opremo ki ga je nato štab odreda razdelil v vse bataljone.⁴

Zaključne operacije

Medtem ko je Dolenjski odred cel mesec april in še prvi teden maja preživel brez večjih bojov, so druge enote VII. korpusa bile krvave boje v obrambi Kočevskega Roga in Bele krajine. Sovražniku se je sicer posrečilo, da je za ceno številnih žrtev odrinil enote VII. korpusa v Kočevski Rog in osvojil Suho krajino in cesto Kočevje—Stari Log—Smuka—Lašče—Dvor. Tudi proti Črmošnjicam je napravil močan sunek s pomočjo tankov, vendar doseženih položajev ni mogel obdržati, ker so ga enote VII. korpusa v protinapadu vrgle nazaj celo na levi breg Krke pri Soteski. Posamezni položaji so večkrat menjali gospodarje, vendar se je v širšem pasu izoblikovala fronta na črti Šalka vas pri Kočevju — po zahodnih pobočjih Kočevskega Roga — prek Tople Rebri — na Podhosto, nato pa po desnem bregu Krke do novomeške sovražnikove obrambne črte, mimo Stopič, Brusnic in Št. Jerneja do Kostanjevice.

Toda konec aprila je ta fronta zgubila strateški pomen. Ko je IV. Jugoslovanska armada prodrla s Korduna in Like v Gorski kotar, je VII. korpus prešel pod neposredno poveljstvo IV. armade in je varoval njeno desno krilo. Zato so se vse enote VII. korpusa pomaknile proti Kolpi in v široki fronti napadle sovražnika z juga proti Kočevju in Ribnici. Med tem pa je IV. armada po osvoboditvi Reke nezadržno napredovala skozi Istro in hitela proti Trstu ter ga skupaj z IX. korpusom 2. maja popolnoma osvobodila.

še predno je bil osvobojen Trst, je IV. armada poslala proti Ljubljani XXIX. divizijo ki je hitro napredovala in 1. maja že osvobodila Postojno, nato pa se je usmerila ob glavni cesti proti Ljubljani in 3. maja dosegla črto Planina—Kalce petega maja pa je že bila na črti Borovnica—Vrhnika—Horjul. Pritiskala je na širšo obrambno črto Ljubljanec in sovražniku je že pretila velika nevarnost v Ljubljani.

Sedmi korpus je tedaj z vsemi silami frontalno udaril po sovražniku skozi kočevsko in ribniško dolino ter Suho krajino proti Ljubljani. Kočevje je XV. divizija osvobodila v noči na 4. maj nato pa se je sovražnik tako naglo umikal, da so ga enote VII. korpusa komaj sledile, šele pri Grosupljem in Šmarju so se spopadle z njim, ko so ga še ujele tako rekoč »za rep«.

Sovražniku se je mudilo kajti IV. armada je po osvoboditvi Trsta poslala močan in gibljiv motorizirani odred ob Soči čez Trento fin Vršič, da bi skozi Kranjsko goro čimprej prodril na Koroško in se tam združil z enotami III. Jugoslovanske armade, ki so prodirale prek Prekmurja in skupaj z enotami XIV. divizije hitele na Koroško. Tudi Rdeča armada je prodrla v Avstrijo in tako se je stiskal obroč okoli celotne sovražnikove grupacije ki je tedaj bila v Sloveniji. V Sloveniji so bili poleg nemških enot ki so bile razporejene po njihovih postojankah, tudi celotna formacija Slovenskega in Gorenjskega domobranstva, Srbski dobrovoljski korpus, četniška Dinarska divizija, slovenski četniki, in še mnogo drugih kvislinških grupacij. Naj večja sila pa je bila nemška balkanska armadna skupina pod vodstvom generalpolkovnika Alexandra von Löhra, ki se je umikala z Balkana in se ustavila na Štajerskem na območju Celja, šaleške in Mislinjske doline. Tu sta jo razoroževali Šlandrova in Zidanškova brigada ter Kamniško-zasavski odred; po osvoboditvi Ljubljanec pa so pomagale tudi enote XV. divizije. Generalpolkovnik von Lohr je imel pod poveljstvom kar kakih 300.000 pripadnikov nemških in kvislinških enot. Kapitulacijo svoje armade je podpisal v Topolšici 11. maja 1945.

Dolenjski odred naj bi v zaključnih operacijah odigral važno vlogo, štab VII. korpusa mu je skladno z navodili glavnega štaba namenil nalogo, da bo deloval v savski dolini, torej na skrajnem desnem krilu VII. korpusa, kjer ni bilo

drugih enot. Pri Litiji naj bi zaprl savsko dolino in preprečil sovražniku umik proti Ljubljani. Zato je štab odreda 7. maja dobil od štaba korpusa radijsko depešo, da mora odred čimprej zavzeti Šmartno pri Litiji Sin Litijo. Prav tedaj so se pomikale močne sovražnikove kolone po obeh cestah od Javorškega Pila in iz temeniške doline proti Litiji. Bile so to kolone mešanega sovražnika, ki se je umikal v savsko dolino, kajti od Kočevja in čez Suho krajino proti Ljubljani so prodirale enote VII. korpusa. V teh sovražnikovih kolonah so bili Nemci, Čerkezi, četniki in domobranci. V Litiji so se zbrale močne sovražnikove sile, ki sicer niso bile več trdno organizirane, ker so bile na umiku, vendar je bil za zavarovanje glavnine še vedno na položajih velik del sovražnikovih enot, da mu maloštevilni odred brez težkega orožja ne bi prišel do živega.

Poleg tega pa 7. maja odred še ni bil zbran, pač pa so bili bataljoni še vedno vsak na svojem operativnem območju. Zato se je štab odreda odločil, da bo Šmartno pri Litiji napadel le s prvim in drugim bataljonom, ki sta bila najbližje, Litijo pa z vsemi tremi bataljoni. Načrt je bil tak, da bo postojanko s prvim bataljonom napadel z vzhodne strani, z drugim pa z jugozahodne. V postojanki je imel sovražnik zasedene vse utrdbe, ker je predstavljalo zaščitnico glavnine sovražnikovih sil v Litiji. Štab odreda je poslal v štab drugega bataljona kurirja z ustreznim poveljem, ta pa se je lahko prebil čez ceste šele pozno zvečer, ko je bil premik sovražnikovih kolon po cestah končan. Tretji bataljon je bil že poklican in štab odreda je pričakoval njegov prihod šele zjutraj.

Prvi in drugi bataljon sta šla v akcijo že ponoči na 8. maj. Prvi bataljon je začel z napadom približno ob 22. uri in je napadal iz Slatne, drugi pa je z napadom začel šele po polnoči. Napadal je od gradu Grmače, obenem pa si je zavaroval desni bok proti črnemu potoku. Oba bataljona sta z mitraljezi obstreljevala utrdbe, ki jih je sovražnik odločno branil. Streljal je iz vseh utrdb, da se jim ni bilo mogoče približati.

Bataljona sta napadala do jutra, zjutraj pa sta pustila na položajih le po eno četo. V nočnem napadu je imel prvi bataljon enega ranjenega, drugi bataljon pa ni imel žrtev.

Tudi sovražnik najbrž ni imel izgub, kajti bil je v utrdbah, izpadov pa ni delal.

Štab odreda je po oceni položaja sklenil napad ponoviti in uporabiti tudi tretji bataljon, ki je tega jutra prispel na Gradišče. Toda med tem je dobil sporočilo, da se sovražnik iz Šmartnega umika v Litijo. Četi prvega in drugega bataljona, ki sta bili še na položajih pred Šmartnim, sta takoj po sovražnikovem odhodu pregledali vas in zasedli najvažnejše točke v Šmartnem in jih držali do noči.

Zaradi spremenjenega položaja je moral štab odreda svojo prejšnjo odločitev o ponovnem napadu na Šmartno spremeniti in je sklenil, da bo odred napadel Litijo, toda šele zvečer. Glavni napad je predvideval na hrib Sitarjevec in na klanec med Litijo in Šmartnim, kjer je bil sovražnik močno utrjen, Sitarjevec pa je bil v širokem pasu pod utrdbami tudi zaminiran s protipehotnimi minami. Bilo je malo upanja, da bi odred lahko zavzel Sitarjevec, kajti brez težkega orožja ni imel skoraj nobenih možnosti, če pa bi mu to uspelo, bi prav gotovo pretrpel velike žrtve. Vsi bataljoni so se na bližnji napad pripravljali celo popoldne. Zbirali so prostovoljce in formirali bombaške skupine ter jurišne vode, skratka, ves poveljujoči kader si je prizadeval, da bi bile enote čimbolj pripravljene, vendar možnosti na uspeh le niso videli. Priprave so se zavlekle in bataljoni so zasedli položaje že ponoči.

Prvi bataljon je imel nalogo, da zavzame sovražnikove položaje pri pokopališču in na klancu ob cesti Litija—Šmartno, tretji bataljon naj bi napadel frontalno na Sitarjevec od rudnika svinca, drugi pa od Frlanovca bočno na Sitarjevec. Čas napada še ni bil določen, zato so bataljoni čakali na položajih. Obveščevalci in izvidniki so že od večera opazovali sovražnikove položaje in še vedno iskali možnost, kje bi se moglo priti neopaženo skozi sovražnikove položaje, da bi se z manjšo udarno skupino napadlo sovražnika od zadaj in napravilo zmedo v njegovi obrambi.

Bataljoni so na položajih čakali, povelja za napad pa ni bilo. štab odreda se je zavedal, da bo napad terjal veliko žrtev in ker pod takimi pogoji ni mogel računati na uspeh ni dal povelja za začetek napada.

Skupina borcev 2. čete 3. bataljona

Ob dveh zjutraj 9. maja so izvidniki ugotovili, da sovražnika na položajih na pokopališču ni več. šli so previdno po cesti naprej v Litijo, kjer so srečali nekaj Litijanov, ki so jim z velikim navdušenjem začeli pripovedovati, da so se iz Litije pravkar umaknili zadnji Nemci. Nato je patrolja previdno nadaljevala obhod Litije, toda Nemcev ni bilo več. Povsod pa so srečevali Litijane, ki celo noč niso spali.

Nemci so se umaknili še pravočasno, da so se lahko priključili sovražnikovim kolonom, ki so se umikale iz Ljubljane. Medtem ko je odred napadal Šmartno in se pripravljal za napad na Litijo, so druge enote VII. korpusa imele ogorčene boje z umikajočim se sovražnikom na področju Grosupljega, Škofljice, Lavrice, Orlake in Podmolnika ter pritiskale na sovražnikovo obrambo na Golovcu pri Ljubljani. Toda tudi iz Ljubljane se je sovražnik v noči na 9. maj umaknil.

Sledile so priprave za vkorakanje v Litijo. Bataljoni so se umaknili s položajev in se uredili v Zavrstniku. Postrojnih so se drug za drugim s prapori in zastavami na čelu, nato pa ob zvoku harmonike in partizanskih pesmi vkorakali v Litijo.

Litijani so bili že vsi na nogah. Večina prebivalcev je imela že prej pripravljene zastave in zjutraj je bila vsa Litija okrašena z njimi. To so bili trenutki, kakršnih odredovi borci niso še doživeli. Na ulicah so borce pričakali domačini, ki so jim navdušeno mahali v pozdrav in jih zasipali s cvetjem, iz množice Litijanov pa so se utrinjale matere, žene, sestre in objemale borce — njihove sinove, može in brate. Bili so nepopisno ganljivi prizori. Litija je borcem Dolenjskega odreda priredila zares tak sprejem, kakršnega si odredovci niti zamisliti niso mogli. Ti trenutki so se borcem vtisnili v spomin, ki ne bo nikoli zbledel.

Drugi bataljon je po prihodu v Litijo dobil nalogo, da zaradi zavarovanja mesta zasede položaje proti Sv. Križu in proti Temenici, tretji bataljon pa v Gradcu za zavarovanje proti Ljubljani. Prvi bataljon je opravil preiskavo mesta, zasedel pomembnejše objekte ter pri njih postavil straže. V mestu je ostalo še nekaj Nemcev, ki jih je odred že naslednjega dne skupaj z ujetniki, ki sta jih imela drugi in

tretji bataljon, poslal v Ljubljano. Ta dan je minil v velikem navdušenju in radosti, tudi hrane in pijače za borce ni manjkalo. Domačini so borce vabili v svoje domove in jih gostili. Toda borci so bili disciplinirani in svoje dolžnosti opravljali tako kakor pravi vojaki nove Jugoslovanske armade.

Naslednji dan je prišel v odred na kratek obisk komandant VII. korpusa polkovnik Franc Pogljajen v spremstvu nekaterih oficirjev štaba VII. korpusa. Odred se je postrojil na glavni cesti v Litiji, komandant korpusa pa je v kratkem govoru borce pozdravil, se jim zahvalil za požrtvovalnost v bojih s sovražnikom in jim čestital za uspehe in zmago. Pozval jih je, naj bodo disciplinirani vojaki nove Jugoslovanske armade, ki bo odslej morala svoje naloge prav tako požrtvovalno opravljati kot doslej, le pod drugačnimi pogoji.

Odred je v Litiji ostal do 15. maja. V tem času se je večina borcev zvrstila, da so šli na obisk domov. Dobili pa so tudi veliko obiskov od svojih najdražjih in ti dnevi so minili z neverjetno naglico.

Zjutraj 15. maja se je cel odred vkrcal na vlak v Litiji in se odpeljal do postaje Laze. Peljal se je po progi, ki so

Odred 10. maja 1945 v Litiji

jo odredovi minerei še pred nedavnim z veliko požrtvovalnostjo minirali. Po vagonih so donele pesmi in vriskanje, skozi okna pa so plapolale zastave.

Odred se je izkrcal v Lazah, nato pa je v koloni odšel v Dolsko, kjer se je nastanil in čakal nadaljnjih navodil in ukazov štaba IV. armade. V tem času je bila na dnevnem redu moralno-politična in vojaška vzgoja ter kulturno-prosvetno delo.

Končno je prišel dan, ko je tudi odred odšel v osvobojeno Ljubljano. Zjutraj 20. maja se je odred na travniku pri cerkvi Sv. Agate razvrstil po bataljoni in odkorakal z zastavami in prapori ter ob zvokih harmonike in pesmi skozi Dol, Beričevo in Sneberje v Ljubljano. Na celi poti so donele partizanske pesmi, ob cesti pa so borce pozdravljali veseli prebivalci.

Odred se je postrojil pred železniško postajo v Ljubljani. Tu je bil razpuščen in v celoti razdeljen v enote druge divizije Korpusa narodne obrambe Jugoslavije. Po sedemnajstih mesecih in dvajsetih dneh se je končala borbena pot Dolenjskega odreda.⁵

Klečijo z leve: Franc Omladič,
Franc Zdovc in Medvešček;
stoje Franc Kobilšek, Franc
Ramovž in kurir Tonček

VIRI

(1) Miroslav Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 648 in 649; Radijske depeše štaba VII. korpusa glavnemu štabu za 21., 22., 23. in 25. marec 1945 o pohodu in razporedu odreda ter o vojaškem položaju na sektorju Sava—nemška meja, IZDG fase. 44/1-3; Mesečno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 28. februarja do 31. marca 1945, IZDG fase. 154/1; Anton Kralj-Petek in Franc Arko, ustna vira ter avtorjevi spomini;

(2) Mesečna poročila štaba VII. korpusa glavnemu štabu za čas od 28. februarja 1945 do 31. marca 1945 in za čas od 20. marca do 20. aprila 1945 o bojih in akcijah podrejenih enot, IZDG fase. 154/1; Radijske depeše štaba VII. korpusa glavnemu štabu o premikih in akcijah odreda za čas od 25. marca do 15. aprila 1945, IZDG fase. 44/1-3; Miroslav Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 649—651; Mesečna poročila štaba VII. korpusa za čas od 20. marca do 20. aprila 1945, IZDG fase. 154/1; Anton Kralj-Petek in Franc Arko, ustna vira ter avtorjevi spomini;

(3) Anton Kralj-Petek, Jože Jakše in Ivan Deržič, ustni vir; izjava Franca Ramovža ter Poročilo Org. štaba SD za 10. april 1945, IZDG AFK fase. 283/IV ter Krajevno poročilo Gorenjskega domobranstva z dne 26. marca 1945 o stanju v postojankah Vače, Kresnice in Litija, IZDG AFK fase. 279/IV;

(4) Drago Dolinšek in Albin Dolinšek, ustna vira, izjava Franca Peterka in avtorjevi spomini;

(5) Povelja štaba VII. korpusa JA z dne 29. aprila, 2. in 4. maja 1945 o nalogah podrejenih enot; Izredno poročilo štaba VII. korpusa JA za čas od 20. aprila do 12. maja 1945, IZDG fase. 154/1; Miroslav Stiplovšek: ŠLANDROVA BRIGADA, 687 do 693; Anton Kralj-Petek, Franc Arko, Jože Jakše, Ivan Deržič, ustni viri in izjava Franca Ramovža ter avtorjevi spomini.

OPIS NOTRANJNH DEJAVNOSTI IN POMOŽNIH SLUŽB V ODREDU

Moralno-politična in vojaška vzgoja

Sistem političnega dela v enotah je bil jeseni 1943 že ustaljen in se do konca vojne skoraj ni več spreminjal. Že v tretjem bataljonu XII. brigade, iz katerega je bil formiran odred, sta bili partijska in skojevska organizacija organizirani tako kot v vseh drugih bataljonih v vseh, ne samo v XII. brigadi.

V vsaki četi je bila partijska celica. Vodil jo je namestnik politkomisarja čete, ki je bil tudi sekretar celice. Posebna partijska celica je bila v ožjem in širšem štabu bataljona. Sekretar te celice je bil njen član, ki ga je celica sama izvolila. V bataljonu je bil tudi bataljonski partijski biro, ki so ga sestavljali vsi sekretarji celic v bataljonu, vodil pa ga je namestnik politkomisarja bataljona. Bataljonski partijski biro je usmerjal delo članov partije in partijskih celic v celem bataljonu. Po istem sistemu je bila organizirana tudi organizacija Skoja, le da v četah niso bile celice, pač pa aktivni, ki so jih vodili četni sekretarji Skoja in bataljonski sekretar Skoja.

Ob formiranju odreda se sistem organiziranosti partijske in skojevske organizacije ni prav nič spremenil, povečalo se je le število partijskih celic in skojevskih aktivov, ki pa so bili zato številčno šibkejši. Ustanovil se je tudi odredni partijski biro, ki je bil sestavljen iz sekretarjev bataljonskih partijskih birojev in pomočnika politkomisarja odreda. Odredni partijski biro je bil osredni partijski organ v odredu, ki je usmerjal delo cele partijske in skojevske organizacije v odredu. Na čelu odrednega partijskega biroja je bil kot sekretar namestnik odrednega politkomisarja.

Odstotek organiziranih od skupnega števila borcev v odredu je rasel do junija meseca 1944, nato pa je do oktobra padel, kar je razumljivo, če upoštevamo, da je v tem času številčno stanje odreda naglo raslo. Nove borce je bilo treba najprej vzgajati in šele ko se jim je politična zavest postopoma dvigala, je s sprejemi novih borcev v KP in SKOJ odstotek rasel. Ko se je zaradi hudih bojov in napornih pohodov v januarju in februarju 1945 in še prve dni marca številčno stanje odreda zmanjšalo, je sicer nekoliko padalo tudi število organiziranih, vendar je odstotek organiziranih glede na skupno število borcev v odredu zelo naraščal. To je dokaz, da je bil osip organiziranih razmeroma mnogo manjši kot osip neorganiziranih. Štirinajstega marca 1945, torej tik pred odhodom odreda na sektor Sava — nemška meja, je od 260 borcev, kolikor jih je tedaj približno štel odred, bilo organiziranih 178 ali 68%. Odred je glede osipa borcev preživel hudo krizo od oktobra 1944 pa do začetka marca 1945, ko je izgubil 245 borcev in od teh je bilo organiziranih 77. Po odhodu odreda na sektor Sava — nemška meja pa osipa ni bilo več, pač pa je število organiziranih hitreje raslo kot pa skupno število borcev v odredu.

GIBANJE ČLANSTVA KP IN SKOJA PO OBDOBJIH

Datum	St. stanje odreda	Članov KP	Kandi- datov KP	članov SKOJ	'Skupaj	Odstotek
17. 3. 1944	pribl. 280	30	10	60	100	35%
17. 4. 1944	pribl. 340	47	18	73	137	40%
17. 6. 1944	pribl. 350	31	pribl. 25	pribl. 75	131	pribl. 37%
18. 8. 1944	pribl. 480	45	pribl. 30	pribl. 75	pribl. 150	pribl. 31 %
30. 9. 1944	505	61	19	73	153	30%
30. 11. 1944	pribl. 425	91	35	124	250	59%
13. 1. 1945	pribl. 390	97	31	102	230	59%
14. 3. 1945	pribl. 260	87	21	70	178	68%
9. 5. 1945	pribl. 290	pribl. 95	pribl. 40	pribl. 90	pribl. 225	pribl. 77,6 %

Partijci in skojevci so svojo politično zavest neprestano razvijali na sestankih partijskih celic in skojevskih aktivov, ki so jih vodili sekretarji partijskih celic in bataljonski sekretarji Skoja. Na partijskih in skojevskih sestankih so razpravljali o raznih nepravilnostih v posameznih enotah odreda in tudi v odredu kot celoti. Za prekrške so šteli nedisciplino, strahopetnost, malomarno opravljanje službe, netovarišтво, nepravilen odnos do civilnega prebivalstva, kraja itd. Kazni so bile opomin, ukor, ukor pred izključitvijo in izključitev. Če so koga od organiziranih disciplinsko kaznovali štabi, so ga skoraj vedno kaznovali tudi partijske ali skojevske organizacije. Partijci in skojevci so si prizadevali, da bi vzgojno vplivali na ostale borce in jim bili za vzgled na vsakem koraku in v vsakem oziru. Tako so mnogo pomagali komandam čet in štabom bataljonov ter odreda v razvijanju discipline, dviganju borbenega duha, tovarištvu in samoiniciative, kar vse je pripomoglo k večji bojni moči odreda, da je lažje opravljal naloge, ki so bile postavljene pred odred in pred posamezne enote odreda.

Ustaljena oblika splošne politične dejavnosti v odredu so bile politične ure in debatni krožki. Politične ure so bile četne in bataljonske, med tem ko je bila odredna politična ura zaradi razkropljenosti odreda praktično nemogoča. Najuspešnejše so bile četne politične ure in debatni krožki po skupinah. Četne politične ure so največkrat vodili politkomisarji čet ali njihovi namestniki, včasih pa tudi politdelegati vodov. Debatne krožke so vodili politdelegati vodov ali pa tudi borci, člani partije ali Skoja, ki so bili politično dobro razgledani. Na četnih političnih urah so se borci seznanjali s svetovnim in domačim vojaškim in političnim položajem, z razvojem ljudske oblasti, s pomenom posameznih organov ljudske oblasti, brali so radijska poročila in razne članke iz partijskega glasila »Ljudska pravica«, »Dela« in drugih političnih in informativnih publikacij. Učili so se tudi tovarištvu, o medsebojni pomoči pri opravljanju službe in v bojih, o disciplini in budnosti, o odnosih do civilnega prebivalstva in ljudske oblasti itd. Na debatnih krožkih, ki so bili organizirali po skupinah, so razpravljali o idejah socializma in komunizma, o bodoči družbeni ureditvi nove Jugoslavije, skratka, o teoretičnih vprašanjih marksizma in leninizma.

V te krožke so bili vključeni predvsem tisti borci, ki so se zanimali za taka vprašanja. Partijska in skojevaska organizacija sta prav iz njihovih vrst črpali največ novih kadrov.

Kako je dobro organizirano politično delo vplivalo na disciplino, borbenost in moč enote, se prav pri odredu jasno vidi, ker lahko moralno-politično stanje v odredu delimo na več obdobj.

Prvo obdobje je trajalo od ustanovitve odreda do konca junija 1944, ko je bila politična dejavnost v odredu razgibana in je bil odred na visoki moralno-politični stopnji in borbeni moči. Opravljal je težke naloge skupaj z ostalimi enotami VII. korpusa. Imel je hude in trdovratne boje v okolici Pijave gorice, Grosupljega, Lobčka, pri Trški gori, samostojne uspešne akcije pri Litiji, uničil je sam dve sovražnikovi postojanki, napadal Ribnico, se boril z Nemci in domobranci v okolici Žužemberka, Stične, Št. Vida pri Stični itd. Takrat ni bilo masovnega dotoka novih borcev in tudi ne velikega osipa, ni bilo dezerterstva, zato je bil odred čvrsta borbena enota.

Drugo obdobje je trajalo od junija do novembra 1944.

V tem času je odred doživel masovni dotok novih borcev, bil pa je razporejen na širokem operativnem področju ter do skrajnosti obremenjen s transporti novincev in transportiranjem orožja in streliva ter ostalega vojaškega materiala za enote IV. operativne cone. Vse čete pa tudi posamezni vodi in desetine so bile neprestano na premikih in v akcijah.

V takem položaju sta se partijska in skojevaska organizacija skoraj popolnoma izgubili. Bilo je celo malo možnosti za načrtno moralno-politično vzgojo borcev, ki bi bila nujno potrebna spričo tako velikega dotoka novih borcev. Partijska in skojevaska organizacija sta z velikimi napor in po dolgotrajnem prizadevanju našli oblike političnega delovanja. Nova oblika delovanja je od slehernega partijca ali skojevca zahtevala polno mero truda, kajti vsak je moral med novimi borci neprestano, na pohodih, v zasedah in v patroljah, vsak čas in kjerkoli samostojno delovati s posamezniki in v manjših skupinah. Čeprav so spričo majhnih možnosti s takim delom dosegli lepe uspehe, kljub temu partijska in skojevaska organizacija nista popolnoma obvladali političnega položaja v odredu. S svojim delom so člani partije in Skoja vzgojili veliko

število novih borcev, da sta se obe organizaciji v novembru močno okrepili. Kljub prizadevanju obeh organizacij pa je ostalo ob strani le še precej borcev, ki jih nista uspeli primerno vzgojiti in se je zaradi tega pojavilo skoraj množično zapuščanje enot. Pravih dezertarjev, ki bi se prijavili sovražniku ali pa celo stopili na njegovo stran, je bilo razmeroma zelo malo, največ je bilo takih, ki so odhajali na Štajersko in se po večini vključevali v enote IV. operativne cone. To so bili Štajerci, ki so zaradi močnega lokalpatriotizma hoteli ostati v enotah IV. operativne cone v domačih krajih. Nekaj takih ubežnikov pa se je skrivalo tudi doma.

Tretje obdobje je trajalo od novembra 1944 do začetka marca 1945. To obdobje je po nalogah partijske in skojevske organizacije podobno prvemu, le da sta svoje naloge slabše opravili kot v prvem obdobju. To je v veliki meri pripisati slabši politični zavesti partijcev in skojevcev. Predvsem je to opaziti v skojevski organizaciji, ker je bilo v novembru sprejetih v SKOJ veliko število novih borcev, in vse kaže, da je bilo med njimi precej takih, ki niso imeli še dovolj trdne moralno-politične zavesti, številni in hudi boji, ki so se začeli v začetku decembra 1944 in so trajali do sredine marca 1945, so povzročili odredu nov velik osip borcev. Padlo je največ članov partije in skojevcev, medtem ko je veliko število neorganiziranih borcev odred samovoljno zapustilo, ali pa so se med pohodi izgubili in raje odšli domov, k sorodnikom ali znancem in se skrivali do konca vojne, namesto da bi poiskali pot do svoje enote. Ta pojav partijska in skojevska organizacija nista bili v stanju zavreti, še manj pa zatreti. Tudi precej skojevcev in celo partijcev je bilo med pobeglimi, vendar pa razmeroma precej manj kot pa neorganiziranih.

Četrto in zadnje obdobje pa je trajalo od sredine marca 1945 do osvoboditve. V tem času, ki je bil razmeroma miren, brez večjih bojev, sta obe organizaciji imeli veliko možnosti političnega delovanja, kar sta v polni meri tudi izkoristili. Osipa borcev ni bilo več, pač pa rahel priliv, še bolj pa sta se okrepili obe organizaciji, da je bilo ob osvoboditvi nad 77 odstotkov vseh borcev odreda organiziranih.

V tem obdobju je bila tudi zelo razgibana politična dejavnost v bataljonih, ker so bili bataljoni vedno skupaj vsak

na svojem operativnem področju, zato so bile na dnevnem redu vsaj po dve ali tri ure politične vzgoje na dan. Program politične vzgoje je bil v tem času posvečen predvsem politični pripravi borcev za delo po osvoboditvi, torej izgradnji ljudske oblasti, obnovitvi domovine in preobrazbi širokih ljudskih množic, da se čimprej prilagodijo novi družbeni ureditvi in novim družbenim odnosom.

Za vzgojo političnega kadra pa sta bila v odredu ustaljena dva načina vzgoje. Za politdelegata je bilo v odredu organiziranih več krajših političnih tečajev, ki so jih vodili politkomisar odreda in njegov namestnik ter nekateri politkomisarji bataljonov. Vsi tečaji so bili izredno koristni, saj so politdelegati na njih dobili osnovne smernice za politično delo z borci v enotah. Drugi način vzgoje je bil ta, da je bilo veliko namestnikov politkomisarjev čet poslanih na partijske tečaje, ki jih je prirejal okrožni komite KP Novo mesto. Namestniki bataljonskih politkomisarjev pa so bili skoraj vsi v partijski šoli pri Centralnem komiteju KP Slovenije.

Ker je bil odred teritorialna partizanska enota, ki mu je bilo odrejeno tudi operativno področje, je partijska organizacija tesno sodelovala z vsemi komiteji KP na terenu, kjer je odred bival. Odredni partijski biro je najdalj in najbolj sodeloval z okrožnima komitejama KP Novo mesto in Litija, okrajnimi komiteji KP Trebnje, Mirna in Sv. Križ ter z rajonskim komitejem KP Šmartno pri Litiji.

Politkomisar in njegov namestnik sta bila velikokrat navzoča na sejah komitejev in odborov OF, kjer sta poročala o političnem položaju v odredu, o odnosih organov krajevnih oblasti do enot odreda in obratno. Skupaj so se dogovarjali o ustanavljanju novih vaških narodnoosvobodilnih odborov kjer jih še ni bilo, govorili o možnostih prehranjevanja odreda in transportov novincev, o mobilizaciji za vojsko sposobnih moških in o začasni mobilizaciji prevoznih sredstev za potrebe odreda. Skupaj so organizirali mitinge in proslave pomembnih zgodovinskih datumov. Veliko so se dogovarjali o vzgoji političnega kadra in organizirali tečaje, kjer so kot predavatelji sodelovali člani okrožnih in okrajnih komitejev KP ter politkomisar odreda in njegov namestnik.

Tudi predstavniki komitejev so večkrat obiskovali odred in imeli tudi politične ure z borci, bili so navzoči na sejah

odrednega in bataljonskih partijskih birojev. Ko so bile poleti in jeseni 1944 v odredu nepravilnosti in slabi medsebojni odnosi in ko je prav tedaj partija v odredu preživljala najtežje obdobje, je okrožni komite KP Novo mesto veliko pomagal k izboljšanju odnosov in političnega položaja v odredu. Skratka, partijska organizacija v odredu je bila v pomoč političnim organizacijam na terenu, te pa so po potrebi nudile pomoč partijski organizaciji v odredu in v tem je tudi bilo težišče sodelovanja.

Podobno kot politične ure za moralno-politično vzgojo borcev so bile za vojaško vzgojo vojaške ure. Vojška vzgoja je največ slonela na četnih vojaških urah, kjer so se borci učili vojaških veščin. Pouk so vodili največkrat komandirji čet in njihovi namestniki, pa tudi vodniki vodov. Učili so se največ ravnanja z najrazličnejšim lahkim pehotnim orožjem. Razstavljali in sestavljali so posamezna orožja, se urili v histrosti tega dela in tudi prirejali tekmovanja, kdo bo prej razstavil in sestavil puškomitraljez, puško, brzostrelko ali kako drugo orožje. V tem so tekmovali tudi z zavezanimi očmi, da so se izurili v razstavljanju in sestavljanju orožja tudi ponoči brez luči. Nadalje so jih učili o nalogah in postopkih stražarjev in zased in o pravilnem opravljanju patroljne službe, dežurstva ter o premikih v kolonah in prenašanju povelj med pohodom. Kljub temu, da je bilo veliko pravih akcij, iz katerih so borci odnašali dragocene izkušnje, je bilo veliko tudi praktičnih vaj, kjer so sovražnika fingirale posamezne desetine ali vodi. Borci so se pri teh vajah učili, kako je treba iskati razna naravna kritja, kako se je treba približevati sovražniku, kako ga napasti v utrdbah, v utrjenih zgradbah, v gozdu in ponoči.

Večina komandirjev in vodnikov je te veščine pridobila v bojih in šele pozneje so se na tečajih in v šolah naučili tudi teorije. Veliko so pri vzgoji pomagali tudi borci, ki so pobegnili iz nemške vojske in se priključili Narodnoosvobodilni vojski. Vsi ti borci so dobro poznali veščine, ki jih mora poznati vsak borec, zelo dobro pa so tudi poznali nemško pehotno orožje.

Bataljonskih vojaških ur je bilo bolj malo. Kadar je bil vojaški pouk za cel bataljon skupaj, so to po navadi bile praktične vaje, ki jih je vodil komandant bataljona ali njegov

namestnik ali pa celo komandant odreda ali njegov namestnik. Cel odred skupaj ni imel nikoli praktičnih vaj, imel pa je prave boje s sovražnikom, ki so bili najboljša šola tako za borce kakor tudi za poveljujoči kader od desetarja pa vse do komandanta odreda.

Do poletja 1944 je odred imel veliko pravih bojev s sovražnikom in tudi veliko vojaške vzgoje na vojaških urah, pa tudi praktičnih vaj, da je imel sleherni borec in starešina veliko možnosti pridobiti si veliko vojaškega znanja. Take možnosti so imeli tudi od novembra 1944 do začetka marca 1945, med tem ko v poletnih mesecih 1944, ko je bil odred razkropljen in obremenjen s transporti novincev, ni bilo veliko možnosti za načrtno vojaško vzgojo. Šele v novembru mesecu so se take možnosti začele ponujati in štab odreda jih je dobro izkoristil.

Kar velja za vzgojo političnega kadra, velja tudi za vzgojo vojaškega kadra. Za desetarje in vodnike je bilo v odredu do junija 1944 organiziranih več tečajev, kasneje pa so odhajali v podoficirsko šolo pri štabu VII. korpusa. Od komandirjev čet navzgor pa so bili skoraj vsi vojaški funkcionarji bodi v oficirskih ali pa celo v višjih oficirskih šolah pri glavnem štabu NOV in PO Slovenije. Starešine, ki so bili v specialnih in pomožnih službah, pa so končale ustrezne šole pri glavnem štabu. To so bile šole za minerce, obveščevalce, za zvezo, saniteto in druge. Vsi, ki so končali te šole, so svoje znanje prenašali na borce pri vojaški vzgoji in tako se je krepilo in razvijalo vojaško znanje vseh borcev odreda.¹

Kultumo-prosvetna dejavnost

Že v tretjem bataljonu XII. brigade, iz katerega se je ustanovil Dolenjski odred, je bil zelo dober pevski zbor in nekaj dobrih recitatorjev, ki so večkrat nastopili na mitingih v Št. Vidu pri Stični, v Stični in tudi drugod še preden je bil ustanovljen odred. Ko je bil odred ustanovljen, so vsi ti borci svoje kultumo-prosvetno delo nadaljevali v njem. Že decembra meseca 1943 so odredovi politični delavci s temi borci priredili več mitingov po vaseh okoli Grosupljega. Januarja 1944 pa je bil ustanovljen kulturno-propagandni odsek. V tem odseku so bili trije ali štirje borci, ki jim je bila

glavna naloga organizirati v odredu dobre pevske zборе, recitatorje, igralske skupine, skrbeti za redno izhajanje stenčasa in žepnih časopisov, pridobivati borce za dopisništvo v te časopise, skrbeti za fotoreporterstvo in sodelovati s kulturno-propagandnim odsekom VII. korpusa, kamor je pošiljal tudi članke o življenju odreda.

V februarju 1944 je prišel v odred Franc Vidic, učitelj, ki je bil imenovan za vodjo tega odseka. Poleg njega sta bila harmonikar Jože Omahen in humorist Andjelo Jakin ter še nekaj drugih borcev. Kulturno-prosvetno delo se je spomladi 1944 v odredu zelo razmahnilo. Bataljona sta imela vsak svoj pevski zbor. Organizirana je bila igralska skupina, ki se je naučila več šaljivih igric — skečev, recitatorji pa veliko pesmi. Stenčas je izhajal vsak teden, zanj ni manjkalo pripevkov iz življenja bataljonov. Večkrat so se koga tudi privoščili s šaljivo kritiko.

Franc Vidic je tudi napisal besedilo pesmi in jo tudi uglasbil, ki naj bi bila odredova himna, vendar se ni uveljavila, ker je po mnenju nekaterih političnih funkcionarjev preveč opevala komandanta odreda. Glasila se je takole:

Naj bo star al' pa mlad
partizan je vsak junak,
ker je dobrega srca,
ljudstvo vse ga rado ima.

Švaba že plaši beseda
ime Dolenjskega odreda,
belogardist pa trepeta,
ker še večji strah ima.

Na konju komandant sedi,
odločnost mu žari z očd,
Slovan, junak povsod poznan,
po vsej Dolenjski dobro znan.

Hura, ko borba se prične,
hura, na mestu brž je vse,
kot oče sred družinice
Slovan med nami tudi je.

Menda je bila še peta kitica, vendar zapis ni ohranjen nikjer in tudi spominja se je nihče več.

Marca meseca 1944 je začelo izhajati tudi odredovo glasilo »Rdeča zvezda«, žal pa ni od treh števil, ki so izšle, ohranjena nobena.

Ob prizadevanju in v organizaciji kulturno-propagandnega odseka je bilo prirejenih več mitingov. Bili so v Stični, v Metnaju, v Račni, na Drenilku, na Polici, v Št. Vidu pri Stični, v Dobu pri Št. Vidu, na Mirni, na Trebelnem in še v drugih krajih.

Vseh teh mitingov se je rado udeleževalo tudi civilno prebivalstvo. Na nekaterih mitingih, kot na primer v Št. Vidu pri Stični in v Ivančni gorici, je bilo tudi več kot 100 gledalcev, ki so bili s programom in izvajanjem zelo zadovoljni.

Ko so se poleti 1944 vsi kulturno-propagandni odseki po brigadah razformirali, se je razformiral tudi tak odsek v odredu. Njegove naloge so morali prevzeti politkomisarji in njihovi namestniki. Delo ni popolnoma zamrlo, skrčilo pa se je precej. Najbolj priljubljena kulturna dejavnost je ostalo predvsem zborovsko petje. Pevski zbori so bili še naprej v vseh bataljoni do osvoboditve. V jeseni 1944 se je razvilo tudi dopisništvo za žepni časopis. Za dopisništvo so največ skrbeli skojevci. Izšlo je več takih časopisov, ki so bili v večjem številu razmnoženi kar na pisalni stroj, če pa je bila možnost pa tudi na ciklostil, časopis je bil majhen in se je enkrat prepognjen lahko spravil v žep, zaradi tega je tudi imel tako ime.

Mitingov je bilo bolj malo. Pripravljen je bil šele v Dolenjskih Toplicah in moral bi biti 10. februarja 1945, pa ga ni bilo, ker je odred imel prav tega dne premik. Bila je le kratka svečanost, na kateri je mladina iz Dolenjskih Toplic odredu podelila majhen, toda zelo lep prapor.

Kasneje, že v aprilu in maju 1945, je drugi bataljon na sektorju Janče priredili dva mitinga, tretji pa enega na Dobovcu.²

Obveščevalna služba

2e v povelju za ustanovitev odreda je glavni štab NOV in PO Slovenije posebno poudaril, da mora imeti odred na svojem operativnem področju dobro organizirano obvešče-

vaino službo. Ob formiranju odreda se je ustanovil tudi odredni obveščevalni center (OC). V njem so ostali obveščevalci, ki so že v tretjem bataljonu XII. brigade pred formiranjem odreda opravljali obveščevalno službo. Prvi šef obveščevalnega centra je bil Stane Keršič, nato so bili še Jože Borišek, Edo Logar in Janez Vreček. Najbolj poznani obveščevalci pa so bili Jože Jakop in Ježek, Franc Pokrajec, Bogo Drnovšek, Edo Gregorič, Franc Kavka, Milan Matičič-Niko, Ludvik Mežnar, Franc Petje, Alojz Potokar, Franc Slanovec, Janez Udovič-Drvar, Rudi Vavpotič in še precej drugih. To so bili izbrani borci, drzni, iznajdljivi in dobro so poznali teren in ljudi.

Čeprav ne moremo trditi, da obveščevalna služba v odredu ni bila dobro organizirana, pa kljub temu ni izpolnila vseh nalog, ki jih je tej službi nalagal glavni štab in štab VII. korpusa. Obveščevalni center je svojo obveščevalno mrežo na terenu organiziral najprej v okolici Grosupljega. Njegove obveščevalne vezi so segale prav v Ljubljano in celo v sovražnikove vrste. Odredni obveščevalni center se je do poletja 1944 zelo marljivo ukvarjal tudi s protiobveščevalno službo in pretrgal marsikatero sovražnikovo obveščevalno zvezo. Odlično je svojo službo organiziral tudi na sektorju Janče in Mamolj, medtem ko je na terenu vzhodno od Kuma do Radeč in na vzhodnem delu Dolenjske do Brežic ni nikoli organiziral. Prav zaradi tega je štab VII. korpusa izrekel tej službi več očitkov.

Ko je sovražnik zasedel območje od Ljubljane do Št. Vida pri Stični, so odpovedale tudi skoraj vse zveze na tem območju. Le zveze iz Št. Vida pri Stični so še nekoliko delovale, pa tudi te so večkrat odpovedale. Prav zaradi takih negotovih obveščevalnih zvez se je sovražniku posrečilo dvakrat iznenaditi odred in mu prizadejati velike izgube. Obveščanje o sovražnikovih premikih, o zbiranju večjih sovražnikovih sil v posameznih postojankah ah o namenu sovražnika je bilo večkrat zelo počasno in največkrat prepozno.

Obveščevalna služba je bila najboljše organizirana na sektorju Janče in Mamolj, ter na sektorju Mirna—št. Rupert—Tržišče—Mokronog—Trebelno. Tam so bili štab odreda ali štabi bataljonov vedno pravočasno obveščeni o vsakem premiku sovražnika.

Od poletja 1944 dalje, ko so bili bataljoni razporejeni vsak na svojem sektorju, so bili dodeljeni tudi bataljonom po eden ali dva obveščevalca, ki so si organizirali obveščevalno službo vsak na svojem sektorju in tesno sodelovali z obveščevalnim centrom in mu pošiljali poročila.

Odredni obveščevalni center je bil povezan tudi s korpusnim obveščevalnim centrom in z vsemi centri divizij in brigad, ki so bili najbližji, torej vedno s sosednimi obveščevalnimi centri, s katerimi so si redno izmenjavali situacijska poročila.

Poudariti je treba tudi to, da se je odredni obveščevalni center kar preveč držal ogledniške službe, ki je terjala od centra precej žrtev. Zaradi pomanjkanja moštva — obveščevalcev — je bila tudi precej ustaljena navada, da so ogledniške patrulje pošiljali bataljoni, z njimi pa je hodil po en obveščevalec. Te patrulje so bile vsekakor boljše kot navadne ogledniške patrulje bataljonov, saj so jih vodili izkušeni obveščevalci.

Štab odreda je zelo skrbel tudi za vzgojo obveščevalcev. Vsi obveščevalci, ki so pri opravljanju službe pokazali kakor toliko sposobnosti, so bili poslani v šolo za obveščevalce pri glavnem štabu. To šolo so končali vsi odredovi najbolj znani obveščevalci in nekateri od njih so postali oficirji in ostali v aktivni službi v Jugoslovanski armadi.

Do druge polovice avgusta 1944 je obveščevalni center s pomočjo članov KP odkrival v četah tudi eventualne sovražnikove vohune, ki bi jih vrnil sovražnik v odred, pa tudi take, ki so bili kakorkoli sumljivi. V času velikega dotoka novih borcev poleti 1944 se je sovražniku nudila velika možnost, zato je tej nalogi center posvečal precej pozornosti, vendar se kaj takega v odredu ni zgodilo. Odkritih pa je bilo več vohunov na terenu.

To nalogo je v avgustu mesecu prevzel oficir Oddelka za zaščito naroda (OZNA), ko je prišel v odred.

Služba zveze

Potreba po dobri službi zveze je bila v vseh enotah zelo velika, še večja potreba pa je bila v odredu, ko je imel bataljone razporejene na širšem operativnem področju. Takrat

je morala zveza med bataljoni delovati stalno in zanesljivo ne glede na vojaški položaj. Prav tako važna je bila zveza s štabom VII. korpusa in v začetku tudi z glavnim štabom. Zveza je morala delovati tudi s partijskimi komiteji in odbori OF na terenu. Tudi zveza s sosednjimi enotami je bila bujno potrebna. Posebno važna je bila zveza med akcijami, v katerih je odred sodeloval z ostalimi enotami VII. korpusa.

Januarja 1944 se je v odredu ustanovil vod za zvezo, ki so ga sestavljali kurirji. Pri štabu odreda in pri vsakem štabu bataljona so bile desetine za zvezo — kurirske desetine. Ko se je prve dni februarja 1944 vrnil s tečaja za zvezo pri glavnem štabu prvi referent za zvezo Jože Peskar sta se v vodu za zvezo ustanovili še desetina telefonistov in desetina signalistov. Šele januarja 1945 pa še ekipa radiotelegrafistov.

Vsi borci so bili po strokovni plati sposobni opravljati svoje naloge, saj je večina njih tudi končala tečaje za zvezo pri glavnem štabu, neprestano pa so se izpopolnjevali tudi na strokovnem pouku v odredu. Kljub temu, da so bili »vezisti« strokovno sposobni za svoje naloge, je služba zveze v glavnem slonela na kurirjih. Za kurirje so štabi izbirali mlade fante, za katere so menili, da niso dovolj sposobni za službe, ki so jih morali opravljati ostali borci v bataljonih. štabi so zaradi takšnih pogledov zelo grešili, kajti kurir mora biti fizično zelo sposoben, drzen in iznajdljiv, zelo dobro mora poznati vse poti na terenu, kjer opravlja kurirsko službo. Čeprav so bili kurirji izbrani po napačnih kriterijih, je večina kurirjev dokazala, da je bila sposobna opravljati kurirsko službo in jo v veliki večini dobro opravljala. Med kurirji so bili najbolj poznani Stane Pirnat-Kic, ki je bil pozneje tudi vodnik voda za zvezo, Jože Okoren, ki je postal politkomisar čete, Vencelj Ahčin, Franček Mirtič, ki je pozneje postal sekretar Skoja v bataljonu, še pozneje pa je zelo napredoval in je po odhodu iz odreda postal politkomisar Prekmurske čete, nato pa še politkomisar Prekmurskega vojnega bodročja. Nadalje so bili zelo dobri kurirji Filip Lavrič, Tone Lesjak, Tine Jurjevčič, Mirko špruk in še precej drugih, Bilo je tudi več takih kurirjev, ki so opravljali kurirsko službo le včasih. Posebno pozimi 1943/44 in spomladi 1944 je imel odred večkrat tudi relejne kurirske postaje. Te postaje

so se premikale glede na to, kako se je premikal štab odreda, štab korpusa in tudi štabi divizij, če je bil odred začasno operativno podrejen kateremu od štabov divizij.

Med kurirji je bilo tudi veliko žrtev. Največ jih je padlo na poti od enega do drugega štaba, če so zašli v sovražnikove zasede. Po ohranjenih dokumentih se da razbrati, da je sovražnik le trikrat zaplenil pošto, ki so jo nosili odredni kurirji, padlo pa je več odredovih kurirjev. To se pravi, da so vsi ostali kurirji pred smrtjo še kakorkoli uničili pošto, da jo sovražnik ni dobil v roke.

Kurirjem -so daljše poti odpadle šele tedaj, ko je odred dobil radiooddajnik. Ko je bil odred od 20. marca 1945 pa do osvoboditve na sektorju med Savo in nemško mejo, pa so držali zvezo le med štabom odreda in štabi bataljonov, kajti iz Zasavja ni mogel priti do štaba korpusa noben kurir, sicer pa je štab odreda s štabom korpusa vzdrževal zvezo prek radiooddajnika.

Desetina telefonistov je bila dobro organizirana in je večkrat svojo nalogo hitro in dobro opravila. Tudi njihova služba je bila zelo težka. Kako bodo telefonisti opravili svojo nalogo, ni bilo vprašanje njihove strokovne sposobnosti, pač pa vprašanje tehnične in materialne možnosti. Potrebovali so telefone, baterije in druge pripomočke za delo, največja težava pa je bila pomanjkanje izolirane telefonske žice. Prav zaradi pomanjkanja telefonske žice telefonisti, če je bila razdalja med štabom odreda in štabom korpusa ter drugih enot, pa tudi med odredovimi bataljoni, niso mogli vzpostaviti telefonske zveze med njimi. Telefonisti so se do skrajnosti trudili, da bi nabavili telefonsko žico v večjih količinah, toda to se jim ni nikoli posrečilo. Da bi nadomestili izolirano žico, so ob železnici pobirali neizolirano in izolatorje. To pa je zahtevalo veliko dela in veliko prevoznih sredstev kajti taka žica in izolatorji so bili težki in so za njihov prevoz potrebovali več voz in več parov konj, ki so bili slabo gibljivi, po stranskih in strmih poteh pa je bil prevoz največkrat nemogoč.

Spomladi 1944 so večkrat vzpostavili telefonsko zvezo med štabi bataljonov in štabom odreda in tudi s štabom korpusa ter štabi divizij, ko razdalje niso bile velike. Ko pa je odred odšel na sektor Sv. Križ in Sava — nemška meja, pa tega ni bilo več mogoče.

Konec avgusta 1944 so telefonisti dobili nalogo, da morajo vzpostaviti telefonsko zvezo med bataljoni, med štabom odreda in bataljoni in imed štabom odreda in štabom VII. korpusa. Telefonisti so se najprej lotili nabave telefonske žice. Potrebovali bi je kakih 75 kilometrov. Tedaj je bil en bataljon na sektorju Janče, en bataljon na sektorju Mamolj, štab odreda in en bataljon pa sta bila na sektorju Sv. Križ, medtem ko je bil štab korpusa na Jami pri Dvoru. Te naloge ni bilo mogoče izvesti, ker take količine izolirane telefonske žice niso mogli nikjer nabaviti. Tudi če bi imel toliko žice, ta zveza ne bi bila zanesljiva, ker bi morala biti žica napeljana čez več cest, ki jih je nadziral sovražnik in čez nemško mejo.

Telefonisti so zaradi pomanjkanja žice večkrat napeljali telefonsko zvezo le med štabom odreda in štabom katerega odredovega bataljona. Med boji v Suhi krajini v začetku leta 1945 so jo večkrat napeljali med štabom odreda in štabom XV. divizije, pa tudi pri Dolenjskih Toplicah med štabom odreda in štabom VII. korpusa.

Ko se je odred marca 1945 premaknil na sektor Sava—nemška meja, pa telefonisti niso mogli napeljati nobene telefonske zveze več, saj niso imeli nobenega materiala več. Zaradi tega so opravljali kurirsko službo, kakor že velikokrat prej.

Tudi signalisti so redkokdaj prišli v poštev. Omejili so se le na borbena signalizacijo med bataljoni in štabom odreda, vendar le tedaj, če so signalizacijo lahko uporabili tako, da jo ni opazil sovražnik. Znali pa so z zastavicami oddajati Morzejevo abecedo in tako so lahko sestavili dolge depeše in poročila pa tudi šifrirane depeše. Kadar signalisti niso mogli organizirati signalizacije, so prav tako kot telefonisti opravljali kurirsko službo.

Od marca 1945 je bila v vodu za zvezo tudi radioekipa, ki je štela 6 borcev. Poleg desetarja, ki je bil tudi šef radiooddajnika, je bil še radiotelegrafist, šiferka oziroma šifrer in dva pomočnika. Vod za zvezo je 13. marca štel 28 borcev. Referent za zvezo je bil do 6. avgusta 1944 Jože Peskar, nato pa Miha Colnar-Cveto, ki je 8. marca 1945 padel v boju na Kremenjku. Od takrat naprej ni bilo več referenta za zvezo, pač pa samo vodnik voda za zvezo.*

Inženirsko-tehnična služba

V januarju 1944 se je v odredu ustanovila inženirsko-tehnična sekcija. Sekcija je dobila tako ime zaradi predvidevanja, da se bo ta služba v odredu bolj razvila. Toda ta služba ni doživela omembe vrednega napredka v odredu, pač pa je bila omejena predvsem na orožarsko službo. Že ob ustanovitvi sekcije je bila v njenem okviru ustanovljena tudi orožarska ekipa, ki je svojo službo zelo dobro organizirala. Vodja inženirsko-tehnične sekcije je bil do 6. avgusta Rudolf Lunder-Janez, za njim pa do marca 1945 Jože Gostinčar.

V začetku je odred imel v glavnem italijansko oborožitev in se je dopolnjeval z orožjem in strelivom iz baz glavnega štaba, poleg tega pa še z orožjem, ki ga je v bojih zaplenil sovražniku. Odredu je orožja primanjkovalo vse do januarja 1945, ker so za dopolnitev odreda vedno prihajali neoboroženi novinci, iz odreda pa so odhajali z orožjem.

V začetku se je odred z orožjem in strelivom popoinjeval tako, da so odhajali posamezni bataljoni ali čete po orožje in strelivo, takrat ko je strelivo že začelo pohajati. To pa je povzročalo razne težave in nevšečnosti, ker je odred lahko v enem samem hudem boju porabil večino streliva, nato pa je bil nesposoben za večje boje in akcije, dokler se bataljon ali četa, ki je šla po strelivo, ni vrnila.

Da ne bi do tega več prihajalo je sekcija začela dvigati orožje in strelivo redno in si je tako ustvarila zaloge streliva, ki ga je skrila v priročnih skladiščih. Dokler je bil odred na sektorju Grosuplje, je imel tako skrito skladišče v gozdu pri Sušici. Kasneje sta bila taka priročna skladišča v Rjavki pri Klancu in v gozdu nad Tihabojem. Tak način oskrbovanja z orožjem in strelivom se je izkazal zelo praktičen, ker si je odred lahko večkrat delno ali pa v večjih količinah popolnil manjkajoče strelivo. Za eksploziv za potrebe minercev je bilo večje zelo dobro skrito skladišče na sektorju Mamolj, kjer so eksploziv minerei sami črpali, do tam pa ga je dostavljala inženirsko-tehnična sekcija. Minerei so imeli tudi sami manjše skladišče skrito v gozdu na Kresniškem vrhu. Vsa ta skladišča so bila zelo dobro skrita in sovražnik ni nikoli nobenega odkril, do konca vojne pa so bile vse zaloge v skladiščih izčipane.

Ko je 24. februarja 1944 pri Ivančni gorici padlo zavezniško letalo Liberator, je orožarska ekipa demontirala iz letala štiri letalske mitraljeze. Enega je kmalu usposobila za uporabo tako, da mu je izdelala podstavek. Ta mitraljez je bil že v dneh od 28. februarja do 3. marca 1944 uporabljen v boju proti oklopnemu vlaku pri Mlačevem lin je bil z njim zažgan en vagon oklepnega vlaka. Uporabljen je bil tudi proti nemškemu lahkemu tanku pri Mlačevem, da se je verjetno zaradi lažje poškodbe moral takoj umakniti. Prav tako so streljali z njim na sovražnikova letala in tako je bilo eno letalo 26. marca 1944 na Trebelnem zadeto in se je zrušilo na tla pri Trški goni.

Ko je 19. marca 1944 pri Žalovičah blizu Trške gore padlo prav tako letalo, je orožarska ekipa zopet demontirala štiri take mitraljeze. Toda ti so bili neuporabni, zato jih je tako kakor prejšnje trii poslala v orožarne glavnega štaba. Tam so prve tri usposobili za uporabo in so jih uporabljali za protiletalsko obrambo.

Poleg tega, da je sekcija skrbela za nabavo orožja in streliva za odred, je imela od poletja 1944 do novega leta 1945 tudi drugo veliko nalogo. Morala je organizirati transportiranje orožja in streliva ter ostalega vojaškega materiala za enote IV. operativne cone. Tega sekcija ni mogla sama, zato je organizirala prevoz tako, da so spremstva, ki so od Save na Dolenjsko spremljala Transporte novincev, nazaj vozila material za enote IV. operativne cone. Ker je bilo tega materiala veliko, je morala sekcija vselej mobilizirati vprežna vozila pri kmetih, za kar je imela posebno dovoljenje od štaba VII. korpusa. Transport tega materiala je bil zelo nevaren, ker se je prevažal po cestah, ki jih je sovražnik pogostokrat nadziral, vendar sovražniku se ni nikoli posrečilo zapleniti niti enega transporta. Nevarno je bilo tudi čez nemško mejo, ker se je material transportiral največ čez Mamolj do Mačkovine na Savi, kjer so ga prevzemale enote Kamniško-zasavskega odreda ali pa posebne ekipe štaba IV. operativne cone.

V septembru 1944 se je v oborožitvi odreda začela reorganizacija. Do takrat je bilo v celem odredu mešano orožje, takrat pa je sekcija začela oboroževati en bataljon samo z nemškim orožjem, en bataljon je imel še naprej mešano

orožje, en bataljon pa samo angleško. Tako je bilo lažje voditi evidenco orožja in lažje dostavljati potrebno strelivo. Taka oborožitev je bila do marca 1945, ko je odred oddal vse drugo orožje, zadržal je le mavser puške, v zamenjavo pa je dobil angleške puškomitraljeze in puške ter precej brzo-strelk. To reorganizacijo je sekcija izvedla pred odhodom odreda iz Dolenjskih Toplic na sektor Sava—nemška meja. Takrat je za odred nabavila tudi povečano mero streliva, ki ga je odred vzel s seboj. S tem je sekcija opravila tudi svojo zadnjo nalogo.

Poudariti je treba, da je sekcija glede na potrebe odreda zelo dobro delovala in tudi dobro organizirala prevoz vojaškega materiala za enote IV. operativne oone, za kar je marca 1945 od glavnega štaba dobila pismeno priznanje, ki je bilo objavljeno tudi v biltenu glavnega štaba.*

Intendantska služba

Intendantska služba v odredu je bila zelo težka in odgovorna. Skrbela je za prehrano in za obleko ter obutev. Prav zaradi pomanjkanja enega in drugega so bili intendant* je velikokrat tarča kritike, če so to zaslužili ali ne.

Na čelu intendantske službe v odredu je bil odredni intendant s svojim pomočnikom. Vsak bataljon je imel svojega intendanta, v četah pa so bili četni ekonomi. Razen četnih ekonomov so bili vsi intendant je oproščeni vseh drugih služb. Kadar je bil odred na položajih, v bojih in akcijah so imeli na skrbi tudi pratež, večkrat pa so tudi sami sodelovali v bojih. Čeprav so bili oproščeni ostalih nalog, so bili intendantje velikokrat v nevarnosti, da zaidejo v sovražnikove zasede ali da se z njim srečajo med nabiranjem hrane.

Bili so tesno povezani z gospodarskimi komisijami, ki so intendantom odredjale, kje lahko hrano zaplenijo, kje odkupijo in kje naberejo tako, da so prebivalci prostovoljno hrano dali. Zato je bila vsakokrat po prihodu odreda iz enega v drugi kraj njihova prva skrb, da se povežejo z gospodarskimi komisijami narodnoosvobodilnih odborov ali pa vsaj z odborniki teh odborov.

Do junija 1944, ko se je odred večinoma držal skupaj, je bila za borce samo ena kuhinja, le štab odreda je imel

svojo, ki pa je bila jeseni ukinjena zaradi kritike, da ima štab boljšo hrano. Borci so po navadi dobivali tri obroke hrane dnevno. Do poletja 1944, ko je bil odred velikokrat na položajih in v bojih, so intendantje skrbeli, da so borci dobivali redno toplo hrano na položaje, kamor so jo nosili kuharji in za to posebej odrejeni borci dz zaledja. To se je dogajalo tudi od novega leta 1945 do marca, medtem ko je bila organizacija prehranjevanja poleti in jeseni 1944 drugačna. Tedaj so bile vse enote odreda neprestano v premikih in borci niso glede prehrane imeli takega reda. Dobivali so še vedno po tri obroke dnevno, le da so se hranili vsak dan v drugi kuhinji. Takrat je imel vsak bataljon svojo kuhinjo, da so večerni obrok borci še dobili v -svoji kuhinji, čez noč pa so spremljali transport novincev na sektor Sv. Križ in so se naslednjega dne hranili v kuhinji bataljona, ki je bil na tem sektorju. Zaradi tega je moral odredni intendant dobro usklajevati delo bataljonskih intendantov.

V času transportov novincev, ko so bili bataljoni vsak na svojem sektorju, je moral odred imeti v vseh bataljonih večjo zalogo hrane, da je lahko prehranjeval tudi ljudi iz transportov, ki jih je bilo včasih toliko, kolikor je štel cel odred. Vse te velike količine hrane so morali intendantje črpati s sektorjev Litija in Sv. Križ.

Prehrana borcev je bila enolična. Krompir, fižol, močnik in meso so bili osnovni prehrambeni artikli, v poletnih mesecih pa še raznovrstna solata in zelenjava. Za pomembne praznike so intendantje poskrbeli tudi za boljšo hrano, včasih pa tudi za pijačo. Kruha ni bilo, tega so borci največkrat dobili sami po hišah, ko so bili v pohodih skozi vas. Takrat so »žicali«. Na sektorju Litija so prebivalci borcem radi postregli.

Od novega leta do marca 1945, ko je bil odred v Suhi krajini in v okolici Novega mesta ter Dolenjskih Toplic, je bila prehrana organizirana v okviru XV. divizije. Zato so intendantje hodili s posameznimi bataljoni po povelju divizijskega štaba po hrano v vasi v neposredni bližini Novega mesta in v Kompoljski dolini. Vso hrano so morali oddajati v divizijski intendanturi, kjer so jo za potrebe odreda po določeni tablici dobivali nazaj. Takrat je bila hrana slabša, ker tudi ni bilo soli in so borci jedli neslano in slabo zabeleženo hrano.

Ko je marca 1945 odred odšel v Zasavje, so bataljonski intendant je zopet stopili v ospredje. Vsak je moral sam skrbeti za prehrano svojega bataljona. Sicer pa takrat hrane ni primanjkovalo nobenemu bataljonu.

še večja težava je bila z nabavo obleke in obutve. Obleke ni bilo mogoče dobiti nikjer. Na sektorju Litija je bilo sicer nekaj trgovin, vendar se je v njih dobilo le majhne količine platna, ki je bilo primerno le za spodnje perilo. Zato so morali borci po večini sami skrbeti za obleko, ki so jo ob raznih priložnostih po zvezah dobili od doma. Veliko pa je bilo tudi takih borcev, ki take možnosti niso imeli, zato so bili v glavnem odvisni od tega, koliko bo odred take opreme zaplenil sovražniku. Tega plena pa je bilo v primerjavi s potrebami v odredu zelo malo.

Malo boljše je bilo z obutvijo. Poleg tega, da so si borci precej obutve sami preskrbeli so jo tudi intendant je nabavljali v intendanturi VII. korpusa in glavnega štaba. V zamenjavo za goveje kože so dobivali določeno število parov čevljev, zato so intendantje tako skrbeli za goveje kože in jih vozili v žužemberk, kjer so kože strojili strojarji. Tudi zaplenjeno usnje je bilo dragoceno. Če je odredni intendant oddal več usnja, več parov čevljev je dobil, sicer pa so intendantje tudi sami organizirali izdelavo čevljev na terenu, če so kje usnje zaplenili ali če so ga imeli možnost kje kupiti.

Šele jeseni 1944 so intendantje začeli dobivati iz korpusnih skladišč in baz glavnega štaba manjše količine obleke in obutve iz zavezniških pošiljk. Toda vse te količine so bile vedno premajhne, da so se z njimi reševale le najnujnejše potrebe. S porastom zavezniških pošiljk je tudi intendant dobival vse večje količine obleke in obutve, v februarju mesecu 1945 pa je lahko nabavil že tolikšno količino, da so se vsi borci lahko preoblekli in preobuli. Ko je bilo konec vojne, borci še niso imeli raztrganih oblek in čevljev in so 9. maja prišli v Litijo še kar dobro oblečeni.*

Sanitetna služba

Kot v vsaki enoti tako je bila tudi v odredu sanitetna služba sila pomembna in spoštovana. V odredu je bil vedno samo en zdravnik — sanitetni referent. Imel je najvišjo stro-

kovno izobrazbo, biti je moral zdravnik ali pa vsaj študent višjega letnika medicine. Največ je bilo študentov, ker je na splošno primanjkovalo zdravnikov. Prvi sanitetni referent v odredu je bil Jože Janežič, ki so ga zadnje dni aprila 1944 ubili domobranci. Drugi je bil Jože Jaklič, ki je bil ranjen na Klancu 5. avgusta. Tretji je bil Milenko Kos, ta je bil žrtev domobranskega napada na štab odreda na Orešju 5. septembra 1944. Četrti je bil Jože Verlič, ki je bil v odredu do januarja 1945, nato pa je bil premeščen v neko drugo enoto. Za njim je prišel Boris Cergolj-Zmago, ta je ostal v odredu do konca vojne.

Sanitetna služba je bila v odredu takole organizirana:

V četah so bili četni bolničarji ali bolničarke, ki so imeli nekaj povojev za najnujnejšo prvo pomoč. Skrbeli so za zdravje borcev in jim obvezovali manjše poškodbe in žulje. Težko nalogo so imeli med boji in akcijami. S pomočjo drugih borcev so reševali ranjence s položajev in skrbeli za to, da so bili hitro odneseni v bataljonsko previjališče.

Pri štabih bataljonov so bili bataljonski bolničarji z enim ali dvema pomočnikoma. Ti so imeli tudi manjšo zalogo povojev in gaze ter nosila za prenos ranjencev. Bataljonski bolničar je med boji sprejemal ranjence na bataljonskem previjališču od četnih bolničarjev ali od borcev, ki so reševali ranjence s položajev. Poskrbeti je moral, da se je ranjencem po potrebi nudila prva pomoč, sicer pa je bila njegova naloga, da poskrbi za hitro odnašanje ranjencev v odredno previjališče.

Odredni zdravnik je na odrednem previjališču dal vsem ranjencem potrebne injekcije, jih previl in pritrdil vse potrebne obloge in jih pripravil za transport v bolnišnico. Pri tem delu so mu pomagali njegov pomočnik in bolničarji, ki so delali na odrednem previjališču. Vsem ranjencem so napisali potrebno spremno dokumentacijo. Imel je tudi nekaj najbolj potrebnih instrumentov, da je po potrebi lahko opravil tudi manjše in bolj enostavne operacije.

Pri štabu odreda je bila tudi odredna ambulanta, kjer so se zdravili lažji ranjenci in bolniki, ki niso nevarno zboleli. Za ambulanto je skrbel odredni zdravnik s svojim pomočnikom in še dvema bolničarjema. Poleg tega je bila pri štabu

odreda tudi posebna higienska ekipa treh bolničar j ev-higieničarjev, ki so skrbeli za osebno higieno borcev v odredu. Večkrat so po bataljonih pregledovali, kako se borci umivajo, strižejo in brijejo in kakšno je splošno higiensko stanje v bataljonih. Skrbeli so, da so se odpravljale uši, zato so večkrat v bataljonih organizirali parjenje in likanje oblek.

Največja odgovornost sanitetne službe je bila vsekakor v času, ko je bil odred od 20. marca 1945 dalje na sektorju Sava—nemška meja. Vsi ranjenci so morali ostati v oskrbi odredne sanitetne službe, kajti možnosti transporta v bolnišnice ni bilo nobene. K sreči odred v tem času ni imel težjih ranjencev, najtežje je bil ranjen borec tretjega bataljona Ivan Padežnik, ki ga je moral bataljonski bolničar sam negovati v skrivališču po strokovnih navodilih odrednega zdravnika.

Vsi bolničarji so končali bolničarski tečaj pri VII. korpusu ali pri glavnem štabu in so bili dobro usposobljeni za sanitetno službo.

Kot povsod je tudi v tej službi iznajdljivost sanitetnega osebja igrala veliko vlogo pri dobrem opravljanju svojega poslanstva. Zgodilo se je, da je bolničarka tretjega bataljona zaradi nujnosti kar z žiletko za britje opravila manjšo operacijo, da je ranjencu odstranila kroglo, ki je obtičala za kožo.⁷

Veterinarska služba

Odred je imel tudi konje in mule za prenašanje težkega orožja, streliva, razstreliva in intendantskega materiala pa tudi za jahanje. Število živali ni bilo vedno enako, včasih jih je bilo več, včasih manj. Ker je konj ali mula dober pomočnik vojaku, si zasluži, da jo vojak tudi primerno neguje. Velikokrat potrebuje tudi sanitetno pomoč, živali so dobile največ poškodb zaradi neprimernih samarjev in sedel ter druge konjske opreme. Dobile so žulje, ki so se včasih razširili v velike rane. Da bi se to preprečilo, je maja 1944 prišel v odred veterinarski bolničar Drago Brulc. Imel je različne maže oziroma raznovrstna zdravila in povoje in celo nekaj najnujnejših instrumentov. Pri njemu je bil tudi en borec, ki mu je pomagal pri delu in krmil živali, če jih je bolničar.

ker so bile včasih potrebne tudi daljšega zdravljenja, zadržal pri štabu odreda.

Drago Brulc sicer ni bil veterinar po poklicu, imel pa je do Živah veliko sočutje in ker je pri glavnem štabu končal veterinarski tečaj, je v odredu zelo lepo skrbel za živali. Pri vseh štabih je znal vzbuditi čut odgovornosti za živino. Primerilo se je, da je bil borec kaznovan, ker je bila mula po njegovi malomarnosti poškodovana. Zelo je skrbel za pravilno krmljenje živali, zato je vedno poučeval njihove vodnike, kako je treba krmiti in sedlati ter sploh negovati živali.

Večkrat je šel v Belo krajino, kjer je nabavljal primerno zalogo potrebnih zdravil.

Ko je marca 1945 odred oddal vse živali, se je tudi Brulc poslovil od odreda in odšel ponovno v šolo pri glavnem štabu.⁸

Oddelek za zaščito naroda (OZNA)

Med množično krepitvijo enot VII. korpusa v poletnih mesecih 1944 in tudi še v jeseni se je sovražniku nudilo veliko možnosti, da bi med novince vrnil svoje vohune. Možnost je sicer imel že tudi prej, vendar ne tako velike, da bi se mu kar sama ponujala. Zaradi tega je v avgustu 1944 prišel v odred tudi oficir OZNE. To je bil prejšnji namestnik politkomisarja drugega bataljona Ivan Jerman-Mavric. Iz odreda je odšel konec julija in je med tem končal tečaj za oficirje OZNE. Na tečaju se je spoznal z nalogami OZNE in z načini odkrivanja sovražnikovih vohunov. Po končanem tečaju se je vrnil v odred in sili organiziral v vseh enotah mrežo zaupnikov. To so bili borci in funkcionarji, ki so mu pomagali odkrivati vohune, oziroma ljudi, ki so zaradi neizpolnjevanja povelj, nergaštva ali kako drugače postali sumljivi. Zaupniki niso bili oproščeni ostalih dolžnosti v enoti in zanje je vedel le on sam. Poleg odkrivanja pravih sovražnikovih elementov, je odkrival tudi prikrite disciplinske prekrške in nemoralno vedenje borcev in funkcionarjev in o tem seznanjal štabe bataljonov in odreda. Prave sovražnike je aretiral in jih pod stražo poslal v nadaljnji postopek v štab korpusa ali v glavni štab, kjer je bila proti njim uvedena preiskava, nato pa so bili postavljeni pred sodišče.

Predno je prišel prvi oficir OZNE v odred, so to službo bolj ali manj dobro opravljali obveščevalci, oziroma obveščevalni center.

Ivana Jermana-Mavrica je v novembru mesecu zamenjal Boris Bavcon-Čiko, ki je v odredu ostal do konca vojne.*

Odredno sodišče

Ob ustanovitvi odreda je bilo ustanovljeno tudi odredno sodišče, ki je delovalo do poletja 1944. Sestavljeno je bilo iz treh članov. Eden je bil vojaški, drugi politični funkcionar, tretji pa je bil borec. Poleg sodišča je bil tudi tožilec. Sodišče je delalo na razpravah, obravnavalo pa je kazenske primere, ki jih je sodišču predložil tožilec.

Kot kazenske zadeve so se smatrale dezterstvo, izdajstvo, paničarstvo v taki meri, da je pustilo posledice, odrekanje poslušnosti, širjenje sovražne propagande, kraja in podobna dejanja. Sodišče je obtoženemu lahko izreklo tudi smrtno kazen. Ostale kazni so bile ukor, pogojni zapor in zapor z odlogom do konca vojne. Poleg tega je bila za funkcionarje tudi kazen degradacije s položaja.

Odredno sodišče je imelo malo razprav. Smrtne kazni so bile izrečene štiri. Prva je bila izrečena decembra meseca 1943 v Predolah izdajalki — domačinki, ki je med nemško jesensko ofenzivo 1943 izdajala sovražniku aktiviste OF. Druga je bila izrečena v začetku januarja 1944 na Polici trikratnemu ubežniku, ki je bil poleg tega še ujet na poti, ko se je šel prijaviti domobrancem v Grosuplje. Smrtne kazni sta bili izrečeni tudi marca 1944 na Trebelnem dvema ubežnikoma, ki sta se prostovoljno javila z orožjem sovražniku, a sta bila kasneje po naključju ujeta. Vse druge kazni so bile milejše in jih je bilo sčasoma vse manj, dokler odredno sodišče poleti 1944 ni izgubilo pristojnosti. Od tedaj naprej so bile vse osumljene osebe z obtežilnim materialom poslane na sodišče pri štabu VII. korpusa ali pa celo na vrhovno sodišče pri glavnem štabu.

Novembra meseca 1944 je bil odkrit sovražnikov vohun, ki so ga poslali domobranci iz Tržišča. Klatil se je po okolici kantomana (garnizona) odreda in je bil prijet. Priznal je, da ga je poslal sovražnik s posebno nalogo, in je bil z obtežilnim

gradivom poslan sodišču pri štabu korpusa. Toda med potjo je začel bežati in stražar ga je med begom ustrelil.

Potem, ko sodišče ni več delovalo, so glede disciplinskih prekrškov dobili večja pooblastila štabi bataljonov in štab odreda, ki so glede na težo disciplinskih prestopkov izrekli kazni opomin, ukor, strogi ukor in degradacija s položaja nižjim funkcionarjem. Nižje starešine, vodniki in komandirji čet so za manjše disciplinske prekrške podrejene kaznovali tudi s čezmerno službo.¹⁰

VIRI

(1) Sestavek o moralno-politični in vojaški vzgoji je napisan na podlagi polmesečnih poročil odrednega partijskega biroja za čas od 5. januarja 1944 do 14. marca 1945 in po osebnem pripovedovanju Dušana Rebolja-Bora, Antona Kralja-Petka in Ančke Hafner-Kramžar ter po avtorjevih spominih;

(2) Za sestavo opisa o kulturno-prosvetnem delu v odredu so bili uporabljeni isti viri kot za sestavek o moralno-politični in vojaški vzgoji in še osebna pripovedovanja Jožeta Jakšeta, Ivana Deržiča-Borisa ter Franca Marklja-Kodra;

(3) Sestavek o obveščevalni službi je napisan na podlagi izvlečkov podatkov o delovanju odrednega obveščevalnega centra iz dnevnih poročil štaba Dolenjskega odreda, IZDG fase. 198/III, 21/II-2, 29/II-2, 198/IV, 31/III-8 in 154/11, poročil odrednega partijskega biroja za čas od 5. januarja 1944 do 14. marca 1945, Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 5762, 5763 in 5764 ter pripovedovanja Jožeta Boriška in po avtorjevih spominih;

(4) Sestavek o službi zveze je napisan na podlagi seznama moštva za zvezo z dne 13. marca 1945, IZDG fase. 174/III, avtorjevih spominov in po pripovedovanju Toneta Lesjaka;

(5) Sestavek o inženirsko-tehnični službi je napisan po prispevku Jožeta Gostinčarja; Dnevnika minerskega voda Dolenjskega odreda, IZDG fase., osebnem pripovedovanju Franca Marklja-Kodra in Jožeta Štruklja-Izidorja ter po avtorjevih spominih;

(6) Sestavek o intendantski službi je napisan po avtorjevih spominih;

(7) Sestavek o sanitetni službi je bil napisan po avtorjevih spominih in po pripovedovanju Avgusta Žitnika;

(8) Sestavek o veterinarski službi je napisan po pripovedovanju Draga Brulca in po avtorjevih spominih;

(9) Sestavek o Oddelku za zaščito naroda je napisan po avtorjevih spominih;

(10) Sestavek o odrednem sodišču je napisan po Dnevnom poročilu štaba Dolenjskega odreda za 8. 12. 1943; Petnajstdnevnom poročilu istega štaba z dne 17. 12. 1943, IZDG fase. 198/III, Poročilu odrednega partijskega biroja z dne 1. 4. 1944; Arhiv CK ZKS v Ljubljani, fase. 7562-175/44 ter po pripovedovanju Ančke Hafner-Kramžar in Petra Jegliča-Perota ter avtorjevih spominih.

POVZETEK

Dolenjski odred je bil ustanovljen sredi intenzivne politične dejavnosti po nemški ofenzivi jeseni 1943. Ustanovljen je bil z namenom, da bo kot teritorialna enota nadziral Dolenjsko, pomagal pri krepitvi ljudske oblasti, preprečeval sovražnikovo propagatorsko dejavnost na Dolenjskem in sodeloval z enotami VII. korpusa pri izvajanju večjih vojaških operacij proti sovražniku na območju Dolenjske.

Že v začetku ga je glavni štab poslal na območje Grosupljega in Šmarja, kjer je sovražnik iz Ljubljane poskušal prodreti s svojo propagando in kjer so se kanalizirale vse sovražnikove vezi v osvobojeno ozemlje. Ta sektor so bila vrata, glavna smer vseh sovražnikovih načrtov za akcije proti NOV in PO Slovenije na osvobojenem ozemlju Ljubljanske pokrajine.

Uspešno je trgal sovražnikove vohunske vezi in tudi odbijal prve sovražnikove vdore proti osvobojenemu ozemlju, kasneje pa uspešno sodeloval v akcijah VII. korpusa na sovražnikove postojanke v Velikih Laščah, Kočevju, Rašici in v Zdenski vasi.

Vse do sredine junija 1944 je deloval kot taktična enota in se odlično boril proti sovražniku pri Pijavi gorici, Šmarju, Grosupljem in pri Lobčku. Nato je uspešno opravil veliko diverzantsko akcijo v rudniku svinca Sitarjevec v neposredni bližini Litije in ga popolnoma uničil.

Sledili so hudi boji pri Trški gori, kjer je utrpel velike žrtve. Nato pa so sledili uspešni napadi na sovražnikovi postojanki v Dolah pri Tržišču in v Zagozdu. Obe postojanki je odred brez večjih žrtev sam uničil.

Napad na Ribnico je drugi neuspešen boj odreda, ki je od njega zahteval velike žrtve. Odred je bil prešibak, da bi bil kos tako utrjenim sovražnikovim obrambnim položajem. V

tem napadu je bil odred le ena izmed napadajočih enot, ki niso izpolnile svoje naloge.

Že med pohodom na novo odrejene položaje na Trebelno se je odred srečal z večkrat močnejšim sovražnikom, ki je iz Trebnjega prodiral proti Žužemberku. Ne glede na to, da je bil na celem območju Dolenjske sam, se je pri Žužemberku spopadel s sovražnikom in ga napadal, dokler niso prišle druge enote korpusa na ta sektor.

Ob napadih na Dobrnič, Dobravo in Žužemberk je odred sodeloval tako, da je branil ljubljansko smer in se pri Ivančni gorici in pri Št. Vidu pri Stični boril in zadrževal sovražnika, ki je hitel na pomoč v Žužemberk. Kljub postopnemu umikanju je sovražnika zadržal toliko, da je bila sovražnikova pomoč brez pomena, kajti predno je ta prodril proti Žužemberku, je bila sovražnikova postojanka tam že uničena.

Nato je sodeloval v uspešni ofenzivi VII. korpusa ob napadih na sovražnikove postojanke v Trebnjem, Mirmi peči in v Tržišču. Sodeloval je tako, da je branil ljubljansko smer na položajih na Peščeniku pri Višnji gori in v Kriški vasi in se odločno upiral sovražniku.

Ob sovražnikovi kombinirani akciji zadnje dni maja in prve dni junija 1944, ko je vdrl iz Ljubljane in iz Litije proti št. Vidu pri Stični, je odred ostal odrezan od ostalih enot VII. korpusa in se je znašel na ozkem prostoru ob nemški meji med Stično in Višnjo goro. S spretnim manevrom se je izmaknil obkolitvi in odšel na sektor Janče, da je bil čez nekaj dni ponovno na položajih na Velikih in Malih Vrheh in se ponovno boril z domobranci. Tudi tedaj je sodeloval v skupni akciji XVIII. divizije pri prvem pritisku na nove sovražnikove postojanke v št. Vidu pri Stični, Stični in Višnji gori.

V vseh teh bojih se je odred pokazal kot izredno čvrsta in bojevita enota. Za neuspešna boja lahko imamo le boj pri Trški gori in napad na Ribnico. Vsi ostali boji so se končali bolj ah manj uspešno za odred. Res, da je v tem času odred imel veliko žrtev, toda borci so padali v odprtih trdovratnih bojih, v katerih je imel tudi sovražnik velike izgube. Borbena morala borcev je bila v vsem tem času na visoki stopnji in

borci so bili nepopustljivi. V odredu je bila ves ta čas živahna moralno-politična in kulturno-prasvetna dejavnost, za kar je bil izrabljen vsak prosti trenutek.

V odredovi dejavnosti je nastopilo novo obdobje, ko je 17. junija 1944 dobil izredno pomembno in težko nalogo. Glavni štab in štab VII. korpusa sta mu zaupala nalogo, da sprejema od enot IV. operativne cone nove mobilizirance, jih vodi in zavaruje od Save prek nemške meje do dolnj-skega vojnega področja ali do štaba VII. korpusa, v obratni smeri pa transportira orožje, strelivo in drugi vojaški material za enote IV. operativne cone. Ta naloga je terjala veliko naporov od vseh odredovcev, čeprav niso sodelovali v težjih bojih, zato pa se je od vsakega posameznika zahtevalo polno mero čuta odgovornosti, iznajdljivosti, hrabrosti in požrtvovalnosti. Kakih 12.000 ljudi so odredovci pospremili in varno pripeljali od Save do Žužemberka ali do Jame pri Dvoru, čeprav je sovražnik neprestano prežal na te Transporte. Prav tako odgovornost so odredovci imeli pri transportiranju vojaškega materiala od glavnega štaba ali štaba VII. korpusa za enote IV. operativne cone. S tem je odred odigral izredno pomembno vlogo tako za VII. korpus kakor tudi za IV. operativno cono. Enote VII. korpusa so z novinci, ki jih je vodil odred, krepile svojo številčno in udarno moč, enote IV. operativne cone pa prav tako, ker so z orožjem, ki ga jim je dostavljal odred, oboroževale novince.

Vsi ti številni pohodi in naloge so nujno terjale, da se odred mora okrepiti, zato je bil 1. avgusta formiran tretji bataljon, da je bil odred razporejen na sektorjih Sv. Križ, Janče in Mamolj. V poletnih mesecih se je odred številčno okrepil. V odred je prišlo veliko število novincev, ki so bili potrebni moralno-politične in vojaške vzgoje. Že zaradi številnih nalog in pohodov je bila ta dejavnost močno okrnjena, poleg tega pa tudi štab odreda niti štabi bataljonov niso storili vsega, da bi obvladali politični položaj v odredu. Posledica takega stanja sta bila tudi dva huda poraza, ki jih je odred doživel ob iznenadnih domobranskih napadih

5. avgusta na Klancu in 5. septembra na Orešju pri Sv. Križu. Ob teh dveh napadih je odred izgubil kar 16 svojih borcev in 12 novincev, medtem ko je sovražniku le ob drugem napadu nutil odpor prvi bataljon.

Uspešna boja sta imela prvi bataljon 6. avgusta na Jančah in drugi bataljon 4. avgusta na Debencu. Bataljona sta se sicer umaknila s svojih položajev, vendar šele takrat, ko sta uspešno odbila sovražnikova napada. Posebno je treba poudariti tudi uspešno likvidacijo sovražnikove postojanke v vasi Sava 8. septembra, ki jo je izvedel tretji bataljon. Razorožil je 28 nemških orožnikov in zaplenil veliko orožja in streliva ter druge vojaške opreme, kar je odred zelo potreboval. Zažgal je tudi zgradbo, kjer je bila prej nemška postojanka. Uspeh te akcije je bil tudi v tem, da je bataljon osvojil savski most, da ga sovražnik nekaj časa ni nadziral in je preko njega prišlo precej transportov novincev s Štajerske.

Odred je ponovno uspešno sodeloval z enotami VII. korpusa konec septembra 1944 v napadih na savski most pri Poganeku in na sovražnikove postojanke Poganek, Kresnice, Prežganje, Velika Preska in Polšnik. Imel je sicer pomožne naloge, vendar jih je v redu opravil.

Vse priznanje pa so zaslužili tudi odredovi minerei, ki so veliko časa preživel v napetih trenutkih pri miniranju železnice med Litijo in Zalogom. Minirali so tudi na levem bregu Save med Zagorjem in Savo. Značilno je to, da so se zakleli, da vlak ne sme voziti po progi med Litijo in Zalogom, dokler bodo oni na sektorju Janče. In držali so besedo. Vlak ni vozil od 30. avgusta do decembra 1944. Minirali so progo in mostove tako aktivno, da Nemci niso utegnili sproti popravljati proge. Več mostov je bilo večkrat miniranih in obnovljenih, ne da bi čez nje peljal en sam vlak.

Tudi v nadaljnjih akcijah VII. korpusa ob poskusu likvidacije sovražnikovega vozlišča Grosuplje—Višnja gora—Stična—št. Vid pri Stični je imel odred pomožne naloge in jih je ponovno dobro opravil, hkrati pa spretno vodil Transporte novincev od Save na Dolenjsko.

Mesec november štejem za mesec kadrovske spremembe in notranjega utrjevanja odreda. Zamenjani so bili trije člani štaba odreda, več sprememb pa je bilo tudi v bataljonih. V enote odreda se je uvedel nov red in načrtna vzgoja moštva. Partijska in skojevska organizacija sta poživali svoje delo in pokazali so se lepi uspehi. Zatiralo se je dezerterstvo, ki se je v odred razmahnilo že do zaskrbljujoče mere. Odred je

ponovno postal čvrst in sposoben za težke naloge. To je dokazal že v decembru, ko je sovražnik okreplil svojo aktivnost na celém sektorju odreda.

Z novim letom 1945 je odred ponovno nastopil kot taktična enota. Po neuspešnem napadu na sovražnikovo postojanko na Občinah, kjer je tudi odred sodeloval, se je moral spričo prehudega sovražnikovega pritiska umakniti v Suho krajino.

Najprej ga je štab VII. korpusa uporabil za obrambo levega brega Krke pri Mačkovcu in Sadinji vasi, medtem ko je drugi bataljon ponovno poslal nazaj na sektor Sv. Križ, da bi tam na partizanski način še naprej deloval in dobil zvezo z enotami IV. operativne cone. Toda bataljon se je moral po tridnevni hudih bojih vrniti v sestav odreda, pretrpel pa je med tem časom velike izgube. V času od 19. do 24. januarja 1945 je odred uspešno zavračal vse sovražnikove poskuse, da bi iz Novega mesta prodrli proti Podturnu. Čvrsto je držal položaje pri Dolenjskih Toplicah, nato pa še sodeloval v demonstrativnem napadu na Novo mesto ob korpusni protiofenzivi koncem januarja in v začetku februarja 1945.

Nato ga je štab XV. divizije uporabil v obrambi Suhe krajine, kjer je na položajih Hinje—Prevole imel hude in uspešne boje s sovražnikom, ki se je prizadeval, da bi osvojil Suho krajino. Za svoje odlično vodene boje je tedaj zaslužil pismeno pohvalo štaba XV. divizije. Odred se je januarja in februarja povsod zagrizeno boril in ni poznal umika. V teh bojih je ponovno dokazal, da je čvrsta in bojovita enota in sposoben opraviti najtežje naloge, čeprav je pretrpel velike izgube.

Prav take vrline je pokazal tudi v času od 25. februarja do 9. marca 1945, ko je bil poslan skupaj z XII. brigado prav do Save, kjer sta čakala prihod enot IV. operativne cone. Štajerskim enotam se ni posrečil preboj čez Savo, odred pa je na povratku skupaj z XII. brigado imel dva krvava boja na Vodichah in na Kremenjku. V boju na Kremenjku je pretrpel veliko žrtev, toda ta boj je bil za odred izredno uspešen. S pomočjo tretjega bataljona XII. brigade je v najtežjih trenutkih rešil več ranjencev in jih spravil v Suho krajino, kljub temu, da se je sovražnik z vso močjo prizadeval, da bi mu to preprečil.

Po vrnitvi v Suho krajino je odred ponovno uspešno sodeloval v krvavih bojih v Suhi krajini in se zagrizeno boril. Ko pa je 13. marca od štaba korpusa dobil nove naloge, je zapustil položaje v Suhi krajini.

Glavni štab se je še vedno prizadeval, da bi se enote IV. operativne cone premaknile s štajerske na operativno območje VII. korpusa. Zato je bil 19. marca 1945 odred ponovno poslan na sektor Sava—nemška meja. Brezhibno mu je uspel pohod, da je brez spopadov s sovražnikom prišel na odrejeni sektor. Do 7. aprila je bila njegova glavna naloga in skrb pomagati štajerskim enotam pri prehodu čez Savo. Toda štajerske enote so ostale na Štajerskem, odred pa razporejen z bataljoni na celem sektorju med Savo in nemško mejo od Zaloga do Radeč. Tam je počakal do zaključnih operacij in deloval na klasičen partizanski način.

Ko so druge enote VII. korpusa v zaključnih operacijah prodrle do Ljubljane in jo 9. maja 1945 osvobodile, je odred na desnem krilu korpusa deloval v Zasavju in istega dne osvobodil Litijo. S tem je uspešno opravil tudi zadnjo nalogo na svoji borbeni poti.

Iz vsega tega lahko zaključimo, da je odred odigral zelo pomembno vlogo v okviru NOV in PO Slovenije, predvsem pa v okviru VII. korpusa in popolnoma opravičil svoj obstoj. Dvajsetega maja 1945 je bil v Ljubljani razformiran in v celoti vključen v enote II. divizije Korpusa narodne obrambe Jugoslavije.

POVELJNIŠKI KADER ŠTABA ODREDA IN ŠTABOV BATALJONOV

ŠTAB ODREDA:

Komandanti:

Jože Logar-Slovan	— od 1. 12. 1943 do 10. 6.1944
Vladimir Rotar-Maj	— od 10. 6. 1944 do 15. 11.1944
Franc Avbelj-Lojko	— od 15. 11. 1944 do 19. 1.1945
Anton Kralj-Petek	— od 19. 1. 1945 do 20. 5.1945

Politkomisarji:

Dušan Rebolj-Bor	— od 1. 12. 1943 do 31. 8.1944
ni bilo politkomisarja	— od 31. 8. 1944 do 15. 9.1944
Franc Arko	— od 15. 9. 1944 do 20. 5.1945

Namestniki komandantov:

Anton Stojan	— od 1. 12. 1943 do 10. 3.1944
ni bilo namestnika	— od 10. 3. 1944 do 15. 4.1944
Vladimir Rotar-Maj	— od 15. 4. 1944 do 10. 6.1944
ni bilo namestnika	— od 10. 6. 1944 do 6. 8.1944
Anton Kralj-Petek	— od 6. 8. 1944 do 19. 1.1945
ni bilo namestnika	— od 19. 1. 1945 do 20. 5.1945

Namestniki politkomisarjev:

Ančka Hafner-Kramžar —	od 1. 12. 1943 do 20. 9.1944
ni bilo namestnika	— od 20. 9. 1944 do 15. 10.1944
Humbert Gačnik-	
Humbi	— od 15. 10. 1944 do 11. 2.1945
ni bilo namestnika	— od 11. 2. 1944 do 20. 5.1945

Načelniki štaba odreda:

ni bilo načelnika štaba — do 6. 8. 1944

V. d. Rudolf Lunder-

Janez	— od	6. 8. 1944	do	20. 11. 1944
Franc Usenik	— od	20. 11. 1944	do	11. 2. 1945
ni bilo načelnika štaba	— od	11. 2. 1945	do	20. 5. 1945

PRVI BATALJON:**Komandanti:**

Ivan Pirš-Rastko	— od	1. 12. 1943	do	20. 12. 1943
Vojko Seljak-Danilo	— od	20. 12. 1943	do	10. 3. 1944
Anton Kramžar-Terkaj	— od	10. 3. 1944	do	21. 4. 1944
Avgust Žitnik	— od	21. 4. 1944	do	11. 9. 1944
Marjan Blažič	— od	11. 9. 1944	do	20. 2. 1945
Franc Hočevvar	— od	20. 2. 1945	do	20. 5. 1945

Politkomisarji:

Miroslav Lipuš-Mišo	— od	1. 12. 1943	do	21. 2. 1944
Štefan Orehek-Riko	— od	21. 2. 1944	do	18. 5. 1944
Anton Boječ	— od	18. 5. 1944	do	1. 8. 1944
Franc Ilaš	— od	1. 8. 1944	do	20. 5. 1945

Namestniki komandantov:

Vojko Seljak-Danilo	— od	1. 12. 1943	do	20. 12. 1943
Janez Prelogar-Cveto	— od	20. 12. 1943	do	2. 3. 1944
Anton Kramžar-Terkaj	— od	2. 3. 1944	do	10. 3. 1944
Janez Kocjančič-				
Stojan	— od	10. 3. 1944	do	15. 4. 1944
Avgust Žitnik	— od	15. 4. 1944	do	21. 4. 1944
Franc Usenik	— od	21. 4. 1944	do	10. 6. 1944
Janez Kocjančič-				
Stojan	— od	10. 6. 1944	do	1. 8. 1944
Marjan Malenšek				
Danilo	— od	1. 8. 1944	do	7. 1. 1945
Franc Hočevvar	— od	7. 1. 1945	do	20. 2. 1945
ni bilo namestnika	— od	20. 2. 1945	do	20. 5. 1945

Namestniki politkomisarjev:

Maks Novak-Gorki	— od 1. 12. 1943 do 11. 12.1943
Franc Škarja-Marko	— od 11. 12. 1943 do 1. 1.1944
Ivan Jerman-Mavric	— od 1. 1. 1944 do 1. 7.1944
Jože Hribar-Milutin	— od 1. 7. 1944 do 13. 11.1944
Rudolf Potočar	— od 15. 11. 1944 do 8. 3.1945
ni bilo namestnika	— od 8. 3. 1945 do 20. 5.1945

DRUGI BATALJON:**Komandanti:**

Vladimir Rotar-Maj	— od 1. 12. 1943 do 15. 4.1944
Anton Kralj-Petek	— od 15. 4. 1944 do 6. 8.1944
Franc Usenik	— od 6. 8. 1944 do 20. 11.1944
Jože Jakše	— od 20. 11. 1944 do 20. 5.1945

Politkomisarji:

Alojz Eberle-Muri	— od 1. 12. 1943 do 1. 8.1944
Bojan Krištof	— od 1. 8. 1944 do 20. 11.1944
Ivan Deržič-Boris	— od 20. 11. 1944 do 20. 5.1945

Namestniki komandantov:

Anton Kralj-Petek	— od 1. 12. 1943 do 15. 4.1944
Janez Kocjančič-Stojan	— od 15. 4. 1944 do 10. 6.1944
Marjan Blažič	— od 10. 6. 1944 do 6. 8.1944
Jože Peskar	— od 6. 8. 1944 do 20. 11.1944
Franc Plestenjak	— od 20. 11. 1944 do 28. 1.1945
ni bilo namestnika	— od 28. 1. 1945 do 20. 5.1945

Namestniki politkomisarjev:

Ivan Jerman-Mavric	— od 1. 12. 1943 do 1. 1.1944
Franc Škarja-Marko	— od 1. 1. 1944 do 20. 5.1945

TRETJI BATALJON:

Komandanti:

Janez Kocjančič-Stojan	— od	1. 8. 1944	do	28. 1.1945
Jože Peskar	— od	28. 1. 1945	do	20. 5.1945

Politkomisarji:

Anton Boječ	— od	1. 8. 1944	do	20. 11.1944
Bojan Krištof	— od	20. 11. 1944	do	20. 5.1945

Namestniki komandantov:

Franc Plestenjak	— od	1. 8. 1944	do	20. 11.1944
Jože Peskar	— od	20. 11. 1944	do	28. 1.1945
Franc Plestenjak	— od	28. 1. 1945	do	20. 5.1945

Namestniki politkomisarjev:

Drago Pupis	— od	1. 8. 1944	do	18. 3.1945
Franc Sinkar	— od	18. 3. 1945	do	20. 5.1945

KAZALO IMEN, KRAJEV IN ENOT

A

Abolnar Marija 328
 Ahčin Vencelj 526
 Ajdovec 33, 50, 78, 82, 216, 225,
 227, 410, 424, 427, 428, 434
 Alič (kmet.) 463
 Ambrožič Lado-Novljan 7, 76,
 457
 Ambrus **ss**, 211, 470
 Anžlovar Jože-Jamski 504
 Arko Franc **ε**, 393, 453, 545
 Artilerija:
 — I. divizion XV. divizije 38,
 49, 112
 — II. divizion XV. divizije 29,
 30—32, 37, 38, 49
 — I. slovenska artilerijska
 brigada 238, 248, 312
 — artilerija XV. divizije 238
 — artilerija XVIII. divizije
 238
 — artilerija VII. korpusa NOV
 in POJ 372, 419, 440
 Artiza vas 247, 481
 Artmanja vas 269
 Avbelj Franc-Lojko **ε**, 388, 393,
 429, 545
 Avstrija 402, 506
 Avšič Jaka 48

B

Babna gora 410, 424, 426, 427
 Bačje 164, 274
 Badovinac Ilija 17
 Bajde (kmet.) 319
 Bainof pod Trško goro 190
 Balkan 337, 402, 403, 506

Bataljoni:

NOV:

— koroški 15
 — savinjski 16

Nemški:

— 1. bat. 14. SS pol. polka 95,
 170, 239, 404, 428, 435, 436
 — 2. bat. 13. SS pol. polka
 351, 354
 — 2. bat. 14. SS pol. polka
 250, 257
 — 3. bat. 14. SS pol. polka
 125, 145, 152, 209, 404, 428,
 435, 436, 455
 — 3. bat. 19. SS pol. polka
 70, 93, 95, 125, 145, 152, 455,
 472
 — 611. bat. deželnih strelcev
 195
 — 1. bat. 28. SS pol. polka
 »TODT« 415
 — vermanšaft »Jug« 21, 22
 24—26, 30, 31

Domobranski:

1. ((»N«) bat. 215, 234, 240, 249,
 250, 258, 298, 303, 349, 351,
 356, 365, 370, 373, 375, 397,
 404, 407, 408, 419, 428, 435,
 436, 444, 464, 466—468
 2. ((»W«) bat. 234, 240, 298
 3. ((»M«) bat. 25, 37, 234, 240,
 243, 247, 248, 298, 303, 351,
 365, 366, 373, 375, 397, 404,
 408, 419, 435, 436
 4. ((»O«) bat. 234, 249, 257, 273,
 298, 302, 303, 325, 349, 351,
 360, 365, 370, 396, 397, 404,
 405, 419, 427, 428, 432—436,
 444, 467

5. bat. 419, 428, 433-^36, 455, 458, 464, 466—468, 470, 472, 473
6. bat. 450
- Bavcon Boris-Čiko 389, 537
- Beiler (nemški stotnik) 152
- Bela cerkev 42, 45, 83, 94, 171—173, 177, 185, 189, 190, 275, 276, 396
- Bela krajina 10, 22, 25—29, 36, 37, 50, 52, 56, 234, 284, 294, 390, 407, 447, 488, 505, 536
- Belec Ivan-Beli 63
- Beli kamen 73
- Belokranjsko vojno področje 11
- Belšinja vas 268, 410
- Benčič Dragomir-Brkin 488
- Beričevo 512
- Bernadovec 267, 464
- Besnica 61, 63, 236, 278, 280, 281, 283, 353
- Bič 228, 257
- Bičje 70, 71
- Birčna vas 230, 445, 448, 449
- Bistrica pri Šentrupertu 392
- Biška vas 419
- Bitnja vas 396
- Blatni klanec 277
- Blatnik pri Semiču 449
- Blažič Marjan 389, 456, 546, 547
- Blečji vrh 92
- Bogenšperk 267, 383
- Bohor 143
- Bojanji boršt 481
- Bojanji vrh 468
- Boječ Anton 6, 289, 290, 292, 296, 546, 548
- Bojne skupine:
- I. domobranska 145
 - II. domobranska 94, 102, 145, 232
 - III. domobranska 145, 218, 219
 - IV. domobranska 145
 - V. domobranska 145
 - VI. domobranska 94, 98, 145, 232
 - VII. domobranska 145, 232
 - šolska domobranska 232
- domobranska za zaščito okraja Novo mesto 219, 368, 396
 - Rupnikova 298, 368
 - Schumacherjeva 298, 365, 368, 377
 - Schmitzova 368, 377
- Bolgarija 337
- Boričevo 446
- Borišek Jože 6, 524
- Borovnica 21, 24, 34, 91, 145, 170, 211, 506
- Boršt pri Lipovcu 481
- Bosna 402
- Boštanj pri Sevnici 22, 23, 31, 354
- Boštanj — grad pri Grosupljem 67, 68, 106, 108, 109, 148, 159, 160, 161, 164, 166, 167, 210, 230, 237
- Božič Minka 329
- Božič Tončka 329
- Božovič Radomir-Raco 17, 164
- Bračič Mirko 76
- Brajevič Petar 159
- Bratina 442
- Brauer (nemški poročnik) 92
- Breg pri Litiji 304, 305, 307, 350, 356, 363, 485, 486, 488
- Breg pri Radohovi vasi 377
- Breg pri Ribnici 213
- Breier (nemški nadporoč.) 92
- Brezje pri Grosupljem 70, 78, 104, 159
- Brezje pri Karteljevem 32, 177, 187
- Brezje pri Krmelju 191, 193, 199
- Brezje pri Tlaki 370, 381
- Brezova 206, 373, 375
- Brezova reber 32, 33, 50, 225, 236, 410, 434
- Brezovi dol 216, 460, 470, 471
- Brezovica pri Mimi 404
- Brezovo pri Gabrovki 202, 297, 324, 327, 356, 380, 406—408, 421, 465—467, 484
- Brezovo brdo 252, 385, 494
- Brežice 20, 21, 25, 46, 48, 59, 61, 118, 289, 292, 293, 295, 402, 403, 524

- Brglez 277, 301, 316, 329, 340, 344, 362, 367—369, 379, 394, 397, 407, 416, 425, 432
- Brigade:
- I. SNOUB »Tone Tomšič« 15, 67, 69, 381, 382, 483
 - I. brigada VDV 437, 438, 452
 - II. SNOUB »Ljubo Šercer« 15, 67, 69
 - III. SNOUB »Ivan Gradnik« 15
 - IV. SNOUB »Matija Gubec« 14, 15, 22, 25, 28—33, 35, 37—41, 43, 44, 49, 53, 68, 82, 83, 88, 93, 135—137, 147, 148, 151, 159—161, 163—165, 167, 168, 171—174, 176—178, 180, 185—189, 191, 193, 195, 196, 199, 201, 210, 211, 216, 218, 220—222, 224, 225, 228, 229, 234—236, 239, 243—245, 249, 253, 258, 302—304, 312, 323, 339, 340, 343—348, 350, 351, 357, 360, 368, 369, 388, 407, 420, 424, 427, 428, 434, 435, 442—445, 447, 449, 451, 453, 460, 463—465, 472
 - V. SNOUB »Ivan Cankar« 15, 19, 22, 25, 28—33, 38, 39, 41—44, 49, 50, 53, 67, 68, 70, 71, 73, 74, 76—78, 80, 82, 83, 88, 93, 98, 111, 112, 116, 120, 135, 136, 147, 159, 165, 171, 185, 188, 190, 210, 215, 225, 227, 228, 230, 234, 236, 238, 239, 244, 258, 340, 343, 345—352, 354, 357, 360, 374, 375, 378, 381, 382, 396, 397, 404, 406—408, 420, 423, 424, 428, 435, 445—447, 449, 451, 453, 455—456
 - VI. SNOUB »Slavko Šlander« 14—19, 24, 36, 58, 63, 65, 339, 340, 343, 362—366, 368, 369, 372—375, 377, 381, 382, 384—386, 390, 404—407, 416, 434, 478, 483, 506
 - VII. SNOUB »France Prešeren« 10, 15
 - VIII. SNOUB »Franc Levstik« 9, 53, 68, 69, 73—76, 78, 82, 99, 112, 121, 135, 147, 148, 159, 160, 165, 210, 223, 230, 248, 252, 256, 257, 369, 388, 405, 420
 - IX. SNOUB 9, 159—161, 163, 164, 210—214, 223, 230, 236, 244, 248, 427, 428, 444
 - X. SNOUB »Ljubljanska« 9, 33, 159—162, 210—212, 214, 223, 230, 236, 239, 248, 249, 253, 256, 312, 339, 405, 420, 427, 428, 450
 - XI. SNOUB »Miloš Zidanšek« 339, 340, 343, 362—366, 368—373, 375, 377, 381, 382, 384—386, 390, 404—407, 416, 478, 483, 506
 - XII. SNOUB »Štajerska« 9, 17, 19, 21—23, 25, 29—33, 35, 43, 45, 49—51, 53, 68, 82, 83, 93, 121, 135, 136, 143, 147, 150, 152, 153, 158, 160, 162, 171, 210, 215, 224, 225, 227—230, 234, 236, 244, 253, 254, 256, 257, 298, 300, 396, 398, 404, 408, 420, 424, 425, 434, 435, 445, 447, 449, 451, 453, 455, 460, 462—465, 467—469, 471, 472, 474, 475, 479, 484, 485, 515, 521, 524, 543
 - XIII. SNOUB »Mirko Bračič« 69, 381, 382
 - XIV. SNOUB »Železničarska« 9, 22
 - XIV. »Zaščitna glavnega štaba« 440, 441
 - XV. SNOUB »Belokranjska« 9, 21, 29, 37, 39, 41, 44, 48, 49, 68, 82, 83, 93, 94, 98, 108, 111—113, 115, 116, 119, 121—123, 125, 127, 129—133, 135, 145, 147, 148, 150—153, 157—162, 164, 165, 171, 210, 230, 236, 244, 256, 258, 340, 344, 347, 348, 350, 354, 356, 357, 359, 364, 381, 382, 396, 397, 404, 407, 408, 420, 424, 427, 428, 435, 437, 440—445, 447—453, 455—458, 464, 472—474
 - XXIV. Italijanska »Fontanot« 435, 445, 447

— XIII. »Hrvatska proletar-
ska« 29
Brod pri Novem mestu 446—
449

Brod na Kolpi 28, 98, 99
Broz Josip-Tito 54, 359, 459
Bršljin pri Novem mestu 31,
39, 40, 43, 45, 151, 177

Brulc Drago 6, 535, 536

Bruna vas 274

Brunk pri Šentjanžu 22

Brunška vas 189

Brusnice 505

Bučka 15, 21, 29, 30, 61, 248,
391, 396, 488

Bukovica 206, 250, 375

Bukovica p. 374

Bukovica pri Ribnici 212

Bukovica pri Mamolju 355,

362, 363, 416, 488

Bukovje 470

Biikle (nemški poročnik) 92

C

Celje 48, 337, 403, 506

Celovec 6

Cesar Alojz 349

Cerar Ciril 56, 71

Cerar Ivan-Miklavž 64

Cerar Štane 195

Cerar Stefan 6

Cergolj Boris-Zmago 6, 479,
499, 534

Cerklje pri Brežicah 19, 21, 26,
40

Cerknica 67, 74, 112, 403, 419

Cerovec 445

Cerovica 267, 305, 321, 341, 351,
354, 355, 363, 416, 483, 484,
485, 488—490

Cimik pri Čatežu 221, 223, 324,
354—357, 359, 360, 364, 369,
370, 376, 377, 379, 394, 396,
397, 407, 409, 410, 418, 420,
425, 432, 433, 464, 466, 467,
470, 480

Cimik pri Šentrupertu 22, 23,
30

Centralni komite KP Sloveni-
je 7, 387, 519

Clostermann Pierr 454

Čof (domobr. stat.) 444

Čolnar Miha-Cveto 291, 470,
528

Cvibelj pri Žužemberku 219,
220, 428, 449, 453

C

čagošče 247, 373

Čaruga 309

Čatež 31—33, 37, 42, 49—52,
183, 200, 216, 221—223, 228,
230, 254, 263, 267, 268, 292,
296—298, 301—304, 323, 324,
326, 349, 354, 364, 365, 368,
377, 380, 382, 386, 392, 396,
397, 404, 406—408, 410, 421,
425, 432, 433, 463, 464, 488

Čateška gora 330, 343, 348, 454,
407

Čebelnik 305, 363, 485, 486, 488

Čemerno 497

Čepi je 327, 329, 466

Čerin Vid-Vidko 84, 204

Čemelo 258

češča vas 199, 446

Češek 488, 489

Češnjice pri Sentvidu pri Stič-
ni 223, 226, 227, 250, 373, 375

Češnjice pri Trebelnem 32,
172, 189, 191, 275

Čete:

Domobranske:

— 15. 303, 404, 419

— 16. 258, 370, 373, 374, 404,
468, 469

— 21. 94, 145, 226, 351, 373, 404

— 22. 77, 94, 125, 145, 215, 226,
303, 373, 404, 408

— 23. 22, 94, 125, 145, 215, 226

— 24. 94, 98, 146, 240, 247

— 25. 94, 98, 146, 209

— 26. 94, 98, 156, 215, 241, 365

— 27. 74, 78, 86, 93, 94, 104,
114, 125, 145, 226, 241

— 28. 74, 78, 86, 93, 94, 104,
114, 125, 145, 226, 303, 351,

453, 466, 468, 469

— 31. 234, 298, 377, 396, 404

— 32. 302, 351, 465, 377, 396, 404
 — 34. 404, 428, 435, 436, 438, 441, 446
 — 35. 301, 246, 273, 396
 — 36. 404
 — 37. 170
 — 39. 298, 302, 360, 365, 370, 396, 408
 — 40. 404
 — 52. 404, 428, 435, 436, 438, 441, 447
 — 53. 446
 — 56. 274
 — 61. 94, 145, 472
 — 62. 94, 145, 404
 — 63. 209, 240, 241
 — 71. 303, 404, 408, 492
 — 114. 215, 240, 404
 — 115. 240
 — težka četa 1. bat. 404, 408, 466
 — težka četa III. bat. 373
 — težka četa IV. bat. 302, 351, 377, 397
 Čilpah 32
 Čisti breg 21
 Čož Ivan 195
 Crešnjice pod Trško goro 42, 173, 176
 Črmošnjice 409, 435, 505
 Črna vas 94, 145
 Črni potok 267, 317, 482, 507
 Črnomelj 28, 37, 39, 409
 črnuče 16
 Čušperk 108, 124, 148, 152
 Čužna vas 137, 172, 176, 178, 184

D

Daljni vrh 30, 43, 404, 418, 420
 Dalmacija 402
 Danijel Maks-Oskar 300
 Debeče 65
 Debenec 274—277, 480, 542
 Dečja gora 451, 452, 456—458, 472—474
 Dečja vas pri Zagradcu 460, 471
 Dedni dol 235, 236, 247
 Delnice 27, 48, 98

Deržič Ivan-Boris 6, 224, 389, 547
 Desič Matija 235
 Dimnik Karel-Cali 447
 Divizije:
 NOV:
 — I. divizija KNOJ 544
 — XIV. divizija 10, 11, 15, 21, 33, 67—69, 72—74, 76—78, 81, 82, 86, 88, 93, 97, 143, 331, 339, 381, 506
 — XV. divizija 6, 10, 11, 14, 15, 17, 19—23, 28—33, 36—38, 40, 41, 43—45, 48—50, 58, 67, 68, 73, 76, 81—83, 94, 95, 98, 99, 111, 118, 120, 129, 135, 147—149, 158, 159, 164, 167, 170—172, 177, 178, 184, 185, 188, 196, 209, 210, 219, 222, 224, 225, 227—230, 236, 237, 244, 246, 248, 253, 255, 256, 258, 264, 302, 339—341, 343, 345, 346, 348—350, 352, 353, 355, 366, 368, 369, 372, 377—379, 381—383, 390, 405—408, 419, 420, 429, 435, 440, 444, 445, 447, 450, 451, 453, 455, 458—470, 472—475, 484, 486, 487, 506, 528, 532, 543
 — XVIII. divizija 6, 9, 11, 21, 24, 33, 68, 73, 82, 93, 97, 98, 136, 147, 152, 158, 159, 164, 167, 170, 184, 185, 210, 213, 214, 222, 230, 244, 246, 253, 255, 256—258, 366, 368, 372, 375, 377, 379, 390, 391, 405, 419, 420, 435, 444, 445, 447, 450, 480, 487, 540
 — XXIX. divizija IV. armade JA 506
 — XXXI. divizija — Triglav-ska 24
 Okupatorsko-kvislinške :
 — 71. pehotna 8, 16, 27
 — SS tank. grenad. »Wiking« 23
 — 162. pehotna »Turkestan-ska« 25, 27, 31, 74, 78, 81, 88, 93, 97
 — 44. grenadirska 27, 28
 — 14. prostovol. grenadir. SS »Galicien« 454

- Italijanska divizija »Ison-
zo« 14
- Četniška Dinarska divizija
506
- Dob pri Šentvidu pri Stični
97, 204, 206, 207, 211, 523
- Dobovec 272, 306, 359, 462, 497,
498, 500, 501, 503, 505, 523
- Dobovica 312, 482
- Dobovica pri Mamolju 355, 356
- Dobrava pri Kostrevnici 267
- Dobrava pri Novem mestu 176
- Dobrava pod Rihpovcem 378
- Dobrava nad Stično 132, 136,
251, 374, 481
- Dobrava pri Škocjanu 170, 171
- Dobrava pri Žužemberku
217—219, 222, 224, 225, 268,
269, 360, 409, 410, 427, 481,
540
- Dobra vica 21
- Dobropolje predel 87
- Dobrnica 32, 33, 50, 59, 82, 189,
216—219, 221, 222, 224, 225,
227, 228, 268, 269, 360, 368,
377, 379, 407, 409, 424, 427,
447, 540
- Dobrunje 153, 154, 157, 340,
346
- Dol pri Ljubljani 512
- Dol pri Litiji 202, 271, 311, 466
- Dole pri Grosupljem 87
- Dole pod Šumberkom 221, 227,
228
- Dole pri Tržišču 61, 191—194,
196, 199, 539
- Dolenja vas pri Cerknici 67
- Dolenja vas pri Čatežu 302,
396, 397, 406
- Dolenja vas pri Ribnici 68, 76
- Dolenjska 5, 6, 10, 14—16, 18,
24, 28, 34, 36, 44, 50, 53, 63,
64, 73, 81, 83, 85, 93, 145, 209,
230, 232—234, 239, 240, 254,
256, 262—264, 266, 267, 269,
270, 271, 295, 296, 305, 326,
362, 364—366, 368, 402, 419,
459, 478, 524, 530, 539, 540,
542
- Dolenjske Toplice 88, 435—444,
448—450, 453, 475, 479, 480,
485, 495, 523, 528, 531, 532,
543
- Dolenjsko vojno področje 5,
11, 55, 294, 323, 355, 356, 360—
362, 365, 377, 378, 379, 392,
407, 409, 541
- Dolga njiva 306, 421
- Dolga noga 280, 355, 411—413,
415, 493
- Dolgi doli 310, 460, 467
- Dolgi Rt 385
- Dolgo brdo 348, 384
- Doli pri Lipoglavu 87
- Dolinšek Albin 501
- Dolinšek Drago 6
- Dol j na Sevnica 277
- Doljne Ravne 324, 329, 354, 355,
359, 397, 407, 432
- Doljni Lazi pri Ribnici 211
- Dolsko 382, 512
- Domžale 16, 19
- Doujak Herman 9
- Draga pri Višnji gori 250, 372
- Draksler (skrivač) 99
- Dravograd 337
- Drčar Ivan 274
- Drečji vrh 137, 138, 172, 176,
184, 185, 191, 199
- Drenik pri Pijavi gorici 73,
105, 116, 164, 523
- Drganja sela 445
- Drnič 221
- Drnovšek Bogo 524
- Družče 191
- Družinska vas 189
- Duplice 237
- Dvor pri Žužemberku 31, 33,
50, 81, 82, 227, 229, 266, 268,
403, 407, 409, 427, 432, 433,
435, 436, 444, 453, 505, 528

E

Eberle Alojz Muri 55, 292, 547

F

Fakin Angela 329

Farski kač 201, 223, 229, 247

Flajs Ciril 192

Francija 337

Frlanovec (kmet.) 141, 508

G

- Gaber je pod Gorjanci 35
 Gaberje pri Jančah 277, 278,
 282, 283
 Gaberska gora 348, 349, 382,
 386
 Gabrje pri Krmelju 191, 193,
 195
 Gabrijele 23, 200
 Gabrovčec 379, 470
 Gabrovka 263, 264
 Gačnik Humbert-Humbi 388,
 393, 424, 453, 545
 Gale Ana 99
 Gatina pri Grosupljem 126,
 127
 Gereis (nemški častnik) 455
 Gerovo 34
 Glagovica 481
 Glavni štab NOV in POS 6,
 11, 16, 18, 27, 38, 46, 48, 52—
 55, 65, 68, 76, 77, 95, 125, 143,
 146, 147, 208, 218, 239, 253,
 255, 288, 316, 322, 337—339,
 372, 381, 382, 406, 407, 431,
 449, 459, 478, 482, 488, 521,
 523, 526, 530, 531, 533, 534,
 536, 537, 541, 544
 Glavni štab NOV in POH 48,
 76
 Glažuta 33
 Gliha Franc-Haci 504
 Glinek pri Grosupljem 101
 Globevnik Franc 380
 Globevnik Marija 119, 439
 Globodol 32, 227, 238
 Glušič (črnorokec) 183
 Gmajna pri Krški vasi 129, 130
 Goba 408, 417
 Gobnik 267
 Godec Anton-Tomaž 63
 Godec Ciril 63
 Goli hrib pri Trški gori 175,
 186
 Golišče 252, 258, 272, 332, 344,
 353—355, 361, 364, 372, 385,
 395, 411—413, 417, 495
 Goli Vrh 368
 Goljak 52, 302, 303
 Golo 165, 210
 Golobov hrib 469
 Golovec 510
 Gomila pri Trebnjem 42, 277
 Gorenja vas pri Čatežu 52, 302,
 369, 397
 Gorenja vas pri Dobrniču 268
 Gorenja vas pri Ivančni gorici
 247, 468
 Gorenja vas pri Mirni 229
 Gorenja vas pri Ribnici 212—
 214
 Gorenja vas pri Šmarjeti 189
 Gorenjska 15, 16, 24, 402
 Gorica 7, 8, 16, 48, 337
 Goriška vas 410, 480
 Gorjanci 14, 21, 27—29, 37, 49,
 50, 88, 210, 244, 256, 390, 407,
 428, 435, 450, 488
 Gorjup (domobranec) 235
 Gornja Nemška vas 268, 421,
 423
 Gornja Straža 35, 437, 445
 Gornje Blato 71, 116
 Gornje Ravne 52, 303, 352, 376
 Gornje Vodale 192
 Gornji vrh pri Debečem 206
 Gornji vrh pri Primskovem
 369
 Gornji vrh pri Trški gori 173,
 174, 175, 178
 Gorski kotar 24, 73, 82, 93, 98,
 99, 136, 147, 152, 158, 505
 Gostinca 138, 320
 Gostinčar Jože 6, 529
 Gotna vas pri Novem mestu
 38, 448
 Gozd Reka 138
 Gračner Marija-Sonja 6, 96
 Grad I. Georg 158
 Gradec pri Jatni 496
 Gradec pri Litiji 510
 Gradenc 445, 450, 455
 Gračež pri Turjaku 78
 Gradiček pri Krški vasi 130
 Gradišče pri Dolenjskih Top-
 licah 437—441, 445, 446, 448,
 449, 453
 Gradišče pri Gabrovki 299
 Gradišče (k. 706) 251
 Gradišče pri Litiji 305, 355,
 356, 384, 462—465, 488, 505,
 508
 Gradišče pri Primskovem 465

Gradišče pri Turjaku **68**, 78,
 100—102, 104, 105, 115, 119,
 121, 164, 245
 Gradovlje 383
 Grahovo pri Cerknici 34, 67
 Graščica 315, 316
 Grbin 307
 Grčar (politdelegat) 498, 499
 Grčarice 10
 Grčevje 249
 Grčija 337, 403
 Grebin 287, 301, 308, 323, 327—
 329, 421, 464
 Gregorič Edo 524
 Grešica 308
 Griblje 28
 Grič pri Belšinji vasi 424
 Grič pri Kronovem 171, 172
 Grič pri Mirni 396
 Grinet L. Hugo 158
 Griže 250, 4811
 Grm pri Novem mestu 39—41,
 448
 Grm pri Radohovi vasi 257
 Grmače — grad pri Litiji 283,
 316—318, 507
 Grmada 238, 268, 360, 406-409,
 424
 Grmada nad Moravčami hr.
 264, 461, 464
 Grmovšek Anton 183
 Grosuplje 34, 37, 40, 41, 44, 46,
 51, 53, 59, 65—68, 70—72, 74,
 78, 80, 82, 83, **86**, 87, 91—101,
 104—108, 111—115, 118, 120
 do 126, 128—130, 135, 136, 143,
 145—165, 168, 170—172, 184,
 185, 210, 215, 223—225, 228 do
 230, 232, 235—238,
 248, 249, 252, 254, 256—258,
 289, 312, 338, 339, 366, 368,
 380, 391, 506, 510, 517, 521,
 524, 529, 537, 539, 542
 Gumbišče 406
 Gumnišče 159, 164
 Guth (nemški stotnik) 70

H

Hafner Ančka **6**, 36, 55, 113,
 220, 275, 293, 387, 545
 Haloze 402

Hauptman Martin-Tiger 498
 Hauser Pavel 26
 Heinkel (nem. nadpor.) 92
 Herinja vas 42, 173, 178, 187
 Hinje 368, 452, 456, 460, 471 do
 475, 543
 Hitler Adolf **8**, 26, 232
 Hmeljnik 31, 177
 Hočev var Franc-Ciril 180
 Hočev var Franc 458, 546
 Hočevje 129, 133
 Hom 200
 Horjul 506
 Hostni Pintar (kmet.) 416, 417
 Hotič 265, 266, 273, 322, 345
 Hrastnik 292
 Hrastov dol 206, 207, 211, 469,
 481
 Hrib pri Čatežu 303
 Hrib pri Hinjah 452, 472
 Hrib pri Ilovi gori 87, 258
 Hrib pri Rebri 427, 428
 Hribar Jože-Miljutin 292, 547
 Hribar (minerec) 318, 392
 Hrovati 442
 Hrušica pri Šentjanžu 22
 Hrvatska 10
 Huda polica 70, 71, 104, 164
 Hudi hrib 497, 501
 Hudo pri Ivančni gorici 226
 Hudo pri Novem mestu 30

I

Ig 73, 94, 145, 160, 215, 245
 Ilaš Ančka 439
 Ilaš Franc **6**, 292, 389, 439, 488,
 546
 Iljska Bistrica 21
 Ilova gorā 33, 87, 108, 111, 112,
 129, 130, 133, 247, 252, 258,
 263, 470
 Istra 24, 25, 505
 Italija **8**, 9, 11, 14, 158, 337
 Ivančna gorica 87, 157, 224,
 226, 227, 229, 376, 481, 523,
 530, 540

J

Jablan 480
 Jablanica 304, 356, 384, 462,
 484, 490

Jablaniške Laze 264, 348, 382,
415—418, 462
Jagnjenica 253, 306, 496, 497
Jakin And jelo 522
Jaklič dr. Jože 301, 534
Jakopin Jože-Ježek 71, 84, 524
Jakše Jože e, 224, 388, 389, 547
Jalovec g. 258
Jama pri Dvoru 82, 409, 410,
426, 428, 436, 444, 447, 453,
455, 528, 541
Janče 63—65, 247, 252, 254, 256,
257, 264, 266, 267, 271, 273,
277—284, 287, 296, 304, 305,
313, 314, 318—324, 330, 331,
333, 341, 343, 353, 355, 361,
362, 367, 370, 373, 380, 382,
384, 386, 394, 395, 397, 405,
409, 411—413, 416, 417, 480,
483, 491, 493, 494, 523, 524,
528, 540—542
Janez (obveščevalec) 79
Janežič dr. Jože 56, 81, 217,
534
Japelj Jože 235
Jasenov hrib 456
Jastrebarsko 25
Jastrebnik 481, 495
Jatna 59, 480, 482, 483, 495—497
Javor nad Besnico 154, 283
Javorje nad Bogenšperkom 61,
206, 367, 383, 364
Javorje nad Sp. Cerovico 351,
384, 408, 417, 466
Javorovica 190
Javorški Pil 264, 267, 278, 296,
301, 306, 308, 314, 328, 351,
352, 354, 356, 363, 371, 380,
384, 385, 507
Jeglič Peter-Pero e, 55, 504
Jelenje 350, 351
Jelovo 496, 497
Jerman Ivan-Mavric 55, 113,
389, 536, 537, 547
Jerman Miha 301
Jesenice 337, 403
Jesenice pri Šentrupertu 221
Jevnica 20, 64, 263, 265, 280,
282, 314, 322, 345—347, 361,
383—385, 395, 411, 412, 415,
416, 491, 493
Jevtič Dragan 374

Jezero 269, 277
Jež (poštar z Vač) 286
Ježen vrh 267, 464
Jugorje 49, 68
Jugoslavija 337, 338
Jugoslovanska armada:
— III. armada 506
— IV. armada 505, 506, 512
Jurjeviča 211, 212, 214
Jurjevčič Tine 526
Jurka vas 437, 440, 448

K

Kačje ride 31, 186, 190
Kačna pri Višnji gori 65
Kačun Jože-čuček 186
Kal pri Litiji 202, 271
Kal pri Karteljevem 186
Kal pri Šentjanžu 496
Kalce 506
Kalce pri Tihaboju 371, 373
Kamen vrh 30
Kamence pri Novem mestu
31, 39, 43
Kamenje 263, 268, 410, 427
Kamni potok 419, 420, 421
Kamni vrh pri Ambrusu 368
Kamni vrh pri Moravčah 349,
356, 370, 382, 385, 386, 408
Kamnik 19
Kamnik pri Dobovcu 503
Kamno brdo 372
Kamp lov hrib 252, 281, 282,
318, 331, 353, 414, 415, 482,
491
Kandija 11, 94, 447, 448
Kant hrib 457, 472—474
Kapiteljski hrib 39—41, 43, 45
Karlovac 25, 27, 38, 48, 442
Karlovačka šuma 442
Karlovac pri Trški gori 176,
177
Karteljevo 32, 33, 177, 186, 190,
199, 480
Kavka Franc 524
Keršič Stane 56, 71, 84, 524
Kidrič Boris 35
Kilibarda Mile 76
Kitni vrh 220, 379, 468, 470
Klad j e 496

- Klana 34
 Klanec pri Gabovki 263, 272
 do 274, 287, 290, 296—299,
 301—302, 304, 313, 314, 326,
 333, 350, 364, 370, 377, 386,
 484, 541
 Kleče 472, 473
 Klenovik 315, 462, 463, 465,
 489, 505
 Klinča selo 442
 Ključevica 497, 498
 Klopce 427, 428, 460
 Knez Miroslav 503
 Knez Pavla 503
 Knežja vas 227, 268, 424
 Kobiljek pri Ponovi vasi 113,
 245
 Kobilšek Franc 512
 Kocjančič Janez-Stojan 6, 137,
 138, 163, 289, 290, 296, 297,
 299, 360, 389, 453, 546—548
 Kočevje 9, 34, 37—39, 46, 59,
 68—70, 73, 74, 76, 77, 78, 81
 do 83, 88, 91, 93—95, 98, 99,
 111, 112, 118, 120, 121, 125,
 135, 136, 145—147, 152, 158,
 do 160, 165, 168, 170, 184, 208,
 do 210, 223, 232, 244, 338, 368,
 377, 382, 390, 391, 403, 425,
 428, 451, 452, 455, 472, 474,
 505—507, 539
 Kočevske Poljane 441
 Kočevski Rog 27, 31, 35, 73, 83,
 147, 403, 503
 Kodrič Marica 328
 Kogla (hrib.) 189
 Kokalj Anton 12
 Kokalj Viktor 357
 Kolman Alojz-Marok 16, 38, 44
 Kolpa 28, 44, 48, 83, 93, 403,
 405
 Komanda mesta Trebnje 425
 Komiteji KPS
 Okrožni:
 — Novo mesto 387, 519, 520
 — Litija 519
 Okrajni:
 — Mirna 519
 — Sv. Križ 519
 Rajonski:
 — Smartno pri Litiji 519
 — Trebnje 519
 Kopolje v Dobropolju 453,
 532
 Kopolje pri Muljavi 257, 468
 Komunistična partija Jugosla-
 vije 514—520, 525
 Konec 316
 Kopač Jože 273
 Kopanj pri Račni 146, 148
 Koprivnik 390, 437
 Kordun 29, 48, 76, 505
 Koren (Blatni klanec) 59, 277
 Korenitka 183, 378, 404, 410,
 421, 426, 432, 460
 Korinj 129, 368
 Korita pri Dobrniču 227, 269,
 424
 Koroška 18, 506
 Korpusi:
 — VII. korpus NOV in POJ:
 5, 6, 9, 11, 20, 24, 26—28,
 33, 34, 36, 38, 43, 44, 46, 48,
 50, 53, 61, 63, 65, 67—69, 73,
 76, 82, 84, 95, 98, 111, 118,
 120, 125, 135—137, 143, 146,
 147, 152, 158, 161, 162, 167,
 170, 184—186, 188, 191, 208
 do 212, 214—216, 218, 219,
 221, 222, 224, 225, 228 do
 230, 232—236, 238—240, 244
 do 249, 252—257, 262—266,
 272, 273, 275, 276, 284, 288
 do 295, 302, 312, 314, 316,
 318, 319, 322—325, 332, 337
 do 340, 343, 345, 346, 349,
 362—366, 368—373, 376, 378,
 380, 381, 383, 386, 387, 389
 do 391, 393, 394, 403^*05,
 419, 420, 423—425, 427^29,
 431, 432, 435, 440, 441, 443,
 444, 446, 447, 450, 453, 459,
 460, 463—465, 478—480, 482,
 484, 487, 488, 490, 491, 505
 do 507, 510, 511, 517, 521,
 522, 524, 526—528, 533, 534,
 536—544
 — IX. korpus NOV in POJ:
 208, 255, 289, 505
 — Korpus Narodne Orambe
 Jugoslavije: 512
 — II. SS tankovski (nemški):
 26, 27
 — Četniški Srbski dobrov.

korpus: 506
 Kos Milenko 158, 325, 328, 534
 Kosem 462
 Kostanjevica 12, 14, 19, 21, 25,
 28, 37, 43, 64, 94, 171, 488,
 505
 Kosten Alojz 492
 Kostenovi 492, 493
 Kostrewnica 267, 482
 Koške Poljane 319, 324, 330,
 414
 Kot pri Smuki 451
 Kovaček 497
 Kozina Anton 235
 Kozjak hr. 304, 354, 426, 427
 Kozjansko 347
 Kralj Anton-Petek 6, 55, 224,
 291, 293, 296, 301, 327, 388,
 393, 438, 453, 545, 547
 Kralj Ivan 238
 Kramžar Anton-Trkaj 213, 546
 Kranjska gora 506
 Krapina 46
 Kravski vrh 473
 Krbulje 462
 Kremen 274, 275
 Kremenjek 59, 459, 467—471,
 528, 543
 Krener Franc 12, 91, 405
 Kresnice 20, 64, 236, 265, 280,
 313, 314, 318—323, 332, 340
 do 343, 345—348, 361, 364,
 365, 383—385, 392, 417, 491,
 493, 494, 542
 Kresniške Poljane 266, 273,
 279, 305, 380, 484, 485
 Kresniški vrh 278, 321, 322, 380,
 384, 394, 395, 407, 411—414,
 416, 417, 493—495, 529
 Krim 27, 37
 Kriška reber 303, 359, 365
 Krištof Bojan 248, 292, 296,
 389, 502, 547, 548
 Križ pri Žužemberku 216, 263,
 268
 Križevska vas 318
 Krka r. 14, 21, 27—30, 35, 38
 do 41, 43—46, 49—51, 61, 80,
 82, 93, 171, 216, 219—223, 227
 do 230, 234, 239, 244, 250, 256,
 333, 368, 369, 377, 379, 403,
 407, 424, 425, 427, 428, 431,

435, 437, 438, 440, 441, 443,
 444, 447, 448, 449, 460, 464,
 465, 484—488, 505, 543
 Krmelj 15, 18, 29, 32, 83, 180,
 181, 185, 189, 191, 377, 398
 Kroj ar (kmet.) 361
 Kronovo 29, 31, 32, 37, 39, 41,
 42, 45, 46, 49, 94, 171—173,
 189
 Krška vas 66, 68, 87, 106, 121,
 129, 130, 132, 133, 135, 225,
 245, 247, 263, 376, 470
 Krško 22, 23, 38, 40, 46, 48,
 59, 61, 93, 173
 Krtina 410
 Krušni vrh 405, 406, 410, 424,
 426
 Kucelj 154
 Kukenberk 410, 426
 Kum 59, 305, 356, 380, 383, 495
 do 498, 500, 524
 Kužljevce 79, 470

L

Lačni vrh 297, 302, 349
 Lajovic 174
 Laknice 33, 201
 Lakovnice 445
 Lanišče 159, 171
 Lašče nad Dvorom 238, 427,
 435, 445, 451, 505
 Lavrica 159, 160, 510
 Lavrič Filip 300, 526
 Laze 138, 142, 271, 314, 319, 320
 do 322, 332, 343, 347, 361, 364,
 380, 383, 384, 511, 512
 Laze pri Kužljevcu 470
 Laze pri Primskovem 373, 464
 Laze nad šatenberkom 185
 Lazina 451, 473
 Lendava 402
 Lesjak Tone 6, 526
 Leskovec pri Bogenšperku 464
 Leskovec pri Sentjanžu 22
 Leskovec pri Višnji gori 19,
 65, 73, 87, 121, 155, 230, 236,
 244, 245, 249—251, 372
 Leše 284
 Letitzky Rajmond 195
 Lešnica 94, 171—174, 176, 339

- Liberga 382
 Lika 48, 505
 Limbarska gora 382
 Lindner (nem. stot.) 234, 238
 Lion 337
 Lipje 427, 435, 444, 460
 Lipoglav 71, 73, 74, 79, 87, 92,
 121, 153, 208, 278
 Lipovec 33, 50, 78, 82, 216, 230,
 427, 428, 434
 Lipuš Miroslav-Mišo **e**, 55, **ee**,
 546
 Lisec 82, 217, 227, 410, 424, 427,
 428
 Lisičje (grad pri Škofljici) 71,
 74, 77—80, 87, 92, 94, 121, 145,
 157, 160, 210, 226
 Litija 18—21, 31, 42, 56, 58, 59,
 61, 65, 79, 136, 137, 139, 141,
 142, 158, 216, 218, 223, 234,
 236, 244, 246, 249, 254—256,
 262—266, 271, 272, 278—280,
 283—285, 287, 289, 305—309,
 311, 313, 314, 320, 321, 323,
 330, 332, 339, 340, 343—357,
 362—364, 366, 367, 370—373,
 378—385, 391, 392, 395, 405,
 407, 409, 411, 412, 415—417,
 421, 425, 435, 453, 460, 461,
 462, 466, 484—486, 488, 490,
 491, 493, 495, 501, 507, 508,
 510, 511, 517, 532, 533, 539,
 540, 542, 544
 Livold 99
 Ljuben 437
 Ljubljana **s**—10, 12, 16, 20, 21,
 24, 33, 46, 49, 50, 51, 55, 59,
 61, 67, 71, 73, 74, 78, 80, 83,
 85, **ee**, 91—99, 112, 114, 116,
 118, 119, 129, 135, 136, 145,
 147, 150—152, 159, 160, 162,
 163, 166, 170, 171, 184, 185,
 201, 208, 210, 215, 216, 218,
 219, 230—234, 236, 237, 239,
 240, 245, 255, 256, 263, 289,
 292, 293, 323, 337, 338, 340,
 346, 352, 353, 366, 372, 375,
 396, 403, 411, 434, 444, 495,
 501, 506, 507, 510, 511, 512,
 524, 539, 540, 544
 Ljubljanica 51
 Ljubljansko barje 245
 »Ljubljanska pokrajina« **s** do
 12, 14, 15—17, 25, 26, 36, 76,
 93, 233, 539
 Ljutomer 402
 Lobček 83, 106, 159, 160, 166,
 167, 171, 517, 539
 Ločna 31, 171, 176
 Log pri Mokronogu 277, 396
 Logar Anton 329
 Logar Edo 524
 Logar Jože-Slovan **e**, 18, 19, 55,
 71, 142, 188, 254, 545
 Logatec 12
 Lohr Aleksander, von 402, 506
 Lokve 268
 Lopata 368, 427, 472
 Loška dolina 34
 Ložine pri Ribinci **ee**, 76, 159
 Lučarjev Kal 211, 379, 468 do
 470, 481
 Luče pri Grosupljem 106, 126,
 130, 230, 244, 245, 257, 258,
 368, 470
 Lučki dol g. 258
 Ludvigar (črnorokec) 139, 141
 Lukovec 369
 Lukovek 269, 277
 Lunder Rudolf-Janez 357, 388,
 529, 546
 Luža 405, 424
 Lužar kmet 278, 280, 320, 331,
 342, 343, 348, 349, 361, 411,
 412, 413, 415

M

- Mačji dol 228, 254, 421
 Mačkin hrib 218, 268, 360, 409,
 410, 427
 Mačkovec pri Dvoru 427, 428,
 433, 434, 436, 443, 444, 447,
 455, 475, 543
 Mačkovec pri Vel. Loki 423
 Mačkovec pri Novem mestu
 30, 41, 42, 171, 172, 176
 Mačkovina 265, 266, 290, 305,
 486, 530
 Madžarska 402
 Magolnik 311, 312
 Mahično 25
 Majerle Jože 195

- Makoše pri Ribnici 159
 Mala Dolga noga 278, 280, 282,
 283, 317, 318
 Mala gora 211, 472
 Mala Loka pri Trebnjem 406,
 410, 419-421, 426
 Mala Loka pri Žalni 129
 Mala Račna 148
 Mala Stanga 138, 252, 277, 278,
 281, 317, 318, 320, 331, 343,
 347-349, **353**, **355**, 361, 382,
 386, 407, 411, 413, 414-416,
 495
 Mala Žalna 106
 Male Dole pod Šumberkom
 228
 Male Lašče 98, 111
 Male Vrhe 128-130, 132, 133,
 366, 540
 Malenška vas 190
 Malenšek Marjan-Danilo 124,
 173, 178, 194, 195, 286, 292,
 330, 389, 428, 546
 Mali Ločnik 78
 Mali vrh pri Šmarju 70, 71,
 73, 77
 Maljek 350, 363, 486,
 Malkovec 25, 274
 Malo Lipje 451
 Malo Mlačevo 113-115
 Malo Mraševo 21
 Malo Trebeljevo 283
 Mamolj 264, 266, 267, 271, 277,
 290, 302, 304, 305-308, 311
 do 314, 316, 317, 321, 323, 328,
 329, 341, 343, 344, 353-356,
 363, 367, 380, 385, 386, 394,
 395, 408, 415-418,
 462, 480, 485, 489, 505, 524,
 528-530, 541
 Maribor 16, 331, 337, 403, 459
 Markelj Franc-Koder **6**, 224,
 284, 286, 292, 315, 319, 320,
 357
 Marjan (minerec) 320
 Marn Janez-Črtomir 181, 182,
 235, 278
 Marof v Novem mestu 39
 Martinja vas 227, 421, 460, 467
 Matičič Milan-Niko 524
 Medvedjek pri Trebnjem 221,
 228, 230, 366, 404, 405, 410,
 419, 420, 426, 432, 460, 464,
 467
 Medvedjek pri Tržišču 23, 193,
 195
 Medvednica pri Turjaku 105
 Medvešček 512
 Meničanin Dušan 405, 444
 Menina planina 478
 Meniška vas 441, 450
 Metlika 37, 39, 442, 443
 Metnaj 19, 21, 22, 65, 80, 99,
 132, 157, 199-201, 223, 229,
 246, 250, 251, 254, 481, 492,
 493, 523
 Mežnar (kmet.) 280
 Mežnar Ludvik 524
 Migolca 221, 408
 Migolska gora 369
 Mihailovič Draža 10
 Mirje v Ljubljani
 Mirna 22, 23, 40-43, 46, 52, 76,
 136, 180, 183, 184, 200, 208,
 218, 221, 228, 253, 273, 276,
 324, 344, 354, 364, 368, 369,
 370, 372, 386, 404, 405, 407,
 425, 432, 466, 467, 523, 324
 Mirna dolina 275, 379
 Mirna peč 31, 32, 42, 46, 50,
 59, 61, 82, 185-187, 190, 218,
 221, 222, 228, 230, 234, 236,
 237-240, 245, 246, 248, 275,
377, **379**, **393**, 410, 419, 420,
 424, 436, 480, 540
 Mirna vas 178, 185, 191, 196
 Mirtič Franček 281, 526
 Mislinjska dolina 506
 Misij dol 373, 375
 Mlačevo **68**, 83, 100, 106-108,
 153, 154, 161, 164, 245, 258,
 530
 Močilno 496
 Moke 27, 37
 Mokronog 15, 16, 18, 29, 30, 33,
37, 42-44, 46, 59, 136, 148,
 180, 185, 196, 200, 218, 273,
 274, 276, 277, 292, 371, 373,
 392, -396, 514
 Mokro polje 15, 17
 Moravce pri Gabrovki 52, 202,
 221, 222, 264, 267, 298, 300,
 308, 326, 329, 350, 364, 370,

373, 374, 377, 384, 386, 408,
421, 425, 462
Moravska dolina 478
Moravska gora — Grebin 287,
323, 324, 329
Mošenik 348
Mozelj 99
Mozirske planine 478
Mraševo 230, 440, 445, 446, 449,
475
Mršča vas 14
Mrzla luža 365, 368, 421
Muljava 33, 87, 227—229, 243,
247, 424, 470

N

Nemčija 10, 23, 26, 402, 491
Nemška Loka 437
Nezavisna država Hrvatska 10,
39, 48, 53, 68, 83, 97, 435, 436,
442
Nisobinski Eddie (Nasch) 157,
158
Notranjska 10, 67, 73, 83, 209,
210, 223, 232, 234, 245, 256
Notranjsko vojno področje 11
Nova gora pri Primskovem
351, 352, 384
Nova gora nad Štatenberkom
31, 32, 185, 187, 275
Novak Jože 7
Novak Maks-Gorki 55, 75, 547
Novak (četniški major) 10
Nova vas pri Cerknici 74
Nova vas pri Višnji gori 66,
108, 109, 121—124, 126, 127,
230, 235, 240—243
Novi Lazi 98, 99
Novo mesto 14, 28—30, 32—34,
36—39, 41—46, 48, 50, 53, 59,
61, 68, 81—83, 86, 88, 91, 93
do 95, 97, 121, 135, 136, 145,
147—149, 159, 165, 170—173,
176—178, 180, 181, 185—188,
190, 196, 199, 208, 210, 211,
216, 219, 221, 222, 225, 227,
228, 230—232, 234, 236, 238,
239, 244, 246, 248, 249, 255,
256, 273, 274, 289, 293, 338,
368, 372, 379, 381, 390, 391,

396, 403—407, 410, 411, 419,
420, 424, 428, 435, 436, 438,
440, 442—450, 460, 475, 480,
532, 553

O

Občine pri Trstu 26
Občine pri Trebnjem 216, 222,
227, 228, 267, 296, 368, 369,
376, 378, 403, 405, 406, 410,
418—424, 427, 433, 463, 464,
468, 543
Obla gorica 382, 464
Obolno 19, 65, 138, 252, 254, 481
Obrh 441
Odbori OF:
Okrožni:
— Litija 305, 413
Okrajni:
— Sv. Križ, 272
— Litija 280, 491
Rajonski:
— Šmartno pri Litiji 272
— Smarjeta 275
Odredi:
Partizanski:
— Belokranjski 50, 83, 256
— Dolomitski 9
— Istrsko-brkinski 82, 211
— Kamniško-zasavski 65, 263
do 266, 271, 273, 278, 279
do 284, 286, 290, 295, 305,
313, 316, 317, 331, 340, 355,
363, 377, 392, 394, 506, 530
— Kočevski 9
— Kozjanski 292, 295, 347, 354
— Notranjski 83, 112, 159, 165,
211, 223, 245, 419, 453
— Pohorski 262
— Štajerski 15, 16
— Zumberško-pokolpski 29
Četniški:
— Centralni 10
— Dolenjski 10, 464, 485
— Ljubljanski 10
Ogulj 27, 48
Okoren Jože 526
Okrajšek Ivan 286
Okrog pri Sentrupertu 368,
369, 380, 386, 408
Omahen (črnoroček) 183

Omahen Jože 357, 522

Omladič Franc 512

Operativne cone:

NOV:

— IV. operativna cona: 6, 15,
16, 36, 50, 56, 61, 63, 65,
99, 100, 208, 255, 262, 265,
266, 269, 278, 279, 284, 289,
291, 294, 295, 305, 313, 332,
333, 338—340, 345, 346, 363,
381, 392, 404, 419, 431, 453,
459, 460, 462, 463, 465, 478,
480, 483—488, 492, 517, 518,
530, 531, 541, 543, 544

Sovražnikove:

— Operativna cona »Jadran-
sko Primorje« 6, 26

Operativni štab VI. in XI. bri-
gade 339, 340, 343, 345, 346,
364, 372, 373, 382—385

Orehek Štefan-Riko 546

Orešje 302, 303, 323—326, 328,
329, 333, 349, 354, 369, 421,
464, 534, 541

Organizacijski štab Slovenske-
ga domobranstva 12, 91, 94,
95, 145, 151, 214, 232, 298

Orlaka 227, 460, 468, 510

Orljek 463, 465

Ormož 402

Ortnek 112, 120

Oslica pri Muljavi 126, 129,
242

Osolnik 112, 119, 165

Osredok pri Brezovi rebri 32

Osredok v Jatni 496

Osredok pod Kozjekom 427

Osredok pri Podkumu 482

Osredok pri Višnji gori 65

Ostrež 489

Ostri vrh 32, 424

Osvobodilna fronta slovenske-
ga naroda 9, 10, 34, 35, 72,
92, 274, 283, 490, 519

Otovec v Beli krajini 11

Ozalj 21, 35

P

Padežnik Ivan 500, 535

Paha 174, 176

Pajnič Ciril 235

Parich Bill 157

Pavlin Jože 357

Pavlin Mile 44, 256

Pece pri Ponovi vasi 73

Peč pri Višnji gori 237

Pečar (kmet) 24, 61, 154

Pečice pri Tihaboju 184, 369,
379, 381, 386, 393, 397, 405,
432, 466

Pekel 421

Pelegrin (gestapovec) 142

Perova vas 237

Pesjak 306

Peskar Jože 223, 291, 296, 300,
359, 389, 434, 453, 501, 502,
526, 528, 547, 548

Peščenik pri Višnji gori 99,
100, 126—128, 130—132, 154
do 157, 223, 230, 235—237,
240—245, 247, 248, 256, 257,
540

Peterka Franc 6, 498, 499, 504

Peterka Franc-Miško 309

Petje Fanika 329

Petje Franc 524

Pijava gorica 67, 69, 73—75,
77, 78, 83, 86, 87, 100—102,
104, 105, 108, 111—113, 115,
116, 118—121, 159, 160, 162,
164, 165, 184, 185, 188, 196,
208, 210, 245, 539

Pijavice 200

Pirnat Stane-Kic 526

Pirš Ivan-Rastko 55, 58, 546

Pisarovina 435, 436, 442

Planina pri Črnomlju 35

Planina pri Rakeku 506

Planina pri Zdenski vasi 148

Planinšek Anton-Lojze 107,
188

Plestenjak Franc 245, 289, 389,
453, 458, 547, 548

Pleš 451, 452, 473, 475

Pleše pri Grosupljem 92, 258

Plešivica pri Brezovem dolu
451

Plešivica pri Mlačevem 106,
166, 167, 171

Plešivica pod Žužemberkom
443

Pluskar (kmet) 408

Počakovo 496

Počivalšek Jože 195
 Podbevšek Franc 6
 Podbrdo 8, 16
 Podgozd 409
 Podgrad pod Gorjanci 437, 445
 Podgrad pri Zalogu 139, 142, 278, 330, 493
 Pohosta 230, 435, 436, 450, 505
 Podkraj pri Moravčah 285
 Podlesnik Franci 84, 149, 264, 265
 Podlipa pri Ajdovcu 32
 Podlipoglav 153
 Podlomsčica (p.) 118
 Podmilj 305, 355, 362, 363, 485
 Podmoljnik 510
 Podpeč 159, 170, 184
 Podpeč pri Vodica 408
 Podsmreka 226
 Podstrmc 112
 Podtabor v Strugah 211, 451, 452
 Podturn pri Štatenberku 185, 189, 191
 Podturn pri Dol. Toplicah 35, 435, 436, 438, 441, 443—445, 450, 543
 Podvorje 267
 Poglajen Franc-Kranjc 511
 Pogled 289
 Pogane (zdaj Pogonik) 265, 295, 313, 319—321, 332, 339 do 341, 343—346, 352, 364, 381, 383, 384, 392, 417, 542
 Pohorje 143
 Pokovec (kmet) 139
 Pokrajec Franc 524
 Polica 53, 65, 71, 73, 77—80, 87, 88, 92, 96, 100, 121, 122, 153, 154, 156, 172, 223, 230, 235 do 237, 247, 249, 523, 537
 Politzer (nem. podof.) 502
 Poljaki 88, 209
 Poljane pri Dol. Toplicah 35
 Poljane (M. in V.) pri Ortneku 120
 Poljane pri Primskovem 344, 347, 349, 366, 370, 461, 464
 Poljane pod Rihpovcem 378
 Poljane pri Višnji gori 250, 252
 Polje pri Gornji Straži 435, 441

Polje pri Krmelju 180
 Polje pri Muljavi 257
 Polki:
 Nemški:
 — 1. SS tankovski grenadirski 23, 25, 28, 30, 31
 — 12. policijski stražni 19
 — 13. SS. policijski 218, 351, 354, 433, 436
 — 14. SS policijski 95, 145, 152, 209, 218, 234, 239, 250, 257, 435, 436
 — 17. policijski stražni 19
 — 18. policijski stražni 19
 — 19. SS policijski 19, 25, 31, — 37, 67, 74, 78, 93, 95, 145, 152, 234, 453, 472
 — 28. SS policijski »TODT« 415
 — 112. rezer. topniški 25, 31
 — 303. grenadirski 25
 — 314. grenadirski 25, 28, 31 do 33, 74, 78, 88, 93, 97
 — 901. tankovski grenadirski 28, 35
 — gorskih lovcev »Admont« 22, 25
 — »Varjagov« ROA 447, 471
 Polom 99, 112, 368, 452, 455, 457, 473, 474
 Polšenski potok 489
 Polšnik 61, 202, 253, 272, 304 do 306, 308, 349—351, 356, 359, 362, 364, 395, 462, 463, 482, 489, 542
 Polževo 372
 Ponikve na Dolenjskem 39, 41-43, 269, 419, 420
 Ponikve pri Rašici 152, 165
 Ponova vas 73, 106, 118, 150, 215, 230, 245, 252
 Ponoviče 486
 Postojna 9, 10, 16, 20, 21, 67, 118, 159, 184, 185, 232, 255, 403, 506
 Potočar Janez 504
 Potočar Rudolf 6, 307, 389, 547
 Potok pri Jurki vasi 445, 449
 Potokar Alojz 524
 Potov vrh 129
 Požun Dušan-Medved 193 do 195

Prapreče pri Mraševem 438,
440, 445
Prapreče pri Žužemberku 219
Prapretnica pri Mirni 398
Praproče pri Grosupljem 115
Praproče pri Temenici 250,
374, 375, 460, 467

Prprnji W

Predole **es**, 70—73, 78, 108, 114,
120, 121, 123, 125, 129, 146,
148, 160, 245, 247, 537, 543
Predsedstvo SNOS 294
Prekmurje 506
Prekrižje 443
Prelesje 184, 348, 463, 489
Prelogar Janez-Cveto 55, 79,
546
Preserje pri Ljubljani 21, 24
Prešičevka 438, 440, 441
Pretržje 301, 421
Preveg 462, 463, 489
Prevole 451, 452, 456—458, 473
do 475
Prežganje 61, 63, 139, 141, 254,
273, 278—280, 282, 283, 296,
331, 346—349, 353, 383—385,
411, 412, 491, 493, 494, 542
Pri Cerkvi v Štrugah 458
Priatelj Franc 79, 247
Primož nad Dvorom 445, 450,
451, 455, 460
Primskovo 52, 80, 81, 99, 183,
230, 254, 297, 298, 323, 324,
326, 340, 343, 344, 347—349,
352, 354, 364, 366, 368—370,
377—380, 382, 386, 392, 397,
405—408, 421, 460, 461, 463
do 466, 472, 478, 480
Primštal 42, 222
Pristava 250, 254
Pristava nad Dol. Toplicami
439—442, 445, 446
Pristavlja vas 481
Prudof 421
Prusnik (kmet) 386
Pungert 298
Pungert pri Podkumu 311
Pupis Drago 289, 389, 548
Pusti Javor 19, 223, 250, 251,
464
Pusti malen 264, 354
Puš Stane 361, 488

R

Račiča pri Mali Štangi 138,
385, 495
Račje selo 136, 172, 221, 222,
268, 368, 380, 421, 423
Račna 53, 67, **es**, 71, 78, **se**, 87,
100, 106, 108, 112, 115, 121,
122, 125, 129, 133, 146, 148 do
151, 168, 230, 258, 523
Radeče 21, 22, 59, 204, 222, 228,
245, 306, 311, 347, 348, 350,
351, 354, 366, 485, 495—497,
524, 544
Radešček Marij a-Micka 119
Radgonca 312
Radmelič 377
Radohova vas 80, 201, 202, 204,
223, 250, 254, 366, 372, 374,
375, 378, 404
Radulja 59
Ragljevka 470
Rainer Fridrih **s**
Rajhenburg 142
Rakeč 24, 74, 81, 159, 165, 211,
234
Rakitnica **es**, 76, 159, 211
Rakitiška planota 27, 37
Rakovnik 373
Ramovž Franc **s**, 512
Rašica 94, 98, 99, 108, 111, 112,
115, 116, 118—120, 125, 135,
145, 146, 148, 150, 152, 194,
539
Ratje 470—472
Ravni dol 470
Ravne pod Čatežem 268, 394,
396
Razbore pri Čatežu 183, 223,
254
Razpotnik Franc 446
Rdeča armada 337, 359, 402,
477, 487, 506
Rdeči kal pri Dobrniču 32, 218,
227
Rdeči kal pri Šentvidu pri
Stični 257
Reber pri Žužemberku 216 do
218, 227
Rebolj Dušan-Bor **s**, 15, 18, 19,
55, 71, 142, 292, 296, 545
Reka 48, 118, 402, 442, 505

Renke 286, 462, 483
 Repče pri Lipoglavu 71, 79, 87,
 92
 Retzlöf Bill 157
 Ribče 64
 Ribnica 34, **es**, 73, 83, 97, 99,
 100, 108, 111, 112, 121, 147,
 184, 185, 188, 196, 207—209,
 211—216, 223, 232, 239—241,
 244, 245, 368, 377, 403, 425,
 428, 452, 455, 472, 505, 517,
 539, 540
 Rigelj 35, 440
 Rihpovec 42, 43, 49, 50—52, 76,
 169, 199, 269, 277, 369
 Rijavec Milan 56
 Rjavka 297, 298, 300, 301, 303,
 349, 370, 529
 Rodine pri Trebnjem 42, 277,
 378
 Rogaška Slatina 402
 Rogatec 100, 104, 105
 Rogati hrib 98
 Rogovila 160
 Roje pri Čatežu 183, 221, 268,
 302, 303, 426, 467
 Roje pri Gabrovki 263, 299, 300,
 324, 325, 370
 Romunija 337
 Rösener Erwin **s**, 9, 12, 23, 92,
 231
 Rotar Vladimir-Maj 55, **es**, 224,
 245, 293, 332, 393, 545, 547
 Rozman Franc-Stane 16, 52,
 54, 457
 Rožman dr. Gregorij **s**
 Rožnik pri Vel. Lipljenih 121,
 148
 Rumanja vas 437, 440, 448
 Runčec 185
 Ruperč vrh 449
 Rupnik Franc 309, 311
 Rupnik Leo **s**, 12, 35, 91, 142,
 231
 Rupnik Vuk 25
 Rus Jože 235
 Rusi **es**, 269, 413

S

Sadinja vas 268, 424, 427, 428,
 434, 447, 475, 543

Saje Alojz 175
 Saje Janko 183
 Saje Jože 183
 Saje Ljudmila-Maruša 17
 Sajenice 407
 Samobor 21, 25
 Sava r. 5, 16—22, 51, 58, 59, 61,
 63—65, 99, 100, 141, 143, 157,
 199, 209, 255, 262—266, 271
 do 273, 278, 279, 284, 285, 289,
 290—295, 304—306, 308, 309,
 313—316, 318, 320, 322, 330
 do 333, 338—340, 343—348,
 350, 352—355, 361—364, 380
 do 382, 394, 404, 407, 411,
 416—419, 431, 453, 459, 461 do
 463, 465, 478, 480, 482—488,
 491, 492, 495—497, 515, 527,
 528, 530, 531, 534, 541—544
 Sava 285—287, 304, 305, 308,
 309, 320, 348, 350, 363, 486,
 542
 Savinja 295
 Savinjska dolina 63
 Schaffer (nem. nadpor.) 92
 Schmitz (nem. stot.) 152
 Schumacher Erich 444
 Swan (nem. vojak) 235
 Sela pri Dol. Toplicah 437, 438,
 444, **445**, 448, 449
 Sela pri Grosupljem 104
 Sela pri Lopati 427, 451, 452,
 460
 Sela pri Šumberku 97, 220, 221,
 227, 257, 368, 379, 420, 424,
 427, 460, 467, 468
 Sela pri Višnji gori 149, 153,
 157, 171, 250, 251
 Seljak Vojko-Danilo 55, 174,
 175, 546
 Seljan (kmet) 211, 212
 Selo pri Temenici 257, 351,
 370
 Selo pri Tihaboju 371, 373, 408
 Selškovi 324
 Selška gora 355, 361, 362, 369,
 432
 Semič 28, **es**, 409, 442, 443
 Sevnica 21—23, 25, 59, 61, 83,
 136, 137, 180, 181, 192, 193, 195,
 196, 199, 201, 216, 218, 222,
 228, 234, 249, 289, 292, 295

Sicilija 14
 Sinkar Franc 548
 Sinovica 211
 Sitarjevec (rudnik) 136, 137 do
 140, 508, 539
 SKOJ (Savez komunistične
 omladine Jugoslavije) 514 do
 520, 526
 Skrovnik 274
 Skubic Ludvik 235
 Slamna vas 442, 443
 Slanovec Franc 524
 Slapar Franc 497, 501
 Slapar Simon-Boris 63
 Slapar Stane 175
 Slapnice 380, 385, 392, 416
 Slatina 507
 Slatner 380
 Slavetič 442, 443
 Slepšek 136
 Slivnica pod Žužemberkom
 442
 Sloka gora 78
 Slovenija 9, 10, 14, 15, 24, 26
 53, 73, 83, 93, 255, 288, 337,
 402, 403, 506
 Slovenske Konjice 143
 Slovensko primorje 15, 25, 209,
 402
 Slunj 44
 Smrjene 70, 100, 104, 105, 113,
 119
 Smuka 31, 450, 451, 455, 472,
 473, 505
 Sneberje 512
 Snežnik 27
 Sobrače 223, 250, 373, 464
 Soča 506
 Sodražica 74, 112, 213, 245, 403
 Sopota 204
 Sostro 25, 153
 Soteska 31, 35, 38, 50, 82, 223,
 225, 230, 435, 447, 449, 505
 Sotla 402
 Spodnja Cerovica 304, 305, 461
 Spodnja Slivnica 67, 78, 73, 100,
 106, 112—115, 120, 123, 151,
 152, 159, 160, 163, 166, 230,
 235, 237, 245, 258
 Spodnja Štajerska 22
 Spodnje Blato 149, 151, 153 do
 155
 Spodnje Brezovo 121, 127, 149,
 153, 154, 156, 237
 Spodnje Tepe 488
 Spodnje Vodale 193, 195
 Spodnji Log 305, 306, 308, 309,
 311, 348, 462, 468, 488, 489
 Spodnji Mamolj 304, 485, 489
 Srbija 23, 402
 Srebotnice 468, 481
 Srebrniče 447, 448
 Srem 402
 Srobotnik 480
 Stalin, Josip Visarionovič 54
 Stan 274, 396, 397
 Stara gora pri Mirni 392, 396
 Stara gora pri Primskovem
 351
 Stara gora pri Žužemberku
 450, 451, 455
 Stara vas pri Grosupljem 87,
 237
 Stari Dvor pri Jagnjenici 311,
 497
 Stari Log 81, 112, 368, 451, 452,
 472, 473, 505
 Stehanja vas 227, 228, 369, 410,
 424, 426, 467
 Stična 17, 19, 33, 37, 59, 61, 80,
 132, 138, 157, 199, 221, 223,
 226, 229, 232, 246—250, 255
 do 258, 263, 265, 269, 296, 302,
 304, 339, 340, 343, 349, 362,
 365, 366, 368, 372, 374, 407,
 419, 444, 467, 468, 492, 493,
 517, 521, 523, 540, 542
 Stična 250
 Stodulka (nem. poroč.) 92
 Stojan Anton 36, 51, 52, 55, 84,
 149, 175, 224, 545
 Stopiče 505
 Stranska vas 444, 447, 450, 451,
 453, 455
 Straža pri Novem mestu 31,
 38, 50, **ss**, 227, 236
 Strelac 189
 Struge 83, 474
 Studence pri Svibnem 497
 Studenski vrh 479
 Suha krajina 5, **e**, 10, 83, **ss**,
 93, 99, 112, 121, 147, 223, 234,
 239, 244, 248, 255, 256, 265,
 363, 368, 369, 371, 372, 383,

390, 425, 428, 435, 436, 443 do
447, 450—453, 455, 460, 461,
465, 472, 474, 475, 479, 487,
488, 505—507, 528, 543, 544

Suhor 68

Sušica pri Muljavi 126, 470, 529

Sušice pri Dol. Toplicah 437

Sv. Ana na Mali gori 211

Sv. Ana pri Mirni peči 42, 187,
188, 403, 404, 418, 420

Sv. Ana pri Šentvidu pri Stič-
ni 373—375

Sv. Gora (sedaj Partizanski
vrh) 286

Sv. Jana 442, 443

Sv. Katarina pri Polšniku 315,
462, 489

Sv. Katarina nad Žužember-
kom 451

Sv. Magdalena pri Šmarju 156

Sv. Marija pod Kumom 497

Sv. Marjeta pri Krmelju 199,

200

Svete Franc 247, 248

Sv. Ahac pri Turjaku 78

Sv. Duh — Polževo 127, 130,
132, 240—244, 249, 257, 258

Sv. Gregor 245

Sv. Jurij pri Trški gori 174 do
176, 185

Sv. Lenart pod Kumom 465

Sv. Lenart pri Zadvoru 153

Sv. Križ (sedaj Gabrovka) 15,
17, 25, 29, 58, 78, 80, 83, 181,
183, 200—202, 216, 218, 221 do
223, 229, 230, 234, 246, 248,
253, 266—268, 271, 273, 275,

277, 278, 280, 282, 283, 290,

292, 296, 298, 301, 304, 305,

308, 311, 312, 319, 321, 323 do

326, 328—333, 340, 347, 351,

353, 354, 357, 362—364, 366,

367, 369, 370—374, 377, 378,

384, 386, 391, 392, 397, 398,

405, 407, 408, 417, 421, 423 do

425, 428, 431—433, 453, 463,

465, 466, 472, 475, 478—480,

484—488, 510, 527, 528, 532,

541, 543

Sv. Križ pri Tržišču (sedaj
Križ) 191, 193, 195

Sv. Križ pri Vintarjevcu 267

Sv. Peter pri Tihaboju 369, 379,
380, 386, 394, 432

Sv. Rok pri Vel. Laščah 67,
116

Sv. Rok pri Šentvidu pri Stič-
ni 377

Sv. Urh 99

Svetinje 269

Svibno 347, 350, 357, 466, 495,
496

Svinjski vrh 473

Svinjsko 496

Š

Šalehar Franc 183

šaleška dolina 506

Šalka vas 505

Ševnica 268

Šipek 16

Širmanski hrib 141, 353, 372,
384—386

Škarja Franc-Marko 75, 292,
389, 547

Šklendrovce 315

Škocjan 29, 30, 37—39, 41, 46,
172, 189, 248

Škofja Riža 462

Škofije pri Radohovi vasi 257

Škoffljica 68—71, 73—75, 77, 78,
83, 85—87, 91, 92, 94, 101,
102, 104, 105, 108, 112, 115,
116, 120, 121, 123, 125, 145,
147, 150, 153, 158—161, 168,
170, 184, 208, 210, 215, 226,
230, 232, 237, 252, 256, 510

Škovec 268, 423

Škrjanče pri Novem mestu
448

Škrjanče pri Trebnjem 221

Škrjanka 57, 241, 258

Šlander Slavko 16

Šmarje-Sap 65, 66, 70, 71, 74,
77, 78, 80, 83, 85—87, 92, 101,
106, 115, 123, 124, 148—150,
153, 155, 159, 160, 163, 164,
171, 184, 235, 237, 252, 312,
339, 506, 539

šmarješka dolina 275, 276

šmarješke Toplice 151

Šmarjeta 59, 137, 171—173, 185,
189, 190, 236, 248, 275, 391

Šmartno pri Litiji 19, 139, 141,
279, 283, 292, 304, 305, 307,
316, 317, 330, 356, 381, 383 do
385, 464, 484—486, 491, 507,
508
Šmaver 238
Šmihel pri Novem mestu 256,
446, 448
Šmihel pri žužemberku 216,
449
Špitalič 16
Špruk Mirko 526
Štajerska 5, 14—18, 21, 24, 36,
49, 58, 63, 65, 72, 82, 88, 97,
100, 262, 264, 266—271, 273,
285, 289, 296, 297, 305, 339,
362, 365, 368, 391, 402, 406,
407, 419, 434, 455, 459, 478,
487, 488, 506, 542, 544
Štalcerji 98, 99
Štampetov most 24, 255, 256,
258
Štangarske Poljane 141, 142,
267, 279, 331, 385, 413, 414
Štatenberk 16, 199
štatenberška dolina 187, 249,
275
Štefan pri Trebnjem 268
Štorovje 250
Štrauberk 173
Štrukelj Jože-Izidor 6, 284,
316—318, 320, 322, 371, 392,
412
Štrus (kmet) 138
Št. Janž 15, 22, 31, 61, 180, 200,
216, 248, 347, 350, 354, 397,
398, 488, 496
Št. Jernej 14, 37, 43, 46, 210,
505
Št. Jurij pod Kumom (sedaj
Podkum) 61, 253, 271, 272,
311, 312, 357, 463, 466, 489,
490, 498
Št. Jurij (pri Litiji) 322
Št. Jurij pri Mirni peči 187,
275
Št. Jurje (sedaj Podtabor) 78,
100, 105, 112, 113, 120, 129,
148, 149, 151, 153, 165, 230
Št. Lovrenc 200, 204, 221, 406,
410, 419, 421
Št. Pavel 206, 229, 247, 298

Št. Peter (sedaj Pivka) 21, 337
Št. Peter (sedaj Otočec) 30,
31, 94, 171—174, 187
Št. Rupert 23—25, 30, 59, 180,
184, 200, 218, 221, 273, 292,
371—373, 380, 386, 407, 524
Št. Vid pri Stični 37, 56, 59,
61, 65, 80, 81, 83, 125, 136,
142, 143, 149, 199, 206, 217,
222, 226—228, 230, 246, 247,
249, 250, 255—258, 260, 265,
269, 289, 293, 295, 296, 298,
302—304, 325, 329, 338, 339,
343, 349, 351, 356, 366, 368,
371—378, 380, 381, 383, 403,
405, 406, 411, 418—420, 460,
463, 464, 481, 517, 521, 523,
524, 540, 542
Št. Vid nad Ljubljano 16, 92
Šumberk 225, 427, 447, 481

T

Tanča gora 35
Taufar Karel 159
Teličar kmet 24
Temenica 33, 80, 81, 183, 208,
222, 223, 230, 246, 249, 250,
253, 254, 351, 356, 366, 373,
375, 378, 383, 464, 510
Temeniška dolina 25, 223, 229,
366, 368, 370, 372, 373, 379,
382, 383, 386, 392, 406, 419,
421, 423, 464, 507
Tenetiše 356, 490
Tepe 202, 272, 304—306, 308
Tihaboj 29, 181, 222, 277, 316,
324, 362, 405, 407, 414, 421,
432, 433, 466, 467, 529
Tlaka pri Čatežu 298, 302, 304,
352, 370, 407
Tlake pri Šmarju 159
Tolčane 220, 469, 470
Tolsti vrh 445
Tominc (domob. stot.) 405,
444
Tomše Bogo 451
Tonček (kurir) 512
Topla Reber 505
Toplice pri Šmarjeti 173, 178
Travna gora 27, 33

Trbinec 229, 371—373, 376, 378
Trbovlje 22, 59, 61, 314, 315,
359, 386, 462, 463, 486, 498,
501—503

Trček Ciril 195, 204

Trebanjski vrh 49, 52, 183, 200,
303, 364, 368, 420, 421, 423,
425, 426, 432

Trebča vas 218

Trebeljevo 19, 340, 491

Trebelno 33, 37, 41, 43, 49, 50,
59, 136, 137, 143, 170—172,
180, 181, 184, 185, 189, 191,
196, 199, 200, 201, 211, 216,
218, 221, 229, 234, 249, 269,
273—277, 288—290, 292, 296,
313, 354, 392, 393, 396, 480,
523, 524, 530, 537, 540

Trebnje 29, 31—33, 37, 38, 40,
42, 43, 44, 46, 50, 52, 59, 61,
76, 77, 82, 83, 93, 136, 183,
187—189, 196, 199, 201, 206,
216, 218, 219, 221, 222, 225,
227, 228, 230, 232, 234—240,
244—246, 248, 253—255, 257,
266, 268, 304, 323, 324, 344,
354, 360, 362, 365, 368, 369,
371, 372, 377, 379—381, 386,
392, 393, 396, 403—407, 409 do
411, 419—421, 425, 432—434,
436, 460, 464, 465, 467, 468,
540

Trenta 506

Trnič 394

Trnje 421, 423

Troščine 156, 235

Trst **a**, 16, 20, 21, 48, 337, 403,
505, 506

Trška gora 30, 31, 49, 94, 149,
151, 170-173, 176—178, 184,
189, 190, 208, 249, 275, 517,
530, 539, 540

Tržišče 23, 30, 42, 137, 172, 178,
180, 181, 185, 190, 191, 193,
200, 201, 216, 221, 222, 246,
247, 249, 253, 255, 273—276,
371—373, 378—380, 386, 391,
392, 396—398, 524, 537, 540

Tuji grm 19, 138, 278, 313, 321,
331, 332, 341, 353, 414, 493

Turjak 10, 67, 69, 71, 73—76,
78, 83, **86**, 87, 94, 98, 100,

102—106, 108, 111—115, 119,
121, 125, 148, 159, 160, 164,
165, 210, 215, 245

U

Udje 105

Udovič Janez-Drvar 524

Ulaka 111

Uršna sela **88**, 230

Usenik Franc 224, 291, 300, 388,
393, 453, 546, 547

V

Vače 286, 287, 382

Vahta na Gorjancih 44, 49, **88**

Valična vas 268, 449, 460, 468

Vavpča 268

Vavpotič Rudi 524

Vavta vas 438, 440, 441, 443 do
445, 448, 480

V Dolu 462

Velič vrh 206

Velika Dobrava 149, 151, 157,
171, 250

Velika gora pri Ribnici 27

Velika Loka 52, 136, 143, 172,
183, 200, 221, 222, 233, 263,
267, 268, 344, 404, 419, 420,
421, 424, 425, 433

Velika Loka pri Žalni 126—129,
131, 154, 156, 241, 242, 246

Velika Preska 61, 253, 304 do
306, 344, 347—351, 356, 381
do 384, 394, 417, 463, 466, 484,
542

Velika Račna 148

Velika Strmca 185, 191

Velika Slevica 111

Velika Stanga 318, 321, 330,
353, 382, 384, 414, 415, 482,
493, 495

Velike Lašče 37, 46, 67—70, 73,
74, 76, 78, 83, **86**, 91, 93, 94,
96—99, 103, 111, 112, 115, 116,
118—121, 125, 126, 135, 136,
145—147, 150—152, 158, 159,
161—168, 170, 184, 209, 210,
215, 218, 223, 232, 240, 368,
377, 391, 419, 455, 458, 539

- Velike Lipljene 86, 105, 106,
 114, 115, 119, 129, 148, 245,
 246
 Velike Vrhe 128—130, 132, 133,
 258, 366, 540
 Veliki Gaber 143, 201, 227, 250,
 254, 257, 403—406, 418—421,
 423, 424, 432, 460, 463—465,
 467, 468
 Veliki Kal 43, 250
 Veliki Lipovec 481, 487
 Veliki Ločnik 78
 Veliki Podljuben 445
 Veliki Videm 467
 Veliki Vrh pri Ajdovcu 32
 Veliki Vrh pri Litiji 411, 412
 Veliki Vrh pri Vodalah 193
 Veliko Trebelj jevo 347
 Verd 21, 24, 255, 258
 Verlič Jože 393, 534
 Vesela gora 371, 380
 Videm (Udine) 48
 Videm Dobropolje 244
 Videm pri Krški vasi 129, 130,
 132, 133, 368
 Vidic Franc 141, 254, 522
 Vidmar Umberto 224
 Vinica v Beli krajini 34, 35
 Vinja vas 445
 Vinji vrh 351, 365
 Vinkov vrh 424, 425, 427, 428,
 434, 443, 444, 447, 449, 453
 Vir pri Podtaboru 105
 Vir pri Stični 250, 481
 Visejc 451
 Visoko 111
 Višnja gora 5, 19, 53, 59, 61, 68,
 71, 97, 126, 150, 153, 154, 156,
 157, 200, 201, 206, 221, 223 do
 226, 229, 230, 234, 237, 240 do
 242, 244—251, 255—258, 263,
 265, 269, 296, 302, 304, 312,
 339, 362, 365—372, 376—379,
 540, 542
 Višnje 216
 Vivodina 442, 443
 Vnajnarji 271, 278, 280, 281,
 283, 493
 Vodice pri Gabrovki 264, 297,
 301, 308, 329, 352, 356, 364,
 374, 379, 386, 394, 408, 409,
 459, 465, 466, 467, 470, 543
 Vodice nad Ljubljano 412
 Vodišek Anton 329
 Volavljje 252, 385, 494
 Volčja jama pri Žuzemberku
 220, 263, 368, 427, 468, 481
 Volčje jame pri Štangarskih
 Poljanah 273, 279
 Volčje njive 136, 277, 396, 397
 Vransko 19
 Vrbičje 100, 121
 Vrbovec pri Dobrniču 32, 218,
 230
 Vrbovec v Suhi krajini 99, 112
 Vrbovsko 27
 Vreček Janez 524
 Vrh nad Dolskim 318
 Vrh pri Grižah 481
 Vrh pri Hinjah 451, 452
 Vrh pri Mokronogu 249
 Vrh pri Mraševem 438, 446
 Vrh (k. 495) pri Polici 156
 Vrh pri Sobračah 223, 370, 375,
 376
 Vrh pri šmarjeških Toplicah
 30, 186
 Vrh pri Višnji gori 251
 Vrh pod Zaplalom 303, 460
 Vrhe pri Polževem 230, 243,
 257, 258
 Vrhe pri Trebnjem 269
 Vrhok 192, 193
 Vrhovnik 91, 145, 506
 Vrhovni štab NOV in POJ 11,
 12, 136, 255, 337, 338, 459, 487
 Vrhovo 268, 365
 Vršič 506
 Vršiček (k. 574) 451, 452, 456—
 458, 472—474
 Vrhtrbnje 238, 268, 406, 424

Z

- Zaboršt pri Temenici 223, 229,
 247, 257, 375
 Zabdje 371—373, 376, 378, 396
 Zabukovje pri Trebelnem 274
 —277
 Zabukovje nad Tihobjem 480
 Zafara pri Žuzemberku 360,
 428, 449, 493

Zagorje 59, 61, 264, 272, 284—
 287, 313—315, 317, 320, 340,
 348, 356, 386, 462, 542
 Zagorica pri Dobrnič 217
 Zagorica pod Catežem 268, 302,
 303, 394, 467
 Zagorica nad Dolskim 318
 Zagorica pri Vel. Gabru 206,
 207, 211, 427, 468
 Zagozd 61, 202—205, 482, 539
 Zagrade pri Grosupljem 92
 Zagrade pri Žužemberku 211,
 228, 263, 266, 268, 424, 447,
 460, 470
 Zagreb 403, 442
 Zališec 217, 230, 427, 428, 481
 Zalog pri Ljubljani 18, 139, 142,
 256, 264, 282, 284, 323, 347,
 362, 371, 383, 395, 409, 493,
 542, 544
 Zalog pri Novem mestu 446
 Zalog pri Škofljici 99, 145, 160,
 161, 210, 226
 Zaloka nad Tihabojem 369, 432
 Zameško 31, 488
 Zaplaz 52, 221, 297, 298, 302,
 303, 344, 349, 354, 364, 365,
 382, 392, 396, 397, 406, 407
 Zapotok 111, 165
 Zasavje 56, 63, 366, 463, 472,
 475, 533, 544
 Zavrh pri Sp. Logu 350, 351,
 488, 489
 Zavrh pri Podkumu 253
 Zavrh pri žužemberku 220, 460
 Zavrstnik 307, 353, 385, 510
 Zavrtače 127, 132, 241, 243
 Završje 271, 272, 462, 463, 505
 Završnik Maks 360
 Zbure pri Šmarjeti 32, 172, 189
 Zdenčina 442
 Zdenska vas 51, 68, 71, 72, 86,
 94, 106, 108, 112, 115, 120, 121,
 123, 125, 129, 133, 135, 145—
 148, 150—153, 158—163, 165,
 167, 168, 184, 245, 339, 404,
 470, 539
 Zdovc Franc 512
 Zelenec nad Jablanico 485
 Zglavnica 244, 381, 382
 Zgornja Cerovica 200, 264, 267,
 297, 384

Zgornja Savinjska dolina 269,
 279, 339
 Zgornja Slivnica 79, 87, 92
 Zgornje Blato 73, 104, 112
 Zgornje Lahnice 275
 Zgornji Mamolj 304, 309, 356,
 363, 416, 482, 485, 488, 489
 Zidani most 20, 22, 46, 59, 61,
 118, 263, 285, 286, 292, 293,
 295, 323, 337, 352, 403, 411
 Znojile 87, 470
 Zupančič Karlo 322
 Zuperl Matija 500

Z

Žabja vas 38, 40, 448
 Žagar (miner) 320
 Žalna 11, 92, 100, 106, 107, 108,
 126, 127, 154, 156, 167, 257,
 258
 Žaloviče pri Šmarjeti 173, 178,
 530
 Ždinja vas 176
 Želimeljska dolina 116, 245
 Želimlje 160
 Žerjavica 305, 354, 418, 463
 Žernovec Mali hrib 120, 121
 Žernovec Veliki hrib 120, 121
 Žibertov hrib 40
 Žitnik Avgust 6, 175, 195, 224,
 250, 281—283, 292, 546
 Živec Miha 183
 Žlebič 68, 111, 120, 135
 Žokalj Alojz-Džidži 17
 Žubina 254, 377
 Žumberak 27—29, 48
 Župa 498, 500, 503
 Žurga Franc 310
 žuža (vodnik) 493
 Žužemberk 31, 33, 37, 44, 50,
 59, 61, 82, 83, 98, 189, 216—
 229, 232, 234, 238, 244, 253,
 266, 268, 302, 360, 362, 364,
 365, 368, 369, 371, 376, 377,
 382, 386, 390, 392, 396, 398,
 405, 407, 424, 427, 428, 433,
 435, 436, 443, 444, 446, 447,
 450, 451, 453, 517, 533, 540,
 541
 Žvab Vinko 328
 Zvirče 88, 211, 216, 368, 451,
 452, 455—458, 472^74

KAZALO

PREDGOVOR	5
UVOD	8
Nemški ukrepi v Sloveniji po italijanski kapitulaciji . . .	8
Razvoj narodnoosvobodilnega boja na Dolenjskem jeseni 1943	9
Ustanovitev Slovenskega domobranstva	12
Viri	13
PRED USTANOVITVIJO ODREDA	14
O dejavnosti Šlandrove brigade na Dolenjskem jeseni 1943	14
Formiranje XII. brigade	17
Četrty bataljon XII. brigade med Savo in nemško mejo .	17
Ofenziva XV. divizije proti Savi	20
Nemška ofenziva	25
Sodelovanje v napadu na Novo mesto	36
Viri	46
USTANOVITEV ODREDA	48
Priprave na formiranje	48
Formiranje	53
Operativno področje	59
Viri	62
ODREDOVE PRVE AKCIJE	63
Zveza z enotami IV. operativne cone	63
V okolici Grosupljega in Šmarja	65
Viri	**
BOJI ZA KOMUNIKACIJO ŠKOFLJICA—GROSUPLJE—VE-LIKE LASČE—KOČEVJE .	91
Sovražnikovi vdori proti Kočevju	91
Začasen umik odreda	95
Vrnitev na grosupeljski sektor	99
Boji pri gradu Boštanj	106
Viri	109
OFENZIVA VII. KORPUSA NOVJ PROTI LJUBLJANI . . .	111
Boji pri Grosupljem in Pijavi gorici	111
Napadi na železnico Grosuplje—Zdenska vas	120
Sovražnikov protinapad	125
Viri	133
DOLGI POHODI IN SAMOSTOJNE ODREDOVE AKCIJE . . .	135
Nova razporeditev enot XV. divizije	135
Premik na Trebelno	136
Uničenje rudnika Sitarjevec pri Litiji	137
Viri	144
PONOVO NA GROSUPELJSKEM SEKTORJU	145
Sovražnikova reorganizacija	145
Blokada Grosupljega	146

Boji okoli Grosupljega (od 17. do 25. februarja)	153
Ponovna blokada Grosupljega.....	158
Viri.....	168
NA SEKTORJU TREBELNO.....	170
Boji pri Trški gori.....	170
Zasledovanje skrivačev.....	181
Određova samostojna dejavnost na sektorju Trebelno . .	184
Uničenje nemške postojanke v Dolah pri Trzišču ...	191
Viri.....	196
OD TREBELNEGA DO ST. VIDA PRI STIČNI.....	199
Nadaljevanje zasledovanja plave garde in skrivačev . .	199
Napad na nemško obmejno postojanko v Zagozdu . . .	202
Priprave za napad na nemško postojanko Javorje . . .	206
Viri.....	207
NOVA OFENZIVA VII. KORPUSA.....	208
Napad na Ribnico	208
Sovražnikov vdor na osvobojeno ozemlje.....	216
Boji pri Stični in St. Vidu.....	222
Nova reorganizacija Slovenskega domobranstva	231
Nove zmage VII. korpusa.....	234
Boji na Peščeniku, v Kriški vasi in pri Sv. Duhu . . .	240
Boji v Temeniški dolini in umik na sektor Janče	247
Poslednjič na položajih pred Grosupljim.....	254
Viri.....	258
OBDOBJE TRANSPORTOV.....	262
Premik na sektor Litija	262
Splošno o transportih novincev.....	265
Prve odredove akcije na sektorju Litija.....	271
Dejavnost drugega bataljona na sektorju Trebelno od 12. julija do 4. avgusta 1944	273
Dejavnost prvega bataljona na sektorju Janče od 12. juli- ja do 28. avgusta 1944	277
Akcije minercev Dolenjskega odreda skupaj z minerei Kamniško-zasavskega odreda od 11. junija do 10. ju- lija 1944	284
Krepitev odreda in njegove nove obširne naloge	287
Presenečenje na Klancu in boji pri Čatežu.....	296
Dejavnost tretjega bataljona na sektorju Mamolj pri Litiji.....	304
Akcije minerskega voda po vrnitvi z levega brega Save do 18. septembra 1944	313
Presenečenje na Orešju in spopad na Moravški gori . . .	323
Dejavnost drugega bataljona na sektorju Janče od 28. avgusta do 17. septembra 1944	330
Viri.....	333
PONOVNO SODELOVANJE V OPERACIJAH VII. KORPUSA	337
Načrti glavnega štaba jeseni 1944	337
Akcije XV. divizije na sektorju med Savo in nemško mejo	339

Kratkotrajno samostojno odredovo delovanje (od 28. septembra do 15. oktobra).....	353
Prihod štajerskih brigad na Dolenjsko in koncentracija odreda	362
Sovražnikove ofenzivne akcije.....	367
Neuspeli napad na sovražnikove postojanke na območju Višnja gora—St. Vid pri Stični.....	371
Nove akcije med Savo in nemško mejo.....	380
Mesec krepitve in samostojnega delovanja odreda . . .	386
Viri.....	398
HUDI BOJI OB DOLENJSKI CESTI.....	402
Nemški načrti . . .	402
Sovražnik osvaja dolenjsko cesto.....	403
Okrepljena sovražnikova aktivnost na sektorju Litija . .	411
Napad na Občine.....	418
Umik s sektorja Sv. Križ.....	425
Viri.....	429
OBDOBJE TEŽKIH POHODOV IN HUDIH BOJEV	431
(od 5. januarja do 12. marca 1945)	
Pohod drugega bataljona na sektor Sv. Križ.....	431
Boji pri Dolenjskih Toplicah.....	435
Boji v Suhi krajini.....	450
Pohod do Save in hudi boji na Vodichah in na Kremenjku	459
Novi boji v Suhi krajini.....	472
Viri.....	475
V SOVRAŽNIKOVEM ZALEDJU.....	478
Pohod na sektor med Savo in nemško mejo.....	478
V pričakovanju enot IV. operativne cone in dogodki pri prvem bataljonu.....	483
Dejavnost drugega bataljona na območju Janč . . .	491
Dejavnost tretjega bataljona na območju Radeče . . .	495
Zaključne operacije.....	505
Viri.....	513
OPIS NOTRANJNH DEJAVNOSTI IN POMOŽNIH SLUŽB	
V ODREDU.....	514
Moralno-politična in vojaška vzgoja.....	514
Kulturno-prosvetna dejavnost.....	521
Obveščevalna služba.....	523
Služba zveze.....	525
Inženirsko-tehnična služba.....	529
Intendantska služba.....	531
Sanitetna služba.....	533
Veterinarska služba.....	535
Oddelek za zaščito naroda (OZNA).....	536
Odredno sodišče.....	537
Viri.....	538
POVZETEK	539
POVELJNIŠKI KADER ŠTABA ODREDA IN ŠTABOV BATALJONOV	545
KAZALO IMEN, KRAJEV IN ENOT.....	549

Knjižnica NOV in POS 30/2

Ureja komisija za trgovino
sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij
pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije

Predsednik Zdravko Klanjšček

Jože Peskar
DOLENJSKI ODRED

Rokopis odobrila komisija za zgodovino
na seji dne 7. aprila 1975

Strokovna recenzenta
Lado Ambrožič in Jože Novak

Lektor France Novak

Opremil Vladimir Lakovič

Izdelava skic Vladimir Štimac

Tehnični urednik Jože Certalič

Založila »Partizanska knjiga« v Ljubljani
zanjo Milko Štolfa
in odbor Dolenjskega odreda v Ljubljani
zanj Avgust Žitnik

Natisnila in vezala tiskarna »Učne delavnice« v Ljubljani
1976 v 1000 izvodih

Klišeje izdelala klišarna Ljudske pravice v Ljubljani

»KNJIŽNICA NOV IN POS« je zbirka zgodovinskih orisov bojnih poti slovenskih brigad in odredov ter tematskih monografij iz zgodovine narodnoosvobodilne vojne in revolucije.

Orise bojnih poti avtorji pripravljajo v sodelovanju z odbori enot pri Zvezi združenj borcev NOV Slovenije in pod vodstvom mentorjev, ki jih določi komisija za zgodovino sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije.

Iz spodaj navedenega programa so izšle že knjige, ki so označene z * velikimi črkami.

Osnovni program:

1. *Partizani na Gorenjskem* (O partizanskih četah na Gorenjskem do ustanovitve Gorenjskega partizanskega odreda junija 1942)
2. DRUGA GRUPA ODREDOV IN STAJERSKI PARTIZANI 1941—1942 (Ivan Ferlež)
3. *Partizani na Notranjskem in Dolenjskem* (O partizanskih četah na Notranjskem in Dolenjskem do konca velike italijanske ofenzive)
4. *Partizani na Primorskem* (O partizanskih četah na Primorskem do ustanovitve Gradnikove brigade maja 1943)
5. *Tomšičeva brigada*
6. SERCERJEVA BRIGADA (Milan Guček) — I. del
7. GRADNIKOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
8. GUBČEVA BRIGADA (Lado Ambrožič)
9. CANKARJEVA BRIGADA (Lado Ambrožič-Novljan)
10. ŠLANDROVA BRIGADA (dr. Miroslav Stiplovšek)
11. PREŠERNOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
12. *Levstikova brigada*
13. *Deveta brigada*
14. *Ljubljanska brigada*
15. ZIDANŠKOVA BRIGADA (Mirko Fajdiga)
16. *Dvanajsta brigada*
17. *Bračičeva brigada*
18. PETNAJSTA BRIGADA (Mile Pavlin)
19. VOJKOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
20. *Gregorčičeva brigada*
21. BAZOVIŠKA BRIGADA (Franjo Bavec-Branko)
22. KOSOVELOVA BRIGADA (Radosav Isakovič)
23. Posebne brigade NOV in POS
 1. SLOVENSKA ARTILERIJSKA BRIGADA (Borivoj Lah)
 - PREKMURSKA BRIGADA (Mitja Hribovšek)
 - Rabska brigada*
 - Zaščitna brigada GŠ*
 - 1. brigada VDV*
 - 2. brigada VDV*
 - 3. brigada VDV*
24. Italijanske enote v NOV in POS
Brigada Triestina d'assalto — Tržaška udarna brigada
Divisione »Garibaldi Natisone« é brigata »Fontanot« — Divizija »Garibaldi Natisone in brigada »Fontanoti«*
25. Prekomorske brigade
PRVA IN DRUGA PREKOMORSKA BRIGADA (Srečko Vilhar, Albert Klun)

- TRETJA PREKOMORSKA BRIGADA (Radule Butorovič, Albert Klun)
ČETRТА PREKOMORSKA BRIGADA (Edvin Pervanje, Jože Hočevar)
PETA PREKOMORSKA BRIGADA (Jože Smit, Rado Bordon, Albert Klun)
ARTILERISTI PREKOMORCI (Karel Levičnik)
LETALCI PREKOMORCI (Rafael Perhauč)
TANKISTI PREKOMORCI (Manojlo Babič, Miroslav Luštek)
26. Partizanski odredi na Gorenjskem
JESEN IS KO-BOHI N J S KI ODRED (Mile Pavlin)
ŠKOFJELOŠKI ODRED (Tone Lotrič)
Gorenjski odred
Kokrški odred
 27. Partizanski odredi na Primorskem
ISTRSKI ODRED (Maks Zadnik)
Južnoprimorski odred
Briško-beneški odred
 28. *Partizanski odredi na Koroškem*
 29. Partizanski odredi na Štajerskem
Kamniško-zasavski odred
Pohorski in Lackov odred
Kozjanski odred
 30. Partizanski odredi na Dolenjskem
BELOKRANJSKI ODRED (Radko Polič)
DOLENJSKI ODRED (Jože Peskar)
Vzhodnodolenjski odred
Zapadnodolenjski odred
 31. Partizanski odredi na Notranjskem
DOLOMITI V NOB (Rudolf Hribernik)
Notranjski odred
Problemski del »KNJIŽNICE NOV IN POS«:
 32. OSVOBODITEV SLOVENSKEGA PRIMORJA (Stanko Petelin)
 33. POHOD STIRINAJSTE (L. Ambrožič)
 34. KAPITULACIJA ITALIJE IN NARODNOOSVOBODILNA BORBA V SLOVENIJI JESENI 1943 (Tone Ferenc)
 35. NACISTICNA RAZNARODOVALNA POLITIKA V SLOVENIJI 1941—1945 (Tone Ferenc)
 36. NARODNOOSVOBODILNI BOJ PRIMORCEV IN ISTRANOV NA SARDINII, KORZIKI IN V JUŽNI FRANCII, (Srečko Vilhar, Albert Klun)
 37. PEVSKI ZBOR JUGOSLOVANSKE ARMADE SREČKO KOSOVEL (Ivan Jerman)
 38. NARODNOOSVOBODILNI BOJ PRIMORCEV IN ISTRANOV V AFRIKI (Srečko Vilhar, Albert Klun)
 39. SODELOVANJE SLOVENSКИH IN HRVAŠKIH NARODNOOSVOBODILNIH ENOT 1941—1945 (Stevo Sunajko)
 40. PARTIZANSKE TISKARNE NA SLOVENSKEM — OSREDNJE TISKARNE (Jože Krall)
 - PRIMORSKE TISKARNE (Jože Krall)
 41. PRIMORCI IN ISTRANI OD PRIGNANSTVA DO PREKOMORSKIH BRIGAD (Srečko Vilhar, Albert Klun)
 42. NARODNOSVOBODILNI BOJ NA JADRANU IN SLOVENSКИ POMORŠČAKI (Janez Tomšič)
 43. VETERINARSKA SLUŽBA V NOB NA SLOVENSKEM (dr. Milan Dolenci)
 44. ZDRAVLJENJE RANJENCEV V SCVPB (dr. Ivan Kalinšek)

Pripomba: Komisija za zgodovino si pridružuje pravico manjših sprememb v naslovih ali razporeditvi vrstnega reda knjig.